Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы, №3(47), 2015 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2001 ж. бастап шығады

Бас редактор:
п.ғ.д., проф. **Т.Баймолдаев**

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.к., проф. **С.Г. Тажбаева**

Редакция алқасы:
акад., п.ғ.д., психол.ғ.д., проф. **Г.П. Новикова** (Ресей),
акад., п.ғ.д., психол.ғ.д., проф. **Е.В. Андриенко** (Ресей),
п.ғ.д., проф. **Н.П. Шишляникова** (Хакасия),
филос. докторы, проф. **Ф.Валькенхерст** (Германия),
PhD **Ниномия Такаси** (Жапония),
п.ғ.к., доц. **О.П. Чигишева** (Ресей),
п.ғ.к., доц. **Р.Т. Сулайманова** (Қырғызстан),
п.ғ.д., проф. **С.М. Кенесбаев,**
ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, п.ғ.д., проф. **Б.У. Сманов,**
п.ғ.д., проф. **Г.Т. Хайруллин,**
п.ғ.д., проф., **В.В. Трифонов,**
психол.ғ.д., проф. **О.С. Сангилбаев,**
п.ғ.д., проф. **С.А. Узакбаева,**
п.ғ.д., проф. **С.Т. Иманбаева,**
п.ғ.д., доц. **Г.С. Саудабаева**

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2015

Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде 2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген №10104-Ж

Басуға 23.06.2015 қол қойылды.
Таралымы 300 дана.
Көлемі 35,5 е.б.т.
Пішімі 60x84 1/8. Тапсырыс 162

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті «Ұлағат» баспасының баспаханасында басылды

М а з м ұ н ы
С о д е р ж а н и е

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Беркімбаев Қ.М., Құдабаева П.А. Болашақ мамандарды дайындау жүйесінде мәдениетаралық құзырлылықты қалыптастырудың кейбір мәселелері..... **4**
Масырова Р.Р., Абыканова С.Қ., Нұрғалиев Ә.Қ. Кәсіптік колледждерде оқу процесіндегі инновацияның дамуы..... **8**
Магауова А.С., Жангужинова М.Е., Наурызбаева А.С., Дизайнерлерді құзырлы бағытталған модульдік білім беру бағдарламасына дайындаудың технологиялық жобалау негіздері **13**
Таутенбаева А.А., Нұрсейт Б.П. Шетел тілі сабағында интернет жүйесін қолданудың маңызы..... **17**
Сулейменова О.Я., Садыкова А.А., Лозенко И.В. Обучение переводу медицинской литературы на занятиях по СРСП..... **20**
Сиргебаева С.Т., Білім беру саласында акпараттандыру технологиясын енгізу жолдары..... **23**
Жүндібаева Т.Н., Әмірова А.М. Интерактивті оқыту әдістері студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытудың құралы ретінде..... **25**
Гаглоева Т.Ю. Роль вокальных упражнений в работе с начинающими вокалистами..... **29**
Тлеугабылова З.А., Ештаева Н.А. Шет тілін оқытудағы бейнематериалдар..... **33**
Керимшеева И.К., Акбердиева Д.А. Оқыту процесінде инновациялық іс-әрекеттерді меңгерудің маңыздылығы..... **36**
Сайбекова Н.У. Студенттердің коммуникативті-когнитивті құзыреттілігін қалыптастыру (Кәсіби бағытталған шетел тілі негізінде)..... **39**
Иралиева А.Қ. Жоғары оқу орындарында студенттердің өзге тілдік әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру..... **42**
Әлжанова А.Т. Learning to teach with cases..... **45**
Мыңбаева А. Мәтін – мәдени-тілдік құзыреттілікті қалыптастырудың негізі..... **49**
Шеффинг Е.Н. Мотивация достижения как объект педагогической практики..... **52**
Нусипалиев Н.С. Жоғарғы оқу орындарындағы ағылшын тілін ақпараттық коммуникативтік технологиялар жүйесімен оқытудың ерекшелігі..... **56**
Orazova A.A. Role – playing as interactive method of foreign language teaching..... **60**
Байдильданова Ж., Аралбаева Р.К. Особенности интерактивной технологии обучения в процессе профессиональной подготовки педагогов..... **65**
Касымова Г.М. Новые технологии в сфере устного перевода..... **69**

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП
ВЫСШАЯ ШКОЛА

Джексембекова М.И. Сохранение культурного наследия и традиции между вузами – определенный этап осознанного восприятия духовных сфер..... **73**
Абельтаева Ж.Е., Ермек Д. Концертное исполнительство в профессиональной подготовке вокалиста музыкальной эстрады... **76**
Сәндібаева Н.А., СпабекҰ.Т. Жоғары мектепте физиканы оқыту арқылы студенттердің кәсіби біліктілігін қалыптастыру..... **78**
Дарменова Р.А., Крыкбаева С.М. Болашақ мамандарды қолданбалы қолөнерге үйретудің әдістемелік жолдары..... **82**
Карыбаева Г.А. Методический аспект межкультурной коммуникативной компетенции студентов инженерного профиля **86**
Үсенова А.М. Интербелсенді оқытудың студенттердің табысты іс-әрекетіне ықпалы..... **91**

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия
«Педагогические науки», №3(47), 2015 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2001 года.

Главный редактор:
д.п.н., проф. **Т.Баймолдаев**

Зам. главного редактора:
к.п.н., проф. **С.Г. Тажбаева**

Редакционная коллегия:
акад., д.п.н., д.психол.н., проф. **Г.П. Новикова** (Россия),
акад., д.п.н., д.психол.н., проф. **Е.В. Андриенко** (Россия),
д.п.н., проф. **Н.П. Шишляникова** (Хакасия),
доктор философии, проф. **Ф.Валькенхерст** (Германия),
PhD **Ниномия Такаси** (Япония),
к.п.н., доц. **О.П. Чигишева** (Россия),
к.п.н., доц. **Р.Т. Сулайманова** (Кыргызстан),
д.п.н., проф. **С.М. Кенесбаев,**
Чл. корр. НАН РК, д.п.н., проф. **Б.У. Сманов,**
д.п.н., проф. **Г.Т. Хайруллин,**
д.п.н., проф., **В.В. Трифонов,**
д.психол.н., проф. **О.С. Сангилбаев,**
д.п.н., проф. **С.А. Узакбаева,**
д.п.н., проф. **С.Т. Иманбаева,**
д.п.н., доц. **Г.С. Саудабаева**

© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2015

Зарегистрировано в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж

Подписано в печать 23.06.2015.
Формат 60x84 1/8.
Объем 35,5 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 162

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального педагогического университета им. Абая

Гаглоева Т.Ю. Роль вокальных упражнений в работе с начинающими вокалистами. Выбор репертуара..... **95**
Tazhbayeva S.G. Scientific Basis of the Future Teachers Extracurricular Activities Organization (Educational Aspect)..... **98**
Масырова Р.Р., Молдажанова Н.С., Бектурганова А.З. Особенности духовно-нравственного воспитания учащихся профессиональных колледжей..... **111**
Чакликова А.Т., Лакова А.А. Формирование межкультурно-коммуникативной компетенции в процессе самостоятельной работы студентов..... **113**
Кульманова Ш.Б., Подготовка компитентных учителей музыки в рыночных условиях развития нашего общества..... **116**
Кенжегалиев К.К., Мухамеджанова Г.С. Формирование универсальных педагогических компитенции учителей как важная профессиональное качество..... **121**
Уразбаев А. Студенттердің іс-тәжірибе кезінде оқушылардың ата-анасымен жұмысы..... **127**
Сейдахметова У.А. Оқу іс әрекетінде кездесетін зейін түрлері.... **131**
Андрющишин И.Ф., Шепетюк М.Н., Житкеев А.Р., Насиев Е.К., Сайлаубаев Ж. Развитие скоростно-силовых качеств в смешанных группах дзюдо..... **134**
Елубаева М.С. Халықтық тәрбие жүйусіндегі асыл мұра..... **138**
Абсатова М., Ушатов М. Студенттердің лидерлігін дамытудың құрылымдық-мазмұндық үлгісі..... **141**
Кулжанова Ж.Ж. Образовательная самостоятельность студентов в учебном процессе инструментального класса..... **145**
Қамақ Ә., Этиева А. Халқымыздың еңбек дәстүрлері құндылықтарын Мектептік «Еңбекке баулу» және «Технология» пәндерін оқыту үрдісінде пайдаланудың тәрбиелік мәні..... **148**
Ващенко В.В. Информационная культура педагога-тьютора в условиях дистанционного обучения..... **151**

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ
ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ

Хабибуллин М.З. Миссионерские отделения казанской духовной академии (вторая половина XIX-XX вв.)..... **155**
Момбек А.А. Музыкально-педагогические возрения ученых-энциклопедистов Аль-Фараби и Ибн Сины..... **158**
Колесникова Г.А. Исследовательские аспекты педагогики музыкального образования Казахстана (на примере деятельности научной школы Джердималиевой Р.Р.)..... **162**
Казиева А.Н., Нурмагамбетова Ж.С. Роль краеведения в школах Казахстана..... **167**
Сахитжанова С., Тасова Ә. Қазан төңкерісінен кейінгі жылдарда Қазақстанда жетім балаларды тәрбиелеу мәселелері..... **170**

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА

Иманбаева С.Т., Джанзақова Ш.И. Бастауыш мектеп оқушыларының өзіндік танымы-құндылық тұрғысында..... **173**
Ргаева Ж.М., Аскарова С.А. Оқушылардың коммуникативтік танымдық құзыреттілігін тыңдалым және сөйлесім арқылы дамыту **176**
Қабылбекова З.Б., Жолдасбеков Ә.Ә., Рсмаханбетова Ш.Е., Накыпбек Г. Жеткіншек кезеңде өзін-өзі жетілдіру сатылары мен даму кезеңдері..... **180**
Капанова Б.К. XXI ғасырда мектептерде ұлттық экологиялық білім мен тәрбие беру моделі..... **183**
Қдыралиева Ж.Б. Сол қолмен жазатын балалардың психологиялық ерекшеліктері..... **186**
Мақсұтқызы А., Амирова А.С. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың психологиялық негіздері..... **188**
Қожагельдиева С., Қайбулдаева Г. Бастауыш мектепте оқушылардың шығармашылық қабылеттерін қалыптастыру жолдары..... **192**

Жубатырова Б.Т. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын дамыту жолдарының педагогикалық-психологиялық негіздері..... **194**
Паштанов С.У. Қосымша білім беру жүйесінде оқушыларды кәсіби бағдарлаудың формалары мен әдістері..... **198**
Кобегенова Г.К. Использование игровых технологий на уроках самопознания в начальной школе..... **202**
Токкулова Г.Т., Қабекенов Ғ.У. Оқушылардың азаматтығын қалыптастыру мәселелері..... **207**
Афонина Н.А. Музыкальное развитие и образование дошкольников в рамках гуманитарного подхода..... **210**
Дуйсенбаева Р. Мектепке дейінгі жастағы мүмкіндігі шектеулі балалардың байланыстырып сөйлеу тілін қалыптастыру мен дамытудың әдіс-тәсілдері..... **213**
Добровольская Л.В. К вопросу приобщения младших школьников к казахским народным музыкальным традициям на уроках музыки **218**
Бегалиева С.Б., Оралбекова А.К. Роль информационно-коммуникативных технологии в деятельности учителей начальных классов..... **222**
Әбілова Г.А., Жантаева К.Е. Мектепке дейінгі мекемелерде тәрбиешілердің біліктілігін арттырудың жағдайы..... **226**
Балабанова И.Е. Формирование основ музыкальной культуры в духовно-нравственном воспитании детей..... **229**
Книсарина М.М. Дидактические возможности педагогической командной работы в системе формирования управленческих умений у школьников..... **232**
Абдрахманова Р.Б., Назханова Г.А. К вопросу исследования ценностных ориентаций современных подростков и юношей..... **237**
Дягилева Т.Н. Использование мультимедиа технологий на музыкальных занятиях в дошкольных образовательных учреждений..... **240**
Мукатаева Ж.А., Жукова Т.В. Қосымша білім беру – балаларды әлеуметтендіру кеңістігі ретінде..... **243**
Абдрахманов А.Э. Духовно-нравственное развитие учащихся военных школ..... **246**
Жумадуллаева А.А., Мейірбекова Г.П., Сарсенбаева И.А. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың психологиялық ерекшеліктері..... **249**
Шужебаева А.И., Таурбекова А.С. Сказкотерапия как метод коррекции агрессивного поведения детей подросткового возраста **252**
Тоқабаева Г. Кәсіби білім беруде мектеп оқушыларына қолөнер арқылы заманауи технология негізіңнде ұлттық тәрбие беру..... **258**
Тен А.В. Эффективность технико-тактических действий дзю-доисток высокой квалификации..... **262**
Қасымбеков Ж.А., Данияров Т.Ә. Мектеп оқушыларының бойында салауатты өмір сүру дағдысын қалыптастырудың педагогикалық мүмкіндіктері..... **264**
Жаздықбаева М.Б., Мейрбекова Г.П. Егіз балаларды үй жағдайында тәрбиелеу ерекшелігінің педагогикалық мәні..... **268**
Қасымбеков Ж.А., Жаздықбаева М.Б. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін арттыру жолдары.. **271**
Рысбекова Л.Қ. Оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыру жолдары..... **274**
Метербаева К.М. Бастапқы әскери дайындық сабағында ұлттық дәстүр негізінде оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеу **276**
Куралбаева А.А. Оқушылардың білім сапасын арттыру мәселесінің зерттелу деңгейі жөнінде..... **281**

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (приказ №433-3 ж от 26 июня 2003 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2003 жылғы 26 маусым №433-3ж бұйрығы) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

КАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ӘОЖ378. 196
К 82

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ДАЙЫНДАУ ЖҮЙЕСІНДЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЛЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қ.М. Беркімбаев – *п.ғ.д., профессор,*
П.А. Құдабаева – *PhD докторант*
Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., Қазақстан

Аннотация

Бұл мақалада болашақ мамандарды дайындау жүйесінде мәдениетаралық құзырлылықты қалыптас-тырудың кейбір мәселелері қарастырылады. Мәдениетаралық қарым-қатынас үрдісінде жеке тұлғаларға қарым-қатынастық жағдайдың әсерін бағалауға, вербальді және вербальді емес құралдарды тиімді пайдалануға, коммуни-кативті ниеттерді іс жүзінде жүзеге асыруға және кері байланысарқылы байланыснәтижелерінтексеруге мүмкіндік беретін білім мен дағдылар жиынтығы. Сонымен қатар, мақалада болашақ мамандарды дайындауда мәдениетаралық құзыр-лылықты қалыптастырудың қажеттілігі қарастырылады, «мәдениет», «қарым-қатынас», «мәдениетаралық қарым-қатынас», «құзырлылық», «мәдениетаралық құзырлылық» ұғымдарына қысқаша түсініктеме беріледі.

Кілт сөздер: мәдениет, қарым-қатынас, мәдениетаралық қарым-қатынас, құзырлылық, мәдениетаралық құзыр-лылық, когнитивтік-коммуникативтік қызмет, лингводидактика, лингвомәдениеттану.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы бәсекеге қабілетті дамыған елу мемлекеттердің қатарына қосылудағы жастардың экономикалық, құқықтық, рухани, мәдени жағынан,оның ішінде құзырлы тұлға ретінде қалыптасуы маңызды мәселелердің бірі болып отыр.

Еліміздің егеменді ел болғалы ғылым, мәдениет салаларында жасалып жатқан шаралардың барлығы жастарға жалпыадамзаттық және жеке ұлттық игіліктер негізінде тәрбие мен білім беру ісін неғұрлым жоғары деңгейге көтеруге ықпал етуде. Сондықтан қоғамдық өмірді демократияландыру және ізгілендіру жағдайында ұлттық ерекшелігімізді айқындайтын рухани, бәсекеге қабілетті, кәсіби құзырлы мамандарды дайындау көкейкесті мәселеге айналып отыр.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Жолдауында Қазақстанның білім беру сапасына ерекше назар аударғаны баршамызға мәлім. Болашақ ұрпақ үшін заманауи әдістер мен технологияларды енгізу, білімге қолжетімділікті кеңейту, білім сапасын арттырумен қатар ғылым саласын дамыту үшін кәсіби мамандарды даярлауды міндет етіп қойды [1]. Осы міндетті жүзеге асыру үшін бүгінгі білім беру жүйесіндегі өзгерістер болашақ мамандардың кәсіби, мәдениетаралық құзырлылықтарын дамыту қажеттілігін туғызды.

Президентіміз «Қазақстан–2050» стратегиясы–қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Біз ағылшын тілін игеруде серпіліс жасауымыз керек. Қазіргі әлемнің осы «лингвафранкасын» меңгеру біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашады»,–деп атап көрсеткені белгілі. Демек, халықаралық тіл мәртебесіне ие ағылшын тілін білмей, заман талабына лайықты, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруға толық қол жеткізе алмаймыз. Орыс тілі арқылы қосымша білім алып, дүниетанымын байытып, араласатын ортасын кеңейтіп, іргелес мемлекеттерден анағұрлым ілгері тұрған Қазақ елі бұл жетістіктерімен шектеліп қалмау үшін де көптілділікке ұмтылуда. Өйткені еліміздің біліктілігі мен сауаттылық деңгейін әлемге танытып, алпауыт мемлекеттермен тереземізді теңестіру мүмкіндігіне жетелейтін қадамдардың маңыздысы - көп тіл білу [2].

Е.Н. Нұрахметов “Тіл – мәдениеттің тарихын, салт-дәстүрін сақтап,ұрпақтан-ұрпаққа беру арқылы белгілі бірұлтты құрайтын ең негізгі және ең күшті қару” деген ойымен тілдің мәдениеттегі орнын анықтап берсе, ғалым Құнанбаева С.С. тілді жалпы адамзат мәдениетінің трансляторы ретінде қарастырады. Яғни тілді оқытуда тілдің мәденитанымдық және когнитивтік-коммуникативтік қызметтеріне баса назар аудару қажет [3]. Ғалымның пікірінше, “Қазіргі кезеңде көптеген ғылыми еңбектерде мәдениетаралық қарым-қатынастың аспектілері ретінде «тіл-сана-мәдениет» қарастырылуда.

Қазіргі қоғам өмірінде болып жатқан саяси-әлеуметтік және экономикалық өзгерістердің еліміздің білім беру жүйесіне де ықпалы үлкен. Мемлекетіміздің халықаралық байланыстары барған сайын күшейе түсіп, еліміздің қай саласында болмасын шет елдермен қарым-қатынас орнаған. Бұл қарым-қатынасты нығайтып, жандандыра түсу үшін шетел тілін жете меңгерудің маңызы зор.

Қазақ елінің тәуелсіздігін алып, басқа елдермен саяси, экономикалық және мәдени байланысқа түсуі ағылшын тілін оқытудың маңыздылығын көрсетіп, оның мақсатын анықтап берді. Басқа тілді қоғамда, мәдениетте өз орнын таба білу үшін сол елдің тілін ғана меңгеру аз, сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениетін де меңгеру керек. Жаңа әлеуметтік мәдени кеңістіктің пайда болуы білім беру жүйесінің алдына халықаралық мәдени-кәсіптік қарым-қатынастарды жүзеге асыра алатын, яғни мәдениетаралық құзыретті мамандар даярлауды мақсат етіп қоюда.

Ағылшын тілі мұғалімі ағылшын тілін меңгерумен қатар, сол тілде сөйлейтін халықтардың мәдениетін білуі тиіс, сол халықтардың мәдениетін жетік біле тұра ағылшын тілі мұғалімі ағылшын тілін оқыта біледі, ағылшын тілінде сөйлете біледі және ағылшын тілінде сөйлейтін халықтардың сөйлеу мәдениетімен қатар салт-дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын оқыта біледі.

Қазіргі кезде коммуникативті тәсілмен тығыз өзара байланыста арнайы мақсаттар үшін шетел тілін оқытуға мәдениетаралық тәсіл дамуда, немесе солай аталатын лингвистика саласындағы білімнің мәдениетаралық парадигмасы жетілдірілуде. Оның компетенттік тәсілмен үйлесуі лингводидактикада оның басқа лингвомәдени қауымына тиістілігін саналық және есепке алу негізінде коммуникация бойынша басқа тілді серіктеспен сөйлеу қатысымын құру қабілеттілігі ретінде түсіндірілетін мәдениетаралық құзырлылық ұғымының пайда болуына алып келді.

Жоғары оқу орындарында болашақ мамандардың мәденитаралық құзырлылығын қалыптастыру мәселесінің теориялық негізі «мәдениет», «қарым-қатынас», «мәденитаралық қарым-қатынас» ұғымдарының мәні мен мазмұнын анықтауға байланысты. Сондықтан бұл ұғымдардың ғылыми-педагогикалық, әдістемелік әдебиеттердегі талқылануы маңызды. Сол себепті аталған ұғымдарға кішігірім түсінік беруді жөн санадық.

«Мәдениет» терминінің түп-төркіні латын тілінен шыққан және алғашқы кезде топырақты бөлу және өңдеуді білдірген. Кейіннен «мәдениет» термині барынша кең және жалпылаушы мәнге иеболды. Бүгінгі таңда мәдениет терминін неғұрлым жалпы түрінде адам мен қоғамның қайта жаңару барысындағы іс-әрекеттерінің барлық түрлері, сондай-ақ осы іс-әрекеттердің нәтижесі ретінде түсінуге болады. [4]

Мәдениет дегеніміз адамның қоғамдық тіршілік иесі ретінде дамуына тікелей қатысты адамдардың материалды және рухани өндіріс процестерінде жасаған құндылықтарының жүйесі. Адамның адамгершілік қасиетттері оның тілді меңгеруінің, қоғамдағы орын алатын құндылықтармен және салт-дәстүрлермен араласуының, сондай-ақ белгілі мәдениетке тән тәсілдерді, іс-әрекеттердегі дағдыларды меңгеруінің нәтижесі болып табылады.

Қарым-қатынас – адамдар арасында бірлескен іс-әрекет қажеттілігін туғызып, байланыс орнататын күрделіпроцесс; екі немесе одан да көп адамдардың арасындағы танымдық немесе эмоционалды ақпарат, тәжірибе, білімдер, біліктер, дағдылар алмасу. Қарым-қатынас тұлғалар мен топтар дамуының және қалыптасуының қажетті шарты болып табылады.

Қарым-қатынас барысында адамдардың танымдық хабарлармен, ақпаратпен, тәжірибемен, біліммен, дағдылармен алмасуы және өзара түсінісуі, бірін-бірі қабылдауы жүзеге асады. Адам және әртүрлі жоғары сатыдағы жануарлардың өмір сүру жағдайларын қарастырсақ, онда олардың екі жақты байланысты жүзеге асыратынан байқаймыз.

Біріншісі – табиғатпен байланысы, ал екіншісі байланыстың өзгешеліктері тіршілік иелерінің бір-бірімен өзара әрекеттеліп, ақпарат алмасуында және бұл байланыс түрі қарым-қатынас деп аталады.

Қарым-қатынас барлық тірі-тіршілік иелеріне тән қасиет, бірақ, адамдар арасында өте жоғары дәрежедегі мәнге ие. Жалпы қарым-қатынас 3 аспектіден тұрады: қарым-қатынас мазмұны, мақсаты және құрамы.

Қарым-қатынас дегеніміз – байланыс жасау барысында өзара алмасатын мәліметтердің сипаты. Қарым-қатынас қарым-қатынас психологиясының негізгі ұғымы. Қарым-қатынассыз жеке адамның тұлғалық қалыптасуы үрдісін, жалпы қоғам дамуын түсініп талдауға болмайды. Қарым-қатынас – адамдарды біріктіру және дамыту тәсілі.

Қарым-қатынас формалары:

Тікелей қарым-қатынас - табиғи бетпе-бет, сөздік және бейсөздік (ым, қимыл) құралдар көмегімен жасалынатын толық психологиялық контакт, кері байланыс бір мезгілде өтеді. Бұл - адамдардың бір-бірімен қатынас жасау тарихындағы бірінші формасы.

Жанама қарым-қатынас —қатысушылардың кері байланыс уақытын ұзартатын, не кешіктіретін жазу және техника құралдары арқылы жасалынатын толықсыз психологиялық контакт. Хат жазу, кітап шығару, радиодан сөйлеу тағы сол сияқты адами қарым-қатынастарды күрделеңдіріп жіберді.

Тұлғааралық қарым-қатынас – екі не құрамы өзгермейтін топ ішіндегі таныс адамдардың тікелей контактілері. Тұлғааралық қарым-қатынастың белгілері: қатысушылардың психологиялық жақындығы, бір-бірінің ерекшеліктерін білуі, бірігіп күйзелуі, өзара түсінушілігі, ортақ қызметтестігі.

Адамдар арасында қарым-қатынасқа түсу мақсатының сандық көрсеткіші күннен-күнге артуда. Атап айтқанда: объективті түрде жан-жақты білім алу немесе білім беру, оқу және тәрбие алу, жеке және іскерлік қатынас орнату т.б. Мақсатына қарай, олардың қажеттіліктеріне сәйкес биологиялық және әлеуметтік болып бөлінеді.

Қоғам өмірінің саяси-әлеуметтік және экономикалық аясындағы интеграциялық процестер мәдениетаралық қарым-қатынастың орнауына үлкен септігін тигізеді. Мәдениетаралық қарым-қатынас әр түрлі ұлт өкілдерінің тепе-тең немесе біріге отырып өзара әрекет жасауын талап етеді. Білім алушы мұндай қарым-қатынас жасай алу үшін тек шетел тілін жақсы меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар сол тілде сөйлеушінің тілдік емес ерекшеліктерін түсініп, ұғынуы тиіс. Мәдениетаралық қарым-қатынас процесіне қатысушы көп тілді меңгерген сайын, сол елдің мәдениетін, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, ұлттық менталитетін жете түсінеді.

Көптеген шетел, орыс және өзіміздің отандық ғалымдарымыз «мәдениетаралық қарым-қатынас» ұғымын зерттеумен айналысып келеді және әр ғалым бұл ұғымға әр қырынан өзінің анықтамаларын беруде. Мәселен, Д.Б. Гудковтың айтуынша, «Мәдениетаралық қарым-қатынас ол түрлі ұлттық мәдениетке жататын қатысымдық актіге қатысушылардың бір-бірін дұрыс түсінуі» дейді [5, 39 б.]. Ғалым С.С.Құнанбаеваның пайымдауынша, «Мәдениетаралық қарым-қатынастың соңғы нәтижесі – мәдениетаралық қатысым субъектісін қалыптастыру» дейді [3, 86 б.].

Тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңі ұрпақтың байлығы мен мәдениетіне саналы, ұлттық ойлау қабілеті мен біліміне, іскерлігі мен кәсіби шеберлігіне, кәсіби құзырлылығына да байланысты екенін естен шығармауымыз қажет.

«Құзырлылық» ұғымы бүгінгі күні оқыту үрдісінде білімді қолданудыңақырғы нәтижесі ретінде қарастырылуда. Оқыту үрдісінде «құзырлылық» ұғымы білім алушылардың білімі мен тәжірибесін, дағдылары мен біліктерін белгілі бір мәселені шешуде қолдануы. Оқыту үрдісіндегі құзырлылықтарға ғалымдар әртүрлі анықтамалар берген.

Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзырлылық» ұғымына – білім алушылардың жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген анықтама бере аламыз.

«Мәдениетаралық құзырлылық» ұғымына келетін болсақ, ол – мәдениетаралық қарым-қатынас үрдісінде жеке тұлғаларға қарым-қатынастық жағдайдың әсерін бағалауға, вербальді және вербальді емес құралдарды тиімді пайдалануға, коммуникативті ниеттерді іс жүзінде жүзеге асыруға және кері байланысарқылы байланыснәтижелерінтексеруге мүмкіндік беретін білім мен дағдылар жиынтығын айтамыз.

Мәдениетаралық қарым-қатынас пен мәдениетаралық құзырлылық мәселелері көптеген шетел, орыс және отандық ғалымдардың зерттеу объектісіне айналған. Мәдениетаралық оқытудың ұйымдастыру мәселелері, мазмұны мен формалары, әдістері мен технологиялары М.Бирам, А.Томас, А.Шмидт, Д.Деардорф, Н.Дэвис, И.И. Халеева, С.Г. Тер-Минасова, Н.М. Громова, Н.Д. Гальскова, А.П. Садохин, Н.Ф. Коряковцева, Д.Б. Гудков, Ю.Рот және Г.Коптельцева, В.П. Фурманова, Р.Д. Льюис, А.А. Леонтьев, И.А. Зимняя, С.С. Құнанбаева, К.Құдайбергенованың зерттеулерінде қарастырылған.

«Мәдениет», «қарым-қатынас», «мәденитаралық қарым-қатынас», «құзырлылық» ұғымы жөнінде жоғарыда жалпы мағлұмат беруге тырыстық, біздің мақаламыздың тақырыбымыз болашақ мамандарды, оның ішінде ағылшын тілі мұғалімдерінің мәдениетаралық құзырлылығын қалыптастыру мәселесі төңірегінде болмақ.

Болашақ мамандарды дайындау жүйесінде мәдениетаралық құзырлылықты қалыптастыруды өзара сыйласу, мәдениеттегі айырмашылықтарға төзімділік таныту және мәдениет кедергілерін жеңу принциптері негізінде студенттердің мәдениет диалогына қатысу қабілетін дамытуға байланысты қарастыру қажет. Мәдениетаралық оқыту студенттерде мәдениетаралық қарым-қатынас жасауға қабілетті қалыптастыруға бағытталған және оларды белгілі бір этноса жататындығын сезіну мен басқа мәдениет өкілдерінің салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарымен танысуға жетелейді.

Шетел тілін меңгерген қазіргі заман тұлғасы басқа адамдармен қарым-қатынас үрдісіне еркін түседі. Осыған байланысты, шетел тілін үйренушілерден тек шетел тілінің лексикасын толық меңгеру мен сөздерді нақты түсінікті етіп айту және шетел тілінің грамматикасын толық меңгеру ғана емес, сонымен бірге өзінің мәдениетаралық құзырлылығын қалыптастыру да талап етіледі. Аталған құзырлылық тілді

меңгерудің төмендегі деңгейіне жетуді көздейді және бұл деңгей, біріншіден, шетел тілінде әңгімелесу барысында әр түрлі кездейсоқ жағдайларға лезде жауап таба білу, екіншіден, сөйлеу мінез-құлқының адекватты жолын айқындау, үшіншіден, аумақты арсеналдан нақты құралдарды ағатсыз таңдау, төртіншіден, осы құралдарды ұсынылып отырған жағдайға сәйкес тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Мәдениетаралық құзырлылықты қалыптастыру мақсатында шет елдің мәдениетін меңгеру де маңызды. Шет елдің мәдениетін оқып үйрену тілді оқып үйренуден басталады.Білім алушы жаңа тілдік форманы үйрене келе, оның артында тұрған мәдениеттің, әлеуметтік бірліктің сол бір бөлігін тани бастайды. Шетел тілі арқылы білім алушы сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениетін елестетіп, түсіне бастайды. Шетел мәдениетін үйрену үрдісі жекеден – тілдік бірліктер - жалпыға – мәдениетті тану мен түсінуге қарай жүреді [6]. Бірақ, шетел мәдениеті тек ана тілінің мәдениетімен салыстырмалы түрде ғана және білім алушы сол уақытқа дейін меңгерген білімдер арқылы ғана түсінікті болады.

Сонымен, шетел тілінде қарым-қатынас жасауға оқыту әлеуметтік-мәдени білімдер мен іскерліктерді меңгеруді білдіреді. Мұнсыз тілді тәжірибе жүзінде меңгеру екіталай. Шетел тілін оқытудың мәдениеттанушылық бағыты тек жалпы білім беру мен тәрбиелік мақсаттарды ғана емес, сонымен қатар нақты тәжірибелік мақсаттарды жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Оқытушының ең негізгі мақсаттарының бірі – шетел тілін оқыту мазмұнындағы әлеуметтік-мәдени компонентін оқытудың технологияларын дайындау қажеттігі болып табылады. Бірақ, мұнда білім алушылардың өздерінің ана тілдерін, салыстыру үшін олардың мәдениетін, оның элементтерін ұмытпау қажет, себебі тек осы жағдайда ғана білім алушы басқа елдің мәдениеті мен сол тілдің ерекшеліктерін сезіне алады. Осыған байланысты, білім алушылар оқытылып жатқан елдің ұлттық мәдениетінің негізгі тақырыптары (тарих, география, саяси-қоғамдық қатынастар, білім беру жүйесі мен спорт) бойынша білім алуы тиіс және сонымен қатар, сол тілде сөйлейтін халықтардың әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері жөнінде толыққанды мағлұмат пен білім алуы қажет.

Оқыту сапасы көбінесе елтану мен лингвоелтану пәндері бойынша іріктелген материалдарына байланысты болады. Оқытылып жатқан тілдің елдер өмірі мен тұрмыс-тіршілігіндегі ерекшеліктер туралы өзекті және қызықты мағлұматтар, суреттер, схемалар, статистика, ұсынылып отырған материалдар негізінде оқытушының егжей-тегжейлі дайындаған мәліметтері және коммуникативті жаттығулар шетел тілі бойынша дайындалған оқу-әдістемелік кешендерге біздің елімізде қазіргі заманауи білім беру парадигмасына толық сәйкес келуіне мүмкіндік береді.

Осы ретте айтатын болсақ, жаңа әлеуметтік мәдени кеңістіктің пайда болуы білім беру жүйесінің алдына халықаралық мәдени-кәсіптік қарым-қатынастарды жүзеге асыра алатын мамандарды даярлауда студенттердің мәдениетаралық құзырлылығын қалыптастыру үшін шетел тілінің лексикасын, фонетикасы мен тілдің грамматикасын оқытуды ғана емес, сол елдің мәдениетін, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, ұлттық менталитетін айқындауға бағыттайтын лингвоелтану, лингвомәдениеттану оқу пәндерін толық меңгерумен қатар, шетел тілінде әңгімелесу барысында әр түрлі кездейсоқ жағдайларда сұрақтарға сауатты жауап қайтара білу, сөйлеу мінез-құлқының адекватты жолын айқындау алу қабілеттерін дамыту жоғары оқу орындарында мәдениетаралық құзырлы мамандар даярлауда белгілі бір деңгейде өз ықпалын тигізері анық.

Жоғарыдағы айтылғандарды қорытындылай келе, отандық және шет елдік ғалымдардың еңбектеріне жасаған кішігірім талдауымыз бізге мәдениетаралық құзырлылықты мәдениетаралық қарым-қатынас саласындағы тұлғаның тәжірибесін себепші етіп отырған білім, іскерлік пен дағдылардың біріктірілген жиынтығы деп тануымызға мүмкіндік берді.

1. *Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» Жолдауы. Астана, 2014 ж.*
2. *Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан–2050» стратегиясы–қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы 14.12.2012 ж.*
3. *Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. – Алматы: 2010. – 324 б.*
4. *Библер В.С. От наукоучения к логике культуры. – М: Наука, 2003. – 237 б.*
5. *Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. М.: Гнозис, 2003. – 288 с.*
6. *Садохин А.П. Межкультурная коммуникация: Учебное пособие. М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2009. – 254 с.*

Резюме

Данная статья посвящена некоторым проблемам формирования межкультурной компетенции в системе подготовки будущих специалистов. Межкультурная компетенция – комплекс знаний и умений, позволяющих индивиду в процессе межкультурной коммуникации адекватно оценивать коммуникативную ситуацию, эффективно использовать вербальные и невербальные средства, воплощать в практику коммуникативные намерения и проверять

результаты коммуникации с помощью обратной связи. А также, в статье рассматривается необходимость формирования межкультурной компетенции в подготовке будущих специалистов, раскрываются значения понятий «культура», «коммуникация», «межкультурная коммуникация», «компетенция», «межкультурная компетенция».

Summary

This article deals withsome problemsof formation of interculturalcompetencein the trainingof future specialists. Intercultural competence- a setof knowledge and skillsthat allowsthe individualadequately assess thecommunicative situation in the process ofintercultural communication, effectively useverbal andnon-verbal means, put intopracticethe communicativeintention andcheck the resultsof communicationwith the help offeedback.Also, the article discusses the necessity ofthe formation ofintercultural competencein thetraining of futurespecialists, reveals the meaning of the following notions "culture", "communication", "intercultural communication", "competence", "intercultural competence".

УДК377.091

КӘСІПТІК КОЛЛЕДЖДЕРДЕ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯНЫҢ ДАМУЫ

Р.Р. Масырова – *п.ғ.д., профессор*, **С.Қ. Абыканова** – *2 курс магистранты*,
Ә.Қ. Нұрғалиев – *2 курс магистранты, Евразия технологиялық университеті*

Аннотация

Қазақстан Республикасында мемлекеттік «Білім» бағдарламасының негізгі ережелері мен кәсіптік білім жүйесін одан әрі нығайтуға бағытталған индустриальды-инновациялық технология қазіргі таңда білім беру саласы үшін ең басты қажеттілік болып отыр. Ел Президенті Н.Ә. Назарбаев айтты: «Кәсіптік колледждерде және жоғары білім ең бірінші кезекте ұлттық экономиканың мамандарға деген қазіргі және келешектегі сұранысын барынша өтеуге бағдар ұстауы керек. Көп жағынан бұл халықты еңбекпен қамту мәселесін шешіп береді», – деп атап көрсеткен болатын[1].

Осыған байланысты, кәсіптік-техникалық колледждер нарықтық экономикада бәсекеге қабілетті мамандар дайындау қажет.

Бүгін техникалық және кәсіптік білім беруді реформалау жүйесі назарға екі маңызды талаптарын ескере отырып, барлық оқыту стандарттарын жаңарту бастады:

- жаңа кәсіптік стандарттар негізінде инновациялық индустрияландыру даярлау;
- кәсіби және техникалық білім беру берушілермен әлеуметтік серіктестік принциптеріне негізделген болуы тиіс.

Тірек сөздер:*Кәсіптік білім, кәсіби тәлім-тәрбие, даму, жүйе, инновация.*

Қазіргі Қазақстан қоғамында инновациялық процестерді білім беру саласын дамытудың магистральды желісі деп айтуға болады. Білім іргетасы болып саналатын кәсіптік лицейлер өз түлектерін жаһандану дәуірінің талаптарына сай етіп және әлем нарығында бәсекеге қабілетті етіп даярлауды инновация көмегімен және инновациялық іс-әрекеттермен ғана жүзеге асыра алады. Біз осыған мысал ретінде оқу процесіндегі инновацияның бірнеше түрлерін сипаттайық.

1) Оқушыға сапалы білім беру мақсатында ақпарат арқылы түсіндірудің жаңа формасын қолдану.
2) Электронды кітапханалармен жұмыс жасау қабілеттіліктерін қалыптастыру.
3) Практикалық және семинар сабақтарының жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалану.
4) Тақырыпқа сәйкес ғаламтор материалдарын талдауға бейімдеу.
5) Сабақтағы «кері байланысты» орталықтандырылған желі бойынша ұйымдастыру.

Енді осы инновациялық процестерді жеке-жеке талдайтын болсақ, колледж түлегі мамандығына сәйкес білімін жалғастырса да, өндірісте жұмысшы мамандығын игерсе де оқу процесінен алған ақпараттары арқылы зеректік пен біліктілік және кәсіби даярлықты қалыптастырады. Ал электрондық кітапхана білім алушыны интелектуальды ресурстармен байыта алады. Болашақ мамандарды кәсіби даярлаудың негізгі көзі практикалық, семинар және зертханалық сабақтарда болып табылады. Оқушы сабақ үстінде өзі жіберген әрбір қатесі үшін оқытушыдан қайта-қайта ескерту алмай, өз кемшілігін өзі анықтай алады. Сонымен қатар, техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде білім алушының өзіндік жұмысы мен оқытушыныңбасшылығымен орындайтын жұмыстарға арнайы сағат бөлінеді. Бұл – білім алушыны кәсіби даярлауды қамтамасыз ететін бірден-бір мүмкіндік болып есептеледі.

Кәсіптік колледждердің оқу процесіндегі инновацияның дамуы – сол оқу орнының сапалы даму қажеттілігі мен жүзеге асыратын мұғалімдердің инновацияны толық игере алмауы арасындағы қарама-қайшылыққа тікелей байланысты. Инновациялық процесс – бұл өте күрделі динамикалық жаңа білім процесі (латын тілінен processus – қозғалу, жылжу) – нақтыбір нәтиже беретін бір-біріне жалғасқан әсерлер жиынтығын сипаттайды[2]. Инноватикаға жататындар: білім беру инновациялық моделі ғылымға тұжырымдамалық жаңалық енгізе отырып, оның практикада іске асыру; оқу бағдарламаларының пәндік

мазмұндық вариативтік (баламалы) стандартымен жағдайға байланысты оларды таңдау мүмкіндігін жасау; оқытуда белгілі бір бағыттарды қайта жобалау және модификациялау, пайдаланылып жүрген дәстүрге жаңа элемент енгізу және т.б.

Мұғалімнің қазіргі кездегі қоғамдағы орны қандай? Беделі қаншалықты? Әрине, заман талабы деп осы мамандық иелеріне үлкен жүкті көтерткеніміз анық. Баланың адам болып қалыптасуына, ары қарай азамат болып ер жетіп бір маман иесі атануына тікелей мұрындық болатын ол – ұстаз. Мектеп, кәсіптік лицей, колледждер, академия, университет барлығы жарқын болашаққа бастайтын білім мекемелері. Тіректері – мұғалім.

Жалпы, жоғарыда көрсетілген іс-әрекеттер жиынтығы оқу процесіндегі инновацияның дамуын толық қамтамасыз ететін, мұғалімнің негізгі іс-әрекеттеріне жатады. Ал мұғалімнің инновациялық іс-әрекетін төмендегі 1-суреттен талдауға болады.

Мұнда оқу процесіндегі инновацияның дамуындағы мұғалімнің іс-әрекеті педагогикалық процесс пен оның компоненттерінің өзгерісінен басталып, оқыту мазмұнының жаңаруымен, соған байланысты өндірістік оқытуды қоса қам-титын оқыту әдістерімен, жаңа педагогикалық технологиялармен түсіндіріледі.

Оқытушы еңбегінің нәтижесін анықтау тек қана оқушының алған білім сапасымен бағаланады.

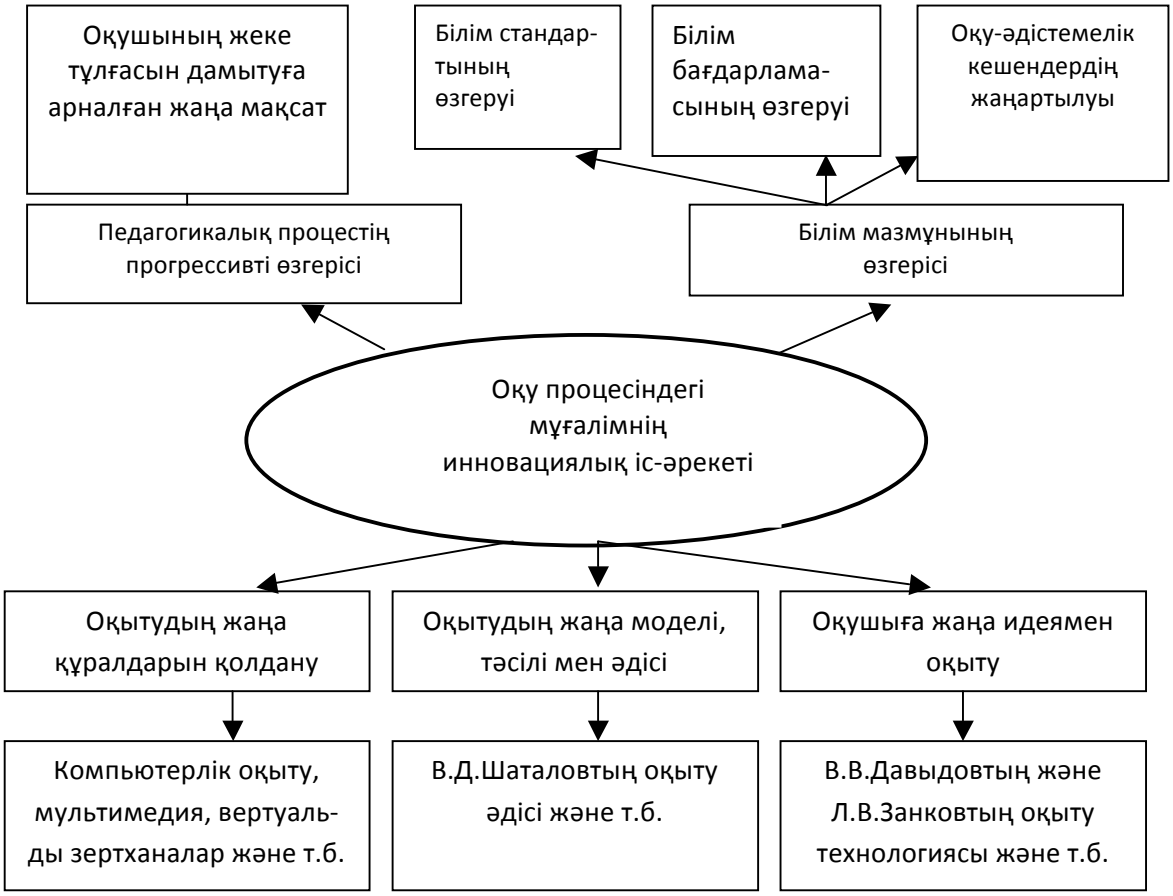

Сурет - 1. Мұғалімнің оқу процесіндегі инновациялық іс-әрекеті

Дәстүрлі жүйеде бағалау оқытушының құзыретіндегі жұмыс болып есептеледі. Берілген басты сұрақтар мен қосымша сұрақтардың жауабын қандай бағамен бағалауды оқытушының өзі біледі. Ал, қазіргі оқу процесіндегі инновацияның тағы бір мүмкіндігі «кері байланысты» немесе бағалауды орталықтандырылған желі бойынша ұйымдастыру білім алушының ынтасын, зейінін арттыруға және өз біліміне деген сенімділік қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Біздің зерттеу жұмысымыз бойынша кәсіптік колледждің оқу процесіндегі инновацияныңдамуы мұғалімнің өндірістік өндірістік оқыту мәселелерін қамтудағы іскерліктеріне де тоқталуды жөн санайды. Мұғалімінің мақсаты – оқушыны субъект ретінде оқу ісіне қызықтыратын қабілетін арттыратын жағдай жасау, болашақауыл шаруашылығы, өндіріс орны, жеңіл өнеркәсіп, азық-түлік саласы мамандарының

қабілеттеріне қарай шығармашылық жұмыспен шұғылдануына мамандықтар,әрбір оқушының бойындағы жеке-даралық қабілетіне адам әрі дамыту үшінсәйкесінше жеке тапсырамалар беру, болашақ маманның өзі атқарған жұмысына сын көзбен қарап, еңбегінен нәтиже шығару және т.б. қабілеттіліктерді дамыту болып табылады.

Ғылыми әдебиеттерде педагогикалық технология жайындағы түсінікXVIII ғасырдың басында пайда болды. Н.В. Маслованың ізденіс еңбектерінің арқасында бірнеше еңбектердің авторы, «Технология» кітабын жарыққа шығарған ғалым Федор Поликарпов 1920-жылдары «технология» ұғымын бірнеше рет пайдаланғаны анықталған. Әртүрлі мемелекеттерде оқу процесінің технологиясы әртүрлі қарқынмен және бірнеше әдістермен енгізілген. Мысалы 1940-1950 жылдары АҚШ пен Батыс Европа елдерінде оқу порцесіне техникалық құралдардың көптеп қолданылуына сәйкес «білім технологиясы» деген термин пайда болды, одан кейін бұл термин оқыту әдістерімен бірігіп, педагогикалық технологияға айналды[3]. Жалпы, оқыту технологиясы болсын, педагогикалық технология болсын, тәжірибе жүзінде жүргізілген іс-әрекеттер арқылы оның маңыздылығы айқындалады, сондықтан біз өзіміздің зерттеу жұмысымызда оқу процесіндегі инновацияның дамуын колледж мұғалімдері мен оқушыларына жүргізілген тәжірибелік-эксперимент жұмыстары арқылы талдау жасап, анықтауды жөн көрдік.

Сонда, қазіргі қоғам үшін жаңашылдықтың, заманауи ғылыми жаңалықтарын еркін игеріп, өндірісте еркін пайдалану қасиетінің негізгі механизмі – оқу орындарындағы білім қызметкерінің жан-жақтылық еңбегінде болып отыр. Білім беруге жаңалықты енгізу дегеніміз – еліміздің интеллектуалды, инновациялық жәнемәдени әлеуетін көтеру мен адамзаттың жеке тұлғалық шығармашылық қабілеттілігінің үйлесімді дамуы. Сонда біздің зерттеу жұмыстарымызда мұғалім кәсіптік лицей педагогикалық процесіндегі инновациялық түрленулерді жүзеге асыратын басты субьект болып табылады. Техникалық және кәсіптік білім беру мекемелеріндегі түбегейлі өзгерген жағдайлар мен қоғам талаптары мұғалімнен инновациялық іс-әрекеттерді гуманистік құндылықтар негізінде түсініп, нақты сипатын қабылдауға даяр болуларын бірінші кезектегі міндеттері деп белгілейді. Мұғалімнің инновациялық іс-әрекеттерді жүзеге асыруындағы мотивациялық компоненттердің Л.С. Подымованың көзқарасы бойынша белгіленген түрлерін тізбектеп көрейік [4]:

1. Мұғалім жұмысының кәсіби іс-әрекеттер нәтижесімен ешқандай байланысы болмайды. Бірақ мақсатқа әртүрлі құралдар көмегімен қол жеткізуге болады. Мұғалімнің сыртқы мотивациялық ерекшелігі ол жұмыс көлемін қажетті және жеткілікті түрде орындап шығады. Ол өз еңбегінің сыртқы көрсеткіштерін бағытқа алады және ол біліктілігін көтеруде жұмыстан кейін уақыт бөліп, ерекше дайындыққа ұмтылмайды, жұмысында маңызды бір жаңалық пен өзгерістің болмағанына да көңіл аудармайды. Бұл инновацияны ендірудегі сырттай ұмтылу түрі болып табылады.

2. Мұғалімнің сырттай өзін-өзі бекіту мотиві. Бұлжағдайдамұғалімөзеңбегіндегіқоғамдық резонанс үшін инновацияны енгізумен айналысады. Көбінесе бұл мотив «керемет» мотив деп аталады.

3. Балаларды оқыту мен тәрбиелеуге бар көңілін аударатын кәсіби мотив. Бұл мотивпедагогикалық іс-әрекеттерде оңтайлы нәтиже беретін креативтілік деңгейімен тікелей байланысты. Кәсіби мотивациямен жұмыс жасайтын мұғалімдер үнемі ізденісте жүреді.

4. Жеке даралыққасиеттеріндамытатын мотив. Мұнда мұғалім үшін еңбектің шығармашыл түрлері, өзін-өзі дамыту іс-әрекеттері маңызды нәрселер болып табылады.

Бөлініп тұрған төрт тізбек болғанмен айтары – заман талабына сай мінсіз мұғалім болуға ұмтылыс. Жаңа саланы меңгеру, техниканың тілін түсіну, инновацияны дамытушы, қолдаушы бола білу басты мақсат. Мұғалімнің инновациялық іс-әрекеттерді жүзеге асырудағымаңызды факторларының бірі – жаңа көзқарас, бағдарлама, оқулық, сондай-ақ осы жаңалықтарды енгізу үшін қажет – креативтілік қасиет.

Қазақстан Республикасындағы техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту мәселелері білім берудің барлық сатыларына дерлік өз әсерін тигізді. Өйткені үздіксіз білім берудің ұлттық жүйесінде техникалық және кәсіптік білім беретін жоғары оқу орындарымен қатар, техникалық колледждермен кәсіптік лицейлердің де маңызды бір буын болып есептеледі. Біз жоғарыда айтып өйткеніміздей, білім негізгі бастауышта деген қағиданы ұстанатын болсақ, техникалық білімнің бастауы кәсіптік лицейлер екені даусыз. Ал бұл оқу орнының қазіргі таңдағы жай-күйі, жұмыс барысы, маман даярлау динамикасы, түлектердің еңбек нарығындағы рөлі, барлық мәселелері олардың тұтас педагогикалық процесіндегі инновациялық дамуымен түсіндіріледі. Техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту мәселесі қоғам өмірі мен экономиканыреформалауың мақсат – міндеттерін де анықтап берді. Мысалы, үздіксіз білім берудің ұлттық жүйесін әлемдік білім беру кеңістігімен интеграциялау кәсіптік лицейлердегі орта буын маманы даярлау мәселесін күрделендірілген білім беру жүйесімен байланыстырды. Өйткені, қазір барлық мамандардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін, кәсіби құзіреттілігі, коммуникативтілігі, оның

оқу орнынан алған теориялық біліміне байланысты. Теориялық білім инновациялық жаңа педагогикалық технологияларымен байланысқанда ғана практика жүзінде нақты нәтижелігімен айқындалады. Қазіргі таңда білім беру жүйесі үнемі реформалау мен жаңарупроцестері арқылы өзгеріп отыр. Қоғамның даму кезеңдері сол уақыттың сұранысына жауап беретін нақты да, ұтымды жағдайларды қажет етеді. Қазақстандағы үздіксіз білім беру жүйесінің бір буыны болып есептелетін кәсіптік лицейлердің де, қазіргі таңда, тұтас педагогикалық процесінде мүлдем жаңа міндет қойылып отыр. Бұрынғы қалыптасқан оқу үрдісі жаңа заман талаптарына қанағаттандырған жағдайда ғана оның құрылымында өзгерістер болып, маман даярлау деңгейінде әлемдік білім кеңістігіне кіру мүмкіндігіжоғарылайтыны сөзсіз.

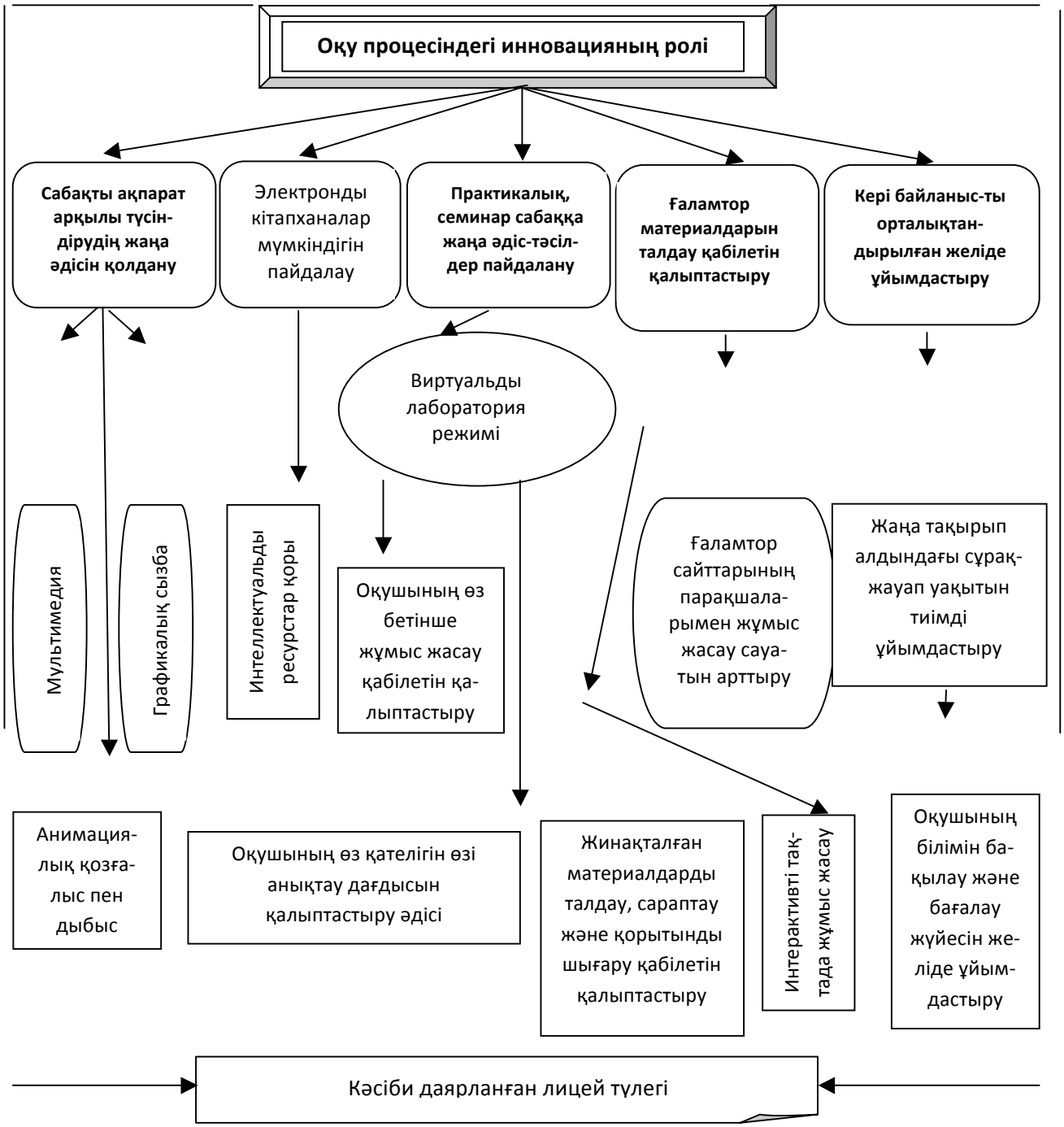

Сурет – 2. Колледж оқушыларын кәсіби даярлаудағы инновацияның ролі

Біз зерттеу барысында инновациялық педагогикалық технологиялар оқытушылар тәжірибесінде қандай орын алатынын және оқыту міндеттерін шешу барысында қалай іске асырылатынын осы эксперимент барысында анықтауда жөн көрдік. Инновациялар жөніндегі арнайы дәріс өткізілгеннен кейін

экспериментке қатысқан 25 оқытушыға сауалнама таратылды. Сауалнама жүргізу барысында лицей мұғалімдерінің сабақтың түсінікті өтуі үшін қолданылатын инновациялық оқыту технологияларына деген қызығушылықтары өте жоғары болды. Мұғалімдер инновациялық технологиялар жайлы берілген үш бағыттың мақсат-мазмұнымен танысып, әр мұғалім өзінің түсінік-пайымына, тәжірибесі мен педогогикалық шеберлігіне байланысты белгілі бір бағытты белгілеген. Аталмыш бағыттар мынадай мақсат-мазмұнды қамтамасыз етеді:

1-бағыт: Инновациялық оқыту технологиялары – мұғалімнің заманауи оқыту құралдарын қолдану арқылы жаңартылған оқыту мазмұнының, әдісінің және түрінің тиімді жүйесін қалыптастыруы және сол арқылы оқу процесінің инновациялық дамуын қамтамасыз етуі.

2-бағыт: Инновациялық оқу технологияларының дәстүрлі оқу технологияларынан ешқандай айырмашылығы жоқ, тек қалыптасқан оқыту әдістерінің жаңа атаумен алмастырылуы.

3-бағыт: Инновациялық оқыту техноллогиялары – мұғалім мен білім алушының бірлескен іс-әрекеті арқылы жүзеге асатын процесс.

Осының нәтижесінде Қазақстандағы кәсіптік колледждердің тұтас-педагогикалық процесі инновациялық тұрғыда дамып, оқу процесі жаңа педагогикалық технологиялармен қамтамасыз етілді, материалдық-техникалық база жаңартылды, өндірістікоқытуға көпкөңіл бөліне бастады. Пәндердің оқу бағдарламаларының мазмұны жаңартылды. Мұның бәрі оқу процесіндегі инновацияның дамуына зор септігін тигізді.

Сонымен қатар кәсіптік колледждерде білімалып жатқан оқушылардыңтәрбиесінеинновациялық іс-әрекеттерді байланыстыру да өз кезегінде оңтайлы нәтижелерді айқындап берді. Ал инновациялық дамуды қамтамасыз ететін ғылыми-әдістемелік жұмыстардың қазіргі жаһандану заманына сай жаңаша талаптармен жүргізілуі кәсіптік колледждегі деректордың инновациялар жөніндегі орынбасарының басты міндеттерін анықтауғажәне сол арқылы оқу орны инновациялық дамуын қамтамасыз етуге болатынын айқындап берді.

Оқу орындарында қойылатын талап пен мемлекеттен берілетін көмек бірдей. Ал, оқу орындарының бір-бірінен ерекшелігі мамандықтар бойынша қандай маман дайындайтынында емес, сол маманның өндірістегі біліктілігі, құзіреттілігі, бәсекеге қабілеттілігі сияқты кәсіби қасиеттеріменажыратады. Біз осы тұрғыда еңбекнарығындағы маманнның жұмыс берушініңталабын қамтамасыз етуіменқатар, оның білікті кадр болып қалыптасуынамұғалімнің рөлі маңызды екенін аңғара аламыз.

1. ҚазақстанРеспубликасындатехникалықжәнекәсіптікбілімберудідамытудың 2008-2012 жылдарғаарналғанМемлекеттікбағдарламасы. – Астана, 2012.

2. Масырова Р.Р. Инновации в среднем общем образовании Казахстана: анализ и тенденции развития: Монография. – Алматы: КазГосЖенПИ, 2008. – 320 с.

3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, – 1989.

4. Подымова Л.С., Сластенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность. – Ярославль, 1996.

Аннотация

Государственная программа Республики Казахстан «Об образовании» направлена на дальнейшее укрепление системы профессионального образования для развития промышленных и инновационных технологий. Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев сказал: «Профессиональные колледжи, в первую очередь, должны ориентироваться на потребностинациональной экономики, а также решается проблему занятости» [1].

В связи с этим профессионально-технические колледжидолжны готовить конкурентоспособных специалистов в условиях рыночной экономики.

Сегодня,система технического и профессионального образования в Казахстане модернизуется в соответствии с мировыми тенденциями:

- подготовка кадров для инновационной индустриализации осуществляетсяна базе новых профессиональных государственных стандартов образования;
- профтехобразованиевыстраивается на принципах социального партнерства с работодателями.

Ключевыеслова: профессиональноеобразование, профессиональноевоспитание, развитие, система, инновация.

Abstract

Republic of Kazakhstan's programof the "Education" is aimed at further strengthening the rules and vocational education system for industrial and innovative technologies in the field of education today is the most important need. The Kazakhstan President NursultanNazarbayev said: "Professional colleges and higher education in the first of the national economy should be focused on the needs of current and future. In many ways, this will solve the problem of unemployment"[1].

In this connection, vocational colleges must prepare competitive specialists in a market economy.

Today, the system of technical and vocational education in Kazakhstan modernization in line with global trends:

- Training for innovative industrialization carried out on the basis of the new state standards of professional education;
- Professional and technical education is built on the principles of social partnership with employers.

Keywords: *vocational education, vocational training, development, system,innovation.*

УДК

ДИЗАЙНЕРЛЕРДІ ҚҰЗЫРЛЫ БАҒЫТТАЛҒАН МОДУЛЬДІК БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНА ДАЙЫНДАУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖОБАЛАУ НЕГІЗДЕРІ

А.С. Магауова – *п.ғ.д.,профессор, Д.А. Қонаев атындағы көлік және құқық гуманитарлық университетінің профессоры*
М.Е. Жангужинова – *п.ғ.м. Еуразия технологиялықуниверситетінің аға оқытушысы*
А.С. Наурызбаева – *өнертану ғылымдарының магистрі, Т.Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық Өнер Академиясының аға оқытушысы*

Мазмұндама

Адами әлеуеттің сапасын көтеру және болашақ Қазақстанды жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету – республикадағы жоғары білім беруді әлемдік білім беру кеңістігенде интеграциялау, модернизациялау арқылы жүзеге асады. Жаһандану шарттарында ұзақ мерзімді бәсекеге қабілетті болу үшін – елдің заманауи экономикалық дамуында, жоғары білім беру аясында бірінші кезектегі басымдық болып табылады.

Экономика мен бизнестің жаһандануы және интернациаландыру үдерісінің дамуында жоғары білім беруде жаңа мақсаттар пайда болды: әлемдік нарық шарттарында тиімді жұмыс жасауға қабілетті, кәсіби кадрларды даярлау.

Соңғы жылдардағы білім беру жүйесіндегі сараптамалар әлеуметтік-экономикалық шарттар, ресурстармен қамтамасыз ету және білім беру үдерісінде Қазақстанның маңызды көрсеткіштерге жеткендігін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіндегі қазіргі талаптары шарттарындаЖОО алдына модернизациялау бойынша, оқытудың жаңа түрлерін енгізу міндеттері қойылуда. Дизайн білім беру саласының өзекті міндеті - Болон Декларациясының қағидаларына негізделген. Аталған мақала жоғарыбілікті, әлімдік еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті, сұранысқа ие мамандар даярлауда ҚР әлемдік кеңістіктегі бірдей білім беру интеграциясының дамуына өз үлесін қосады.

Мақала – ECTS жүйесі бойынша сынақтық бірліктерді үйлестіру, оқу жоспарын, жоспарларды интернациаландыру, аймақтық және халықаралық ЖОО желілері менбілім беру сапасы мәселесімен байланысты студенттердің икемділігі үшін білім берудің кредиттік жүйесінің талаптарын ашып көрсетеді.

Білім беру бағдарламаларындағы жобалау, негізгі кезеңдер құрылымы, әсер ету алгоритмі авторлармен дәлелденеді, мақалада барлық компоненттері Еуразия технологиялық университетінің оқу үдерісіне енгізілді.

Кілт сөздер: Модульдік білім беру бағдарламасы, Дизайн мамандығы, Жобалау технологиясы, ECTS, кредит, кәсіби құзырет, бакалавриат, оқу жоспары, Курстық жобалау, академиялық ұтқырлықты қамтамасы

Қазақстандағы білім беру саласының алдындағы негізгі талаптар – жоғары білім беруде ұлттық жүйені Болон декларациясы мәнмәтінінде жаңарту, қалыпқа келтіру және еңбек нарығындағы білім беру бағдарламаларының талаптарына сай болу, сапамен қамтамасыз ету жүйесін құру, білім берудегі кредиттік технологияны ендіру және еуропалық жүйедегі сынақтық бірлікке көшу [1].

Қазақстандық жоғары оқу орындарына Болон декларациясын енгізу мақсатында жоғары білім берудің барлық деңгейі бойынша Модульдік Білім Беру Бағдарламалары (МББББ) өңделуде. Білім алушылардың біліктілігін қалыптастыруда ҚР Мемлекеттік Жалпыға Міндетті Білім Беру Стандарты Бағдары (ҚР МЖМББСБ) ЖОО үрдісіндегі білім берудің құрылымы мен құрамын анықтайды және инновациялық оқу-әдістемемен қамтамасыз етуді талап етеді [2].

Осыдан келе, білім беру бағдарламаларындағы сызықтық емес, вариативті негіздер бойынша күтілетін біліктілікті дамыту барысында және Қазақстан Республикасындағы мамандықтар классификаторы шеңберінде жаңа бағыттарды жобалау қажеттілігі туындайды [3].

Алға қойған педагогикалық қызметті жобалау – негізгі пішінді әзірлеуге, бағыттауға мүмкіндік береді [4]. Жобалау технологиясы жобаны әзірлеу бойынша бірізді әрекеттерді суреттеуге болжам жасайды, біздің жағдайда – Модульдік білім беру бағдарламасы (МББББ).

5В042100 – Дизайн мамандығы бойынша модульдік білім беру бағдарламасын жобалауда алгоритм әрекетін келесі кезеңдермен суреттеуге тырысамыз:

1) Модульді білім беру бағдарламаларын белсенді қолданушылардың ортасын анықтау, жақын, туыс білім беру бағдарламаларын тағайындауда талдау жасау;
2) меңгеруде қажетті біліктілік тізімін анықтау;

3) модульдік білім беру үшін модульдер тізімін анықтау;
4) мазмұнында модуль бар пәндер тізімін жасау;
5) модуль форматындағы оқу жоспарын құру;
6) «Курстық жобалау» жоба қызметі шеңберінде пәнаралық байланыстың болуы.

Бірінші кезең барысында еңбек нарығындағы алдын-ала ақпараттар бойынша аймақтағы ЖОО түлектері, өндірістік тәжірибеден өткен мекемелердің және жұмыс берушілердің пікірімен дизайнерлердің қандай салада, мекемеде қызмет ететіні анықталады. Аймақтық еңбек нарығындағы сұраныстар көрсеткендей, Еуразия технологиялық университетінің 5В042100 – Дизайн мамандығында оқыған көптеген түлектер экспозиция, интерьер, визуалды коммуникация, жарнама, шығармашылық және көркем жұмыс салаларында, өндірістік және тұрмыстық заттарды жасауда, тігін мекемесінде,сән үйі, әртүрлі дизайнерлік ұйымдарда кіші ғылыми қызметкер, инженер-лаборант, ғылыми-зерттеу, конструкторлық және жобалау ұйымдарындаинженер қызметін атқара алатындығын көрсетті.

Ғылыми-педагогикалық қызметте өсуді мақсат еткен бірнеше түлектер магистратурада білімін жалғастыруда. Осылайша, түлектердің жұмысқа орналасуы еңбек нарығындағы сұранысқа ие екендігін куәландырады. Түлектер конструкторлы-жобалау, ұйымдастырушы-басқарушы, ғылыми-педагогикалық қызметте мамандықтары бойынша кәсіптеріне оңай бейімделеді.

Түлектердің жұмысқа орналастыру мәліметтер базасында 5В042100-Дизайн мамандарын дайындауда кейінгі ұрпақтың стандарт нәтижелері, еліміздің және шетелдің озық ЖОО-мен (Орал мемлекеттік көркемдік-архитектуралық Академиясы, Мәскеу мемлекеттік Дизайн және технология университеті, А.Н.Косыгин атындағы текстиль институты, Hollings Faculty of Manchester Metropolitan University, Korea National University of Arts) дизайнер қызметінің барлық талаптары анықталады [5,6,7,8,9]. Осы университеттермен бірлестікте тәжірибе, үйрену, кәсіби біліктілікті қалыптастыруға қажетті білім айқындалады. Алынған мәліметтер нәтижесінде Дизайн мамандарын даярлауда бакалавр біліктілігі, білім беру нәтижелеріне сәйкес кесте толтырылады.

Кестені толтыру барысында дизайнерлердің кәсіптік қызметінің 3 түрі айқындалады: конструктор-жобалаушы, ұйымдастыру-басқарушы, ғылыми-педагогикалық [10].

Еңбек нарығында олардың қажеттіліктері шектеулі болады. Мәселен, дизайнердің конструктор-жобалаушы қызметі өндірістік –техникалық, экономика-маркетингтік қызметті есептемегенде тек жобамен шектеледі. Жобалаушы –конструкторлық қызмет білім беру және мәдени мекемелерде, әлеуметтік-педагогикалық, гуманитарлық ұйымдастырушы, баспа, массмедиялық және тілдесім аймақтарында, сән көрсетуде, презентацияларда (тұсаукесер), көрмелерде, шоу-румаларда тек қана жобалаушы ретінде қатыса алады. Сәйкесінше өзгерістер басқарушы-ұйымдастырушы қызметке тиісті. 5В042100 – Дизайн мамандығы еңбек нарығындағы қажеттіліктерді есептей отырып, бакалаврды интегративті дайындауда зерттеулік, конструкторлық-технологиялық, (дизайн объектісін жобалау технологиясын меңгеру), сараптама-болжау, педагогикалық қызмет (дизайн негіздерін оқыту, декторативті қолданбалы өнер, технология, компьютерлік көзбен шолу негіздері), инженерлік-компьютерлік редакциялау жұмысына, визуалды іс-шараларға әзірлейді. Тапсырмаларды орындауды қалыптастыруда сондай-ақ, кәсібилендіруді айқындайды: Графикалық дизайн, Өнеркәсіптік дизайн, Костюм дизайны. Барлық құжаттар, оқу үдерісі мамандық бойынша қойылады.

Модульдік білім беру бағдарламасын жобалаудың ***екінші кезеңінде*** меңгеруге қажетті біліктілік тізімін анықтап алу керек. Оның негізі ретінде ҚР МЖМББСБ5В042100 – Дизайн мамандығы бойынша жалпыкәсіптік және кәсіби біліктілікті (КБ) (дайындау қызметі түрінесепке ала отырып) алу қажет[11].

Үшінші кезеңдегі модуль тізімін анықтауда, өзара байланыс біліктілігі негізінде, дизайнердің кәсіптік қызметі түрін айқындауда, талапқа сәйкестігі, білім нәтижесі, қызметтік қабілеті мен тәжірибесі, кәсіби біліктілікке керек әдістер арқылы іске асады.

Белгілі бір құзірет немесе туыстық құзіреттіліктің қалыптасуына жауап беретін модуль осылай жобаланады. Мысалы, кәсіби құзыреттің тізімі өнер бакалавры қызметінің ғылыми-зерттеу тапсырмаларын орындау барысында Оқу жұмыс жоспарының (ОЖЖ) құрылымымен тікелей байланыста қиындыққа тап болады.

Жалпы білім беретін пәндер кезеңі (ЖББП) әлеуметтік-гуманитарлық бағытқа құрылған. Негізгі пәндер (НП) кезеңінде міндетті компоненттер (МК) және таңдау пәндері жүйеленген. Кәсіби пәндер кезеңіне «мамандыққа кіріспе», «дизайн негіздері», «өнер бакалаврын дайындауда базалық негіздер» кіреді. Кәсіптік пәндердің (КП) үшінші кезеңі де Міндетті компонент және таңдау компоненттері модульдерінен тұрады, алайда, болашақ дизайнерлердің Кәсіптік компонентіне «Курстық жобалау» жатады.

Дизайн үшін Оқу жұмыс жоспарын құруда пәндерді кезең бойынша оқыту ерекше. Мысалы, «СуретI», «Сурет II», «Сурет III» модулі. Бұл – пәндік-тәжірибе, жобалау-бағытталған білім берумен, практикалық білім мен қабілет болуы шарт.Пән кезеңдерін оқытуда мақсат пен тапсырмаларды орындау барысында әртүрлі тақырыптық тапсырмаларға қарамастан, оңайдан қиынға қарай біржақты тәсілдер керек. Осыған орай, Жұмыс оқу бағдарламасының (БП және КП) екінші және үшінші кезеңі модульге құрылды, пән атаулары қайталанады, бірақ сандары ауысады.

Сондай-ақ, Қазақстанда «Дизайн» мамандығы бойынша бакалавриатта оқу мерзімі 5 жылды құрайтынын ескеру қажет. Барлық оқу кезеңінде меңгерілетін кредит саны Қазақстан Республикасының ҚР МЖМББСБ, 2012жылдың 23 тамыз №1080 сәйкес төмендегідей [11]:

1) *«Өнер» бойынша* – теориялық білім беру 160-180 кредит;

ЖББП кезеңі барлық типтік оқу жоспарының 25% немесе 33 кредитті құрайды. БП (базалық пәндер) көлемі типтік оқу жоспарының 50 % немесе 64 кредитті құрайды, оның ішінде 20 кредит міндетті компонеттерге және 44 кредит таңдау пәндеріне алынады. Кәсіптік пәндер (КП) көлемі жалпы типтік оқу жоспарының 25% немесе 32 кредитті құрайды, оның ішінде 5 кредит міндетті компонентке және 27 кредит таңдау пәніне беріледі. «Өнер» тобының жеке мамандықтарының ерекшелігін ескере отырып, білім беру үрдісінің Стандарттың 64 бөліміне сай теориялық білім беру студенттердің меңгеруімен 129 кредиттен көп болуы мүмкін.

Сонымен, студент біліктік алуы үшін 161 кредиттен кем емес теориялық білім алуы және 6 кредиттен кем есе кәсіби тәжірибеден (мамандықтың ТОБ –ды жоспарланған кредитке тәуелсіз) өтуі тиіс.

ECTS бойынша 264 және 10 кредит бойынша сәйкес болуы керек.

Осылайша, ұсынылып отырған оқу модульдерінің әдістемесі кәсіптік қызметтің нақты түрінің нәтижесі негізінде, бакалавриаттың магистрлік бағдарламасымен маманданған білім беру бағдарламасының негізгі модулімен байланысты ғылыми-зерттеу, педагогикалық қызметті қамтамасыз етеді. Дизайнер кәсіптік қызметінің вариативтілігі еңбек нарығындағы бәсекеге қабілетті, белсенді. Бұл жерде кәсіптік қызметтердің әртүрлі түрлерін және жалпыпәндер құзіретін әртүрлі қызметтерді әзірлеуде тапсырмаларды шешуде жүйелік байланысты ескеру қажет. Мысалы, «Графикалық дизайнның объектісін жобалау» модулі тек қана ғылыми-зерттеу жұмыстарына тәуелді болмауы тиіс, алынған нәтиже біріктірілген нәтиже болып есептеледі. Сонымен бірге, конструкторлы-жобалау, ұйымдастырушы-басқарушы және ғылыми-зерттеулік қызмет талаптарын шешуде қажет.

Біліктілік-бағдарлы модулдік білім беру бағдарламасы дизайнердің кейбір кәсіби қызметіне (конструкторлы-жобалау, ұйымдастырушы-басқарушы) өз әсерін тигізеді, қойылған талаптарға жауап беруде жеке модулді талап етпейді.

Модулдік білім беру бағдарламасының (МББ) ***төртінші кезеңінде*** (ТОБ бойынша) ЖББП, БП, КП сәйкестігіне талдау жасалады, өтініш берілген пәндердің толықтығы мен қажеттілігі үшін, сондай-ақ, жаңа пәндердің мақсаттылығын ендіру үшінматрица құрылады.[12].

Себебі, бір пән біліктілікке бағытталған білім беру бағдарламасын әзірлеуде қажетті құзіреттіліктерді қамтамасыз ете алмайды, оқу жоспарындағы пәнде *бірізділік принциптері және өзара толықтыру* жұмыстары күрделі. Әр модуль орта есеппен студенттің жетістікке жетуіндеталаптарды, нәтижелерді шешуде тиянақты жүктемені игеруі тиіс.

Талаптарды есепке алу үшін, модульдердің құрылымы мен мазмұнын жобалауға, әр модульге модуль атымен кешенді құжат, жасалады, оның мақсаты мен міндеті, білім алушылардың нәтижелері, сынақтық бірліктердің көлемі, модульді меңгерудегі нәтиже, жоспарланған нәтижелердегі жетістіктер (критериялар, бағалаудың түрлері мен әдістері) модульмен қамтамасыз ету ресурстары дайындалады.

Әзірленген модульдер негізінің ***бесінші кезеңінде*** оқу жоспары жобаланады.

Жобалау кезінде модульдердің байланысын, академиялық ұтқырлықты (ЖОО арасындағы, Қазақстан ішінде, халықаралық) қадағалап отыру керек. 5В042100 – Дизайн мамандығына арналғанмодульді оқу жоспары жобасында, «Графикалық дизайн», «Өндірістік дизайн», «Костюм дизайны» ҚР МЖМББСБ ұсыныстары сақталады. Пәннің еңбексыйымдылығы БП МП1-15 кредит, БП МП2-15 кредит БП ТК - 48 кредит және КП МП-8 кредит КП ТК-42 кредитті құрайды. Әр оқу жылында аралық бақылау үдерісінде емтихандар көлемі 13 тен аспайды. Бір академиялық кезеңде күндізгі бөлім студенті 18-22 кредитті меңгеруі тиіс.

МББ құрылымының ерекшелігі – әр модульдің барлық пәндері студенттердің бір курс кезеңінде, бірақ әртүрлі семестрде оқытылады. Модульдің ұзақтығы оның көлемі мен ерекшелігіне байланысты (негізгі, қолдаушы немесе мамандандырылған). «Графикалық дизайн объектісін жобалау Y» пәнін бір семестрге «тығыздауға» болмайды. Бұл пәндерді кәсіби бағытта меңгеру үшін оқу кезеңінде бірте-бірте

оқыту қажет. Сонымен бірге, академиялық ұтқырлықты қамтамасыз ету үшін «толассыз» модульдерді оқу курстарына бөлу керек: 1-курс – 1 модульдік бірлік. Модульдік оқу бағдарламасында автономды оқу материалдарының ұзақтығы бір семестрден аспауы тиіс екендігін түсінеміз.Ол оқытушының үйретуінде немесе өздігінен оқу кезінде қолданылады. Сонымен бірге, «портфолио» бөлімін қалыптастырумен аяқталады [13].

Осылайша, біздің практикалық тәжірибеміз болашақ мамандардыдаярлаудағы жобалау, білікті, модульді білім беру бағдарламасындағы технологиялық негіздерді суреттеуге арқау болды.

1. *Akmaral S. Magauova and Meruyert Y. Zhanguzhinova. Higher education system in the republic of Kazakhstan in the contex of the credit system of education. Life Science Journal. 11(7s). 2014. P. 226-228.*
2. *ҚР МЖББС, 23 тамыз 2012 ж.№ 1080,050421 Дизайн мамандығы бойынша(23.08.2013ж.).*
3. *Национальная рамка квалификаций РК (совместный приказ МТЗСН и МОН РК № 444 от 28.09.2012г.).*
4. *Лозинская, А.М. Фреймовый способ структурирования содержания модульной программы обучения физике / А. М. Лозинская // Известия Урал. гос. ун-та им. М.А. Горького. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры. – 2009. – № 3 (67). – С. 176-184.*
5. *www.usaaa.ru*
6. *www.mgudt.ru*
7. *http://www.mgudt.ru/1level/index.aspx*
8. *https://www2.mmu.ac.uk/hollings*
9. *http://eng.karts.ac.kr:8090/*
10. *Быкова, Л.В. и др. Структурно-функциональная модель образовательной программы, созданной на основе модульно-компетентностного подхода / Л.В. Быкова, Е.Н. Кочнева // Педагогическое образование в России. – 2010. – №3. – С. 109–114.*
11. *«Дизайн» мамандығы бойынша 2014-15жж.арналған Жұмыс Оқу Жоспары.*
12. *ОӘМШ бойынша безендіру ережелері, ЕТУ 2014-15о.ж.*

Аннотация

Повышение качества человеческого потенциала и обеспечение будущего Казахстана высококвалифицированными кадрами возможно только при условии модернизации высшего образования республики, его интеграции в мировое образовательное пространство. Сфера высшего образования является первоочередным приоритетом современного экономического развития страны, поскольку именно качество высшего образования предопределяет долгосрочную конкурентоспособность страны в условиях глоба-лизации.

С развитием процессов глобализации и интернационализации экономики и бизнеса перед высшим образованием встали новые цели – подготовка профессиональных кадров, способных эффективно работать в изменившихся условиях глобального рынка.

Анализ состояния системы образования за последние годы показывает, что Казахстан по уровню созданныхгосударством социально-экономических условий для функционирования системы образования, ее ресурсного обеспечения, организации и осуществления образовательного процесса достиг значительных результатов.

В условиях современных требований системы образования Республики Казахстан перед Вузами выдвигаются новые задачи по модернизации учебного процесса, внедрению новых форм обучения. Актуальными задачами Дизайн образования становятся структурирование и соответствие передовым формам образования в условиях реализации принципов Болонской Декларации. Данная статья является вкладом в интеграцию РК в единое мировое образовательное пространство, поскольку ориентировано на подготовку высококвалифицированных, конкурентноспособных, востребованных на рынке труда специалистов.

В статье раскрываются условия согласно кредитной системе обучения для мобильности студентов, возможности для унификации зачетных единиц по системе ECTS, интернационализации учебных планов и программ, создание региональных и международных вузовских сетей и связанныхс этим проблемы качества образования.

Авторами обосновывается алгоритм действий и содержание основных этапов проектирования образовательных программ, разработаны, апробированы и внедрены в учебный процесс Евразийского Технологического Университета все компоненты статьи.

Abstract

Improving the quality of human capital and ensuring the future of Kazakhstan highly qualified personnel is only possible if the modernization of higher education of the republic, its integration into the world educational space. Higher education is the first priority of modern economic development of the country because it is the quality of higher education determines the country's long-term competitiveness in a globalizing world. With the development of globalization and internationalization of the economy and businesses facing higher education faced with new goals - training of professionals capable of working efficiently in a changing global market.

Analysis of the education system in recent years shows that the level of Kazakhstan established the state of socio-economic conditions for the functioning of the education system, its resource provision, organization and implementation of the educational process has achieved significant results.

In today's requirements of the education system of the Republic of Kazakhstan HEIs to put forward new challenges for the modernization of the educational process, introduction of new forms of learning. Education Design actual tasks are structuring and compliance with advanced forms of education in the implementation of the principles of the Bologna Declaration. This article is a contribution to the integration of Kazakhstan into a single global educational space, as focused on the training of highly qualified, competitive, demand on the labor market specialists.

The article describes the conditions under the credit system of education for the mobility of students, the possibility to unify the system of credits ECTS, internationalization of curricula and programs, the establishment of regional and international university networks and related problems of the quality of education.

The author justifies the sequence of actions and the content of the basic stages of designing educational programs, developed, tested and implemented in the educational process of the Eurasian University of Technology all the.

УДК: 378.016:811.111:004

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА ИНТЕРНЕТ ЖҮЙЕСІН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

А.А. Таутенбаева – *п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ*
Б.П Нұрсейт – *магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Түйіндеме

Берілген мақалада қазіргі заман талабына сәйкес шетел тілін оқытуда Интернет желісін қолдану жайы, оның маңыздылығы, тиімділігі жөнінде сөз болады. Интернет шетел тілін үйренушілерге аутентті мәтінді қолдануға, тіл тасушыны тыңдауға, олармен қарым-қатынас жасауға және тілдік ортаны қалыптастыруға септігін тигізеді. Интернеттің көмегімен студент фонетикалық, грамматикалық, лексикалық жаттығулар, оқуға және грамматикаға арналған тесттермен жұмыс жасай алады. Ағылшын тілі сабағында материалды Интернеттен пайдалана отырып, көптеген дидактикалық мәселелерді шешуге болады. Студенттерге мультимедиялық технологияларды пайдалану, оқып жатқан құбылыстар мен обьект жайында толық және дәл ақпарат береді. Бұл білім сапасын арттырады, студенттердің танымдық қызығушылықтарын қанағаттандырады және жетілдіреді. Оқытудың көрнекіліктерін жетілдіреді, тіпті қол жеткізе алмайтын материалды пайдалануға мүмкіндік береді. Студенттердің жұмыс істеуі қарқынды болады, оқу материалын оқып-үйренуде жылдамдығын арттырады, студенттің сабақта және сабақтан тыс өз бетінше жұмыс істеуі үшін жұмыс көлемін ұлғайтады.

Кілт сөздер: Интернет технология, мультимедиялық бағдарламалар, компьютер технологиялары, ақпараттық технологиялар, шетел тілі.

Интернеттің пайда болуымен біздің өмірімізде қарым-қатынас жасаудың жаңа мүмкіндіктері уақыт пен кеңістікке қарамастан ашылды. Бұл күндері электрондық хат алмасулар, онлайн жүйесінде пікірталастар, мәтіндік чат және басқа да көп салалы ресурстар ашылды. Мысалыға Wikis, блогтар, бейне-конференциялар жүргізу үшін (Skype), суреттер мен бейнелік ұсыныстар (You Tube), виртуальды әлем, әлеуметтік желілер, Facebook және ұялы телефондарға ұсынастардың өсуі. Бұл желілерде отырып, қатынас жасауға болады.

Шет тілін оқытуда қазіргі заманғы технологиялар дәстүрлі сабақты өзгертуде оқытудың жаңа жолдарын әкелді. Компьютерді шет тілін үйренуде 1960 жылдардан бастап қолдана бастады. Оны пайдалану әдісі грамматикалық үлгілерді, сөздерді қабылдауда, есте сақтауда және қайталауда қолданды. Ақырында коммунативтік әдіс-тәсілдің пайда болуымен тілді қолдануға, студентті қызықтыруға және тілдік ортаны қалыптастыруға көңіл бөлінді. Тілді үйренуде көптеген бағдарламалар пайда болды. Олар жаттығу ретінде емес, әртүрлі тілдік ойындар, мәтіндік қалпына келтірілген, таңдау мен жауаптарын бақылауға арналған бағдарламалар және т.б.. Компьютер студентті тек оқу материалдарымен қамтамасыз етуші емес, сонымен қатар оқытудың тәсілі ретінде қолжетімділігі, материалдарды жинау мен өңдеуде, мәселелерді шешуде қолданыла бастады. Грамматикалық материалды тексеруде, мәтінді өңдеуде атақты бола бастады. Қазіргі таңда шет тілінде үйрету тек қана компьютерге және сан алуан оқу бағдарламаларына ғана емес, Интернет арқылы басқа да пайдаланушылардың қарым-қатынасында. Оған себеп технологиялық жетістіктер ғана емес, сонымен қатар педагогика мен методикадағы жаңа әдіс-тәсілдер.

Дидактикалық тұрғыдан Интернет екі негізгі компонентті енгізеді:

1. Телекоммуникациялық пішіндер (Интернет-технологияларға қатысты, электрондық хат алмасулар, чат, жиындар, ICQ, веб конференциялар);

2. Ақпараттық ресурстар;

Телекоммуникациялық ресурстардан оқуға арналған Интернет ресурстардың айырмашылығы тек қана оқыту мақсатына арналған. Олар әр-түрлі пәндерде құрастырылған, сонымен қатар шетел тілінде де.

Қазіргі кезде жаңа білім беру жүйесі интернеттің пайда болуы арқасында дамығанын барлығы да мойындайды. Көптеген әдіскерлер видеофильм, электрондық хат алмасулар (email), мультимедиалық презентация, анимациялық суреттер және т.б. көмегімен шетел тілінде монолог және диалог түрінде сөйлеу қабілетін қалыптастыратын жаттығуларды құрастырумен айналысып жатыр. Шетелде болмай, сол елдің тілінде сөйлей алу қабілетіне ие болу оңай емес. Сондықтан оқытушының маңызды тапсырмасының бірі шетел тілі сабағында жаңа технологиялардың түрлі амалдарын қолдана отырып, сөйлеудің шын ситуацияларын құру болып табылады. Шетел тіліне оқытуда Интернет беретін мүмкіндіктер мен қызметтердің түрлері төмендегідей: Студенттер үйреніп жүрген тілінде электронды пошта арқылы хат алысып, виртуалды қатынас клубтары – конференцияларға қатынаса алады, Интернет талаптарында берілетін құжаттардағы жаттығулар мен тапсырмаларды орындай алады, кез- келген ақпараттар туралы мәлімет ала алады, бейнероликтерді қалаған тілінде көру мүмкіндіктері бар, файлдар алмаса алады, керекті құжаттарын дискіге жазып, мәліметтерді сақтай алады. Интернеттің тағы да бір мүмкіншілігі ақпаратты қандай да бір арақашықтықта тез арада жеткізу, сонымен қатар алынған ақпаратты түрлі тіл тасушыларға ауыстырып салуға болады. Интернет шетел тілін үйренушілерге аутентті мәтінді қолдануға, тіл тасушыны тыңдауға, олармен қарым-қатынас жасауға және тілдік ортаны қалыптастыруға септігін тигізеді. Интернеттің көмегімен студент фонетикалық, грамматикалық, лексикалық жаттығулар, оқуға және грамматикаға арналған тесттермен жұмыс жасай алады. Ағылшын тілі сабағында материалды Интернеттен пайдалана отырып, көптеген дидактикалық мәселелерді шешуге болады. Студенттерге мультимедиялық технологияларды пайдалану, оқып жатқан құбылыстар мен обьект жайында толық және дәл ақпарат береді. Бұл білім сапасын арттырады, студенттердің танымдық қызығушылықтарын қанағаттандырады және жетілдіреді. Оқытудың көрнекіліктерін жетілдіреді, тіпті қол жеткізе алмайтын материалды пайдалануға мүмкіндік береді. Студенттердің жұмыс істеуі қарқынды болады, оқу материалын оқып- үйренуде жылдамдығын арттырады, студенттің сабақта және сабақтан тыс өз бетінше жұмыс істеуі үшін жұмыс көлемін ұлғайтады.

Шетел тілін қазіргі заманғы Интернет технологиялар арқылы оқытудың методикасы әлі қалыптасу кезеңінде. Ғылыми әдебиетте кең қолданылатын термин ол Интернет технология. Онымен шетел тілін оқыту методикасында ұқсас түрлерін, әдістерін, тәсілдерін Интернет желілерде ресурстарды пайдалануда түсінуге болады. Интернет желісіндегі ақпараттық ресурстар әр-түрлі тілдерде аудио-визуальды , мәтіндік материалдармен қамтамасыз етілген. Ақпараттандырудың қазіргі кезеңінде әрбір студент, оқытушы ақпараттық технологияларды тиімді қолдана білуі, интернет ғаламдық желісін пайдалана алуы тиіс. Бүкіләлемдік жүйенің кең мүмкіндіктерін қолдану арқылы студенттердің қарым-қатынас құзіреттілігі іс-әрекет барысында қалыптасады. Оқыту мазмұнының ғылыми негізін меңгеру іс-әрекет әдістерімен байланысты. Кез-келген іс-әрекет түрін меңгеруде оны психологиялық теориясымен орындау, әрекет ету кезінде байқалады. Мысалы сөйлеу әрекетін студент шынайы қарым-қатынаста меңгереді. Оны компьютерлік телекоммуникация құрайды.

Оқыту үдерісінде интернетті қолдану мынадай мақсаттарды шешеді:

- сабақтың мазмұнын жүйеге қосуға, оқыту бағдарламаларын кіріктіруге;
- жоба бойынша жұмыстарда өз бетінше мәліметтер іздеуге;
- өз бетінше шетел тілін үйренуге және терең меңгеруге;
- біліктілік емтихандарына өз бетінше дайындалып, тапсыруға;
- шетел тілінде қарым-қатынас жасаудың жаңа формасы ретінде;
- білім,білік, дағдының арақашықтығын анықтауда;
- оқытушының жетекшілігімен арнайы шетел тілінен қашықтықтан оқуға;

Шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты-коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру, басқа мақсаттары (білім беру, тәрбиелік, жетілдіруші) осы негізгі мақсатты жүзеге асыру кезінде іске асады. Коммуникативті тіл табу білім алуда қатынаста және мәдениаралық қарым-қатынасын қалыптастыру қабілеттіліктерін, яғни Интернеттің басты қызмет атқаратыны болып табылады. Қатынассыз Интернеттің мәні жоқ-бұл халықаралық кроссмәдени қоғам, онда миллиондаған адамдар бір уақытта бір-бірімен электронды түрде қатынас жасай алады. Шетел тілі сабағында оған қосыла отырып, біз шынайы қарым-қатынастың моделін құрастырамыз. Студенттер Интернетпен қатынас жасай отырып, тілдік ортада өмірлік жағдаяттарға тап болады. Алғашқысында олар түсінуге, мазмұнын және мағынасын айтуға көп көңіл бөледі. Интернетті білім алудың көмекші техникалық құралы екендігін және жетістіктерге жету үшін оны оқу үрдісінде сауатты қолдану керек екендігін ұмытпау керек. Шетел тілін үйренуде Интернет сөйлеу әрекетінде мүмкіншіліктері мен қабілеттерін қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар сөздер мен грамматиканы меңгеруде де тиімділігін көрсетеді. Интернет әлеуметтік және психологиялық

ахуалдарын жетілдіреді. Олардың өздеріне деген сенімділіктері артады, ұжымда жұмыс істеу қабілеттіліктері және де білім алуларына жағымды атмосфера құрады. Интернет қорларын қолдана отырып, оқу үрдісінде біраз дидактикалық тапсырмаларды ағылшын тілінде шешуге болады. Олар оқу қабілеттерін қалыптастырады, Интернет желісіндегі дыбыстық аутентті мәтіндерді тыңдап, түсінуге тырысады, монологты және диалогты сөйлеуде мәселелік талқылауды үйренеді, реферат және шығарма жазуға, жазбаша жауап қайтаруға үйренеді,сөздік қорын дамытады, мәдени білімдерін толықтырады, тілін оқып жатқан елдің мәдениетімен, саясатымен және салт-дәстүрлерімен танысады. Коммуникативті технологиямен жұмыс істеген кезде оқытушының ролі ауысады, оның басты міндеті – студенттің жетілуіне және творчестволық ізденістеріне бағыт-бағдар беріп отырады. Студенттер өз беттерімен көбірек ізденуге, білім алуға тырысады. Шетел тілін үйренуде интернет мүмкіндіктерін пайдалану студенттердің өз бетімен тіл меңгеріп, ізденуіне мол мүмкіндіктер береді. Интернетті тілдерді оқытуда қолданудың біраз себептері бар. Ең негізгісі интернетте қатынас жасаудың лингвистикалық табиғаты тілді үйренуде алға жылжу болып табылады. Келесі мүмкін болып табылатын себеп жазуға үйренуге жағдай жасайды. Үшінші мүмкін болатын себеп студенттердің қызығушылықтарын тудырады. Төртінші себеп студенттердің болашақтағы жетістіктеріне компьютерде жұмыс істеу қабілеттерін дамыту керек. Интернетті қолдану бізге мол мүмкіндіктер берсе де, студенттерге сабақ үстінде тапсырма бергенде көп бостандық берілмеуі керек және оқытушы жағынан бақылау болуы керек. Интернетті қолдануда қаржылық себеп, яғни шетел тілінде оқитын сыныптарда компьютердің және интернеттің жоқтығы, тағы бір себебі кейбір мұғалімдердің компьютерден үстірт білімдері бар. Оқытушының компьютерлік сауаттылығы болуы керек және компьютерде жұмыс істей алуы керек. Интернеттің ең басты ерекшелігі жаңа ақпараттар алуда және жаңа аутентті материалдардың көптігі, мысалыға, жаңа оқиғалар, атақты адамдардың өмірінен қызықты деректер, қазіргі заманғы өлеңдердің сөздері, жарнамалар, мәзірлер, транспорт қозғалысының күнтізбесі, оқу-бағдарламалық бейнероликтер. Көптеген студенттер тілді тасушылардың екі қабатты коттедж үйлерде тұрғанды қалайтындығын, сондықтан «downstairs, upstairs» – (бірінші қабатта, үстінде) оларға тән екендігін, үйлердің айналасында қоршалған шарбақ болмайтындығын “hedge“- “тірі шарбақ “-яғни талшыбық және бұталар мұқият кесілген пайдаланатындығын немесе олар үйлерінің алдында көкке шығатындығын, онда онша танымал емес адамдар жиналып, ашық отта (barbeque) ет қуырады, ал қонақтар өздерімен бірге түскі ас (pot luckdinner) әкелетіндігін біле бермейді. Ал, келесі күні олар үй иелеріне алғыс хаттарын (thankyouletters) жақсы уақыт өткізгендері үшін жібереді. How do you do біреумен бірінші рет амандасып отырса қолданылады. Hi, Hello-жақын туыстары мен достарына қолданылады. Интернет қорларын пайдалана отырып оқытуды жаңа педагогикалық технологияларға жатқызуға болады. Оны шетел тілін оқытуда қолдану студенттердің және оқушылардың танымдық белсенділіктерін жетілдіреді, оқу үрдісі қызықты, тиімді өтеді. Ақпараттың сексен пайызы интернетте ағылшын тілінде енгізіледі, сондықтан ағылшын тілі сабақтарында интернетті пайдалана отырып оқу өзекті тақырып болады.

1. Нұрлыбай А.М., Ниязбекова А.А. «Ағылшын тілі сабағында интернет ресурстарын қолдану тәсілдері »
2. Павлова Е.А. «Преимущества использование Интернет-ресурсов при обучении иностранному языку»
3. Карташова А. «Использование интернета в обучении иностранному языку»
4.Интернет желісі
5. Ұлтанбекова.Е. «Ағылшын тілі сабақтарында жаңа әдіс тәсілдер арқылы студенттердің таным қабілеттерін арттыру жолдары».

Аннотация

В данной статье рассматривается использование Интернет технологий в обучении иностранному языку в современном мире, его полезность и эффективность. Оно проявляет большой интерес учащихся к обучению языку. Интернет рассматривается как инструмент повышения мотивации, формирования прочных языковых навыков и совершенствования владения иностранным языком. Образование с привлечением Интернет технологий имеет множество точек соприкосновения с изучением английского языка, что становится особенно актуальным в современном мире. Грамотное применение новых видов самостоятельной работы студентов и Интернет коммуникации при обучении иностранному языку позволяет значительно оптимизировать образовательный процесс и создавать аутентичные ситуации общения, что способствует в значительной мере повышению уровня мотивации студентов при изучении иностранного языка.

Ключевые слова: Интернет технология, мультимедийные программы, компьютер технология, информационная технология, иностранный язык.

Abstract

This article is considered Internet system in teaching foreign language in modern world, its usefulness and effectiveness. It considers effective ways of teaching at the English lesson. It shows a great interest of pupils in learning the language. Information and communication technology has affected language instruction in higher education. The advent of the Internet and the wide spread of technology in our life create new opportunities for language learning. The Internet is considered as the instrument in increasing their motivation, formation of strong language skills and improvement of foreign language skills.

Key words: Internet system, multimate program, computer technology, information technology, foreign language.

УДК 378.147-322+61: 808.03

ОБУЧЕНИЕ ПЕРЕВОДУ МЕДИЦИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ НА ЗАНЯТИЯХ ПО СРСП

Сулейменова О.Я. – *доцент.*
Садыкова А.А. – *ст. преп.*
Лозенко И.В. – *ст. преп.КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова*

Абстракт:

Одним из важных аспектов преподавания иностранного языка в медицинском ВУЗе является обучение студентов переводу специальной литературы с одного языка на другой.

Перевод – это полноценная передача средствами одного языка сообщения, сформулированного на другом языке.

«Учебный перевод» применяется как средство проверки понимания слов и форм иноязычного текста, как подготовительное упражнение к беспереводному пониманию иноязычного текста.

Обучение «профессиональному переводу» тесно связано с общими целями обучения иностранному языку в медицинском высшем учебном заведении. Задачи обучения переводу на занятиях по СРСП формулируются в виде нормативов для разных видов переводческих работ с тематическим ограничением, вытекающим из ограниченности языковых знаний студентов медицинского ВУЗа.

Ключевые слова: перевод, медицинская литература, учебный перевод, полноценный перевод, профессиональный перевод, чтение, аудирование, говорение, письмо, языковая деятельность, речевое поведение.

Одним из важных аспектов преподавания иностранного языка в медицинском ВУЗе является обучение студентов переводу специальной литературы с одного языка на другой.

Перевод представляет собой специфический вид языковой деятельности, не исчерпывающийся навыками одноязычного речевого поведения. Перевод, с одной стороны, предполагает овладение такими навыками, как чтение, аудирование, письмо и говорение, но, с другой, - требует, во-первых специфического их сочетания и совмещения во времени и, во-вторых, постоянной координации двух языковых систем и параллельных речевых действий на двух языках – иностранном и родном.

«Современная теория перевода не выработала еще единого определения перевода как языковой деятельности. В качестве же рабочего определения можно принять следующуюформулировку:

Перевод – это полноценная передача средствами одного языка сообщения, сформулированного на другом языке» [1].

Теоретические работы по переводу по-разному подходят к толкованию «полноценности» передачи информации. Действительно, полноценный (по заключению экспертов) перевод медицинского текста обладает совершенно иными признаками, чем полноценный перевод публицистического текста.

«Полноценность» является не столько лингвистическим, сколько экстралингвистическим, прагматическим свойством перевода, т.к. она обеспечивается лишь при учете таких факторов, как реальная ситуация общения, степень социально-культурной общности адресатов оригинала и адресатов перевода, коммуникативная установка автора оригинала и ее релевантность для перевода.

Полноценный перевод предполагает способность переводчика к глубокому проникновению в содержание подлежащего переводу сообщения,что невозможно без наличия у переводчика четких знаний существа сообщаемой информации и без достаточно ясного представления о возможном ответном поведении адресатов при восприятии ими перевода.В состав этих предпосылок входят лингвистические компоненты: глубокое проникновение в текст требует от переводчика всестороннего владения как

формальной, так и содержательной стороной языка оригинала; для «выдачи» перевода, в свою очередь, от переводчика требуется столь же точное и, главное, активное владение всеми средствами языка перевода. Поскольку иностранный язык может выступать и как язык оригинала, и как язык перевода, в обучении переводу необходимо одинаковое внимание уделять и рецептивному и репродуктивному усвоению иностранного языка. Перевод, обладающий наивысшей полноценностью, называется обычно

адекватным переводом. Адекватному переводу по разным признакам противопоставляют вольный перевод, буквальный перевод, подстрочный перевод, сокращенный перевод, описательный перевод, объяснительный перевод, формальный перевод, рабочий перевод, черновой перевод и т.д. В методической литературе часто употребляется термин «учебный перевод», противопоставляемый «профессиональному переводу».

«Учебный перевод» - это перевод, осуществляемый с учебной целью, однако, по устаревшей традиции, под «учебным переводом» понимают в основном перевод как средство обучения языку (или беспереводному владению языком), тогда как учебные упражнения переводного характера, направленные на выработку специфических переводческих умений и навыков, под это понятие не подводятся.

«Учебный перевод» применяется, начиная с первых уроков иностранного языка, как средство проверки понимания слов и форм иноязычного текста, как подготовительное упражнение к беспереводному пониманию иноязычного текста, как прием для проверки правильности употребления усвоенных элементов иностранного языка (перевод с родного языка) и т.д.«Учебный перевод» всегда характеризуется четко ограниченной постановкой задачи, достаточно узко очерченным выбором средств перевода, сознательным исключением воздействия экстралингвистических факторов.Обучение «профессиональному переводу» тесно связано с общими целями обучения иностранному языку в медицинском высшем учебном заведении.Задачи обучения переводу на занятиях по СРСП формулируются в виде нормативов для разных видов переводческих работ с тематическим ограничением, вытекающим из ограниченности языковых знаний студентов медицинского ВУЗа.

Программные требования, отвечающие нуждам практической работы, имеют примерно следующий вид:

1) Переводить письменно с иностранногоязыка на русский современные публицистические и медицинские научно-популярные тексты со скоростью 1500-2500 печатных знаков за 1,5 часа.

2) Переводить письменно с русского языка на иностранный тексты такого же типа, но не содержащие особых лексико-стилистических сложностей, со скоростью 1200-1500 печатных знаков за 1,5 часа.

3) Вести двусторонний перевод беседы в нормальном речевом темпе (около 250-300 слогов в минуту) при длительности отдельных отрезков речи в 1-1,5 минуты.

4) Выполнять последовательный перевод на слух монологической речи иностранного языка на русский и с русского языка на иностранный при длительности отдельных отрезков речи порядка 5 минут.

5) Переводить устно с листа информационные и общественно-политические тексты с иностранного языка на русский со скоростью 1500 печатных знаков за 5-6 минут.

Для того, чтобы добиться выполнения этих задач, необходима длительная и систематическая работа над данным аспектом языковой деятельности.

В отличие от обучения другим практическим аспектам языка, обучение переводу целесообразно начать на более поздней стадии (примерно на 3, 4 семестрах обучения), когда студенты овладели значительным объемом знаний лексики, фразеологии, грамматики и стилистики, достаточным для беглого чтения и аудирования естественной речи на иностранном языке, и в достаточной мере знакомы с общими закономерностями языковой системы (т.е. усвоили материал систематического курса грамматики и лексикологии). В полном виде курс перевода можно вести на занятиях СРСП, организуемых по изучаемому иностранному языку. Студенты медицинского ВУЗа, посещающие дополнительные занятия по СРСП, как правило, владеют изучаемым иностранным языком на достаточно хорошем уровне и интересуются основами профессионального перевода научно-популярной литературы, необходимой им в будущей медицинской деятельности. Многие студенты выполняют задания по переводу самостоятельно, в свободное от основных занятий время, а на аудиторных занятиях по СРСП обсуждают с преподавателем качество переведенного материала и основные ошибки, допущенные при переводе специальной медицинской литературы. С заинтересованными студентами целесообразно проводить занятия по профессиональному переводу в виде отдельного специализированного курса.В состав курса перевода входят следующие аспекты:

а) введение в теорию перевода;

в) перевод с иностранного языка на русский (письменный);

с) перевод с русского на иностранный (письменный).

Различные рекомендации по организации специализированного курса перевода в медицинском вузе и необходимые тренировочные упражнения рассматриваются в учебных пособиях: [2;3;4;5].

Рассмотрим кратко, в чем заключается специфика каждого из аспектов курса перевода. А.Курс «Введение в теорию перевода» включает в себя общий раздел, предполагающий понятие перевода в

современном языкознании, предмет, цели и задачи теории перевода; раздел лексических основ перевода; и, наконец, раздел научных основ переводческой деятельности.

В. Аспект «перевод с иностранного языка на русский», является как бы стержнем всего практического цикла перевода, поскольку только при переводе на родной язык к обучающимся могут быть предъявлены с самого начала в полной мере профессиональные требования (если ограничить трудность соответствующим подбором текстов и предоставлять студентам достаточно времени на выполнение перевода).

Обучение целесообразно начинать с беседы об особенностях перевода как вида языковой деятельности, причем особое внимание следует обратить на главную трудность – преодоление.

Конкретность и доходчивость объяснения обеспечивается использованием иллюстративного материала в виде небольших (до 500-600 печатных знаков) аутентичных текстов медицинской тематики, взятых из зарубежных научно-популярных журналов, из материалов сети интернет.

Имеет смысл предложить студентам попытаться самостоятельно выполнить перевод текста – неудачи в переводе оказываются подтверждением тех трудностей, на которые было указано в начале занятия, а удачи – демонстрирует способы их преодоления. В ходе разбора «демонстрационных переводов» конкретизируется понятие «буквализма», т.е. чрезмерного формального уподобления перевода оригиналу, как наиболее распространенной причины неполноценности перевода. Здесь же можно наглядно разъяснить, что такое «вольный» перевод, возникающий как вследствие недостаточного понимания переводимого текста, так и вследствие неумения передать содержание и стилистическое своеобразие текста средствами родного языка.

С. Перевод с русского языка на иностранный язык, в принципе подчинен тем же закономерностям, однако в практике преподавания выявляются существенные различия, вызванные качественными и количественными расхождениями в степени владения двумя языками – родным и иностранным. Безоговорочно полноценный, т.е. полностью адекватный перевод на иностранный язык, строго говоря, возможен лишь при условии преодоления этих расхождений, что практически неосуществимо в условиях неязыкового ВУЗа. Поэтому в преподавании этого аспекта сознательно учитываются объективно неизбежные ограничения – по тематике и жанровым характеристикам текстов, по степени их (стилистической и суммарной) сложности, по уровню приближения к адекватности (допускаемые упрощения, описательные переводы), по степени самостоятельностии скорости выполнения перевода и т.д. Непреложным требованием, однако, остается обязательное соответствие перевода лексико-грамматической норме иностранного языка и недопущение искажений в передаче прагматически релевантного содержания оригинала. Поскольку перевод на иностранный язык практически неосуществим без обращения к словарю, на занятиях специально ведется работа над выработкой соответствующего умения. Преподаватель предлагает студентам в ходе подготовки перевода найти сравнение альтернативных эквивалентов с точки зрения их пригодности в данном контексте, используя для этого помимо русско-иностранных словарей, также иностранно-русские словари и одноязычные словари иностранного языка различных типов.

1. Бородулина М.К., Карлин А.Л. Обучение иностранному языку как специальности. – М.: Высшая школа, 1975. – с. 237-256 / 260 с.

2. Афанасова В.В., Долтмурзиев Д.О., Черезова Т.Л. Английский язык для медицинских специальностей. – М.: Academia, 2005 – с. 3 – 5 / 217 с.

3. Маслова А.М., Вайнштейн З.И., Плебейская Л.С. Учебник английского языка для медицинских ВУЗов. – М.: Лист Нью, 2005. – с. 3-5 / 336 с.

4. Марковина И.Ю., Максимова З.К., Вайнштейн М.Б. Учебник английского языка для медицинских вузов – Москва: ГЭОТАР – медиа, 2013. – 3-7/362с.

5. Сулейменова О.Я., Еленова А.К. Немецкий язык. – Алматы: Deluxeprintery, 2005. – с. 3-10 / 160

Абстракт:Медициналық жоғары оқу орындарында шет тілінде оқытудың басты аспектісі студенттерге арнайы әдебиеттерді бір тілден екінші тілге аударуды үйрету болып табылады.

Аударма бұл бір тілдің толық нұсқаудағы хабарламасын басқа тілде тұжырымдау.

«Оқу аудармасы» шеттіліндегі мәтін үлгілері және сөздердің түсінігінтексеру құралы ретінде, шеттілді мәтінді аудармасыз түсінуге дайындық жаттығулары ретінде қолданылады.

«Кәсіптік аударуға» оқыту медициналық жоғарғы оқу орындарында шет тілінде оқытудың мақсаттарымен тығыз байланысты. Аудармаоқытудың мақсаты ОСӨЖ сабағында медициналықжоғарғы оқу орындарының студенттерінің білім шектеулері туындайтын тақырыптық шектеулер мен әр түрлі типтегі аударма жұмысы үшін нормативтер ретінде тұжырымдалады.

Тірек сөздер: аудару, медициналық әдебиет, оқу аудармасы, толық аудуру, кәсіптік аудару, оқу, тыңдап-түсіну, сөйлеу, жазу, тілдік қызмет, тілдік тәртіп.

Abstract: One of the important aspects of foreign language teaching in high medical school is to teach students literature translation from one language to another. Translation is a complete transference of one language message by means of another language.

"Academictranslation" is used as a means of controlling the understanding of words and forms of foreign text as a preparatory exercise for understanding foreign language text without translation.

Teaching"professional translation" is closely connected with the overall goals of foreign language teaching in high medical schools. Teaching objectives for translating at office hours are formulated as standards for different types of translation work with the thematic limitations.

Keywords: translation, medical books, academic translation, complete translation, professional translation, reading, listening, speaking, writing, language activities, verbal behavior.

УДК 004:378

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНА АҚПАРАТТАНДЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЕНГІЗУ ЖОЛДАРЫ

С.Т.Сиргебаева – *п.ғ.к., Қазақ ұлттық аграрлық университеті, Алматы, Қазақстан*

Қазіргі таңда білім беру саласына ақпараттандыру технологиясын енгізу жоғары оқу орындарының оқу-тәрбие үдерісіне де елеулі өзгерістер енгізіп отыр. Оқытудың жаңа ақпараттықтехнологиясы мәліметтерді компьютер арқылы дайындап, өңдеп, студенттерге жеткізу үдерісі. Компьютерлік технология үш нұсқада жүзеге асады:1) компьютерді жекелеген тақырып, тақырыпшаларға қолдану; 2) берілген технологиялардың ең маңызды негізгі функциясынанықтайтын бөлігі; 3) монотехнология, яғни барлық оқыту, басқару, бақылау тек қана компьютердің көмегімен іске асады.

Ағылшын тілін оқытуды ақпараттандыру-білім беру жүйесін ақпараттандырудың құрамдас бөлігі болып табылады.Осы сәтте мына тұжырымдарды атап өткеніміз жөн.

Компьютердің көмегімен жеке жұмыс істеуге, даралап оқытудың озық нұсқаларына, ақпараттық орта компоненттерін дайындауға, пәндердің өзара байланысын орнатуға қол жеткізуге болады. Компьютерді қолдану арқылыондағы ақпаратты зейін қойып тыңдауға, түсінбей қалған сәттерін қайталап көруге не тыңдауға, алған мәліметті нақтылауға мүмкіндік береді.

Тіл меңгеруде ақпараттық бағыт, ақпараттық тұрғыда білім беруді мақсат етеді, оның негізгі мақсаттары: лингвистикалық (тілдік және сөйлеу), тақырыптық әлеуметтік мәдениет, оқу дағдыларын қалыптастыру. Ағылшын тілін оқытуда ақпараттық технологияны қолдану тілді үйренудегі белсенділікті қамтамасыз етеді.

Осы орайда оқу үрдісінде ағылшын тілі сабағы бойынша студенттердің өзіндік жұмыстарын орындауда, СӨЖ тақырыбына байланысты мәліметтерді интернет жүйесі арқылы іздестіріп, керек мәліметтерді тауып, оны өңдеп өз қажеттігіне қолдана алатыны.

Адамның барлық әрекеті ақпарат алуға және осы ақпаратты тиімді қолдана білуге тәуелді. Жаңа заманның маманы кез-келген мамандық бойынша компьютер, телекоммуникация және басқа да ақпараттық технология құралдарының көмегі арқылы ақпараттар тасқынын алып, оны өз қажетіне орай өңдеп, өз қажеттігіне қолдануға мүмкіндігі бар. Осыған байланысты жаңа ақпараттық технологиялар жоғары оқу үдерісіне енгізіліп, оның ажырамас бөлігіне айналуда. Әсіресе, мультимедиалық компьютерлік бағдарламалар, интернет ресурстарындағы электронды оқулықтар т.б.

Білім беру саясатының өзгеруі елдегі біртұтас білім беру негізінде ағылшын тілін оқытудың вариативті болуына ұмтылыстың өсуіне, арта түсуіне бағытталған жаңа бағдарламалық құжаттарды жасаудың өзектілігін дәлелдеп отыр. Алыс және жақын шетелдердегі қоғам дамуының жаңа тенденциясы түрлі дәрежеде, түрлі салаларда ағылшын тілін меңгеру, білу, қарым-қатынас жасауда ғана емес, мәдениеті мен тілі басқа халықтармен түрлі салада қоян-қолтық араласу үшін де қажет екендігіне куә болып отырмыз**.** Жастарды басқа ел халықтарымен, олардың лингвомәдениетімен өзара қарым-қатынас жасауға үйрету қазіргі таңдағы өмір шындығынан келіп туындады. Бүгінгі күн талабына сай ағылшын тілін үйренудің маңызы зор екендігіне көзіміз жетті.Осы орайда білім беруде негізгі мақсат - тек білімді, студент дайындау емес, рухани дүниесі бай және әлеуметтік адамгершілігі зор, қоғамдық өмірдің барлық аясында ұлттық құндылықтарды түсінуге және дамытуға қабілетті тұлғаны қалыптастыру. Тұлға - адамның келешек өмірінің қалыптасуы жобасының келбеті деп түсінуге болады.Оқу үдерісіне ақпараттық технологияларды ендіру студенттердің танымдық іс-әрекетін белсенді етіп, оқуға деген ізденістеріне мүмкіндіктер береді. Әсіресе, компьютердің кез-келген әрекетті ұсынып, оныңорындалу жағдайын реттеп, бақылып, берілген тапсырманың дұрыс орындалуын қадағалап отыруы аса маңызды. Оқу іс-

әрекетінің тиімділігі көп жағдайда компьютерден қажетті ақпаратты алу ебдейлігі мен меңгеру икем-,ділігіне тікелей байланысты.

Компьютерлік технология әсіресе ағылшын тілін үйренуде тиімділігі жоғары және баға жетпес құрал болып отыр. Бұл жағдайда бір мезгілде тіл қызметінің барлық түрлеріне және олардың арасындағы байланысқа түсіруге болады. Ағылшын тілін үйретуде әсіресе коммуникативті құзырлықтын қалыптастыруға басым көңіл бөлінуде. Осы орайда бірыңғай ғылыми-білімдік ақпараттық ортаның, оның негізгі бағыттарының маңызы зор, оның базалық құрамдас салалары төмендегідей жүйелеуге мүмкіндік береді:Ағылшын тілін меңгеруді ақпараттандыруда әсіресе ортаны ақпаратпен қамту және субъектілерге ақпараттық білім беру бағыттары айқындала түседі. Ақпараттық оқыту информатика пәні арқылы жүзеге асырылады [1]. Ағылшын тілі пәнаралық байланыс принциптеріне негізделген осы оқу нәтижесін тұтынушы ретінде көрініс табады. Бұл байланыстың мақсаты студенттердің коммуникациялық құзырлығын дамыту болып табылады. Оған лингвистикалық (тілдік және сөйлеу) тақырыптық (пәндік), әлеуметтік мәдени, компенсаторлық, оқу (оқуға бейімділік) құзырлықтары жатады. Ақпараттық білім беру ағылшын тілін оқытудың тікелей мақсаты болып табылмайды, дегенмен оның нәтижелі болуының шарты болмағанмен, белгілі бір дәрежеде негізі ретінде айтуға болады. Әлеуметтік мәдени компетенция ағылшын тілін оқытудың экстралингвистикалық ақпараттық ортасы негізінде қалыптасады. Ол ақпараттық технология құралдарының әлеуметтік ортасы ресурстарынан алынады. Ағылшын тілімен информатика арасындағы пәнаралық байланыс ақпараттық білімдер және іскерліктерді қолдану деңгейінде ғана жүзеге асырымай мазмұндық деңгейде де жүретіндігін байқадық.

Ағылшын тілін меңгеруде ақпараттық құралдар қолдану оқытушы мен студенттердің өзара әрекетінде қажетті деңгейде олардың компьютерлік даярлықтары тәжірибие барысында байқадық. Мультимедиядағы бейнелер мен графикада ағылшын тілін сазды кескіндемелік анимациялық иллюстрациялар арқылы бере отырып, ағылшын тілін оқытуда үлкен маңызға ие болатындығын аңғардық. Бұл кездегі ұсынылған формалар, көрсету құралдары, политра, дизайн, лингвистикалық, көркемдік және бейнелік т.б. шешімдердің үйлесім табуы ағылшын тілін үйрену үдерісіндегі оның мазмұнын толықтырады.

Олар студенттің барлық сезім мүшелеріне әсер ете отырып, оның ойлау қабілеттерін арттырып, аналитикалық ойлауы мен бейнелік қабылдауын, есте сақтауының барлық түрлеріне қозғау салып, оқу ақпаратын толыққанды қабылдау және тануына негіз салатындығын байқадық. Мультимедиа студенттердің оқу ақпаратын қабылдаудағы көру және есту бейнелерін өзара үйлестіріп, салыстырмалы мәнділігі мен мәнерлігін құрады. Мультимедиалық бағдарламалар студенттердің ақпарат алмасу жағдайында, мысалы мультимедиалық жүйемен интерактивті диалог орнату т.б. көптеген жаңа мүмкіндіктерге жол ашады. Мультимедиа, презентациялар, видеофильмдер сонымен қатар студенттердің оқу мазмұнын анықтап, жақсы меңгерулері үшін, ағылшын тілінің элементтері-экстралингвистикалық ақпаратты игеру көмегін тигізеді. Бұл ақпарат өз кезегінде ағылшын тілі үлгілеріндегі грамматикалық ерекшеліктер мен лингвистикалық ақпаратты айқын да дәл қабылдауда ықпалды. Грамматикалық категориялар кеңестік дәуірдегі оқыту іс-әрекетіне басшылықта болып, қатысымға жасанды орта туғызылып, барлығымыз шет тілін оқыдық, грамматика мен сөзді жаттап т.б. іс-әрекеттерді жасадық бірақ сөйлемедік. Ақпараттық технология арқылы қатысымға табиғи орта жасалатыны, пәнге сөйлесімнің үлгілері беріліп, сөйлеу қабілеті пайда болғанын тәжірибе барысында байқалды. Студенттер алған білімдерін сөйлеу қабілетін бір-бірімен қарым-қатынас жасағанда көрсете алды.

Тілдік ойлауға негізделген тапсырмалар қолданылды:Ол тапсырмалар нәтижесінде алға қойған мына мақсаттарды қойдық:

- іс-әрекеттің реттемді, кезектілігіне, болжамға, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын табуға (аналогын) таба білу, әр студентке жеке сурет, мәтін, жатттығулар беріліп солардың ұқсастығы мен айырмашылықтарын табу міндеті жүктеледі. Реттеп жүйелеуге (rating); жаңалық ашуға (discovery); ой тұжырымына (inferencing); артықты алып тастауға (odd-one-out) т. б.жұмыстар жүктеліп нәтижесі қортындалды. [2].Сонымен қатар практикалық сабақтарда- талдау, жинақтау әдісі (берілген мәтінді талдап, ортақ ойларын жинақтау қабілеті), финоменін табу әдісі (студенттің ерекшелігін ескеру, табу), силлогизм (екі ойдан, бір ой тудыру. Студенттің өз ойын қысқа бір сөзбентүйіндеп жеткізе білуі),- трансформация (түйіндеу), қатысым әдісі. (оқу үдерісінде жұппық, ұжымдық, жеке-дара жұмыс түрлері -қолдану тәсілдері). Қазіргі уақыта жеке-дара жұмыс түріне үлкен көңіл бөліп жүр, бұл әдіс студенттердің қызығушылығын тудыруда.Үйлестіру әдісі (әр студенттің деңгейіне байланысты жеке тапсырмалар дайындалып таратылады).Осы әдістерді іске асыру үшін сыртқы және ішкі сипатқа көңіл бөліну қажеттігін байқадық. Жоғарыда берілген әдістерді ағылшын тілін оқыту үдерісінде қолданып, нәтижесінде ағылшын тілін меңгеру қабілеті жоғарлап, олардың танымдық белсенділіктері артып, студент алған

білімін өз қажетігіне қолдана алатындығына көзіміз жетті. Мақсатқа жету үшін біз осы тәсілді бірнеше рет қайталауға мүмкіндік аламыз. Ағылшын тілін үйрету үрдісінде оқытушы әр студенттің жеке дара мүмкіндігін ескерген жөн. Бұл мақсатты іске асыру студенттің қызығушылығын, тапсырыс алуы, қолданымы, ұмтылуы, түсіну мүмкіндігі ескерілу қажет[2] деп санаймыз. Студентің өзіндік жұмысы кезінде осы ерекшеліктердің барлығына аса зор көңіл бөлінеді.Білімберу саясатының өзгкруі елдегі біртұтас білім беру негізінде ағылшын тілін оқытудың вариативті болуына ұмтылыстың өсуіне, арта түсуінге бағытталған жаңа бағдарламалық құжаттарды жасаудың өзектілігін дәлелдейді. Жастардың басқа елдің мәдениеттін, дәстірінигеруде және қарым-қатынас жасауынаықпал ете аламыз.

1. Зайцева Е.В. Принципы доступности и коммуникативной направлености обучения студентов в условиях применения инфокоммуникационных технологий. дисс… к. п. н., Ставрополь, 2004.-169 с.

2. Темирбекова Ж.А. Студенттердің кредиттік оқу жүйесіндегі модульдіктехнология арқылы оқыту дидактикасы («инженерлік сызба» пәні негізінде).: дис. ... п.ғ.к., Павлодар, 2008.- 140 б.

Аннотация

В статье рассматриваются виды и методыинформационных технологий, активно применяющийсяприобучении английского языка. Также приведены примеры применение разных способовкомпьютерных технологий в обучении иностранному языку в высшей школе. Так же рассмотривается важностькомуникативных компетенции студентов для достижениянаставленных цели.Приизучении иностранному языку учитываеться роль мултимедийных средствобучения.

Abstract

This article discussesthe types andmethodsof information technology, whichactively usein teachingEnglish.It also shows examplesof differentways tousecomputer technology inlearning a foreign languagein high schools. The importance ofcommunicative competenceof studentsto achieve theiraims. The roleof multimedialearning tools inthe foreign language study.

KeywordsАқпараттық технологиялар,коммуникативтік құзырлық, компьютерлік бағдарламалар, мультимедиялық бейнелер, компетенция, анимация, лингвистикалық, презентациялар.

УДК 378.091:005

ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Т.Н. Жүндібаева – *Абай атындағы ҚазҰПУ-нің аға оқытушысы, п.ғ.к.*
А.М.Әмірова – *6М010300-Педагогика және психология мамандығының 1 курс магистранты*

Аннотация

Қазіргі таңдағы мұғалімдерге кездесіп жүрген студенттің таным белсенділігі мен қызығушылығының, тіпті оқуға құлқының төмендеуі сияқты мәселелердің басты себептерінің бірі – оқытуды ұйымдастыру формаларының (дәріс, семинар, практикалық сабақ т.б.) бірсарындылығы. Ендеше, қазіргі оқытуды ұйымдастыру формалары қандай болу керек десек, ол – тек шығармашыл болуы керек. Шығармашылық деген сөздің сырына үңілсек, «шығармашылық» сөзінің төркіні – «шығару», «іздену», «ойлап табу» дегенге келіп саяды. Студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуда оқытудың интерактивті әдістерін пайдаланудың маңызы зор.

Интерактивті оқыту әдістері студенттерге түрлі ситуациялар мен мәліметтерді талдап, сараптап, зерттеу барысында шығармашылықөнім жасауға мүмкіндік береді.

Кілттік сөздер: шығармашылық, іздену, ойлап табу, интерактивті оқыту әдісі.

«Біз «Өмір бойына жететін білім алу» моделінен«өмір бойы білім алып өту» моделіне көшуге тиіспіз».
Н.Ә. Назарбаев.

Қазақстан Республикасының Орта білімді дамыту тұжырымдамасында білім беру мекемелерінің ең негізгі мақсаты «дүниетанымдық», «құзырлылық», «шығармашылық» деп атап көрсетілген. Осы құжатта шығармашылық туралы: «Шығармашылық – бұл адамның өмір шындығына өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі. Себебі, адам туынды ғана емес, жаратушы да. Ол өзін-өзі жетілдіруге де, сонымен қатар өзінен-өзі жойылуға да қабілетті. Адамның өз болмысын тануға

ұмтылысына көмектесіп, тереңде жатқан талап-тілегін, қабілеттерін дамыту, сол арқылы оған толық-қанды өмір сүру үшін рухани күш беру – білімнің басты мақсаты», - делінген. Тұжырымдама қоғамда «орындаушы» адамнан гөрі «шығармашыл» адамға деген сұраныстың көп екендігін көрсетеді.

Жоғары оқу орындарындағы оқыту үдерісі студенттердің шығармашылық ойлау қабілетін дамытып, олардың дербес зерттеуші қызметіне жақындай түсуіне ықпал етеді. Сол себепті студенттердің шығармашылық рөлін арттыруды біздің қоғам басты мақсат етіп отыр.

Сондықтан бүгінгі таңда жоғары оқу орындарында білім беру мен тәрбиелеу жүйесіне жаңаша қарап, студенттердің саяси-әлеуметтік, шығармашылық мүмкіндіктерін өрістетіп және олардың өздігінен дамуына әсер ететін шығармашылық іс-әрекеттерін қалыптастыру мәселелері педагогикалық тұрғыдан ғылыми-зерттеуде көкейкесті мәселе болып отыр.

Бұл мәселе туралы жазылған ойлар, тұжырымдамалар, көзқарастар, еңбектер баршылық. Студенттердің білім, біліктілігін дамытуда шығармашылықтың алатын орны туралығылымның әр түрлі салаларында зерттеулер жасалған:

Педагогика саласында шығармашылық іс-әрекетті қалыптастыру мәселесі бойынша біршама еңбектер қоры жинақталған:

- бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту отандық ғалымдар Б.А.Тұрғынбаева, Б.Н.Қадірова, Г.Е.Нұрмұханова, Д.Ж.Кішібаеваныңеңбектерінде;
- оқушылар мен студенттердің шығармашылық іс-әрекетін өнер арқылы дамыту мәселелері И.Р.Халитова, Ә.Ә.Сағымбаев, М.А.Сутееваныңзерттеулерінде орын алған.

Жалпышығармашылыққабілетініңқұрамдаскомпоненттерінанықтауғабағытталғанеңбектердежеткілікті,атапайтсақ, И.Л.Лернердің, А.Н.Луктың, В.И.Андреевтің, А.Л.Яковлевтің, И.Д.Левитов, Д.Б.Богоявленскаяның еңбектері.

Тұлғаның шығармашылық қабілетінің психологиялық негіздері:

- ресей психологтары Ш.А.Амонашвили, Б.Г.Ананьев, Л.И.Божови, Л.С.Выготский, В.А.Крутецкий, А.Н.Леонтьев, А.Н.Лук, А.Я.Пономарев, И.Н.Семенов, Д.Б.Эльконинніңеңбектерінде;
- еліміздегі психологтар Ж.Аймауытов, Қ.Жарықбаев, Р.Б.Каримова, М.С.Мұханов, Ж.И.Намазбаева, Х.Т.Шерьязданова т.б. еңбектерінде айқындалған.

Философиялық энциклопедияда: «Шығармашылық – бұрын еш уақытта болмаған жаңа бір нәрсе тудырушы әрекет» деп жазылған.[1]

Ал, энциклопедиялық сөздікте «Шығармашылық – адамның іс-әрекетіндегі өз бетінше жұмыс жасау мен белсенділіктің ең жоғары формасы. Бұл қандай да бір нәрсені өзгерту, жетілдіру, жаңасын ойлап табу, түпнұсқасын шығаруға деген қажеттілік» делінген. [2]

Сонымен, ғалымдардың шығармашылыққа берген анықтамаларына талдау жасай отырып, соның негізінде өзіміз шығармашылықтың мәніне мынадай анықтама береміз:***шығармашылық – бұл жеке тұлғаның қойылған міндеттерді шешуде немесе бір нәрсені жетілдірудебелсенділік пен дербестік таныта отырып, өмірде болмаған тың жаңалықтарды туындататын мақсатты іс-әрекеті.***

Шығармашылыққабілетідамығанұрпақтыңболуы – бүгінгіқоғамталабы. Студенттің шығармашылыққа білетін дамытуға ойлау белсенділігі, тездете үйрену, ептілік пен тапқырлық, нақтылы практикалық жұмысты орындауға қажетті білімді игеруге талпыну, еңбексүйгіштік, әртүрлі құбылыстардағы өзгешелікті көре білу қабілеті және т.б. жатады. Студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуда оқытудың интерактивті әдістерін пайдаланудың маңызы зор. Интерактивті(«Inter» – бұлөзара,«act» – әрекет жасау) – әлдекіммен әңгімелесу, сұхбаттасу, өзра әрекет жасауды білдіреді. Интерактивті оқыту әдістері студенттерге түрлі ситуациялар мен мәліметтерді талдап, сараптап, зерттеу барысында шығармашылық өнім жасауға мүмкіндік береді.

Жалпы интерактивті әдісті заманауи белсендіәдістердің бірі ретінде қарастыруға болады. Интерактивті әдістерге келесі түрлерін жатқызуға болады: пікір талас, «іскерлік ойындар, «Қосжазба күнделігі», «Ротация», «Дербес пікір» тәсілі, «ДЖИК СО» әдісі, «Болжау» әдісі, «Фишбон» әдісі, «Синквейн» немесе «Бес жолды өлең» әдісі, «Жүзімнің шоқтары» әдісі және т.б.

Интерактивті әдістер қазіргі білім беру үрдісінде кең қолданысқа ие болып отыр. Оқыту үдерісінде интерактивтіәдістерді пайдалану жеке тұлғаның алдына қойылған мақсат – міндеттеріне жету үшін белгілі бір мәселелерді бірлесіп іздеп, ортақ шешім қабылдап, тәжірибеде қолануға үйретеді. Өмірде болмаған жаңа идеялардың туындауына ықпал етеді.

---

[1] Философиялық энциклопедияда–Алматы:Қазақ энциклопедиясы, 1999.

[2] Энциклопедиялық сөздікте:– Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ.2006. -482б. ISBN 9965-808-85-6

Жоғарыда айтылған пікірлерді дәлелдеу мақсатында «Жалпы педагогика» пәні бойынша интерактивті оқыту әдістерінпайдалана отырып құрылған семинар сабағының үлгі жоспарын ұсынуды жөн көрдік. (Блум таксаномиясы бойынша).

Сабақтың тақырыбы: «**Ұжымда оқушы тұлғасын қалыптастыру**»

Сабақтың мақсаты:

Білімділік:Студенттер ұжым туралы білім алады, ұжымның белгілерімен, даму кезеңдерімен танысады, ұжымыныңтәрбиелік әсері туралы меңгереді.

Дамытушылық:Студенттерді топқа бөлу арқылы олардың арасында жағымды қарым-қатынас қалыптасады, сабақта белсенділіктері артады, қызығушылығының оянуына жағдай жасалады. Студенттердің ұжымда әр түрлі қалыптасқан көзқарастарға өз пікірін айтуға және соны дәлелдеуге үйренеді.

Тәрбиелік:Сабақ барысында әр түрлі тапсырма беру арқылы студенттер еңбектеніп, шығармашылықпен жұмыс жасайды. Өзге адамның пікірін ұжымда тыңдайды, талдайды, бірлесе жұмыс істейді.

Түрі	Мазмұны	Сұрақтар мен тапсырмалар
Б І Л У	Жаңа оқу материалын бастап тұтас теорияға дейін есте сақтау және қайталап айтып беру. Студенттердің бұл деңгейді меңгергендігін көрсететін нақты әрекеттері: түсініктерді, объекті, пәні, қызметтерін, негізгі категорияларды, басқа ғылымдармен байланысын білуі. Бұл деңгейдің оқу тапсырмалары ақпаратты білімге айналдыра алумен ерекшеленеді.	**«Кіріспе сұрақтар тәсілі»** арқылы студенттерге(жалпы топқа) төмендегідей сұрақтар қойылады: 1. Ұжым дегеніміз не? 2. Топ пен ұжымның айырмашылығы қандай? Кез-келген топ ұжым бола ала ма? 3. Ұжымның қандай белгілері болады? 4. Ұжымның қандай типтері мен құрылымы болады? 5. Ұжымның даму кезеңдеріне сипаттама беріңіз. 6. Ұжым теориясының қалыптасуына қандай ғалымдар үлес қосты?
Т Ү С І Н У	Екінші деңгей тапсырмасын студенттердің меңгергендігін мынандай нақты әрекеттерінен көруге болады: негізгі ұғымдарға түсініктеме береді, ауызша материалды математикалық түрге сала алады, қолда бар деректерге сүйене отырып тапсырманы орындайды.	Жалпы топқа тапсырма А.С. Макаренконың «Ұстаздық дастан» еңбегінен ұжымды қалыптастыруға, ондағы пайдаланылған тәрбие әдістеріне қатысты үзінді беріледі. “Мен өз жұмысымда өзіне айрықша көңіл аударатындар емес, менен жасырынатындардың неғұрлым қауіпті элемент болып табылатынын көрдім. Бұл ойға мен неге келдім? - өйткені, 15 рет өз өмірінде түлектерімді ұшырдым, соларды қадағалай отырып мен өзімнің өте қауіпті және жаман деп санағандарымның көпшілігі өмірде белсенділікпен, советтік дәуірге лайықты алға басқанадардың арасынан көрдім, олар кейде қателеседі, бірақ жалпы алқанда тәрбие жұмысының жемісі ретінде мені қанағаттандырады. Ал кезінде менен тығылғандар немесе ұжымда елеусіз болып жүргендер өмірде кейде нағыз тұлға сияқты тірлік кешеді… Ал, кей жағдайларда мен тіпті бірте - бірте түпкілікті іріп-шіруді де байқадым… . “Адамға барынша үлкен талаптар қою керек, бірақ сонымен бірге оны барынша құрметтеу керек”. Бұл оқушылардың өз борышына деген адалдығын ерте бастан - ақ қалыптастыру мен өз тағдырына деген жауапкершілікті арттыру. Әр топ **«Қосжазба күнделігі»** әдісі арқылы ғалымның өздеріне ұнаған, не келіспейтін ой-пікірлеріне қатысты өз түсініктерін береді.
Қ О Л Д А Н У	Өтілген материалды нақты жағдайда және жаңа ситуацияда қолдана білу білігін қалыптастыру. Үшінші деңгейді меңгергендігін білдіретін студенттердің нақты іс-әрекеттері: түсініктерді, қызметтерін, негізгі категорияларды, басқа ғылымдармен байланысын білу арқылы жаңа ситуацияларда	1-топқа тапсырма **Жағдаят 1**: Сыныпқа жаңа оқушы келді. Ол басқа оқушылармен араласа алмай оқшауланып жүр. Сіз осы олқылықтың алдын алу үшін қандай шараларды ұйымдастырар едіңіздер? 2-топқа тапсырма **Жағдаят 2**: Сіз сынып жетекшісіз. Сіздің сыныптың балалары бөліктерге бөлініп кеткен. Бір сыныпта оқыса

	пайдаланады. Студент алған білімін практикада қолданады.	да, бірге жүрмейді. Оларды бірлікке, ұжымшылдыққа тәрбиелеу үшін не істер едіңіз?
Т А Л Д А У	Оқу материалын оның құрылымы анық көрініп тұратындай етіп құрамдас бөліктерге бөле алу білігінің қалыптасуы. Талдау деңгейдегі студенттердің әрекеті: біртұтас заттың бөліктерін айыра алады, олардың арасындағы байланысты табады, тұтас нәрсенің ұйымдасу принциптерін анықтайды, ойлау логикасындағы қателер мен олқылықтарды көреді, фактілер мен салдарлар арасындағы айырмашылықты біледі, мәліметтердің маңызын бағалайды.	Жалпы топқа тапсырма А.С. Макаренконың «**Ұстаздық дастан**» еңбегіне қатыстыбейнефильмге талдаужасаңыздар. (М. Горький атындағы колонияда ұжымның қалыптасуына талдау жасау) 1-топқа тапсырма 2-ші топқа тапсырма 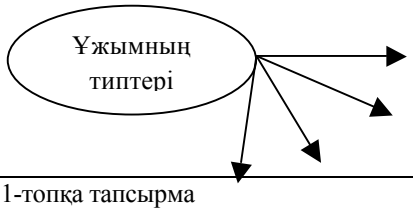
Ж И Н А Қ Т А У	Белгілі бір жаңашылдығы бар біртұтас нәрсе алу үшін элементтерді құрамдастыра білу білігін қалыптастыру. Бұл деңгейді меңгергендігін білдіретін студенттердің нақты іс-әрекеттері: шығарма, баяндама, реферат жазады;эксперимент немесе басқа да әрекеттердің жоспарын ұсынады; мәселені шешудің сызбасын жасайды.	1-топқа тапсырма П.П. БлонскийЛ.С. ВыготскийН.К.Крупская 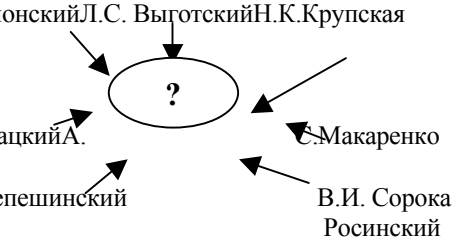 **«Жүзімнің шоқтары» әдісі** 2-топқа тапсырма 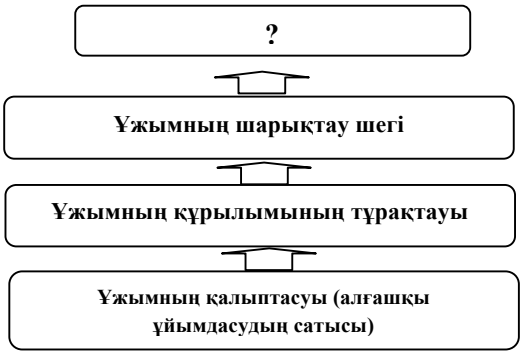
Б А Ғ А Л А У	Осы деңгейді меңгерген, меңгермегендігін білдіретін студенттердің нақты әрекеттері: қолда бар мәліметтермен, алынған нәтиженің сәйкестігін бағалайды; белгілі бір әрекет нәтижесінде қол жеткізген өнімнің маңызына баға бере алады; нақты өмірлік ситуация кезіндегі өзінің іс-әрекетін негіздейді.	Жалпы топқа тапсырма Сабақты қорытындылау мақсатында әр топқа ұжым, оның даму кезеңдері, **ұжымының тұлғаға тәрбиелік әсері** туралы сурет салулары, өлең шығарулары, немесе тақырыпқа байланысты көрініс ұйымдастыру сияқты тапсырма беріледі. Әр топты келеі топ бағалайды.

Жоғарыда айтылған пікірлерді қорыта келе, сабақта интерактивтіәдістерді пайдалану студенттердің шығармашылықпен жұмыс істеу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, жоғарыда келтірілген«Қос жазба күнделігі» әдісі студенттердің мәтін мазмұнын терең меңгеруіне, оған деген өзіндік позициясын білдіруге,топтық талқылау барысында ортақ шешім қабылдауға үйретеді. Сол сияқты «Жүзімнің шоқтары» әдісі студенттерді берілген тақырып бойынша ойларын жинақтап, біртұтас нәрсе алу үшін элементтерді құрамдастыра білу білігін қалыптастырады.

1. Қазақстан Ресбупликасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Егемен Қазақстан. – 2003, 26 желтоқсан. – № 332
2. Әл-Фараби. Әлеуметтік этикалық трактаттар. – Алматы, 1975. – 318 б.
3. Баласағұн Ж. Құтты білік / аударған А.Егеубаев. – Алматы, 1986. – 52б.
4. Құнанбаев А. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. – Алматы, 1995. – Т. 2. – 335 б.
5. Кішібеков Д., Сыдықов Ұ. Философия. – Алматы: Ғылым, 1994. – 360 б.
6. Тұрғынбаева Б.А., Шәбденов Б. Шығармашылық баспалдақтары. Алматы. - 2003. - 112 б
7. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. Ростов. Издательство Ростовского университета. -1983,-176 с.
8. Білімдегі жаңалықтар // 2007.№4 26-28 б.
9. Библер В.С. Мышление как творчество. – М.:Политическая литература, 1975. – 220 с.
10. Жаманбаева Қ.Ә. Оқушылардың көркем-шығармашылық қабілеттерін дамыту -Алматы, Рауан. -1994. – 64 б.

Аннотация

В наши дни преподаватели сталкиваются с такими проблемами как снижения познавательности, интереса и даже снижение стремления к учебе студентов. Все это от однообразности в организации учебной формы (урок, семинар, практические занятия и т.д). На вопрос какой же должна быт организация учебной формы можно ответить творческой. Если углубляться в значение этого слово, то "творчество" это от слов " творить, соискать, придумать". В развитии творческих навыков студентов использование методов интерактивного обучение очень полезно.

Методы интерактивного обучения дают возможность студентам при анализе, экспертизе и исследовании творчески продуктивно работать в различных ситуациях и информациях.

Ключевые слова:творческий,исследовательский, изобретательность, интерактивные методы обучения.

Annotation

Nowadays, teachers are faced with such problems as reduction of cognition, interest and even reduction in commitment to teaching students. All of the monotony in the educational forms (classes, seminars, workshops, etc). To the question what should be the organization of educational forms can be creative answer. If you delve into the meaning of this word "creativity" is from the word «to create, to apply for, to come up with. In the development of creative skills of students using interactive training methods very useful. Methods of interactive learning for students in the analysis, examination and research creatively to work productively in a variety of situations and information.

Keywords:creative, research, ingenuity, interactive methodsofteaching

УДКУДК 378.016:784

РОЛЬ ВОКАЛЬНЫХ УПРАЖНЕНИЙ В РАБОТЕ С НАЧИНАЮЩИМИ ВОКАЛИСТАМИ. ВЫБОР РЕПЕРТУАРА.

Гаглоева Т.Ю. – *старший преподаватель кафедры «Теория и методика культурно-массовых работ» Казахского Государственного ЖенскогоПедагогического университета*

Аннотации

Статья помогает начинающему певцу не потеряться в многообразии музыки и найти своё, только себе присущее.

Основная мысль статьи заключается в том, что при правильной организации работы над голосом, при его распевании, эта работа плавно переходит над выработкой совершенствования всех вокальных навыков в изучаемых произведениях.

В вокальной педагогике до сих пор существуют споры о музыкальном материале, на которым должны строиться упражнения и формироваться навыки. Одни считают, что можно ограничиться пением гамм, трезвучий,арпеджио, а также небольшими попевками, отдельными фразами из вокальных сочинений.

Другие считают, что вокальными техническими навыками можно овладеть непосредственно на изучаемом репертуаре, не прибегая к упражнениям. Существует такое мнение, что песня, представляющая собой синтез музыки и слова, передает определенное содержание, настроение, она воспитывают слух, голос на художественном материале, и здесь развиваются и исполнительские, и технические навыки. И все же строить систему упражнений только на песенном материале не представляется возможным, ибо сама песня может включать в себя ряд техническихтрудностей, для которых студент должен иметь певческую подготовку, овладев целым комплексом вокальных навыков.

Распевание – это раздел занятий, в процессе которого формируются основные вокально-технические навыки голосообразования (фонационное дыхание, атака звука, певческая артикуляция и дикция).

Педагог должен вполне квалифицированнои гибко владетьметодикой использования певческих упражнений при вокальном обучении учащихся, знать психолого-педагогические основы применения

упражнений, точно представлять назначение отдельных видов вокальных упражнений. Пение упражнений является необходимым условием формирования и совершенствования вокально-технических навыков. Вокальные упражнения – это многократно повторяемые специально организованные вокальные действия.

Все три компонента упражнения: повторность, определенная организация и целенаправленность на улучшение качества голосообразования – являются обязательными. Но сущность вокального упражнения превратится в бесполезное повторение, если оно не будет специально организовано в соответствии с конкретно поставленной целью.

Так, различные звуки в пределах диапазона можно петь отдельно, бессистемно много раз. Но от этого их звучание не выравнивается, даже если мы поставим перед собой эту цель. Когда же мы отдельные звуки расставим поступенно (по 3-5 звуков) и будем петь их связно, напевно на какой-либо слог, т.е специально организуем повторение всех звуков в задуманной последовательности, такие упражнения будут способствовать выравниванию звучания голоса.

Если также на первый план в определенный период обучения будет поставлена задача организации правильной атаки звука, то добиться решения её легче и быстрее можно, применяя упражнения с нисходящим мелодическим рисунком.

Упражнения должны быть простыми по мелодическому и ритмическому рисунку, легко запоминаться.

Пение не может совсем не выражать никаких эмоций, поэтому даже при пении упражнений необходимо стремиться к определенной эмоциональной окраске голоса. Пение лучше ассоциииировать с радостным настроением, поэтому упражнения чаще даются в мажоре.

В начале обучения упражнения исполняются в спокойной, медленном темпе, в дальнейшем темп может меняться в зависимости от методических целей. При развитии подвижности голоса, по мере освоения навыков, темп упражнений убыстряется.

Упражнения обычно располагаются в виде модулирующей секвенции по полутонам вверх и вниз. В начале обучения при введении нового упражнения его мелодию можно поддерживать аккомпанементом, как только интонация у учащихся станет устойчивой, необходимо оставлять одну гармоническую поддержку. Далее очень полезнодля выработки четкой координации между слухом и голосом, для закрепления и совершенствования вокальных навыков, петь упражнения без сопровождения инструмента с предварительной ладовой настройкой. Паузы между упражнениями по возможности должны быть одинаковыми, такими, чтобы поющие могли спокойно подготовиться к каждому последующему повторению упражнения.

Начальные упражнения на центральном участке диапазона должны петься ровным по силе звука mf, очень важно найти оптимальную силу звука в каждом конкретном случае. Постоянное пение на f ведет к форсировке голоса, которая очень вредна. (при работе с мутирующими голосами полезно тихое пение).

Крайние предельные ноты диапазона вовлекаются на более поздних этапах обучения. Формирование крайних и верхных звуков может идти только на базе хорошо укрепленной середины.

Первые упражнения проводятся на наиболее удобном гласном звуке (а,о, у). Постепенно к первому-вокально-оформленному звуку присоединяются другие. Умелое сочетание согласных с гласными помогает влиять на качество звучания гласных, а значит, и на общее звучание.

Упражнения на легато даются для выработки кантилены – основного вокально-технического навыка голосообразования. Кантиленное пение неразрывно связано с длительным, равномерным, правильно организованными дыханием. Поэтому упражнения на легато с постепенно удлиняющими музыкальными фразами хорошо его развивают. При такой манере пения легче перенести нужное звучание содного тона на другой, слитное пение отдельных звуков помогает выравниванию звучания.

Упражнения на стакатто хорошо активизируют голосовых связки, помогают их активному смыканию, способствуют усвоению чёткой атаки. Поэтому этот вид вокализации полезен при вялом тонусе голосовых мышц, при сиплом призвуке.

Петь стакатто – это значит петь отрывисто, отделяя каждый звук, атакуя каждую ноту заново смыканием голосовых связок и дыханием при помощи активных движений диафрагмы, которые при образовнии стакаттного звука сопровождаются перемещением верхнего отдела передней стенки живота. Движения брюшной полости могут служить хорошим ориентиром для проверки работы диафрагмы при пении на стакатто. Пение фразы на стакатто должно проходить как бы на одном дыхании. Паузы внутри фразы – это остановка дыхания (выдоха). В результате налаживается четкая координация между движением голосовых связок и диафрагмы. А паузы между стакаттными звуками с остановкой дыхания подводят учащихся к ощущению дыхательной опоры. Полезно чередование отрывистого и печатного

пения. Усвоив последовательность нескольких звуков, можно переходить к пению гамм, исполняя её обычно в связной манере пения. Гаммы поются снизу вверх и сверху вниз с названием нот или на выбранных гласных. При исполнении гаммы вверх особое внимание необходимо обратить на первый, нижний звук. Он берётся в намеренно высокой позиции, т.е применительно к позиции верхнего звука упражнения. Такой прием обеспечивает ровность звучания на протяжении всей гаммы. Вся гамма обычно исполняется на одном дыхании. Но вначале верхний и нижний тетрахорды приходится разделять дыханием из-за его недостаточности. Пение гамм является незаметным средством для выработки кантилены, выравнивания на всем диапазона, а следовательно, сглаживания регистров, а также развития подвижности и беглости. Пение гамм способствует также расширению диапазона и развитию дыхания.

Упражнения на различные интервалы поются как с нижнего звука к верхнему, таки наоборот. Упражнения на интервалы также способствуют выравниванию звучания, что подготавливает голос к правильному звуковедению при исполнении художественных прозведений. Упражнения на одной ноте развивают равномерный экономный длительных выдох, опору, при чередовании гласных – способствует выравниванию их звучания.

В тех случаях, когда вокальные упражнения исполняются без словесного текста, следует избегать пения только на гласных. Для округления звука и собранного звучания рекомендуются слоги ду,ду, ле, мо. Звонкому светлому звучанию способствуют слоги ди,зи,ми,ли,ля.

При исполнении попевок надо следить за четким снятием звука и за активным произношением согласного в конце слова при окончании фразы, а также за правильным снятием звука на «й». Особую ценность при вокальном обучении представляют попевки и упражнения с нисходящим мелодическим рисунком. Они способствуют распространению высокого головного звучания на нижнюю половину диапазона, тем самым выравнивают его и помогают создать единорегистровые (микстовое) звукообразование, воспитывает важнейшее качество голоса – звонкость и полётность. Важно также обращать внимание на воспитание правильной атаки: чёткой, достаточно активной, но не грубой. Следует помнить, что атака первого звука определяет звучание всей попевки. Полутоны, скороговорки, пение попевок, в тексте которых преобладают твердые, взрывные согласные, помогающие активизировать работу артикуляционного аппарата, способствуют четкой ясной дикции. Все упражнения должны быть направлены на усовершенствование вокальной техники в целом.

Применяемые упражнения должны соответствовать основным принципам вокальной педагогики: постепенность и последовательность, индивидуальному подходу к учащимся при вокальном обучении и единству художественного и технического развития певцов. Вокально-технические навыки в совокупности являются средством художественной выразительности. Они вырабатываются на упражнениях, а закрепляются, обогащаются и совершенствуются при работе над художественным произведением.

Желание певца исполнить сложную, насыщенную эффектами произведение похвально, но не всегда исполнимо. Часто начинающие певцы не могут проанализоровать свое певческое мастерство и берутся за исполнение сложных композиций. В общем-то, это можно и нужно делать, но тольок в качестве обучающего материала, а не для выступления на публике.

Поэтому начинать надо, конечно, с простого. Итак, все песни для начинающих пр принципу работы с ними можно разделить на три категории. I категория (или высшая) – это песни высшей сложности, исполняемые певцами высокого профессионального уровня. Они отличаются особенно широким диапазоном, обилием вокальных эффектов,изощрёнными, невыполнимыми для новичка. Желание молодых людей исполнить такую песню похвально, потому что говорит о наличии хорошего музыкального вкуса. Однако неудачные выступление может надолго отбить интерес к занятием пением. Поэтому надо стараться ставить себе реальные цели и уверенно идти к их выполнению.

II категория – песни достаточно сложные, насыщенныеэффектами(пусть даже невыполнимыми), но очень близкие вам по темпераменту, эмоциональному настрою. Песня, которая очень нравится и исполняется любимыми певцами, и обладает, по вашему мнению, еще массой плюсов, конечно, должна быть вами проработана и выучена, насколько позволяют ваши возможности. Но не стоит выставлять её напоказ зрителю. Она должна быть использована в качестве рабочего учебного материала. Интерес к этой песне придаст вам дополнительные силы и желания с её успешному исполнению. Если же у вас не хватило сил исполнить её качественно, не огорчайтесь, приобретенный опыт стоит очень дорого и непременно даст свои плоды в будущем. Даже не сомневайтесь!

Третья категория – песни для новичков. Здесь вы действительно сможете показать, на что вы способны, проявить в полной мере свои вокальные и другие данные. Работа над такой песней займет слишком много времени и даст возможность показать себя и свой вокальный талант во всей красе.

Итак, песня этой категории должна быть со следующими характеристиками:

1. Песня должна вам нравиться. Это первое и главное условие.
2. Она должна иметь небольшой диапазон.
3. Подходить по тональности (при необходимости перетранспонировать)
4. Быть достаточно легкой для вас в исполнении: вы довольно быстро запоминаетемелодическую линию, и она легко ложится на ваш голос. Темп не очень быстрый, слова песни легко проговариваются.
5. Вокальная партия не содержит много эффектов, искажающих голос. Если же они имеются, то их отсутсвие не должно ломать мелодическую линию.

Когда песенный материал уже выработан и есть несколько песен, готовых к исполнению, можно составить и конкретный репертуар. Для отборанеобходимо не только мнение родственников и друзей, нои мнение профессионального педагога по вокалу. Для самоконтроля можно записать конкурсный просмотр на видео, кстати, останется хорошая память и «исторический материал» для потомков.

1. *Н.Добровольская «Распевание» изд. Москва 1969г*
2. *Б.Критский «Сборник статей по хоровому пению» Москва 1970г*
3. *Л.Маркуорт «Учимся петь» Москва Астрель 2006г*
4. *И.Исаева «Уроки эстрадного пения» изд. «Феникс» Ростов-на-Дону 2009г*
5. *Т.и М.Бакстер «Нотная грамота» Москва «Астрель» 2009г.*

Түйіндеме

Мақаланың негізгі түйіні мынада: дауысқа жаттығу жасату кезінде оны дұрыс ұйымдастыра алса, аталған жұмыс біртіндеп, игерілетін шығармада кездесетін барлық вокалдық дағдылардың шеберлігін шыңдауға жалғасады.

Мақала ән айтумен жаңадан айналысып жүрген әншілерге, музыканың сан қырлы иірімдерінің ішінен тек оның өзіне ғана тән ерекшелігін табуға көмектеседі.

Музыкалық педагогикада әлі күнге дейін жаттығуларды қандай музыкалық материалдар негізінде құрастыру жөнінде пікірталастар орын алып келеді. Қайсыбіреулері жаттығуларды гаммаларды, үшдыбыстылықты, арпеджиоларды, сондай-ақ кішігірім ән үзінділерін, көлемі шағын ән әуендерін қолдана отырып, айтқызу керек деп санайды.

Ал кейбіреулері вокалдық-техникалық дағдыларды қалыптастыруды, арнайы жаттығу, жасатпай-ақ, үйретілетін әндерге байланысты меңгеруге болады деген пікір айтады. Сөз бен саздың бірлігінен тұратын кез келген ән белгілі бір көркемдік мазмұнды құрайды, оныңөзіндік айтар ойы бар, көңіл-күйді білдіреді, есту қабілетін, дауысты тәрбиелейді, сондықтан да мұнда орындаушылық және техникалық дағдыларды дамыту жүзеге асырылады деушілер де баршылық.

Әйтсе де ән жаттығулары жүйесін тек қана ән шығармалары негізінде құрастыру бірталай қиындықтарға алып келеді, өйткені, әнді орындау үшін, оның өзіндегі кездесетін техникалық қиындақтарды бірден алып кету студенттен алдын ала белгілі бір әншілік дайындықты қажет етеді.

Annotation

In vocal pedagogy, there are still arguments about musical material on which to build and develop the skills exercises. Some believe that we can restrict singing scales, triads, arpeggios, and small melodies, some phrases of vocal works.

Others believe that the vocal technical skills can be learned directly in the target repertoire without exercise. There is an opinion that the songis a synthesis of music and words, conveys specific content, mood, it brings the voice of the artistic material,developingperformingand technical skills. And yet, to build a system of exercises only at the song material is not possible, because the song itself may include a number of technical difficulties for which the student must have a singing training, mastering the whole complex vocal skills.

УДК 373.1.02:372.8

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАР

З.А. Тлеугабылова, Н.А. Ештаева –
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің аға оқытушылары
Алматы қ., Қазақстан

АННОТАЦИЯ

Аталмыш мақаланың авторлары бейнематериалдарды шет тілін оқып-үйренудің негізгі бір маңызды тренді ретінде қарайды. Оқытудың техникалық құралдарын сабақ барысында және сабақтан тыс кезде қолданудың маңызы зор. Оқыту тілінде бейнефильмдерді қараушы әуесқойларға арналған клуб үйірмелерін ұйымдастыру. Оқу бағдарламаларына сай келетін фильмдерді жоспарлау,өнегелі және жалпы білім беретін фильмдерді іріктеу маңызды. Сабақ барысында өте пайдалы болатын фильм үзінділерін қолдану. Оларды аудиториядан тыс уақытта да мұғаліммен бейресми әңгіме үшін пайдаланылуға болады. Жазба таспа арқылы қосыла алады.Жазба барысында дыбыстық сигнал (белгі) мұғалімге жаңа кадрға қашан ауысуға болатынын білдіре алады.Дыбыстық белгі проектор немесе слайд-фильмнің үзінділерін белсендіреді немесекөрністі автоматты түрде өзгертуге мүмкіндік береді. Кинопленка, бұл шын мәнінде үлбір орамындағы фотожиек топтамасы боп табылады. Өз жұмыстары тәжірибесінен авторлар фильммен (көруге дейінгі, көру уақытында және көріпбіткеннен соң)әдістемелік жұмысқа ерекше көңіл аударады.

Түйін сөздер: бейнематериалдар, техникалық құралдар, оқу бағдарлама, әдістемелік жұмыс.

Шет тілін оқудағы ең басты міндеттердің бірі ол сөйлеу мәдениетін дамыту болып табылады. Алайда, осы мәдениетті игеру ауызекі сөйлеудің пайда болу шарттарына байланысты қиын болып келеді. Оқу процессі барысында шет тілінде қарым қатынас жасауға талпыныс жасау үшін сөйлеуші тап болуы мүмкін мен сөйлеуге қажеттілік туатын жағдайды қолдану керек.Сабақ барысында бейне материалды қолдану қатысушыларды әңгімеге, талқылауға және диспут жасауға шақырады.Сондай ақ, қатысушалар шет тіліндегі әңгімені естіп сол елдің тарихымен, мәдениетімен және географиясымен танысады. Оқытудың осы түрін жалпы әдістермен және дидактика принциптарымен қосып оқытуға да болады. Фильмдарды таңдау осы фильм бойынша қойылатын сұрақтармен тапсырмалар сияқты өте маңызды және уақытты талап етеді. Ең алдымен фильм сабақтың тақырыбына сай келуі керек. Бір тақырыпқа берілген шектеулі уақыт ЖОО мұғаліміне кейде бейне фильмды қосымша материал ретінде алуға мүмкіндік бермейді. Осы мәселенің ең дұрыс шешімі ол «Movie Fans»атты үйірменің ашылуы болып табылды.Үш жыл жұмыс істеу барысында үйірме жиырмаға жуық ағылшын тілінде фильмдерді ұсынып, студенттерге көрсетті және әр оқу күнінде ҚазҰУ 1-4 бакалавркурсы студенттерімен жұмыс жасайды. Осы студенттердің барлығын әр түрлі мемлекеттердің кино өнеріне деген қызығушылық, көрген фильмдегі ағылшын тіліндегі ақпаратты талдай алу біліктілігі байланыстырады да біріктіреді. Үйірменің тұрақты қатысушыларынан басқа фильм көруге өз уақытын қызықты да пайдалы өткізгісі келетін және өз құрдастармен пікір алысуға көңілі бар студенттерде келеді.

Клубтың аудиториядан тыс уақытта болуы ағылшын тіліндегі фильмді басынан аяқ көріп бітіруге және де талқылауға мүмкіндік береді. Бейне материалды қарау шет тілін оқу дәрежесіне ықпал жасайды, өйткені тіл коммуникациясының шынайы жағдайын жасайды; шет тілін оқуға деген құштарлықты арттырады; бас кейіпкерлердің жан күйін түсінуге көмектеседі, ауыз екі сөйлеудің барлық жақсы тараптарын ашып көресетеді;студенттердің өз назарына алмай білімдерін нығайтуға жағдай жасайды.

2014-2015 оқу жылына мысалыға айтатын болсақ келесі көркем фильмдер студенттер назарына ұсынылған болатын: «Елизаветта» - 1998 жылғы Шекхар Капурдың Англия ханшайымы Елизаветта I жайындағы тарихи биографиялық мелодрама. Англия, XVI ғасырының ортасы, патша Генрих VIII кіші қызы Елизаветта I үлкен әпкесі өлімінен соң патша тағының мұрагері болып қалады. Франция, Испания және Рим қауіп төндіріп тұрған саяси жағдайы тұрақсыз да әлсіз Англияны билеу үшін ханшайымға ақыл мен сабырға келу керек болады. Елизаветта түбейгелі саясатқа кірісеп кетеді де ел билеуде ең батыл шешімдерды қабылдайды. Тарих Елизаветта I ханшайымын ең талапты да шыншыл ханшайым етіп есте сақтап қалды [3].

«Патша сөйлейді!» (The King`s Speech) фильміндебилеу керек болатын елі үшін өз өзін құрбанға алып келген герцог жайында баяндайды. Әңгіме Ұлыбритания патшасы Герцог VI қазіргі Ұлыбритания патшайымының әкесі жайында болмақ. Сөйлей алмау мәселесіне байланысты патша әрдайым өз ағасының көлеңкесінде қалып жүреді. Ағасы ел билеуден бас тартқан соң Герцог амал жоқ таққа өзі келеді. Ол тіл үйретуші маманының көмегімен сөйлеу мәдениетін игеріп шығады [2].

«Фрост Никсонға қарсы» атты драмасы(Frost\Nixon)шынайы болған фактілер негізінде түсірілген. 1974 жыл, АҚШ-ның 37 президенті Ричард Никсон Уотергейтте болған ұрысқа байланысты өз қызметінен кетеді. Белгілі тележурналист Дэвид Фрост он екі сериядан тұратын сұхбат жүргізеді. Екі жақта осы шоу негізінде пайда көруді көздейді. Фрост қаржылай болса, Никсон саяси.

National Geographic арнасы әлемдегі ең әдемі ғибадатхана – Софиясоборына арналған «Көненің көзі: Стамбулдағы Айя-София» (Ancient Megastructures Istanbul`s Hagia Sophia) атты деректі фильмын көрсетті. Осы бір сәулет өнерінің туындысы 324-337 жылдар арасында Византия императоры Константин I тусында салынған және мыңдаған жылдар бойы христиндардың ордасы болып келді, ал кейіннен мешіт, одан кейінрек Стамбулдың символы мен музейге айналды. Компьютерлік графика көмегімен осы «Көненің көзі: Стамбулдағы Айя-София» дерек фильмінің авторы осы сәулет туындысының салуда кездескен қиыншылықтары мен қызық оқиғалары жайында баяндайды [3].

1961 жыл 12 сәуір- ол адамзат тарихындағы жер жүзін меңгерудегі ең маңызды оқиға болған күн ретінде белгіленген. Бұл күні алғаш рет адам баласы – Юрий Гагарин – 108 минут ішінде бүкіл жер шарын ұшып өтіп, оны алдын ешқандай адам баласы көрмеген көзбен көріп келді. Ұшы күнінен елу жылдық мерейтойын атап өту үшін «Алғашқы орбита» (First Orbit) фильмінің жасаушылары көрермендерді орбита станциясы секілді борт құрамына шақырды. Ол жерде итальян астронавты және суретке түсірудің үлкен жанкүйері Паоло Несполи Жердің айналып жүрген неше түрлі картиналарын көріністе ұсынды. Өз камерасын Несполи МКС модуліне «Купол» деп атап, жайғастырды. Ол жерде 7 иллюминатор орналасқан және солардың біреуі тура Жерге қарап тұр. Фильм Юрий Гагарин 12 сәуір күні космосқа ұшқан ретті ұстанған. «Алғашқы орбита» фильмінде алдын халыққа беймәлім болған Жер бетінде ұшуды қадағалау орталығында болған Гагарин мен Сергей Королевтің әңгімелері, сондай ақ ИТАР-ТАСС және BBC жаңалықтарын үзіліс көрсетілген [2].

Фильмдерді таңдау шарттарының маңызды талабы ол студенттердің тарихи оқиғаларға қызығушылығы, соның ішінде Англия, АҚШ және бұрынғы Кеңес Үкіметі жайлы көп ақпаратты білгілері келген фактор рөл ойнады.

Фильм таңдау процессінде бейнефильмдердің келесі сапада болуы назарға алынды:

- Сурет және дауыс анық және сапалы болуы керек;
- Сөйлеп тұрушының үлкен экранда көрсетілуі жағдайға байланысты арттағы фонға сай болуы;

Сөйлеуші кейіпкерлерге қойылған талаптар:

- Сөйлеушінің сөзі анық және тез болмауы керек, тындауға анық, басқа да гүрілдер болмауы тиіс;
- Сөйлеушінің акценті, диалекті немесе сөйлеу тоны студенттерге түсінікті болуы керек;

Тілге деген талаптар:

- Тіл қазіргі заманға сай болуы керек;
- Мәтінде жаңа сөздер, таныс емес және көрмеген ымдар болмауы керек;
- Жаргонды сөздер қысқа және түсінуге оңай болуы керек;

Оқу материалы презентациясының ерекшелігі:

- Жаңа материалдың образды түрде кірісуі оның жақсы есте сақталуына көмектеседі, өйткені қабылдап алудың бірнеше каналдары бар;
- Материалдың сезімталды және динамикалық түрде берілуі студенттердің қызығушылығын сақтап қалуға көмектеседі;
- Бейне материалдардың көпсалалығы оларды көру барысында әр түрлі режимдерді қолдануға мүмкіндік береді (стоп-кадр, аудиорқатар, бейнеқатар және т.б.)
- Басқа да оқыту құралдарымен жақсы сәйкес келеді;

Бейне материалдармен жұмыс істеу технологиясы:

Дауыссыз сурет:

- Болып жатқан жағдайға байланысты өз ойын айту: might, could;
- Кейіпкерлердің қарым қатынасын айқындауға болады (достар, қастар, әріптестер);
- Сезімдерін, ниеттерін білуге болады;

Суреттсіз дауысты қатар:

- Ситуацияны сөз, музыка, шу және тыныштық арқылы айқындау;
- Әңгімелесушіні, мекен жайды, іс әрекеттің қайда болып жатқанынбаяндау;

Стоп кадр:

- Ым жымды түсіну;
- Сырт бейне менқимыл іс әрекетті баяндау, әңгіме айту жағдайын тудыру;

Бейне + дауыс (қысқаша көрініс)
- Сұрақтар (түсіну түсінбеуге байланысты);
- Коммент айту;
- Кейіпкерлерге мінездеме беру;
- Не болды және не болады;
- Эпизодты қайта ойнау (ролды ойын)
- Сюжетке қойылымдар (реплика, кейіпкерлер);
- Әңгімені үзіліссіз құрау;
- Бөлек көріністерді аудару;

Студент өзі алған әсерді айтып беруі

Қиыстырып қарау (Jigsaw viewing):
- Бір көріністі дауыссыз, бір көріністі бейнесіз қарау;
- Басын және аяғын қарап, ортасын анықтау;
- Топтың жартысы артқа қарап қарайды да, студенттердің біреуі өз ойын айтады;
- Бір эпизодтан біреулеп қарап, бүкіл фильм сюжетін қалыптастырады;

Фильммен жұмыс:

Фильмды қарауға дейін:
- Тақырыпқа кіріспе;
- Лингвистикалық, ауызекі және әлеуметті мәдени қиыншылықтарды оқшаулау;
- Алдын ала болжам жасау (мағыналық және лингвистикалық);

Фильммен жұмыс жасауға дайындық:
- Жанр мен тақырыпқа байланысты сай келетін фильмдер тізімін жасау;
- Көрініске байланысты қысқаша скрипт жазу;
- Эпизодттарды уақыты бойынша жазу;
- Эпизодтар бойынша лекиска мен ситуациялық қарым қатынасты жазып шығу;
- Кейіпкерлер тізімін жазу және оларға қысқаша мінездеме беру;
- Сұрақтар құрастыру: мәселені анықтаушы және түсінікті қадағалаушы;
- Керекті бейне технологиясын таңдау;
- Фильмды көру және көріп болған соң қолданылатын тапсырмаларды жазу;
- Сөйкес оқу құралдарын таңдау;

Фильм көру барысында:
- Түсінушілікті қадағалау;
- Вербалды және вербалсыз қарым қатынас түрлеріне көңіл аудару;

Фильмді көріп болған соң:
- Түсінушілікті қадағалау;
- Ауыз екі сөйлеу қызметінің барлықтүрлерін дамыту;
- Шығармашылық жұмыс [1, 146];

1 Грызулина А.П. Хрестоматия по методике преподавания английского языка. – Москва: Просвеще-ние, 1983.
2 www.study.ru/support/note154.html
3 www.filminenglish.ru

Reference:
1 Gryzulina A.P. Reader in Methods of Teaching English.– Moscow, 1983.
2 www.study.ru/support/note154.html
3 www.filminenglish.ru

Аннотация

Авторы данной статьи рассматривают видеоматериалы, как один из основных важных трендов в изучении иностранного языка. Использование технических средств обучения во время занятий и вне. Организация клубных кружков для любителей просмотров видеофильмов на языке обучения. Планирование фильмов, соответствующих учебной программе, поучительные фильмы и общеобразовательные. Использование фильмовполос, которые могут быть очень полезны во время занятий. Они могут использоваться также для неформальной беседыс помощью учителя во внеаудиторное время. Могут быть соединеныслентой-записью. Звуковой сигнал при записи позволяет учителю знать, когда перейти к новому кадру. Звуковой сигнал можетактивироватьполосыпроектора или слайд-фильма, или изменить картину автоматически. Кинопленка, по существу это серияфоторамокна рулонпленки. Из

опыта своей работы большое внимание авторы уделяют методической работе с фильмом: до его просмотра, во время его просмотра и после его завершения.

Ключевые слова: видеоматериалы, технические средства, планирование фильмов, методическая работа с фильмом.

Annotation

The authorsof this articleconsider thevideoas oneof the mainimportant trendsin the study ofa foreign language.The useof technical meansin the classroomand beyond.The organizationof clubcirclesfor fanswatching a movie onthe language of instruction. Planningmoviesrelevant to curriculum, instructiveand educationalfilms. Film strips can be very useful. They can be used alone for informal conversation with the aid of the teacher. They can be coupled with a tape-recording. A beep on the recording lets the teacher know when to change to the new frame. The beep may activate the slide projector or film strip projector and change the picture automatically. The film strip is essentially a series of picture frames on the roll of film.From their experiencegreatattention is paid tomethodological workwith the film: toview it, while reviewing itandafter its completion.

Keywords:video materials, technical means, planningmovies, methodological workwith the film.

УДК 821.512.122:78.071.1

ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРДІ МЕҢГЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Керимшеева Индира Куралбековна – *магистрант, ағылшын тілі оқытушысы*
Акбердиева Динара Аскаровна – *магистрант, ағылшын тілі оқытушысы*
«Мирас» университеті

Абстракт: Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Себебі, білімберу парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті болып отыр. Ол бүгінгі білім беру кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару оқытушының қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Сондықтан да әрбір оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендірудіміндеттейді.

Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар инновациялық және интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде.

Тірек сөздер:оқыту процесі, инновация, ақпараттық технологиялар, инновациялық технологиялар

Қазіргізаманныңақпараттықтехнологиясынбілім алушы, болашақ маманның оқып-біліп, зерделеуі, оларға игерту - бүгінгібастыміндетболыптұр. Жаңа адамды тәрбиелеу мен оқытуда жоғары мектептің алатын орны ерекше. Оның қызметі үнемі дамуда. Жаңа заман талаптарына сәйкес жоғары мектептің дамуы көптеген қоғамдық-әлеуметтік мәселелерді шешуді қамтамасыз етуі керек. Жоғарғы мектептің алдына қойған ең бірінші мақсаты - қоғамға қажетті жоғары білімді мамандарды даярлау.

Мамандардың пікірінше XXI ғасырда тиімді білім беру жүйесін жасайтын жас ұрпақтың ақыл ой және рухани потенциалын барынша дамытуға мүмкіндігі бар ұлт қана озат бола алады. XX ғасырдың аяғы мен XXI ғасырдың басында ғылыми техникалық прогрестің және ақпарат көлемінің өсуі жоғары оқу орындарындағы алынған білім қорының белсенді кәсіби іс-әрекетінің барлық кезеңіне емес, тек қысқа уақытқа ғана кәсіпкер мұқтаждығын қанағаттандыратындығын көрсетті. Болашақ мамандардың кәсіби міндеттерді шешу үшін өз бетінше ізденуге және білімді игеруге даярлау қажеттігі туындайды.

Жоғары мектептің маңызды міндеттерінің бірі - мамандарды даярлаудағы фундаментальды орны мен ролін жоғарылатудан келіп шығатын білім беруді ізгілендіру. Осындай даярлықпен шыққан жоғары мектеп түлегі ақпараттар ағымын жылдам игеріп, өз іс-әрекетін дұрыс жолға қояды, яғни дұрыс пайда-лана алады.

Ақпарат ұғымы(ағылшын тілінен“information” – түсіндіру, мазмұндау) - бұл мәлімет халықтың ауызша, жазбашанемесе басқа да әдістермен (шартты белгілер көмегімен, техникалық құралдар және т.б.); ”қоршаған орта әлемі туралы түсінік беру, ондағы үрдістің өтуі, адамның оны қабылдауы немесе арнайы құруы”.

Қазақстанда ең алғаш “инновация” ұғымын қазақ тілінде анықтаған ғалым, профессор Н.Нұрахметов. Ол “Инновация, инновациялық үдеріс деп отырғанымыз білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызмет” деп көрсетеді.

Ал, К.Құдайбергенова “инновацияны” – нақты қойылған мақсатқа сай алынған жаңа нәтиже деп есептеп, төмендегідей аудармалар жасаған: “инновация” - жаңарту, “нововедение” – енген жаңалық, “новое” – жаңа, “новшество” – жаңалық, “инновационный процесс” – жаңарту үдерісі.

Оқытушы еңбегі басқа қызметтермен салыстырғанда, өзіндік ерекшелігі мол шығармашылықты сүйеді, өйткені, жастарды өмірге, еңбек пен әлеуметтік іс –әрекетке дайындау - ұстаздарды көп іздендіріп, ойландыратын жұмыстың ең басты түрі. Олай болса, жоғары дәрежелі педагогтық білім алумен қанағаттанып қоймай, ол тәрбие мен оқытудың тиімді жолдарын үнемі іздестіріп, өз жұмысында пайдаланып отыруы тиіс. Атап айтқанда:

- инновация туралы білімі;
- инновацияны жан-жақты меңгеру;
- инновациялық іс-әрекет диагностикасын меңгеру;
- инновацияны тәжірибеге ендіру жұмыстары;
- инновацияны практикада дұрыс қолдану.

Әрбір білім беру ордаларында бүгінгі таңда белең алып отырған кемшіліктері баршылық, атап айтатын болсақ:

- білім сапасының төмендігі;
- білім саласына мемлекет тарапынан реформалар жүргізілгенімен оқудың нәтижесінің болмауы;
- құжаттар көптеп шығарылғанымен мардымсыздығы;
- білім алушылардың өздігінен білім алу дағдысының болмауы;
- білім алушылар мен оқытушылардың бірлескен шығармашылық еңбектерінің болмауы.

Бұл тығырықтан шығудың бірден-бір жолы оқу-тәрбие процесінде инновациялық әдіс-тәсілдерін енгізу, әрбір білім алушылардың білімге деген қызығушылықтарын, талпынысын арттырып, өз бетімен ізденуге, шығармашылық еңбек етуге жол ашу.

Оқу-тәрбие процесінде инновациялық педагогикалық жаңалықтарды енгізудің *IV кезеңін бөліп көрсетуге болады:*

I кезең; Жаңа идеяны іздеу

Ақпараттандыру және инновациялрды ұйымдастыру, жаңалықтарды іздестіру.

II кезең: Жаңалықтарды ұйымдастыру

Оқу-тәрбие үрдісінде жаңалық енгізулерді алғашқы байқаудан өткізу.

III кезең: Жаңалықтарды енгізу

Оқу-тәрбие процесінде инновациялық әдіс-тәсілдерді пайдалану.

IVкезең: Жаңалықтарды бекіту

Оқу-тәрбие үрдісінде енгізілген жаңалықтардың нәтижесін баағалау.

Оқу-тәрбие үрдісіне жаңалықтар енгізуді төмендегідей жолмен көрсетуге болады:

№ 1 кесте

Білім беру	А	Ақпараттандыру	Ә	Насихаттау	Б	Игеру
Жұмыстыжетілдіру, жаңалықтаріздестіру		Ақпарат жаңалықтарын меңгеру		Оқыту, игеру		Пайдалану

Инновацияларды таралу үрдісініңбір түрімен (А,Ә,Б) екінші түрінде өту ерекше функцияларды орындайды.

А – инновациялар белгілі болады, көпшілікке таралады. Жаңалықтарға жол ашылады;

Ә – олардың теориялық және әдістемелік жолдары ойлап шешіледі;

Б – жаңалықтарды енгізу жолдары қарастырылады, білім беру ұйымдарының жұмыстарына енгізіледі.

Инновациялық процестің негізі – жаңалықтарды қалыптастырып жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Инновацияның, жаңа енгізулердің екі жағы бар: пәндік және процессуалдық.

Инновациялық үрдістерді ендіру үш өзара байланысты күшпен анықталады:

1) Енгізілген технологияның ерекшеліктерімен;

2) Жаңашылдардың инновациялық әлеуетімен;

3) Жаңалықты енгізу жолдарымен. Сондықтан бұл уақыт ағымына байланысты дамиды, бірқалыпты өзгеріске ұшырайды, жағдайына байланысты тәрбиеші мен тәрбиеленушілердің өзара байланысы болып саналады.

Жеке тұлғаның болжамды білімін арттыру жағдайына ұстазға оқу үрдісі кезінде жаңа қызметтер жүктеледі. Егер де білім берудің дәстүрлі жүйесінде ұстаз бен оқу құралдары білімнің қайнар көзі болып есептелінсе, ал білім берудің жаңа үлгісінде ұстаз белсенді танымдық әрекетке талпынған студенттің кеңесшісі мен көмекшісі қызметтерін атқарғандай әсерде қалдырады. өстаздың кәсіби шеберлігі студенттің білімін бақылауға ғана емес, білімді игеру кезіндегі туындайтын мәселердің оң шешілуіне ықпал жасап, қол созу. Бұл қадам ұстаздан үлкен жауапкершілік пен жоғарғы деңгейдегі шеберлікті талап етеді.

Көптеген елдердің білім беру жүйесінде қазіргі заманға сай тенденцияларды жүзеге асыруға мүмкіндік туғызады. Бұл – білім саласындағы дүниежүзілік елдердің жаңа ақпараттық технологияларға соның ішінде осы дүниежүзі әлеміне есігін ашатын компьютерлі телекоммуникацияларға қызығушылық танытылуда. Қазіргі кезде мұндай мүмкіншіліктер қашықтық аралық білім беру, студент пен ұстаздардың қатынасы тек бір институт облыс көлемінде шектелмей одан да басқа мемлекеттер мен әлемнің аймақтарымен қатынасы көптеп етек алуда. Жаңа ақпараттық технологиялардың көмегімен тек күндізгі емес, үйден шықпай – ақ қашықтықта білім алуға болады.

Қазіргі жас ұрпақтың саналы да сапалы білім алуының бірден-бір шарты – оқу орындарын дағы білім беру процесіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу екендігі сөзсіз түсінікті.

Сондықтан ғылыми-техникалық прогрестен қалыспай, жаңа педагогикалық инновацияларды дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу – әрбір ұстаздың негізгі міндеті болып табылады.

1. *ҚР Білім туралы заңы.- 07.06.1999ж.*
2. *ҚРЖМББС6М010300 - Педагогика және психология .–Астана.2009.*
3. *Н. Назарбаев. «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері». Қазақстан халқына арналған Жолдауы.- 29.01. 2010 ж.- Астана*
4. *ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана. 2010.*
5. *Кредиттік оқыту технологиясы бойынша оқу үдерісін ұйымдастырудың ережесін бекіту туралы. Қ Р Білім және ғылым министрлігінің 2007 жылғы 22 қарашадағы № 566 бұйрығы.- Астана*
6. *ҚР-ның жоғары білім жүйесін ақпараттандыру. Мемлекеттік бағдарлама. Астана, 2002ж.*
7. *ҚР-ның 2015 ж дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Астана. 2003ж.*
8. *Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учеб. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений Под ред. С.А.Смирнова. - 4-е изд., испр. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 512 с.*
9. *Педагогикапрофессионального образования: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е. П. Белозерцев, А. Д. Гонеев, А. Г. Пашков и др.; Под. ред. В. А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 368 с.*
10. *Көшербаев Қ.Е., Ахметов Ә.Қ., Әбілқасымова А.Е., Рахымбек Х.М. Қазақстан Республикасында жоғары білімді дамыту стратегиясы.-Алматы: "Білім" баспасы, 1998*
11. *Абылкасымова А.Е., Рахимбек Х.М. О стратегии развития высшего образования в РК. //Вестник высшей школы Казахстана.-1998.-N5.-с. 18-27.*
12. *Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие. — Ростов н/Д:Феникс, 2002. Ответственный редактор М. В. Буланова-ТопорковаАвторский коллектив- 544 с.*
13. *Әліпбаева Л. Білім жүйесін ақпараттандыру./ЕҚ/ 1998 ж-04.09*
14. *Абылкасымова А.Е., Рахимбек Х.М. Пути развития образования в РК. //В кн. Высшее образование Казахстана в третьем тысячелетии.-Алматы: РНК КАО, 1998.-с. 7-23.А*
15. *Абылкасымова А.Е. Развитие педагогической науки в области методики обучения. В кн.: Теор.-методологические основы модернизации системы образования в РК.-Алматы: Ғылым, 1998.-20с.*

Абстракт: В современную эпоху стремительных перемен приходится отказываться от привычных представлений о том деле, которым ты занимаешься, постоянно совершенствоваться в каких-то новых областях. Научный и социальный прогресс быстро, кардинально изменяет условия труда и содержание деятельности человека. Многое изменилось и в отечественной педагогической системе последнего десятилетия.

В этих условиях учителю, руководителю учебного процесса необходимо ориентироваться в широком спектре инновационных технологий, идей, школ, направлений, не тратить время на открытие уже известного. Сегодня быть педагогически грамотным специалистом нельзя без изучения всего обширного арсенала образовательных технологий. В настоящее время много внимания уделяется инновационным образовательным технологиям.Инновации (от англ. Innovation – нововведение, новация) – это изменения внутри системы. В педагогической интерпретации и в самом общем смысле инновации подразумевают нововведения в педагогической системе, улучшающие течение и результаты учебно-воспитательного процесса. Объяснения сущности педагогических инноваций очень противоречивы. В «Профессиональной педагогике», дается следующее определение: «Инновации – комплексный процесс создания, распространения и использования нового практического средства (новшества, нововведения) в области техники, технологии, педагогики, научных исследований».Получается, что нет нового практического средства – нет и инновации. Однако все не так просто: «новых практических средств» в педагогике не так уж и много. Значит, инновации не могут быть сведены к созданию только средств. Инновации – это и идеи, и процессы, и средства, и результаты, взятые в единстве качественного совершенствования педагогической системы.

Ключевые слова:процесс обучения, инновация, информационные технологии, инновационные технологии

Abstract: The general statement is that the reasons behind the innovative teaching and learning methods and approach are the failures and weaknesses of the traditional methods.Traditional methods are not enough to promote adequate level and quality of student learning. It tends to be teacher-centered methods, while ignoring the student-centered aspects of teaching and learning. In terms of assessment it does not pay enough attention to students' real knowledge and skills. On the contrary the crucial question without satisfactory answer still exists: Why teach and try to learn innovatively despite the risk associated with it? Adding that from the student's perspective the innovative methods are not welcomed in any case, situation, learning environment. It is very interesting that however students are critical of conventional assessment methods they admit that they appreciate safety and security comparing to the innovative methods. There is sometimes a presumption that the reasons behind the innovative methods are to release lectures, to make assessment easier, to reduce costs. On the contrary students argue that exams, essays which often appear to them are totally irrelevant and pointless tasks. Since it does not measure real learning and would not make sense in real life situations. However a lot of empirical researches, studies, working papers support the idea and beneficial aspects of innovative methods we still do not know enough about the overall success of it.

Key words:teaching process, innovation, informational technologies, innovational technologies

ӘОЖ 378.016:811.111

СТУДЕНТТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІ-КОГНИТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ (КӘСІБИ БАҒЫТТАЛҒАН ШЕТЕЛ ТІЛІ НЕГІЗІНДЕ)

Н.У. Сайбекова – *«Шет тілі: екі шет тілі» мамандығының 2 курс магистранты*
Абай атындағы ҚазҰПУ

Аңдатпа: Қазіргі таңдазаманауи әдістемежеке тұлғаға бағытталған білім беру парадигмасының негізінде дамытылады. Оның тұжырымдамаларына сәйкес, білім беру үдерісінің мақсаты жеке тұлғаны жоғарғы рухани құндылық ретіндедамыту болып табылады. Қазіргі таңдағы жағдайда шет тілінде оқытудың негізгі тәсілі коммуникативті-когнитивті тәсіл болып табылады. Коммуникативті құзыреттілікті негізгі құзыреттілік ретінде қарастыруға болады, себебі ол басқа құзыреттіліктерге негізделеді. Коммуникативті құзыреттілікті басқа оқу және ақпараттық біліктерімен, ана тіліндегі және шет тіліндегі мәселелерді шеше алу қабілеттілігімен даярлығымен бірге қалыптастырып, дамыту қажет. Коммуникативті құзыреттіліктің мазмұны сөйлеу іс-әрекетінің төрт түрі болып табылатын сөйлесім, тыңдалым, оқылым және жазылым арқылы жүзеге асырылады. Алайда, мәдениет аралық қарым-қатынастың табыстылығы оқытылатын тілдің грамматикалық құрылымының, лексика мен фонетика біліміне ғана байланысты болып табылмайды, сонымен қатар осы білімді қарым-қатынастың нақты жағдаятына байланысты қолдана білубілігінедебайланысты болыптабылады.

Тірек сөздер:коммуникация, когнитивтілингвистика, дискурсивті, концепт.

Құзыреттілік белгілі-бір пәндер мен үдерістерге және оларға байланысты болып табылатын сапалы да өнімді іс-әрекетке негізделген жеке тұлғаның өзара байланысқан қасиеттерінің (білім, білік, дағды, іс-әрекет тәсілі) жиынтығын құрайды. Құзырет – білімді қолдана отырып мәселелерді шешуге деген потенциалды даярлық: мағыналық (білім) және процессуальды (білік) компоненттерінен тұрады және мәселенің мәнімен оны шешу білігіне негізделеді; білімді үздіксіз жаңартып отыру, осы алынған білімді нақты жағдаяттардатабысты қолдану үшін жаңа ақпаратты меңгеру, яғни оперативті және мобильді білімді меңгеру. XX ғасырдың ортасындағы коммуникацияның қолданбалы моделінде тиімді коммуникативті іс-әрекеттерді болжам жасаудағы коммуникативті тізбек құратын техникалық жүйедегі жылдам қарқынмен дамып келе жатқан үдерісті түсіндіре білу қажет болды. «Коммуникативті құзыреттілік» термині білім

беру үдерісінің негізгі мақсатынайқындайтынтілді үйретудің жалпымақсатын көрсетеді. Коммуникативті құзыреттіліктің негізгі компоненттері: тілдік (лингвистикалық), сөйлесімдік (дискурсивті), әлеуметтік мәдени, компенсаторлы немесе стратегиялық болып табылады. Аталған қабілеттіліктер құзыреттіліктің коммуникативті ортасын түзеді. Когнитивті құзыреттілік – тану, оқуіскерлігі [1]. Шет тілін меңгерудің классикалық моделі С.Д. Крашеннің моделі болып табылады:

Кесте 6

inputoutput → [Intake → L2 knowledge] →

Білім алушы оған берілген материалды қабылдайды және талдайды (input). Алынған білім фильтр секілді оқушының қысқа мерзімді жадысы арқылы өтеді (intake). Қысқа мерзімді жады таңдамалы, сондықтан тек қана білімнің бір бөлігі ғана ұзақ мерзімді жадыға өтеді (L2 knowledge). Адамның ұзақ мерзімді жадыда қалған бөлігі ғана қарым-қатынаста белсенді қолданылады (output) [2]. Когнитивті лингвистика – адамның қоршаған орта, әлем тұрғысындағы білімінің, жалпы ақпараттардың санада қабылдануы, өңделуі және сақталуы механизмдерін табиғи тілдік деректерді зерттеу арқылы анықтау мақсатын көздейтін тіл білімінің бағыты. Когнитивті лингвистиканың зерттеуі бойынша тілдік деректер адам миының ақпараттарды қабылдауға және өңдеуге байланысты жұмыс істеу механизмін түсінуде өзіндік үлесін қоса алады. Бұл тұрғыда тіл көмегімен ақпараттарды жеткізу, өңдеу және сақтау тәсілдері өзге тілді меңгеру, машиналық аударма, ақпараттарды автоматты іздестіру секілді қолданбалы лингвистика міндеттері шешімінде маңызды болып табылады. Когнитивизмнің зерттеу нысаны – адамның ақыл-ойы, танымы және солармен байланысты менталды үдерістер болып табылады. Бұл адамдардың іс-әрекеті үдерісіндегі әлемді қабылдау, тану және білу туралы ғылым болып табылады. Білім мен ақпаратпен байланысты үдерістер когнитивті немесе когниция деп аталады. Олардың синонимдары «интеллектуальды», «менталды», «парасаттылық»болып табылады. Қазіргі таңда«когнитивизм» термині аясында қарастырылады [3,6]: адамның «ойлау механизмін»зерттеу бағдарламалары; әртүрлі каналдар арқылы адам миына түсетін ақпараттарды өңдеу үдерістерін зерттеу; әлемнің менталды моделінің құрылымы; әртекті когнитивтік актілерді қамтамасыз ететін жүйелердің құрылысы; табиғи тілде баяндалған ойларды адамның және компьютерлік бағдарламалардың түсінуі мен қалыптастыруы; мәтінді түсінуге және тудыруға қабілетті компьютерлік бағдарламалардың модельдерінің жасалуы; ойлау актілеріне қызмет ететін психикалық үдерістердің түрлері. Дж. Миллер когнитивистиканың «Туылған күні» деп ХХғ. 50 ж. өткізілген ақпараттар теориясы туралы симпозиумды атайды. Дж. Миллермен Дж. Бруннер біріге отырып 1960 жылы Гарвард университетінде когнитивтік зерттеулер орталығын ұйымдастырады. ХХ ғасырдың ортасында баланың тілді меңгеруін бақылау барысында кейбір ойлау үдерістерін анықтауға жол ашылды: онда балалардың өз ана тілін меңгеруде біртекті әдіске сүйенетіндігі, тілді меңгеру универсалды «алгоритмі» баланың«ішкі грамматика» ережесіне жаңа қағидалар енгізуден тұратындығы түсіндіріледі. Когнитивті лингвистика когнитивизм негізінде қазіргі антропоцентристік парадигма аясында пайда болды. ХХ ғасырдыңаяғында адамның танымдық қызметіндегі тілдің орны қарастырыла бастады. Адамның заттық-танымдық қызметінің нәтижесінде оның миына келіп түскен ақпараттардың тілдік формадағы көріністері ғана когнитивті лингвистиканың зерттеу нысаны болады. Когниция – когнитивті лингвистикадағынегізгі ұғым болып табылады.Когнитивтілингвистикадағыәрекет ету құралы жадыныңоперативті бірліктері – фреймдер (стереотипті ситуациялар,сценарийлер), концептілер (сөзбен қамтылған барлық мағыналардың жиынтығы), гештальттар (әлем фрагменттерінің тұтас бейнесі) және т.б. болып табылады. Когнитивті лингвистика әлем бейнесін және тілдік сананы модельдеуге негізделген. Әлем туралыбелгілі – бір түсінік қалыптастыру психикалық көрінісінің өзараіс – әрекетіндегі үш деңгейінің нәтижесі болып табылады: сезім арқылы қабылдау деңгейі, түсінікті қалыптастыру деңгейі (қарапайым талдау және абстракция), сөйлеу ойлау үдерістерінің деңгейі. Барлық ақпарат жиынтығы концептілер жүйесінің мәнін құрайды. Когнитивтілингвистика – «лингвистикалық бағыт» болып табылады, ондағы«тіл - жалпы когнитивті механизм, когнитивті құрал – ақпаратты репрезентациялау (кодтау) ментрансформациялауда рөл атқаратын белгілер жүйесі». Когнитивті лингвистиканыңорталық мәселесі – білім алмасу негізі ретіндегі тілдік коммуникация моделінің құрылуы болып табылады. Когнитивті лингвистикада тілтаным құралы мен шарты болып табылады. Кез –келген тіл әлемде бір нәрсені бейнелеп жасайды, немесе сол тілде сөйлейтін адам үшін әлем бейнесін қалыптастырады [3, 12].Адамның барлық танымдық іс-әрекетін (когницияны)д амып келе жатқан білік ретінде қарастыруға болады, ал бұл іс-әрекет нысандарды теңдестіру мен ажырата білу қажеттілігіне негізделеді: концептілер осы секілді операцияларды қамтамасызету үшін туындайды. Когнитивті лингвистиканың

тірек терминдері: парасат, білім, концептуализация, концептуальды жүйе, когниция, когнитивті база, менталды репрезентациялар, когнитивті модель,категоризация, вербализация, мәдениет константалары, концепт, әлем бейнесі, концептосфера, ұлттық мәденикеңістік және т.б. болып табылады. Аталған барлық ұғымдар адамның когнитивті іс-әрекетімен байланысты, нәтижесінде адам белгілі бір шешімге немесе білімге келеді. Когнитивті іс-әрекет ақпаратты өңдеуді жүзеге асыратын үдерістерге жатады, сананың айрықша құрылымдарын жасауға негізделеді. Тілдік (сөйлеу) іс-әрекеті – когнитивтіс-әрекеттің бір түрі. Когнитивті лингвистика көзқарасы тұрғысынан таным – бұл концептілерді (мағыналарды) тудыру мен трансформациялау үдерісі, сондықтан когнитивті лингвистикадағы маңызды зерттеу нысаны «концепт» болып табылады. Концептілер әлем туралы біздің санамыздың және біліміміздің компоненттері бола отырып, философияның, психологияның, когнитивті лингвистиканың, лингвомәдениеттанудың және басқа да гуманитарлық ғылымдардың зерттеу пәні болып табылады. Еңмаңызды концептілер тілде кодталады. Бірақ қай жерде? Кейбір лингвистер орталық концептілер тіл грамматикасында бейнеленген, атап айтқанда грамматикалық категоризация лексикада бейнеленген тіректі жасайды. Басқа лингвистер болса концептілерді зерттеп көрсету үшін лексика маңызды деп санайды. Қазіргі таңда көпшілігі Р.Джекендорффтың көзқарасына қосылады, концептуальды жүйенің негізгі конституенттері концептілер болып табылады, «семантикалық сөз таптарына» жақын болып табылатын концептілер нысаны және оныңбөліктері, қозғалыс, әрекет, орын немесе кеңістік, уақыт, белгі. Сонымен, концепті табиғатын бейнелеу мен анықтауды тіл қамтамасыз етеді. Концептосфера құрылымындаядро (маңызды концептінің когнитивті – пропозициональды құрылымы), ядроға жақын аймақ (маңызды концептінің басқа лексикалық репрезентациялары, оның синонимдары және т.б.) және периферия (ассоциативті –бейнелік репрезентациялар). Ядро мен ядроға жақын аймақ универсалды және жалпыұлттық білімді, ал периферия – жеке білімді көрсетеді. Білім түсінігі құрылымының әртүрлі түрлері бар: елестету, схема, картина, фрейм, сценарий (скрипт), гештальт. Теориялық ұқсассөйлемдерсөйлеуде концептілердің әртүрлі белгілерін көрсетуі мүмкін: мен қуаныштымын (фрейм), мен қуанып тұрмын(сценарий), қуанту (схема), қуанғаннан секіру (картина) [3]. Когнитивті лингвистика негізінде адамның іс-әрекеті мен мінез-құлқы оның білімімен анықталады, ал оныңтілдік мінез-құлқы – тілдік білімдермен анықталады деген тұжырымдама жатыр.

1. Щепилова А.В. Теория и методика обучения французскомуязыку каквторомуиностранному: учеб. Пособие для студентов вузов по специальности Иностр.яз. – М.: Гуманитар. изд. Центр ВЛАДОС, 2005 . -245с.

2. Krashen S.D. Second Language Acquisition and Second Language Learning. Oxford Pergamon Press, 1981.

3. Маслова, В.А. Когнитивная лингвистика: учеб.пособие/В.А.Маслова. – 2-е изд. – Мн: Тетрасистемс, 2005. - 256с.

Аннотация: В настоящее время современная методика развиваетсяв рамках личностно-ориентированной образовательной парадигмы. В соответствиис ееположениями, целью образовательного процесс является развитие личности человека как высшей духовной ценности. Ведущим подходом к обучению иностранным языкам в современных условиях является коммуникативно-когнитивный подход. Коммуникативную компетенцию вполне можно рассматривать как ведущую, поскольку именно она лежит в основе всех других компетенций. Необходимо формировать и развивать коммуникативную компетенцию совместно с учебными и информационными умениями, готовностью решать проблемы на родном и иностранном языке. Содержание коммуникативной компетенции реализуется посредством четырех видов речевой деятельности – говорения, аудирования, чтения, письма. Но успешность межкультурной коммуникации зависит не только от простого знания грамматических структур изучаемого языка, лексики и фонетики, но и умения использовать эти знания в зависимости от конкретной ситуации общения.

Ключевыеслова: коммуникация, когнитивная лингвистика, дискурсивный, концепт.

Annotation: At present, the modern method is developed within the limits ofindividually –oriented educationalparadigm. Accordingtotheconceptions, aim ofeducationalprocessisthedevelopmentofpersonalityofthe man as higher spiritualvalue. The basic approach offoreign language in modernconditions is communicative –cognitive approach. Thecommun icativecompetence can beconsideredas the leading one, because it isbased on theothercompetencies. It isnecessaryto-forman ddevelopcommunicativecompetence with educationalandinformationalskills, readiness tosolvethe problem in nativean dforeignlanguage. Thecontent ofcommunicativecompetence is realizedbythe meansoffourtypesofspeechactivities- speaking, listening, readingandwriting. But,thesuccess ofinterculturalcompetence depends notonlyon thesimpleknowled geof grammaticalstructureofstudiedlanguage, vocabularyandphonetics, butalsoitdepen dsontheskilltou sethisk now led geaccording to theconcretesituationofcommunication.

Key words: communication, cognitive linguistics, discursive, concept.

УДК

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗГЕТІЛДІ КӘЛЕУМЕТТІК – МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

А.Қ. Иралиева – *Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 6М011900- «Шет тілі: екі шет тілі» 2 курс магистранты*

Аңдатпа. Шетел тілін оқытудың ең басты мақсаты – студенттердің (үйренушілердің) мәдениетаралық және кәсіби коммуникативтік біліктілігін қалыптастыру. Коммуникативті-бағдарланған шетел тілін оқыту- лингвистикалық (тілдік), дискурсивтік (сөйлеу), әлеуметтік-мәдени және басқа компоненттерден тұратын күрделі интегративтік тұтастыққа негізделген. Атап айтқанда, лингвистикалық компонент — оқып үйренетін тілдің фонетикалық, лексикалық, грамматикалық құбылыстары мен сол тілдің қалыптасқан заңдылықтарын оқушылардың өзара қарым-қатынаста қолдана білуіне үйретеді. Дискурсивтік компонент - нақтылы әлеуметтік-мәдениконтексте кездесетін тілдік бірліктерді нақтылы ауызекі сөйлеу процесінде пайдалана білуге бағытталған. Әлеуметтік – мәдени компонент – тілін оқып үйренетін елдің мәдениетін, дәстүрін, әдет-ғұрыптарын, мемлекеттік құрылысын заң ережелерін және тіл өкілдерінің мінез-құлық ережелерін үйретуді мақсат етеді. Әлеуметтік - мәдениқұзырлықты қалыптастыру әлеумет пен оның өкілінің ұлттық мәдени өзгешелігі көрінетін тіршілік әрекеті өрістерімен негізделеді: қоршаған ортамен қарым-қатынасы; кеңестікке, уақытқа қатысы; оқу – кәсіби қызметі. Қазіргі кезде мәдениетаралық коммуникация облысында коммуникативті құзырлықты қалыптастыру шет тілін оқытудың мақсаты болып тұр. Бұл өзге мәдениет өкілдері мен тілдік әрекеттестікке қабілеттің болуын меңдейді. Мәдениетаралық коммуникация - бұл әртүрлі ұлттық мәдениетке жататын коммуникативті актіге екі қатысушының өзара түсіністігі. Сондықтан да шет тілін оқытудың мақсаты – бұл алдымен серіктестер арасындағы өзара түсіністікпен мәдениетаралық қарым – қатынасты қамтамасыз ету. Студенттер өздерінің ана тілі мен туған мәдениетімен қатар шет тілі мен өзге халық мәдениетін де қатар үйренеді. Оқушылардың бойында өз елінің мәдениетін көрсету қабілеті де қатар дамиды.

Тірек сөздер. Әлеуметтік-мәдениқұзыреттілік, лингвистикалық компонент, дискурсивтік компонент, әлеуметтік – мәдени компонент, коммуникативтік құзыреттілік, коммуникативті бағдарланған оқыту, әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттілік, мәдениаралыққатынас, әлеуметтік- мәдениқұзырлық,ұлттықмәдениет, тілдік құралдар, әлеуметтік-мәдени компонент, мәдениетаралық қызмет, танымдық ізденушіліктапсырмалар.

Шет тілін оқытуда өзге тілді әлеуметтік-мәдени құзырлықты қалыптастырудың жасақталған үлгісі екі кезеңдеіске асырылады. Бірінші кезеңде оқытудың мақсаты студенттерде мәдениаралық өзгешеліктерге психологиялық зеректікті қалыптастыру болыптабылады (құндылық нысаналар, менталитет, әртүрлі мәдениеттердегі танымтәсілдері,эмоцияны ажыратужәне бағалау, психикалықбұзылудыңерекшеліктері, уақытқа, материалдыққұндылықтарға,еңбекке, дінге,отбасынақатынасы).

Өзге тілді әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктің құрылымымен мазмұнына кіретіндер: кәсіби өріс лексикалық бірліктерінің эквиваленттілігі мен эквиваленттілік емес қатынастары туралы, лексикограмматикалық құрылымдар; ана тілі мен шет тілінде тілдік және тілдік емес тәртіптің стереотиптері; зерттеп танылған қоғамдағы әртүрлі әлеуметтік топтар өкілдері әрекеттерінің ережесі мен дәстүрі, мәдени тарихи құндылықтары туралы түсініктері; ауызекі тілде әлеуметтік-мәдени таңбаланған бірліктерді әдепті пайдалану; әлеуметтік-мәдени этнорелятивизм, толеранттық, өзге тілді мәдениеттің құбылыстарын қабылдау және оғанбейімделу.

Студенттердің өзге тілді әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруға қажетті барлық мәдени-танымдық мәселелі тапсырмалар кәсіби бағытталған сипатта болады және танымдық, ізденімпаздық, зерттеушілік түрде болады.

- Тұлғаның туған және зерттеп жатқан мәдениеттегі мұқтаждық – мотивациялық және құндылық – мағыналық приоритеттерін анықтау;

-Зерттеулі бірлестіктің әр алуан қызмет салаларында белсенді пайдаланатын психологиялық тәсілдер мен технологияларды игеру.

- Зерттеулі бірлестіктегі мәдени және әлеуметтік теңсіздік себептерін табу, классификациялау және, тұлғалық, отбасылық, басқармалық мәселелер мен шиеленістерді шешу.

Үлгіні іске асырудыңосы кезеңінде әлеуметтік-мәдени компонент ағылшын тілін оқытудың мазмұнына танымдық-ізденушілік тапсырмалар түрінде кірістіріледі:

- әр түрлі мәдениет өкілдерінің уақытқа, кеңістікке, тұлғаға, өз жеке меншігіне деген қатынасы мысалдарын мәтінмен табу;

- еңбек, тәрбие, білім беру және басқа да қызметтерінде зерттеліп жатқан мәдениет өкілдерінің маңыздылық дәрежесі бойынша құндылық-мәндік, мұқтаждық - мотивациялы приоритеттерін классификациялау;

-зерттеулі елдегі қоғам, тұлға, отбасы және құрылымы туралы және өмір сапасы жайлы бейнелі - сызбалы, статистикалықақпаратты зерттеу.

Кәсіптік маңызды мәдениетаралық коммуникацияғаөзге тілде дайындаудың екінші кезеңінде болашақ мамандар әрқилы тәжірибелік жағдайларда әлеуметтік – мәдени білім, дағды, әдеттерін қолдануды үйренеді.

Белсенді коммуникативті іс-әрекеткеауысуға, кәсіптік қызмет аясында өз мәдениеті өкілі ретінде қимылдауға, түсініспеушілікке, жалған стереотиптер жасауға, мәдениет фактілерін бұрыс түсіндіруге, кроссмәдени кикілжіңдерге жетелейтін әлеуметтік-мәдени кемістіктерді болжау мен анықтауға, мәдениеттер диалогында толеранттық көрсету болып табылады. Екінші кезеңде студенттердің әлеуметтік-мәдени құзырлығын қалыптастыруға бағытталған тапсырмалардың дидактикалық негізі олардың кәсіптік бағытталғандығы, әлеуметтік-мәдени оқытудың кәсіптік өзгешелігін тереңдетугемүмкіндік беретін арнайыпәндік мазмұндыигеруде шет тілін құрал ретінде пайдалану болып табылады.

Situation: conflict between different cultures based on business ethics.

Japanese clients came to negotiate theautomobilesalefranchise agreement. Russianbusinessmenpreparedthe talks and therestaurantwith a show programafter talks. How do you thinkwhat wasthe Japaneseclients ‘ reaction ?

Werethe talkssuccessful ? What should the representatives of two cultures do to understandeach other better?

Behavior Expectation ValueCreative,

Emotional and communicative

Easy – going;

Responsible.

Perspective of the Partner

Behavior Expectation Value

Understanding and delicate,

This goes without saying;

Careful and restraint.

Tasks :

1. Make a list of inferences found in problem description.
2. Take the perspective of the other and assessthe situation from bothside points of view.
3. Assessthe accuracyof one side perspective on the situationand explore ways to modify the behavior of one partner and stimulate more adequate behavior of the other side .
4. Role playthe given incident and try to come to an agreement and solve the conflict.

Нәтижелі кәсіптік мәдениетаралық қызметті жүзеге асыру үшін студент өзге тілді әлеуметтік-мәдени құзырлыққа ие болуы тиіс, оны қалыптастыру тілдік жоғарғы оқу орындарында шет тілі мен кәсіптік дайындық пәндерінің пән аралық интеграциясы жағдайында мүмкін болмақ.

1. Коммуникативтік құзыреттілік

Қазіргі кезде мәдениетаралық коммуникация облысында коммуникативтік құзырлықты қалыптастыру шет тілін оқытудың мақсаты болып тұр. Бұл өзгемәдениет өкілдері мен тілдік әрекеттестікке қабілеттің болуын меңдейді.

Оқушылар да ұлттық - мәденикомпонентті қалыптастыру тілін үйреніп жатқан елдің атақты адамдарымен, тарихымен, салт-дәстүрімен таныстықтан ғана тұрмайды. Бірінші кезектетура қарым-қатынас жағдайында оқушы қажетіне жарайтын білім беру болып табылады.

2. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік

Әлеуметтік-мәдени құзырлық астарында «әлеуметтік-мәдени контексте пайдаланылған тілмен таныстықтың біршама дәрежесі» жатыр. Студенттердің әлеуметтік-мәдени дамуында ана тілімен туған мәдениетін және шет тілі мен өзге халықтармәдениетінқатар үйреніп жүреді.

Әлеуметтік-мәдени құзырлық үш блок білімнен тұрады: лингвоелтанымдық білім, әлеуметтік-психологиялық білім және мәдениет танымдық білім. Лингвоелтанымдық білімдер ұлттық-мәдени-семантикалық лексикалық бірліктер білімі және оларды мәдениетаралық қатынас жағдайларында пайдалана білу дағдылары. Тілін үйреніпжатқан елхалқының менталитетінің көрінісі ұлттық мақал-мәтелдер. Олар студенттерге халық қатынасы ұстанымдары мен ережелері туралы, құндылықтары туралы, сөзге беріктігі туралы жорамалдауға мүмкіндік береді. Әлеуметтік-психологиялық білім-берілген мәдениетте қалыптасқан коммуникативті лексиканы пайдалана отырып жүріс-тұрыстың әлеуметтік-мәдени белгіленген сценарийін, ұлттық өзгеше үлгісін игеру.

Мәдени танымдық білімдер әлеуметтік-мәдени, тарихи-мәдени, этномәдени ортаның білім және сол мәдениет иелерімен өзара түсіністікке жету үшін оларды қолдану шеберлігі.

3. Әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттілік.Әлеуметтік-лингвистикалық құзырлық тілдің әлеуметтік-мәдени жағдай шарттарын пайдалануды көрсетеді (әртүрлі ұрпақ, жыныс, класстар мен әлеуметтік топтар арасындағы қатынастың әлеуметтік нормаларға бағдарлау, салт жораларды рәсімдеуге).

Диалект пен акцентке қатысты әлеуметтік лингвистикалыққұзырлыққа әлеуметтік топтардың тілдік ерекшеліктерін, өмір сүру орындарын, шығу тегін, қызмет түрінанықтау қабілеттілігі жатады. Мұндай ерекшеліктер лексика, грамматика, фонетика (сөйлеу мәнері, паралингвистика) деңгейінде, сөйлеу мәнерінде, паралингвистикада, дене қимылы тілінде кездеседі. Әлеуметтік лингвистикалық құзырлық аймағына педагогикалық қатынас ұйымдастыру мен нақты педагогикалық жағдайды ескеру шеберлігі кіреді. Яғни мәдениет, дәстүрлердің әсерін куәлендіретін тілдегі өзгешеліктер. Әлеуметтік ережелерге (әртүрлі жыныс, ұрпақ, әлеуметтік топтарөкілдері арасындағы қатынас ережелері, жақсы әдеп ережелері, аталмыш қоғамда қабылданған арнайы салтжоралардың тілдік бекітілімдер) байланысты әлеуметтік лингвистикалық компонентәртүрлі мәдениет өкілдері арасындағы қатынасты тілдік дайындауға зор ықпал жасайды.

Қорыта келгенде, шет тілін оқыту мазмұнының әлеуметтік -мәдени компонентіоқу жағдайларында үлгіленетін кәсіптік мәдениетаралық әрекеттестікте зерттеулі социум өкілдерінің құндылық бағдарлары, коммуникативті жүріс-тұрысының ұлттық-мәдени өзгешелігі, өзге тілді тілдік ортадағы тұлға аралық және әлеуметтік интеграцияшарттары туралы білімдерді көрсетуі керек.

1. *Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению, 2-е изд. - М.: Просвещение, 1991.*

2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово/ Slovo, 2008.

3. Қамбарова З.Ж.Шетел тілін оқытудатілдік университеттегітөменгі курсстуденттерініңәлеуметтік - мәденибіліктілігін қалыптастыру .МагистрлікДиссертация, А,2010

4. Құнанбаева С.СҚазіргішет тілдік білім берудіңтеориясы мен практикасы. –Алматы: ҚазХҚ жӘТУ,2010.

5. Смағұлова А.С.Шетел тілісабақтарындамәдениетаралыққарым –қатынастыдамыту және лингво елта нымдықақпараттар кезіндемәдениетаралыққарым–қатынасты үйрету әдістемесі. Магистрлік Диссертация, А. 2010.

6. Ариян М.А. Лингвострановедение в преподавании иностранного языка в старших классах средней школы // Иностранные языки в школе 1999 - №2.

Аннотация. Основная цель обучения иностранному языку -формирование межкультурной и профессионально-коммуникативной компетенции у студентов (обучающихся). Коммуникативно-направленное обучение иностранному языку основан на комплексной интегративной целостности который состоит из лингвистического (языкового), дискурсивного (говорение), социокультурного и других компонентов. То есть, лингвистический компонент обучает учащихся использовать фонетические, лексические, грамматические явления изучаемого языка и установленные закономерности в общении друг с другом. Дискурсивный компонент направлен на умении пользоваться языковыми единицами, встречающихся в социокультурном контексте в процессе устной разговорной речи. Социокультурный компонент обучает культуру, традиции, обычаи, государственное строение, законы, правила изучаемого языка и правила поведения представителей языка. Формирование социокультурной компетенции основано на национально-культурных различиях, которые отражаются в их образе жизни: общение с окружающими людьми, отношение к пространству и времени; стиль учебно-профессиональной деятельности. В сегодняшнее время в области межкультурной коммуникации формирование коммуникативной компетенции является главной целью обучения иностранному языку. Это указывает на способность быть в языком содействии с представителями другой культуры. Межкультурная коммуникация - это взаимопонимание двух участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам. Поэтому главная цель обучения иностранному языку - это приспособление взаимопонимания между партнерами и межкультурной коммуникации. Учащиеся вместе со своим родным языком и культурой изучают и иностранный язык с культурой другого народа. Также у студентов развивается умение показывать свою культуру.

Ключевые слова. Социокультурная компетенция, лингвистический компонент, дискурсивный компонент, социокультурный компонент, коммуникативная компетентность,коммуникативно-направленное обучение, социо-лингвистическая компетенция, межкультурная коммуникация, социо-культурная компетенция, национальная культура, языковые средства, социо-культурный компонент, межкультурный диалог, познавательно-поисковые задачи.

Abstract.The main purpose of teaching foreign language is the formation of intercultural and professional-communicative competency of students (learners). Communicatively-oriented teaching foreign language based on complex integrative integrity which consists of linguistic (language), discursive (speaking), socio-cultural and other components. In this way, linguistic component teaches a student to use the phonetic, lexical, grammatical phenomena of the studied language andset conformities to law in intercourse with each other. A discursive component is directed on ability to use linguistic units,

meetings in a sociocultural context in the process of verbal colloquial speech. A sociocultural component teaches a culture, traditions, consuetudes, state structure, laws, rules of the studied language and rule of conduct of representatives of language. Formation of sociocultural competency is based on national and cultural differences which are reflected in their way of life: socializing with surrounding people, attitude toward space and time; style of educational-professional activity.Nowadays in area of intercultural communication formation of communicative competence is the primary objective of teaching a foreign language. It specifies on ability to be in by a language assistance with the representatives of other culture. Intercultural communication is the mutual understanding of two participants of communicative act, belonging to the different national cultures. Therefore a primary objective of teaching a foreign language is adaptation of the mutual understanding between partners and intercultural communication. Students together with the mother tongue and culture study a foreign language with the culture of other people. Also ability to show the culture develops for students.

Key words: Sociocultural competence, linguistic component, discourse component, sociocultural component, communicative competence, communicatively-oriented language teaching, sociolinguistic competence, intercultural communication, socio-cultural competence, national culture, language tools, socio-cultural component, intercultural dialogue, information-seeking tasks.

УДК: 378.016:811.111

LEARNING TO TEACH WITH CASES

А.Т. Әлжанова – *магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Resume

This article reflects onone of the interactive methods of teaching – case-study. The case method is a participatory, discussion-based way of learning where students gain skills in critical thinking, communication, and group dynamics. Not only does this approach raise the likelihood of greater retention—it also allows for learning that goes beyond the transfer of knowledge to include the development of analytical, decision-making, and communication skills, and the cultivation of self-awareness, judgment, and the capacity to lead.

Key words: case-study method, situational analysis of problem-solving.

Cases are narratives, situations, select data samplings, or statements that present unresolved and provocative issues, situations, or questions. A good case study, according to Professor Paul Lawrence is: «the vehicle by which a chunk of reality is brought into the classroom to be worked over by the class and the instructor. A good case keeps the class discussion grounded upon some of the stubborn facts that must be faced in real life situations». The case method is a participatory, discussion-based way of learning where students gain skills in critical thinking, communication, and group dynamics. It is a type of problem-based learning. Often seen in the professional schools of medicine, law, and business, the case method is now used successfully in disciplines such as engineering, chemistry, education, and journalism. Teaching and learning styles are, by their very nature, changing and in recent years there has been a noticeable move from lecture-based activities towards more student-centered activities. Case studies are an increasingly popular form of teaching and have an important role in developing skills and knowledge in students.

It is now documented that students can learn more effectively when actively involved in the learning process. The case study approach is one way in which such active learning strategies can be implemented in our institutions. There are a number of definitions for the term case study. For example, Fry et al describe case studies as complex examples which give an insight into the context of a problem as well as illustrating the main point. We define our case studies as student centered activities based on topics that demonstrate theoretical concepts in an applied setting. This definition of a case study covers the variety of different teaching structures we use, ranging from short individual case studies to longer group-based activities. Examples of different styles of case studies are given at the end of this guide. There are a number of ways to develop case studies, some more successful than others. The following list covers the main methods and also discusses other options and experiences external to our institution.

1. Developing a case study based on the research interests of staff. For example, the research area of one of our lecturers is polymeric foams; he is now responsible for a sports and materials science case study analyzing running shoe performance including the behavior of the polymeric foams in the soles. We have found this to be a good method of case study development, as it is easier to locate resources for the case study and the lecturer's in-depth knowledge and interest in the topic add to the case study.

2. Requesting students to develop case studies based on personal interests. This is a method we have not tried, but is an interesting way to develop case studies and one promoted by Smith. However, problems may arise when trying to involve students.

3. Develop from scratch, maybe following interests/ideas picked up from elsewhere. This approach may involve contacting or visiting other institutions to find out what methods and topics they are using.

4. Involving external sources can add new dimensions to the learning activity. One of our case studies looks at materials used in tennis equipment and we invite a tennis coach to brief the students on the topic at the start of the case study. This has been well received by the students who felt it added further insights into the topic. Another approach is to use real-life examples from industry such as described by Raju and Sankerfor. Care is needed if an external lecturer is asked to develop the entire case study to ensure they understand what is being requested of them.

5. Developing a case study to replace more traditional teaching on the same topic.The topics covered in this case study were previously taught through lectures. We decided to adapt this part of the module to a team case study approach that is continuously assessed with no examination question.We have found the case-based approach to be a useful method to develop transferable skills. Key skills we have embedded into our case studies include:

1. Group working. The benefits of group working are well documented, and we have found that a team case study approach can add to the learning experience. Care is needed with group working activities e.g. selecting group membership to ensure smooth group operation/training of students in group working skills. This is particularly important for longer case studies.

2. Individual study skills**.** Case studies are a good vehicle for encouraging students to carry out independent research outside of the lecture/tutorial environment.

3. Information gathering and analysis. Many case studies require resource investigation and encourage students to utilize a number of different sources, i.e. Internet, library, laboratory results and contacting experts in industry.

4. Time management. Longer case studies require students to really consider how best to carry out the work so that it is completed to the set deadline. Interim meetings with academic staff ensure progress is made during the case study rather than all the work being left to the last week.

5. Presentation skills. Most of our case studies require students to present their work in a variety of formats, these include oral presentations, articles, posters and reports.

6. Practical skills. Some of our case studies involve practical work on the components that are being studied. Feedback has shown that many students enjoy the hands-on approach.

It is all very well to promote case studies as a good form of teaching, but how do you evaluate whether they are meeting the objectives set for them in terms of increasing student enjoyment/motivation, content coverage and depth of learning? Evaluating students' learning can be problematic but essential to ensure good teaching. Some suggestions for evaluation are as follows:

Questionnaire (closed questions): These ask for a specific answer ─ a circle round an option, items to be ranked. There are many standard university versions of this type of questionnaire. This approach can be cost-effective for processing the data and interpreting the results. However, they limit the responses from the students to predetermined answers.

Questionnaire (open-ended questions): These allow students to fully explain their views and justify their answers. However, it can take time to analyze and interpret the results. We tend to use this approach, particularly with the introduction of new case studies, as we feel the questions evoke more personal and informative answers from students.

Interviews and discussion: Tutorials and student liaison committees offer a good opportunity to discuss the learning experience with students. If assessing a specific case study, it is often better to use a member of staff who is not directly involved in the case study so that students do not worry that negative feedback may affect their assessment.

Feedback from both student and lecturers has highlighted areas for improvement in our case study teaching. Some of these will equally apply to other forms of teaching, for example problem-based learning, small group tutorials, project work.

Group working. The subject of group working comes up time and time again in student feedback. We originally provided no formal training for group work and soon recognized that this was an area we needed to address.

Depth of learning. When examining student use of resources, we found that many of the research-based case studies led students to derive all their information from the Internet. Whilst this is a valuable resource we feel that it can often result in only surface learning. We have found that one way of addressing this is to specify to students that we are expecting critical analysis in their work. Including a practical component is also a useful way of achieving more in-depth study. Ensuring that there is progression of learning skills development when using a

series of case studies is important, rather than repetition of the same skills.

The basic requirements for a successful case teaching experience are:

1. an appropriate case
2. students who are prepared to engage with the material in a discussion
3. an instructor who knows the case, has a plan for the discussion, and ready to deal with the unexpected situations.

To be most effective, use of the case method should be embedded in the course syllabus, so that learning to learn in this way is one of the objectives of the course, and students have ample opportunity to practice their skills as case discussants. Going through the following steps, in order, will help you achieve that goal.

In a case discussion, students «do» the work of the discipline, rather than watch or read about how it is done by others. By engaging in the case, students apply the concepts, techniques and methods of the discipline and improve their ability to apply them. Case discussions bring energy and excitement to the classroom, providing students with an opportunity to work with the range of evidence, and improving their ability to apply the vocabulary, theory and methods they have learned in the course. Introducing the case method, like any change in pedagogical practice, represents an investment of faculty time and energy. Advantages of incorporating the case method in a fully lecture-based course are best understood as part of the bigger case for active learning techniques in general.

The case method gives students the ability to quickly make sense of a complex problem, rapidly arrive at a reasonable solution, and communicate that solution to others in a succinct and effective manner. In the course of doing this, the case method also accomplishes a number of other things, each of which is valuable in its own right. By exciting the interest of students, the case method fosters interest in professional matters. By placing such things in a lively context, the case method facilitates the learning of facts, nomenclature, conventions, techniques, and procedures. By providing both a forum for discussion and concrete topics to discuss, the case method encourages professional dialogue. By providing challenging practice in the art of decision-making, the case method refines professional judgement. By asking difficult questions, the case method empowers students to reflect upon the peculiar demands of their position. The case method is a form of instructor-guided, discussion-based learning. It introduces complex and often ambiguous real-world scenarios into the classroom, typically through a case study with a protagonist facing an important decision. The case method represents a shift from the traditional, instructor-centered model of education to a participant-centered one in which students play a lead role in their own and each other's learning. Case method instructors use questions, dialogue, debate, and the application of analytical tools and frameworks to engage students in a challenging, interactive learning environment. Not only does this approach raise the likelihood of greater retention—it also allows for learning that goes beyond the transfer of knowledge to include the development of analytical, decision-making, and communication skills, and the cultivation of self-awareness, judgment, and the capacity to lead. At its best, the case method enables students to develop what Harvard Business School Professor Tom Piper calls "the courage to act under uncertainty." The role of the case method instructor is captured by the Latin verb "educare"-to lead out. A good discussion leader does not seek to cover material in the classroom, but instead to guide students toward the discovery of critical insights and uncovering of broader lessons through thoughtful questioning, listening, and responding. The case method instructor must be well-prepared for both the content associated with each class session and the process for guiding the participant-centered learning experience. Students act as co-creators of the learning process in the case method. They are responsible for preparing the case in advance, first individually, and then often in small study groups. During the class session, students are expected to participate as contributors and as listeners to help advance their own learning and that of their classmates. Ideally, learning should continue after class as students reflect on the discussion and apply insights and lessons in the broader context of their academic, professional, and personal lives. The extensive preparation carried out by case method instructors prior to a class session culminates in the real-time discussion of the case. Implementing the teaching plan involves challenges and opportunities along two dimensions. On the one hand, the class flow provides a temporal dimension to execution as the instructor moves through time from pre-class arrival, to the opening, through sequences of questioning, listening, and responding, to transitions and, ultimately, to the closing of the class. At the same time, there are discussion management issues that cut across the entire class session, including the management of time, student participation and engagement, and the use of boards.. A case discussion class is not merely an intellectual exercise, but also an emotional and interpersonal experience that requires trust and collaboration. To develop and reinforce an effective case learning environment, instructors should arrive early to the classroom before every session, at least ten minutes prior to the scheduled start of class. This practice helps support the instructor's transition from planning to execution, enhances the instructor's relationship with students, and provides time to

prepare the physical environment of the classroom. An early arrival allows the instructor to move psychologically and emotionally from the self-focused nature of the teaching plan ("this is what I am going to do") and concerns about teaching performance ("how well am I going to do?"), to become immersed in, and connected to, the collective energy of the class.The additional time also strengthens the relationship with students. It sends a powerful signal that the instructor truly cares for the students as individuals, not anonymous members of the class. Talking informally with participants, instructors get to know them better and have the opportunity to sense where they are in their hearts and minds on that particular day.

From a practical perspective, early arrival makes it possible to attend to the physical environment of the classroom. Pre-class preparation may involve organizing notes and papers for easy reference, setting up videos or other resources, checking classroom equipment, and perhaps pre-setting one or more boards with information the instructor would prefer to record in advance. By allowing ample time for these activities, the instructor can avoid delaying the start of class or interrupting the flow of the session to attend to logistical distractions.

Experienced case instructors evaluate class participation based on a student's contribution to the collective learning during class discussions. Establishing objective assessments of these contributions can be challenging. The quality of individual contributions relates not only to the content, but also the delivery and timing of comments within the flow of the class discussion. More frequent participation is often a positive factor, although excessive attempts to comment may lead to lower quality contributions and may reflect a bias toward speaking over listening. In assessing participation, instructors should be aware of the critical role they play in shaping student performance through calling patterns and the types of questions and follow-ups they use with individual students. Also, the quality of the instructor's participation tracking system may significantly affect the reliability of the overall performance evaluation.

From a student perspective, the participant-centered nature of the case method generates greater expectations and opportunities for feedback as compared to lecture-based pedagogies. As students participate in class discussions, they receive immediate feedback in the form of instructor and student responses to their contributions. This type of feedback, however, may be ambiguous and indirect, leaving students uncertain as to the impact of their participation and how they might enhance their effectiveness. To some extent, this is not a bad thing, since it encourages students to develop their own capabilities for reflection and self-assessment. Students may actively seek additional feedback from peers and the instructor outside of class. Ideally, instructors will be able to provide both evaluative and developmental feedback in a manner that helps students discover further insights regarding their strengths and opportunities for improvement.The most relevant indicators of success as a case method teacher may only be available several years after the course has ended, as students apply what they have learned in the classroom in their professional lives. In the meantime, instructors can continue to develop their teaching effectiveness through openness to feedback, and learning by doing in an on-going process of experimentation.

1. Boehrer, John and Marty Linsky, «Teaching with Cases: Learning to Question» in M.D. Svinicki (ed.), The Changing Face of College Teaching, New Directions for Teaching and Learning, no. 42 (San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1990), p. 42.

2. Buckles, Stephen. 1999. Using cases as an effective active learning technique, in Teaching Economics to Undergraduates: Alternatives to Chalk and Talk, (M. Watts and W. Becker, eds.), Edward Elgar Publishing, paperback edition, p. 225.

3. Carlson, John A. and David W. Schodt, «Beyond the Lecture: Case Teaching and the Learning of Economic Theory», Journal of Economic Education, (Winter 1995), p. 17.

4. Carlson, John A. and Ann Velenchik. 2006. Using the Case Method in the Economics Classroom, in Teaching Economics: More Alternatives to Chalk and Talk(W. Becker, M. Watts and S. Becker), Edward Elgar Publishing, paperback edition, p.59.

5. Case Research Journal, North American Case Research Association, http://nacra.net/crj/index.php5

6. Christensen, C. Roland, David A. Garvin, and Ann Sweet, Education for Judgment: The Artistry of Discussion Leadership, Boston: Harvard Business School, 1991. p. 78.

Түйіндеме

Бұл мақалада кейс-әдісін интерактивті оқыту әдісі ретінде пайдалану оң нәтижесімен ерекшеленетіні жайында жазылған. Әдіс студенттердің өздігінен жұмыс жасауына, белсенділігі мен бастамашылығын арттыруға және ақпаратты үйрену мен талдап қорытуға, аудитория алдында өз көзқарасын дәлелдеуге бағытталған. Сонымен қатар, жағдайды талдау тіл үйренушілерге кәсіби қызығушылықты арттыруға, оқуға деген оң көзқарасының қалыптасуына көмектеседі. Кейс-стади оқытушыға өзінің творчестволық потенциалын жаңартуға мүмкіндік беретін жаңа оқыту моделі ретінде қабылданады.

Кілт сөздер: кейс- стади әдісі, проблемалық –жағдаяттық талдау.

Резюме

В данной статье рассматривается один из интерактивных образовательных моделей получивший название Case Study – метод анализа ситуаций. Метод кейс-стади позволяет при решении практических задач применить теоретические знания. При применении данного метода у студентов развивается мотивация к учёбе, умение самостоятельно мыслить, слушать и принимать во внимание другую точку зрения, доказывать свою. Кейс-стади способствует развитию исследовательских, коммуникативных и творческих навыков. Отличительной особенностью метода является анализ проблемной ситуации на основе фактов из реальной жизни.

Ключевые слова: метод кейс-стади, проблемно-ситуационный анализ.

ӘӨЖ 81.046.4

МӘТІН – МӘДЕНИ-ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

А.П. Мыңбаева – *Абай атындағы ҚазҰПУ докторанты*

Аннотация

«Мәтін» түсінігі лингвистикада, психолингвистикада, семиотикада, философияда, поэтикада және әртүрлі пәнаралық байланыстарда қолданылады. Қазіргі нақты ғылымда мәтін табиғи тілдің шектелген таңба құрылымы болып қана қарастырылмайды, мәдениет феномені ретінде түсіндіріледі. Қайсыбір өнер шығармалары, қандай нәрселердің жиынтығы ақпараттар таратады, әсер қалдырады, яғни өз кезегінде өзіндік бейнелі мәтін болып табылады. Адам таңба құрамы ретінде табиғатты, қоршаған ортаны қабылдауы мүмкін. Осы кезде әлемді, табиғатты, өзін-өзі тануға ұмтылады. Мәтін сөзінің өз кезегінде күрделі этимологиясы бар (лат. textum – арқау, киім, байланыс, буын, стиль; textus – структура, байланысты мазмұндама). Сонымен қатар үш семантикалық компоненті кіреді: адам қолымен жасалған, табиғи емес; осы жасалғанның ішкі элементтер байланысы; жасалған нәрсенің жасандылығы [1].

Мәтін осы үш мағынаға сәйкес мәтінтану, герменевтика және поэтика сияқты салалармен оқытылады. Мәтінтану канондық мәтіндердің бірнеше нұсқаларын бөліп қарайды, оның мағынасына түсініктеме береді, яғни белгілі бір кезеңге және оның авторына деген тиесілі екендігін орнықтырады. Герменевтика мен экзегетика мәтіннің түсіндіріліуімен айналысады.

Мәтінді құрудың жасандылығын поэтика қарастырады. Ол мәтіннің құрылуын, құрылысы мен композициясын зерттейді. Сонымен, мәтін құрастыруды, мәтінтану мәселелерін, мәтіннің құрылысын зерттеу әлі күнге дейін өз жалғасын тауып келеді. Мақаламызда осы мәселелерді сөз етпекпіз.

Кілт сөздер: Мәтін, мәтін параметрлері, когезия, мәдени-тілдік құзыреттілік, мәдениет феномені.

XX ғасырдың ортасында-ақ мәтін лингвистикасы тіл деңгейінде бола ала ма деген тартыс толассыз жүріп жатты және осы уақытан бастап гуманитарлық мәдениетте дәйектілердің бірі болды. Мәтіннің негізгі функциялары, белгілері, грамматикалық категорияға ие болу құқығы жайында сөз болды. XX ғасырдың екінші жартысында мәтін теориясына қатысты еңбектер орныға бастады. И.Р.Гальперин мәтінді лингвистикалық зерттеудің нысаны ретінде қарастырды. Т.М.Николаева мәтін лингвистикасының өзіндік ерекшеліктері арқылы қалыптасқан екі бағытты көрсетті.

1. мәтіндік құрылыстың дұрыстығын, сол арқылы коммуникацияның дұрыс жетуін білдіретін және талдайтын бағыт. Яғни мәтін құраудың заңдылықтарын зерттейтін десе;

2. нақты бір мәтіннің терең мағыналық қырларын ашуға бағытталды. Яғни, мәтін талдауға қажетті құралдар мен принциптері ұсынылды.

Т.М.Дридзенің түсінігінше «мәтін қатынас бірлігі, қатынас жасау мақсатында мағыналы ақпараттың құрылымы және мағына ұйымдастырудың анықталған әдісі, тұлғаның себепті және мақсатты бағытталған зерделі де ойшыл әрекетін іске асыру, басқа адамдармен матераиалды-практикалық әрекет алмасуға ұмтылу,және лингвосемиотикалық қатардағы сала өніміне анализ жасауға келмейді» [2,31]. И.Р.Галь--периннің өзі мәтіннің негізгі белгісі аяқталғандығында және оның тақырыбы болуында деген-ді. Бірақ кейбір мәтіндерде (лирика, медиа мәтін) тақырып болмауы да мүмкін. Шет ел ғалымдарының лингвистикалық құралдар туралы ойлары мен пікірлерін айта келіп, мәтіннің анықтамасын береді. И.Р.Гальперинше «мәтін – бұл белгілі бір мақсатқа көзделген және прагматикалық құрылғылары бар, лексикалық, грамматикалық, логикалық, стилистикалық байланыстардың әртүрлі типтері біріктірілген, құжатқа сәйкес әдебибайланысы және соған сәйкес тақырыбы бар, аяқталған ойға ие, сөйлеу шығармасы» деп қарастырады [3:18]. Аяқталған ойға ие екендігін О.И.Москальская, Е. И. Шенделъс, Г. В.Колшанскийлер де айтқан болатын. Біз бұл анықтамадан сөйлеу шығармасы деген параметрдің болатынын, яғни қағаз бетіндегі ауызша сөйлеуді қосып отырғанын түйдік. Ауызша сөйлеу – бұл қозғалыс екенін жақсы білеміз. Ал, мәтін дайындалмаған сөйленім емес, алдын-ала қағаз бетіне түсірілген, тілдік бірліктердің ережелерін сақтайтын, тұрақты үдеріс.Сонымен қатар мәтіннің екіжақты табиғатын – қозғалыссыз және қозғалмалы

жақтарын көрсетті. Мұны тарқатар болсақ, кезегімен әртүрлі бірліктірде сипатталса, онда қозғалыссыз жағдайдың (имплицитті) белгілері болады. Егер мәтін өндірілсе (оқу) онда хабарлама қайта кодталады. Кодталады демекші жоғарыдаайтылған нәрсе біріншісі болса, екіншісі семантикалық код, мәтінді түсіну үшін кездесетін атауыштардың біріктірілуі, үшіншісі мәдениет коды. Сол замандағы мәдениеттен керекті мәліметтер береді, төртіншісі герменевтикалық код, хабарламадағы тапсырмалар мен жауаптардың тұжырымдалған жинағы, бесіншісі таңбалық код, жабық түрдегі қорытындыланған хабарламалардың ішкі психологиялық себептер [4,145]. Сонымен қатар А.А.Брудный мәтінді 5 қарым-қатынаста қарау керектігін ұсынады: 1) мәтін – шындық болмыс; 2) мәтін – аудитория; 3) мәтін – автор; 4) мәтін – алдыңғы және соңғы мәтіндер; 5) мәтін – құрылған және қабылданған жағдай [4]. Бұл ретте тұжырымдасақ, ойдың тіркелген, анықталған орны, мәтін –автор дегенде автордың қарым-қатынас барысындағы көздеген және беру әдіс-тәсілдерін талқылауда мәтіннің туындайтынын айтамыз.

Н.Э.Энквист мәтіннің лингвистикалық параметрлерін үш– тақырып, фокус және байланыснегізбен біріктіреді [5,57]. Тақырып – мәтіннің негізгі мазмұны, фокус – сөздердің, сөйлемнің бір-бірімен стилистикалық байланысы, байланыс – айтылымдардың әртүрлі кесінділерінің біріктіру нысаны.

Мәтін параметрлеріне қатысты И.Р.Гальперин мәтінді мағыналық және формальды-құрылымдық деген екі топқа біріктіріп көрсетеді.

Ауызша және жазбаша мәтін дегенде, ауызша мәтіннің де жазбаша мәтін сияқты адамдарға эстетикалық жағынан әсер етеді, кейіпкерлердің суреттелуінің өзі мән-мағына бермей, оқушыны селт еткізбей қоймайды.

Сонда мәтіннің параметрлері ретінде «мән», «мазмұн», «предикатты» көрсетеді. Сонымен қатар мәтінді әртүрлі категория ретінде түсіну үшін, мәтін теориясының кейбір түсініксіз жағдайларын психолингвистиканың мәселелерімен байланыстыру керек екенін айтады.

И.Р.Гальперинше толық аяқталған қандай да болмасын тұтастықпен ерекшеленетін мәтіндердің жиынтығын мазмұнмен теңестіреді. Мән бөлінбейды, ал мазмұнды бөлуге болады. Мазмұн қайталанбайды, мән қайталанады. [6,18]

Кейбір кездері мәтін талдауды, сөйлеу тілімен алмастырып аламыз. Ғ.Әнес өзінің докторлық диссертациясында бұл екі ұғымның аражігін көрсетеді. Сөйлеу тілінде динамикалық басымырақ, бірліктерді синтагмалық қатынаста күй кешетін, ойдың сөйлеу кезіндегі белгілі бір бөлшегін ғана көрсете алатын, мәтіннен бөлек құбылыс екенін көрсетеді [7,45]. Ал, мәтін – тұрақты, естуге имплицитті (безговорный) түрде даяр, екі жақты категория. Мәтінді оқу барысында ой елегінен өткізе отырып, қайта кодталу(перекодировка) мен жеке сөздердің мәтін арқылы трансформациялануы өтеді. Осындай мәселелерді шет ел ғалымдары да қарастырып, бірізді пікірге келмегендігін И.Р.Гальперин еңбегінде айтып өткен.

Зерттеушілер мәтінннің тағы да жалпы параметрлерін қарастыруға кірісті. Сонымен Цветан Тодоров мәтіннің категорияларын – параметрлерін бөліп қарастырды. Олар вербалды, синтаксистік және семантикалық. Вербалды параметр нақты сөйлемдермен, синтаксистік параметр мәтіндегі сөйлемдердің байланысын, семантикалық параметр мәтіннің ауқымды мағынасын қамтитынын атап өтті [8,32].

Яғни вербалды нақты заңдылықтармен қарастырылатын, өзіндік сипаты, құрылысы бар сөйлемдер, синтаксистік параметрде сөз бен сөздің, сөйлем мен сөйлемнің дұрыс тіркесуін, өзара байланысын, сөздердің тіркесуі арқылы сөйлем құралуын сипаттаса, дұрыс ойдың жеткізілуі, мәтіндегімән мен мағынаның өзара байланысы семантикалық параметрде орын алады.

Сонымен қатар, мәтіндегі ассоциативті когезияны (мәтіннің ішкі байланысы) ғылыми негізде алады. Когезия көркем мәтіндерде көптеп кездеседі. Ассоциативті когезия ғылыми, публицистикалық стильдегі мәтінге тән емес. Поэзия мен көркем әдебиетте басты кейіпкердің іс-әрекеті, сезімі келесі бір жолда көрінуі. Екі азат жолдың бір-бірімен байланысы. Бұл термин әсіресе қазақ поэзиясына келтіретін болсақ, жыраулар поэзиясында И.Р.Гальпериннің схемасы дәл көрінеді. Бірінші қатардың соңындағы сөзбен екінші қатардың басы басталуы, содан ары қарай жалғасуы. Мысалы:

Алаң да алаң, алаң жұрт,
Ағала ордам қонған жұрт... (Қазтуған)
Тоғай, тоғай, тоғай су,
Тоғай қондым өкінбен... (Доспамбет)
Ор, ор қоян, ор қоян,
Ор қоян атты бір қоян... (Шалкиіз)

Жыраулық поэзияда бұл қайталаулар болса да өзінің мән-мағынасын жоймақ емес.

Когезия термині (от английского cohesion –тіркесу, жалғасу, ұласу) И.Р.Гальперинше өткен ғасырда

қолданысқаенген, ал бізде енді ғана қолданысқа еніп келе жатыр. Мәтіннің ішкі байланысын қазақ әдебиеттануында ғылыми негізде талданып, зерттелмеген. Когезия – кеңістікте логикалық ретімен берілетін іс-әрекеттің, хабарламалардың, фактілердің өзара тәуелділік байланысының ерекше түрі. И.Р.Гальпериннің түсіндіруінше, дипломатиялық құжаттарда ішкі мәтіннің байланысын ажыратуда жаңа жолда *бірінші, екінші* немесе *а) б)* деп келуі мүмкін.

И.Р.Гальпериннің мәтінді лингвистикалық зерттеу нысаны етіп алғанда мәтін негізінің бірлігі болып жоғары фразалық бірлік жаңа жолдардың бір-бірімен байланысың сәйкестенуі немесе сәйкестенбеуі. Көркем шығармаларда (проза, поэма) образдың сезімі қандай да бір ассоциативтен туындайды, сол сияқты мәтіндегі бір заттың қайдан келгендігі, болмаса ұқсайтындығы өзара ішкі байланыс болып табылады.

Мәтінді оқып-түсінуде қай бағытта болмасын күрделі және маңызды. Қай стильдегі мәтін болмасын өзінің құрастыру заңдылықтары, мәтін талдау ұстанымдары бар. Бірақ мұның бәрі бір арнаға сыя бермейді. Мәтін авторға емес, адресатқа арналады. Адресатты білсін, көрсін, тоқысын, жинақтасын, мұра болсын және т.б. мақсатта жазылады. Мәтін – тілдік таңбалар арқылы әр ойдың белгілі бір жүйесі іріктеліп, сұрыпталып, өз ойын білдіре отырып жеткізілетін көлемді де шағын тілдер жүйесі.

Тұлғаның мәдени-тілдік құзыреттілігін қалыптастыруда тарихи, әдеби мәдени, философиялық мәні бар мәтіндерді интерпретациялап, тұтастай бере білуіміздің өзі бір дүние. Осы тұрғыдан зерттеуші М.Мұқамбетқалиева өз еңбегінде мәтін туралы мынадай анықтама береді: «Мәтін - тілдік шығарма, оқушы оны оқу үстінде ақпараттарды қайта өңдейді, сондықтан мәтін - жекелеген фактілерді түсінуден, олардың арасындағы байланыстардан, сатылап дамудан тұрады. Қорыта келгенде, осылардың бірі мағыналық тұтастыққа бірігеді» [9, 47].

Ғалымдардың тұжырымдауынша мәтін деп тақырыптың, құрылымдық мазмұндық единицасы ретінде қабылданатын, монологтік сөйлеудің аяқталған үзіндісі саналады. Байланыстырып сөйлеудің соңғы нәтижесі – мәтін, сондықтан ЖОО-дағы практикалық сабақтарда мәтінмен жұмыс жасау оқытушы қызметіндегі ең негізгі ядролық компонент есебінде қарастырылады. Мәтін қатынастың ерекше компонентін құрайды. Бұл ретте қаратпаның немесе кімге арналғандығы туралы қасиетке ие болады. Мәтін әлеуметтік функцияны орындайды, қоғамдық сананы қалыптастырады және адамның іс-әрекеттерін реттейді.

Мәдени-тілдік құзыреттілік филолог-мамандардың тілдік қабілеттерін, оның терең лингвистикалық дайындығын, бір жағынан сөйлеу әрекетінің рефлексивті-интерпретативті дайындығын қалыптастырады. Ал бұл жағдайда ұлтымыздың мәдени өмірін суреттейтін мәтіндер өз кезегінде стартегиялық ұстанымында қызмет етеді.

1. *Руднее В.Н. Словарь культуры 20-го века – электронды нұсқа*
2. *Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. – М.: «Наука», 1984, с31.*
3. *Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Изд. 4-е, стереотипное. М: КомКнига, 2006. — 144 с. (Лингвистическое наследие XX века.)*
4. *Брудный А.А. Психологическая герменевтика. – М.: «Лабиринт», 1998.-145-б*
5. *EnkvistN.E. Linguistic Stylistics. TheHague, 1973.*
6. *Гальперин И.Р. Системность контексно-вариантовных форм членения текста//Русский язык: Текст как целое и компоненты текста. – М., 1982. -280с.*
7. *Әнес Ғ. Мәтін кеңістігі: семантикалық, этимологиялық аспект. Фил.ғыл.докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Алматы, 2010. - 240б.*
8. *Todorov T. The Place of Style in the Structure of the Text. - In: literary Style: A Symposium. L.-N.Y., 1971.*
9. *Мұқамбетқалиева М. Оқу мәтіндері арқылы қазақ тілін үйрету әдістемесі. Пед.ғ.к.ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Алматы, 2001. -280б*

Аннотация. Понятие «текст» используется в лингвистике, психолингвистике, семиотике, философии, поэтике и межпредметных связях. На современном этапе в науке текст рассматривается не только как ограниченный знак языка, но и как культурный феномен. Произведения искусства являются совокупными источниками информации, оставляют определённый след истановится свообразным текстом.Человек может воспринимать природу как совокупность знаков, что способствует стремлению к познанию мира, природы, самого себя.

Слово «текст» имеет сложную этимологию(лат. textum – связь, соединение, суть, звено, стиль; textus – структура, связное изложение). Кроме того в него входят три семантических компонента: созданный руками человека, неприродный, связь внутренних элементов сотворённого [1]. В связи с этими тремя значениями текст изучается как текстология, герменевтика и поэтика. Текстология рассматривает несколько образцов канонизированных текстов, комментирует их содержание, то есть определяет принадлежность его к определённому времени и автору.

Поэтика рассматривает искусство создания текста. Она исследует структуру, композицию текста.

Таким образом, исследование составления текста, его структуры, проблемы текстологии актуальны и в настоящее время. В статье мырассмотриваем эти вопросы.

Ключевые слова:Текст, параметры текста, когезия, культурно-языковая компетенция, феномен культуры

Annotation. The concept of "text" is used in linguistics, psycholinguistics, semiotics, philosophy, poetics and interdisciplinary connections. At the present stage of science text is viewed not only as a limited sign language, but also as a cultural phenomenon. Works of art are cumulative sources of information, and leave a certain trace becomes svoobraznym text. A person can perceive nature as a set of characters that promotes the pursuit of knowledge of the world, nature itself.

The word "text" is a complex etymology (lat. Textum - communication, connection, essence, link, style; textus - structure, coherent exposition). In addition, it includes three semantic components: man-made, unnatural, communication internal elements of the created [1].

In connection with these three values is studied as a text textual hermeneutics and poetics.

Textual considering several samples canonized texts commented their content, that is, determines that it belongs to a particular time and author.

Poetics examines the art of creating the text. It explores the structure, composition of the text.

Thus, the study of drawing up the text, its structure, the problems of textual and relevant at the moment. In this article we concider these questions.

Key words: Text, text parameters, cohesion, cultural and linguistic competence, cultural phenomenon

УДК 376.6:37.015.3

МОТИВАЦИЯ ДОСТИЖЕНИЯ КАК ОБЪЕКТ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ

Шеффинг Е.Н. – *магистр педагогических наук, СКГУ им. М. Козыбаева, г. Петропавловск (musdis@mail.ru)*

Аннотация

В статье рассматриваются исследования в области мотивации достижения в учебной деятельности. Улучшение качества образования предполагаеториентацию обучения не только на приобретение необходимых знаний, умений и навыков, но и на развитие личности. В связи с этим, возникает необходимостьисследования как педагогических, так и психологических аспектов успешности обучения, к которым можно причислить изучение особенностей мотивации достижения.

Ключевые слова: мотивация, мотивация достижения, ситуация успешности, ситуация успеха, ситуация достижения, самореализация, самоактуализация, самоэффективность.

В науке ориентацию личности на достижение успеха принято считать непременным условием ее развития, следовательно, и развития общества. Проблема мотивации человека как одна из центральных проблем психологии личности и деятельности достаточно широко представлена в многочисленных исследованиях ученых (А.Маслоу [1], Д.МакКлелланд [2], Г.Мюррей [3], М.Ш.Магомед-Эминов [4],Т.О. Гордеева [5]). Однако интерес к ней не только не ослабевает, но и усиливается. Это объясняется логикой развития самой психологической науки, так и потребностями образовательной практики. Казахстанскими учеными мотивация рассматривается в связи спонятием «успешность» в образовательном процессе (А.Н. Тесленко [6, 7], А.К. Рысбаева [8]).

Феномен достижения, имеет на сегодняшний момент несколько значений. Но в широком смысле слова, достижение - это объективная характеристика результата деятельности и субъективное переживание этого результата, как значимого положительного события. То есть, чаще всего понятие достижения понимается как конечный результат деятельности, достижение - успех. Хотя, в некоторых направлениях, например педагогика успеха, достижение рассматривается как процесс восхождения от задуманного до свершившегося [9], как процесс возвышения потребностей по А. Маслоу [1], как положительная эмоция(Б.И. Додонов [10]).

Мотивацию достижения Г.Мюррей [3] рассматривал как устойчивую потребность достижения результата в работе, стремление сделать что-то быстро и хорошо, достичь определенного уровня в каком-либо деле.

Проанализировав исследования в русле мотивации достижения можновыделитьосновные направления ее формирования:

- *повышение потребности в достижении и успехе* (постановка перед собой положительно сформулированной цели деятельности, стремление достичь успеха);

- *создание ситуации ожидания успеха* (ожидание, которое связано не только с полной уверенностью в успехе, но и с его вероятностью);

- создание *ситуации достижения* (для ситуации достижения характерны следующие особенности: наличие задачи, требующей индивидуального выполнения деятельности; возможность успешного или неуспешного выполнения деятельности; наличие стандартов мастерства выполнения, переживание субъектом чувства собственной ответственности за исход действия; оценка результатов на основе сравнительной шкалы, заданной стандартом мастерства [4]);

-*создание ситуации успеха* (ситуация, способствующая осознанному включению каждого учащегося в активную учебную деятельность в зависимости от индивидуальных возможностей, обеспечивающая положительный эмоциональный настрой учащихся на выполнение учебной задачи и способствующая адекватному восприятию результатов своей деятельности [9]);

- *организация ситуации успешности* (ситуация успешности, по мнению казахстанского ученого А.Н. Тесленко [6], это результат продуманной, подготовленной стратегии и тактики педагога, оцениваемой по конкретным критериям: достижением социально-значимых результатов, активности (творчество, волевые акты, общение), регуляции (воздействие на мотивацию внешних и внутренних раздражителей), активизации познавательной активности. Среди личностных критериев успешности автор указывает: саморазвитие, самообразование, самоактуализацию.)

- *активизация инструментальной деятельности для достижения успеха* (погружение в решение задач, выбор задач средних и выше средних по сложности, это объясняется тем, что во многих работах, в частности Д. МакКлелланда [2], побудителем мотивации достижения определяется степень сложности задач);

- *формирование позитивного эмоционального состояния* (радости, удовольствия, уверенности в пределах определенной деятельности);

- *выработка адаптивных стратегий преодоления трудностей на пути к цели, переориентация нежелательных убеждений.* В учебной ситуации существует четыре типа объяснения успеха или неуспеха. Это: способности, сложность задания, приложенные усилия и везение. Наиболее продуктивным способом, способствующим внутреннему росту, является объяснение успеха или неуспеха достаточностью или недостаточностью усилий. Высказана гипотеза о том, что переориентация казуальной атрибуции (приписывания причин поведения) могла быповысить уровень мотивации достижения [11];

- *обеспечение условий для реализации креативности обучения.*

Исходя из вышеуказанных положений, необходимо рассмотреть также следующие факторы, влияющие на формирование мотивации достижения в контексте педагогической практики: повышение уверенности в личнойкомпетентности, самоутверждение, самооценка, самоуважение и самоактуализация обучающихся;моделирование навыковнастойчивости в преодолении трудностей;пример учителя, новизнав преподавании; влияние внешнего подкрепления.

Уверенность в своей компетентности - это суждение относительно своих возможностей (способностей) выполнить конкретное задание. А.Бандура [12] выделяет также так называемое чувство групповой эффективности, уверенность группы в успешности выполнения будущего задания. В кооперативных видах деятельности члены группы выражают свою уверенность относительно возможностей группы в целом достичь успехов. Ученик (студент) в большей степени склонен выполнять задания, когда он уверен, что владеет достаточными навыками и способностями. Некоторые психологи отмечают, что чем больше человек уверен в своих способностях, тем настойчивее он будет выполнять деятельность. Это касается и преодоления трудностей. Индивидуумы с сильным чувством компетентности, встречаясь с трудностями, настойчивее их преодолевают. Ощущение собственной компетентности - это существенный признак и фактор развития мотивации. Важным побудительным фактором в любой деятельности является стремление людей поддерживать самоуважение и высокую самооценку. А.Н.Тесленко [7] подчеркивает, что основа личностно-ориентированной педагогики - создание условий для личностной самоактуализации обучающихся. Только самоактуализация стоит на пути личностного роста, критерием выступает способность решать возникающие проблемы.

Ученик, наблюдая за другим учащимся, может видеть, что модель (другой ученик) демонстрирует определенный уровень компетентности, некоторые навыки и это обеспечивает успех ее деятельности. Наблюдая, ученик (студент) может убеждаться, что и у него есть такие навыки, что он не хуже подготовлен, чем его сокурсник. Такое убеждение увеличивает его уверенность в своих способностях Наряду с тем, что преподавательможет демонстрировать правильный вариант выполнения задания, то есть навыки, не менее важным является показ стратегии преодоления трудностей и проявление настойчивости.

Если ученики или студенты получают обратную связь относительно своих успехов (позитивную информацию относительно успешного продвижения в учебе), то их уверенность в своих способностях выполнить задание возрастает. Указывая ученикам на то, что их собственные усилия являются ответственными за успех в деятельности, мы поощряем их к настойчивым действиям. Характер обратной связи между учителем и учеником ощутимо влияет на мотивацию. Так, например, когда в процессе обучения существуют позитивные обратные связи (одобрение, позитивная оценка), то мотивация усиливается. Если же преобладают негативные обратные связи (неудовлетворительные оценки, которые свидетельствуют о неуспешности или некомпетентности учеников), томотивация снижается. Оценка своих способностей и своей компетентности, уверенность в своих возможностях выполнить определенное задание - важный мотивационный фактор во многих видах деятельности, в том числе решении академических заданий [13].

Важный путь развитиямотивации в обучении - это пример преподавателя. Мотивация не может формироваться в результате общения с преподавателем, который не получает удовлетворения от содержания и процесса своей работы. Когда преподаватель не любит свой предмет, обучающиеся, несомненно, чувствуют это, и вероятно, это побуждает их прийти к выводу, что предмет деятельности не интересен. А.К. Маркова [14] с группой коллег в своих исследованиях акцентируют внимание напроявление мотивации достижения самого преподавателя как мотивационного стимула для студентов. Исследования в этой области позволили выделить ряд особенностей поведения учителя, которые взаимосвязаны с активизацией обучающихся в достижении образовательных целей. Все характеристики поведения преподавателей разделили на три группы:

1. привлечение внимания, то есть проявление энтузиазма, интереса к преподаваемому содержанию, живость изложения, высокий эмоциональный тонус;
2. обеспечение полного участия всех обучающихся в аудиторной работе, использование разнообразных средств обучения и учебных заданий;
3. создание уверенности в том, что преподаватель видит и правильно понимает все, что происходит с каждымучеником.

Некоторое допустимоенесоответствие, несогласованность новой информации с известным и ожидаемым вызывает интерес, стимулирует поисковую активность, побуждает и направляет поведение, считает Д. Берлайн [15]. По его мнению, все стимулы, которые влияют на активацию и вызывают мотивацию, имеют следующие характеристики: новизна и изменение; неожиданность; сложность; неопределенность.

Чтобы сформировать необходимое поведение, следует выделять такие действия обучающегося, которые являются социально желательными, и подкреплять их одобрением, вознаграждением и другими видами подкрепления. Можно выделить разнообразные виды позитивного подкрепления, в качестве стратегий формирования мотивации достижения в учебном процессе: привилегии и увеличение статуса; похвала (одобрение); оценки, баллы, тестовые показатели; негативная мотивация (наказание); двухсторонняя мотивация (сочетание негативной мотивации с обратной связью).

Изменение формального или неформального статуса имеет эффект подкрепления. За высокую академическую успеваемость студента могут выбрать старостой группы, ответственным за какую-либо деятельность.

Оценки «хорошо» и «отлично», высокий рейтинг, высокие тестовые баллы оказывают значительное побуждающее влияние. Более дифференцированная система оценивания имеет большее мотивационное значение. В этом случае ученик может сравнивать собственные достижения не только с результатами других людей, но и со своими предыдущими достижениями. Стимулирует к работе не только позитивная оценка, но и видение перспектив, стремление превзойти свои достижения. Наибольший мотивационный эффект наблюдается тогда, когда представлена не только общая (средняя) оценка, но и оценка по каждому из компонентов.

Подкрепление производит значительный эффект, если оно сочетается с быстрой и адекватной обратной связью (информацией) относительно успехов или неудач. При этом фиксируется и указывается результат деятельности, прогресс или ухудшение по важным компонентам деятельности. Это позволяет следить за эффективностью своей деятельности.

Негативная мотивация – это ожидание наказания. Невзирая на то, что наказание имеет определенное мотивационное влияние, его недостатки и ограничения доказаны в ходе многих психологических исследований и наблюдений. Наказание стимулирует к деятельности (или сдерживает от нежелательных действий) только в период действия угрозы. Поведение вследствие действия негативных санкций продолжается до тех пор, пока существует угроза наказания. После исчезновения этой угрозы стремление

к выполнению действия, которое было запрещено и сдерживалось, восстанавливается. Если человек уверен, что наказание за определенные действия (или бездеятельность) неизбежно, то это будет производить больший мотивационный эффект, чем в том случае, когда он думает, что все может обойтись и ему удастся выпутаться из неприятной ситуации. Иными словами, высокая вероятность (неизбежность) наказания определяет соответствующие ожидания и имеет большее влияние. Страх перед наказанием будет сдерживать отнежелательных поступков, будет побуждать действовать в соответствии с требованиями преподавателя, руководства, общества. Наказание бывает более действенным, если его применяют сразу после осуществления человеком нежелательных действий, а не грозят применить его когда-то в будущем. Чем дальше во времени отсрочивается наказание, тем меньшее влияние оно имеет на наше поведение и деятельность. Если мы знаем, что нас сразу же накажут за прогул (обман, бездеятельность и т. д.), то, скорее всего, будемудерживаться от нежелательных действий. А если мы осознаем, что нас могут наказать когда-нибудь в будущем, то мотивационное влияние будет незначительным.

Максимальный эффект дает сочетание наказания с позитивным подкреплением. Нежелательные действия, как правило, не одобряются, наказываются. И наоборот, желательная форма поведения подкрепляется похвалой, материальным поощрением. Педагог, ставя низкую оценку(наказание), одновременно предоставляет и позитивное подкрепление (например, он может сказать, что ученик способный, что он несколько раз прекрасно отвечал, что у него хорошая перспектива, нужно только более добросовестно работать). Двухсторонняя мотивация (негативные санкции, то есть наказание или предвидение возможности наказания, и позитивное подкрепление) является наиболее желательной формой мотивационного влияния на личность по следующим причинам: во-первых, это возможность избежать такого нежелательного эффекта наказания, как негативное восприятие человека, который «карает». Ведь очевидно, что когда учитель часто прибегает к различным формам наказания, то у ученика может возникнуть негативное отношение к нему. Вследствие этого возможности влияния учителя на такого ученика значительно уменьшаются. Во-вторых, двухсторонняя мотивация увеличивает возможности влияния на личность вследствие того, что включается позитивное подкрепление, которое считается более эффективной формой мотивационного влияния. Негативными санкциями (наказанием, неодобрением) далеко не всегда можно достичь желаемого поведения. Включение позитивного подкрепления увеличивает возможности влияния именно на тех людей, для которых негативные санкциинедостаточно эффективны [11].

Необходимо отметить, что формирование мотивации не самоцель, а одно из средств развития личности и успешной учебной деятельности студентов. Учебный процесс становится важнейшим мотивирующим фактором при условии его нацеленности на формирование устойчивого интереса к предмету и процессу учения, на развитие потребности обучающихся этот интерес удовлетворить и создание условий, способствующих активизации сферы мотивации достижения и успешному овладению умением учиться в творческом режиме.

1. Маслоу А. Мотивация и личность. Пер. с англ. А.М. Татлыбаевой. – СПб.: Евразия, 2003. – 478с.

2. МакКлелланд Д. Мотивация человека. - СПб.: Питер, 2007. - 672 с.

3. Мюррей Г. Исследование личности. - М.: Логос,2001.- 234 с.

4. Магомед-Эминов М.Ш. Мотивация достижения: структура и механизмы: автореф. дис. канд.псих.наук. - М.: Изд-во МГУ, 1987. – 34 с.

5. Гордеева Т.О. Психология мотивации достижения. – М.: Академия, 2006. – 336 с.

6. Тесленко А.Н. Педагогика и психология социализации личности. Учебное пособие. – Астана: ЕАГИ, 2011. - 375 с.

7. Тесленко А.Н. Педагогика. Учебное пособие для магистрантов. – Астана: ЕАГИ, 2010. - 475 с.

8. Рысбаева А. К. Успешность деятельности как категория педагогики (монография). – Алматы: Мектеп, 2004. – 228 с.

9. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как ее создать: книга для учителя. - М: Просвещение, 1991. - 176 с.

10. Додонов Б. И. Эмоция как ценность. - М.: Политиздат, 1977. - 272 с.

11. Двек К. Новая психология успеха. – Луцк: Гарантия, 2011. – 325 с.

12. Бандура А. Теория социального научения. - СПб.: Евразия, 2000. - 320 с.

13. Занюк С. Психология мотивации. - К.: Ника-Центр, 2002. - 352 с.

14. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения. – М.: Педагогика, 2005. – 243 с.

15. Берлайн Д. Теория эпистемического любопытства // adalin.mospsy.ru/dictionary/dictionary.php?term=2089000

Түйіндеме

Мақалада уәждеме облысында оқу қызметіндегі жетістіктерінің зерттеулері қарастырылады.Білім сапасын арттыру тек қанақажетті білімді игеру емес, сонымен қатар біліктілік пен дағдыларды, жеке тұлғаны қарастырады. Осыған орай оқытудың психологиялық және педагогикалық аспектілерініңжетістіктерін зерттеу қажеттігі туындайды, оған жетістіктердің уәждемесінің ерекшеліктерін зерделеуді жатқызуға болады.

Тірек сөздер:уәждеме, жетістік уәждемесі, сәтсіздіктен құтылу уәждемесі, мұқтаждық, табыстылық ахуалы, жетістік ахуалы, өзіндік жүзеге асырушылық, өзін-өзі өзектендіру, өзіндік нәтижелілік.

Summare

This article is devoted to the study of achievement motivation in learning activities. Improving the quality of education involves learning orientation not only on the acquisition of the necessary knowledge and skills, but also on personality development. In this connection, there comes a necessity to study the pedagogical and psychological aspects of the success of training, to which the study of peculiarities of achievement motivation can be attributed.

Keywords: motivation, achievement motivation, a situation of being successful, a situation of success, a situation achievement, self-realization, self-actualization, self-efficiency.

УДК 811.111

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІН АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖҮЙЕСІМЕН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Н.С. Нусипалиев – Шет тілі және іскерлік карьера университетінің магистранты,
ҚазБСҚА ассистент профессоры,

Абстракт: Тіл мен мәдениет ғасырлар бойы қалыптасқан қоғамдағы ұжымдық құралжәне әлеуметтік тәжірибе нәтижесі. Мәдени білім адамдарға өздерінің мәдениетінен ерекше басқалардын мәдениетін ұғынуға көмектесті, өйткені ол саналы мәдениетті жасаушы әрі таратушы ойшыл тұлға, ол қоғамның бір мүшесі және тілді басқа мүшелерімен коммуникативті қарым-қатынас үшін қолданады. Осыған орай,шетел тілі сабағында студенттердің құзіреттіліктерін қалыптастыру және дамыту мәселелері сабақтың негізгі мақсаты болады. «Құзірет» және «құзіреттілік» терминдер мағынасын және білімнің құзіреттіліктерінің дамуына бағытталған негізгі мақсаттарды анықтау қажет. Қазіргі кездешетел тілін оқыту барысында коммуникативтік, тілдік, лингво-мәдени, әлеуметтік-мәдени, стратегиялық және дискурстік құзіреттіліктерді дамыту мен жетілдіру қазіргі кезендегі көкейтесті мәселе болып табылады және ерекше назар аударылады. Мақалада жоғарғы оқу орындарындағы тілдік емес мамандықтары бойынша ағылшын тілін ақпараттық коммуникативтік технологиялар жүйесімен оқытудың ерекшелігі сонымен қатар білім беру жүйесінің алдындағы жаңа міндеттердің бірі инновациялық педагогикалық-оқыту технологияларын пайдаланып білім сапасын арттыру. Ағылшын тілін ақпараттық технологиялар жүйесімен оқытудың ерекшелігі: оқу материалдарының ақпараттық-коммуникативтік технологиялар арқылы оқушылардың оқу іс-әрекетін мұғалімнің көмегімен немесе компьютер арқылы меңгерілуі. Жеке тұлғалардың қалыптасуын қамтамасыз ететін деңгейлеп, саралап оқыту, жобалап оқыту, коммуникативті оқыту, ақпаратты-коммуникациялы оқытудың негізгі-қағидалары балаға өз бетімен ықпал ету, өзіндік пікірлерін анық жүйелі жеткізе алатын жеке тұлға қалыптастыру, оқушылардың, танымдық, шығармашылық қабілетін дамыту болып табылады. Оқытудың мақсаты оқу бағдарламасымен айқындалатындығы айтылады.

Кілт сөздер:оқу дағдыларын қалыптастыру, заманауи білім беру жүйесі, инновациялық педагогикалық-оқыту технологиялары, тілді жақсы меңгеру.

Жоғарғы оқу орындарында тілдік емес мамандықтар бойынша ағылшын тілін ақпараттық коммуникативтік технологиясы негізінде студенттерді сөйлеу дағдысын дамыту үшін маңызды болып табылатын әдістемелік қағидалар жиынтығы топтастырылады. Олардың дәйектілігі педагогикалық тәжірибе эксперимент өткізу барысында дәлелденеді. Ағылшын тілі жүйесініңішкі құрылымынан қажетті тілдік минимумды анықтап, оны ағылшын тілінде сөйлесу, пікірлесу, жазу, сұхбаттасу т.б. қызметтерінде жүзеге асыра білуге керекті дағды, біліктерді ақпараттық коммуникативтік технологиялар жүйесімен оқыту арқылы қалыптастыру жолы мен ерекшеліктері айқындалды.

Ағылшын тілін ақпараттыққоммуникативтік технология жүйесіменоқыту жеке тұлғаның дамуынаәсер етуші фактор ретінде танылып, әдістемелік-теориялық негіздерге сүйене отырып анықталды. Соның ішінде интерактивті, белсенді оқыту әдістерінің маңызды роль атқаратыны анықталды.

Студенттің бірінші кезеңі қарым-қатынас ретінде тілдің негізін қалаудан басталады, әрі қарай шетел тілін оқып үйрену жалғастырылады. Тілді пайдалану үшін тілді тыңдау, сөйлеу, жазу, оқуды білуі керек. Бірінші кезең – тілді оқып үйренуде өте маңызды кезең, осы кезеңде оқу қалай басталса, солай жалғасады.

Бұл кездегі бағдарламада оқыту, түсіну және шет тіліндегі мәтінді аудара білу. Ауызша сөйлеуді түсіну, ауызша мен жазбашаның негізін қалау. Бағдарламада бөлімнің екі түрін рецептивті және өнімділікті айқындайды. Алғашқы кезеңге бірінші орынға оқып-түсіну және аударма қойылады.

- студенттер таныс емес сөздерді оқып білу.
- сөздіксіз мәтінді оқып түсіне білу.
- шетел тілін өз ана тіліне ауызша аудара білу.
- жазбаша аудара білу.

Жазбаша оқытуда мынадайталаптар қойылды:

- мәтінді көшіріп жаза білу.
- қысқа сөйлеуді жаза білу.

Ауызша сөйлеуде өз ойын айта алу және ауызша хабарлама жасауға(монолог)және ағылшын тілінде әңгіме жүргізе білуге (диалог) мән берілді. Оқуға қойылатын талап та өзгерді. Ағылшын тілінде әңгімелесе білу;сөздіксіз күрделі емес мәтінді оқып-түсіну; оқи білу.Жазуға көмекші рөлі берілді. Лексиканың көлемі азайды. Бағдарламада тілдітәжірибелік білу жағына басты назараударылды.Тіл - сыртқы дүние мен қоршаған орта туралы білім алу көзі. Пәнді оқытуда студенттерағылшын тіліндегі атаулармен, құбылыстармен танысады. Танысу ауызша және жазбаша түрде жүреді. Осы екі түрді меңгеру ағылшын тілін игерудіңтәжірибелік мақсаты болып табылады. Яғни, студент ағылшын тілін ауызша және жазбаша түрде пайдалана білуі тиіс. Ағылшын тілін тыңдап түсіне білу және сөйлей білу ауызша түрге жатады. Жазбаша түрге тілдің жазбаша түрін пайдалана білу немесе жазу және ағылшын тілінде жазылған мәтінді оқи білу жатады.

Тіл қатынас құралы,ол ауызша және жазбаша түрде жүзеге асады. Ауызшатүрге: тыңдау, түсіну және сөйлеу әрекеті жатады. Жазбаша түрге: оқу және жазу әрекеті жатады.Тыңдау, сөйлеу, жазу және оқу дағдыларын қалыптастыру оқушының тілді ауызша да, жазбаша да жақсы меңгеруіне тікелей әсер етеді. Студент тілді жақсы меңгеру үшін осы төрт дағдының негізі берік қалануы керек. [3,27 б.]

XXI ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технология бағытымен дамыту мақсатымен аттауымыз үлкен үміттің бастынышаны болып табылады. Жас ұрпаққа саналы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру бүгінгі күннің талабы.Сондай-ақ халықаралық қатынастар аясында болып жатқан әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени өзгерістердің әсерінен қоғамдаағылшын тілінің рөлі өзгерді. Ол қарапайым оқу пәнінен заманауи білім беру жүйесінің негізгі элементіне айналды. Осыған орай қазіргі заманға сай ағылшын тілін тиімді үйретуге мүмкіндік беретін көптеген әдістер пайда болды.Сондықтан, әр мұғалім өзінің шығармашылығын дамыта отырып озық іс-тәжірибелерді пайдалана білуі тиіс. Сонымен,еліміздің жоғарғы оқу орындарының оқу үрдісі түбегейлі өзгеріп оқытудың жаңа түрлері, әдістері, жаңа бағыттағы инновациялық педагогикалық технологиялар пайда болып, олар білім мазмұнының толығымен жаңаруына себепші болуда.

Білім беру жүйесініңалдындағы жаңа міндеттердің бірі инновациялық педагогикалық оқыту технологияларынпайдаланып білім сапасын арттыру. Ағылшын тілін ақпараттық технологиялар жүйесімен оқытудың ерекшелігі: оқу материалдарының ақпараттық-коммуникативтік технологиялар арқылы студенттердің оқу іс-әрекетін мұғалімнің көмегімен немесе компьютер арқылы меңгерілуі. [4, 76 б.] Жеке тұлғалардың қалыптасуын қамтамасыз ететін деңгейлеп, саралап оқыту,жобалап оқыту,коммуникативті оқыту,ақпаратты-коммуникациялы оқытудың негізгі-қағидалары балаға өз бетімен ықпал ету, өзіндік пікірлерін анық жүйелі жеткізе алатын жеке тұлға қалыптастыру,оқушылардың, танымдық, шығармашылық қабілетін дамыту болып табылады. Оқытудың мақсаты оқу бағдарламасымен айқындалады.

Оқытудың негізгі үш түрі бар: 1. тәрбиелеу, 2. ағарту, 3. дамыту. Оқытудың тәрбиелік мақсаты. Студенттердің көпшілігінің ағылшын тілін оқуға деген үлкен қызығушылықпен кірісуі, олардың ағылшын тілінде қалай сөйлейтінін естігісі және сөйлегісі келеді. Олар алғашқы кезде амандасып, қоштасып үйренеді, заттардың атауларын біле бастайды. Осы кезеңде қарым-қатынас екі жақты болуды талап етеді себебі, олар тыңдай білуге де, сұрай білуге де үйретілуі керек. Оқытудыңағартушылық мақсаты. Кез-келген тілдің ағартушылық қызметі зор. Әрбір тіл сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениетінің тікелей көрсеткіші және сол тілде сөйлейтін ел туралы хабардар болуы; өз ойын дұрыс жеткізе алуды үйренеді. Оқытудың дамыту мақсаты. Оқу-ұйымдастыру білігі мен дағдысын қалыптастыру дамытушылық мақсаттарының негізі болып табылады. Себебі, оқушының тіл білімі деңгейін жоғарылату және сол тілде ойлауды дамыту-тіл білімін дамытудың басты міндеті. [5, 51 б.]

Ағылшын тілін оқытудың басты мақсаты – оқушылардың ағылшын тілінде қарым-қатынас жасай алу негіздерін меңгеруі болып табылады.

Еліміздегі білім беру саласында оқытудың жаңа түрлері, әдістері,жаңа бағыттағы технологиялар пайда болып, олар білім мазмұнынынжаңаруына себепші болуда. Осындай оқыту әдістемесіндегі заман талабына сай бағдар деп инновациялық, технологиялық білім беру жүйесін айтуымызға болады.«Инновация», «Технология» терминдеріне жеке-жеке тоқталатын болсақ, инновация дегеніміз – жаңа мазмұнды ұйымдастыру, жаңалықенгізу, яғниинновациялық үрдістерді мазмұнды ұйымдастыруды анықтайды. Қазіргі әдістемелік әдебиеттерде «технология» (technology) деген ұғым «оқыту» деген ұғыммен қатар қолданылады »Технология» термині тәсілдер жүйесі деген мағынаны білдіреді. [6, 73 б.]

Оқыту технологиясы дегеніміз - оқыту техникасы туралы ғылым, сондықтан, оқыту ғылыми түрінде жүзеге асуы керек, яғни мұғалім қалай оқыту, неге олай оқыту керек деген білім бірліктілігін білуі тиіс. Оқыту технологиясы қалай оқыту керек деген ғылыми тұжырымдамамен тығыз байланысты, яғни қандай үдерістер арқылы, қандай әдістер арқылы, қандай оқыту құралдары арқылы, оқытуды қалай ұйымдастыру керек, қандайфакторларды ескеру қажет және ағылшын тілін үйретуде қалай ескеру керек деген сұрақтарға жауап іздейді. Сонымен, тәжірибелер мен зерттеулер нәтижесі бізге шетел тілінен берілетін білім мазмұны мен оқыту әдістерін жаңалау керек екендігін көрсетті.

Ақпараттық технологияларжүйесімен оқытуда көрсетілетін әдістердің барлығы өзара байланыста, араласа қолданылады. Ақпараттық жүйемен оқытуда түсіндіру әдісі кино, диафильмдер көрсету арқылы жүзеге асады. Мәтін, елтануға байланысты, мақал-мәтелдер т.б.түсіндіру осы әдіс арқылы жүзеге асады. «Мәтінді тыңдап қайтадан оқып шығу», «Диалогты тыңдап, қайтадан кейіпкерлердің соңынан қайталап отыру» сияқты тапсырмалар компьютер арқылы меңгеріледі.

Оқу материалын толықтыру, қорытындылау, қайталау, ал ең бастысы оның практикалық қолдану дағдысы мен шеберлігін қалыптастыруда бұл ең тиімді әдістердің қатарына жатқызылады.

Қазіргі кезде тілді коммуникативтікоқыту мәселесіне ерекше назар аударуда. Ағылшын тілін оқытудың жаңа технологиясы тілдің коммуниктивтік қызметін ескере отырып, оны коммуникативтік танымдық жағынанмеңгертуді көздейді. Қатынастық әдіс XIX ғ 60-70жылдарында ағылшын тілі халықаралық қатынастық тіл статусын алған кезде Британияда пайда болды.Бүгінгі тәуелсіз мемлекетімізде білімге деген көзқарас түбегейліөзгеріп, оқытудың жаңа түрлері, әдістері, жаңа бағыттағы технологиялар пайда, болып, олар білім мазмұнының толығымен түбегейлі жаңаруына себепші болуда.Оқыту әдістемесіндегі заман талабына сай әдістердің бірі коммуникативтік оқыту технологиясы. Осы мәселе жөнінде, яғни ағылшын тілін оқытудағы коммуникативті біліктілік деңгейді Германияның оқу бағдарламасын жасаған неміс ғалымдары Г.Нойнер, Г.Хунфельд былай түсіндіреді: коммуникация тіл және іс-қимыл (күлу, дауыс ырғағы сияқты) әрекеттер арқылы болады. Ол алдын-ала жоспарланған, дайындалған болуы немесе жоспарланбаған болуы мүмкін. Сабақ үстінде әдетте дайындалған, жоспарлы сөйлеу коммуникациясына көп көңіл бөлінеді.Оқушылардың сабақтаайтылған хабарлардың мағынасынтүсінуі, олардың түпкі мақсатын танып білуі және өзінің жеке мақсатын іске асыруы өте маңызды іс. Осы біліктілік коммуниктивтік біліктілік деп аталады.

Коммуникативтік біліктілік мынадай оқу мақсаттарын қамтиды:

1. Когнитивті мағыналық мақсат, яғни оқушы коммуникативтік жағдаяттарды әңгімелесу, сөйлесу, қарым-қатынас туындайтын жағдайларды таба білуі керек. Ол өзінің іс-әрекетінің, сөйлесуінің, қарым-қатынас жасауының барысында - осы жайттарды ескеруге дағдылануы, үйренуі қажет.

2. Әлеуметтік мақсат, оны жүзеге асыру кезінде оқушы өзін өзі қалай ұстайтынын біле отырып, өз іс-әрекетіне жауап бере алады. Алға қойған мақсатына басқалармен бірге жетуге ұмтылады, сондай-ақ қарым-қатынас жасайтын әріптесімен жеке тұлға ретінде тең жағдайда болуға тырысады.

3. Лингвистикалық біліктілікмақсат. Бұл мақсатқа сәйкес оқушы ойларын, іс-әрекетін сөйлеп жеткізе алуға ынталы болады.

Бұл үш компонент бөлек-бөлек емес,керісінше өзара тығыз байланыста болады деп пайымдайды Г.Нойнер.

Осы аталған коммуникативтік біліктілікке қалай қол жеткізу жолын іздестіруші әдіскерлердің бірі Е.И.Пассовтың пікірінше шетелтілін оқытуда мына жайттардыескергенде коммуникативтілікке ие болатынын байқаймыз: 1.коммуникативтік сипаттағы оқыту тәсілдерін пайдалану; 2.арнайы жаттығулар жасау; 3. бүкіл оқу процесін мақсатты түрде ұйымдастыру;

Коммуникативтік әдістіңжаңалығы неде, ол оқыту ісін қалай ұйымдастырады оның ерекшеліктері мынада:

1. Коммуникативтілік оқу процесіндегі білік,дағдыны жетілдіруге бағытталады. Ағылшын тілінде үнемі сөйлеу оқушылардың тілді білмеймін деген ойдан арылтып оқуға деген қызығушылығын арттырады. Ол үшін барлық жаттығулар сөйлеуге жетелейтін мақсатта болуы керек.

2. Коммуникативтік бағытта оқыту оқушының жеке бас ерекшелігін ескеруді көздейді, яғни баланың бойындағы барлықжекеқасиеттеріескрілуі керек. Бұл оның белсенділігін арттырып, оқуға ұмтылу үшін ең басты құралы болыпсаналады.

3. Коммуникативтілік функционалдықпен де байланысты, себебі кез келген сөз коммуникация процесінде белгілі бір қызмет атқарады. Оқушы тілді үйрене бастағаннан бастап сөздерді іс жүзінде сөйлеу барысында қолданып жаттықпаса, кейін оларды есіне түсіре алмай, дұрыс пайдалана алмайды.

4. Коммуникативтілік, коммуникативті бағытта оқыту әдісі оқытудың ситуативті болуын талап етеді. Өйткені, ситуативтілік сөйлеу дағдысының табиғи қасиеті болып есептеледі. Ситуативтілік сөйлеуге ынталандырудыңбір түрі ретінде,сөйлеу біліктілігін жетілдіретін әдіс ретінде әрі белгілі бір мақсатқа, нәтижеге жету жолы екендігі бұрыннан әдіскер ғалымдардыңкөптеген еңбектерінде қаралып келеді.

Коммуникативтік оқытутехнологиясы дегеніміз пікір алысуғанегізделген әдістеме. Ал, адамдар тілді сөйлем түрінде қолданғанда ғана бірін-бірі түсініп, пікірлесе алады. Оқушыларды белгілі бір дәрежеде ағылшын тілінде сөйлеуге, өз ойын басқаға жеткізе алатын, біреудің сөйлеген сөзін, жазғанын түсіне алатын дәрежеге жеткізу үшін, ағылшын тілі алғашқы сабақтан бастап сөйлем түрінде үйретілуі тиіс. Себебі, жеке атау тұлғалы сөздер де, грамматикалық формалар да өзара бір-бірімен байланысып, сөйлем құрамына енгенде ғана тұтас аяқталған ойды білдіре алады.

Коммуникативтік әдіс мұғаліммен оқушының арасындағы психологиялық кедергіні бұзады. Коммуникативтік біліктілікке қалай қол жеткізу жолын іздестіруші әдіскерлердің бірі Е.И.Пассов оқытудың коммуникативтік әдісінің негізгі белгілері деп мыналарды атап көрсетті:

1.Әдістің дифференциалдығыәр әдіс нақты бір мақсатқа жету құралы екендігінде көрінеді. Бұндай мақсат сөйлеу әрекетінің әрбір түрі, нақтылап айтқан осы әрекет түрін жасай білу.

2.Әдістің оқыту жағдайынабайланысты еместігі. Әдіс оқытудың тактикасы емес стратегиясын анықтайды және сол себептен осы таңдауды тілге,оқыту сатысына байланысты.

3. Коммуникативтік әдістің мүмкіншілігі сөйлеу әрекетінің берілген түрін жан-жақты қамтиды.

4. Әдісте негізгі өзек бар болғандығы немесе М.В.Ляковскийдің сөздерін-пайдалансақ басты әдістемелік мәселенің шешуінің басымды ойы о бастағы әдістемелік мәселені шешу қызметінің бір-біріне байланысты болуын шарт етеді. Бұл негізгі ой әдіске кіретін кіретін принциптерді қарастырады, оларды интегралдайды. Осының негізінде Е.И.Пассов бұл өзара жағдай жасаған жеке әдістемелік принциптер жүйесі, бір стратегиялық оймен біріккен, сөйлеу әрекетінің қандай түрін болса да үйретуге бағытталған әдіс деп анықтайды. Коммуникативтіліктіңқандай жағдайда нәтижелі болатынына мұғалімнің тигізер ықпалы зор және оқыту барысындағы білім сапасына да мұғалімнің үнемі көңіл бөліп отыруы аса маңызды.

Сондықтан, ағылшын тілдерін оқытуда коммуникативтік оқыту әдістемесін қолдану –оқушылардың сөздерді грамматикалық тұрғыдан бір-бірімен дұрыс байланыстырып, еркін сөйлей білуіне мүмкіндік береді, бұл әдістемені жиі қолдану өз нәтижесін береді.

1. Булекбасова Б. «Инновациялық технология», Оқыту-тәрбиелеу технологиясы, 2010 ж, №5, 80 б.
2. Ұлт тағылымы №4, 2007. 50 б.
3. Алхазишвили А.А. Основы овладения устной иностранной речью -Москва, 1988. С.200.
4. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. М.: издательство Русский язык, 1977, С.300.
5. Мектептегішеттілі. №4, 2011. 28 б.
6. Нестерова Н.Б.Оптимизация обучения монологической речи в 4-5классах средней школы. ИЯШ №5, 1982. С.30.

Абстракт:Язык и культура являются средствами коллективного сосуществования и социальной практикой сохраненной в памяти общества, которая создавалась людьми на протяжении веков. Знание культуры помогало людям понимать поведение других, что отличала их от родной культуры поведения. Так как личность является мыслителем, создателем и культуры и передает свою культуру, то он является частью этого общества и использует язык в целях коммуникации с другими членами общества, где он может быть понят, так как он принадлежит к этому обществу.В этой связи вопросы формирования и развития компетенций у студентов на занятиях иностранного языка является одной из важнейших задач для достижения на уроке. Важно знать определения значений терминов «компетенция» и «компетентность», выявить основные цели образования направленные на развитие и усвоение студентами данных компетенций. Особое внимание привлекают такие виды компетенций как коммуникативная, лингвистическая, лингво-культурологическая, социо-культурологическая, стратегическая, языковая и дискурсивная компетенции, развитие и совершенствование которых в учебном процессе являются актуальными на данный период. В статье рассматриваются особенности обучения английского языка студентов неязыковых специальности с использованием информационно-коммуникативной технологии, а также вопросы на повышению качества образо-

вания с помощью передовых инновационных технологий обучения в неязыковых вузах.Особенностью обучения английского языка с помощью передовых информационных технологий является то, что презентация учебного материала может осуществляться не только преподавателем, но и с помощью компьютера. Использования различных методик обучения (уровневое, коммуникативное, информационно-коммуникативное и др.) обеспечивают формирование и развитие творческих способностей личности, способной аргументированно высказать и отстоять свою точку зрения. Указывается на необходимость соответствия учебный цели учебным программам.

Ключевые слова:*сформировать навыки обучения, современная система образования, инновационная педогогическая технология обучения, хорошо владеть языком*

Abstract: Culture and language are means of collective co-existence and social practice kept in the memory of the society that is created by the people during the centuries. Cultural awareness helps people to become more understanding and tolerant of behaviors which are different from their own.That individual is a thinker, a creator, a transmitter of the culture, he is the part of the society, and he uses the language for communication with other members of this society where he is supposed to be understood as they belong to the same community. The problems of formation and development of students' competences at the lessons of foreign language are considered as the most important aims to achieve at the lessons of foreign language.It is important to know the meaning and definitions of the term "competence" and "competency", to elicit the main goals of education directed to development and acquisition of these competences by students. Such basic competences like communicative, linguistic, lingua-cultural, socio-cultural, strategic, language and discourse competences attract special attention, the development and improving of which are of great importance in teaching process seems to be actual today. The article discusses the features of teaching English to students of non-language specialty using information and communication technologies, as well as questions on the quality of education using innovative technologies in teaching non-language universities.Feature of learning English with the help of advanced information technology is that the presentation of educational material can be not only a teacher, but also by a computer. The use of different teaching methods (tier, communication, information-communicative and others.) Ensure the formation and development of creative abilities of the individual capable of arguments to express and defend their point of view. Indicates the need for appropriate training curriculum goals.

Key words:*to develop skills training, modern education system, innovative technology Pedagogical training, and proficient in the language.*

УДК 378.016:811.111

ROLE – PLAYING AS INTERACTIVE METHOD OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

A.A. Orazova – *teacher, master of philology, Foreign language practice department,*
Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Summare

In these days teaching foreign language is based on the idea that the goal of language acquisition is communicative competence. In order to motivate, to arouse student's interest to the subject, to make them use language for speaking the teachers of the foreign language is often use role – plays at the lessons. Role – play is a very important part in coping with a foreign language. It encourages thinking and creativity, helps students develop and practice new language and behavioral skills in a relatively no threatening setting, and can create the motivation and involvement necessary for learning to occur. In my opinion, role – play is the most interesting way for students to show how they master the language, their creativity and for the teacher the most suitable techniques for teaching communicative English thus I found it to be important and interesting for me as a teacher of foreign language to research the role-playing technologies as interactive forms of teaching discourse.

Key words: role-play, role-card, communicative approach, learner, dialogue, speech ability

Teaching is seen from many angles. Many students, educators andparents effectively demonstrate that they think teaching consists of pouring knowledge into the student's head - akin to prying the lid off a can and filling it with paint.

Despite the wide spread application of this approach it is not in fact the best way for students to learn. In fact, it is a native view of the first stages of learning. Teaching can ideally be seen as a dynamic balance between the teacher and student both interacting together and with a body of knowledge. In early stages the process may seem very teacher centered. As learning progresses the interaction will take on new balances. As the student beginning to be conversant with the terms and operations of the body of knowledge being studied he/she begins to need to interact directly with the subject. There is a point in the learning process that the student not only contributes to the knowledge of the teacher but also deposits new information to the common wisdom.

Useful for cognitive and affective domains on task and structure reporting/product to ensure effective use of time

Class discussion

• Whole group participates
• Teacher leads, coaches
• Effective for upper level cognitive domain

Discussion groups

• Used for larger groups
• Reduces anxiety
• Groups may be structured for homogeneity or diversity
• Teacher must circulate to keep groups

Group projects

• Teacher as consultant/manager of process
• Useful for higher levels of learning
• Encourages generic interpersonal, negotiation, teamwork skills
• Evaluation can be difficult

Peer teaching

• Useful when great variance in levels of learning
• Those who have mastered skill coach others
• Can be used to master components of a task
• Must ensure peer teachers are teaching material accurately and are competent instructors.

Among the classroom activities role-play and stimulation rate highly as suitable vehicles to use in a communicative approach to language teaching. Used well, they can reduce the artificiality of the classroom, provide a reason for talking and allow the learner to talk meaningfully to other learners. [1]

The terms role-play and stimulation have been interpreted in many different ways by teachers and textbook writers, and as stimulations involve role-playing, it is best to look first at some different language learning activities that have been described as role-play. The following examples differ from each other in design and in what they allow the learner to achieve in class, but they share to a greater or lesser degree one feature of true role-play: they have an element of freedom of choice for the student. It lies either in a freedom to choose whatever language he pleases or to develop the character or situation as he wishes

Example 1

At the Post Office

A: B: A: B: A: B:

I'd like to post this _____ Put it on the scales. Where to?

To_____. That'll be _____please.

This type of exercise is familiar but it is role-play in that it differs from the controlled practice of a dialogue or dialogue with slots for the learner to substitute alternatives. It has the element of freedom and a possibility of surprise. B could quote a prohibitive price for sending the parcel or letter and A could decide not to send it. Where there is freedom there is also the opportunity for the learner to experiment — stretching his limited knowledge of the foreign language as he will have to do in real life. It is essential that the learner has this chance at certain points in his language learning programme and that the teacher accepts the probability of error.

This example raises a point about the selection of a role-play situation. Unless B in Example 1 is, or is training to be, a Post Office Clerk he has no experience of the role in his first language and no need of it in the foreign language. On the other hand we must compromise; if we accept that A's role and the situation are relevant to most learners then we must accept B acting as a foil to A. However, the more remote the situation and the roles are from the experience of the learners the more 'unreal' the language they use becomes. For example, a role-play where a policeman confronts a motorist who has parked in the. Wrong place may provide a lot of fun, but may also result in 'fantasy' language with a very low priority as far as learner's needs are concerned. When this happens role-play reaches into the realms of drama and though it provides motivating practice in the foreign language it does not prepare the learner for the situation he might meet outside the classroom. Obviously the situations and roles must be selected with the needs of the students in mind.

'A similar danger of overacting may arise when the learner takes the role of a character in the textbook and plays that character in a given situation. He is aware of the personality of the textbook character, his appearance and even the way he speaks. The learner has the support and protection of a mask to hide behind but he will speak as the character in the situation and not as himself.' In the following example, on the other hand, the learner is himself and is given guidance as to what to say and how to say it.

Example 2

The Invitation

You meet your friend B at school. You are having a party on Saturday and you would like B to come. The party is informal. Tell B what time to come. Say how glad you are that he is coming.

Cues:

— We're having a party...

Are you doing anything on Saturday?

— It's very informal . . . Come as you are.

— That's great. That'll be lovely.

The cues offer an alternative to 'Would you like to come to a party' and if they are new to the learner they change the nature of the activity from using language that he already knows to practicing language that he is learning. They also impose language upon him which might not suit his personality: there is a feminine ring to 'That'll be lovely'.

The role-card makes it clear that the learner is a student talking to a friend, a fellow student; the social situation and status of the speakers is clear. This helps the learner to recognize in the foreign language what he instinctively knows in his mother tongue, that different people are addressed in different ways and that he cannot rely on learning formula for all situations.

Example 3

Borrowing something A

2 Friends

Communication in the Classroom

2 Friends

Ask B to lend you something

Give reason

Agree

Thank B

End conversation

Ask reason

Agree: add a condition

Give object to A (words or action)

End conversation

Here again the relationship is made clear. The learners are given (he moves in order and are free to use whatever language they wish. The element of surprise brought in by the information gap between the pair-cards provides something of the spontaneity of a real exchange. It is therefore more in line with a communicative approach than Examples 1 and 2. In classroom management terms though, Example 1 is easier for the teacher in that it can be found in the textbook or written on the blackboard. Examples 2 and 3 on the other hand are designed with an information gap, and wherever information gap techniques are used of least two different role-cards are necessary. The teacher may need to prepare this himself. However, the advantage of pair work cards is that more than one role-play situation can be given out at a time and then pairs of learners can exchange cards when they have finished. In this way the more able learners may complete 3 or 4 exchanges while the slower ones complete only one. The teacher can also grade the difficulty of the situations and give the more difficult pair cards to the more advanced learners. In this way there is some allowance for the individual's level and learning pace.

A disadvantage of the role-card design in Example 3 is that the learners have to be taught the language of the instructions, for example, agree: add a condition. However, the role-cards do provide the structure of the exchange without imposing any language. This advantage is shared by pictorial role-cards showing events in sequence; these avoid the use of written instructions and are particularly useful with younger learners. [2]

In all these examples the exchange has been very limited; the role-play has provided practice in particular language functions within a narrow situation. Role-play within a stimulation on the other hand allows for extended interaction between learners.

In a simulation the learner is given a task to perform or a problem to solve; the background information and the environment of the problem is simulated. For example the learner is given the information about a town and then told that a new motorway is to be built there. The learner has to discuss the best route for the new motorway. As a learning technique simulations were originally used in business and military training and the outcome of a simulation was of paramount importance. In language learning the end-product, that is the decision the learners reach, is of less importance than the language used to achieve it. The learner however, must feel that the outcome

is important for then he will use language to achieve his objective as he would need to do outside the classroom. This is most obvious in a multi-lingual group where the foreign language is the only means of communication through which the partners or group can work as a team.

In a monolingual group there is the obvious danger that the learners will lapse into their mother-tongue in the excitement. The teacher can bring this problem up with the class and possibly reach an agreement that when one member of a group lapses it is the duty of the others, and in particular the learner to whom he is speaking, to reply in the foreign language. It becomes even more important with a monolingual group to bring as much of the foreign language into the simulation as possible; a foreign language environment must be provided. Alternatively the teacher can recognise the artificiality of a monolingual class working in the foreign language and select simulations where it is notthe process that is the decision making, where the language practice takes place but in the end-product. For example the group can be required to use foreign language sources to compile a newspaper or 'radio programme', to do research or prepare a written or oral report. This is not 'surrender', it provides the class with a rehearsal for how they might really work with foreign language sources in their monolingual environment and provides valuable practice in changing from one language to the other.

There are two ways of playing roles within a simulation: with a role-card and without one. When the learner has a role-card it can support him in different ways. It may describe in detail the personality or opinions of the character whose role he is taking. It may tell him how he feels to other members of the group or how to react to a particular situation if it arises. Certain types of interaction, including those less likely to be found in the usual classroom exchanges, can be built into the simulation through the role-card. Hostility or stubbornness which requires strong persuasion can be included.

Example 4

The Cambian Educational Aid Project

You are on good terms with your superior, Mr. Green, the Chief Language Inspector, although you often disagree with him. However you are ready to argue against anything Mr. K. Brown, the Teacher Trainer says as you are old opponents. You want the money to be spent on tapes and tape recorders.

— Point out that the country needs equipment.

— Argue that tape recorders would be easier for inexperienced staff and technicians than language laboratories.

Here Mr. Dawson knows his status and relationship with his superior, Mr. Green, and that he is not afraid to disagree with him. He also has a clue as to the personality of Mr. Dawson who is likely to be somewhat aggressive towards Mr. Brown. He is told what his attitude is and given some suggestions as to points he might make during the discussion. While a role-card can provide a mask for the shy learner, it can also have an inhibiting effect upon a learner who receives a role-card which imposes a point of view upon him which he does not share or requires him to act a part alien to him. Role-cards which bring out emotional extremes or acrid disagreement should be avoided. Playing roles can be dangerous and language teachers should step with care in this relatively unknown field.

A simulation which is most likely to give the learner his nearest chance of 'reality' without the stresses of the outside situation is one where no role-card is given and he evolves his own role. In real life we all take 'roles' and are 'different' people depending on whether we are with our family, or friends or the boss. Thus, when no role-card is given the learner faces the task or problem with his partner or the group and his role is determined by his own personality within the group and the job that he does in solving the problem. The learner is most likely to find his usual role when the problem is near to his own experience.

Example 5

What are they going to do when they leave school?

In this stimulation a group of secondary school teachers learning English have the task of finding careers for four school leavers. They have details of the careers and openings available and the qualifications, training and characteristics needed for the job. They have to match this information with what they know of the boys and girls from school reports and references. They have to be ready to suggest careers that might suit and interest the school-leavers. The information they receive is both in print and on tape and so they practise both reading and listening skills as they collect the information. No role-cards are given because the teachers are aware of the problems of school-leavers deciding on careers and can give their advice both as people and teachers.

Stimulations deserve a more considered place within the teaching programme; they are more than just 'fun' activities or the answer to the conversation class. They are motivating in themselves, they provide a test and feedback on communicative competence and help to develop empathy between learners; furthermore they provide a 'rehearsal for life'. [3]

I will give different definitions of the role-play interpreted by different authors.

"In role-playing**,** participants adopt and act out the role of characters, or parts that may have personalities, motivations, and backgrounds different from their own. Role-playing is like being in an improvisational drama or free-form theatre, in which the participants are the actors who are playing parts, and the audience. People use the phrase "role-playing" in at least three distinct ways: to refer to the playing of roles generally such as in a theatre, or educational setting; to refer to a wide range of games including computer role-playing games, play-by-mail games and more; or to refer specifically to role-playing games."[4]

"Role playing – the acting out of the part, especially that of somebody with the particular social role in order to understand the role of the person better. This process is used in psychotherapy and in training people in inter personal skills."[5]

"Role play also role playing – drama like classroom activities in which students take the roles of different participants in a situation and act out what might typically happen in that situation. For example, to practice how to express complaints and apologies in a foreign language, students might have to role – play a situation in which a customer in a shop returns a faulty article to a salesperson etc."[6]

According to Rebecca Teed, SERC from Carleton College"In most role-playing exercises, each student takes the role of a person affected by an issue and studies the impacts of the issues on human life and/or the effects of human activities on the world around us from the perspective of that person. More rarely, students take on the roles of some phenomena, such as part of an ecosystem, to demonstrate the lesson in an interesting and immediate manner. The instructor needs to decide the context for the exercise and the role(s) that the students will play. If the students are taking human roles, the context is generally a specific problem such as global warming or dealing with an active volcano. Lessons need to be carefully explained and supervised in order to involve the students and to enable them to learn as much as possible from the experience. However, a well-done scenario never runs the same way twice, teaches people things they might not ordinarily have learned, and tends to be fun for all involved."

"Role-play simulation is strongly experiential which challenges learners both logically and emotionally. The situation is purposely messy or ill-defined; the problems and their answers buried within a range of personalities and their private agendas which have to be attended to before logical, well-informed solutions can be found. This mirrors more exactly the problematic situations that our learners will find themselves in when they join the work world."

Gillian Ladousse: "When students assume "a role", they play a part (either their own or somebody else's) in a specific situation. Play means that the role is taken on in a safe environment in which students are as initiative and playful as possible"

Roger Gower and Steve Walter: "Role play is when students play the parts of the other people in a situation. It's unscripted, although general ideas about what they are going to say might be prepared beforehand."

Adrian Deffoe in his book "Teach English" gives such explanation: "Role play is therefore a classroom activity which gives the students an opportunity to practice the language, the aspects of role behavior, and the actual roles may be need outside the classroom."

"In a role play students take on the role of another person – a waiter, an adult, even a Martian or a monster. Often the situation is given (e.g. "You are in a restaurant. Order a meal.")and perhaps some ideas of what to say. Role-play is a popular method in language-learning classroom for a number of reasons. Students of this age find it fun and quite students are often found to speak more openly in a 'role'. In a role-play students are encouraged to use communication creatively and imaginatively and they get an opportunity to use language from 'outside' the classroom."[7]

Finally I can say that role- play is an activity which helps to develop students' speech ability with the help of which students must be able to improvise and reproduce real, practical daily life speech. We know role-playing is fun, educational and entertaining and students like learn to speak with the help of role – play.

1. *Brammer, M., and Sawyer-Laucanno, C. S., Business and industry: specific purposes of language training, New York: Newbury House, 1999, p. 210, pp. 143-150.*
2. *Burns, A. C., and Gentry, J. W., Motivating students to engage in experiential learning: a tension-to-learn theory, 29, 2008, p. 300, pp. 133-151.*
3. *Jaworski, A. and Coupland, N. ,* The Discourse Reader.*London: Routledge, 1999, p. 456, pp. 236-259.*
4. *Andrew Rilstone, "Role-Playing Games: An Overview" 1994, Inter Action, p21*
5. *World English Dictionary Bloomsbury Publishing Plc. 1999.*
6. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. J.C Richards, John Platt, Heidi Platt,p.426*
7. *Cambridge English for Schools. A to Z Methodology. 2000 pp56-59.*

Түйіндеме

Қазіргі таңда шет ел тілін оқыту коммуникативті құзыреттілік идеясына негізделген. Сабақта студенттің қызығушылығын ояту үшін, оларды оқытылып жатқан тілді қолдану үшін оқытушы рөлдік ойындарды жиі пайдаланады. Рөлдік ойындар тілдік кедергіні жеңудің жақсы әдісі болып табылады. Ол студенттердің ойлау мен шығармашылық қабілеттерін ұлғайтуда, жаңа тілмен мінез-құлық дағдыларын үйретуде көп көмегін тигізеді. Менің ойымша, рөлдік ойындар – студенттер үшін шетел тілін меңгерудің қызықты жолы болып табылады, ал мұғалімдер үшін рөлдік ойындар коммуникативтік ағылшын тілін оқытудағы ең қолайлы әдістерідің бірі болып табылады. Сондықтан, бұл зерттеу жұмысында рөлдік ойындардың интерактивті шетел тілін оқытудағы мәні қарастырылған.

Тірек сөздер: рөлдік ойындар, рөлдік карточкалары,коммуникативтік тәсіл, оқушы, диалог, сөйлеу қабілеті.

Аннотация

В эти дни обучения иностранному языку базируется на идее формирования коммуникативной компетентности. Чтобы пробудить у студентов интерес к изучению иностранного языка, и чтобы студент использовал иностранный язык в речи, преподаватель иностранного языка часто использует ролевые игры на уроках. Ролевая игра является очень эффективным методом по преодолению языкового барьера у студентов. Она способствует развитию мышления и творчества, позволяет студентам развивать и практиковать новый язык и поведенческие умения, создает мотивацию и вовлеченность, необходимые для обучения. В ролевых играх студенты вовлечены в естественную коммуникацию, играя их роли. Естественная коммуникация, активное вовлечение и условно-проблемные, «реальные ситуации» помогают студентам развивать их критическое мышление и умение порешению проблемных ситуаций. Задачей исследования – заключается в освещении актуальности, использования ролевых игр на уроках иностранного языка.

Ключевые слова: ролевая игра, ролевые карточки, коммуникативный подход, учащийся, диалог, речевая способность

УДК316.334:378 (574)

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРАКТИВНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ

Байдильданова Ж. – *магистрант 1 курса специальности «педагогика и психология» ЖГУ им. И. Жансугурова*

Аралбаева Р.К. – *д.социол.н., профессор кафедры возрастной педагогики и психологии ЖГУ им. И. Жансугурова*

Аннотация: В статье выделены основные аспекты инновационной деятельности будущего педагога. В ходе реформирования образования за последнее десятилетие оформилась новая парадигма образова-тельного процесса, наметились соответствующие тенденции ее развития. Поэтому в настоящее время остро встает вопрос о поиске новых форм подготовки и переподготовки работающих педагогических кадров. Наиболее продуктивным подходом в организации образовательного процесса высшей школы является технология интерактивного обучения.

Ключевые слова: *образование, технология, инновационная деятельность, интерактивное обучение,диалог, полилог.*

Основным приоритетом педагогического образованияв настоящее время становится подготовка личности специалиста мобильного, способного, компетентного не только освоиться в современной системе образования, но и творчески участвовать в ее развитии [1]. В связи с этим в развитии высшегообразования просматривается ряд тенденций. Первая тенденция связана с обновлением педагогического образования в высших учебных заведениях, изменением его целевых, содержательных, методических и технологических основ, важностью приведения деятельности высших учебных заведений в соответствие с новыми условиями профессиональной деятельности.

Вторая тенденция обозначена новым повышенным уровнем образования, который студентам высшего учебного заведения призван давать объем знаний в рамках высшего образования. В ряде случаев преобразование формальное завершено, но изменения качественные происходят замедленно [2].

Традиционная модель подготовки педагога не позволяет решить эти задачи в полной мере. В практике все больше возникает задач, успешность решения которых зависит от уровня его творческого потенциала, профессиональной педагогической компетентности педагога и принятого решения. Сферой практического человекознания, становится педагогическая деятельность, обусловливающего самореализацию субъектов образовательной деятельности.

Ведущей тенденцией обновления системы подготовки будущего специалиста становится включение педагога в инновационную деятельность [2]. В контексте инновационной стратегии вуза, учебно-воспитательного процесса роль педагога существенно возрастает как непосредственного участника всех преобразований. Инновационная деятельность педагога становится важным компонентом личной педагогической системы и получает частичный исследовательский характер. Это предполагает переоценку педагогом своего труда, сущностных аспектов целеосуществления и целеполагания, выхода за пределы традиционной исполнительской деятельности педагога и смены ее на рефлексивно-аналитическую, проблемно-поисковую, отвечающую запросам общества и создающую условия для самосовершенствования личности.

Одним из наиболее продуктивных подходов к организации образовательного процесса высшей школе является технология интерактивного обучения.

Интерактивное обучение – обучение как совместный процесс познания,где знание добывается в совместной деятельности через диалог, полилог учащихся между собой и педагогом. Несколько лет назад словосочетание «интерактивный диалог» встречалось в контексте, связанном преимущественно с описанием информационных систем. Но в последнее время этот термин включается в оборот педагогической науки, подчеркивая необходимость равно-активного общения субъектов образовательного процесса – преподавателя и учащихся, студентов.

Почему кооперативное обучение становится сегодня исключительно актуальным?Еще в 30- гг. XX в. К. Левин подчеркивал, что «легче изменить индивидов, собранных в группу, чем изменить любого из них по отдельности» [3,с.15]. А.Ю. Уваров, выделяет несколько причин:

- совместная деятельность – это основа развития демократического общества, и школа должна соответствующим образом подготовить подрастающее поколение к жизни в этом обществе;

- технологизация жизнедеятельности человека, современные средства информации определенным образом сокращают личностную зону социального окружения; поэтому навыки сознательной кооперации необходимо осваивать в учебное время [4,с.25].

Именно потому интерактивное обучение следует рассматривать как многомерное явление: оно решает одновременно три задачи – информационно-познавательную (предельно конкретную), коммуникативно-развивающую (связанную с общим, эмоционально-интеллектуальным фоном процесса познания) и социально-ориентационную (результаты которой резонируют уже за пределами учебного времени и пространства).

Уточним «контрольные точки» технологии интерактивного обучения: нахождение проблемной формулировки темы занятия; подготовку и использование пространства учебной аудитории; организацию ситуаций, определение позиции педагога на данном занятии; располагающих к учебному взаимодействию; наличие правил, регулирующих формы познавательного сотрудничества; использование приемов конструктивного общения; изменение системы оценивания; и, наконец, развитие навыков анализа и самоанализа.

Проанализируем методику и практику реализации «контрольных точек» ТИО. Начинать подготовку к интерактивному обучению необходимо с трансформации учебного пространства, располагающего к диа- и полилогу. Диалогичные формы взаимодействий предполагают. Что собеседники обращены лицом к лицу. Поэтому необходимо подготовить варианты расстановки учебных мест в зависимости от количества групп, числа учащихся в каждой группе.

Как правило, обращаясь к групповой форме обучения, педагоги приступают сразу к этапу формирования групп. Однако подготовка к интерактивному уроку начинается с формулировки темы урока. Тема должна обязательно содержать проблему, поле «неясности», иначе пропадетсама основа для предложения различных точек зрения.

Когда предварительная подготовка к занятию по ТИО закончена, наступает этап формирования учебных групп непосредственно на занятии. Обычно преподаватели придерживаются двух основных подходов в вопросе формирования учебных групп: описание работы в малых группах: динамических и постоянных диадах, триадах (В.К. Дьяченко, И.А. Зимняя, М. Чошанов и др.) и ролевое распределение в группы по 4-5 человек (А.Ю. Уваров, Р.Ш. Царева и др.) будучи знакомым с этими подходами, педагог должен владеть с самыми различными – по количеству и по качеству – вариантами как свободного, так и организованного распределения студентов для работы в группах.

После распределения обучающихся в группы – этап, на который с каждым разом тратится все меньше урочного времени, - педагогу необходимо убедиться. Что поставленная задача понятна и принята учащимися. Для этого можно: предложить повторить, какое конкретное задание выполняет каждая группа, но

также действенным приемом становится посвящение обучающихся в ход всего занятия. В этом случае они осознают тактически и стратегически сове участие в познавательном процессе, что делает их равноправными субъектами обучения.

Содержание работы в микрогруппе во многом зависит от количественного состава. Самая расспространенная – работа в диаде (учебной паре) где один исполняет роль Учителя, а другой – Ученика. Результативность такой формы может достаточно значимой (как в известном случае: «три раза им рассказал, на четвертый – сам понял…»). Такая пара уместна при индивидуальной отработке понятий, тренинге учебных умений и навыков. Плюсы: проговаривание каждым учащимся изучаемого материала, индивидуальный контроль, коррекция знаний. Однако коммуникативная задача в целом невысока: в течение 20-30 минут учащиеся общаются только друг с другом. К тому же затруднен в этой форме контроль за происходящим, зато налицо дидактическая монотонность: одно и то же сначала рассказывает один, потом другой. В итоге данное занятие с натяжкой можно назвать интерактивным поскольку общение оказывается достаточно замкнутым.

Основной же принцип интерактивной технологии обучения – смена диалога на полилог: диалог происходит внутри групп (интерактивное общение), а полилог – между группами (интерактивное общение). При этом мини- и макро- общение нацелено на достижение «результата для всех», который складывается из индивидуальных достижений.

Некоторые педагоги полагают, что в технологии интерактивного обучения могут проходить только повторительно-обобщающие занятия. Частично согласимся с этой точки зрения, поскольку на данных уроках поднимается большой объем материала, который уже частично освоен студентами – поэтому формируется основание для дискуссий, сопоставлений, систематизации. Но и изучение нового материала можно также организовать в формате интерактивной технологии.

Возможно, в таком случае использовать метод «классического взаимообучения»: каждая группа готовит свой особый вопрос, а затем посылает своих делегатов в другие группы. «Учитель-делегат» кратко и емко объясняет суть вопроса и даже настаивает на том, чтобы некоторые важные положения (тезисы) были записаны «учениками». Затем приходит очередь другой группы взять на себя функции учителя; конспект продолжается и пополняется новыми фактами, выводами. И так до тех пор, пока каждая группа не передаст свои знания остальным. В конце занятия педагогом оценивается конспект, родившийся в результате совместных усилий. Возможно, найдутся какие-то неточности, что может стать основой для домашнего задания, индивидуальных заданий, базисом для построения следующего занятия и т.д.

Если формы учебного диалога используются регулярно, то у обучающихся формируются продуктивные подходы к овладению информацией, исчезает страх высказать «неправильное» предположение (поскольку ошибка не несет за собой негативной оценки), устанавливаются доверительные отношения с педагогом, который постоянно побуждает к нестандартному мышлению.

Параллельно с работой над непосредственным учебным заданием продолжается формирование благоприятной коммуникативной среды – выработка правил кооперации, сотрудничества, которые способствуют поиску общего решения:

- каждый человек заслуживает того, чтобы его выслушали, не перебивая;
- говорить понятно, высказываться непосредственно по теме, избегая избыточности в информации;
- если прозвучавшая информация не вполне ясна, задаются вопросы «на понимание» («Правильно ли я понял?»); только после этого делаются выводы по высказыванию;- критикуются идеи, а не личности.

Интерактивный этап занятия: группы представляют свои наработки для обсуждения и сравнения. Педагог подчеркивает, что слушатели обязательно должны задать вопросы по предлагаемым решениями и проектами. Умение задавать вопросы – необходимо для любого уважающегося себя и других человека: это не только получение дополнительной информации о предмете обсуждения, но и эмоциональное присоединение к работе других. Поэтому важно тонко контролировать интонации звучащих вопросов и ответов.

Преподавателю стоит владеть банком коррекционных приемов для данного этапа: например, почувствовав агрессивный характер вопросов, можно обратиться к вопрошающему: «Попробуй повторить свой вопрос только с другой интонацией», «Ты задаешь вопрос или уже даешь оценку?», «Можешь ли допустить, что хорошее решение нашей проблемы может быть найдено не только в твоей, но и в других группах?» и пр. Такие коррекционные диалоги помогают не только поддержанию рабочей обстановки в учебной аудитории, но и готовят участников занятия к рефлексивному этапу – особой составляющей интерактивного обучения.

Многие педагоги стремятся избежать данного этапа, объясняя свою позицию тем, что она занимает большое количество времени. Это оправдывает тех, кто нацелен на решение только учебно-познавательной задачи, отодвигая коммуникативно-развивающую и социально-ориентационную.

Для сокращения времени на рефлексивном этапе можно предложить высказать свое отношение к происходящему только одной фразой. Кроме того, стоит ввести правило «трех «нельзя»»: нельзя говорить «уже все сказали»; нельзя отказываться от сообщения своего мнения группе (под любым предлогом); нельзя прятать за высказыванием свое дурное настроение. Найти и показать особенность личного переживания (по поводу всего занятия, отдельного эпизода, конкретного человека и пр.) – в этом и заключается момент осмысления.

На данном этапе можно от учащихся услышать: «Этих занятий я не боюсь, хожу на них с удовольствием», «Наши дискуссии заряжают положительными эмоциями, дают хороший толчок для творчества», «Как многому еще предстоит учиться: мы плохо умеем слушать друг друга», «Я недоволен собой. Потому что не сумел доказать групповое мнение», «Эти занятия напоминают мне мыслительный шторм, который не разрушает, а заставляет собраться, почувствовать «вкус жизни»», «Спорить надо учиться», «С каждым занятием рождается уверенность в себе, в своих силах: у меня получится!», «Это совсем новые занятия: мы заново узнаем друг друга, хотя проучились вместе уже несколько лет» и т.п.

Завершает этап рефлексии всегда учитель, преподаватель, и он, кроме конструктивной критики, должен не скупиться на позитивные оценки: не только «Отлично» и «Умница», но и на такие – «Вы меня приятно удивили», «Благодарю за занятие» и пр.

Педагоги, работающие в режиме интерактивногообучения, утверждают, что в рамках данной технологии «развивается самостоятельность мышления учащихся, приобретаются новые коммуникативные качества»; «студенты становятся субъектами образования; они сами осознают учебную цель. Повышается мотивация, вырабатываются организационные навыки, чувствуется напряженная мыслительная деятельность»; «процесс обучения приобретает диалогический характер; растет интерес к процессу обучения не только у тех, кто учится, но и у нас, преподавателей. У студентов снижается страх, зажатость перед «публичным» выступлением, они чувствуют поддержку группы».

Таким образом, технология интерактивного обучения вписывается в современные установки креативной педагогики (работы А.В. Морозова, Д.В. Чернилевского, В.Г. Рындак и др.), направленной на наиболее полное раскрытие потенциала личности, ее самореализации и самоактуализации. Это происходит в результате нелинейной ситуации открытого диалога; равноценности и при этом допустимой неравновесности прямой и обратной связи; комбинирования методов обучения (алгоритмических и эвристических); принятия не только «видимых», но и вероятностных связей в процессе и результате обучения; создания активных и самовозбудимых сред для развития личности.

Интерактивное обучение следует рассматривать как многомерное явление, в котором: процесс научения происходит в групповой совместной деятельности. Смысл групповой работы состоит в том, чтобы приобретаемый в специально созданной среде опыт (знания, умения) человек смог перенести во внешний мир и успешно использовать его. Однако помимо чисто учебных целей важно, чтобы в процессе происходящих в группе взаимодействий осознавалась ценность других людей и формировалась потребность в общении сними, в их поддержке.

Интерактивное обучение сохраняет основную цель образовательного процесса, но видоизменяет формы познавательной деятельности с транслирующих (придаточных) на само- и взаимоактивные, основанные на общих усилиях, совместном поиске, взаимодействий и поддержке друг друга.

Реализация технологии интерактивного обучения в образовательном процессе необходима в связи с запросами общества: «Развивающемуся обществу нужны современно образованные, нравственные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать ответственные решения в ситуации выбора, прогнозируя их возможные последствия, способные к сотрудничеству»

1. Послание Президента Н.А. Назарбаева - Лидера нации народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана. – газета «Казахстанская правда» от 28 января 2012 г. №32 (26851).

2. Государственная программа развития образования РК на 2011-2020 гг.- 89 с.

3. Рудестам К.Р. Групповая психотерапия / К.Р. Рудестам. – СПб.: Питер Еом, 1998. – С.15.

4. Уваров А.Ю. Кооперация в обучении: групповая работа. – М.: Изд-во МИРОС,2001.

Аңдатпа: Осы мақалада болашақ педагогтің негізгі инновациялық іс-әрекетінің көріністері көрсетілген. Соңғы он жылдықта, білімді қайта қалыптастыру барысында білім жүйесінде жаңа парадигма жасалды және соған орай дамытудың лайықты үрдісі белгіленді. Сондықтан, қазіргі таңда дайындаудың жаңа түрлерінің ізденісі мен педагогика саласындағы педагогтарды қайта даярлау кадрлары жайлы өзекті сұрақ туындап отыр. Білім беру мекемелерінде, жоғары оқу орындарында ең тиімді тәсілдің бірі бұл – оқытудың интерактивті технологиясы болып табылады.

Түйінді сөздер: білім, технология, инновациялық іс - әрекет, интерактивті оқыту,диалог, полилог.

Abstract: The article highlights the main aspects of innovative activity of the future teacher. During the reforming of education in the last decade took shape a new paradigm of educational process, to identify appropriate development trends. Therefore, at present acutely raises the question of finding new forms of training and retraining of working teachers. The most productive approach to the organization of educational process of higher education is the technology of interactive learning.

Keywords: education, technology, innovative activity, interactive learning, dialogue, polylogue.

УДК

НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СФЕРЕ УСТНОГО ПЕРЕВОДА

Касымова Г.М. – *доктор пед.наук, ассоц.профессор кафедры «Иностранные языки» Университета имени Сулейман Демиреля, Республика Казахстан*

Сегодня трудно представить процесс совершенствования системы профессионального образования будущих специалистов без ориентации их на необходимость формирования компетенций в области информационных технологий. Не исключение и система подготовки будущих переводчиков. В этой связи мы задались целью провести небольшой экскурс в развитие информационных технологий в переводе и, в особенности, возможности их использования в устном переводе.

Одним из средств совершенствования качества переводческой деятельности является автоматизация процесса перевода, которая решалась до последнего времени преимущественно в рамках перевода письменных текстов. Машинный или автоматизированный переводы, зачастую использующиеся как синонимы, не означают одно и то же, т.к. машинный перевод - это перевод с использованием специальных компьютерных программ и последующим редактированием, осуществляемым переводчиком после или во время перевода, тогда как автоматизированный перевод, это перевод,при котором программа просто помогает человеку переводить тексты.Автоматизированный перевод–CAT(computerassistedtranslation) позволяет облегчить труд переводчика за счет использования компьютерных словарей и накопителей переводов или TM (TranslationMemory). Наиболее известной программойна сегодняшний день является SDLTRADOS, отличающейся от других, как качеством, так и высокой стоимостью.

Если, в течение полувека, начиная с 1947г. машинныйи автоматизированный переводыписьменных текстов являлись наиболее актуальными, то с начала 2000 годов их использованиепереносится в область устного перевода. В этой связи учеными разрабатываются новые технологии, к числу которых можно перечислить программы распознавания голоса (RSI) и распознавания текста(OCR). Примерами профессиональных программ распознавания голоса являются ViaVoice компании IBMNaturallySpeaking компании Dragon. Программы распознавания речи используются при подготовке стенограмм аудиозаписей наИЯ, которые в дальнейшем необходимо перевести. Применение программ распознавания голоса ограничивается необходимостью их длительного обучения, а также высокими требованиями к окружающей обстановке (отсутствие помех, шума) и наличие специального оборудования (микрофона).

К числу передовых технологий в сфере устного перевода можно отнестимобильный перевод (Mobiletranslation), представляющий службу машинного перевода для портативных устройств (handhelddevices), включая мобильные телефоны, карманные ПК и КПК. Данный сервис может предлагать«моментальный» машинный перевод речи с одного языка на другой с помощью специальных программных и технических средств.Пользователь может не только слышать перевод фразы собеседника, но и видеть текст перевода на экране телефона.Примером данного вида перевода является японский мобильный оператор NTTDocomo(Ноябрь 2012г), который позволяет абонентам говорить на разных языках, общаясь в режиме реального времени с учётом используемой языковой пары:японский – английский; японский – корейский; японский – китайский и др.Сегодня системы мобильного перевода речи используются во всем мире. Эти системы применяются преимущественно для бытового общения, например,в случае обращения в полицию, медицинские учреждения, школы, гостиницы, магазины, при беседе с беженцами, туристами, и т. д.[1]

Начало исследованийвозможностей машинного синхронного перевода живой речи берет начало с 2005г., с изобретения Алексом Вайбелем, директором исследовательского центра передовых коммуникационных технологий (InterAct), специального прибора, позволяющий человеку разговаривать на любом языке и возможностью быть понятым. InterACT — это совместное предприятие германского университета Карлсруе (UniversitätKarlsruhe) и американского университета Карнеги-Меллона (Carnegie MellonUniversity — CMU) [2]. В ходе проведенного между этими двумя университетами телемоста аспирант CMU СцзуЧэнь Стен Джоу(Szu-ChenStanJou) тихо говорил на мандарине, в то время как все присутствующие слышали его английскую речь. Устройство, которое синхронно (с небольшой, в несколько секунд, задержкой) переводило Стена Джоу, воспринимало, что удивительно, не звук, а движения мышц — с помощью 11 электродов, наклеенных на лицо и шею учёного. По этим сигналам компьютер «понимал», что именно произносит Джоу, переводил китайские слова на английский язык и выдавал синтезированную речь через динамик. Новая технология основана на так называемом искусственном интеллекте, широко использующем статистические методы обработки информации. В ходе демонстрации не обходилось без небольших накладок, когда машина путала два слова с близким произношением. Так слово «diverse» компьютер воспринял как «divorce», а «potentially» — как «puttension», «might» как «mate», «some» как «sum» и «patent» как «patten». Однако в целом перевод был очень хорошим (для машины) и вполне понятным. В чём присутствующие могли убедиться: позади говорящих были экраны, показывающие воспринятые слова на обоих языках — до и после перевода. Самое интересное в изобретении — это восприятие речи по движению мышц. Потенциально оно позволит владельцу такого прибора (когда его сделают компактным) говорить очень тихо, а его собеседники будут слышать лишь переведённую речь.

В дополнение к этим новым технологическим достижениям профессор Вайбел и его коллеги представили также другие свои разработки: систему отображения речи посредством проекционных дисплеев, карманные переводчики на базе КПК, применяющиеся на практике для осуществления устного последовательного перевода в полевых условиях, например, при ликвидации последствий стихийных бедствий или при проведении военных операций, а также систему синхронного перевода трансляций сессий Европейского парламента.

Таким образом,Алекс Вайбел:

1) представил возможности новой системы машинного перевода, способной распознавать и генерировать голосовую информацию. Он заявил, что новый машинный переводчик не привязан к какой-то одной, определённой области знаний;

2) продемонстрировал новые технологические разработки для устного синхронного перевода, которые впоследствии смогут заменить традиционные системы звуковоспроизведения и позволят отказаться от использования наушников. Новая система состоит из комплекта небольших ультразвуковых динамиков, которые направляют узкий пучок звуковых волн речи на иностранном языке непосредственно конкретному слушателю; при этом, находящиеся поблизости люди речи переводчика не слышат, а продолжают без помех внимать докладчику. В этом случае, данный вид перевода актуален для синхронного перевода иперевода - нашептывания “Whispering”.

3) перевод с иностранного языка также может осуществляться с использованием системы, которая отслеживает и измеряет электрические токи, возникающие на поверхности лица при артикуляции человеком речи. И что интересно, в этом случае слова даже необязательно произносить — система распознаёт речь по движению мышц лица, считывая сигналы от электродов, осуществляет перевод и синтезирует речь уже на другом языке.Причём как рассуждает Алекс Вайбель, эти электроды, можно будет имплантировать тому, кто этого захочет, прямо в горло. Тем самым присутствие переводчика окружающим будет и не очень-то заметно. Словно человек научился говорить на чужом языке.

Вышеизложенное звучит несколько нереалистично, однако сейчас очень активно и в России, и в Америке пробуют создавать миниатюрные устройства, которые можно будет вживить куда-нибудь в тело человека. Например, в голову: вы общаетесь или читаете книгу на незнакомом вам языке, а эта машинка «диктует» вам прямо в мозг перевод.

Таким образом, новые технологии в сфере устного перевода представлены разработкой специальных технических устройств в виде телефона – переводчика, ультразвуковых динамиков, электродов, очков-переводчиков со встроенным миниатюрным компьютером и др.

Использованиеданных технологийв сфере устного перевода имеют неоднозначную оценку общественности, содной стороны не всегда представляется возможным получение качественного устного перевода, в связи с тем,что многие понятия и сферы языка связаны с культурными особенностями и

являются «непереводимыми», например, реалии, идиомы, фразеологические единицы и др. В этом случае, даже профессиональный переводчик,не всегда может дать адекватный перевод данной лексики.С другой стороны, с увеличением спроса рынка труда на переводческие услугиобойтись без использования компьютерных технологий в сфере перевода не представляется возможным.

В одной из своих книг — «TheAgeofSpiritualMachines» писатель, футуролог, известный изобретатель (демо-версия телефона-переводчика), один из самых известных специалистов в области искусственного интеллекта, РэйКурцвейл предсказал, что автоматическийустный перевод будет обычным явлением уже к 2019 году, а к 2029 году компьютеры достигнут уровня живого перевода, при этом не исключая возможные трудности в передаче без эквивалентнойи др. лексики.До уровня человека-переводчика ему, конечно, далеко, но он достаточно сносно переводит обычную беседу и деловые переговоры, отмечает РейКурцвейл. Возможно, он не будет способен передать в переводе нечто поэтическое или романтическое, но это базовая технология, и постепенно она будет дорабатываться и совершенствоваться [3].СамРэйКурцвейлв декабре 2012г.присоединился к команде Google для участияв проектах, связанных с обучением машинному переводу и обработкой языка.

В одной из последних публикаций в журнале об индустрии перевода«Мозгорилла»отмечается, что, несмотря на довольно суровые прогнозы относительно глобальной экономики сектор переводческих услуг в 2014 году будет продолжать расти умеренными темпами и успешность переводческих услуг на фоне многих других во многом связанос внедрением инновационных технологий в процесс перевода, автоматизации как письменного, так устного перевода [4].Масштабы и скорость исполнения — две основные движущие силы для технологий как письменного, так и устного перевода. Поэтому использование технологий в целях повышения возможностей в сфере перевода и переводческой деятельности становится обязательным требованием в обществе, которое хочет справиться с бурным развитием информационного контента на фоне прогрессирующей глобализации.

Все вышеизложенное приводит нас к мысли, что овладение новейшими информационными технологиями должно быть предусмотрено программой вузовской подготовки переводчиков.На данный период, эта проблема решается на основе введенияотдельного раздела, посвященного информационным компьютерным технологиям в переводческой деятельности в содержание обязательной дисциплины «Основы профессиональной деятельности переводчика» и введения в ряде вузов в содержание образовательной программы специальности «Переводческое дело» отдельной элективной дисциплины «Информационные технологии в переводе». С введением новой дисциплины вузами и кафедрами перевода решаются комплекс методических и технических задач, таких как: обеспечение компьютерными средствами обучения (наличие компьютерных классов, необходимых для определенного количества студентов, обучающихся машинному переводу), подключение к системе всемирной компьютерной сети - интернет, программное обеспечение: наличие электронных программ МП (словарей, редакторов, процессоров, электронных энциклопедий), подбор преподавателя – практика, владеющего соответствующей квалификацией.

Однако, вышеизложенные действия направлены на развитие навыков письменного перевода и практически не ориентироуют на возможности использования информационных технологий в устном переводе, что подчеркивает разрыв между уровнем развития науки о переводческой деятельности, информационных технологиях в устном переводе и состоянием подготовки будущих переводчиков в вузе. Для сокращения данного разрыва необходимо прежде всего сотрудничество профилирующих кафедр и кафедр информационных технологий, что непосредственно отразится на качестве подготовки будущего переводчика, отвечающего современным требованиям.

1.Услуга "Универсальный переводчик" компании NTTDoCoto. Итоговый обзор. Сети связи."ЦНИИ Связи РФ",2012.

2.Мембрана - Люди, идеи и технологии. Создана машина синхронного перевода живой речи. – 31.10.2005г.

3.РэйКурцвейл. The Age of Spiritual Machines. –Viking Press: 1.01.2000.

4.Второй прогноз на 2014 год на Mozgorilla — от руководителя компании Express в Калуге. Мозгорилла – журнал об индустрии перевода от 13.02.2014г.

Аннотация

Мақала ауызша аударма саласындағы жаңа технологиялардың қарастыруына және адамның шетел сөйлемнің түсуну, аударуқабілеттерінің жақсартудағы роліне арналған. Қазіргіжазбаша және ауызша аудармадажаңа технологиялар қолдану жолдары толық жетілген емес. Бірақ қазіргі заманғы талаптарға сәйкес аударманы жетілдіру барысында тез аудару үшін қажетті құралдар пайдалану жолдары қарастырылады.Жаңа аударма бағдарламалар

Дауысты тану (RSI) және мәтін (OCR) сәйкестендірубағдарламалар тиімді боп табылады. Әр түрлі портативті құрылғылар арнайы тілдік дайындығы жоқ жағдайдатез аударужәне тілдік қарымқатынас орнатуына мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: Технология, ауызша аударма, машиналық аударма, автоматты аударма, ұялы телефон аударма

Summare

This articleis devoted to considering new technologies in the sphere of interpreting and their role in developing the human's capacities of understanding, creating and translating foreign language speech.For a long period the machine translation and computer assisted translation (CAT) were used only in the written translation and since 2000 year there were attempts to apply them in the oral translation "interpretation". There appeared new technologies in interpretation such as programs of voice (RSI) and text (OCR) identification, Mobile translation and other hand-held devices, which madepossible to different language partners to communicate without necessary language preparation. The most interesting inventions were done in the sphere of simultaneous interpretation by Alex Wibel (2005). All new technologies used in translation and interpretation are not perfect now but they continue to develop and improve according to modern requirements and their usage in the conditions of global information exchange makes them obligatory instruments to translate more and quick in different situations.

Key words: Technologies, interpretation, machine translation, computer assisted translation, mobile translation.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП
ВЫСШАЯ ШКОЛА

УДК 784.40

СОХРАНЕНИЕ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ И ТРАДИЦИИ МЕЖДУ ВУЗАМИ – ОПРЕДЕЛЕННЫЙ ЭТАП ОСОЗНАННОГО ВОСПРИЯТИЯ ДУХОВНЫХ СФЕР

Джексембекова М.И. –
доктор педагогических наук, профессор кафедры Музыкального образования и хореографии КазНПУ им.Абая г.Алматы, Республика Казахстан Djeks49@mail.ru

Аннотация: «Досрочно реализовав главные цели Стратегии «Казахстан – 2030», мы приняли новую Стратегию до 2050 года. Это не просто утопия или государственный план, мы указываем путь будущему поколению казахстанцев и определяем направление, в котором должен двигаться Казахстан. Её реализация позволит нам укрепиться в качестве одной из наиболее динамичных наций в текущем столетии. К середине века Казахстан нацелен войти в тридцатку самых развитых стран планеты. Это касается не только развития экономики, **но и культуры, образования», - сказал Глава государства Н.А. Назарбаев**[1]. Одним из них является Программа **«Культурное наследие»,** которая дала мощный импульс развитию национальной духовности, сохранив для потомков историко-культурноенаследие, интеллектуальные ценности Казахстана. Данная программа может быть использована в системе музы-кального образования для подготовки студентов вуза, которые получают основу культуры и искусства благодаря преподавателям. Этои есть **приоритеты** нашей работы в сфере музыкального образования в воспитании культуры, обычаев и сохранения традиции народов страны [1].

***Ключевые слова*: Послание народу Лидера Нации Нурсултана Назарбаева Стратегия «Казахстан - 2050»,** Программа **«Культурноенаследие»,** в XXI веке расширение культурных связей между народами, специфике музыкального искусства.

На сегодняшний день, в Казахстане, опираясь на мировой опыт, сформулированы принципы формирования студентов новой формации по совершенствованию процесса воспитания нравственной и эстетической культуры, так как современное общество и человек немыслимы без культуры, важнейшего фактора духовного становления, имеющее вековые национальные традиции, сохраняющее лучшие образцы духовной человеческой сущности.

Величайшиймыслитель древнего востока Абу Наср аль-Фараби относил музыкальные науки к числу педагогических наук и считал их: «науками воспитательными, так как они воспитывают обучающегося им, делают его более тонким и указывают ему прямой путь для познания тех наук, которые следуют за ними» [2].

В условиях ускорения научно-технического прогресса следует по-новому понимать возможности использования музыкальной методологии в подготовке не только будущих музыкантов, но и любителей, по-настоящему увлеченных музыкой, желающих понять ее глубокие культурные, эстетическо-нравственные истоки.

Величайшиймыслитель древнего востока Абу Наср аль-Фараби относил музыкальные науки к числу педагогических наук и считал их: «науками воспитательными, так как они воспитывают обучающегося им, делают его более тонким и указывают ему прямой путь для познания тех наук, которые следуют за ними» [3].

На сегодняшний день, кафедра Музыкального образования и хореографии КазНПУ им.Абая является **одним из очаговмузыкального образования и культуры подрастающего поколения,** в лице студентов вуза**.** При этомбольшая ответственностьложится на преподавателя вуза, несущего ответственность за формирование нового поколения, здорового, духовно богатого, способного сохранить самые лучшие традиции в процессеих обучения в стенах вуза.

Поэтому, выбирая современного педагога с высоким профессионализмом, творческим потенциалом, творческим подходом в культурном воспитании, каждый студент, обязан помнить о том, что сам является личностью в одной из значимых культурных, духовных заведений как наш вуз, что в совокупности является ценностью современного общества**.**

Проведенный нами анализ внедрения культурного наследия в воспитательный процесс в течение многих лет и обзор методической литературы в области теории и практики музыкального образования и воспитания, дает нам возможность выявить существующие на сегодняшний день ключевые ориентиры, духовного мира студентов вуза в процессе освоения музыкально-исполнительских задач, когда можно

сказать, что выбранная нами проблема остается не вполне решенной на сегодняшний день, а механизм методической работы в учебно-воспитательном процессе освещен,но недостаточно полно, что и привело нас к выбору темы данной статьи.

Поэтому, на наш взгляд, однимизотправных точек является**Программа «Культурноенаследие»,** котораядаламощныйимпульсразвитиюнациональнойдуховности, для сохраненияпотомкамисторико-культурногонаследия, интеллектуальныхценностейКазахстана.

Данная программа может быть использована в системе музыкального образования для подготовки студентов по нашей специальности, которые получают основу культуры и искусства благодаря преподавателям кафедры. Этои есть **приоритеты** нашей работы в сфере образования, воспитания и культурного насыщения и ее сохранения с помощью концертных выступлении на подмостках концертных залов разных университетов.

Однако необходимо учитывать тот факт, что все направления по воспитанию молодежи должны опираться надействующие законодательные и нормативные документы, поэтому выбранное нами **Послание народу Лидера Нации Нурсултана Назарбаева Стратегия «Казахстан - 2050»,** является внутренним нормативным документом каждого вуза, контролирующее функциональные обязанности по воспитанию подрастающего поколения в лице студентов вуза, возложенные на каждого преподавателя, наставника, музыкального руководителя.

При этом,задачейгосударства становится основным в определении направления воспитания в них процесса нравственности, духовного богатства, культурных ценностей, музыкально-творческого участия в жизни для сохранения национальных обычаев,традиции и культуры.

Согласно современным педагогическим теориям развития личности в лице студентов вузов протекает в пространстве профессиональной среды, в котором они воспитываются и которая зиждется на культурном опыте, национальных традициях и ценностях, которые со временем смогут преобразоваться и адаптироваться в новых условиях подготовки специалистов вуза.

Если обратиться к истории, то в большинстве европейских обществ к началу XX в. сложились **две формы культуры.**

Высокая культура - изящное искусство, классическая музыка и литература - создавалась и воспринималась элитой.

Народная культура, включавшая сказки, фольклор, песни и мифы, принадлежала бедным. Продукты каждой из этих культур были предназначены для определенной публики, и эта традиция редко нарушалась. С появлением средств массовой информации (радио, массовых печатных изданий, телевидения, грамзаписи, магнитофонов) произошло стирание различий между высокой и народной культурой.

Так возникла **массовая культура**, которая не связана с религиозными или классовыми субкультурами. Средства массовой информации и массовая культура неразрывно связаны между собой.

Не случайно, в XXI веке расширение культурных связей между народами,активное взаимовлияние различных видов духовной культуры, проникновение в сферу воспитания творчества, существенно изменяются в педагогическом подходе, методах воспитания служат средством формирование культурно-компетентного специалиста.

Ведь, культура — это неотъемлемая часть человеческой жизни. Культура организует человеческую жизнь. В жизни людей культура в значительной мере осуществляет ту же функцию, которую в жизни животных выполняет генетически запрограммированное поведение.

Поэтому, на наш взгляд, при разработке основных образовательных программ и организации системы учебно-воспитательной и, концертной работы, должны быть определены возможности вуза **для поднятия престижа кафедры** «Музыкального образования и хореографии**»,** для реализации не только на концертных выступлениях, но и создания условии для воспитания более талантливых и творчески одаренных в музыкальном направлении студентов нашего университета.

На наш взгляд, одним из таких направлений воспитания является культурная связь между кафедрами, когда студенты кафедры «Музыкальное образование и хореография» КазНПУ им.Абая, подготовив концертную программу по сохранению культурных традиции, выступили в зале им. Б.Байкадамова КазГосЖенПУ, с приглашением гостей – деятелей культуры, искусств, преподавателей и студентов двух вузов.

Данное мероприятие является выполнением Стратегии «Казахстан - 2050» по сохранению национальных традиций и культуры хорового искусства, расширением культурных связей между вузами – Казгосженпу и КазНПУ им. Абая.

Концертное выступление открыл декан художественно-графического факультета Альмухамбетов Берикжан Айткулович – д.п.н., профессор КазНПУ им. Абая, который поздравил присутствовавших преподавателей и студентов в концертном зале, подчеркнув, что данное мероприятие имеет воспитательное значение для подрастающего поколения. Ответная речь была предоставлена декану факультета культуры и искусств Омирбаевой Гульнур Шакеновне – к.п.н., доцентуКазгосженпу, которая подчеркнула значимость расширения культурных связей между вузами.

Скрупулезно подобранная программа хоровых произведений хормейстерами – Джексембековой М.И. – д.п.н., профессора КазНПУ им. Абая и Аитовой Б.З. – доцента Казгосженпусодержала по замыслу и образности произведений в воспитании нравственности, духовного богатства, культурных ценностей разных эпох и стилей.

Такой подход к выбору произведений, способствует музыкально-творческомуучастию каждого исполняющего студента, стремящихся донести до слушателей, сидящих в концертном зале главную цель и задачи, поставленные хормейстерами в исполнении. Такие выступления не только обогащают пополнением новых услышанных произведений, но и объединяют студентов, которые учатся в творческих вузах.

По нашему мнению, расширение культурных связей между вузами,поископтимальных путейи новых форм всегда приводит **в воспитательной системе к высоким результатам**, так как объединение подрастающей молодежи и привитие имважных духовных качеств, чувства патриотизма, нравственные и культурные стороны жизни, являются своего рода неотъемлемой частью воспитательной программой любого высшего учебного заведения, считают заведующий кафедры хорового дирижирования и вокала Казгосженпу профессор М.М. Бурунчин и зав.кафедры музыкального образования и хореографии КазНПУ им.Абая – к.п.н., доцент Л.Ш.Какимова.

Учитывая, что подготовка студентов характеризуется системой обобщенных знаний в области теории и истории музыки о сущности и специфике музыкального искусства как художественного отражения реальной действительности, которая обеспечивает их специальными знаниями основных категорий музыкального искусства и музыковедческих понятий, столь необходимых в его практической работе с музыкально-методическим материалом, а такие выступления являются своего рода закреплением на практике их знаний.

Таким образом, сохранение культурного наследия и традицияявляется не только определенным этапом осознанного восприятия важности духовных сфер, в которой они обитают, в условиях учебно-воспитательного процесса, но и является необходимым аспектом, помогающий войти в мир духовных переживаний, когда каждый студент Казгосженпу и КазНПУ им.Абая сможет выражать свой талант на подмостках концертных залов высшего учебного заведения.

1. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства».- Астана, Акорда, 2012 год (14 декабря)

2. Даукеева С.Философия музыки Абу Насра МухаммадаАль-Фараби. Алматы: Фонд Сорос — Казахстан, 2002. — 352 с. — ISBN 9965-13-819-2.

3. Аль-Фараби.Трактаты о музыке и поэзии. - Алма-Ата, 1993.

4. Культурология.Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. - М.: Феникс. 1995. - 576 с.

5. Смезлер Н. Социология: пер. с англ. - М.: Феникс. 1994.- 688 с.

Түйіндеме

Осылайша, мәдени мұрасымен салт-дәстүрін сақтау, білім беру процесінің тұрғысынан, олар өмір сүреді рухани салаларда маңыздылығын саналы қабылдау белгілі бір кезеңі ғана емес, бірақ рухани тәжі-рибе әлеміне кіру көмектесе қажетті аспект, әрбір студент және педагогикалық қыздар университетінен ҚазҰПУболып табылады. Абай жоғары білім концерт залдарының сахнасында өз талантын білдіруге болады

Resume

Thus, the preservation of cultural heritage and traditions is not only a certain stage of conscious perception of the importance of spiritual spheres in which they live, in terms of the educational process, but is a necessary aspect of helping to enter the world of spiritual experiences, when every student and Kazgoszhenpu KazNPU Abay can express their talent on the stage of the concert halls of higher education.

.

УДК 784.21

КОНЦЕРТНОЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВО В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ВОКАЛИСТА МУЗЫКАЛЬНОЙ ЭСТРАДЫ

Абельтаева Ж.Е., – *к.п.н.*
Ермек Д. – *магистрант. КазНАИим.Т.Жургенова.*

Аннотация

В статье рассматривается проблема профессиональной подготовки будущего вокалиста музыкальной эстрады. Профессия концертного исполнителя подразумевает наличие: знаний специфики и психологических особенностей профессиональной деятельности, способности проявлять себя в различных условиях сценических действий, а также накопленного опыта, для создания и реализации оригинальных творческих номеров.

Ключевые слова: концертное исполнительство, профессиональная подготовка, музыкальная эстрада, вокалист музыкальной эстрады.

Искусство эстрады, оказывающее огромное влияние на миллионы слушателей и зрителей, играет значительную роль в художественном пространстве культуры, уходя корнями в глубокое прошлое и основываясь на народном творчестве. Избрание профессии концертного исполнителя требует от будущего артиста музыкальной эстрады знаний специфики и психологических особенностей своей профессиональной деятельности. К данной проблеме обращаются многие исследователи основ эстрадного искусства и исполнительства, такие как И.М. Бриль, А.Д. Жарков, В.С. Симоненко и др. При этом вопросы подготовки артиста эстрады к концертно-исполнительской деятельности как комплекса эффективных условий для профессионального и духовного становления личности музыканта рассматривались непосредственно в исследованиях Л.Л.Бочкарева, В.Г. Кузнецова, В.Ю. Григорьева, Ю.А. Цагарелли и др.

Следует заметить, что в 1989 году Ю.А. Цагарелли впервые ввел в процесс подготовки специалиста эстрады термин «надежность» - критерий профессиональной пригодности к концертно-исполнительской деятельности, которая неразрывно связана с различными аспектами сценического волнения, как предмета размышлений всех педагогов-музыкантов[8]. Причем В.Ю. Григорьев, подробно рассматривая феномен концертного выступления, сравнивает его с типичным самочувствием исполнителя в условиях публичной деятельности (оратора, спортсмена, артиста и др.), когда проявляется зрелищная сторона и индивид как бы противопоставляется множеству зрителей, слушателей [1,с.15].

Со своей стороны Е.Н. Соколов утверждает,что существующее понятие «динамический рельеф» личности, представляет собой совокупность характеристик по которым можно выявить доминирующий тип поведения, темперамент. Разделяя точку зрения исследователя, считаем уместным подчеркнуть, что «динамический рельеф» личности позволяет определить, насколько музыкально-исполнительская соответствует особенностям темперамента в «стрессовом пространстве» эстрадногоконцерта.

По своей сущности музыка – сфера, смысловое поле которой составляют эмоции, настроения, путь к познанию огромного и содержательнейшего мира человеческих чувств. Лишенная своего эмоционального содержания музыка перестает быть искусством. Настройка на определенную эмоциональную волну необходима каждому концертному исполнителю, включая артиста музыкальной эстрады, чтобы вовлечь своего слушателя в художественное пространство, передать смыслы музыки «языком чувств». Здесь несомненно важна воля в способности управлять собой и своими эмоциями, регулировать свое поведение.

В целом, концертное исполнительство – это результат напряженного творческого труда музыканта, которое выступает как особо ответственный процесс, стимулирующий его профессиональный рост, а таких свойствах личностно-публичных выступлений как воля, интеллект, эмоции, фантазия и др. Чтобы подарить публике эстетическое удовлетворение, радость общения с искусством, исполнитель должен вдохновенно и проникновенно донести до нее путем концентрации физических и духовных сил убедительную интерпретацию произведения, наполненного собственными чувствами, идеями, представлениями. Однако заметим: по своим характеристикам концертное выступление музыканта вообще, вокалиста эстрады в частности, относится к стрессовым ситуациям, когда главным контролером становится зрительный зал, прослеживая и оценивая каждое действие исполнителя. Прежде всего, возникают трудности психологического порядка, выступая своего рода испытанием «на прочность» даже для известных мастеров сцены.

Следовательно, к концертному исполнительству необходимо готовить в учебных заведениях, придерживаться ценных рекомендаций выдающихся музыкантов-исполнителей и педагогов: Л.А. Баренбойма, Г.Г.Нейгауза, Г.М. Когана и др. Не являются исключением и факты, когда в творческих вузах отдельные обучающиеся очень редко, а порой и вовсе не выходят на сцену, в конечном счете не получая должную, концертную практику и необходимого опыта выступлений перед аудиторией, что как правило ведет к неудовлетворенности избранной профессии. Считаем уместным указать на значимость проведения тематических концертов, где будущие артисты музыкальной эстрады могут осуществлять подготовку сольных, ансамблевых выступлений, исполняя произведения различных стилей, эпох, композиторов, успешно преодолевая страх, приобретая повышенный интерес к своей специальности. При этом доброжелательная атмосфера на таких концертах, уверенность в себе, красочное тематическое оформление сцены, несомненно, будут способствовать реализации творческого потенциала у них в приобретении исполнительских навыков.

При целенаправленном обучении необходимо обратить внимание будущим специалистам не только на правильные, но и ошибочные действия – замечает Б.Ф. Ломов [5, с.68]. Эту позицию разделяет и Е.П. Ильин, считая, что «осознание неточностей и ошибок в двигательных действиях является на начальной стадии обучения обязательным условием, так как в противном случае повторное выполнение действий может лишь усугубить ошибку, закрепить ее [2, с.45]. Опираясь на тезис Г.М. Когана «Учиться на ошибках!» [3], С.И. Савшинский подчеркивает: «Пользу приносит та работа, которую можно определить как отрицательный опыт. Знание – «не то!», «не так!» - тоже знание. Мало того, если работа доведена до осознанного умения, ее результаты, непригодные для данного случая, могут найти применение в каких – то других» (6).

Таким образом, напрашивается вывод: в учебно-воспитательном процессе при подготовке артиста – вокалиста музыкальной эстрады не следует избегать отрицательного опыта, его желательно не допускать на концертных выступлениях. Причем для профессионального роста в исполнительской деятельности важно не ограничиваться готовыми знаниями, умениями, навыками, а стремиться к новому, создавая собственную интерпретацию музыки в процессе творческой трактовки эмоционально – образного содержания путем использования элементов импровизации, ярких приемов воплощения средств выразительности. В частности, Дж. Стернберг и Е. Григоренко к творческой деятельности при подготовке обучающихся к концертному исполнительству относят:

- интеллектуальные способности (синтетические, аналитические, практико- контекстуальные);
- полноту знаний об объекте деятельности;
- мотивационный интерес к действиям;
- специфические личностные качества (готовность к преодолению трудностей, разумный риск, вдохновение, положительные эмоции и др.);
- благоприятную окружающую среду [7].

Сценическое состояние артиста музыкальной эстрады во многом определяется адаптивными возможностями к техническими выразительным средствам в воплощении художественно-образного содержания музыки, к собственному психофизиологическому состоянию организма, эмоциональной обстановке зрительного зала и неожиданностям, которые могут возникнуть во время его выступления. Иными словами, успешная исполнительская деятельность вокалиста эстрады возможна в условиях всех согласованных сторон личности – интеллектуальной, эмоциональной, двигательной. Эту особенность образно описывает С.Т. Рихтер, испытавший свои ощущения во время концерта: «Стихия музыки, подчинившая тебя, не оставляет места праздным мыслям. В эти минуты забываешь обо всем – нее только о зрителях, зале, но и о самом себе!»

В процессе профессиональной подготовки эстрадного артиста – музыканта – вокалиста особое значение приобретает выработка конкретных критериев соответствия его исполнительской деятельности. Помимо тех способностей, которыми должен обладать каждый специалист, а именно: наличие музыкального слуха, музыкальной памяти, ритма и др., ему необходим более широкий круг представлений, в основе которых лежит способность глубоко постигать и передавать содержание произведения, его смысл, интонационный строй и т.д. Способности к такой деятельности определяются не только музыкальной одаренностью, но и возможностью проявлять себя в различных условиях сценических действий. Это, на наш взгляд, составляет основополагающий критерий концертного исполнительства.

Важнейший критерий музыкально-исполнительской деятельности выдвинул Л.А Коган: «Моментально полная отдача!» [4, с.222], его следует рассматривать как особо значимый, поскольку способность «отдать» все, что было приобретено в течение длительных, упорных занятий в краткий, но довольно

ответственный момент концертного выступления – это значимый дар концентрации всех духовных и физических сил, который необходимо постепенно развивать у всех исполнителей, включая вокалиста музыкальной эстрады. И, несомненно, артисту важно иметь собственный творческий облик, особую «духовную оригинальность», быть мастером и художником, ибо, по справедливому замечанию А. Франса, искусство «страдает», если мастер не становится художником, а художник не достигает необходимой степени мастерства.

Создание собственной исполнительской трактовки музыкального произведения – наивысший аспект подготовки будущего вокалиста эстрады, представляющий собой сложный процесс, поскольку он овладевает всеми необходимыми знаниями, умениями, навыками, чтобы реализовать свою художественную идею. Очень важно, чтобы обучающийся осмыслил содержание, условия труда, требования, предъявляемые спецификой профессии к специалисту. Здесь практически происходит адекватная оценка своих профессиональных задатков. Адаптация к исполнительству – это не только привыкание к условиям труда, но еще иосмысление собственных эстетических идеалов и формирование мотивации к их достижению. Будущему артисту – вокалисту эстрады необходимо научиться искать свой репертуар, свою манеру общения с публикой, уметь анализировать собственные удачи и недочеты, конструировать исполнительский план выступления.

Исходя из вышеизложенного, еще раз подчеркнем: чем выше и богаче шкала духовных и художественных ценностей, обретенных вокалистом музыкальной эстрады в процессе подготовки к концертным выступлениям и накопленных опытом, тем больше открываются перед ним возможности для создания и реализации оригинальных творческих номеров, саморазвитию и самосовершенствованию для достижения подлинного успеха в избранной профессии.

1. *Григорьев В.Ю. Исполнитель и эстрада. – М.: Классика- XX1, 2006.*
2. *Ильин Е.П. Успешность деятельности, компенсации и компенсаторные отношения/ Вопросы психологии, 1983,№5.*
3. *Коган Г.М. У врат мастерства. – М.: Советский композитор, 1961.*
4. *Коган Л.А. Цель и смысл жизни человека. – М.1984.*
5. *Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984.*
6. *Савшинский С.И. Работа пианиста над музыкальным произведением. – М.: Классика – XXI, 2004.*
7. *Стернберг Дж., Григоренко Е.Л. Учись думать творчески// Основные современные концепции творчества. – М.: Молодая гвардия, 1997.*
8. *Цагарелли Ю.А. Психология музыкально-исполнительской деятельности. – СПб.:Композитор, 2008.*

Аннотация

Мақалада эстраданың болашақ музыка әнші оқыту проблемасы қарастарылады. Сабақ концерт орын-даушы ерекшелігін білім мен кәсіби қызметінің психологиялық ерекшеліктері, жеке қасиеттерін, сахна іс-түрлі жағдайларда өзін білдіру, сондай-ақ тәжірибе, өз таңдаған мамандықтары бойынша шынайы табысқа жету үшін бастапқы шығармашылық залдары, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру, жасау және жеткізіп беру мүмкіндігінбілдіреді.

Түйін сөздер: концерт орындаушылығы, оқыту, музыкалық эстрада,эстрадалық музыка әнші.

Resume

In the article the author considers problem of professional preparations of future pop music vocalist. The profession of concert performer means knowledge of specific and psychologic features of professional activities, ability of showing oneselfin various terms of action stages, as well as experience to create and implement original creative acts, self-development and self-perfection, and real success achievement in selected profession.

Keywords: concert performance, training, musical variety, pop music singer.

ӘОЖ53(075.8)

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ БІЛІКТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Н.А. Сәндібаева Ұ.Т. Спабек* –

(Алматы қ. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, - магистрант)

Аннотация

Мақалада жоғары мектептегі болашақ физика маманының кәсіби біліктілігін қалыптастыру қажеттілігі баяндалған. Біз ұсынған жүйе негізінде физика пән мұғалімдерінің кәсіби біліктілігін арттыруда әрбір мұғалімнің өзіндік ұстанымдары: нәтижеге бағытталу, модульдік, қашықтан оқыту, үздіксіздік екені атап көрсетілді. Студенттердің

кәсіби біліктілігін қалыптастыру жолдарын қарастыра отырып, шығармашылық есептердің шығару тәсілдері мен түрлерін ажыратып көрсеттік. Студенттің шығармашылық есептердегі белгілі мақсаттарды шешу жолында есептің идеясын, ондағы жаңа нәрсені, белгісіз амалдар тәсілін табуға, есепті шығаруға көптеген іс-әрекеттерді пайдалануға болатынын қарастырдық.

Түйін сөздер: кәсіби біліктілік, физика мұғалімі, әдістеме, жоғары мектеп, шығармашылық есеп.

«Ұстаз тумысынан өзіне айтылғанның бәрін жетік түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселерінің бәрін жадында сақтайтын, олардың ешбірін ұмытпайтын, алғыр да зерек ақыл иесі, өте шешен, өнер-білімге құштар, аса қанағатшыл, жаны таза және әділ, жұртқа жақсылық жасап, үлгі көрсететін, қорқу мен жасқануды білмейтін батыл, ержүрек болуы керек»

Әбу Насыр әл Фараби

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған Жолдауында «Білім мен ғылымды өз дәрежесінде меңгерген елдер ғана әлемдік дамудың алдында болады. Ендеше біз халыққа білім беру және дамыту, оларды реформалау ісін барынша қарқынды жолға қоюымыз керек» - деп ұстаздардың білім беру жүйесіндегі басты бағытын айқындап берді. «Мен еш уақытта өз оқушыларыма еш нәрсе үйретпеймін, тек қана олардың оқуы үшін жағдай жасаймын» - деп ұлы физик Альберт Эйнштейн айтқандай, біздің пайымдауымызша, студенттің зерттеу жұмысымен айналысу үшін жағдай жасалуы тиіс деп есептеймін. Ғалымдардың пікірінше мұғалімнің кәсіби дайындық күйінің пайда болуы мен қалыптасуы, оның кәсіптік қызметтің міндеттерін, жауапкершілігін саналы түсінуімен және осы бағытта табысқа жету ынтасымен анықталады.

Қоғамда туындап жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге сәйкес білім беру мақсаты мен мазмұны, міндеттері әлемдік деңгейге сәйкес келетін біліммен қаруланған студенттер, яғни білімді де білікті маманды дайындауды қажет етеді. Жас ұрпақты жан-жақты жетілген, ақыл парасаты, өресі биік, өз Отанын сүйетін азамат етіп тәрбиелеудегі басты тұлға – ұстаз[1].

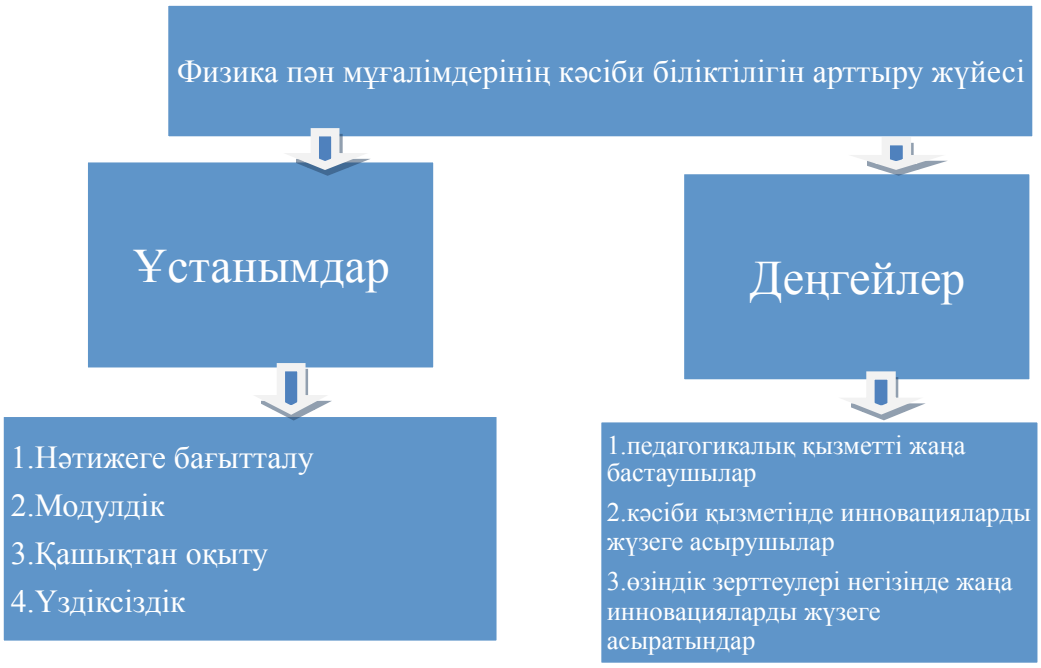

1-сурет. Физика пән мұғалімдерінің кәсіби біліктілігін арттыру жүйесі

Біліктілік – адамның қандай да бір кәсіби-еңбек қызметін орындауға деген дайындық деңгейі. Педагог өз мамандығының сапасын, біліктілігін арттыруды психологиялық тұрғыдан қамтамасыз етуі үлкен роль атқарады. Педагогтың іс-әрекеті көбінде оның кәсіби шеберлігінің кеңістігіне қатысты, педагогикалық қарым-қатынас механизмдеріне, оқушылардың (студенттердің) психологиялық ерекшеліктерінің табиғатына да байланысты. Қазіргі күні өте өзекті мәселелердің бірі ретінде физика пән мұғалімдерінің кәсіби біліктілігін арттыру жүйесінің қажеттігі туындап отыр. Осы негізде көптеген әдістемелік құралдар мен материалдарды саралай келе 1-суретте бейнеленген жүйені ұсынып отырмыз.

Бұл жүйе негізінде физика пән мұғалімдерінің кәсіби біліктілігін арттыруда әрбір мұғалімнің өзіндік ұстанымдары басты бағдарға айналып, негізгі бағытта болуы тиіс. Атап айтқанда ең негізгі ұстанымдар:

– нәтижеге бағытталу;
– модульдік;
– қашықтан оқыту;
– үздіксіздік.

Сонымен бірге, осы жүйе негізінде физика пән мұғалімдерінің кәсіби біліктілігін арттыруда әрбір мұғалімнің белгілі деңгейлерден сатылап өтуі де міндетті болып табылады. Мұндағы негізгі деңгейлер:

– педагогикалық қызметті жаңа бастаушылар;
– кәсіби қызметінде инновацияларды жүзеге асырушылар;
– өзіндік зерттеулері негізінде жаңа инновацияларды жүзеге асыратындар.

Болашақ физика маманының кәсіби біліктілігін қалыптастырудағы құзыреттіліктер:

– әлемді танудың ғылыми әдістерін меңгеру, бақылаулар мен тәжірибелерді жүргізу, өлшеулер жасап, физикалық заңдар, теориялар мен ұғымдарды эксперимент барысында дәлелдеу;
– физикалық заңдар, теориялар мен ұғымдарды біліп, түсіну, шамалардың мағынасын ұғу;
– физика пәнінен есептер шығару;заманауи астрономия мен астрофизика идеялары, аспан денелерінің табиғаты;
– жаратылыстың құрылысы, эволюциясы туралы түсініктің болуы ең маңыздысы болып табылады[2].

Соның ішінде, физика пәнінен есептер шығару – оқу үрдісінен бөліп алуға болмайтын бір бөлігі болып табылады, себебі ол физикалық ұғымдарды қалыптастыруға, оқушылардың физикалық құбылыстарды оқып-үйренуіне, ойлау қабілетін дамытуға, білімдерін нақтылауға, оны практикада қолдана білуге үйретуде маңызы зор.

Есептер шығару физикалық заңдарды оқып-үйренуде, тереңірек және нақты білім алуға, алған білімдерін берік меңгеруге, логикалық ойлау қабілетінің дамуына, белсенді болуына, физика пәніне деген қызығушылығын арттыруға, алға қойған мақсатқа жетуде табандылыққа, өзіндік жұмыс істеуге машықтануға, өз бетімен білім алу дағдысына ие болуға көмектеседі. Есептер шығаруды мына жағдайларда қолданады: проблемалық ситуация туғызуда, жаңа тақырып өткенде, практикалық іскерлік пен дағдыларды қалыптастыруда,білімін тексеруге, физикалық құрал-жабдықтардың жұмыс істеу принциптерін түсіндіруде; студенттердің шығармашылық ойлау қабілетін жетілдіруде және кәсіби біліктілігін арттыруда. Жалпы физика курсынының есептері қиындығына қарай орташа, қиын, шығармашылық болып бөлінеді. Шығармашылық есептердің өзі іздену есептері, конструкторлық есептер болып бөлінеді[3].

Атап айтқанда, шығармашылық есептерді шығару студенттерден шығармашылық іс-әрекеттерді керек етеді. Шығармашылық іс-әрекеттердің анықталған нақты бір операциялар жүйесінің болмауы физиканы оқыту процесінде педагогикалық маңызды қиыншылықтарды туындатады. Біз шығармашылық есептерге студенттің есептің шарты қоятын мақсаттарды шешу жолында есептің идеясын, ондағы жаңа нәрсені, белгісіз амалдар тәсілін табуға, есепті шығаруға төмендегідей іс-әрекеттерді пайдалануға болатын есептерді жатқызамыз. Олар келесі іс-әрекеттер:

– физикалық құбылысты өз бетінше көре білуі, бақылаған құбылыс туралы өз ойларын, фактілерді іздеу тәсілдерін тұжырымдай алуы;
– бір физикалық объектіні нақты бақылап көріп, оның белгілері мен сапаларын танып, ажырата және топтастыра білуі;
– қарастырып отырған физикалық құбылыстың сипатын, оның белгілері арасындағы байланысты таба білуі;
– қойылған сұрақтар бойынша есепті шығара және тұжырымдай білуі.

Қазіргі жоғары мектепте физика пәнінен өткізіліп жүрген сабақ жүйесінің негізгі алға қояр мақсаты: студенттердің қабілетін дамыту, білімдерін шығармашылықпен толықтырып, практикада қолдана білуге үйрету, шығармашылық есептер шығаруға деген икемділігін қалыптастыру, түрлі тақырыптарда тәжірибелер жасауға үйрету, ойын ретті және нақты айтуға машықтандыру, ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысуға қабілеті жеткендігіне студенттердің сенімін арттырып, оқуға ынталандыру. Болашақ физика мұғалімінің кәсіби бейімделу аясы негізінен мына элементтерді құрайды: кәсіби бағдар, кәсіпке даярлық, кәсіби орнығу, мамандық бойынша студенттердің білім алу ерекшеліктері, еңбек жағдайларын жасау[4].

Демек, болашақ физика пәнінің маманы болар мұғалімді, қазіргі студенттердің шығармашылық қабілетін дамытуға кәсіби бейімдеу аясының мазмұны мына бағыттарды қарастырады: өздерінің қызмет барысында кездесетін нақтылы, оқу-тәрбиелік жағдайларды түсініп, оларды талдай білуі; студенттердің

шығармашылық есептер шығаруға қызығушылығын тудыруға, белсенділігін арттыруға және кәсіби біліктілігін дамытуға мүмкіндік беретін іс-әрекеттерді орындау.

Болашақ физика мұғалімінде кәсіби іс-әрекетті орындауға дайындықты қалыптастыруды, оған мақсатты түрде, өзара байланысқан әсер етулер арқылы жетуге болады. Ол үшін:

– белсенді тәжірибиелік, эксперименттік жұмыстар жүргізу арқылы, есептершығаруға қызығушылығын арттыру, ынтасын ояту;

– пәнаралық байланыстарды жүзеге асыра отырып, кәсіби міндеттерінің шарттары мен мазмұнын айқындау;

– теориялық білімдерді меңгертіп, көрнекті құралдар мен физикалық құрал-жабдықтарды келешек қызметінде пайдалану;

– студенттердің оқу-танымдық іс-әрекеттерін тиімді ұйымдастыру арқылы оларға қажетті біліктер және дағдылармен қаруландыру;

– студенттердің келешек қызметіне өзін-өзі педагогикалық және психологиялық тұрғыда дайындауын қадағалау, үйрету, икемдеу.

Физика пәнін оқыту барысында студенттердің кәсіби біліктілігін қалыптастыруда тапсырмаларды орындау қажет болады:

– теорияның негізін салдарын бөліп көрсете отырып, теорияның құрылымдық сызбасын жасау;

– есепті шығарудың құрылымдық логикалық жүйесін құру, яғни тапсырманы орындауда іс-әрекеттің «тізбегін» бастапқы жағдайдан шығарып түзу.

Студенттер меңгеруіне тиісті практикалық біліктіліктерге қатысты мына фактіге назар аударған дұрыс: практикалық біліктіктің көптеген амалдары жоғарыда аталған ой операцияларымен тікелей байланыста бірлесе өрбиді. Әртүрлі логикалық ой операциялары мен іс-әрекеттің түрлі амалдарына үйретуде студенттер бойында ізденушілік, тапқырлық қабілеттері қалыптасып, физикалық түсініктердің мазмұны тереңдейді. Шығармашылық есептердің қолайлысы іріктеліп, таңдалып алынуы студенттерді әртүрлі физикалық құбылыстар мен заңдылықтар арасындағы логикалық байланысты ойлап табуға итермелейді, оқу материалын көзсіз жаттап алудан сақтандырады, физикалық ситуацияларды талдау біліктілігін қалыптастырады және есептерді шешудің түрлі амалдарын бойларына сіңіре отырып кәсіби біліктілігі қалыптасады[5].

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келе, есептердің мазмұнындағы қарама-қайшылықтарды шешудің логикалық ізденісті тудыратыны (Э.М.Браверман, А.С.Сиденко) жөніндегі ойды дамыта отырып, біз шығармашылық есептерді келесі түрлерге ажыраттық. Логикалық-ізденушілік, зерттеушілік, құрастыру және компьютерлік есептер. Мұнда логикалық есептерге шығарылуы үшін логикалық операцияларды керек ететін есептерді жатқыздық. Шығармашылық есептердің бұл түрі есептерді шығару үшін қажетті логикалық әдістерді меңгеру қажеттілігі айқындайды. Өйткені шығармашылық есептерді шығару кезінде ойлау үдерісінің логикалық және шығармашылық компоненттері анағұрлым қарқынды дамитын болады.

Білімді практикада қолдану кезеңі оқыту үдерісінде жетекші орынға ие, себебі студенттердің есептапсырмаларды орындаудағы жан-жақты іс-әрекеттері үлкен ақыл-ой қызметі арқылы жүзеге асады. Шығармашылық есептер алған білімді шығармашылықпен қолдануға және сол арқылы олардың қолдану аясын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Зерттеу мәселелеріне қатысты әдістемелік, педагогикалық, психологиялық және жаратылыстанулығылыми әдебиеттерге жасалған талдау нәтижесінде оқыту үдерісінде студенттердің «қызығушылығы», «шығармашылық есеп», «шығармашылық іс-әрекет»ұғымдарының мәндік және мағыналық сипаттамасын ашып беруге; олардың өзара ара-қатынасын зерттеуге, шығармашылық есептерді орындауда теориялық және практикалық біліктерді қалыптастырудың мазмұндық құрылымын жасауға, оның өлшемдері мен көрсеткіштерін анықтауға мүмкіндік туды.

Шығармашылық есептердің ойлау үдерісінің логикалық және шығармашылық компоненттері анағұрлым қарқынды дамитын түрлеріне ажыратылуы:

- студенттерді ой операциялары мен іс-әрекеттің түрлі амалдарына үйретуге
- студенттер бойында ізденушілік, тапқырлық қабілеттерінің қалыптасуына
- студенттердің физикалық түсініктердің мазмұнына терең бойлауына
- есептерді шешудің түрлі амалдарын бойларына сіңірулеріне себептесетінін көрсетті.

Физикалық шығармашылық есептердің мазмұнын құрастыруда басшылыққа алынған талаптар мен критерийлер жалпы физика курсы бойынша жасалған шығармашылық есептердің мазмұндық ерекшеліктерін, студенттердің шығармашылық есептерді шығаруына қажетті іс-әрекет құрылымын, студенттердің қызығушылығын арттыру физикалық білімінің негізгі көрсеткіштерінің бірі екендігін көрсетті[6].

Физикалық білімді меңгеру және шығармашылық есептерді орындаудағы біліктер амалдары мен қимылдарын игеру, белсенді оқыту формаларын пайдалану, өмірде және күнделікті тұрмыста студенттерді іс-әрекеттерінде қолдану сияқты шарттармен қамтамасыз етілетіндігі тәжірибелік эксперимент арқылы дәлелденді.

Студенттердің физикаға қызығушылығын арттыру мақсатында пайдаланған шығармашылық есептер физиканы оқыту үдерісінде қолданылатын жаттығулар жүйесін, есептер жинақтары мен дидактикалық оқу құралдары мазмұндарын, сонымен қатар, жоғары мектеп реформасы тұрғысынан оқу үдерісін жетілдіруде пайдалануға болады.

Қорыта келгенде, физика пәні бойынша меңгерілген білімді бекіту кезеңінде пайдаланатын шығармашылық есептер білімді түсінуге негізделген бекіту үдерісіне сай болады. Түсіну, есте сақтау – физика курсы бойынша білімнің толық, мықты меңгерілуіне себебін тигізеді. Ал бұл өз кезегінде бұрынғы білімді анағұрлым терең, жаңа қырынан түсінуге және пайдалануға мүмкіндік береді. Осы кезеңде пайдаланатын шығармашылық есептер білімді кеңейтуге, кәсіби біліктік пен машық-дағдыларды байытуға бағытталғаны жөн.

1. *Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халқына Жолдауы. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. 7 қаңтар 2014 жыл.*
2. *Ғ.М.Кертаева. Білікті маман даярлау – басты мақсат // Бастауыш мектеп. -2006. - №7. - Б.11-13.*
3. *Аубакирова Ж.К. Педагогикалық қарым-қатынастың психологиялық-педагогикалық негіздері. // «С. Аманжолов оқулары - 2005» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. Өскемен 2005. - 538 б.*
4. *Кенжебеков Б. Маманның кәсіби құзыреттілігінің теориялық негізі //Бастауыш мектеп. – 2005. - №3. – Б. 3-7.*
5. *Жүсіпқалиева Ғ.Қ., Джумашева А.А., Құбаева Б.С., Мектепте физикакурсын оқытудың теориясы мен әдістемесі: Оқу құралы. /Жүсіпқалиева Ғ.Қ., Джумашева А.А., Құбаева Б.С./ -Орал: М.Өтемісов атындағы БҚМУ редакциялық баспа орталығы, 2012 – 195б*
6. *Арыстанов Т. Физикадан эксперименттік есептер шығару. // Математика және физика журналы. - №3, 2004 . –Б. 29-31.*

Аннотация

В данной статье говорится о подготовке будущих учителей физики с профессиональными навыками. В предложенной нами системе указывается необходимостьдля учителей физики для повышения качества преподавания: хорошие результаты, модульное обучение, дистанционное обучение, повышение качества преподавания. И рассматривая пути формирования профессиональной квалификации студентов, мы раскрыли способы и виды решения творческих задач.Предусмотрели возможности для определения цели и идеи задачи, чего-то нового в ней, а так же разные способы решения, использования множества действий задачи при решении задач студентами.

Ключевые слова: профессионализм, учитель физики, методика, высшая школа, творческая задача.

Annotation

In the paper a looking for a future make a teacher’s with professional cards. In the listing system's for physic's teacher a higher quality education’s whatall teacher’s must be: result, moduledistance education, a higher education technology. In the paper a looking a strategy equal of the student’s a professional part witching and aspect’s with equal of physic’s. A looking for a writing equal with student’s with one basic, made is idea new technology, a basic equal, as well as justify more equal of the physic’s measurements.

Keywords: professional education, a physics teacher, methodology, high school, informative.

ӘӨЖ 371.012

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ҚОЛДАНБАЛЫ ҚОЛӨНЕРГЕ ҮЙРЕТУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖОЛДАРЫ

Р.А. Дарменова – *п.ғ.к. .,профессор м.а.*

С.М. Крыкбаева– *ө. ғ. к. қаум.проф.м.а.*

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалықуниверситеті, «Кәсіптік білім» кафедрасы

Абстракт: Қолданбалы қолөнергеоқытудағы мұғалімніңмақсаты – қолөнердің даму тарихын, халық шеберлерінің өмірін, олардың бұйым жасаудағы құпиясын болашақ мамандарға жеткізу, бұйымды жасап шығарудың технологиялық тәсілдерін үйрету, тақырып таңдай білуге жетелеу олардың эстетикалық талғамын дамыту, сондай-ақ шығармашылық шабыттарын өсіру. Меңгерген білімді практикамен байланыстырып, тәжірибеге енгізу, шеберлікке

икемдеу.Шебер болуға әркімнің қабілеті әр түрлі болып келеді, тек бәрі бірдей емес. Қазақ қолданбалы қолөнері негізінде тәрбие беруде студенттердің шығармашылық шеберлігін қалыптастыру. Қолданбалы қолөнер пәнін оқыту әдістемесінің іс-тәжірибелік жұмысының мазмұны негізінен студенттерді еңбекқорлыққа үйрету, яғни теориялық сабақтармен қатар тәжірибелік жұмыстарорындалып отырады.Зерттеу жұмысының мақсатына қол жеткізу және белгіленген болжамды жүзеге асыру үшін, теориялық білім мазмұнымен соған сәйкес шығармашылық тапсырмалар түзіледі. Шығармашылық жұмысты ұйымдыстырудың мазмұны әр түрлі тақырыпқа байланысты, шығармашылық тапсырмалар жүйесі өткізілген сабақтың мазмұнына келтіріледі.

Тірек сөздер: *қолданбалы қолөнер, маман, әдістеме, шығармашылық, мақсат, эстетикалық талғам.*

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында «Жоғары білімді дамытудың негізгі үрдісімамандар даярлау сапасын арттыру, қарқынды ғылыми-зерттеу қызметімен ықпалдастырылған инновациялық дамыту жолдары жоғары оқу орындарындағы зерттеулерінің әлеуметтік сала мен экономикалық қажеттіліктерімен тығыз байланысты білім беру және ақпараттық технологияларды жетілдіру болып табылады». Бұл бағыт студенттер білімінің халықаралық деңгейге жетуін талап етеді, оны орындау үшін студенттерді жан-жақты дамытып, біліммен қаруландыруымыз қажет. [1]

Қоғам талабы мен әлеуметтік сұраныстарға сәйкес жаңа технологиялар көбеюде. Өзін-өзі дамыта алатын өз бағыт-бағдарын айқындай білетін, өзін үнемі жетілдіре алатын қоғамның белсенді азаматын қалыптастыру. Осындаймақсатты орындау үшін жоғары оқу орны студенттеріне шығармашылық қабілет пен терең философиялық дүниетанымқажет. Студенттер тарапынан жобалардың философиялық мазмұнын, тұтастығы мен жүйелілігін меңгермей жатып таза еліктеушілікпен сыртқы формасын ғана қолданатындығы байқалып жүр. Бұл үшін оқыту үрдісін жетілдіру жеткіліксіз, қайта оған қосымша білім алуда кеткен олқылықтардың оң шешілуіне ықпал ете алатын, өз бойындағы өзгерістерді ұйымдастыра алатын жеке тұлғаға әсер етуге тиіспіз. Ал шын мәніндегі жаңашылдық әлеуеттілік жоғары оқу орнындағы әдістемелік-ізденістік жұмыстың деңгейімен тығыз байланысты.Қазіргіуақыттақолданбалы қолөнерді жан-жақты этнографиялық тұрғыда зерттеудің ғылым үшін де, өмірлік тәжірибе үшін де маңызы өте зор. Өйткені қазақтың қолданбалықолөнері жалпы халық мәдениетінің ішіндегі негізгі салаларының бірі. Олай болса қазақтың ұлттық мәдениетін, оның қолданбалықолөнерін, шеберлердің еңбегін, ісінжан-жақты зерттеу қажетті мұра болып табылады.

Бүгінгі күні білім беру мекемелері мен педагогика ғылымы алдында білім берудің философиялық негіздеріне, білім жүйесінің стратегиялық бағыттарына, мақсаты мен мазмұнына, оны орындаудың әдістемелік жолдарынажаңа көзқарас қалыптастыру.

Қолданбалы қолөнергеоқытудағы мұғалімніңмақсаты – қолөнердің шығу, даму тарихын, халық шеберлерінің өмірін, олардың бұйым жасаудағы құпиясын студенттерге жеткізу, бұйымды жасап шығарудың технологиялық тәсілдерін үйрету, тақырып таңдай білуге жетелеу олардың эстетикалық талғамын дамыту, сондай-ақ шығармашылық шабыттарын өсіру. Меңгерген білімді практикамен байланыстырып, тәжірибеге енгізу, шеберлікке икемдеу.Шебер болуға әркімнің қабілеті әр түрлі болып келеді, тек бәрі бірдей емес. Қазақ қолданбалы қолөнері негізінде тәрбие беруде студенттердің шығармашылық шеберлігін қалыптастыру. Қолданбалы қолөнер пәнін оқыту әдістемесінің іс-тәжірибелік жұмысының мазмұны негізінен студенттерді еңбекқорлыққа үйрету, яғни теориялық сабақтармен қатар тәжірибелік жұмыстар орындалып отырады.Зерттеу жұмысының мақсатына қол жеткізу және белгіленген болжамды жүзеге асыру үшін, теориялық білім мазмұнымен соған сәйкес шығармашылық тапсырмалар түзіледі. Шығармашылық жұмысты ұйымдыстырудың мазмұны әр түрлі тақырыпқа байланысты, шығармашылық тапсырмалар жүйесі өткізілген сабақтың мазмұнына келтіріледі.

Жоғарғы оқу орнындақолданбалы қолөнер бағытында арнайы пәндержүргізіліп келеді.Студенттерді қазақ халқының төл өнерінің тарихымен таныстырып, олардың өзіндік өнеге үлгісін, бейнелеу ісін орындаудың технологиясы, бұйымдарды көркемдеп өңдеу тәсілдері арқылы орындаудың әдістемелік жолдары қарастырылады. Осы мұраларды қоғамдық өмірде тиімді пайдалана білу үшін оны тереңірек оқып үйрену, әрі толық дәрежеде игеру қажет. Қолда бар халық өнерінтиімді пайдаланып, іздемпаздықпен жаңарта отырып, келешек ұрпақтың бойына сіңіру, көпшілікке өнерде болып жатқан өзгерістерді, құбылыстарды көрсете білу, жас ұрпаққаұлттық қол өнерімізді үйретудің әдістемелік жолдарын қарастыру.

Әдіс – жаңа білімді меңгерудегі принциптер мен тәсілдердің жиынтығы негізінде шындыққа жету жолы. Зерттеу әдістерін анықтауда, зерттеу мазмұнына қатысты әдістерді механикалық тұрғыдан таңдау жасамай,олардың нақтылы кезеңдеріне қажетті әдістерді алдын-ала іріктеу.

Тарихи генетикалық әдіс. Бұл әдіс зерттеу проблемасына тарихи талдау негізінде жүреді. Сондықтан да, проблема-қайдан, қашан, неге пайда болды? Оған қандай факторлар себеп болды?-деген сұрақтар алға

тартылады. Осы себепті, зерттелетін мәселенің себеп-салдарын анықтауда дитерменистік принципті басшылыққа алу керек. Бұл принцип мәселенің не екенін біліп, танысу емес, оның не себепті осындай болғанын ұғындыруға бағытталады. Талдау анализ мақсаты – бүтіннен- бөлікті, күрделіден-қарапайымды, жекеден-жалпыны, салдардан – себепті анықтау, табу болып табылады. Жинақтау синтез-негізінен келесі теориялық мәселелерді шешу:

- зерттелетін пән, тікелей байланысқан және өзара бағынышты байланыс жүйесі және жетекші бола алатын жағдай;

- құбылыстар элементтерінде, табиғатында, жеке-жеке тұрған элемент болған мен оларда барлығына тән біркелкілік барлығы;

-бірдейобьектілердегізаңдармензаңдылықтарарасындабайланысбарлығыжатады. Сондықтан, синтез-жеке бөліктердіжинақтау,біріктіруемес,олконструктивтііскеасыратын-логикалықжүйеболыптабылады.

Модельдеу әдісі адамдардың қоғамдық практикасында, ғылым да қандай роль атқарады? Осы сұрақтардың негізінде оның мазмұнынан азар аударар болсақ, ол көбінесе обьектілердің сыртқы көрінісі туралы мәлімет алуға мүмкіндік береді. Ал ұғым ретінде, модель сөзі латынның modus, modulus, яғни, үлгі, тәсіл, өлшем деген мағына береді. Оның алғашқы мәні мағынасы құрылыс санатымен байланысты шыққанын ескеретін болсақ, ол барлық уақытта, затты, үлгіні белгілеуде қолданылған, осындай оның жалпы мағынадағы сөз ретінде ашылуы, техникада, жаратылыстануда және басқа да ғылымда, ғылыми термин ретінде қалыптасуына негіз болса керек. Олай болса, модель –оған ұқсас обьектілер арқылы пайымдалған. Яғни, модель деп құбылыстарды процесс ситуация және т.б жасанды түрде оқып үйренуге, оларды зерттеуге қиын соғатын емес зерттеуге мүмкін болмайтын ұқсас құбылыстарға құрылған жасанды құралған нәрсені айтамыз.

Модельдеу – зерттеу әдісі, жобалау, конструкциялау ретінде ғылымда көп қолданылады. Модельдеу көбінесе қандай да бір құбылысты, процесті, немесе обьектілер тұрғызу арқылы зертеу болып табылады.

Модельдеу – ғылыми танымның әдісі ретінде құбылыстың дамуын, соңғы нәтижесінен озық болжап білуге мүмкіндік береді [4].

Студенттерді халық өнеріне тереңірек үйрету негізінде еңбек сүйгіштікке, әсемдікке талпындыру, мәдени мұраны қадірлеу дәстүрін жалғастыруды әр-бір бұйымдар жасау барысында жүзеге асырудың әдістемелік жолдарынқарастырады. Курсты оқу барысында болашақ маман халық өнерінің бірнеше түрлерімен танысады. Студенттерге тәжірбие барысында пропорция,перспектива, композиция, симметрия, пішін, рең, түстік үйлесім, үйлестіру үйретіледі. Теориялық түрде мына пәндердібілуі тиіс: материалтану, түстану, тоқыма және тоқу техникасы, материалдарды өңдеу технологиясы.

Практика сабағында орындауы тиіс міндеттер;

- жұмыс орнын дұрыс ұйымдастыра білу,қауіпсіздікережесінсақтау, бұйымның нобайын дайындап алу, бұйымдарды әзірлеуге мата таңдау, тоқу, кестелеу, жұмыс уақытын тиімді пайдалану,жұмыстыдұрыс безендіру.

Практикалық жұмысты орындау барысында әзірленетін бұйымның сәндік элементтерінің үйлесімділігі, түсі, көлемдік қатынасы, мазмұны, ерекшеліктері ескерілуі қажет. Студенттерді бұйымдарды өңдеу барысында дәлдікті, ұқыптылықты, түс үйлесімділігін, симметрия заңдылықтарын талап ету, кемшіліктерді дер кезінде ескерту арқылы еңбек өнімін сапасын арттыру оқытушыныңбасты міндеті болып саналады.

Практикалық сабақтардың мақсаты: Қолданбалы қолөнер пәнін оқып үйрену студенттер үшін маңызды, өйткені, керемет қол өнер туындысын жасап шығару ұзақ уақытты шыдамдылықты қажет етеді. Студенттер қол өнер бұйымдарын жасау үшін оның әдістемелікжолдарын, қолданатын материалын меңгеруі, сондай-ақ оның нобайын жасай білу қажет.

Қолданбалы қолөнер пәнінен практикалық сабақтардың міндеті; студенттердің бейнелеу, композиция, түстану туралы түсініктерін тереңдетіп дамыту;

- Композиция құрастырып, материалды дұрыс таңдауға үйрету;

- Студенттерді қол өнер жайындағы тақырып бойынша әдебиеттер мен оқулықтар мен жұмыс жасауға үйрету, материал тануға үйрету, көрмелерге қатыстыру,рухани жағынан дамыту [2].

Практикалық сабақтарды өту түрі.

- Техникалық қауіпсіздік ережесін сақтау;

- Практикалық сабақ пәнінің календарлық-тақырыптың жоспарларғасай өтілуі;

- Белгілі бір тақырыпқа композиция құрастыру және оның шешімінтабу;

- Практикалық жұмыстарға қажетті құрал-жабдықтарды түгелдеу;

- Шығармашылық процесте материалды көркемдеп өңдеу;

Практикалық сабақтар мазмұны.

Кіріспе әңгіме. Қолданбалы қолөнер және оның түрлері, даму тарихымаңызы.

1. Белгілі бір тақырыпқа композиция құрастыру.
2. Жасалынған композицияны түрлі-түсті бояумен шешу (акварель, гуашь, түсті қалам, пастель)
3. Шығармашылық процесте материалды көркемдеп өңдеу.
4. Қолөнер бұйымдарын түрлі әдісте орындау.(кесте, гобелен, аппликация, коллаж, құрақ т.б.)
5. Жұмысты аяқтап, безендіру.Қорытынды көрме ұйымдастыру

Техникалық құралдар және көрнекіліктер.

- Компьютер (интернет),қолданбалықолөнер жайында, әдебиеттер, оқулықтар.
- Атақты суретшілердің, қолөнер шеберлерінің шығармашылық жұмыстарының суреттері мен көрмелері;
- Студенттердің шығармашылық жұмыстары;
- Тарихи орындар (кесенелер) мұражайлар;
- Әдістемелік талдаулар

Практикалық сабақ жүргізудің тәртібі:

- Сабақ календарлық тақырыптық жоспарға сай жүргізіледі;
- Студенттердің сабаққа дайындығын тексеру (практикалық сабаққа қажетті құралдарының болуы);
- Берілген тапсырманың мақсаты мен міндетін белгілеу;
- СӨЖ жұмыстарын жеке тексеру;
- Орындалып жатқан жұмысты талдау;
- Модельді рейтингтің қорытындысын шығару.

СӨЖ тапсырмалары:

- Қолөнер түрлерін талдау, жасалу жолдармен танысу, мәліметтер жинау;
- Белгілі бір тақырыпта композиция құрастыру;
- Практикалық сабақтар бірнеше арнаулы тақырыптар бойынша жүргізіледі.
- Оқытылатын курс бойынша өтілетін сабақ түрлері: ұсынылған оқулықтарды оқу; шығармашылық жұмыстарды анализдеп талдау; сәндік қолданбалы өнер түрлерін меңгеру; тоқу өнерінің техникасын меңгеру; өзіндік жұмыстарын орындау

Практикалық жұмыстарды орындағанда оқытылатын пәнге шығармашылық қызығушылық танытып, үнемі ізденіс үстінде болу, бейнелеу өнерінде, сәндік қолданбалы өнердегі жаңа технологиялар мен жұмыс тәсілдерімен бірге хабардар болып отыруыкерек.Көрмелерге барып шығармашылық жұмыстарымен танысып, ғылымының әртүрлі саласы жөнінде білім деңгейін үнемі толықтырып отыруы тиіс.

Практикалық жұмыстардың бағалану деңгейі:

- берілген тапсырманы толық көлемде орындау:
- орындалған көркем туындының соңы мен сапасына мән беру:
- практикалық тапсырманы эстетикалық түрде ұсынып, ұғына білу;

Практикалық тапсырмаларды орындау кезеңінде оқытушы үнемі кеңес беру жұмыстарын жүргізіп отырады. Әрбір тапсырма орындалып болған соң оқытушы жұмыстарды көріп бағалайды.

Бұл пәнді түпкілікті меңгеру үшін сабақ үстінде белсенді жұмыс орындап, топтың пәнді меңгеріп кетуіне атсалысу керек.

Заман талабына сай, жоғары оқу орнында білім алып жатқанбілімгерлеріміздің ұлтымыздың көнеден келе жатқан салт-дәстүрін, еңбекке деген шеберлігі мен икемділігін, өнерге деген сүйіспеншілігін қалыптастыру.

1. *Класс Тіме газеті1 ақпан 2012ж.*
2. *Еңбекке үйрету,Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал 2007ж.*
3. *Р.А.Дарменова"Материалдарды өңдеу технологиясы"Алматы-2009.*
4. *Д. Пошаев Педагогикалық зерттеулер және ғылыми әдіснамасы. XXI ғасыр бастауындағы мамандандырудың жалпы кәсіби дайындығының проблемалары.R/ DIARШымкент - 2004ж.*
5. *Қ.Әмірғазин. «Қазақ қолөнері» А., Дайкпресс.1996 ж.*

Абстракт: Ознакомить с историей развития декоративного искусстваитворчеством народных мастеров, развитие эстетических вкусов, раскрыть творческое вдохновение студентов, поделиться секретами созидания иизготовления декоративных продукций,научить правильно выбирать технологические методы и тему- вот это и есть цель преподавателя. Освоенные знания связать с практикой, подталкивая мастерству и внедрить в производство.У каждого человекаспособности разные, не все одинаково могут быть мастерами. Формироватьи воспитатьтворческое

мастерство будущих специалистов на основе казахского декоративно-прикладного искусства. Практическим содержанием методики преподавания дисциплины декоративно-прикладного искусства «научить трудолюбию» это параллельно вести теоретические и практические занятия. Ставить и достигать цели научно-исследовательской работы по реализации прогноза, формируютсятворческие задания в соответствии с содержимым теоретических знаний. Содержания организации творческого труда зависит от темы,процесс творческих заданий соответствуетс пройденнымсодержаниемурока.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, специалист, методика, творчество, цель, эстетический вкус

Abstract: Acquaint the history of decorative arts and the works of folk artists, the development of aesthetic tastes, unleash the creative inspiration of students to share the secrets of creation and production of decorative productions, teach to choose a theme and technological methods - that is the goal of the teacher. Acquisition of knowledge related to the practice, pushing skills and put into production. Each person has different abilities, not all of the same can be masters. Build and nurture the creative skills of future specialists on the basis of the Kazakh arts and crafts. Practical content methods of teaching arts and crafts "teach diligence" is parallel to conduct theoretical studies with practical. Set and achieve goals of research on the implementation of the forecast, formed creative tasks in accordance with the contents of theoretical knowledge. Content organization of creative work depends on the topic, the process of creative tasks is taken into account by the content of the lesson passed.

Key words: arts and crafts, a specialist, technique, creativity, purpose, aesthetic taste

УДК 378.02:37.016

МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙКОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНОГО ПРОФИЛЯ

Карыбаева Г. А., –

магистрант, университет иностранных языков и деловой карьеры

Абстракт: Одним из главных требований в квалификационной характеристике выпускника высшей школы является знание иностранного языка, которое предполагает мировоззренческуюи методологическую межкультурность. Оно призвано обеспечить интеграцию различных способов осознания мира, формирование активной, совершенной личности, способной адекватно взаимодействовать с представителями других культур. Личность является создателем культуры. Она является частью общества и используя язык передаетсвою культуру представителям другой нации. И в этой связи вопросы формирования и развития межкультурной коммуникативной компетенции у студентов является одной из важнейших задач современного общества. Развитие межкультурной коммуникативной компетенции в учебном процессе является актуальным и привлекает большой интерес в формировании лингвокультурологической личности. И поэтому возникает вопрос разработки методического аспекта межкультурной иноязычной компетенции студентов инженерного профиля.

В статье рассматривается методический аспект формирования межкультурной коммуникативнойкомпетенции студентов инженерного профиля с применением интерактивных методовобучения, который активно должен быть реализован в процессе повседневной, официальнойи неофициальной сферах общения. Автором дается ряд научных определенийтаких понятий, как «межкультурная коммуникация», «интерактивность обучения», «система упражнений» и др., которыеспособствуют решениюобразовательных задач в разных аспектах: повышают познавательную активность студентов, критическое мышление, активизируют самостоятельную работу, развивают коммуникативно-эмоциональной сферы личности студента, формируют положительнуюучебную мотивацию, эффективное усвоение большого объёмаучебной информации, развивают познавательные процессы, раскрывают личностно-индивидуальные возможностикаждого студента. Автор также исследует эффективность использования интерактивных методов обучения в преподаваниипрофессионально-ориентированного иностранного языка для студентов инженерного профиля.

Ключевые слова: иноязычная компетенция, инженерный профиль,межкультурное общение,интерактивные методы обучения, аутентичность учебных материалов, инжереное образование, траектория в развитии образования

В настоящее время одной из приоритетных задач высшего образования инженерного профиля является подготовка специалиста, способного к саморазвитию и самообразованию, способного осуществлять инновационную деятельность и межкультурную коммуникацию. Актуальность данной задачи в техническом вузе на сегодняшний день обусловлена поставленной Президентом страны Н.А. Назарбаевым цели: «С учетом нового курса «Казахстан-2050» поручаюПравительству, начиная с 2013 года обеспечить развитие системы инженерного образования и современных технических специальностейс присвоением сертификатов международного образца» [1].Постановка такой цели предполагает владение иностранным языком и устойчивыми навыками межкультурного общения, которое характеризуется процессом, «когда смешение народов, языков, культур достигло невидимого размаха» [2, с.9].

Владениеиностранным языком современного инженера требует не только изучения данной дисциплины в цикле общеобразовательных дисциплин (ООД) в объеме 6 кредитов, но и способности свободно общаться на этом языке среди специалистов в мировом сообществе. Всё это потребовало введения в новый ГОСО 2012г. совершенно новой дисциплины «Профессионально-ориентированный иностранный язык» (ПОИЯ) [3].

Решая вопросы иноязычного профессионального обучения, во главу методики преподавания профессионально-ориентированного английского языка, нами ставится задачадостижения уровня качества владения языком как инструментом межкультурной коммуникации. Для этого при организации педагогического процесса профессионального иноязычного обучения (ПИЯО) в качестве дидактической основы берется современный постулат об активной учебной деятельности студента как субъекта, выстраивающего траекторию своего собственного развития в образовании. Немаловажным компонентом в таком педагогическом процессеявляется воспитание и самовоспитание студента, ассоциирующего себя как гражданина страны и мира, носителя этнокультуры и овладевающего культуру других народов и проявляющего толерантность в отношении других языков и культур. В обучении иностранногоязыка,так или иначе,невозможно не затронуть проблемы когнитивного и аффективного развития студента как личности, которые раскрываются в ряде научных работ некоторых отечественных и зарубежных ученых-методистов [4,5,6]. В работе Кунанбаевой С.С. отмечается, что современное образование должно быть направлено, скорее, на самостоятельный поиск знаний студентами, нежели на получение их в готовом виде, передаваемых преподавателем на уроках. Поэтому, «образование становится максимально прагматизированным и творчески развивающимся по своему характеру» [4, с.61]. В Концепции развития иноязычного образованияРК отмечено что, «изучение иностранных языков (ИЯ) признано социально значимым как залогобеспечения практической и профессиональной жизнедеятельности человека в современном мультилингвальном и мультикультурном глобализированном мире» [7, с.2].

Современный студент,имея дело с межкультурными событиями должен владеть многими компетентностями, которым характернысвои особенности. В этом ракурсе студентдействует как межкультурный посредник, умеющий оценивать мнения других, сознательно применять навыки, необходимые при изучении культуры других народов.

Межкультурная компетентность тесно связана с иноязычной и коммуникативной компетентностями, которые способствуют достижению некой общности, а именно установление контактов, кооперации, а также процессов межличностного восприятия, включая понимание партнера.

Ученые подчеркивают два подхода к определению межкультурной компетенции: она либо рассматривается межкультурная составляющая каждого компонентаиноязычной коммуникативной компетенции. По мнению А.О. Леонтовича,межкультурная коммуникация состоит из «трех составляющих: языковой, коммуникативной,культурной компетенции. Соединяясь воедино, они образуют качественно новое целое, которое обладает собственными признаками, отличными от каждого компонента, взятых в отдельности»[8].

Таким образом, определяя статускоммуникативной компетенции можно затронуть вопрос о многокомпонентности коммуникативной компетенции, в структуре которой выделяются следующие виды компетенций: 1) лингвистическая (грамматическая); 2) социокультурная; 3) прагматическая; 4) стратегическая. При формировании коммуникативной компетенции необходимо воспитывать коммуникативно активную личность, способную обеспечить адекватное межкультурное общение, диалог культур.

Формирование коммуникативной составляющей языковой профессионально ориентированной подготовки студентов технического вуза является необходимым условием становления вторичной языковой личности. Межкультурная компетенция основывается на знании, восприятии и оценке иной культуры (социально-политический и социально-психологический формат) и имеет также коммуникативно-прагматический формат, предполагающий соответствующее языковое поведение говорящего в иных культурных контекстах. Причем способность к соответствующему коммуникативному поведению проявляется как в рецептивном (умение адекватно воспринимать и интерпретировать речевое поведение представителей другой культуры), так и в продуктивном плане (умение самостоятельной продукции соответствующего речевого высказывания). Учитывая такую двойственную природу межкультурной компетенции в современной теории и методике обучения иностранным языкам, определяют две основные цели ее формирования у студентов: во-первых, межкультурную компетенцию рассматривают как понимание чужой и осознание своей собственной культуры с целью взаимопонимания в международном и поликультурном контексте; во-вторых, межкультурная компетенция предполагает способность индивида к соответствующему коммуникативному поведению в иноязычномкультурном окружении. Данное

положение обусловливает и содержание обучения иностранному языку, в которое входят как диалог представителей разных картин мира и жизненных пространств, проблемы ценностей и преодоления стереотипов, так и коммуникативные ситуации и их обеспечение соответствующими вербальными и невербальными средствами, принятыми в данном языковом сообществе. В языковом образовании наших дней одной из важных целей обучения любому иностранному языку является формирование коммуникативной компетенции. Теперьвозникает вопрос, с помощью каких средств, методов и технологий можно сформировать и оценить уровень коммуникативной компетенции.

За методическую основу курса «Профессионально-ориентированный иностранный язык» взята интерактивная методика. Для реализации всех поставленных задач в преподавании ПОИЯ в современных вузах инженерного профиля актуальным является применение наиболее передовых и эффективных методик не только в отечественной лингводидактике, но и мировой практике. К числу таких методов обучения относятся интерактивные методы преподавания английского языка. Интерактивные методы строятся в основном на диалоге, предполагающем свободный обмен мнениями о путях разрешения той или иной проблемы, характеризуются высоким уровнем активности студентов. Так, при разработке рабочей программы «Профессионально-ориентированный иностранный язык (английский)» для архитектурно-строительных специальностей нами были введены темы, предполагающие диалогическое общение, дискуссию, дебаты, круглый стол, проектные работы: «Architecture: art and science», «History of civil engineering», «Some building professions», «Building site», «Natural and artificial materials and products», «Design of architectural environment», «Wood materials»[11] ит.д.

Специфика самого учебного заведения инженерного профиля такова, что тематика, связанная с будущей профессией представляет наибольший профессиональный интерес для студентовтехнических специальностей. Поэтому, в типовую и рабочуюпрограммывведены лексические темы как: «Architecture of Great Britain», «Skyscrapers of New York», «History of building», «Modern building materials», «Outstanding architects»[10, 11]. В данных темах отражаются все компоненты образовательного и профессионального интереса студента технического вуза: социокультурный аспект, проблемность, социолингвистическийаспект.

При изучении дисциплины ПОИЯ у студентов инженерного профиля развивается умения в области говорения, чтения, письма, аудирования на основе тщательно отобранного материала.

Включение в РП темыдля дискуссии по профессиональной сфере таких как,«I have chosen architecture as a career because...», «Kazakh national products from wood», «Historical monuments of Kazakhstan»[11],а такжеролевых игр, которые позволяютсовершенствоватьуровень межкультурной и социокультурной коммуникации,вызываетинтерес к обучению.

Именно такое обучение можно отнести к наиболее оптимальнойпрактике преподавания английского языка в современном вузе. Если занятия ориентированы на достижение конкретных целей и правильно организованы, студентычасто усваивают материал наиболее полно и с пользой для себя, и это означает, что студенты думают о том, что они изучают, каким образом они будут применять полученные знания в ситуациях реальной жизни или дальнейшего обучения. Построенный таким образом учебный процесс, согласно теории профессора КазУМО и МЯ им. Абылай хана Кунанбаевой С.С., ориентирован на личность, учебно-профессиональная деятельность студента имеет конкретную коммуникативную наполненность содержанием: труд, коллективный труд, профессия и карьера, стиль управления, отношения в коллективе, инженерный труд и т.п.[4].

Всё это направлено на формирование системы речевой компетенциистудентов технического вуза. Предъявление учебного материала происходит в разных интерактивных формах: Power Point, анимация, дистанционно в личном кабинете преподавателя и т.д. Необходимо понимать, что мир нашего столетия резко отличается от мира предыдущего столетия. Уровень коммуникативной компетенции должен соответствовать уровню, на котором происходит общение в современном социокультурном контексте. Наличие соответствующего уровня коммуникативной компетенции помогает студенту эффективно общаться с людьми и сотрудничать с ними во всех сферах жизнедеятельности. Когда целью обучения иностранному языку становится формирование коммуникативной компетенции, профессионально-ориентированный иностранный язык является уже не только учебной дисциплиной, но и средством расширения сотрудничества, достижения взаимопонимания и обогащения культуры личности. В формировании коммуникативной компетенции немаловажную роль играет информационно-коммуникационная технология, так как она не только реализует личностно ориентированный подход образования в современном мире,но и образование уже невозможно без компьютерных средств в эпоху информационного развития общества. Использование большого объема компьютерных учебных материалов при изучении

профессионально-ориентированного иностранного языка таких как, мультимедийные обучаю-щие программы, аутентичные и учебные материалы Интернета, средства электронной коммуникации, электронные словари и справочники, обучающиепрограммы позволяет внедрять информационно-коммуникационные технологии в различные формы обучения (аудиторную, внеаудиторную, дистанционную, комбинированную).

Использование электронных учебных ресурсов планируется преподавателем на различных этапах изучения материала: презентация в программе PowerPoint, тренировка, контроль знаний и т.д. Достижения традиционных методик в сочетании с возможностями информационно-коммуникационных технологий активизируют учебный процесс и повышают его эффективность. Применение информационно-коммуникационных технологий при преподавании профессионально-ориентированногоиностранного языка помогает также эффективно организовать самостоятельную работу студентов (СРС). Учебная программа предусматривает для выполнения заданий СРС использование ресурсов Интернета: поиск информации по определенной теме (подговить рефераты по темам: «Houses and decorations.Feng shui ideas in designing of the room», «Architectural styles», «Rome. The Great buildings», а также подготовить видеопрезентации на следующие темы, такие как «Ancientbuildingmaterials», ««Byzantine churches in Constantinople», «Businessethics», а также студентам в качестве заданий предлагается выполнить творческое домашнее задание-написать эссе по определенным темами т.д.) [11].

Развитие навыков самообразования, удовлетворение потребности в самореализации, совершенствование навыков письменной речи, умение высказывать свою точку зрения и принимать мнения других, овладение обязательными компонентами общей грамотности человека современного общества (компьютером и Интернетом), увеличение скорости обработки больших потоков информации, совершенствование культуры общения, знакомство с социокультурными особенностями изучаемого предмета,все это входит в списокзадач современного подхода к обучению профессионально-ориентированному иностранному языку, решение которых возможно с применением информационно-коммуникационных технологий. На уроках предусматриваетсяработа над профессионально-ориентированной лексикой, которая определяется содержанием текстовв пределах изучаемой темы. Терминологическая лексика закрепляется в разнообразных упражнениях. Например, упражнения на определение значений терминов, узнавание интернациональных слов. После изучения материала по основной теме студенты создают свою презентацию. Создание презентации с необходимым сопровождением устных выступлений при обучении любому аспекту профессионально-ориентированногоиностранного языка помогает студенту проявить себя творчески.

Основной целью обучения профессионально-ориентированному иностранному языкув неязыковом вузеявляетсяобучение межкультурной коммуникации, которая тесно связано с использованием современных интерактивныхметодов обучения. В ходе занятий преподаватели технических вузовиспользуют ролевые и дидактические игры, программированное обучение, лекции-дискуссии, метод конкретных ситуаций, деловые игры. Основными задачами при преподавании дисциплин являются формирование определенных компетенций в соответствии с компетентностной моделью специалиста. Овладеть коммуникативной компетенцией на иностранном языке, не находясь в языковой среде, довольно сложно. Именно по этой причине необходимо использовать интерактивные методы обучения иностранному языкув современных вузах.

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод о том, что интерактивные методы обучения обеспечивают саморазвитие, самореализацию человека, позволяют студенту самому искать и осознавать подходящие именно для него способы ориентации в окружающем мире.А также развивают умения и навыки применения приобретенных в процессе обучения знаний в профессиональной деятельности.

1. Н.А. Назарбаев. Послание народу Казахстана«Стратегия «Казахстан – 2050: новый политический курс состоявшего государства» // Казахстанская правда от15.12.2012г., №437-438.

2. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация.- М.: Альфа, 2006.

3. Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан. Высшее образование, бакалавриат. Основные положения,утвержденныйпостановлением Правительства Республики Казахстанот 23 августа 2012 года № 1080.

4. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования, Алматы, 2010.

5. Сысоев П.В. Концепция языкового поликультурного образования (на материале культуроведения США): монография. - М.: Еврошкола, 2003.

6. Починок Т.В. Формирование социокультурной компетенции как основы межкультурного общения, Иностранные языки в школе.-2006.-№7.

7. Концепция развития иноязычного образования РК. –Алматы: Казахский университтет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, 2006.

8. Леонтович О.А. Русские иамериканцы: парадоксы межкультурного общения: монография.М.:Гнозис, 2005.

9. Rivers W.M. (Ed.) InteractiveLanguage training. New York, NY: Cambridge University Press, 1987.

10. Адилбаева У.Б., Карыбаева Г.А. Типовая учебная программа для специальностей: 5В042000 -Архитектура; 5В042100- Дизайн;5В072900 - Строительство; 5В073000 -Производство строительных материалов, изделий и конструкций; 5В 072500- Технология деревообработкипо дисциплине «Профессионально-ориентированный иностранный язык (английский)», утверждена на Заседании Учебно-методической секции Республиканского учебно-методического совета МОН РК по специальностям архитектурно-строительного и дизайнерского профилей. Протокол № 1 от 30.11.2012 г.

11. Рабочаяпрограммапо дисциплине «Профессионально-ориентированный английский язык» по специальностям: Архитектура», «Строительство», «Производство строительных материалов, изделий и конструкций», «Технология деревообработки», утвержденная МС МОК КазГАСА, протокол №1, от 27.08.2013г.

Абстракт: Жоғары мектеп түлегінің біліктілік сипаттамасының басты талабы студенттіңшет тілін білуі оның дүниетамыжәне методологиялық мәдениаралығын болжау болып табылады. Бұл басқа да мәдениет өкілдерімен дұрыс өзара қарым-қатынасқа түсуге қабілетті, белсенді, кемел тұлғанықалыптастыруды, дүниені танудың түрлі тәсілдерін біріктіруді қамтамасыз етеді. Тұлға мәдениет жасаушы болып табылады. Ол қоғамның бір бөлшегі ретінде өз мәдениетін басқа ұлт өкілдеріне жеткізуде тілді пайдаланады. Студенттердің мәдениаралық қарым-қатынас құзыретін дамыту және қалыптастыру мәселелері заманауи қоғамның аса маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.Оқу процесіндемәдениаралық өзгетілділік құзыретін дамыту лингвомәдени тұлға қалыптастыруда үлкен қызығушылық тудырады. Сондықтан инженерлік бейінді студенттердің мәдениаралық қарым-қатынас құзыретінінің әдістемелік аспектісін жасау мәселесі туындайды.

Бұл мақалада авторқарым-қатынастың күнделікті, ресми және бейресми саласында белсенді түрде жүзеге асырылуы тиіс оқытудыңинтерактивті әдістерін қолданған инженерлік бейінді студенттердің мәдениаралықөзгетілді құзыретін қалыптастырудың әдістемелік аспектісі қарастырылады. Автор «мәдениаралыққарым-қатынас», «оқытудың интерактивтілігі», «жаттығулар жүйесі» тағы басқа сындыбірқатаруғымдарғағылыми анықтама береді, олар түрлі аспектідегі білім беру міндеттерін шешуге септігін тигізеді: студенттердің танымдық белсенділігін, сыни тұрғыдан ойлауынарттырады, өздік жұмыстарды жандандырады, студент тұлғасының қарым-қатынастық және эмоционалдық ортасын дамытады, оқуға деген оң қызығушылығын қалыптастырады, көп көлемді оқу материалдарын тиімді меңгертеді, танымдық процестерін дамытады, әрбір студенттің жеке тұлғалық мүмкіндіктерін аша түседі.Автор сонымен қатар инженерлікбейінді студенттерге арналған кәсіби бағдарлышет тілін меңгертуде оқытуда интерактивті әдістерді қолданудың тиімділігін зерттейді.

Кілт сөздер: шеттілдік құзырет, инженерлік бейін, мәдениаралық қатынас,оқу материалдарының интерактивтілігі, оқыту материалдарының түпнұсқалығы, инженерлік білім, білім дамыту траекториясы

Abstract: The methodical aspect of formation of cross-cultural communicative competence of engineering profile students with application of interactive methods of training which has to be actively realized in the course of daily, official and informal spheres of communication is considered in this article. The author gives a number of scientific definitions of such concepts as "cross-cultural communication", "training interactivity", "system of exercises", etc. which promote the solution of educational tasks in different aspects: increase informative activity of students andcritical thinking, speed up independent work, developthe communicative and emotional sphere of the personality of the student, form positive educational motivation, effective assimilation of large volume of educational information, develop cognitive processes, declare thepersonal and individual opportunities of each student. The author also investigates efficiency of use of interactive training methodsin teaching ofprofessional orientedforeign language for students of an engineering profile. The methodological aspect of intercultural foreign language competency by the students of engineering profile is considered in this article.

One of the main requirements in the qualification characteristic ofgraduate of the higher education establishmentis knowledge of a foreign language which assumes the world outlook and methodological interculturality.It is urged to provide the integration of various ways of understanding of the world, formation ofan active, perfect personality, who iscapable adequatelyto interact with representatives of other cultures. The personality is the founder of culture. He is part of the society and transfershis culture to representatives of other nationalities by using of language. And in this regardthe questions of formation and development of cross-cultural foreign-language competence bystudents is one of the most important tasks of modern society. Development of cross-cultural foreign-language competence in educational process is actual and attracts a great interest in formation oflingvo-culturological personality. And therefore there is a question of development of methodical aspect of cross-cultural foreign-language competence of students of an engineering profile.

Key words: foreign language competency, engineering profile, intercultural communication,interactive teaching methods, authentic of learning materials,engineering education,the trajectory in the development of education

ОӘЖ 378.018:004

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ОҚЫТУДЫҢ СТУДЕНТТЕРДІҢТАБЫСТЫ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ЫҚПАЛЫ

Усенова А.М. –
докторант Абай атындағы ҚазҰПУ

Аннотация

Мақалада ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді зерделей келе, студенттердің табысты іс-әрекетін дамытуға интербелсенді оқытудың ықпал ететіндігі анықталған. Оқу үдерісінде интербелсенді оқыту өзін-өзі тәрбиелеуде табысты тұлға ретінде дамуға мүмкіндік береді.

Интербелсенді оқыту – әлеуметтік-психологиялық белсенді оқытудың қазіргі бағыты. Ол – ойында, пікірталаста, шағын топтармен жұмыс істеуде, кіші шығармашылық блоктарды алмастыру іс-әрекеттерімен тығыз байланысты. Интербелсенді оқытуда білім алушының белсенділігі маңызды орын алады. Белсенділіктің көзі білім алушы мен оқытушының өзара іс-әрекеті мен қарым-қатынас формаларында және студенттердің қабілеттіліктерін қалыптастыруда болып табылады. Оқытуды белсендірудің жолдары мынадай болып келеді: проблемалық оқыту; оқытудағы өзара ынтымақтастық; зерттеу, бақылау мен бағалау әрекеттері; дербестілік және өз бетінше оқу іс-әрекеті; жаңа оқу мотивациясына жағдай жасау; өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі реттеу механизмі.

Түйін сөздер: табыстылық, табыс, интербелсенді әдістер, шығармашылық.

Заманауи қоғамға әлеуметтік есейген, шығармашылық жағынан белсенді, бойында жоғары гуманитарлық мәдениеті бар, қоғамның тіршілік әрекетінің барлық өрістерінде әлеуметтік-маңызды табыстарға және өзін-өзі дұрыс көрсетуге бағдарланған, қоршаған ортаға бейімделіп қана қоймай, оны шығармашылық пен түрлендіре алатын жастар қажет. Алайда соңғы жылдары қоғамдағы саяси және экономикалық тұрақсыздық жастардың әлеуметтік бейімделу мен әлеуметтік қалыптасу, сондай-ақ олардың бойында әлеуметтік маңызы бар қасиеттердің пайда болу үрдістерін қиындата түсті. Сол себепті қарастырылып отырған мәселе, яғни жастардың бойында белсенділік пен қатар табыстылық қабілеттерін дамыту өзекті болып отыр.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді зерделей келе, біз студенттердің табысты іс-әрекетін дамытуға интерактивті оқытудың ықпал ететінін анықтадық. Оқу үдерісінде интерактивті оқыту өзін-өзі тәрбиелеуде табысты тұлға ретінде дамуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер көрсеткендей, «Интерактив» деген сөз ағылшынның «inter – act»(«Inter» – өзара, «act» – әрекетету) деген сөзінен шыққан. Яғни, интеракция – жеке индивидтердің, топтың, жұптың өзара біріккен іс-әрекеттерде бір-біріне алма кезек әсер етуі. Интерактивті оқыту – бұл оқу-танымдық іс-әрекеті ұйымдастырудың арнайы формасы. Оқытудың бұл формасында нақты және бағдарланған мақсатты алдына қояды. Сондай мақсаттардың бірі – оқу үдерісінің табыстылығын арттыратын білім алушылардың ақыл-ой кемелділіктерін сонымен бірге өз жетістіктерін сезінетіндей жайлы жағдай тудыру болып табылады. «Интерактивті оқыту» 1990 жылдары интернет желісінің дамуымен байланысты пайда болды. Осыған орай көптеген ғалымдардың пікірінше, интерактивті оқыту компьютер және интернет желісін пайдалану арқылы оқыту дегенге саяды.

Интерактивті оқыту – әлеуметтік-психологиялық белсенді оқытудың қазіргі бағыты. Ол – ойында, пікірталаста, шағын топтармен жұмыс істеуде, кіші шығармашылық блоктарды алмастыру іс-әрекеттерімен тығыз байланысты. Интерактивті оқытуда білім алушының белсенділігі маңызды орын алады. Белсенділіктің көзі білім алушы мен оқытушының өзара іс-әрекеті мен қарым-қатынас формаларында және студенттердің қабілеттіліктерін қалыптастыруда болып табылады. Оқытуды белсендірудің жолдары мынадай болып келеді: проблемалық оқыту; оқытудағы өзара ынтымақтастық; зерттеу, бақылау мен бағалау әрекеттері; дербестілік және өз бетінше оқу іс-әрекеті; жаңа оқу мотивациясына жағдай жасау; өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі реттеу механизмі.

Интерактивті оқытудың формалары былайша бөлінеді:

- дискуссиялық диалог, топтық диалог, тәжірибеден алынған жағдайды талдау, моральдық таңдау бойынша жағдайды талдау;
- ойындық: дидактикалық және шығармашылық ойындар, рөлдік ойындар, іс-әрекетті ұйымдастыру ойындары;
- тренинг – сабақты коммуникативті және сензитивті тренингтер түрінде өткізу және дискуссиялық, ойындық әдістерді қолдану.

Интерактивті оқытуда оқытушы мен білім алушы, білім алушы мен білім алушы арасында өзара белсенді қарым-қатынастың жоғары деңгейде қалыптасуын талап етеді. Ондай қарым-қатынас ашық пікір айту, пікірталас, ішкі ойын айту, жауаптасу түрінде өтеді. Білім алушы өзінің белсенді пікірінде қаралып отырған мәселені шешудің ұсыныстарын айтады. Интерактивті оқыту барысында оқушылар мынадай адамдармен және құралдармен қатынаста болады:

Шақырылған адамдармен (немесе топтың өзі қандай да бір ұйымға, адамдарға баруы мүмкін);

Басқа студенттермен (жұппен жұмыс істеу);

Шағын топпен (3-5 студент);

Үлкен топпен (рөлдік ойындар, пікірсайыстар, топтағы пікірталас);

Студенттер тобымен және тұрғындармен (топ әлеуметтік сұрау алады);

Кейбір техника түрлерімен (компьютер, интерактивті тақта, теледидар, бейнемагнитофон).

Міне, осындай бірігіп жұмыс істеу мен қарым-қатынастар барысында білім алушының өзін-өзі тәрбиелеу іс-әрекеті әрдайым бірге жүріп отыруы тиіс. Осы ретте интерактивті оқыту әдісі бойынша өзін-өзі тәрбиелеу барысында өзін-өзі дамытудың негізгі тәсілдерін ашып көрсетуге болады: өз-өзіне міндет қою; өзін-өзі қадағалау; өзін-өзі ұйымдастыру; өзін-өзі бақылау; өз-өзіне есеп беру; өз-өзіне қатынас; өзін-өзі сынау; өзін-өзі дамыту; өзін-өзі иландыру; аутотренинг.

Интерактивті оқыту әдісінде әрбір білім алушы дәлелді сөйлеу мақсатында өз жұмысының нәтижелі болуын көздейді. Олар жұп, топ болып жұмыс жасағанда білімі төмен студенттер білімі жоғары студенттерден тапсырманың орындалу барысында кейде көмек алса, білімі жоғары студенттер оларға көмек береді. Осылайша интерактивті әдіс білім алушыларға мәселені бірігіп шешуге, ұйымдасуға бейімделе отырып, өзін-өзі тәрбиелеуге жетелеп отырады. Бірігіп жұмыс істеу әрі жеңіл, әрі қызық, әрі тиімді болып келеді.

Интерактивті оқыту технологиясына – ұжымдық ойлау әрекеті оқытушы мен білім алушылар арасындағы ізденушілік, жасампаздық жағдайларда өзара ықпал ету формасы. Осы ретте интерактивті оқыту әдістерінің тиімділігін былайша топтастырамыз:

— білімді ұғып, түсіну, меңгеру және шығармашылықпен орындауға жеделдетеді. Егер үнемі интерактивті әдістер қолданылса, білім алушының ақпараттарды меңгеруге икемділігі қалыптасып, қателесуі, қорқуы жойылады және оқытушымен сенімді қарым-қатынасы орнайды.

— мәселені шешуге қызығушылығы мен мотивациясы жоғарылап, ізденушілік белсенділік сезімі нақты шараларға итермелейді. Білім алушының өзіндік ойлау қабілеті, проблемалық жағдайдан шығудың өзіндік жолдары, өзіндік құндылықтары, серіктестік қарым-қатынасқа түсе білу қасиеттері қалыптасады.

— білім алушы іс-әрекеттің, қарым-қатынастың, қобалжудың жаңа тәжірибесін жинақтайды. Білім, іскерлік, дағды, іс-әрекет тәсілдері мен коммуникативті қасиеттерінің артуымен қатар білім алушы өзінің және ұжымның құзырлығын жетілдіруге ұмтылады.

— интерактивті оқыту әдісі серіктестік пен ынтымақтастыққа негізделіп, білім алушының танымдық және шығармашылық белсенділігін қалыптастырумен қатар кері байланыс орнатуына мүмкіндік береді.

— барлық іс-әрекеттерді белсендіреді.

Білім алушыларды интерактивті әдіспен оқыту барысында күрделі оқу материалдарын нәтижелі меңгерумен қатар олардың таңдаған мамандықтарына сүйіспеншілігін және жауапкершілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Жоғарыдағыны қорыта айтқанда, интерактивті оқытуды оқу-тәрбие үрдісінде пайдаланғанда оқытудың нәтижелі, білімнің сапалы болуы, білім алушылардың өз бетінше және топпен жұмыс жасауға ынтасының артуы, ізденушілік, шығармашылық, зерттеушілік қабілеттерінің жетілуі жүзеге асырылады.

Сонымен қатар, зерттеулерге сүйенсек, білімалушылардың табысты іс-әрекет ерекшелігіне төмендегілерді жатқызуға болады:

- өзіндік мақсаты мен нәтиженің болуы (кәсіби даярлығы, кәсіптік білім, білік және дағдыны игеру, жеке қасиеттерінің дамуы);

- оқу нысанының ерекше сипаты (ғылыми білім, болашақ қызметі туралы ақпарат және т.б.);

- студент іс-әрекетінің жоспарлы жағдайда өтуі (бекітілген мемлекеттік стандарт, бағдарлама, оқыту мерзімі);

- оқу құралдарының болуы – кітаптар, лабораториялық құрал-жабдықтар, болашақ кәсіптік еңбектегі модельдер, техникалық құралдары және т.б.;

- жоғары интеллектуалды жүктеме (емтихан, сынақ тапсыру, дипломдық жұмыс қорғау, т.б.).

Оқытудың жаңа технологиялары ойлауды дамытуға, танымдық ізденімпаздықты қалыптастыруға бағыт береді.

«СТОД» технологиясын қолдана отырып, студенттердің дербес өзіндік жұмыста педагогикалық жағдаяттарды талдауға, шешім шығаруға дағдыландырамыз. «Педагогикалық жағдаят» ұғымының өзі педагогикалық үдерістің қарапайым «бөлшегі» ретінде қарастырылады.

Педагогикалық тапсырмалар мен жағдаяттар студентті әртүрлі стратегиялар арқылы педагогикалық ізденіске жетелейді: білім алушылар ситуацияны дұрыс шешу үшін терең теориялық білімін көрсетулері керек. Біріншіден, жас аралық психофизиологиялық ерекшіліктерді аңғара алулары керек. Екіншіден, меңгерген білімді жағдаяттарды талдау барысында дәлелдейді. Үшіншіден, дұрыс шешімді қабылдау тағы да философиялық, психологиялық, педагогикалық білімдерге байланысты [1]. Сонымен, студенттер аудиториялық дәрісте өзі білмегенін бірге оқып жүрген жолдастарынан естіп білсе (жұпта, топта), өзіндік жұмыс кезеңінде, ол арнайы және қосымша әдебиеттерді оқуға бағытталады. Педагогикалық үдерісті жан-жақты сипаттау үшін сыни тұрғысынан ойлауды дамыту қажеттік етеді.

Педагогикалық жағдаяттарды оқытушылар мен студенттердің іс-әрекет объектісі – педагогикалық үдеріс туралы білімдер негізінде педагогикалық жағдаяттарды, тапсырмаларды шешуде шығармашылық тұрғыдан пайдаланады деп есептейміз.

Мысалы ретінде тапсырма: «Автордың орындығы» деген әдісінің талабы бойынша барлық студенттер жауап ретінде мектеп әкімшілігіне хат жазады. Ортада тұрған орындыққа бір хаттың авторы шығып, өз ойын білдіреді. Барлық тыңдаушылар талдауға қатысып, сұрақтар қойып, түсінбегендерін анықтайды, жауапты өз ойларымен толықтырады. Мақсат: жазу әрекетіне арналған әдістер негізінде студенттердің тәрбие механизмдері туралы педагогикалық ойлау қабілетін дамыту.

«СТОД» технологиясының негіздері. Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекет табыстылығын қалыптастыруда оқытудың жаңа технологияларының орны ерекше мәнді. Көптеген технологиялардың ішінде (модульдік технология, деңгейлеп оқыту технологиясы, тіректі конспекті технологиясы, т.б.) біздің пікірімізше, «Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғысынан ойлауды» (СТОД) дамыту технологиясының мәнділігі әмбебаптылығымен сипатталады.

«СТОД» технологиясындағы әдіс-тәсілдердің саны 300-ден астам деген болжам бар. Технологияның ерекшелігі педагогикалық үдеріске қатысушылардың жеке, жұпта, топта оқу-танымдық іс-әрекет белсенділігін көрсете алу, шығармашылықпен тапсырмаларды орындау, әрқайсысының өзіндік пікірін қалыптастыруға мүмкіндік жасау негізінде жаңа әдіс-тәсілдерді өздері тауып ұсыну.

Студенттердің оқулықпен, басқа да әдебиетпен жұмыс істегенде мәтінді жан-жақты меңгеріп, оның негізгі идеяларын ұғынуы басты мақсат болып табылады.

Жазу іс-әрекетінде студенттердің сауатты, терең ойлау арқылы, шығармашылықпен тапсырмаларды (реферат, конспект, эссе, т.б.) орындау мақсаты көзделеді.

Қызығушылықты ояту: Үйрену үдерісі бұрынғы білетін және жаңа білімді ұштастырудан тұрады. Үйренуші жаңа ұғымдарды, түсініктерді, өзінің бұрынғы білімін жаңа ақпаратпен толықтырады, кеңейте түседі. Сондықтан да сабақта қарастырылғалы тұрған мәселе жайлы студент не біледі, не айта алатындығын анықтаудан басталады. Осы арқылы ойды қозғату, ояту, ми әсер ету жүзеге асады. Осы кезеңге қызмет ететін «топтау», «түртіп алу», «ойлау», «жұпта талқылау», «болжау», «әлемді шарлау, т.б. деген аттары бар әдістер жинақталған.

Қызығушылықты ояту кезеңінің екінші мақсатыбілім алушының белсенділігін арттырады. Өйткені, үйренуенжарлықтан гөрі белсенділікті талап ететін іс-әрекет екені даусыз. Студент өз білетінің еске түсіреді, қағазға жазады, көршісімен бөліседі, тобында талқылайды. Яғни, айту, бөлісу, ортаға салу арқылы оның ойы ашылады, тазарады. Осылайша шыңдалған ойлауға бірте-бірте қадам жасала бастайды. Студент бұл кезеңде жаңа білім жайлы ақпарат жинап, оны байырғы біліммен ұштастырады.

Ойлау мен үйренуге бағытталған бұл бағдарламаның екінші кезеңі мағынаны тану (түсіне білу). Бұл кезеңде үйренуші жаңа ақпаратпен танысады, тақырып бойынша жұмыс істейді, тапсырмалар орындайды. Оның өз бетімен жұмыс жасап, белсенділік көрсетуіне жағдай жасалады. Студенттердің тақырып бойынша жұмыс жасауына көмектесетін оқыту стратегиялары бар. Соның бірі INSERT. Осы әдіс бойынша студентке оқу үрдісінде тақырыппен танысу барысында V«білемін», - «мен үшін түсініксіз», + «мен үшін жаңа ақпарат», ? «мені таң қалдырады» оқу тапсырмаларына белгілерді қойып отыруға дағдыландыру қажет.INSERT – білім алушының өзі оқыған мәтінді түсінуге, өз ойына басшылық етуге, оны білдіруге үйрететін ұтымды құрал. Мәтіндегі ойды тез ұғынып, оқығанды есте сақтау және түсінік алудағы – күрделі жұмыс. Білім алушылардың арасында оқуға жеңіл желпі қарау салдарынан түсіне алмау, өмірмен ұштастыра алмау жиі кездеседі. Мағынаны түсінуді жоғарыдағыдай ұйымдастыру – аталған кемшіліктерді болдырмаудың бір жолы болып табылады. Білім алушылар білетіндерін анықтап, білмейтіндерін белгілеп сұрауға әзірленеді. Бұл әрекет арқылы жаңаны түсіну үшін бұрынғы білім арасында байланыстар пайда болады.

Тақырып туралы ой-талғаныс – бағдарламаның үшінші кезеңі. Күнделікті оқыту үдерісінде студенттің ой-толғанысын ұйымдастыру, өзіне, басқаға сын көзбен қарап, баға беруге үйретеді. Студенттер өз ойларын, өздері байқаған ақпараттарды өз сөздерімен айта алады. Бұл сатыда студенттер бір-бірімен әсерлі түрде ой алмастыру, ой түйістіру, өз үйрену жолын, кестесін жасау мақсатында басқалардың әртүрлі кестесін біліп үйренеді. Бұл үйрену сатысы – ойды қайта түйіп, жаңа өзгерістерді жасайтын кезең болып табылады. Әртүрлі шығармашылықпен ой түйістіру болашақта қолданылатын мақсатты құрылымға жетелейді.

Осы кезеңде тиімді етуге дайындалған «бес жолды өлең», «Венн диаграммасы», «семантикалық карта», «Т кестесі», т.б. әдістер әр сабақтың ерекшелігіне, қиындық деңгейіне қарай қоланылады. «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясын оқу үрдісінде қолданған оқытушылар білім алушылардың оқу-танымдық белсенділігін арттыруға, өздігінен оқуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал ететіндігін атап өтсе, студенттер оқудың қызықты, жеңіл өтетіндігін, ұжымда бірлесіп жұмыс жасауға үйрететіндігін, білімнің тереңдігі, әрі тиянақтылығы артатындығын байқайды.

Сонымен, интерактивті әдістерді пайдалану студенттергепедагогикалық-психологиялық пәндерде алған білімдерін терең ұғынуға мүмкіндік алып, кәсіби педагогикалық жағынан шыңдалып отырды. Студенттердің пікірінше, мұндай тапсырмалар белсенді ізденіске, шығармашылық тұрғыда ойлауға негіз болады. Әсіресе, мұғалімнің әдептілік сақтауына, баланың жанын түсінуге қарым-қатынаста жоғары мәдениеттілікті көрсете білуге үйретеді.

:

1. Хмель Н.Д. Жалпы білім беретін мектептегі педагогикалық процесс: аударған Успанов К.С. – Алматы, 2002. – 78 б.

2. Рысбаева А.К. Успешность деятельности как категория педагогики. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2003. – 266 с.

3. Белкин А.С. Ситуация успеха, как ее создать. – М.: Просвещение, 1991. – 176 с.

4 Коротаева Е.В. Ситуация успеха: психолого-педагогические механизмы и этапы организации //Директор школы. – 2002. – № 2. – С. 38-44.

Аннотация

В статье автор рассматривает проблему успешности студентов. Как средство развития успешности студентов предлагается интерактивная методика обучения. Анализ психолого-педагогической литературы показывает, что следующие дидактические приемы можно использовать винтерактивной методике: Мозговая атака, Т-таблица, Диаграмма Венна, Предсказывания, Кластеры, Таблица простых и сложных вопросов, Подумайте, разбейтесь на пары, обсудите, Предварительные термины. Интерактивное обучение основано на взаимодействии студентом с учебным окружением, учебной средой, которая служит областью осваиваемого опыта, так как большинство интерактивных упражнений обращается к опыту самого студента. Новое знание, умение формируется на основе такого опыта.На основе изучения трудов ученых автор попытался изложить свое видение данной проблемы.

Ключевые слова: успех, успешность, интерактивные методы, творчество

Annotation

The article surveys the scientific and educational literature; students will continue to contribute to the successful development of interactive learning activities identified.Educational success of interactive learning in the process of self-education allows you to grow as an individual.

Interactive training - training in social-psychological theory direction. He plays, discussions, small group work, is closely related to the replacement of small creative blocks actions. Interactive student activity plays an important role in the study. Source of student and teacher activities and forms of interaction and communication is the development of students' abilities. Ways to improve the training are as follows: Problem-based learning; cooperation in teaching; research; monitoring and evaluation activities; autonomy and self-training activities; as the new school motivation; self-control and self-control and self-regulation mechanism.

Key words: profitability, revenue, interactive methods, creative

УДК 377.5:37.02

РОЛЬ ВОКАЛЬНЫХ УПРАЖНЕНИЙ В РАБОТЕ С НАЧИНАЮЩИМИ ВОКАЛИСТАМИ. ВЫБОР РЕПЕРТУАРА

Гаглоева Т.Ю. – *ст.преподователь Казахского Государственного Женского Педагогического университета*

Аннотация

Статья помогает начинающему певцу не потеряться в многообразии музыки и найти своё, только себе присущее.

Основная мысль статьи заключается в том, что при правильной организации работы над голосом, при его распевании, эта работа плавно переходит над выработкой совершенствования всех вокальных навыков в изучаемых произведениях.

В вокальной педагогике до сих пор существуют споры о музыкальном материале, на которым должны строиться упражнения и формироваться навыки. Одни считают, что можно ограничиться пением гамм, трезвучий,арпеджио, а также небольшими попевками, отдельными фразами из вокальных сочинений.

Другие считают, что вокальными техническими навыками можно овладеть непосредственно на изучаемом репертуаре, не прибегая к упражнениям. Существует такое мнение, что песня, представляющая собой синтез музыки и слова, передает определенное содержание, настроение, она воспитывают слух, голос на художественном материале, и здесь развиваются и исполнительские, и технические навыки. И все же строить систему упражнений только на песенном материале не представляется возможным, ибо сама песня может включать в себя ряд технических трудностей, для которых студент должен иметь певческую подготовку, овладев целым комплексом вокальных навыков.

Распевание – это раздел занятий, в процессе которого формируются основные вокально-технические навыки голосообразования (фонационное дыхание, атака звука, певческая артикуляция и дикция).

Педагог должен вполне квалифицированнои гибко владетьметодикой использования певческих упражнений при вокальном обучении учащихся, знать психолого-педагогические основы применения упражнений, точно представлять назначение отдельных видов вокальных упражнений.

Пение упражнений является необходимым условием формирования и совершенствования вокально-технических навыков. Вокальные упражнения – это многократно повторяемые специально организованные вокальные действия.

Все три компонента упражнения: повторность, определенная организация и целенаправленность на улучшение качества голосообразования – являются обязательными. Но сущность вокального упражнения превратится в бесполезное повторение, если оно не будет специально организовано в соответствии с конкретно поставленной целью.

Так, различные звуки в пределах диапазона можно петь отдельно, бессистемно много раз. Но от этого их звучание не выравнивается, даже если мы поставим перед собой эту цель. Когда же мы отдельные звуки расставим поступенно (по 3-5 звуков) и будем петь их связно, напевно на какой-либо слог, т.е специально организуем повторение всех звуков в задуманной последовательности, такие упражнения будут способствовать выравниванию звучания голоса.

Если также на первый план в определенный период обучения будет поставлена задача организации правильной атаки звука, то добиться решения её легче и быстрее можно, применяя упражнения с нисходящим мелодическим рисунком.

Упражнения должны быть простыми по мелодическому и ритмическому рисунку, легко запоминаться.

Пение не может совсем не выражать никаких эмоций, поэтому даже при пении упражнений необходимо стремиться к определенной эмоциональной окраске голоса. Пение лучше ассоцииировать с радостным настроением, поэтому упражнения чаще даются в мажоре.

В начале обучения упражнения исполняются в спокойной, медленном темпе, в дальнейшем темп может меняться в зависимости от методических целей. При развитии подвижности голоса, по мере освоения навыков, темп упражнений убыстряется.

Упражнения обычно располагаются в виде модулирующей секвенции по полутонам вверх и вниз. В начале обучения при введении нового упражнения его мелодию можно поддерживать аккомпанементом, как только интонация у учащихся станет устойчивой, необходимо оставлять одну гармоническую поддержку. Далее очень полезнодля выработки четкой координации между слухом и голосом,для закрепления и совершенствования вокальных навыков, петь упражнения без сопровождения инструмента с предварительной ладовой настройкой. Паузы между упражнениями по возможности должны быть

одинаковыми, такими, чтобы поющие могли спокойно подготовиться к каждому последующему повторению упражнения.

Начальные упражнения на центральном участке диапазона должны петься ровным по силе звука mf, очень важно найти оптимальную силу звука в каждом конкретном случае. Постоянное пение на f ведет к форсировке голоса, которая очень вредна. (при работе с мутирующими голосами полезно тихое пение).

Крайние предельные ноты диапазона вовлекаются на более поздних этапах обучения. Формирование крайних и верхных звуков может идти только на базе хорошо укрепленной середины.

Первые упражнения проводятся на наиболее удобном гласном звуке (а,о, у). Постепенно к первому вокально-оформленному звуку присоединяются другие. Умелое сочетание согласных с гласными помогает влиять на качество звучания гласных, а значит, и на общее звучание.

Упражнения на легато даются для выработки кантилены – основного вокально-технического навыка голосообразования. Кантиленное пение неразрывно связано с длительным, равномерным, правильно организованными дыханием. Поэтому упражнения на легато с постепенно удлиняющими музыкальными фразами хорошо его развивают. При такой манере пения легче перенести нужное звучание содного тона на другой, слитное пение отдельных звуков помогает выравниванию звучания.

Упражнения на стакатто хорошо активизируют голосовых связки, помогают их активному смыканию, способствуют усвоению чёткой атаки. Поэтому этот вид вокализации полезен при вялом тонусе голосовых мышц, при сиплом призвуке.

Петь стакатто – это значит петь отрывисто, отделяя каждый звук, атакуя каждую ноту заново смыканием голосовых связок и дыханием при помощи активных движений диафрагмы, которые при образовнии стакаттного звука сопровождаются перемещением верхнего отдела передней стенки живота. Движения брюшной полости могут служить хорошим ориентиром для проверки работы диафрагмы при пении на стакатто. Пение фразы на стакатто должно проходить как бы на одном дыхании. Паузы внутри фразы – это остановка дыхания (выдоха). В результате налаживается четкая координация между движением голосовых связок и диафрагмы. А паузы между стакаттными звуками с остановкой дыхания подводят учащихся к ощущению дыхательной опоры.

Полезно чередование отрывистого и печатного пения. Усвоив последовательность нескольких звуков, можно переходить к пению гамм, исполняя её обычно в связной манере пения. Гаммы поются снизу вверх и сверху вниз с названием нот или на выбранных гласных. При исполнении гаммы вверх особое внимание необходимо обратить на первый, нижний звук. Он берётся в намеренно высокой позиции, т.е применительно к позиции верхнего звука упражнения. Такой прием обеспечивает ровность звучания на протяжении всей гаммы. Вся гамма обычно исполняется на одном дыхании. Но вначале верхний и нижний тетрахорды приходится разделять дыханием из-за его недостаточности. Пение гамм является незаметным средством для выработки кантилены, выравнивания на всем диапазона, а следовательно, сглаживания регистров, а также развития подвижности и беглости. Пение гамм способствует также расширению диапазона и развитию дыхания.

Упражнения на различные интервалы поются как с нижнего звука к верхнему, таки наоборот. Упражнения на интервалы также способствуют выравниванию звучания, что подготавливает голос к правильному звуковедению при исполнении художественных прозведений. Упражнения на одной ноте развивают равномерный экономный длительных выдох, опору, при чередовании гласных – способствует выравниванию их звучания.

В тех случаях, когда вокальные упражнения исполняются без словесного текста, следует избегать пения только на гласных. Для округления звука и собранного звучания рекомендуются слоги ду,ду, ле, мо. Звонкому светлому звучанию способствуют слоги ди,зи,ми,ли,ля.

При исполнении попевок надо следить за четким снятием звука и за активным произношением согласного в конце слова при окончании фразы, а также за правильным снятием звука на «й». Особую ценность при вокальном обучении представляют попевки и упражнения с нисходящим мелодическим рисунком. Они способствуют распространению высокого головного звучания на нижнюю половину диапазона, тем самым выравнивают его и помогают создать единорегистровые (микстовое) звукообразование, воспитывает важнейшее качество голоса – звонкость и полётность. Важно также обращать внимание на воспитание правильной атаки: чёткой, достаточно активной, но не грубой. Следует помнить, что атака первого звука определяет звучание всей попевки. Полутоны, скороговорки, пение попевок, в тексте которых преобладают твердые, взрывные согласные, помогающие активизировать работу артикуляционного аппарата, способствуют четкой ясной дикции. Все упражнения должны быть направлены на усовершенствование вокальной техники в целом.

Применяемые упражнения должны соответствовать основным принципам вокальной педагогики: постепенность и последовательность, индивидуальному подходу к учащимся при вокальном обучении и единству художественного и технического развития певцов. Вокально-технические навыки в совокупности являются средством художественной выразительности. Они вырабатываются на упражнениях, а закрепляются, обогащаются и совершенствуются при работе над художественным произведением.

Желание певца исполнить сложную, насыщенную эффектами произведение похвально, но не всегда исполнимо. Часто начинающие певцы не могут проанализоровать свое певческое мастерство и берутся за исполнение сложных композиций. В общем-то, это можно и нужно делать, но тольок в качестве обучающего материала, а не для выступления на публике.

Поэтому начинать надо, конечно, с простого. Итак, все песни для начинающих пр принципу работы с ними можно разделить на три категории. I категория (или высшая) – это песни высшей сложности, исполняемые певцами высокого профессионального уровня. Они отличаются особенно широким диапазоном, обилием вокальных эффектов,изощрёнными, невыполнимыми для новичка. Желание молодых людей исполнить такую песню похвально, потому что говорит о наличии хорошего музыкального вкуса. Однако неудачные выступление может надолго отбить интерес к занятием пением. Поэтому надо стараться ставить себе реальные цели и уверенно идти к их выполнению.

II категория – песни достаточно сложные, насыщенныеэффектами(пусть даже невыполнимыми), но очень близкие вам по темпераменту, эмоциональному настрою. Песня, которая очень нравится и исполняется любимыми певцами, и обладает, по вашему мнению, еще массой плюсов, конечно, должна быть вами проработана и выучена, насколько позволяют ваши возможности. Но не стоит выставлять её напоказ зрителю. Она должна быть использована в качестве рабочего учебного материала. Интерес к этой песне придаст вам дополнительные силы и желания с её успешному исполнению. Если же у вас не хватило сил исполнить её качественно, не огорчайтесь, приобретенный опыт стоит очень дорого и непременно даст свои плоды в будущем. Даже не сомневайтесь!

Третья категория – песни для новичков. Здесь вы действительно сможете показать, на что вы способны, проявить в полной мере свои вокальные и другие данные. Работа над такой песней займет слишком много времени и даст возможность показать себя и свой вокальный талант во всей красе.

Итак, песня этой категории должна быть со следующими характеристиками:

1. Песня должна вам нравиться. Это первое и главное условие.
2. Она должна иметь небольшой диапазон.
3. Подходить по тональности (при необходимости перетранспонировать)
4. Быть достаточно легкой для вас в исполнении: вы довольно быстро запоминаетемелодическую линию, и она легко ложится на ваш голос. Темп не очень быстрый, слова песни легко проговариваются.
5. Вокальная партия не содержит много эффектов, искажающих голос. Если же они имеются, то их отсутсвие не должно ломать мелодическую линию.

Когда песенный материал уже выработан и есть несколько песен, готовых к исполнению, можно составить и конкретный репертуар. Для отбора необходимо не только мнение родственников и друзей, нои мнение профессионального педагога по вокалу. Для самоконтроля можно записать конкурсный просмотр на видео, кстати, останется хорошая память и «исторический материал» для потомков.

1. *Н.Добровольская «Распевание» изд. Москва 1969г*
2. *Б.Критский «Сборник статей по хоровому пению» Москва 1970г*
3. *Л.Маркуорт «Учимся петь» Москва Астрель 2006г*
4. *И.Исаева «Уроки эстрадного пения» изд. «Феникс» Ростов-на-Дону 2009г*
5. *Т.и М.Бакстер «Нотная грамота» Москва «Астрель» 2009г.*

Абстракт

Мақаланың негізгі түйіні мынада: дауысқа жаттығу жасату кезінде оны дұрыс ұйымдастыра алса, аталған жұмыс біртіндеп, игерілетін шығармада кездесетін барлық вокалдық дағдылардың шеберлігін шыңдауға жалғасады.

Мақала ән айтумен жаңадан айналысып жүрген әншілерге, музыканың сан қырлы иірімдерінің ішінен тек оның өзіне ғана тән ерекшелігін табуға көмектеседі.

Музыкалық педагогикада әлі күнге дейін жаттығуларды қандай музыкалық материалдар негізінде құрастыру жөнінде пікірталастар орын алып келеді. Қайсыбіреулері жаттығуларды гаммаларды, үш дыбыстылықты, арпеджиоларды, сондай-ақ кішігірім ән үзінділерін, көлемі шағын ән әуендерін қолдана отырып, айтқызу керек деп санайды.

Ал кейбіреулері вокалдық-техникалық дағдыларды қалыптастыруды, арнайы жаттығу, жасатпай-ақ, үйретілетін әндерге байланысты меңгеруге болады деген пікір айтады. Сөз бен саздың бірлігінен тұратын кез келген ән белгілі

бір көркемдік мазмұнды құрайды, оныңөзіндік айтар ойы бар, көңіл-күйді білдіреді, есту қабілетін, дауысты тәрбиелейді, сондықтан да мұнда орындаушылық және техникалық дағдыларды дамыту жүзеге асырылады деушілер де баршылық.

Әйтсе де ән жаттығулары жүйесін тек қана ән шығармалары негізінде құрастыру бірталай қиындық-тарға алып келеді, өйткені, әнді орындау үшін, оның өзіндегі кездесетін техникалық қиындақтарды бірден алып кету студенттен алдын ала белгілі бір әншілік дайындықты қажет етеді.

Abstract

In vocal pedagogy, there are still arguments about musical material on which to build and develop the skills exercises. Some believe that we can restrict singing scales, triads, arpeggios, and small melodies, some phrases of vocal works.

Others believe that the vocal technical skills can be learned directly in the target repertoire without exercise. There is an opinion that the songis a synthesis of music and words, conveys specific content, mood, it brings the voice of the artistic material,developingperformingand technical skills. And yet, to build a system of exercises only at the song material is not possible, because the song itself may include a number of technical difficulties for which the student must have a singing training, mastering the whole complex vocal skills.

УДК

Scientific Basis of the Future Teachers Extracurricular Activities Organization (Educational Aspect)

Tazhbayeva S.G.

Abstract: The necessity of this research is caused by the fact that the scientific and pedagogical literature has not considered the development of the organization of extracurricular activities of future teachers from the position of drastic social changes, the lack of system and technology for the formation of a phenomenon studied under the integral pedagogical process in an institution of higher education (IHE). Practical significance of the research is determined by the applicability of theoretical and guiding recommendations to the activity of pedagogical institutions for the improvement of future professional training at the IHE's education. The models of management of students' extracurricular activity and the education concept have been elaborated for the purpose of improving future specialists.

Keywords: education; extracurricular activities; pedagogy; student-centred approach

Introduction

The topicality of study is caused, firstly, by weakening of the cultural environment outside the university, the growth of crime among young people and students, secondly, by the specificity of the student youth, their active life, and thirdly, by the objective circumstances of the young people socialization over the past fifteen years. The emergence in this situation is to build a new system of students' education, the definition of its goals and objectives in the new life conditions of the state, society and the universities themselves in a state of reform.

Education of students at the university is traditionally based on the unity of the educational and training process. In addition, their conditional division to the education during learning and education outside the classroom is necessary and rightful is - in relation to the objective existence of two forms of university activity: educational and social in a broad sense. Each of these areas is characterized by specific objectives, content and tools.

Literature review

At the present time there has been achieved some progress in building a scientific basis for professional and pedagogical education. To date, there are completed a number of major studies that reveal the structure of the educational activities and psycho-pedagogical regularities of the personality of a teacher (Abdullina, 2009), Vasilyev, 2003), Gonobolin, 1977), etc.)

In the aspect of our research works of leading scientists, revealing the general theoretical and methodological aspects of the future teachers training take particular importance (Wulfov, 1998), Novikova, 2001).

Our work is based on the theory of the professional education of the individual (Arkhangelsky (1987),Bakshtanovsky & Sogomonov (2005) etc.), moral education (Dubasenyuk &Ivashchenko (2002), Kairov & Bogdanova (1975), Maryenko (1985) etc.), psychological theories of personality (Asmolov (1990), Rubinstein (1989) etc.), communication (Kan-Kalik (1987), Leontiev (1975) and others).

Works of S.G. Vershlovskiy, L.N. Lesokhina, A.G. Kovalev and many others are devoted to general problems of professional preparation of a future teacher, which defines the basic professional requirements for a future teacher (Tazhbayeva, 2000).

In the context of our study works on issues of students' education are very important. In terms of history and pedagogy problems of students' education were considered in the study of K.B. Berzhanov, K.B. Zharikbaev, R.D. Irzhanova; in modern conditions - in the works of R. Basharov, K.K. Zhampeisova, M.A. Kudaikulov are devoted to the improvement of issues of moral education (Tazhbayeva, 2004a).

Currently in pedagogical science there are studies devoted to the problems of special preparation of future teachers to work on moral and legal students' education (V.V. Trifonov, L.K. Kerimov, L.A. Bayserke, etc.); there is being developed a theory of professional preparation of a teacher for the moral education of students (A.A. Kalyuzhniy); there has been revealed the role of folk pedagogy in preparing students for the challenges of moral education of pupils (Zh.S. Khassanova, R.K. Toulebekova, E.A. Urunbassarova) (Tazhbayeva, 2005b).

K.B. Berzhanov, A.N. Ilyassova affect the problems of moral education to some extent in studies of historical and pedagogical content. A.A. Beyssenbayeva, S.I. Kaliyeva, K.Zh. Kozhakhmetova, B.A. Almuhambetov and others devoted their works to theories and methods of educational work with students (Tazhbayeva, 2000).

Level of professional and ethical education of future teachers is becoming one of the most important criteria for its suitability, and the issue of its professional education, respectively acquires particular topicality. Formation of professional and ethical qualities of teachers is reflected in a number of dissertation researches. Works of E.N. Pavlovich, I.E. Yushmanova, B.R. Aytmambetova and others present theoretical and practical interest in the aspect of the problem study, in which following issues are considered: personal relationships between teachers and students, the impact of individual teachers on the moral formation of the pupil, teacher confirmation as a person in the early stages of pedagogical activity (Tazhbayeva & Kalyuzhniy, 2000).

Works of K.B. Bozzhanova, S.S. Rakhimova and others are devoted to problems of moral education of students in the national schools; methodological aspects of humanistic education are reflected in the works of K.A. Bekmuhamedova, K.L. Bolatbaeva, G.F. Gurevich. Theoretical and methodological basis of moral education are reflected in studies of S.K. Kaliyev, B.I. Mukanova, G.K. Nurgaliyeva, S.A. Uzakbaeva, etc. In all these works there are explored the ways of forming the foundations of future teachers of professional skill on pedagogical institution terms (Tazhbayeva, 2005a).

Materials and Methods

The theoretical analysis of the literature indicates: the problem of educating students in the organization of extra-curricular activities and their impact on improving professional and educational training of future professionals to date has not received the full resolution: the opportunities and educational conditions for the implementation of extracurricular activities of students at pedagogical institute in connection with the formation of professional qualities of a future teacher are not sufficiently explored.

Scientific and educational organization of extracurricular activities of students, due to its specificity, is an important part of training and acts very important sphere of their professional and personal development. Simultaneously through a relationship to teaching profession, the staff of teachers and students relation to itself is refracted, as a subject of training. Forms of professional and moral formation of the personality of students in extracurricular activities are varied and extensive, but so far they have not been scientifically cataloged and not fully revealed their potential (Tazhbayeva, 1999).

Thus, today a contradiction forms between the need for effective organization of extracurricular activities for future teachers as an important component in their preparation for the challenges of students and the lack of theoretical, methodological and methodical ensuring this process (Tazhbayeva, 2004b). Until now, the process of organizing extra-curricular activities and its impact on improving the quality of professional and educational training of future specialists in high school was not full.

We used a range of research and teaching *methods*: the theoretical level: an analysis of philosophical, psychological, sociological, educational and methodological literature on research, modeling, the thought experiment, the Methods of experimental and empirical level: the study of high school documentation and best practices of pedagogical universities, questionnaires, interviews, compilation of independent characteristics: individual and group interviews curves, teacher observation, research and experimental methods: notes forming, control experiments, mathematical methods of quantitative analysis of the data.

*The methodological basis of the study*is the study of the social nature of the personality, the relationship between internal and external factors in its formation, the indissoluble connection between consciousness and behavior, a determining role in the professional development of the individual, the theory integrated pedagogical

process, and contemporary approaches to education: personality-oriented, activity, system-structured, competence, cultural, integrative.

The study was carried out in a number of interrelated steps.

At the first stage (2000-2003) there were analysed the philosophical, psychological and pedagogical literature, the experience of educational work of pedagogical universities in Russia and Kazakhstan. At this stage, the leading idea of study was defined, the nature and content of professional development of teachers in the educational work of the university were determined.

At the second stage (2003 -2008) there were studied the real state of extracurricular activities of students, developed a system of organization, held formation experiment in which, in the course of working hypothesis solved the problem of the study, modelled, refined conditions of the professional education of future teachers in extracurricular activities.

At the third stage(2008-2012) there were summed up, made a systematic standardization and theoretical generalization of the resulting material, scientifically-practical recommendations for improving the quality of the training of students in extracurricular activities.

The base of an experimental study was chosen Kazakh State Women's Pedagogical University, Aktobe State University named after K. Zhubanov, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Zhezkazgan University named after O.A. Baykonurov, secondary schools № 119, № 9, № 140 Almaty, № 32, № 24, № 21 Aktobe.

The survey covered students from different courses and faculties, university professors, school teachers, methodists - a total of over 1525 people, including in the experiment involved the future experts in the amount of 369 students, 56 teachers of Russian language and literature, and 50 school administrators.

The reliability of the main provisions and conclusions of the studyis provided by methodological position of the author; complex methods adequate to the task, a combination of qualitative and quantitative analysis of the data, the results of experimental work and the comparison of obtained results with the practice of teaching and educational activities of the various institutions of Kazakhstan (Tazhbayeva, 2010).

As the main subject of research methodology we adopted a theory of activity. The structure of human activity is the subject of the relationship, communication, play and work. Each of these activities serve as elements of its private structures - communication and purposeful activity, work and play - has an internal structure, which is the relationship of intellectual, emotional, and an assessment and practice. This in turn has a complex structure. Consequently, the overall structure of human activity is not something one-dimensional and simple, but a complex and contradictory dialectical system of private and multilevel structures that are closely interrelated and constantly interacting with each other (Tazhbayeva, Mashenbayev, & Smanova, 2010).

One of the most important aspects in the disclosure of the nature of the activities is related to the study of the subject of activity and communication - the most important subsystems of human activities, which in conjunction constitute one of its structures.

Human activity is seen as objective activity. Under the subject activity is understood as all human activity associated with exposure to the object (the object). The subject matter, however, lies not so much in determining the activity of this element in itself, but in the fact, how is a substantive effect and, in particular, what types of activities are assumed to be in this case? Of the many attempts to solve this problem are particularly noteworthy scientific papers of B.G. Ananyev and I.S. Cohn, who, analyzing human activity in general, suggested these basic types of labor, knowledge and communication (Ananyev, 2002; Cohn, 1984). M.S. Kagan, the most extensively studied the human activity that is reasonably added to this is another kind of activity, which he called "value-orienting activities" (Kagan, 1974).

Summing up, the human activity generally includes four activities: labour, knowledge, communication and value activities. The important provision of the theory is its structure: in any activity, scholars have identified a component such as needs, goal, objectives, content, tools, forms, methods and techniques.

We have embraced student-oriented, systematic and structural, cultural, competence and integrated approaches.

Thus, student-cantered approach, with basically provisions such as the value of the individual, the uniqueness of subjective experience, focus on the disclosure of personal potential, interacts with the system-structural approach (extracurricular activities as a system of value orientations of future teachers), with the cultural approach (familiarizing students to the universal culture and national values), an integrative approach (how to organize extracurricular activities for future teachers need interaction activities of the educational process).

Results and Discussion

The effective personality development of a professional teacher can only be done within reasonably organized and well-functioning educational systems, which are the two major subsystems - learning process and extracurricular activities of students.

Extracurricular activities of students is one of the important components of the subsystems of the educational process of teaching high school, professional and personal development and self-development of future teachers on the basis of individual creativity. It is is a set of interrelated educational activities that reflect social activity of the students, have such features as goal-setting, awareness, productivity, independence. Extracurricular activities are an integral part of the professional educational system, which in modern terms is essential for the functioning of the educational institution (Tazhbayeva, 2004c).

Analysis of studies on the problems of the formation and development of educational system and the existing positive experience has allowed us to identify the following aspects:

1. Essential features of the education and upbringing system: 1) humanistic direction of the world-view content of future professionals; 2) the quality of its performance in high school (the comfort of students, employees, etc.) for self-realization; 3) cultural study curriculum; 4) the presence of positive social and psychological environment; 5) innovation, development of contacts: scientific, creative, teaching with research institutes, universities, other educational institutions; 6) the presence of the student government; 7) modern content of training, education and personal development of students.

2. The content of the education and upbringing system: 1) the goals and objectives of professional and educational activities;2) the social and pedagogical ideas;3) the nature of the system-professional and educational activities;4) the dominant component;5) modern content of education and training;6) model of training future specialists.

3. The structure of the education and upbringing system: 1) the purpose, the means, the process, the result (who acts as the responsibilities).

4. Stages of education and upbringing system: 1) the theoretical development of the model (general scheme), 2) the establishment of a practical system (specification, further details); 3) the development of the system (corrections and additions).

5. Regulatory-legal and staffing ensure of the education and upbringing system.

6. Criteria of effectiveness of the proposed system, its performance indicators.

The above theoretical and methodological principles were the basis for developing a model of extracurricular activities of students as an educational system. Taking into account the guided activity theory, systems theory, and the theory of a holistic educational process, which is also a socio-educational system, we believe that the extracurricular activities of students is an educational process with all its components: purpose - tasks - content - methods and instructional techniques, job and with participation of stakeholders. Schematic model of the educational process in extracurricular activities, in accordance with the interpretation of the structure of the educational process (N.D. Khmel) is shown in figure 1.

The purpose of educational work in extracurricular activities is to prepare teachers for today's schools, which is implemented in the whole process of the pedagogical university. As the subject of our study educational aspect of extracurricular activities, we had to create a model of professional and personal education of future teachers. In this case, we relied on the educational achievements of science teachers professiogram (N.V. Kuzmina, V.A. Slastenin), and the results of studies on the readiness of the future teachers to the various aspects of educational processes in schools (N.D. Khmel, V.A. Slastenin, N.N. Khan, N.N. Trigubova), the formation of pedagogical skill, competence (N.V. Kuzmina, I.A.Zimnyaya, L.A. Petrovskaya).

Within the variety of professional and personal qualities of the teacher which should be formed in higher educational institution there are:

-Pedagogical quality of the individual teacher's knowledge of the subject and the methods of its teaching, the ability to clearly explain material, passion for a profession, organization, discipline, time management skills, discipline, diligence, accuracy, education, cultural, general knowledge, competent speech, artistry, knowledge of voice, gestures, facial expressions, organizational skills, knowledge of educational work, the ability to maintain documentation, knowledge of child psychology, constant work on yourself;

- Psychological personality traits of a teacher: teacher observation, teacher thinking, imagination, attention, will, self-control, consistency, patience, emotion, love of the arts, sport and nature, empathy;

- Social and ethical quality of the teacher's personality: love and respect for children, kindness, sensitivity, humanity, justice, compassion, fairness, integrity, commitment, pedagogical tact, diligence and responsible attitude, a sense of professional duty demands on himself, modesty, politeness , honesty, ability to establish a

sincere, trusting relationships, spontaneity in communication, and sociability.

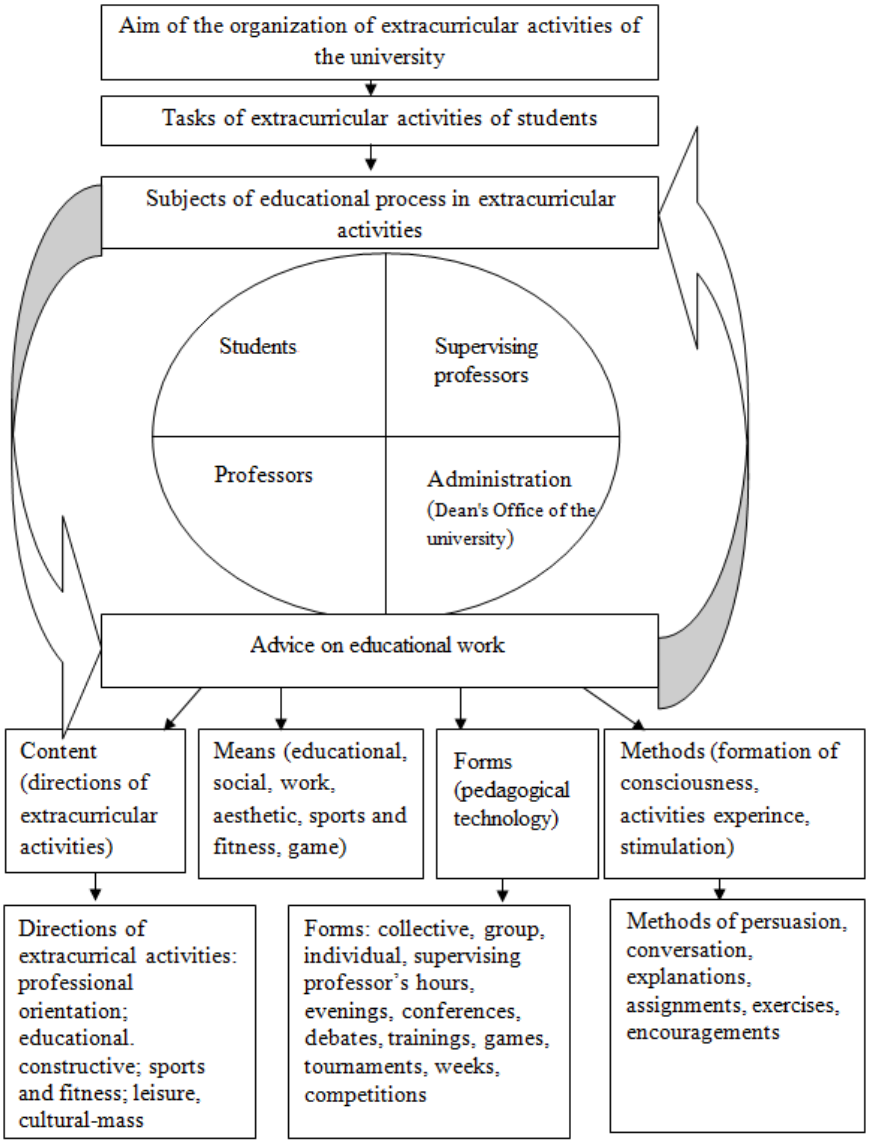

Figure 1. Structural and Substantive Model of the Educational Process of Students in Extracurricular Activities

To determine the rankings on the quality of a teacher's personality there were interviewed students in physics and mathematics and natural geographical schools (275) and teachers (157). Respondents were asked to indicate the degree of importance of a particular quality of their professional work order number: № 1 - the most significant quality, № 17 - the least important quality, the quality of the other positioned between number 1 and number 17. Ranking of professional ethical qualities of the teacher's personality in terms of their importance by students and teachers is presented in figure 2.

Data Analysis of professional and personal qualities of the personality of the teacher shows a relatively stable distribution of the students and teachers of personality traits, which we united in the three groups.

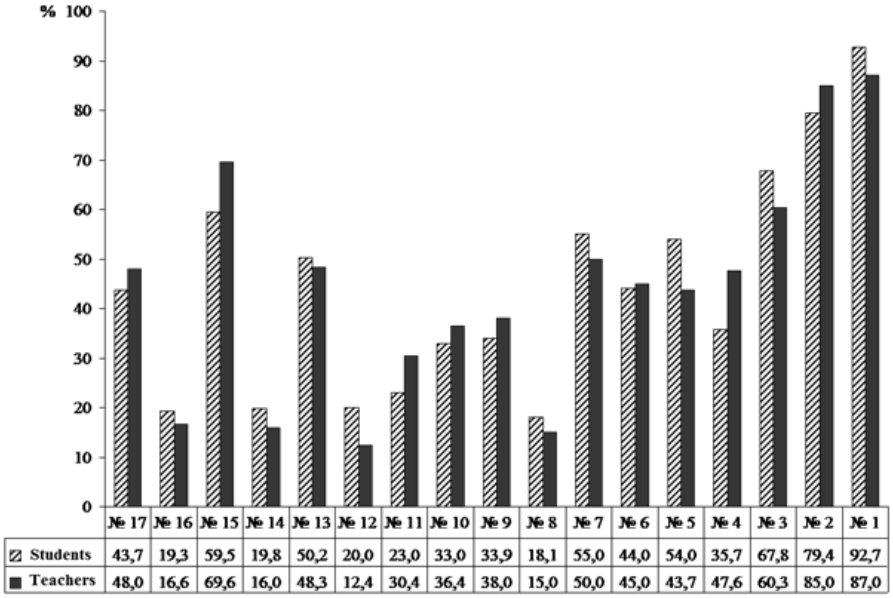

Figure 2. Professional and Personal Qualities of the Teacher

Note: № 1 - Knowledge of subject matter and methods of its teaching, the ability to explain material clearly; № 2 - Love and respect for children, kindness, sensitivity, humanity, justice, compassion, fairness, integrity; № 3 - Teaching observation, pedagogical thinking, imagination, attention, will, self-control, consistency, tolerance; № 4 - ideological conviction, dedication, patriotism, internationalism; № 5 - Organization, self-discipline, diligence, accuracy, ability to allocate attention; № 6 - Education , cultural and general knowledge; № 7 - Teaching time; № 8 - Hardworking, responsible attitude to work; № 9 - a sense of professional duty and responsibility; № 10 - Modesty, courtesy, honesty; № 11 - Strategic, artistry, knowledge of voice, gestures, facial expressions; № 12 - Emotions, love of the arts, sport and nature; № 13 - The ability to establish a sincere, trusting relationships, and sociability; № 14 - Organizational skills, interests and knowledge of educational work, the ability to keep records; № 15 - Knowledge of child psychology; № 16 - Empathy; № 17 - Ongoing work on oneself.

In the first place there were the qualities of the person, as the knowledge of majors and methods of its teaching, the ability to clearly explain course material, passion profession (teaching quality).

The second - love and respect for children, kindness, sensitivity, humanity, justice, compassion, fairness, integrity (the social and ethical quality).

The third - teacher observation, teacher thinking, imagination, attention, will, self-control, steadfastness, patience (psychological characteristics).

Psychologists (A.N.Leontiev, N.K. Platonov), having investigated personality traits, have come to the conclusion that the structure of any quality is the same and consists of four elements: a sense of (man's relation to anything), consciousness, belief (will) skills and behaviors. However, these elements with respect to each other are in unequal relationships. In some qualities in the first place speaks sense, in others - how to behave. However, the structure of any personality traits are motifs that provide a positive attitude to the appropriate individual behavior, and self-reflection.

Based on this position of personality theory, we have identified in our study motivational, informative, procedural and evaluative components formed personal qualities of future teachers (Table 1).

Table 1. Components Forming Personal Qualities of Future Teachers

Structural components of forming qualities	Content characteristics
Motivational	- The presence of a positive attitude towards the teaching profession - Positive attitude to educational work - Awareness of the importance of educational work

	- Interest in educational work - The desire to master the art technology education - The need for self-actualization
Content	- Knowledge of the theory of a holistic educational process - Knowledge of modern forms and methods of educational work - Knowledge of the nature of education - Knowledge of professional and personal qualities of the modern teacher - Preparation for the educational work of the university
Procedural	- The ability of the teacher monitoring - Engineering skills - Gnostic skills
Evaluative	- Possession of self-esteem, personal reflection behavior - To be able to and formulate educational problems - Finding the best way to solve

In practice, the model presented in the structural components and attributes are manifested in students are not the same. Therefore, with the help of students thought experiment, we assumed the existence of four levels of formation of the desired personal qualities: low, medium, good, high.

The content of the structural and content characteristics of professional and personal qualities of future teachers was the basis for the selection and performance of formation of these qualities, which was a tool for diagnosis in experimental work (Table 2).

Table 2. Criteria and Indicators of Formation of Professional and Personal Qualities of the Future Teachers

Criterion	**The focus on the teaching profession**	**Knowledge of the pedagogical process and educational work**	**Pedagogical skills and abilities**	**Possession of reflection and self-assessment of professional and personal qualities**
Indicatorsd	- Presence of a positive attitude towards teaching; - A positive attitude to the educational work; - Awareness of the importance of educational work; - An interest in educational work; - The desire to master the art technology education; - The need for self-actualization	- Knowledge of the theory of integrated pedagogical process; - Knowledge of modern forms and methods of educational work; - Knowledge of the nature of education; - Knowledge of the professional and personal qualities of the modern teacher; - Preparing for the educational work of the university; - The ability of the teacher to monitor; - Designing skills; - Gnostic skills.	- The ability of the teacher tomonitor; - Designing skills; - Gnostic skills.	- Possess self-esteem, a reflection of personal conduct; - Be able to and formulate educational problems; - To find the best way to solve.

The theoretical basis of extracurricular activities of students as well as the education and upbringing of the university, its theoretical model, and a model professional and personal qualities of the modern teacher let us develop a diagnostic level of education of future teachers. In this case, we have chosen a range of methods that are adequate grounds formed the desired qualities. Signs of the motivational component identified through interviews, questionnaires, essays, teacher observations, signs of substantial component - testing, ranking solutions pedagogical tasks and situations, conversations, process-behavioral component studied traits were studied by observing the process of extracurricular activities (curatorial hours, business games, debates, workshops, etc.), as well as in everyday life (at home, in the dorm, at leisure) evaluation component professional and personal qualities of students revealed using evaluative maps, plans.

We used complex diagnostic procedures with different variations for ascertaining and monitoring stages of the experiments.

Implementation of the proposed models in the practice of teaching and education at the university requires compliance with a number of pedagogical conditions, these include:

- The implementation of a student-oriented and activity approaches to the organization of extracurricular activities of students (student government activities, work in small groups, missions for the practical-creative nature);
- Professional and pedagogical orientation content of extracurricular activities for future teachers.
- Communication with schools and other institutions;
- Coordination of all parts of the university. It is incumbent upon the Council on educational work created by pro-rector. Council is the main collective body whose task is a scientific research, organization and implementation of extracurricular educational work at the university.

We have included to the Council on the educational work the representatives of departments of pedagogy, philosophy, psychology, physical education, the Vice Deans for educational work, representatives of libraries, dormitories commandants, chairman of the student council, heads of permanent creative teams. The main activities of the Council are:

- Providing a comprehensive prospective and current planning of extracurricular activities;
- Monitoring the implementation of the plan of educational activities, the monitoring of interests, values students;
- Methodological and practical support of cultural and leisure activities of students;
- Coordination of educational work at the university with the youth department under the administration of the city, region.

In the process, we also found that the professional and personal development includes the formation of two types of readiness: 1) content-information, moral, psychological and operational-activity-readiness, 2) readiness to professional value orientations, professional consciousness, creativity, self-development.

Implementation of the proposed models in the practice of education and upbringing in high school requires the coordination of activities of all links.

The above theoretical and methodological basis for the organization of extracurricular activities of students, a model of the phenomenon we have developed, as well as the pedagogical conditions for its implementation were the basis of the experimental work, in which the technique was tested organizing extracurricular activities of students in professional training in higher educational institution.

Based on the established model of the organization of extracurricular activities of future professionals, we have developed a comprehensive training programme in higher educational institution, which takes into account not only how students want to see the teachers, but also how young people would like to see themselves. The program has been tested in the period from 1997 to 2006 in Aktobe State University after K. Zhubanov, and successfully been implemented in KazStateFemUni in the 2001 academic year, and is currently in use in the educational process at the Department of Pedagogy KazNSU named after Abay for training undergraduates.

We believe that the extracurricular activities of the university as one of the factors of socialization contains the deepest possible formation of professional and ethical qualities of the personality of the future teachers in the relationship teacher ↔ student, a teacher ↔ student team, student ↔ student, student ↔ student team. In this communication system in this relationship becomes professional ethical in the case if the following requirements are met:

- A combination of personal and social goals and interests;
- Responsible attitude to the order;
- Rigor and integrity in relation to themselves and others;
- Self-organization and self-discipline;
- The ability to cooperate, mutual control, obedience, self-development and to the objective critical evaluation and self-identity.

An important area of preparing students for a healthy lifestyle is the organization of the curator of the student group. Curators actively target the students to act as an educator, practitioner, teacher, college professor, secondary and higher education institutions, to school sports and sports and recreational activities.

We paid a special focus of our development work to organizing sports and recreation activities in the hostel. We have achieved that in dormitories of physics and mathematics and music-pedagogical faculty there has been systematically conducted morning exercises, the students actively attended various sports clubs and groups. Attracting students to the sport, the formation of their needs and habits of sports and recreation activities, personal

hygiene, help them to manage their free time, including preparation for fulfilling their professional duties at the school (Tazhbayeva, 2003).

Thus, the formed theoretical position and a developed model of the educational process in extracurricular activities of students, educational environment conducive to the effective formation of professional and personal qualities of the future teachers, let us go to the justification of the content and methods to solve this problem.

In order to determine the initial state of formation of professional and personal qualities of students there was conducted an experiment using a set of diagnostic methods described above.

The data in table 3 show a low level of formation of professional and personal qualities and it affects the quality of professional and educational training.

Table 3. Initial State of Levels of Formation of Professional and Personal Qualities of Students in the Organization of Extracurricular Activities at University (in percentage)

Students	**Levels**			
	Low	Medium	Good	High
Experimental group	45	35	10	10
Control group	26,5	50,1	13,4	10

Along with this, we have also identified the levels of formation of the studied traits in teachers working in schools. The obtained data are presented in table 4.

Table 4. Initial State of Levels of Formation of Professional and Personal Qualities of Teachers (in percentage)

Analysisgroup	**Levels**			
	Low	Medium	Good	High
Pre-graduation years	45	35	10	10
Graduation	34,1	41,9	15	10
School teachers	24,6	45,8	17,8	10,4

The presented data also point to the lack of preparedness of teachers in secondary school, the practical implementation of extra-curricular activities of students. According to our observations, students and teachers of the school clearly express the view of the close relationship the nature of extra-curricular activities, and improve the quality of professional and educational training. Ultimately, the professional and personal qualities of students and teachers in schools are very important influence in improving performance of both students and pupils.

The experiment data and the above theoretical positions allowed determining the long-term direction of the formative experiment. There is a comprehensive programme of the organization of extracurricular activities of students designed. We presented it in a phased structure-content model, table 5.

Table 5. Structure-Content Model of Education of Professional and Personal Qualities of the Future Teachers in Extracurricular Activities

Stages	**Goals and objectives**	**Activity's content**
I. Preparatory stage Training of supervising assistants to organize and plan extracurricular activities of students in the group.	Prepare the conditions and means to modernize the educati onal system in extracurricular activities.	Prepare the concept and program of education of students, the legal documen tation, in accordance with the material base and additional financial support. Hold a special seminar with teachers: 'Scientific basis for the organization of extracurricular activities for future teachers.' Arrange for supervisors methodical seminar 'Technology of the educational process at the university.' Prepare a system of student self-government through a combination of state and public forms of governance

II. Formative stage The program of development of the educational system in extracurricular activities	Implementation of the con cept of the program of education in the practical work and the educational system in the excretion level of stable system operation.	Conduct with the 1st year students of educational activities aimed at the motivational orientation of future teachers. Inclusion of students in self-government. The inclusion of all parts of the Teaching and Support Staff in the operation and management of the educational system
III. Adjustment	Changes in the concept and program of education of stu dents in extracurricular active ties. Improvement of students in the group, transforming it into a full self-government	Conduct educational activities with students in accordance with the compre hensive plan. Implementation relationships with com munity organizations and cultural and educational institutions. Conduct education nal activities outside the university. Exchange of experience in the develop ment of the educational system within the institution to open forms (debates, work shops, seminars, conferences, and print). Improving the system of student self-government on the structure and content of the activities of the government
IV. Final effective	Improving the system of educational process in all gover nance structures extra cur ricular activities of the univer sity. Monitoring of the educati onal system and training of teachers	Development of the system of public governance through advanced functions of public administration entities. Preparation of diagnostic techniques, their implementation, processing and data integration

At the preparatory stage, there are preparation for the implementation of our modernization programme of activities of students, including organizational issues (creation of the Council on educational work, familiarize members with the concept and programme of extracurricular activities of the university), the coordination of university teachers by organizing seminars on teaching departments ‘The scientific basis for the organization of extracurricular activities for future teachers.’ Facilitators held methodical seminar ‘Technology of the educational process at the university.’ At this stage the work was carried out with students: the prospects of improving the extracurricular activities of students familiar members of the student government (in the faculty and student dormitory).

Thus, in the preparatory phase the problem of organizational measures aimed at motivational value orientation participants of the educational process is solved (students, teachers, supervisors, employees of administration, deans).

At the second stage - the formative stage of experimental work the programme is carried out. This involves a long period. There has occurred formation, the development of extracurricular activities for future teachers. A variety of activities in all areas is outlined in the model (Figure 1). Special attention was paid to the organization of the activities of professional orientation. In this case, the students' attention was paid to the moral and ethical qualities of a future teacher. Significant place in the educational work of familiarizing students with sports and recreational activities and leisure in the dormitories (morning gymnastics, sports groups and clubs, parties, etc).

Throughout the experimental work formation of a positive atmosphere in student groups is carried out. Curators and teachers are held in groups of sociometric ‘measurements’ of interpersonal relationships, both formal and informal leaders, and based on these data a collaboration of students (Tazhbayeva, Kerimov, Mashenbayev, & Smanova, 2005).

Forms of extracurricular activities of students used in our experiment are not fundamentally new and original. However, we wanted to give them a new meaning, in accordance with the requirements of modern teachers, interactive methods of conducting. With all this activity the second stage of the experimental work has strengthened motivation and value orientations of the future teachers, outlook, Kazakhstan patriotism and citizenship, the expansion of the essence of the moral and ethical concepts, the formation of appropriate

experience, reflection, self-assessment and on this basis, attached to self-education (Tazhbayeva, Zhampeisova, Beyssenbayeva & Kalyuzhniy, 2003).

The third – Adjustment stage of the corrective work contents activities of students expanded borders. In close connection with the passage of practice teaching students conducting educational activities with school students, organized campaign - 'landing' in the little ones at home, orphanages, homes for the elderly. Future teachers involved as mentors, assistant curator to work with first-year students, coaches at sports clubs etc. It is in the analysis of the activities of students, we can assess their education and to some extent, a willingness to work as a teacher.

At the fourth - final effectiveness stage- implementation of the programme of education of students in extracurricular activities is continued. However, the main focus was on the determination of the results of all previous work (although the 'slices' of education of professional and personal qualities of students carried out after each step).

The presented comprehensive, phased program of forming professional and personal qualities of the future teachers in extracurricular activities was implemented in the period of 1997-2006 in Aktobe State University named after K. Zhubanov, tested in 2001-2007, in Zhetyssu state university named after I.Zhansugurov in KazStateFemPU, and is currently in use at the Department of Pedagogy KazNPU named after Abay in preparing undergraduates.

As a result of research, we have clarified the term 'extracurricular activities of students in higher educational institution'. This daily work of teachers and students focused on the formation and development of students' moral belief systems, common cultural and professional and personal qualities that are realized in the future in self-education (Tazhbayeva, 2002).

The obtained results of experimental work were compared with the initial state of formation of future teachers' professional and personal qualities of the basis on which to draw conclusions about the effectiveness of our proposed programme, presented in Table 6 (Tazhbayeva, & Kalyuzhniy, 2000).

Table 6. The Dynamics of Education of Professional and Personal Qualities of the Future Teachers of the Experimental Groups at Different Stages (in percentage)

Levels	**Results of 'sections'**				
	initial 'section'	first 'section'	second 'section'	third 'section'	final 'section'
Low	45	45	32	26,5	15,5
Medium	35	35	43,4	50,1	24,2
Good	10	10	14,6	13,4	50,3
High	10	10	10	10	10

The results indicate that the implementation of a comprehensive programme for the organization of the educational process in extracurricular activities helps to increase from stage to stage of formation of the students' levels of professional and personal qualities. These data clearly reflected in figure 3.

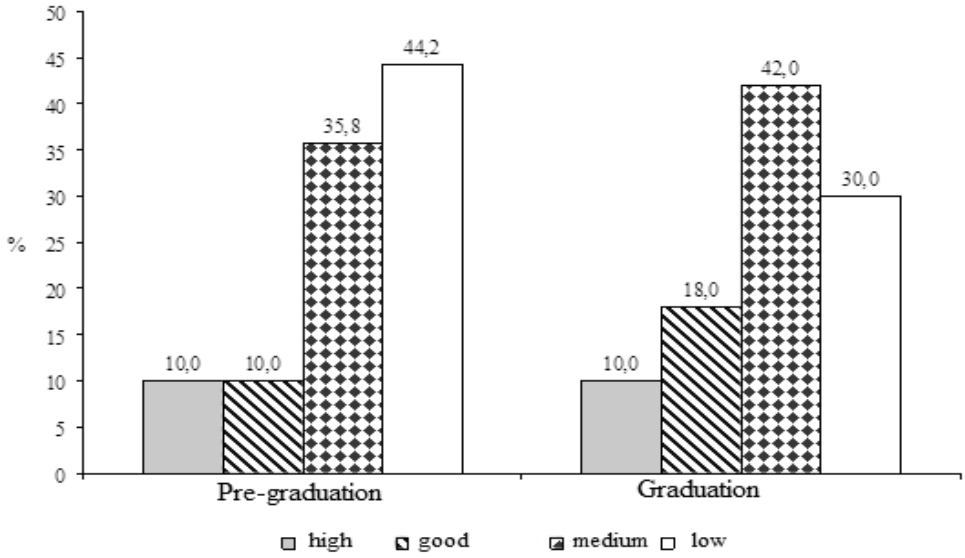

Figure 3. The Dynamics of the Levels of Formation of Professional and Personal Qualities of the Future Teachers in Extracurricular Activities of the University

Comparison of the results of formation of professional and personal qualities of the students of the experimental group with the control shows that in the past there have been some changes, but very small. There was not observed advances in good and high levels of the desired qualities of formation. In addition, summary data of formation of professional and personal qualities of the students of the experimental group compared with the materials of a similar survey of school teachers, which have been working. They held special courses "organization of the educational process in the school", "The use of innovative technologies in the organization of extracurricular activities in school." Analysis of the data of school teachers showed that high and good level of formation of the required qualities has been reached, respectively, compared with the original data.

Thus, the effectiveness of experimental work shows convincingly that from stage to stage we can see a steady growth of formation of professional and personal qualities of future teachers, therefore, the proposed methodology of organization of extracurricular activities is effective and can be recommended for implementation in the educational process of the university.

Conclusion

Analysis of the theory and practice of pedagogical education, government documents on the reform of the education system lead to an understanding that the teacher should have a new formation to own professionally-relevant personal qualities. In the preparation of such a teacher, along with the educational process, extracurricular activities of students at the university are very important.

The results of many years of theoretical and experimental studies suggest the following conclusions:

1. We have defined the theoretical and methodological basis of the research of extracurricular activities of students in higher education; as strategic guidelines have been adopted: the theory of activity, systematic and structural, student-oriented, cultural, competence, integrative approaches that combine and interact intelligently enabled to solve tasks.

2. The study outlines the theoretical basis of extra-curricular activities of students, which represent one of the subsystems of the educational process of pedagogical university, professional and personal development and self-development of future teachers on the basis of individual creativity. Extracurricular activities are a training process, which is structurally similar to the theory of educational systems (holistic pedagogical process) function teachers and students, goals and objectives, means, forms, methods, techniques.

3. The above theoretical and methodological principles, the nature of extracurricular activities allowed us to develop a theoretical model of this subsystem professional teacher education at the university, which includes the target set, the subjects of the educational process (students ↔ teachers, ↔ curators ↔ administration staff), educational technology. Coordinating center for the organization of extracurricular activities of students is the Council on educational work.

4. The method for diagnosis of educating future teachers in the organization of extracurricular activities, which is adequate structural component of forming qualities of the teacher, has been developed. We used a range of diagnostic methods: interview, questionnaire, essays, teacher observation, testing, ranking, solutions pedagogical tasks and situations, interviews, observation, map of self-education plan, experimental and empirical, theoretical, the study of university records and advanced experience of pedagogical universities, observations, etc., which can be shaped effectively by means of extracurricular activities.

5. There have been justified terms and forms of extracurricular activities of students, ensuring that they are brought up in an integrated training, including special purposeful training of university teachers to meet the challenges of educating students outside the classroom, including supervisors, managers, relationship of class and extracurricular activities, especially on psychological pedagogical and methodological aspects of the training, the integration of all areas of the organization of extracurricular activities, the establishment of the university management of the structural unit to the organization and coordination of educational work (advice on educational work), the development of the student government and student activities, the relationship with civil society and the cultural and educational institutions and schools, the continuity in the formation of professional and meaningful qualities of a future teacher (the continuity of research methods from stage to stage, from course to course), monitoring the education of students. During the experimental work there were used both traditional forms of organization of extracurricular activities of students (curator hours, evenings, holidays, contests, SSS, etc.), and interactive (debates, workshops, business games, educational centers, clubs, etc.). The greatest emphasis of educational work outside the classroom was on intercompany relationships and students living in a dormitory.

The use of group and collective forms of creating favorable conditions for the cooperation of students helped to shape the personal qualities of future teachers.

6. Based on the theoretical and methodological principles models of extracurricular activities of students, the results of experimental work there are developed concepts and scientific and practical advice on the organization of extracurricular activities of students.

Thus, there have been solved tasks during the study, proved the hypothesis of research, which is an indication that the situation to be defended, justified and the objective of the work has been achieved.

During high educational institution preparation of future teachers it is necessary to use appropriately the comprehensive diagnostic techniques and models for students' education in extracurricular activities which we have developed.

References

1. *Abdullina, O.A. (2009). Pedagogical practice. Moscow: Prosveschenie.*
2. *Ananyev, B. G. (2002). A human as an object of cognition. St. Petersburg: Piter.*
3. *Arkhangelsky, L.M. (1987). Values and moral development of the personality. Moscow: Mysl.*
4. *Asmolov, A.G. (1990). Psychology of the individual. Moscow: MGU Press.*
5. *Bakshtanovsky, V.I. & Sogomonov, Y.V. (2005). Ethics of the profession: mission, code, act (Monograph). Tyumen: Institute of Applied Ethics of TSOGU.*
6. *Cohn, I.S. (1984). In search of yourself: Personality and its identity. Moscow: Politizdat.*
7. *Dubasenyuk, O.A. &Ivanchenko, A.V. (2002). Practical work in pedagogy. Zhitomir: Zhitomir State Pedagogical University Press.*
8. *Gonobolin, F.N. (1977). About some mental qualities of the teacher's personality. Moscow: Prosveschenie.*
9. *Kagan, M.S. (1974). Human activity: The experience of system analysis. Moscow: Politizdat.*
10. *Kairov, I. A. & Bogdanova, O.S. (1975). ABC of moral education. Moscow: Prosveschenie.*
11. *Kan-Kalik, V.A. (1987). Pedagogical communication for teacher. Moscow: Prosveschenie.*
12. *Leontiev, A.N. (1975). Activities. Consciousness. Personality. Moscow: Politizdat.*
13. *Maryenko, I.S. (1985). Moral formation of learner's personality. Moscow: Pedagogika.*
14. *Novikova L.I. (2001). Pedagogical ideas of I.A. Il'in: Experience of the contemporary reading. Pedagogika, 10, 62-68.*
15. *Rubinstein, S.L. (1989). Fundamentals of general psychology. Moscow: Pedagogika.*
16. *Tazhbayeva, S. G. (1999). Education of a future teacher. Almaty: Almaty State University named after Abay.*
17. *Tazhbayeva, S. G. (2000). About formation and education of personality of youth generation. Nation's example, 4-5, 117-126.*
18. *Tazhbayeva, S. G. (2002). Work of a supervising professor with a team. Bulletin of Kazakh National University Al-Farabi, 2 (9), 45-50.*
19. *Tazhbayeva, S. G. (2003). Science of the organization of the educational system at the university. Sociology: experience, problems: Scientific-practical conference. Astana: Eurasian State University named after Gumilev (pp. 46-51).*
20. *Tazhbayeva, S. G. (2004a). Activities of supervising professorat the university in the professional training of future teachers. Bulletin of State Pedagogical University named after Abay, 3 (8), 75-80.*
21. *Tazhbayeva, S. G. (2004b). Methodological approaches to the diagnosis of professional and educational suitability of youth in the high educational institution. Bulletin of Eurasian Institute, 1, 181-189.*
22. *Tazhbayeva, S. G. (2004c). The role of the supervising professor of the university in the training of future teachers. The quality of teacher education: problems and prospects: Conference (pp. 474-481).*
23. *Tazhbayeva, S. G. (2005a). Diagnosis of the process of organizing extra-curricular activities of students in high institution. Bulletin of Kynar University, 2/2, 62-67.*
24. *Tazhbayeva, S. G. (2005b). Theory and Technology of Education: educational methodological complex (Syllabus). Almaty: Kazakh State Pedagogical Institute.*
25. *Tazhbayeva, S. G. (2010). Modeling of educational process in the extracurricular activities of the university. Comparative education and training of teachers: VIII International Conference. Plovdiv, Bulgaria.*
26. *Tazhbayeva, S. G. (2011). Methods of teaching pedagogy. Almaty, Kazakh State Pedagogical University named after Abay.*
27. *Tazhbayeva, S. G., & Kalyuzhniy, A. A. (2000). The use of diagnosis in the teaching of psycho-pedagogical disciplines in the university. Psychology at the turn of the century: the science, the practice of teaching: International Conference. Tula: Tula State University (pp. 46-48).*
28. *Tazhbayeva, S. G., Mashenbayev, T., & Smanova, N. (2010). Pedagogical skills: Model program for students majoring in pedagogy and psychology (4th year). Almaty: Kazakh State Pedagogical Institute.*
29. *Tazhbayeva, S. G., Zhampeisova, K. K., Beyssenbayeva A. A., & Kalyuzhniy A.A. (2003). The theory of education and educational technology at the University: Program for undergraduates. Almaty: Almaty State University named after Abaya.*
30. *Vasilyev I.B. (2003). Professional pedagogy (Summary of lectures for students of engineering-pedagogical specialties). Kharkiv: Kontrast.*
31. *Wulfov, B.Z. (1998). Research in Social Pedagogy: base, scientific apparatus, the specificity of the organization. Herald of the University of the Russian Academy of Education, 1, 35-45.*

УДК377.017

ОСОБЕННОСТИ ДУХОВНО-НРАСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОЛЛЕДЖЕЙ

Масырова Р.Р. – *д.п.н., профессор*
Молдажанова Н.С. – *магистрант*
Бектурганова А.С. – *магистрант*
Евразийский технологический университет

Аннотация

В Послании Президента Республики Казахстан 2012 года в числе приоритетных задач определен вопрос качественного роста человеческого капитала в стране. «Патриотизм, нормы морали и нравственности, межнациональное согласие и толерантность, физическое и духовное развитие, законопослушание. Эти ценности должны прививаться во всех учебных заведениях, независимо от формы собственности» – призывает Н.А. Назарбаев [1].

Также даннаяидея получила свое развитие в послании Лидера Нации – Н.А. Назарбаева народу Казахстан от 17 января 2014 года. «Мы, казахстанцы, единый народ! И общая для нас судьба – это наш Мәңгілік Ел, наш достойный и великий Казахстан! «Мәңгілік Ел» – это национальная идея нашего общеказахстанского дома, мечта наших предков. За 22 года суверенного развития созданы главные ценности, которые объединяют всех казахстанцев и составляют фундамент будущего нашей страны. Они взяты не из заоблачных теорий. Эти ценности – опыт Казахстанского Пути, выдержавший испытание временем» [2].

Ключевые слова: *Духовно-нравственное воспитание,профессиональный колледж, этика, профессиональное воспитание.*

Духовно-нравственное воспитание учащихся профессиональных колледжей на сегодняшний день стоит особо остро, так как в Казахстане на 2014-2015 учебный год насчитывается 820 профессиональных колледжей [3].

Приоритет формирования рассматриваемой проблемы определяется тем, что они, как предельные высшие смыслы человеческой жизни, выполняют функцию регуляторов поведения, охватывают все стороны человеческого бытия, они включаются в национальные ценности, ценности семьи, труда, образования, общества.

Духовно-нравственное воспитание – процесс, направленный на формирование и развитие целостной личности обучающегося, и предполагает становление его отношения к Родине, обществу, коллективу, людям, к труду, своим обязанностям и к самому себе. Задача нравственного воспитания состоит в том, чтобы социально необходимые требования общества педагоги превратили во внутренние стимулы личности каждого обучающегося, такие, как долг, честь, совесть, достоинство.

В настоящее время, в соответствии с Государственными образовательными стандартами среднего профессионального образования содержание учебных дисциплин предусматривает формирование не только профессиональных компетенций-знаний и умений, но и общих компетенций –понимание социальной значимости выбранной профессии, работа в коллективе, эффективное общение с коллегами, бережное отношение к историческому наследию и культурным ценностям, уважение к социальным, культурным и религиозным различиям, ведение здорового образа жизни, развитие духовности как неотъемлемой части профессионального облика будущего специалиста.Основной средой, в которой закладываются основы мировоззрения будущих рабочихпредприятий, фирм, корпораций, является профессиональный колледж. Очень важно, чтобы в них фундаментомпрофессиональной подготовки стало духовно-нравственное воспитание, которое рассматривается как проявление человечности, доброты, искренности, теплоты, открытости педагогического коллектива профессионального колледжа.

Духовность человека основывается на широте взглядов, эрудиции, культуре,общем развитии личности. Потеря ее равнозначна потере человечности. Дело в том, чтодлительный кризис духовности у отдельнойличности ведет к ее деградации. Духовность несовместима с черствостью, эгоизмом, ориентацией на материальные выгоды. Профессиональныйколледж совместно с семьей, общественными организациями должензаботиться о выращивании духовн0-нравственного потенциала каждого конкретного обучаемого, приобретению и достижению духовной культуры.

Производство и распространение духовныхценностей, удовлетворение духовных потребностей, моральные нормы и традиции, идеи, чувства – это основание для формирования нравственных представлений человека, выработкиим правил и норм профессионального поведения и культуры. Опыт

показывает, что духовно-нравственное воспитаниеи удовлетворение потребностей у человека связано с работой над собой, систематическим профессиональным самовоспитанием исамообразованием. Без этого практически невозможно управлять духовными и нравственными достижениями, воспитанием и перевоспитанием человека.Самовоспитание – основа перевоспитаниячеловека. Оно должно основываться на духовно-нравственных ценностях и потребностях личности.

Нравственность человека и его духовностьвоспитываются «с пеленок». Это добровольное, самодеятельное согласование чувств, стремлений и действий членов общества с чувствами,стремлениями и действиями сограждан, их интересом и достоинством, с интересом и достоинством всего общества в целом. Сущность нравственности является предметом этики.

Понятие «этика» (от греч. ethika – обычай, нравственный характер) – учение о нравственности, морали [4].Она учит человека оценивать всякуюситуацию, чтобы сделать возможными этически(нравственно) правильные поступки. Формирование последних и есть цель духовно-нравственного воспитания в профессиональныхколледжах,так как этическое поведение состоит в осуществлении этических ценностей. Эти ценности, помнению философов, нужно искать как во всехситуациях, так и в личности. Этика способствует пробуждению оценивающего сознания.В самостоятельной профессиональной деятельности рабочему приходится постоянносталкиваться с производственными и жизненными ситуациями, когда нужно лукавить, спешить, обманывать, выполнять порученное дело,задание с ленцой, не всегда добросовестно. Работнику у которого выработано нравственноечувство и сознание, напротив, доступно понимание ценности. Он, как верно подчеркиваютфилософы, выступает в роли мудреца, имеющего тонкий вкус, нежный орган для восприятия ценности рабочей профессии. Воспитанныйи профессионально культурный рабочий не сможетнарушить выработанные в трудовомколлективе моральные нормы. Как отмечают философы, этические чувствасами собой располагаются в иерархическую лестницу, своего рода «пирамиду» ценностей, базис которой образуют бессознательно осуществляемые жизненные ценности (воля к жизни, потребность в пище, половая потребность и т. д.),на вершине которой располагается высшая ценность. Этические ценности – это ценности убеждения и поведения. Всякая этическая ценность,познанная как таковая, направляет этическуюэнергию работника на себя и требует от человека своего осуществления. Поскольку то, что быловсегда высоконравственным, а сегодня можетсчитаться безнравственным говорит о том, чтодуховно-нравственным сознанием обучаемого надо управлять и воспитывать в нем сегодня, прежде всего такие ценности, которые лежат в основе егопрофессиональной компетентности и способствуют профессиональному росту и карьере.

Научный подход к духовно-нравственномувоспитанию учащихся профессионального колледжа позволяет вырастить у будущегорабочего такие ценности, которые во многом определяют, с одной стороны, уровень его профессиональной компетентности, а с другой – позволяют ему более точно сформировать у себя представление о рабочемпрофессионале новоготипа, который в полной мере будет соответствовать требованиям работодателя и позволять ему успешно конкурировать на рынке труда. Группа таких ценностей, объединенных вэтой основной сущности, создает нравы, господствующую мораль. Осуществление ценностейсостоит в том, чтобы следовать требованию,исходящему от ценности и подчинять этому требованию повседневную работу. Профессиональная этика рабочего, в своюочередь, основывается только на тех ценностях,которые позволяют работнику выполнять порученные задания высоконравственно, не нарушаятрудовой морали.

Только в этом случае будутвозможны позитивные изменения в организации воспитательной работы будущих рабочих.Сложности в выборе ее целей связаны с недостаточной разработанностью методологических исследований философов, психологов, социологов, культурологов в области теории воспитания личности, атакже исследований ученых – философов, педагогов –практиков, которые должны представить более тонкую научную доктрину о соотношении образования и воспитания, о приоритетности воспитания, необходимости формирования тех личностных характеристик у учащихся профессиональных колледжей, которые являются фундаментом профессиональной компетентности и мобильности будущих рабочих.Вырастить таких рабочих без профессионального педагога– воспитателя сложно.

Духовно-нравственное воспитание лежит в основе профессионального самообразования, которое позволяет будущему рабочему сформировать у себя необходимые профессионально важные качества, профессиональную компетентность, мастерство и конкурентоспособность[5].Духовно-нравственное воспитание базируется на социально и профессионально значимых элементах духовной и нравственных культур, являющееся базисом становления человека, а нравственнаякультура черезпрофессиональное поведениесвидетельствует о духовно-нравственном работнике.

Таким образом, особенностью духовно-нравственного воспитания учащихся профессиональных колледжей являются:

- психолого-педагогические особенности обучающихся;
- структура и содержание образовательного процесса;
- профессиональная направленность, форма и период обучения.

Для воспитательного процесса, которыйорганизуется в профессиональных колледжах руководителями и методистами, классными руководителями, очень важно, чтобы духовно-нравственное воспитание учащихся выделялось как базовое.

1. http://www.akorda.kz Официальный сайт Президента Республики Казахстан. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. – 27.01.2012.

2. http://www.akorda.kz Официальный сайт Президента Республики Казахстан. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. – 17.01.2014.

3. http://edu.resurs.kz/college

4. Толковый педагогический словарь / Под ред. Н.В. Маслова. – М.: Самцитиздат, 2006.

5. Кузнецов В.В.Духовное и нравственное воспитание будущих рабочих//Вестник ОГУ No2 (138)//февраль2012. – Гуманитарные науки. – С. 103-108.

Аннотация

Елімізде адам капиталының сапалы өсуі жайлы 2012 жылы Қазақстан Республикасының Президентінің Жолдауында басты сұрақтарының бірі болды. «Патриоттық сезім, мораль мен этика, ұлтаралық келісім мен толеранттылық, рухани даму, заңға мойынсұнғыш. Бұл құндылықтар білім беру мекемелерінде айтылуы қажет», – деді Н.Ә. Назарбаев [1].

Сондай-ақ, бұл идея Ұлт көшбасшысы – Н.Ә. Назарбаевтың 17 қаңтар 2014 жылғы Қазақстан халқына жолдауында өзінің басын алды. «Біз, қазақстандықтар, бір ел! Ал бізге ортақ тағдыр – бұл біздің Мәңгілік ел, біздің лайықты және үлкен Қазақстан! «Мәңгілік ел» – біздің ортақ ұлттық идея, біздің ата-бабаларымыздың арманы. Тәуелсіз даму 22 жыл бойы барлық қазақстандықтарды бірігуге және біздің еліміздің болашақ негізін қалыптастырудың құндылықтары құрылды. Олар орындалмайтын теориялардан алынған жоқ. Бұл құндылықтар –уақыт сынынан өткен, қазақстандық жолдың тәжірибесі» [2].

Тірек сөздер:*Рухани-адамдықтәрбие,кәсібиколледж, этика, кәсібитәрбие.*

Abstract. In the Epistle of the President of the Republic of Kazakhstan in 2012 among the priorities defined question of qualitative growth of human capital in the country. "Patriotism, morality and ethics, inter-ethnic harmony and tolerance, physical and spiritual development, law-abiding. These values must be instilled in all educational institutions, regardless of ownership "- calls on N.A.Nazarbayev [1].

Years of independent development created the core values that unite all Kazakhs and form the foundation of our country's future. They are not taken from the transcendental theories. These values - the experience of Kazakhstan's way, stood the test of time "[2].

Keywords:*Spiritually-moral education, professional college, ethics, professional education.*

УДК 378.091:81.004

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

Чакликова А.Т. – *д.п.н., проректор по учебной работе*
Лакова А.А. – *докторант*
Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана

В настоящей статье рассматривается роль иноязычного образования в казахстанской системе образо-вания. Автором представлен разный компонентный состав межкультурно-коммуникативной компетен-ции с точки зрения различных Казахстанских ученых. Межкультурно-коммуникативная компетенция формируется не только во время аудиторной работы студентов, но и при выполнении самостоятельной работы (внеаудиторной работы). Овладение межкультурно-коммуникативной компетенцией невозможно без практики общения и использования информационно-коммуникационных технологий, что делает незаменимой Интернет – виртуальную среду, поскольку она создает условия для реального общения. Автор предлагает одну из эффективных методов развития готовности к познанию, приобретению нового опыта в процессе формирования межкультурно-коммуникативной компетенции обучающихся при выполнении самостоятельной работы с помощью программы Skype.

Ключевые слова: межкультурно-коммуникативная компетенция, иноязычное образование, самостоятельная учебная деятельность, самостоятельная работа студентов (СРС), самостоятельная работа студентов под руководством преподавателя (СРСП), рефлексия.

В условиях глобализации современного мира, а также стремления к интеграции казахстанской системы образования в мировое сообщество, в соответствии с социально-экономическими перспективами развития страны, возрастает значение не только образования в целом, как показателя уровня общественного развития, но и роль иноязычного образования, в частности. Необходимость реформирования в сфере образования, закрепленная в таких документах как «Концепция развития образования в Республики Казахстан до 2015 года», «Концепция иноязычного образования в Республики Казахстан», а также разработанная «Государственная программа развития образования в Республики Казахстан на 2011-2020 годы» [1], свидетельствует о своевременности происходящих преобразований и важности подготовки профессиональных кадров нового типа, способных реализовывать поставленные задачи, обладающих творческим потенциалом и мышлением, самостоятельностью, готовностью к саморазвитию, повышению уровня компетентности, основываясь на принципе «образование для всех в течение жизни».

Иноязычное образование продолжает идею развития личности, выдвигая в качестве конечной цели – становление личности «субъекта межкультурной коммуникации», готового и способного к общению в разных жизненных ситуаций, формирование межкультурно-коммуникативной компетенции обучающихся [2]. Структура межкультурно-коммуникативной компетенции отражает характер образовательной компетенции и представляет собой сложное личностное образование, включающее знания о родной и иной культуре, умения и навыки практического применения своих знаний, а также совокупность качеств личности, способствующих реализации этих знаний, умений и навыков и практический опыт их использования в ходе взаимодействия с представителями иной культуры.

Компонентный состав МКК по мнению С.С. Кунанбаевой, представляет собой совокупность лингвокультурологической, социо-культурологической, концептуальной, когнитивной, личностно-центрированной (развивающе-рефлексивной) и коммуникативной субкомпетенций и представляет собой обучающую систему, формирующую межкультурно-коммуникативнй уровень владения иностранным языком, достаточный для обеспечения жизнедеятельности личности [3].

Следовательно, особую значимость приобретает разработка вопросов, связанных с изучением и раскрытием ресурсов самой личности, как условие совершенствования как личности в целом, так и ее языковых/речевых способностей, то есть актуализация в процессе иноязычного обучения компетенций обучающихся и организация учебной подготовки, связанной с вопросами развития способности учиться, самостоятельности обучающихся, овладения методологией учебной деятельности. Развитие готовности к познанию, приобретению нового опыта в процессе формирования межкультурно-коммуникативной компетенции обучающихся представляется нам одним из условий развития самостоятельности учения, что является долгосрочной целью. Самостоятельность, подразумевающая активность и сознательность субъекта в учебной деятельности, проявляется в самостоятельной учебной деятельности обучающихся, как вид познавательной деятельности и условие образования и самообразования. Самостоятельная учебная деятельность проявляется в дидактической форме самостоятельной работы, которая проводиться как во внеаудиторное время, так и во время аудиторных занятий и реализуется вне непосредственного контакта с преподавателем или опосредованно через предназначенные для этой цели материалы.

В настоящее время огромное значение приобретает информатизация всех сфер образования. Поэтому одной из основных задач высшего образования становится не только развитие коммуникативной компетенции, но и информационной компетенции при выполнении самостоятельной работы. Информационно-коммуникационные технологии предоставляют огромные возможности для осуществления самообразования и самооценки компетенций обучаемого во время самостоятельной работы. Овладение межкультурно-коммуникативной компетенцией в полной мере невозможно без практики общения и использование ИКТ, что делает незаменимой Интернет - виртуальную среду, поскольку она создает условия выйти за временные и пространственные рамки, предоставляя возможность аутентичного общения с реальными собеседниками на актуальные для обеих сторон темы.

Необходимо указать, что ряд современных казахстанских исследователей, таких какА.Т. Чакликова и Н.С. Асматуллаева рассматривали вопросы формирования МКК в условиях информатизации и предложили выделить такие субкомпетенции субъекта МКК, как рефлексивно-социокультурная, рефлексивно-лингвокультурная, рефлексивно-метаязыковая, рефлексивно-коммуникативная. Данные субкомпетенции являются значимыми для преподавателяи студента при организации и выполнении самостоятельной работы. При таком подходе к определению сущности МКК ведущим компонентом любого вида субком-

петенций является рефлексивный [4]. Согласно исследованиям С.С. Кунанбаевой, рефлексия способствует саморазвитию, самосовершенствованию, самоорганизации личности в сознании, определяет внутреннюю деятельность обучающихся.

Как мы говорили выше, овладение межкультурно-коммуникативной компетенцией в полной мере невозможно без практики общения и использование ИКТ. Поэтому мы предлагаем использовать такие технологии как веб-квест, подкаст, чат, электронная почта, Skype, проектную технологию.

На основе вышеуказанных информационно-коммуникационных технологий мы провели эксперимент со студентами уровня В2 по дисциплине «Базовый иностранный язык». В эксперименте участвовало 75 студентов.Преподавателем проводилась самостоятельная работа со студентамив виде корпоративного обучения. Skype – программа, которая обеспечивает моментальную синхронную связь между двумя или несколькими коммуникантами в режиме реального времени (с использованием микрофона/видеокамеры). Она позволяет преподавателю создать пакет заданий для обучающихся (напечатать текст задания, отправить визуальные опоры для контроля говорения, например), провести контроль выполнения задания, контроль и самоконтроль говорения в режиме реального времени. Также, преподаватель может впечатать ошибки студентов при выполнении и сразу отправлять соответствующий файл обучающемуся.

В целях совершенствования и эффективности учебного процесса, нами проведено анкетирование, где студенты выразили свое отношение к применению данной технологии на уроке.

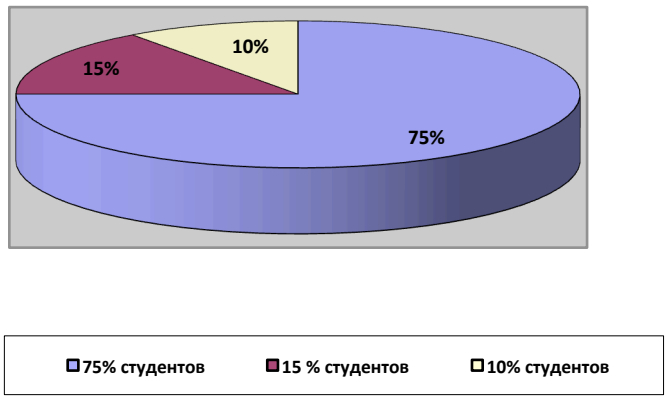

Рис.1 Результаты анкетирования

Результаты показали следующее: 75% студентов считают, что самостоятельная работа посредством Skype действительно дает возможность повысить уровень владения языком, осуществляя межкультурную коммуникацию, осуществляется быстрая реакция (обратная связь), разрушается языковой барьер, и проявляются положительные эмоции среди студентов и самим преподавателем; 10% студентов относятся к данному процессу скептически, то есть они испытывали трудность в нехватке словарного запаса и им приходилось все время «копаться» в словаре и занимало большую часть времени для того, чтобы выразить свою мысль и считают, что нет необходимости проводить занятия в таком режиме; 15% студентов полагают, что можно выбрать время, место, расписание, интенсивность занятий. Однако, не всегда возможно временное соответствие, то есть если даже студент по каким либо причинам не находиться онлайн, то он может в любое время войти и выполнить все заданные преподавателем задания, так как можно сохранить блог чат. Преподаватель уделяет внимание каждому студенту при общении, но не всегда успевает его корректировать. Хотя как отметили студенты, их заинтересовало то, что они оценивали, исправляли друг друга.

Таким образом, программа Skype подходит для организации СРС и СРСП, для осуществления спонтанного, неподготовленного общения.

В соответствии с вышеизложенным, можно сделать вывод, что у студентов повышается степень активности общения, мотивация к овладению иностранным языком на высоком уровне, способность адекватно выражать собственные коммуникативные намерения с правильным отбором и уместным использованием соответствующих языковых средств с учетом их соответствия социально-культурным нормам изучаемого языка, умение своевременного и самостоятельного исправления допускаемых ошибок при высказываний и, таким образом, формируется межкультурно-коммуникативная компетенция.

1. Государственная программа развития образования в Республики Казахстан на 2011-2020 годы.– Астана, 2010. – 30 с.

2. Чакликова А.Т. Научно-теоретические основы формирования межкультурно-коммуникативной компетенции в условиях информатизации иноязычного образования; автореф. дисс д. пед. наук. – А., 2009.

3. Асматуллаева Н.С. Формирование рефлексивно-коммуникативной компетенции студентов-переводчиков посредством дистанционных образовательных технологий; автореф. дисс. канд. пед. наук. – А., 2010. – 25 с.

4. Кунанбаева С.С. Теория и практика иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 344 с.

5. Кунанбаева С.С., Дуйсекова К.К., Иванова А.М., Кармысова М.К., Головчун А.А. Типовая учебная программа дисциплины «Иностранный язык» для языковых специальностей вузов. – Алматы, 2010. – 34с.

Аннотация

Осы мақаладаҚазақстан жүйесіндегі шет тілдербілімінің рөлі қарастырылады. Автор түрлі қазақ-стандық ғалымдардың көзқарасы бойынша мәдениаралық-коммуникативтік құзыреттіліктің әртүрлі құрамдық талдауын қарастырады. Мәдениаралық-коммуникативтік құзыреттілік тек қана студенттердің аудиториялық жұмыс барысын-да емес, өздік жұмысында да құрастырылады. Мәдениетаралық коммуни-кативтік құзыреттілікті меңгеру ақпарат-тық коммуникативтік технологияларды қолданусыз және тілдесу тәжірибесісіз мүмкін емес, сол себепті ғаламтор-виртуальды орта тілдесу үшін бар мүмкіншілікті жасап отыр. Автор Skype бағдарламасы білім алушылар өздігінен мәдениетаралық коммуникативтік құзырет-тілікті қалыптастыру үрдісінде жаңа тәжірибе алу және тиімді әдістерінің бірі деп ұсынады.

Тіркеу сөздер: мәдениаралық-коммуникативтік құзыреттілік, шет тілдер білімі, өздік оқу қызметі, студенттердің өздік жұмысы (СӨЖ), оқытушының басқаруымен студенттердің өздік жұмысы (СОӨЖ), рефлексия.

Abstract

The article examines the role of modern foreign language in Kazakhstani educational system. The author represents different components of intercultural and communicative competence given by various Kazakhstan scientists. The formation of intercultural and communicative competence is not only during a class work of students, but also in the performance of students' self-independent work (extracurricular work). Mastering the intercultural communicative competence is impossible without the practice of communication and use of information and communication technologies, which makes indispensable the Internet - a virtual environment because it creates the conditions for a real dialogue. The author offers one of the most effective methods of developing readiness for knowledge, experience gained in the process of formation of the intercultural communicative competence of the students in carrying out independent work using the Skype.

Key words: intercultural and communicative competence, modern foreign language education, self-study activity, self-independent work, self-independent work with a teacher, reflection.

УДК378.014.5.026:78(574)

ПОДГОТОВКА КОМПЕТЕНТНЫХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИВРЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХРАЗВИТИЯНАШЕГО ОБЩЕСТВА

Кульманова Ш.Б. – *д.п.н., профессор*

Казахский Государственный женский педагогический университет

Краткая аннотация: Модернизация всей системы образования РК ставит одной из важных задач в совершенст-вовании деятельностивысших учебных заведений-повышение образовательного и культурного уровня подготовки молодых кадров, которым предстоит работать в новых рыночных условиях развития нашегообщества. В этих усло-виях, обновление содержания и структуры высшего музыкально-педагогического образования,с целью подготовки компетентных учителей музыки с дополнительной специализацией должно стать приоритетным,так как представ-ляет востребованность в таких специалистах уже сегодняна отечественном рынке труда. В этом плане, одним из важных и обязательных требованийявляетсяподготовка образовательных программ нового поколения, гдесодержа-ние, атакжевесь образовательный процесс вуза должны быть настроены на *результаты обучения*, выраженные в виде компетенций и модульного подхода.

Ключевые слова: музыкальное образование,учитель музыки,специалист, вуз, экономика, культура,рыночные отношения, дополнительная специализация,содержание образования, компетентность.

Вхождение Казахстана в единое мировое образовательное пространство через модернизацию всей системы образования,которое сейчас все больше набирает обороты, является правомочным. Повышение образовательного и культурного уровня населения ставит целью совершенствовать деятельность как средних общеобразовательных, так и высших учебных заведений. В связи с этим становится очевидным объективная необходимость улучшения профессиональной подготовки учителя музыки – главного

носителякультуры вшколе уже в самом учебном процессе вуза, так как перспектива их будущей педагогической деятельности должна быть направлена на высокое качество преподавания своего предмета.

Исследованиязарубежныхученых подтверждают, что запоследнее десятилетие в мирекардинально изменилосьотношение к образованию. Сейчас образование, особенно высшее рассматривается как главный ведущий фактор социального и экономического прогресса любого государства.В результате модернизации образования, которая затронуламногие европейские страны: в связи с востребованностью в новыхпрофессиях на рынках труда,ростом мобильности выпускников вуза, повышением ориентации результатов образования на требования работодателей, усилениемроли непрерывного образования -в системе высшего профессионального образования растет число специальностей и специализаций[3].

Причина такого внимания, думаем, может заключаться в понимании того, что сегодня наиважнейшей ценностью и основным капиталом современного общества является *человек как позитивнаятворческая личность, способная совершенствовать как себя, так и окружающую действительность, стремящегося к прогрессу, к поиску, освоению и принятию нестандартных эффективных решений*.

Выросшие, в последние годы, требования к выпускникам на рынке труда,запросы кобразованию и воспитанию школьников, выдвигаемые, например,такими инновацион-ными учреждениями образования нашей республики, как «Назарбаев Интеллектуальные школы», чья миссиянаправлена наразвитие интеллектуального потенциала нации, предоставления знаний и развитие навыков, способствующих формированию образованного, высоконравственного, критически мыслящего, физически и духовно развитого гражданина, стремящегося к саморазвитию и творчеству[4, 2 с.], ставят во главу угла повышение качества подготовки учителей музыки, а так же пересмотра содержания и структуры высшего музыкально-педагогического образования.с

Опыт отечественных вузов, занимающихся подготовкой учителей музыки показывает что,обеспечение качественного образования педагогических кадров возможно при условии целостного подхода к решению поставленной проблемы через:

- обновление содержания государственных стандартов образования и образовательных программ, типовых учебных программ, то есть приближение ихсодержания к требованиямобщества, к реальным условиям жизни;
- внедрение в учебно-воспитательный процесс эффективных образовательных и информационных технологий;
- обеспечение материально-технической базы необходимым высоко технологичным оборудованием;
- воспитание общей культуры обучающихся, осознанного отношения к образованию ивыбору будущей профессии, самостоятельности и творческой реализации своих возможностей в жизни.

Как видим, в связи с изменившейся парадигмой высшего педагогического образования у нас в Казахстане, реформирования всей ее системы, стало актуальным изменение не только содержания образования, но и внедрение в учебно-воспитательный процесс новых методов и технологий обучения, направленных на формирование нравственного, творчески мыслящего с высокой мировоззренческой позицией конкурентно способногокомпетентногоучителя музыки.

Еще одна проблема, которая требуетподготовки компетентного учителя музыки – это современное общее среднее образование, которое должнобытьнаправлено на обучение и воспитание детей к реалиям жизни, чтобы они нашлив ней свое достойное место, научились жить в условиях рынка, были бы счастливы и удовлетворенысвоей судьбой. Поэтому учитель, учитывая нравственно-эстетическую основу музыки, должен средствами самой музыки, давая детям необходимый объем знаний и умений, научить различным способам, методам и приемам успешно применять в жизни.

Сейчас уже не секрет то, что интерес к учительской профессии, в том числек профессии учителя музыки из года в год падает. С одной стороны, низкая оплата труда, малое количество учебной нагрузки, имеются факты, что она у учителей музыки,не дотягивает даже до ставки, является немаловажным отрицательным фактором для устройства молодых специалистов на работу, а с другой,устаревшая система обучения. Можно назвать также и ряд других проблем, накопившихся в высшей школе, призванной готовить учителя музыки.Это слабая материальная база и некачественный инструментарий, отсутствие или недостаток современного электронного оборудования, недостаток учебных площадей и бедность библиотек,скудность учебной и методической литературы, особенно на государственном языкеи многое другое.

Что нужно сделать, чтобы интереск нелегкой, но благородной профессии «Учитель музыки» вырос, чтобы качество знаний молодых специалистов соответствовал международным стандартам– этот вопрос волнует всех, кто занимается подготовкой учителей данной квалификации.

Любая профессия имеет свои особенности, в том числе и профессия учителя музыки. Любовь к музыке, стремление отдать себя детям, вера в то, что безхорошей музыки нельзя стать гармонично развитым человеком, увлеченность своей работой – эти качества определяют настоящего учителя музыки. «Сложность этой профессии, - писала в свое время известный педагог-ученый О.А. Апраксина, - определяется необходимостью тесной взаимосвязи всех элементов, входящих в понятие «учитель», и в понятие «музыкант», причем каждое изних многогранно. Учитель музыки ведет учебно-воспитательную работу, формирует взгляды, убеждения, потребности вкусы, идеалы детей. Он должен быть не просто широко образованным человеком, хорошо знающим свой предмет, но и личностью в высоком общественном значенииэтогослова» [6].

Профессия учителя музыки требует от избравшего еепостоянного совершенствования своей личности, развития музыкальных интересов, творческих способностей.Учитель музыки должен быть прекрасным музыкантом. Отличное владение музыкальным инструментом,дирижерскими умениями, голосом, умение читать с листа, импровизировать во многом определяют успех его деятельности. Определяют его успех также умения правильно интерпретировать содержание типовой программы по музыке, внедрять в учебный процесс современные образовательные технологии, заниматьсяисследовательской практикой, быть хорошим организатором,быть коммуникабельным, постоянно заниматься самообразованием.

Профессиональная подготовка студентов-бакалавров по специальности 5В010600-Музыкальное образованиек деятельности в качестве учителя музыки – процесс сложный имногогранный. Она имеет свою специфику, четкую музыкально-педагогическую направленность, которая осуществляется в целостном учебно-воспитательном процессе.

Подготовкаучителя музыки в вузе подразумевает, прежде всего,подготовку *профессионала – компетентного специалиста в области школьного музыкального образования.* Компетентный специалист отличается постоянным стремлением к самосовершенствованию, самообразованию. Что касается учителей музыки только что окончивших вуз, то и здесь первостепенной является направленность на самосовершенствование, которая должна постоянно реализовываться в их практической деятельности.

«Для молодого специалиста тяга к самообразованию, выражающаяся в постоянном желании пополнять своимузыкальные, педагогические и общекультурные знания и умения как условие профессионального становления, - это качественно новая форма присвоения художественного и педагогического опыта. Самообразование молодого учителя-музыканта призвано компенсировать недостатки колледжнойи вузовской подготовки, совершенствовать и систематизировать полученные ранее знания, способствовать становлению индивидуального стиля музыкально-педагогической деятельности, осмыслении передового педагогического опыта» [7].

В соответствии с вышесказанным, мы хотели бы обратить внимание наодин важное и обязательное требование - подготовка образовательных программ нового поколения, гдесодержание, атакжевесь образовательный процесс вуза должны быть настроены на *результаты обучения*, выраженные в виде компетенций и модульного подхода в обучении.

Как известно, ***компетенция*** выражает ожидаемые и измеряемые результаты обучения, то есть конкретные достижения студента или выпускника по завершении всей или частиобразовательной программы. Говоря иными словами, представляет собой интегральную характеристику обучающегося, динамичную совокупность знаний, умений, навыков, способностей и личностных качеств, которые студент обязан продемострировать после изучения части или всей образовательной программы [3].

Таким образом, на основе компетентностного подхода устанавливаетсяследующая логическая последовательность «требования к подготовке студента – содержание образовательной программы – результаты обучения» [3, с.3], которая обязательно должна реализоваться в процессе обученияобудущих учителей музыки.

Если обратиться к ГОСО РК 2010 г.по специальности 5В010600-Музыкальное образование, которым мы сейчас руководствуемся, то можем обратить внимание на то, чтов разделе 6 «Квалификационная характеристика бакалавра» в подпункте 6.9 указанытребования к таким ключевым компетенциям бакалавракак формирующая, систематизирующая, исследовательская, а также предметным компетенциям как коммуникативная, технологическая, контролирующая, программная, межпредметная, социальная, развивающая, креативная и организационно-методическая.

Подготовка компетентного учителя музыки, соответствующего современным требованиям рынка труда нашей страны, в настоящее время реализуется через:

- обновление содержания музыкально-педагогического образования за счет внедрения в учебный процесс востребованных дисциплин, которые мы рассмотрим ниже;
- внедрение в учебный процесс современных образовательныхи информационных технологий;
- воспитание патриотизма, уважения и любви к Родине, к своей профессии, формирование таких личностых качеств как самосознание, коммуникабельность, толерант-ность, стремление к самосовершенствованию и др.

С этой целью, ППС кафедрпроводит определенную работу. Только в последнее время черезкурсы повышения квалификации таких, как например, ИПК «Орлеу» и «Назарбаев Интеллектуальные школы», прошли обучение наши педагоги,в числе которых можно назватьк.п.н., и.о. профессоров Султанову М.С. и Уразалиеву М.А., преподавателей Бурамбаеву М.Н., Исаметову К., Ахметжанову Д. и др.

Подготовка учителей музыки нового поколения, которые будут трудиться в условиях 12-летней общеобразовательной школы, в условиях городских и сельскихшкол, ставит перед высшим музыкально-педагогическим образованием непростые задачи, которые нужно решать уже сейчас.

Поэтому на сегодняшний день актуальным является разработка образовательных программ по специальности 5В010600-Музыкальное образование, ориентированных на сдвоенную специальностьи введение, например, наряду с общеизвестными базовыми и профилирующими музыкальными историко-теоретическими (теория музыки, гармония, сольфеджио, история казахской и мировой музыки), индивидуально-исполнительскими (хоровое дирижирование, вокал, основной музыкальный инструмент) и др. дисциплинами, новых востребованных современной общеобразовательной школой дисциплин.

В частности, разработанный нашей кафедрой,в соответствии с ГОСО РК 2010 г. каталог элективных дисциплин, учитывая тенденции времени, включает такие новые дисциплины, как: «Практикум по школьному песенному репертуару», «Хоровое дирижирование и практикум работы с хором», «Игра на синтезаторе», «Практика применения на уроках музыки современных образовательных технологий».

Если раньшеосновной целью профессионального образования считалось формирование систематизированных знаний, умений инавыков, то в настоящее времямузыкально-педагогическое образование больше опирается напрактико-ориентированный подход,что в свою очередь способствует более конкретной практической подготовке будущих учителей музыки к работе в школе.

Еще одна проблема на которую, в нынешних условиях следует обратить внимание – это сельские малокомплектные школы. В связи с усиливающимсямиграционным движением населения из села в город, у нас в республике идет увеличение малокомплектных школ. В этом плане подготовка учителей музыки, желающих работать в таких школах требует незамедлительногорешения.

Изучив по данной проблеме материалы стран ближнего зарубежья мы обратили внимание чтоРоссия, в этом плане, занимает лидирующее место по ее эффективному решению. Уже в 2011 г. у них были разработаны 28 стандартов по основной специальности с дополнительной специальностью, со сроком обучения – 5 лет [3, 5].

Основанием для совмещения профилей подготовки бакалавров в российских вузах стали: проведенный мониторинг перспективных потребностей регионов в педагогических кадрах, анализ ситуации на рынке труда и возможные прогнозы ее будущих изменений, учет актуальных задач развития системы образования и запросов работодателей [3, с. 5].

Что касается нашей специальности, то наиболее часто совмещаемыми профилями подготовки бакалавров в России являются: дошкольное образование и музыка, музыка и МХК, музыкаи дополнительное образование.

В нашей республике, положение с малокомплектными школами в сельской местности почти такое же. Поэтому считаем, что уже сейчас надо решать проблему подготовки учителей музыки с дополнительной специализацией, пусть даже в условиях 4-х летнего обучения по основной специальности, плюс дополнительная специализация на платной основе, котораядолжно быть, прежде всегоактуальной и востребованной обществом.

В этом плане,с нашей точки зрения,образовательная программа, ориентированная на получение молодыми специалистамиквалификации «Учитель музыки»должнапредусмотриватьидополнительные специализации,одну ихкоторыхстудент-бакалавр,с учетом своих возможностей, может самостоятельно выбирать в конце 2-го курса.

Итак,в процессе обсуждения данного вопроса в нашем университете, со специалистами других вузов, изучения соответствующей документации,былы предложены следующие направления. Выпускникам,

успешно изучившим и освоившим полный курс,в соответствии с полученной дополнительной специальностью,должна присваиваться квалификация:

- «Учитель музыки и педагог-организатор музыкально-художественной работы»;
- «Учитель музыки иискусства»;
- «Учитель музыки и педагог дополнительного образования (с указанием предмета)»;
- «Учитель музыки и музыкальный руководительдошкольного образовательного учреждения».

Кредиты на обучение по выбраннойспециализации,выделяются не из общего объема кредитов представленных в типовом учебном плане государственного стандарта образования, а за счет дополнительных кредитов предоставляемых на дисциплиныкаждым вузом самостоятельно, которые студент оплачивает отдельно, не зависимо отгранта.

Учитывая то, что в подготовке будущих учителей музыки по выбранным специализациям задействованы практически все дисциплины, указанныхв обязательном компоненте базовых и профильных дисциплин,считаем, что вблоке специализаций необходимо ввести минимум необходимых дисциплин.

Итак, в нашем понимании, подготовка по совмещенным специальностям позволят решить задачи следующего порядка:повысить востребованность выпускников на рынке труда, их профессиональную мобильность; укомплектовать компетентными специалистами городские и сельские школы; обеспечить выпускникам полную учебную нагрузку.

С другой стороны, с целью обеспечения музыкальной культуры населения, эстетического воспитания детей вмалых городах, селах, аулах, отдаленных глубинках и привлечения одаренных, талантливых детей в музыкальное искусство, дополнительная специализация позволит молодым учителям музыки организовать на местах дополнительное музыкальное образование.

Хотелось бы отметить, что овладение будущими учителями музыки дополнительной специализацией позволит решить ряд проблем личного исоциальногопорядка, связанных сорганизацией музыкального образования в регионах, что немаловажно и для нашего государства.

В заключениихотела бы отметить, что в нашем понимании,***современный учитель музыки***, прежде всего,- это компетентный в области музыкально-педагогической деятельности специалист. Это саморазвивающаяся и самосовершенствующаяся творческая личность, которая не только владеет глубокими знаниями своего предмета, успешно применяет в учебном процессеэффективные технологии, может быть мобильным в получении дополнительного образования, но также воспитывает и обучает школьников способам, приемам реализации полученных знаний, умений и навыков в жизни. Поэтому, на сегодня, в профессионально-педагогической подготовке учителя музыки, одним из важнейших приоритетов является воспитаниетаких необходимых качествкак самостоятельность, творчество, стремление к самосовершенствованию, который, воспитывая средствами музыки юныхказахстанцев, будет способствовать процветанию нашей страны.

1.Закон Республики Казахстан «Об образовании». Казахстанская правда. № 12, 2007.

2. ГОСО РК. 6.08.062.-2010. Высшее образование. Бакалавриат. Специальность 5В010600-Музыкальное образование, Астана, 2010.

3. Методические рекомендации по совмещению профилей в рамках подготовки бакалавров по направлению «Педагогическое образование» со сроком обучения 5 лет с учетом требований работодателей и запросов рынка труда. http://www.mpgu.ru/

4. Назарбаев интеллектуальные школы. Прорывной проект в сфере образования. Формирование инновационной модели среднего образования, сочетающей лучшие традиции казахстанской и мировой образовательной систем. http://www.kazenergy.com/ru/ - 4 с.

5. Подготовка учителяв структуреуровневого образования: коллективная монография / Под ред. В.Л. Матросова. -М.:МПГУ, 2011. – 168 с.

6. АпраксинаО.А. Современные задачи музыкального воспитания в школе. В сб. Музыкальное воспитание в школе. Вып.10. М., «Музыка», 1975.-С.5-11.

7. Алиев Ю.Б. Настольная книга учителя-музыканта.- М.: 2000.- С.204-205.

8. Кульманова Ш.Б. Возможности подготовки будущих учителей музыки в рамках специальности 5В010600-Музыкальное образование по дополнительным специализациям. Хабаршы.№ 6 (54) . А.: Қыздар университеті, 2014.- 70-75 с.

Аннотация

Мақалада, нарықтық қарым-қатынастар жағдайында, қазіргі кезеңдегіқоғам өміріндегі тіршілік әрекетін ескере отырып, болашақ музыка мұғалімдерді қосымша мамандыққа бағыттап дайындау, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге, жас өспірімдерде мәдениетті және құндылық қарым-қаты-насты тәрбиелеуді қарастырылған.

Түйін сөздер:музыкалықбілім,музыка мұғалімі, маман, ЖОО, экономика, мәдениет, нарықтық қатынас, қосымша мамандандыру, білім мазмұны, құзыреттілік.

Summary

In market conditions, taking into account the livelihoods of our society at the present stage, the preparation of future teachers of music with a focus on additional specialization is aimed at solving social and economic problems, developing a culture and value relationships among the younger generation.

Keywords: music education, music teacher, professional, high school, economy, culture, market relations, further specialization, the content of education, competence.

УДК

ФОРМИРОВАНИЕ УНИВЕРСАЛЬНЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ КАК ВАЖНАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ КАЧЕСТВО

Кенжегалиев К.К. – *к.п.н, доцент*
Мухамеджанова Г.С. – *магистрант 2курс*

Аннотация

Целью исследования является обоснование нового понятия «универсальные педагогические компетенции», определение содержания и структуры универсальных педагогических компетенций, методики формирования универсальных педагогических компетенций, предложить критерий, уровни и методику оценки сформированности универсальных педагогических компетенций будущих учителей всех специальностей. Для решения задач, цели исследования был проведен констатирующий эксперимент среди студентов педагогических специальностей. Результаты эксперимента обработаны критериями Розенбаума и корреляции, с помощью которых, выявлен уровень сформированности универсальных педагогических компетенций будущих учителей.

Были проанализированы теоретические, диссертационные исследования по данной проблеме. Однако в педагогике высшей школы эта проблема еще не изучена. Универсальные педагогические компетенции рассматриваются как обязательный компонент для учителей всех специальностей, способный обес-печить высокий уровень образованности учащихся.

В статье обосновывается необходимость формирования универсальных педагогических компетенций при подготовке будущих учителей всех специальностей в ВУЗе. За основу исследования взяты психологические теории: теория деятельности А.Н.Леонтьева, культурно-историческая концепция Л.С.Выготского. Универсальные педагогические компетенции рассматриваются как основа профессионально важных качеств педагога.

В ходе исследования нами выявлены содержание и структура универсальных педагогических компетенций, которая предлагается научному обществу для обсуждения и предложения. Структуру универсальных педагогических компетенций составляют общепедагогические, общедидактические универсальные компетенции. Общепедагогические универсальные компетенции характеризуют профессиональную культуру учителя. К данным компетенциям относятся личностные качества учителя, педагогическое общение, педагогические способности.

Логическим деятельностным продолжением, профессиональным отражением общепедагогических универсальных компетенций являются общедидактические универсальные компетенции, к которым относятся универсальные методические умения и навыки. Каждый компонент общепедагогических, общедидактических универсальных компетенций описывается с помощью системы элементарных действий, операций, на уровне которых будет осуществляться формирование универсальных педагогических компетенций будущих учителей.

Ключевые слова: *универсальные педагогические компетенции, непараметрический критерий Розенбаума, корреляция, профессионально важные качества, констатирующий эксперимент, статистическая гипотеза, нулевая гипотеза, альтернативная гипотеза.*

Проблема исследования. Современная система отечественного образования, ориентированная на результат, проблему профессиональной подготовки будущих учителей характеризует многоаспектностью. В настоящее время будущий учитель должен владеть не только знаниями, умениями и навыками по своей специальности, но и выдвигаются новые задачи, где в первую очередь ставится задача подготовки учителя-гуманиста, которая легла в основу универсальных педагогических компетенций учителей (УПК) всех специальностей. На наш взгляд, в существующей практике подготовки будущих педагогов, уделяется недостаточное внимание усилению формирования универсальных педагогических компетенций. компетенций будущих учителей всех специальностей.

В настоящее время изучению универсальных компетенций посвящены научные работы исследователей В.Н.Введенского, Э.Ф.Зеера, А.В.Хуторского, О.П.Михановой, Е.Г.Зуевой. Но следует отметить, что единого определения и перечня универсальных компетенций нет. Их называют ключевыми (И.А. Зимняя, А.В.Хуторской, Э.Ф.Зеер), основными (Д.А Махотин, Ю.В.Фролов), общими (В.И.Байденко), охватывающими многофункциональный характер профессиональной деятельности. В проекте «TUNING» универсальные компетенции подразделяются на инструментальные, межличностные и системные компетенции [1:34-37].

Универсальные компетенции имеют отношение к профессии учителя. Поэтому сегодня необходимо уделять внимание не только предметно-специализированным компетенциям педагога, но и универсальным педагогическим компетенциям, содержания и структура которой полностью не определено. Понятие «универсальные педагогические компетенции» в психолого-педагогической литературе не сформировано, вопрос определения открыт, в нашем исследовании данное понятие применятся к педагогической деятельности учителя. Сегодня учитель изучает стандарты, программы, планы, т.е., внешнюю сторону педагогического процесса, а общению с детьми, через которое в педагогическом процессе складывается неуловимая, но чрезвычайно важная система взаимоотношений, отводится второстепенная роль. А ведь в педагогическом процессе взаимоотношения первичны, и только через них педагог может найти «ключ к сердцу» ученика. Учитель не должен забывать, что в структуре обучения учебный предмет занимает место средства, и для ученика личность учителя встает на первый план. Именно об этом и писал великий педагог К.Д. Ушинский: «Главное достоинство…. преподавателя в том, чтобы он умел воспитывать учеников своим предметом» [2: 301].

В содержании универсальных педагогических компетенций профессиональная культура общения определяет не только качество педагогической деятельности учителя, но и является его личностными качествами, реализующие гуманитарные ориентиры. Эффективная педагогическая деятельность учителя невозможна без гуманитарной направленности, без любви к детям, на что указывал выдающийся русский мыслитель В.Г.Белинский: «Орудием и посредником воспитания должна быть любовь, а целью – человечность» [3].

Профессия учителя является одновременно преобразующей и управляющей, суть которой заключается не только в передаче знаний, но в высокой миссии сотворения личности. А для того, чтобы управлять процессом развития личности, педагогу необходимо обладать профессионально важными качествами. Профессионально важные качества педагога должны соответствовать таким постулатам педагогической деятельности, как уважение личности ученика, любовь к детям, потребность и способность «отдать им свое сердце», любовь к делу, высокая культура и нравственность, творчество в сочетании с педагогическим сотрудничеством, потребность в постоянном самообразовании и самосовершенствовании. Если такие постулаты не являются приоритетной ценностью учителя, ему не стоит ожидать результативности своей педагогической деятельности, даже если он прекрасно знает свой предмет.

Каждый учитель компетентный, но не все обладают УПК, доминантные качества которого составляют профессионально важные качества учителя. Поэтому УПК выступают в единстве и составляют содержание профессионально важных качеств педагога любой специальности. Наши исследования показывают, что такое единство есть выражение гуманитарной направленности педагога, характеризующий его личностные качества. Следовательно, формирование УПК является первоочередной задачей высшей педагогической школы, так как УПК составляют основу профессионально важных качеств педагога.

В нашем исследовании под универсальными педагогическими компетенциями мы понимаем высокую профессиональную культуру общения, совокупность общепедагогических и общедидактических универсальных компетенций, влияющий на высокий уровень и результативность в профессионально-педагогической деятельности учителя. Общепедагогические, общедидактические универсальные компетенции мы понимаем как общепедагогические, общедидактические умения и навыки.

Общепедагогические, общедидактические универсальные компетенции имеют психологическую составляющую, без которой невозможно формирование УПК будущих учителей. За основу исследования мы взяли психологическую теорию деятельности А.Н.Леонтьева и культурно-историческую концепцию Л.С.Выготского, которые являются критериями правильно составленной структуры и содержания УПК.

Любая деятельность - это процесс целенаправленный. А.Н.Леонтьев, рассматривая деятельность как систему, имеющее свое строение и связанная с понятием мотива указывает, что «…основными «составляющими» отдельных человеческих деятельностей являются осуществляющие их действия. Действием мы называем процесс, подчиненный сознательной цели. Подобно тому, как понятие мотива

соотносится с понятием деятельности, понятие цели соотносится с понятием действия» [4:21]. В свою очередь, действия выполняются различными способами, которые у А.Н.Леонтьева названы операциями. Таким образом, анализируя теорию деятельности А.Н.Леонтьева мы берем ее за психологическую основу формирования УПК.

В нашем исследовании формирование УПК как вида деятельностивыступает в качестве цели обучения и побуждается мотивом обучения. А сам процесс формирования мы будем осуществлять на уровне действий, операций. Все сказанное предполагает, что УПК имеют определенную структуру, содержание и выступают в качестве основы ориентировочных действий.

В структуре УПК общепедагогические, общедидактические универсальные компетенции составляют профессионально-деятельностный уровень учителей всех специальностей.

Общепедагогические универсальные компетенции (ОПУК) характеризуют профессиональную культуру учителя, является его брендом. К данным компетенциям относятся личностные качества учителя, педагогическое общение, педагогические способности, подразделяющиеся на действия, к которым относятсявнешний вид учителя, культура и манера речи,духовно-нравственные качества учителя, методологическая рефлексия, педагогическая справедливость, содружество, педагогическое воздействие, гностические, перцептивные, организаторские, мажорно-этические способности учителя.

Большой интерес к проблеме педагогической подготовки будущих учителей свидетельствует выход монографии О.А.Абдуллиной «Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования». Значимость общепедагогической подготовки автор определяет тем, что она придает целостность всей системе профессиональной подготовки: «Общепедагогическая подготовка учителя представляет собой целостную, относительно устойчивую систему» [5:39].

В Казахстане профессор М.А.Кудайкулов в своих исследованиях первым поднял вопрос об общепедагогических умениях и навыках для всех учителей. Ученый на основе системного анализа педагогическую деятельность подразделяет на три группы: общепедагогические, профессионально-педагогические, профессионально-методические [6: 8].

Мы в своей работе добавляем новую компоненту «универсальные» общепедагогические компетенции, входящую в структуру УПК ихарактеризующую личностные качества учителя любой специальности, вкладывая в основу гуманистически ориентированное мышление современного педагога.

Общедидактические универсальные компетенции (ОДУК) являются логическим деятельностным продолжением, деятельностной характеристикой, профессиональным отражением ОПУК. К таким компетенциям относятся универсальные методические умения и навыки, подразделяющиеся на такие действия, как знание теоретического материала, умения и навыки постановки и достижения цели, систематизация и доступное объяснение учебного материала, дидактически правильное использование доски, наглядного материала, активных методов обучения. Как видно из вышеизложенного, каждый компонент ОПУК и ОДУК описывается с помощью системы элементарных действий, операций, на уровне которых будет осуществляться формирование УПК будущих учителей.

В педагогической деятельности учитель передает духовное богатство из поколения в поколение как главную ценность, оставаясь хранителем и проводником культуры. Учитель является не частным лицом, а преобразователем культурно-исторического процесса.

Воспитание берет свое начало от культуры мышления. Культура мышления учителя – профессионально важное качество педагога, умеющего добиваться успеха в воспитании учеников. Средством мышления, общения является речь.В педагогическом процессе знания формируются в мышлении, разделяются речью, доставляются сердцем. Поэтому в педагогической деятельности мысли, речь, сердце учителя должны функционировать одновременно.

Учитель должен быть культурным – это одно из требований, предъявляемых педагогу. А что значит быть культурным учителем? Опираясь на культурно-историческую теорию Л.С.Выготского, мы считаем, что это освоение учителем лучших качеств предыдущих педагогов. Историко-педагогический анализ проблемы нашего исследования показывает, что в трудах Я.А.Коменского, К.Д.Ушинского, А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинского, Ы.Алтынсарина и других выдающихся деятелей педагогической мысли выделяются требования к учителю как к гуманной личности, любящих детей и свое дело, обладающих необходимыми знаниями, способностями, высокими духовно-нравственными качествами. Их требования к учителю не отличаются от современных требований, а суть подготовки сводится к формированию УПК.

Одним из наиболее важных условий эффективности формирования УПК выступает профессиональный отбор будущих учителей. По данной проблемевыступил ректор Казахского Национального педагогического университета имени Абая, доктор педагогических наук С.Ж.Пралиев, внесший пред-

ложение о проведении творческого экзамена для абитуриентов, поступающих на педагогическую специальность, и бесплатном их дальнейшем обучении. Мы разделяем мнение профессора, так как видим в данном предложении определение склонностей, мотивов и способностей абитуриентов к педагогической деятельности, формирование ценностного отношения к профессии учителя.

Исследуя проблему формирования УПК будущих учителей, нами был проведен констатирующий эксперимент среди студентов III, IVкурсов педагогических специальностей КГУ им.Ш.Уалиханова. В исследовании приняли участие 57 студентов (III курс - 26 и IV курс - 31). Респонденты отвечали на предложенные в анкете вопросы, каждый из которых имел четыре варианта ответа, и оценивались следующим образом: за каждый ответ «да» присваивается 3 балла, «скорее да, чем нет» - 2 балла, «скорее нет, чем да» - 1 балл, «нет» - 0 баллов. Затем путем суммирования подсчитывается общий балл сформированности УПК.

В соответствии с логикой педагогического эксперимента нами были сформулированы статистические гипотезы: Но (нулевая гипотеза) – УПК будущих учителей полностью не сформированы. Н1 (альтернативная гипотеза)– УПК будущих учителей полностью сформированы.

Проверка статистических гипотез осуществлялась с помощью двух критериев: критерий Розенбаума и корреляции. Использование данных критериев дает возможность проверить и гипотезы и оценить уровень сформированности УПК будущих учителей. Общий балл сформированности УПК на основе шкалы рангов упорядочены по степени убывания. Результаты педагогического эксперимента отражены в нижеследующей таблице (Таблица 1).

Таблица 1. Общий балл сформированности УПК будущих учителей

IY курс		III курс	
№	Общий балл сформированности УПК	№	Общий балл сформированности УПК
1.	124		↕S1
2.	124		
3.	120	1.	120
4.	119	2.	117
5.	119	3.	117
6.	118	4.	116
7.	116	5.	115
8.	116	6.	114
9.	115	7.	113
10.	114	8.	113
11.	114	9.	112
12.	112	10.	112
13.	112	11.	109
14.	110	12.	104
15.	109	13.	103
16.	108	14.	97
17.	107	15.	94
18.	107	16.	89
19.	106	17.	87
20.	105	18.	84
21.	103	19.	80
22.	102	20.	76
23.	97	21.	75
24.	96	22.	74
25.	92		
26.	89		
27.	86		
28.	82		
29.	78		
30.	76		

31.	74		
	S2↨	23.	72
		24.	72
		25.	57
		26.	57

В первом случае, используя непараметрический критерий Розенбаума, мыподсчитали количество значений в выборке 1, которые выше максимального значения в выборке 2 и обозначили величиной S1. Подсчитав количество значений в выборке 2, которые ниже минимального значения в выборке 1, обозначили величиной S2. Эмпирическое значение Q подсчитали по формуле Q= S1+ S2. В нашем исследовании Qэмп=6. С помощью таблицы критических значений критерия Q-Розенбаума для выборок n1=31, n2=26 определили критические значения Q (Qкр= 8 (p<=0,05); 9 (p<=0,01)).

Но отклоняется при Qэмп>= Qкр, а при Qэмп<Qкр мы вынуждены принять Но. По результатам подсчета нашего исследования Qэмп<Qкр. Следовательно, у нас нет оснований отвергать Но.

Статистические гипотезы педагогического эксперимента нами были проверены и с помощью критерия корреляции. Будущие учителя оценивали не только свой уровень сформированности УПК, но и проявления данных компетенций в педагогической деятельности своих преподавателей. Результаты педагогического эксперимента приведены в нижеследующей таблице (Таблица 2).

Таблица 2.Общий балл проявления УПК у преподавателей и студентов

III курс			IY курс		
№	Общий балл проявления УПК у преподавателей	Общий балл проявления УПК у студентов	№	Общий балл проявления УПК у преподавателей	Общий балл проявления УПК у студентов
1	115	114	1	109	114
2	118	117	2	117	110
3	89	113	3	119	107
4	100	109	4	122	120
5	108	120	5	102	116
6	103	97	6	89	86
7	101	104	7	75	119
8	103	76	8	104	76
9	123	112	9	123	107
10	121	117	10	131	124
11	85	57	11	132	118
12	129	94	12	92	96
13	124	103	13	117	102
14	120	87	14	131	115
15	125	80	15	125	105
16	127	84	16	116	112
17	119	89	17	109	114
18	58	74	18	66	74
19	124	113	19	94	103
20	55	75	20	99	108
21	116	72	21	111	89
22	119	112	22	121	92
23	97	116	23	124	124
24	90	57	24	126	116
25	105	72	25	107	78
26	102	115	26	112	106
			27	104	97
			28	107	119

			29	97	109
			30	121	82
			31	127	112

С целью определения корреляционной связи студентов и преподавателей, используя шкалу наименования, общим баллам был присвоен следующий код:

«135-90 баллов» - 1; «89 баллов – ниже» - 0.

Значения корреляционной связи, подсчитаные для студентов 3и 4 курсов равно 0,3, что подтверждает нулевую гипотезу.

Корреляционная связь преподавателей и студентов IV курса тоже подтверждает нулевую гипотезу..

Результаты коэффициента корреляции на обоих курсах педагогических специальностей равны значению 0,3. Данный показатель свидетельствует о слабой корреляционной связи между преподавателями и студентами, что подтверждает Но.

Итак, анализ результатов проведенного нами исследования по оцениванию сформированности УПК будущих учителей проверены двумя критериями, подтверждающими Но: УПК будущих учителей полностью не сформированы, что еще раз доказывает актуальность нашего исследования.

Результаты исследования позволили нам сделать вывод, что УПК будущих учителей необходимо формировать в первую очередь, как профессионально важные качества учителя, которые реализуются через универсальные педагогические компетенции.

Владение УПК помогает учителю успешно осуществлять педагогическую деятельность и гармонизировать в себе роли «мастера», «родителя», «учителя», «мудреца».

1. Байденко В.И. Болонский процесс: поиск общности европейских систем высшего образования [проект TUNING]. Москва-Астана 2006. 34-37 с.

2. Джуринский А.Н. История педагогики. М: «Владос», 2000., 432 с.

3. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. М.: «Просвещение», 1984., 208 с.

4. Кенжегалиев К.К. Формирование политехнических компетенций по физике. Монография. Кокшетау, 2010., 130 с.

Аңдатпа

Зерттеу мақсаты «әмбебап педагогикалық құзыреттілік» деген жаңа ұғымды негіздеу, әмбебап педагогикалық құзыреттіліктердің құрылымы мен мазмұнын, қалыптастыру әдістемесін анықтау, барлық мамандық мұғалімдерінің әмбебап педагогикалық құзыреттіліктерінің қалыптасу критерийлерін, деңгейлерін және бағалау әдістемесін ұсыну болып табылады.Зерттеу мақсатын шешу үшін педагогикалық мамандық студенттері арасында анықтауыш эксперимент жүргізілді. Эксперимент нәтижелері Розенбаум және корреляция критерийлері арқылы тексерілді. Аталған критерийлер көмегімен болашақ мұғалімдердің әмбебап педагогикалық құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейі анықталды.

Бұл проблема бойынша теориялық, диссертациялық зерттеулер талданылды. Бірақ, жоғары мектеп педагогикасында бұл проблема әлі зерттелінбеген. Әмбебап педагогикалық құзіреттіліктер оқушылардың жоғары білімдерін қамтамасыз етуге қабілетті барлық мамандық мұғалімдерінің міндетті компоненті ретінде қарастырылады.

Мақалада жоғары оқу орындарында барлық мамандық мұғалімдерін дайындағанда әмбебап педагогикалық құзыреттіліктерді қалыптастыру қажеттілігі көрсетіледі. Зерттеудің негіздемесіне келесідей психологиялық теориялар алынады: А.Н.Леонтьевтің іс-әрекет тоериясы, Л.С.Выготскийдің мәдени-тарихи тұжырымдамасы. Әмбебап педагогикалық құзыреттіліктер педагогтың кәсіби маңызды сапаларының негізі ретінде қарастырылады.

Зерттеу барысында біз анықтаған әмбебап педагогикалық құзіреттіліктердің мазмұны мен құрылымын ғылыми қоғамға талдау мен ұсыныс жасауға жарияладық. Әмбебап педагогикалық құзыреттіліктердің құрылымына жалпы педагогикалық, жалпы дидактикалық әмбебап құзыреттіліктер жатады. Жалпы педагогикалық әмбебап құзыреттіліктер мұғалімнің кәсіби мәдениетін сипаттайды. Бұл құзыреттіліктерге мұғалімнің тұлғалық сапалары, педагогикалық қарым-қатынас, педагогикалық қабілеттер жатады.

Жалпы педагогикалық әмбебап құзыреттіліктердің логикалық іс-әрекеттік жалғасы, шынайы кәсіби көрінісі болып жалпы дидактикалық әмбебап құзыреттіліктер танылады. Аталған құзыреттіліктерге әмбебап әдістемелік ебдейліктер мен дағдылар жатады.

Жалпы педагогикалық, жалпы дидактикалық әмбебап құзыреттіліктердің әр компоненті қарапайым амалдар жүйесі көмегімен беріледі. Бұл амалдар және операциялар деңгейінде болашақ мұғалімдердің әмбебап педагогикалық құзыреттіліктері психологиялық негізде қалыптастырылуы жүзеге асады.

Кілтті сөздер: әмбебап педагогикалық құзыреттілік, Розенбаумның параметрлік емес критерийі, корреляция, кісіби маңызды сапа, констататциялық эксперимент, статистикалық болжам, нөлдік болжам, алтернативті болжам.

ӘӨЖ 378.196

СТУДЕНТТІҢ ІС-ТӘЖІРИБЕ КЕЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢАТА-АНАСЫМЕН ЖҰМЫСЫ

А.Уразбаев – *Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ-нің аға оқытушысы*

Аңдатпа

Отбасы баланың мінез-құлқының, дүниеге көзқарасының басты негізін қалайды. Ата-бабаларымыздың тілімен айтқанда, ұлттық құндылық, қадір-қасиет ата құлқымен, ана сүтімен ұрпақ қанына сіңген. Қазақтың отбасындағы тәрбиелік ықпалы бірімен-бірі ұштасып жатқан үш сатыдан тұрады деуге болады. Ол - ата-әже, әке-шеше, ұл мен қыз. Бұлардың әр бірінің өз құқықтық міндеттері мен өздеріне тиеселі талап тілектері бар. Бұл міндеттердің салмағы өте ауыр, қасиеті мол.

Әр ата-ана баласының жеке ерекшелігін, қабілетін, мүмкіндігін ескеріп, кандай іске, өнерге бейімділігін ерте аңғарып, шамасы келгенше баласының бойындағы табиғи қасиеттерді дамытып отырған. Сондықтан да іс-тәжірибе кезіндегі әр сыныптың жетекшісі баланың дұрыс тәрбие алуы үшін оның ата-анасымен тығыз байланыста болуы тиіс. Ата-аналармен жүргізілетін жұмыстардың жоспарын алдын-ала жасап алып, оның толыққанды ұйымдастырылуын басты назарда ұстағаны абзал.

Мақаладаіс-тәжірибе кезінде студенттердің оқушылардың ата-аналарымен тығыз байланысты орнату жұмыстарының кейбірмәселелерінің өзектілігі қарастырылған.

Тірек сөздері: студент, іс-тәжірибе, инновациялық үрдістер, сынып жетекшісі, отбасы, ата-ана, тәрбие, біліктілік, мектеп, жеке тұлға, мінез-құлық, қарым-қатынас, дәстүр, әдептілік, байланыс.

«Қазақтың тағдыры, келешегі мол ел болуы да мектептің қандай негізге құрылуына тіреледі. Мектебімізді сау, берік hәм өз жанымызға қабысатын, үйлесетін негізге құра білсек, келешегімізбен тайынбай серттесуге болады. Ал сондай негізді құра алмасақ, келешегіміз күңгірт» деп ұлы педагог М.Жұмабаев айтқандай, біздің болашағымызды мектеп айқындайды [1].

Мектеп – мемлекеттің, қоғамның және жеке адамның білім беру саласына сұраныстарын қанағаттандыратын қоғамдық-мемлекеттік жүйе. Өсіп келе жатқан ұрпақтың тәрбиесінің, дене және жан саулығының, интеллектуалды әлеуетінің қамын ойлау – тәуелсіз Қазақстанның алдында тұрған ең маңызды мәселенің бірі.

Қазіргі кезеңде мектептердің алдында төмендегідей міндеттер тұр:

- халқымыздың ақыл-ой әлеуетін қалыптастыруға белсене қатысу, жеке адамның рухани жаңаруына жағдай жасау;
- жеке тұлғаны саралап оқыту негізінде және факультативтер мен арнайы курстардағы пәндерден білім беру барысында ақыл-ойы мен ұлттық сана-сезімі жоғары жеке тұлғаны тәрбиелеу;
- дарынды балалардың қабілеттерін дамытуға қолайлы жағдайлар туғызу;
- оқушыларды шығармашылық жұмысқа бағыттау;
- жеке адамның өзіне-өзі сенімділік, өзін еркін ұстай білу, т.б. қасиеттерін дамыту;
- болашақ мұғалімнің шығармашылығын дамытуға, зерттеу жұмысымен айналысуына қабілеттілігі мен қызығушылығын тудыруға, жеке тұлға туралы теориялық білімдерін тереңдетуге және оқу-тәрбие үрдісінде оны дамытуға қолайлы жағдай жасау;
- жалпы практикалық, философиялық, психологиялық және эстетикалық дайындықты күшейту.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Қазіргі мектептердің,біріншіден, іс-тәжірибе қызметінде жинақталған барлық игіліктердің сақталуы, екіншіден, қоғамның интеллектуалдық қуатын жетілдіру, еліміздің материалдық-қаржылық ресурстарын әрі қарай дамытатын адам тәрбиелеу, орта білім жүйесін одан әрі дамытып жұмылдыру міндеттерін көздейді. Бұл міндеттерді шешу үшін мектеп ұжымдары, іс-тәжірибе кезінде әр практиканттыңкүнделікті ізденіс арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа іс-тәжірибенің, жаңа қарым-қатынастың жасаулары қажет», - деп атап көрсетілуі практиканттың іс-әрекетіне жаңа бағыт сілтейді. Бұл заңда қазіргі кезеңде болашақ мұғалімдердің біліктілігін жетілдірумен қатар, кәсіби қызметтің ғылыми негіздерін іс жүзінде қолдануға, практикалық іскерлік пен дағдыны қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінген[2].

Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білімді сіңіру болашақ мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі арқылы іске асатыны белгілі. Инновациялық үрдістерді зерттеу барысында жүйенің бір жағдайдан екінші жаңа жағдайға көшуі және жаңалыққа енгізу процесіне басшылық жасау мәселелерін зерттеу маңыздылығын М.В.Кларин, М.М.Поташник, В.И.Загвязинский, А.Я.Найн, О.Г.Хомерики, Н.Р.Юсуфбекова және т.б. зерттеулерінде қарастырған.

Білім берудегі инновациялық үрдістердің мәнін педагогиканың маңызды екі проблемасы құрайды. Олар — озық педагогикалық тәжірбиені зерттеу, жинақтау және тарату проблемасы және педагогикалық-психологиялық ғылымдардың жетістігін іс-жүзінде практикаға енгізу проблемасы. Соған сәйкес инноватика пәні, инновациялық үрдістердің мазмұны мен механизмі осы кезге дейін бір-бірінен оқшау қарастырылып келген өзара тығыз байланысты екі үрдістің тұтастығы тұрғысынан қарастырылуы тиіс, яғни инновациялық үрдістердің мазмұны мен механизмі осы кезге дейін бір-бірінен оқшау қарастырылып келген өзара тығыз байланысты екі үрдістің тұтастығы тұрғысынан қарастырылуы тиіс, яғни инновациялық үрдістің нәтижесі теория мен іс-тәжірибенің тоғысуында пайда болған әдістерді, іс-тәжірибе кезінде туындалған жаңалықтарды іс-жүзінде қолдануға тиіс. Бұның барлығы педагогикалық жаңалықты жасау, игеру және пайдалануда басқару қызметінің маңыздылығына көз жеткізе түседі. Өйткені, іс-тәжірибе жүргізуші практикант мұғалім көмегімен жаңа педагогикалық технологияның, теориясының және концепцияның авторы ретінде талдап жасаушысы, зерттеушісі, тұтынушысы және насихатшысы қызметін атқарады. Осы үрдісті басқару мұғалімнің өз қызметінде әріптестерінің іс-тәжірибесіндегі немесе ғылымдағы жаңа идеялар мен әдістемелерді дұрыс таңдап, бағалап, өзінің педагогикалық шеберлігімен практиканттарға іс-тәжірибе кезінде оларды еркін қолдануын қамтамасыз етеді. Ал педагогикалық қызметте инновациялық бағыттылықты казіргі заманғы білім беру, қоғамдық және мәдени даму жағдайында педагогикалық қызметтің инновациялық бағыттылығының қажеттілігі бірқатар жағдайлармен айқындалады.

Біріншіден, қоғамда жүріп жатқан әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар білім беру жүйесін, әдістемесі мен түрлі типтегі оқу орындарының оқу тәрбие үрдістерін ұйымдастырудың технологиясын түбірінен жаңартуды талап етуде. Педагогикалық жаңалықты жасау, игеру және пайдалануға негізделген болашақ мұғалім мен тәрбиеші қызметінің инновациялық бағыттылығы білім беру саясатын жаңартудың құралына айналуда.

Екіншіден, білім беру мазмұнын ізгілендірудің күшеюі, пәндерінің көлемі мен құрамының үнемі өзгеріске ұшырауы, жаңа оқу пәндерінің енгізудің кейбір өзекті мәселелері жаңа ұжымдық формалар мен оқыту технологиясын үздіксіз іздестіруді талап етуде. Осы жағдайда мұғалімдер арасында педагогикалық білімнің рөлі мен беделі арта түсіп отыр.

Үшіншіден, мұғалімнің педагогикалық жаңалықты игеруге және қолдануға деген көзқарас сипатының өзгеруі. Оқу-тәрбие үрдісінің мазмұнын қатаң тәртіпке бағындырып қойған жағдайда мұғалімнің өз бетінше бағдарлама, оқулық таңдаудан бұрын педагогикалық қызметтің жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалануға мүмкіншілігі болмады. Егер бұрынғы уақытта инновациялық қызмет, негізінен, жоғарыда ұсынылған жаңалықтарды іс-тәжірибеде қолданумен шектелсе, қазіргі уақытта ол барынша баламалы, зерттеушілік өзіндік сипатын ала бастады. Сондықтан да мектеп, білім беру ұйымы басшыларының қызметіндегі маңызды бағыттардың бірі - мұғалімдердің енгізген инновациясына талдау жасап, баға беру, оны іске асыруға, қолдануға қолайлы жағдайдың болуы.

Төртіншіден, жалпы білім беретін оқу орындарының нарықтық қатынастарға енуі, жаңа типті сынып ішінде мемелекеттік емес оқу орындарының құрылуы нақты бәсекелестік ахуал туғызуда.

Жаһандану құбылысы біртұтас азаматтық қоғам, экономикалық және мәдени ғаламдық кеңістіктің қалыптасуына ұласып, елдер арасындағы ғылыми, мәдени, экономикалық және ақпараттық қарым-қатынастар мен өзара педагогикалық шеберліктерін пайдалы түрде алмасуларының өрісін кеңейтеді.

Сондықтан білім жүйесін сыртқы ортамен қарым-қатынаста өздігінше жетілуге қабілетті күрделі ашық жүйе деп қарастыра отырып, синергетикалық көзқарасқа негізделген диалогтік-демократиялық басқаруға көшіру, оқушы тұлғасын толыққанды және басты субъекті, басты құндылық есебінде қабылдап, оның ерекшеліктерін ескеріп, ынта-ықыласының сапалы түрде өрістеуіне, еркіндікпен шығармашылық ортада қалыптастырып, дарыны мен тұлғалық табиғи қабілеттерінің, ішкі мүмкіндіктерінің ашылуына педагогикалық-психологиялық қолайлы жағдай жасап, өзіндік жан-жақты дамуына, өзін-өзі жүзеге асыруына бағытталған жаңа тұрпаттағы өзекті мәселелер мен басқару жүйесін енгізу қажет.

Қазақстан Республикасының Конституциясында (27-бап) «Неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады. Балаларына камқорлық жасау және оларды тәрбиелеу - ата-ананың етене құқығы әрі міндеті»,-делінген [3, 18]. Бұл жолдар әр баланың білім алуына мемлекеттің басты назар аударатынын және ол отбасының парызы екенін айғақтай түседі. Сондай-ақ Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 49-бабында ата-аналар мен өзге де заңды өкілдер «баланың тілегін, жеке бейімділігі мен ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру ұйымын таңдауға, ата-аналар комитеттері арқылы білім беру ұйымдарын басқару органдарының жұмысына қатысуға, білім беру ұйымдарынан өз балаларының үлгеріміне, мінез-құлкына және оқу жағдайларына қатысты ақпарат алуға, өз балаларын

оқыту мен тәрбиелеу проблемалары жөнінде психологиялық-педагогикалықконсультациялық көмек алуға құқығы бар» және олар «балаларға өмірі мен оқуы үшін салауатты және қауіпсіз жағдайлар жасауға, олардың ой-өрісі мен дене күшін дамытуды, имандылық тұрғысынан қалыптасуын қамтамасыз етуге, балаларды окыту мен тәрбиелеуде білім беру үйымдарына жәрдем көрсетуге, балалардың оку орнындағы сабаққа баруын қамтамасыз етуге міндетті», - деп [4] жазылып, жас ұрпаққа білім беру үрдісіне қатысушы субъекті ретінде ата-аналарға үлкен жауапкершілік жүктеген. Бұл нұсқау оқушылардың білім сапасын арттырудағы отбасы мен мектептің бірлігі бүгінгі қоғам талабынан туындап отырғандығын ашып керсетеді.

Орыс ғалымы Ю.К. Бабанский «Ежелгі замандағы және орта ғасырдағы Ресейдің отбасы - мектеп тәрбиесі» деген еңбегіндегі отбасындағы білім берудің негізіне оралу үшін ежелгі заманнан бастап зерттеу - бүгінгі адам өмірінің мәселесін тереңнен түсіну деген пікірі оқушылардың білім сапасын арттыру мәселесін ашу үшін оның тарихи-педагогикалық аспектілерін анықтаудың өзекті екеніне ой салады [5].

Тарих тәжірибесі - ұрпақтың кешегісі мен бүгінгісінің ең асыл, ең сүбелі, нағыз прогресшіл қасиеттерін бір-біріне жалғастырып отыратын өмір эстафетасы. Тарихқа, тарихи бастауларға, өміріміздегі кездескен әр қилы іс-тәжірибеге біз қаншама терең үңілсек, қоғамдағы қазіргі жағдайды соғұрлым жақсы түсінетін, білетін боламыз.

Тарихи деректерге сүйенсек, оқытудың алғашқы ошағы - б.з.д. III ғасырдағы Шумер мектебінің іс-тәжірибесінен бастау алады. Ол деректерден отбасы мен мектептің арасында сыйластықтық қарым-катынас қалыптасқанын, мектептің түп-төркінінің қалыптасуы отбасында жатқанын, отбасында берілген халықтық білімнің негізі мектепте жалғасқанына көз жеткіземіз.

Мектепте отбасының бір үйдің балалары арасындағы әдептілік, татулық, қамқорлық, оларды өмірге үйрету, т.б. туыстық ізгі дәстүрлері сақталған. Оқу-тәрбие әдістері әкесінің баласына ақылын айтып үйретіп жатқанын аңғарамыз. Шумер мектебі туралы еңбектер отбасы мен мектептің бірлесе атқарған оқу және тәрбие жұмысы әдістемесінің тууына негіз болғанын айқын аңғартады.

Балаға білім беру жүйесінің мақсаты мен міндеті, қалыптасуы адамдардың өмір сүруіне деген кажеттіліктен туды. Ол адамзат қоғамының дамуымен және этностардың жер бетінде пайда болып ұрпақ өсіруімен тығыз байланысты және алғашқы қауымдық дәуірден бері қарай түрлі қоғамдық езгерістермен бірге өсіп, езгеріп, жаңарып отырды.

Балалардың күнделікті еңбек үрдісінде ересектермен қарым-қатынас жасауы өмірге қажетті еңбек әрекеті мен дағдыларын, сол кездегі салт-сананы меңгеруіне ықпал етті. Алғашқы қауымдық құрылыс тапсыз болғандықтан тәрбие-барлық адамдарға ортақ, бірдей еді. Меншіктің, құндылықтың және отбасының шығуына байланысты қауымдық қоғам біртіндеп ыдырай бастады. Осы ыдыраудың салдарынан рулық ұйымнан өзінің даму ерекшелігіне сай отбасы бөлініп, езіндік ұрпақ тәрбиесіндегі тәжірибесі туындады.

Қазақ халқының отбасында білім және тәрбиеберудіңөзіне тән ерекшелігі, өзіндік белгісі бар. Бала тәрбиесінде ұлттық тәлім-тәрбиенің дәстүрлі дүние танымын жүзеге асыра отырып, халыктың мұраттары мен арман-тілектеріне сүйеніп отырған.

«Барлық қоғам біткеннің ең арғысы және бірден-бір табиғиы - отбасы», - деп П.И.Третьяков анықтағандай, қоғам да, мемлекет те отбасынан, әулеттен басталады. Қазақ оны «Отан - отбасынан», - дейді, ол біздің халқымыз үшін отбасы тәрбиесінің маңыздылығын айқындайды [6].

Отбасы тәрбиесіндегі ата-ананың орны туралы Абай Құнанбаев «Адамның адамдық қасиеттерге ие болмағы, әуелі, ақыл, ғылыммен болса, ол қызығу, денсаулыққа байланысты, қалғаны - «жақсы ата-ана» үлгі өнегесі»,-деген. Яғни баланың бойында адами жақсы қасиеттердің калыптасуы ата-ананың ықпалына тікелей тәуелділігін аңғартқан.

Отбасында баланың алған білімінің сапалы болуы әке мен шешенің бірлікте берген тәлім-тәрбиесіне қатысты. Сондықтан іс-тәжірибе өткізуге келген студент сынып оқушысының ата-анасымен тығыз байланыс жасағаны абзал.

Отбасындағы үлкен мәселелерден бастап, ағайын-туыстың, ел-жұрттың атқарар істерінің бәрін еркектердің ақылымен жөнге түсіріп отырған қазақ. Бұданотбасындағы ер азамат пен ананың риясыз берік одағын көреміз. Аналарымыз алдымен күйеулерінің тілеуін тілеген. Күйеуі жолға шықса, тоқымын қағып, бала-шағасына жол қаратып өсірген [7].

Ата-аналардың балаларға ықпал ету керектігін И.С.Кон төмендегідейүш түрлі сипатта бейнелейді:

1. Балаға ата-ананың ықпалын нығайту. Баланың жақсы жақтарын қолдап, жағымды кылықтары мен істерін қуаттау, оң мінез-құлық үшін көтермелеу, теріс әрекеттерін ескерту, жаман мінез-құлыктары мен іс-әрекеттері үшін орынды әрі әділ сөгіс бере отырып, оны санасына біртіндеп, белгілі бір мінез-құлық

нормалардың жүйесін сіңіру. Сөйтіп олар баланың ой елегінен өтіп, іс-әрекет, жүріс-тұрыс ережесіне айналады. Күнделікті өмірде көп рет қайталану барысында ол әдетке, ішкі жан-дүниесінің қажетті құрамдас бөлігі ретінде калыптасады.

2. Баланың ата-анаға ұқсауға ұмтылуы, оны өздеріне ұқсастыру. Бұл баланың ата-анасына деген сүйіспеншілігі мен беделіне, құрметке негізделеді. Бала әкесі не шешесіне ұқсауды армандайды. Егер ата-ананың баласы сыйлайтын қылығы болмаса, ата-ана беделін таяқтан қорқып қана таныса, оңда ұқсау міндеті орындалмайды, не болмаса әлгі жалған беделінің әсері ойға келмеген нашар салдарымен қорқынышты.

3. Ата-ана мен бала арасындағы өзара түсіністік. Өз баласының ішкі жан дүниесін, мінез-құлық ерекшеліктерін білу, оларға елгезекгікпен жауап беріп отыру, баланың алдыңдағы қиыншылықтарға, онымен қоса төтеп беру арқылы ғана оны толыққанды тұлға етіп тәрбиелеуге болады.

Бала үшін отбасы бір жағынан-тіршіліктегі қорғаны болса, екінші тараптан-тәрбиелік орта. Баланың алғашкы өмірі жағдайындағы отбасы ықпалы басқа жағдайлар мен кейінгі жас кезеңдерінде болатын ықпалдардан басымдаукеледі. Зерттеу деректеріне сүйенсек, отбасы - бұл мектеп те, ақпарат көзі де, - қоғамдық ұйымдар да, еңбек ұжымы да, дос-жарандары да және әдеп пен өнер кілті де.

Қорыта келгенде, тәрбие отбасынан басталады деген қазақтың нақыл сөзін есте сақтап баланы мектеп қабырғасында тәрбиелеудегі іс-тәжірибе кезінде ата-анамен тығыз байланыс орната отырып жоғарыда аталғанүш түрлі сипатта бейнеленген мысалды есте сақтай отырып, отбасында балағаберген тәлімдерді атап өткеніміз жөн:

Біріншіден, алдымен әдептілікке үйретуді кездеген, әке-шеше баласына «әдепті бол» дегенді басты міндет етіп қойған.

Екіншіден, олар баланы қайырымды, иманды, мейірімді болуға тәрбиелеген.

Үшіншіден, тіл алғыш, елгезек болуға баулыған.

Төртіншіден, адал, шыншыл, парасатты болуға үйреткен.

Бесіншіден, өнегелі ұстаз бен көпті көрген қарияның сөзін тыңдап, ақыл-ой тоқу туралы «Ақпа құлақ болмай, құйма құлақ бол», «Халықты дұрыс басқару үшін, басқару ғылымын меңгермей болмайды», «Ел билеушіге жетпіс өнер де аз», «Ақылдыға қосылсаң бақытты боп өтесің, төрт құбылаң түгел боп, арманыңа жетесің», - дегенді бойларына біртіндеп сіңіре берген.

Алтыншыдан, «Ата-ананың қабылдап қасиетін, ардақтай біл атқарып өсиетін» деу арқылы үлкенді, ата-ананы сыйлап құрметтеуге үйретуді ең басты міндет етіп қойған.

Жетіншіден, «Кісілік пен кішілік - ұлылықтың белгісі» деп кісі айыбын бетіне баспай, біреуге орынсыз тіл тигізбейтін әдепті азамат бол, әсіресе қаріп-қасерлердің табиғи кемдігін бетіне баспа деп үйреткен.

Сегізіншіден, ел қорғаған батыр бол, халық алдында қызмет ет, бар өнеріңді соған жұмса дегенді өсиет етіп, жеке өнегелері арқылы көрсетіп отырған. Ендеше бұл айтылғандардан оқушылардың білім сапасын арттырудағы отбасы мен мектеп бірлігінің мүмкіндіктерін тиімді қолдана білу шарты шығады. Осы шарттарды практиканттар іс-тәжірибе кезінде тәрбие жұмыстарын жүргізу барысында сынып жетекші-сінің көмегімен пайдаланғаны жөн.

1. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 156 б.

2. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы. - Алматы: Литера, 2000.- 96 б.

3. Қазақстан Республикасының Конституциясы. –Алматы: Жеті жарғы. - 1995.

4. Бабанский Ю.К.Проблемы и повышения эффективности педагогических исследований. — М.:Знание.- 1982.- 80 с.

5. Третьяков П.И. «Тұрақты даму тұрғысынан білім сапасын басқару» 6-шы «Тұрақты даму мүддесіне сай білім сапасын басқару» Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. –Минск, 2002. 26-36 б.

6. Мұхамбетова С.Қ. Педагогика. -Ақтөбе, 2000. - 10 бет.

7. Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе. – М.: Педагогическое общество России, 1999. –320 с.

Резюме

В статье рассматриваются некоторые актуальные вопросы установления тесных взаимоотношений с родителями учащихся во время прохожденияпрактики.

Воспитательную работу с родителями надо предварительно планировать и тщательнорасматривать. Поэтому вовремя практики каждый классный руководитель должен быть в тесном связи с родителями. Каждый родитель помере возможности развивает у своего ребенка личные особенности. В семье у казахов воспитательноевоздействие состоит между собой из трех стадий. Это-дед и бабушка, мать и отец, сын и дочь. Каждый из этих личностей имеет свои права и требования. Эти требования имеют свои особенности и важности. Семейный очаг формирует у ребенка основной характер и его мировозрение.

На языке своих предков, национальное достояние, достоинство дедов и их характеры передаются от матери покрови в поколения.

Ключевые слова: студент, практика, классный руководитель, семья, родитель, воспитание, квалификация, школа, личность, учитель, традиция, взаимоотношения, характер, инновационный процесс, учтимость, связь.

Summary

Educational work with parent is necessary to be planed and carefully discussed beforehand. So, each class tutor must be in close relations with parents during the practice. Each parent develops personal particularities in their child as far as possible. Upbringing a child in the Kazakh family contains from three stages.They are a grandfather and a grandmother, a mother and a father, a son and a daughter. Each of them has personal rights and requirements. These requirements have their own particularities and importance. The family forms child's character and his world view.

In the language of their ansestors, national heritage, grandfather's dignity and their characters passes from Mother's blood to generations

The Keywords: student, practice, class leader, family, parent, education, qualification, school, personality, teacher, tradition, between relations, nature, novelty process, know, relationship.

УДК 373.1

ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН ЗЕЙІН ТҮРЛЕРІ

У.А. Сейдахметова – *Абай атындағы ҚазҰПУ- Жалпы педагогика және психология кафедрасының оқытушысы, магистр*

Аннотация

Адам өмірінде зейіннің алатын орны зор. Әсіресе, білім алу ісінде маңызы ерекше. Шәкірттің сабақты түсіне қоймауы, есінде дұрыс сақтай алмауы, тапсырманы орындауда қате жіберуі оған дұрыстап зейін қоймаудан болады. Оқушылардың зейінін дұрыс қалыптастыруға мұғалімнің жеке басының үлгі-өнегесінің де маңызы зор.

Тірек сөздер: зейін, іс-әрекет, психикалық процесс, тахистаскоп

Оқу іс-әрекетін ұйымдастыруда зейін түрлерінің өзіндік орны, мәні, мағынасы бар. Орыс педагогикасының атасы К.Д.Ушинский зейіннің маңызын былайша көрсеткен еді: «Зейін адам санасынан қорытылып өтетін барлық ойды аңғартатын, адам жанының жалғыз ғана есігі болып табылады, демек, бұл есікке ілімнің бірде-бір сөзі соқпай өте алмайды, егер де ол соқпай өтсе, онда баланың санасында ештеңе де қалмайды». Сол себепті де мен мақаламның өзегі ретінде оқу іс-әрекетінде кездесетін зейін түрлеріне тоқталып, оны қалыптастыруда педагогтердің жұмыстарын атап көрсетуді жөн көрдім [1].

Жалпы, педагогикалық іс-әрекет дегеніміз – мұғалімнің оқу-тәрбие істерін нәтижеге жеткізетін әрекеттер құрылымы. Педагогикалық іс-әрекеттер мынандай құрылымдардан тұрады: іс-әрекет мақсаты, іс-әрекет объектісі, іс-әрекет субъектісі, іс-әрекет құралы. Аталған іс-әрекет құрылымдары бір-бірімен байланысты комплексті жүзеге асырылып, іс-әрекеттің компоненттері де болады. Осы аталған іс-әрекеттер компоненттері де болып табылатын іс-әрекеттер мақсаты, объектісі, субъектісі және іс-әрекет құралдарын жеке-жеке алып қарайтын болсақ: іс-әрекет мақсаты – жас ұрпақты жан-жақты тәрбиелеуді көздейді. Жан-жақты тәрбиелеу тәрбие жұмысын кешенді жүзеге асыруы қажет етеді. Комплесті жүргізу адамгершілік, еңбек, эстетикалық, дене, экономикалық, экология, ақыл-ой тәрбиелерін тұтас бір-бірімен ұштастыра жүргізу болып табылады. Тәрбие жұмысын комплексті жүргізу тәрбиеленушінің санасына да, мінез-құлқына да, олардың тіршілік қызметіне де бір мерзімде ықпал жасауға мүмкіндік береді. Жеке адамды жан-жақты дамыту жас ұрпақтың тіршілік қызметінің алуан түрлі: өндірістік, қоғамдық саяси, рухани адамгершілік салаларында барлық қабілет дарындарын дамытуды қарастырады. Сонымен қатар педагог оқушының зейінін дамытуда да орасан зор рөл атқарады.

Зейін өздігіненжеке-дара психикалық процесс те, жеке адамның қасиеті де болып саналмайды. Сөйтсе де ол әрқашан адамның өмір тәжірибесіндегі іс-әрекетіне, таным процестеріне тікелей қатысты болып, оның қызығуын, бағытын көрсетеді.

Педагогикалықіс-әрекеттебаланың белсенділігіне қарай зейін - ырықты, ырықсыз, үйреншікті деп аталатын үш түрге бөлінеді. Оқу іс-әрекетін ұйымдастыруда бұлардың әрқайсысының өзіндік орны, мәні, мағынасы бар. Сабақ үрдісінде оқушыныққызықтыратын бейнелі, жинақы, көрнекі заттар мәліметтерді пайдаланып, оның ырықсыз зейініне сүйене отырып, сол зейінді тұрақтандыруға, біртіндеп ырықты зейіннің қалыптасуына көңіл бөледі. Бұл үшін оқу материалының нақтылығы, мазмұндылығы, тартымдылығы, эмоциялық сезімге қанықтылығы болуы қажет. педагогикалық іс-әрекет кезінде мәнерсіз жөнді

назар аудара алмайды. Ал мәнерлі, әсерлі сөздер адамның зейінін өзіне еріксіз тартып алады. Кез-келген тітіркендіргіштердің адам зейінін өзіне аударуы оның әсерлілігіне байланысты. Сондай-ақ, тітіркендіргіштердің жаңалығы да ырықсыз зейін тудырады. Зейіннің осындай қасиеттерін ескеріп, сабақта түрлі көрнекі құралдарды пайдалану жемісті нәтижелер бермек, әсер етіп тұрған тітіркендіргіштің басталуы мен аяқталуы – ырықсыз зейінді тудырудың қайнар көзі. Дегенмен, мектепте оқу-іс әрекеті әрдайым қызықты бола бермейді. Бала үшін қызық емес, тіпті оларды жалықтыратын, бірақ білуге тиіс қажет материалдар да болады. Сондықтан да, оқу іс-әрекеті барысында оқушының ырықты зейінін де қалыптастырып, дамыту қажет. Бұл үшін сыныпта оқушының даму аясына сай мақсатты, тартымды оқу іс-әрекеті ұйымдастырылуы керек. Оқу іс-әрекеті түрлендіріліп, бір түрден екінші түрге ауысып отырады. Іс-әрекеттің жаңа түрі оқушының ырықты зейінін оятып, тұрақтандырады. Мектептегі оқу-тәрбие істерінің бәрі де балалардың ырықты зейін қалыптастырып, дамытып отыруды қажет етеді. Бұл үшін бастауыш сыныптарда оқу әрекеті балалардың шама-шарқына қарай қызықты етіп ұйымдастыруға тиісті. Талпынысының нәтижелі болуы баланың өзіне деген сезімін арттырады. Сабақта оқушылырдың жас ерекшеліктеріне қарай түрлендіре жүргізіп, әр түрлі әрекет жасатып,ырықсыз зейінін ырықты зейінге аударып отыру керек. Жұмыс орнында кісінің көңілін бөгде тітіркендіргіштер алаңдатпауы керек. Мысалы,сабақ үстінде айтылған артық сөз баланың белсенді жұмыс істеп отырған көңілін бөледі. Ырықты зейінді дұрыс ұйымдастырудың маңызды шарты – адамның психикалық күйі. Ырықты зейінді күшейту үшін сөз арқылы қайталап айтып, алға қойған мақсатты тұрақтандыруға болады. Әрқилы жағдайларда жұмыс істей білу мен адамның әдеттері де ырықты зейіннің тұрақты болуын ықпал етеді.Адамның күрделі мәселелерді шешуші, орфографиялық ережелерді қолданып жазба жұмыстарын дұрыс орындауы, жаңа терминдер мен шетел тілін меңгеруі – мұның бәрі де ырықты зейін арқылы іске асады [2].

Педагогикалықпроцесс кезінде зейіннің үйреншікті түрінің маңызы зор. Ол құбылыстар мен заттардың, мазмұндық материалдардың санада тез бейнеленуін, сөйтіп, қабылдау үрдісінің тез, оңай болуын қамтамасыз етеді. Үйреншікті зейін көпшілік жағдайда оқушының өз зейінін өзі басқаруынан көрінеді. Бұл көбінесе жоғарғы сынып оқушыларына және ересек адамдарға тән. Көптеген жағдайларда, мектепте оқу іс-әрекеті барысында мұғалім оқушы зейінін ұйымдастырып отыруға тиіс. Сонымен бірге оқушының өз зейінін басқара аларлық дағдысын мектеп психологымен біріге тәрбиелеп отырған жөн.Оқу материалын меңгеру тиісті объектіге зейін аудару, түйсіну, қабылдау және ол қабылдағандарды еске сақтау үрдістері арқылы жүзеге асырылады. [3]

Зейіннің көлемі деп бір уақыттың ішінде оның қамтитын, объектілерінің санын айтады. Зейін көлемін анықтауға байланысты жасалған тәжірибелер тахистаскоп деген аспаппен тексеріледі. Адам бір мезгілде (секундтың 1/10 бөлігінде) орта есеппен әр түрлі 5-9 әріпті қамти алатынын, 12-14 әріптен тұратын мағынасы бар сөзді де осы мерзімде қамтитынын көрсетіп отыр. Мектеп оқушыларының, әсіресе, бастауыш сынып оқушыларының зейін көлемі ересек адамдардың зейін көлемдеріне қарағанда шағын болатындығы сабақ үстінде мұғалімнің есінде болуға тиіс, сондықтан да оқушыларға бір мезгілде сан жөнінде де, сапа жөнінде де белгілі зейін көлемінен артық мөлшерде материал беруге болмайды. Оқушылардың зейін көлемі бір-бірімен байланыспаған элементтерді қабылдаса, нашар өсетіндігін, ал логикалық байланысы бар элементтерді қабылдаса, олардың зейін көлемін өсіретіндігін мұғалім еске алуы қажет.

Зейін көлемін арттыру үшін мұғалім балаларды комплекс заттарды байқай алуға, оларды бір объект ретінде қабылдауға машықтандырғаны дұрыс. Көрнекі құралдардағы сөздер тым ұзақ болмай, ондағы сөздердің ең бастыларын бірден оқып түсіну үшін әріптерді түрлі бояумен безендіру қажет. Соңғы айтылған тәсіл де бала зейінінің көлемін өсіруге жағдай жасайды. Физиологиялық тұрғыдан зейін көлемін өсіріп, ұлғайту мидағы оптималдық қозуы бар алапты кеңейте түседі. Бұл бірнеше қозулардың бір қозу жүйесіне бірігуі болып табылады. Бірден біраз нәрсені қамти алатын зейінді көлемі *кең зейін*дейді де, объектілерді жөндеп қамти алмайтын зейінді көлемі тар зейін дейді. Зейіннің тар, көлемдісі де жарамсыз қасиет емес. Әңгіме істен дұрыс нәтиже шығара алуында. Адамның мамандығы, айналысқан ісі оның зейініне әсер етпей қоймайды. Мәселен, өне бойы сағат механизмімен шұқшия жұмыс істеп отыратын мастердің зейін көлемі айтарлықтай болмайды. Микроскоппен жұмыс істейтін ғалымның зейіні де осы іспеттес келеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың зейінінің қалыптасуында ойын әрекеті деерекше орын алады. Ойын арқылы бала түрлі объектілерді көреді, естиді, байқай алады, фактілер мен құбылыстарды бір-бірінен ажыратып, оларға назар аудара бастайды. Балаларда зейіннің түрлі қасиеттері (көлемі, бөлінуі, тұрақтылығы т.б.) жақсы байқалады. Бұлардың бәрі үлкендердің басшылығымен жетіледі.

Мектеп – оқушылардың зейінін оқу-тәрбие процесінің талаптарына байланысты жүйелі түрде қалыптастырып дамытатын негізгі орын болса, ал мұғалім – балалардың зейінін тәрбиелейтін негізгі тұлға. Бұрын ойыннан басқаға көңіл бөлмей келген бала оқуға бірден беріліп кетпейді, сабақтың басынан аяғына дейін отыруға оның шыдамы жетпейді. Олардың алғашқы кезде сабақтың аяқталуын асыға күтіп отыратындары да осыдан. Балада ырықсыз зейіннің басымырақ болуы ой-өрісінің көрнекілігіне де байланысты. Мәселен, бірінші сынып оқушылары түрлі нәрселерді санағанда, көбінесе олардың сыртқы формасына, бояуына көңіл аударады да, ең негізгі міндеті - есеп шығаруды ұмытып кетеді. Бұл жастағы балалардың зейініндегі екінші бір ерекшелік зейін көлемінің өте тар келетіндігі. Мұғалім осы жағдайды есінде қатты ұстағаны дұрыс. Ол сабақты бала ұғымына түсінікті, тіл жағынан жеңіл етіп берсе, көрнекі құралдарды тиісінше пайдаланса, бала зейіні бір объектіге тұрақтала түседі де, зейіннің бөлінуі кемитін болады. Оқушы зейіні негізінен сабақ үстінде тәрбиеленеді. Сабақтың әрбір минуты бала зейінін билеп алмайынша, мұғалімнің сөзі оның көкейіне қонбайды, қиялын толғандырмайды. Бір сөзбен айтқанда, зейінсіз өткен сабақ өзінің мақсатына жете де алмайды. Зейін тәрбиесінде әрбір мұғалімнің еске алатын кейбір шаралары мына төмендегілер:

1. Бірінші сыныптан бастап оқушыларды зейінділікке әдеттендіру, оларда зейіннің жоғары түрлерін дамыту естен шықпайтын болсын. Бұл жөнінде К.Д. Ушинский былай деген: «Балаға оқуды қызықты ете білу керек және сонымен қатар, оларды қызықтыра қоймайтын тапсырмаларды да бұлжытпай орындауды талап ету керек, бұл жұмысты орындағанда бір жағын басым етіп жібермей, екі жағын теңестіру арқылы еріксіз зейінді тудырып отырумен қатар, балада белсенді зейін шамалы болғанына қарамастан оны жаттықтырып отыру керек».

2. Бүкіл сыныпқа не жеке оқушыларға берілетін тапсырмалар дәл, анық, қысқа болып келсін.

3. Бала қайда жүрсе де (мектепте, үйде, далада) байқағыштыққа тәрбиеленуі тиіс.

4. Зейінді күшті және тұрақты ететін құбылыстың бірі - ерік. Сондықтан зейін тәрбиесін ерік тәрбиесімен ұштастырып отыру қажет.

5. Төменгі сынып оқушыларының жүйке жүйесінің әлде де болса, «қатая» қоймағандығы еске алынсын. Олардың шаршап кетпеуін қадағалау, орынсыз жалықтырмау, ауыр, жеңілдігі әр түрлі пәндерді күнделікті сабақ кестесіне талапқа сай орналастыру секілді мәселелер де зейін тәрбиесіне қатысы бар шаралар.

Оқушылардың зейінін дұрыс қалыптастыруға мұғалімнің жеке басының үлгі-өнегесінің де маңызы зор. Егер мұғалімнің өз зейіні дұрыс ұйымдаспаған болса, яғни, ол біресе оқытып тұрған сабағына, біресе сыныптағы оқушыларға алаңдап, нені бастап, нені қойғанын есінен шығарса, ондай мұғалім оқушылардың зейінін дұрыс тәрбиелей алмайды. Мұғалім балаларға сабақ үстінде зейінін дұрыстап аудара алмаса, іске ынтасыз, ұқыпсыз кіріссе, берген сабағынан да жөнді нәтиже шығара алмайтын болады. Мұғалім: «Кейбір оқушылар сабаққа зейін қоймағандықтан үлгермейді» дейтін болса, бұл алдымен оның сабақты дұрыс ұйымдастыра алмауының нәтижесі, өз жұмысындағы кемшілігі болып табылады. Ы. Алтынсарин: «Егер балалар бірдемені түсінбейтін болса, онда оқытушы оларды кінәлауға тиіс емес, оларға түсіндіре алмай отырған өзін кінәлауға тиіс», - деп өте дұрыс айтқан. Оқу іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру – оқушы зейінінің дұрыс қалыптасуының негізі.

1. Болдырев Н.И. Мектептегі тәрбие жұмысының методикасы. Алматы, 1987.

2. Әбенбаев С. «Тәрбие теориясы мен әдістемесі», Алматы – Дарын, 2004.

3. Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы: Учебн. пособие. – Ростов н\Д: Издательский центр «Март», 2002.

Резюме

Роль внимания имеет большое значение в человеческой жизни.Особенно, важнароль вниманияв образовательном процессе. Непонимание обучающегося, неправильное запоминание темы, допущение ошибок при выполнении домашних заданий зависит от неумения сконцентрировать внимание.Значение личного примера преподавателя очень велико при правильном формировании внимания обучающихся.

Ключевые слова: внимание,деятельность, психический процесс

Summary

Attentionhasaprofoundimpact in human life.Especially, it isimportant in the educational process. Students' misunderstandings, their problems in memorization and assumption errors in doing hometasks depend on theinabilityto concentrate. The value of personal teachers'example is very essential in developingstudents' attention.

Keywords: attention, activity, mentalprocess

УДК 796.853.23.012.114.012.116.093.112-055.2(574)

РАЗВИТИЕ СКОРОСТНО-СИЛОВЫХ КАЧЕСТВ В СМЕШАННЫХ ГРУППАХ ДЗЮДО

Андрющишин И.Ф., Шепетюк М.Н., Житкеев А.Р.,
Насиев Е.К.,Сайлаубаев Ж. –
Казахская академия спорта и туризма

Аннотация: в статье авторы анализируют результаты педагогического эксперимента, направленного на развитие физических качеств дзюдоистов в период подготовительного этапа годичного трениро-вочного-соревновательного макроцикла, обосновывают применение экспериментального комплекса упражнений для повышения эффективного воздействия на различные группы мышц.

Ключевые слова:физическая подготовка, комплекс упражнений, смешанная группа, экспериментальная и контрольная группы, тестирование.

Актуальность. Регулярные изменения, вносимые международной федерацией дзюдо в правила соревнований и внесение ограничений по применению технических действий в условиях соревновательной борьбы, приводит к тому, что разделу технической подготовки в тренировочном процессе уделяется меньше времени, в связи со снижением его влияния на конечный результатсоревновательной борьбы. Важное значение приобретает физическая подготовка, особенно скоростно-силовая, так как интенсивность соревновательной борьбы увеличилась, возрос темп ведения встречи.

Проводя анализ соревновательных встреч,мы пришли к выводу, что вфизической подготовке дзюдоистки и дзюдоисты Республики Казахстан на данный период времени уступают лидерам мирового дзюдо. Возникла необходимость поиска новых средств и методов ликвидации отставания в физической подготовке.

Результаты педагогического эксперимента.

Нами был разработан комплекс упражнений для развития физических качеств, определена последовательность выполнения упражнений, количество повторений, интервалы отдыха между подходами и сериями упражнений. Эффективность предложенной методики мы определяли в педагогическом эксперименте [1,2,3].

В педагогическом эксперименте приняли участие 22 человека: 12 девушек и 10 мужчин, возраст которых от 18 до 23 лет, по спортивной квалификации мс - 16, кмс - 6.

Предварительное тестирование было проведено 3 декабря 2014 года, а контрольное тестирование 25 декабря 2014 года. При подборе тестов мы старались определить возможности основных групп мышц [4,5].

Тестирование было проведено по следующим упражнениям: лазанье по канату на скорость; прыжок в длину с места с двух ног; динамометрия левой и правой кисти; подтягивание на перекладине на количество раз; становая сила; челночный бег 3х10м.; сгибание и разгибание рук в упоре на скорость (10 раз); подъем туловища из положения лежа на спине на скорость (10 раз).

Все участники педагогического эксперимента были разделены на две равноценные группы контрольную и экспериментальную, в которые вошли по шесть мужчин и по пять девушек.

Участники экспериментальной группы в течение трех недельных микроциклов тренировались по разработанной нами программе, а участники, контрольной группы по общепринятой, применявшейся раннее методике подготовки.

В разработанный нами комплекс были включены, в основном, упражнения выполняемые со своим весом: сгибание и разгибание рук в упоре; подъем туловища из положения на спине и на животе; подтягивание на перекладине на скорость; лазанье по канату на скорость; ускорение 3х8 м.; прыжки с двух ног; работа с блином от штанги (10-20 кг); приседание с партнером; уходы с борцовского моста. Количество серий и повторенийупражнений комплекса расписывалось на каждое тренировочное занятие. Занятия по физической подготовке проводились 6 раз в неделю с 17 до 19.15, три раза в неделю проводились тренировки на татами (11^{00} - 13^{00}).

Для обработки результатов педагогического эксперимента мы использовали методы математической статистики. Для выявления различий использован непараметрический критерий Вилкоксона.

По окончанию педагогического эксперимента в контрольной группе мы получили следующие результаты. Таблица 1.

Таблица 1. Результаты тестирования участников педагогического эксперимента по физической подготовке дзюдоистов и дзюдоисток

Тест	Экспериментальная группа			Контрольная группа		
	3.12.2014	25.12.2014	Разница %	3.12.2014	25.12.2014	Разница %
лазанье по канату, *сек*	9,71	7,41	23,6	8,93	7,56	15,3
прыжок в длину, *см*	205	223	8,7	211	222	5
динамометрия правой кисти, *кг* динамометрия левой кисти, *кг*	48 44	51 45	6,82 2,2	45 45	48 44	6,6 -2,2
подтягивание на перекладине, *раз*	19	22	15,7	18	20	10
становая сила, *кг*	133	148	11,3	126	133	5,2
челночный бег 3 ×10 м, *сек*	6,98	6,73	3,7	6,25	6,79	-7,9
сгибание разгибание рук в упоре 10 раз, *сек*	6,49	6,09	6,16	6,14	5,87	4,1
подъем туловища 10 раз, *сек*	7,24	6,12	17,1	7,33	7,20	1,7
			10.5			5.2

Показатели лазанья по канату на скорость, в среднем,улучшились на 1,37 сек (8,93 сек и 7,56 сек), что составляет 15,3%.

Результат прыжков в длину с места улучшился на 11 см. (211 см и 222 см), что составляет 5 %.

Показатели динамометрии правой руки улучшились на 3 кг (45 кг и 48 кг), увеличение на 6,6%, а левой руки ухудшились на 1 кг (45 кг и 44 кг) 2,2 %.

Количество подтягиваний на перекладине увеличилось на 2 раза (18 и 20 раз), что составляет 10%.

Показатели становой силы за время эксперимента улучшились на 7 кг (126 кг и 133 кг), увеличение на 5,2%.

Результат челночного бега в контрольной группе ухудшился на 0,54 сек (6,25 сек и 6,79 сек) или 7,9%.

Время 10 сгибаний и разгибаний рук в упореулучшилось на 0,27 сек (6,14 сек и 5,17 сек) или 4,1%.

Скорость выполнения 10 подъемов туловища, из положения лежа на спине, улучшилась на 0,13 сек (7,33 и 7,20 сек) или 1,7%.

Практически по всем показателям улучшение результатов незначительное, за исключениемтестов лазанье по канату и подтягивание на перекладине повышение показателей на 15,3% и 10% соответственно. Учитывая высокую квалификацию участников эксперимента, мастера спорта и кандидаты в мастера спорта, следует выделить и показатели тестов: челночный бег улучшение результата на 7,9% и силу кисти правой руки увеличение показателя на 6,6%. Следует признать удовлетворительным повышение результатов становой силы на 7 кг (5,2%) и прыжка в длину с двух ног на 11 см (5%).

Спортсмены экспериментальной группы, тренировавшиеся по вновь разработанной программе, показалиболее существенное повышение результатов практически по всем тестам (таблица 1).

В тесте лазанье по канату улучшение составило 2,3 секунды (9,71 сек и 7,41 сек.,$Z_ф$=11 <Z_{st}=12; P<0,05) или23,6%. Значительное улучшение результата можно объяснить большим количеством заданий в новом комплексе на улучшение силовых показателей мышц верхнего плечевого пояса.

Результаты теста прыжок в длину с места с двух ног улучшились на 18 см (205 и 223 см) ($Z_ф$=11 <Z_{st}=12; P<0,05), что составляет 8,7 %. Выполнение прыжков с места с двух ног(2х10м) оказалось одним из самых трудных заданий для исполнения участниками обоих групп, но исполнение заданной программы в полном объеме позволило добиться улучшения результата на 8%.

Показатели силы кисти правой руки увеличились на 3кг (48 кг и 51 кг)($Z_ф$=12<Z_{st}=9; P>0,05), а левой руки на 1 кг (44 кг и 45 кг)($Z_ф$=24,5<Z_{st}=9; P<0,05), что составило 6,2 % и 2,2 %. Незначительное улучшение результатов динамометрии можно объяснить отсутствием в новом комплексе упражнений заданий на укрепление мышц кисти.

Результат теста на количество подтягиваний увеличилось на 3 раза (19 и 22)($Z_ф$=8<Z_{st}=12; P<0,05) или на15,7%. Существенное улучшение результата достигнуто, на наш взгляд, за счет включения в комплекс упражнений серий скоростных подтягиваний (3-8 раз), что позволило спортсменам выполнять в тренировке большее количество подтягиваний, за счет восстановления между подходами.

Показатели становой силы увеличились в контрольном тестировании на 15 кг. ($Z_ф$=10<Z_{st}=12; P<0,05), что составляет 11,3%. На наш взгляд результат достигнут благодаря включению в комплекс упражнений серий скоростных подъемов туловища из положения лежа на животе (30-45 раз) в парах, что давало возможность при выполнении упражнений партнером своевременно восстанавливаться работающим мышцам спины и туловища.

Результат челночного бега улучшился незначительно на 0,25 сек (6,98 сек и 6,09) ($Z_ф$=25<Z_{st}=12; P>0,05)или 6,16% . показатели следует считать удовлетворительными, что можно объяснить тем, что в возрасте более 18 лет сложного значительно улучшились скоростные способности.

Тест подъем туловища из положения лежа на спине характеризует работу мышц живота. В контрольном тестировании результат улучшился на 1,24 сек (7,24 сек и 6,12 сек) ($Z_ф$=3<Z_{st}=9; P<0,01)или 17,1%. Улучшение результата достигнуто за счет выполнения в комплексе заданий скоростных подъемов туловища (20-30 раз) в парах, что позволило восстанавливаться работающим мышцам и выполнять большее количество повторений при выполнении задания с партнером.

Время выполнения теста сгибание и разгибание рук в упоре 10 раз на скорость улучшилось на 0,4 сек ($Z_ф$=8<Z_{st}=12; P<0,05) или 6,16%. Повышение результата стало возможным благодаря выполнению в комплексе скоростных отжиманий 10-20 раз.

Обобщая результаты педагогического эксперимента, мы можем сделать заключение, что разработанная нами тренировочная программа более эффективная, чем ранее применявшаяся в тренировочном процессе.

Учитывая тот факт, что в экспериментальную и контрольную группы входили юноши и девушки нами было решено проанализировать результаты экспериментальной группы для обоих полов и определить эффективность влияния разработанных комплексов на результаты тестов (Таблица 2).

Результат теста лазанье по канату улучшился у мужчин на 27,3%, что на 3,7% выше общего показателя по экспериментальной группе.

Величина прыжка в длину с двух ног мужчин увеличилась на 6,3%, что меньше общего показателя (8,7%) по группе на 2,4%.

Показатели силы кисти правой руки улучшились на 8,06% (+1,24% - к общегрупповому показателю, а левой руки 3,84% (+1,64% к общегрупповому показателю)).

Результат подтягивания на перекладине увеличился на 25%, чтопревышает среднегрупповой (15,7%) на +9,3%.

Показатели силы мышц спины у мужчин увеличились на 15 кг, что составляет 8,7%, тогда как общегрупповые показатели, улучшились на 11,3% (-2,6%).

Время сгибаний и разгибаний рук в упоре 10 раз на скорость улучшилось на 0,30 сек (4,9%), что ниже среднегруппового на 1,26%.

Результат подъема туловища 10 раз на время улучшился на 0,6 сек или 5,5%, что уступает среднегрупповому показателю на 11,6%.

Таблица 2. Различия показателей тестирования физической подготовленности мужчин и женщин экспериментальной группы по результатам педагогического эксперимента (n=11).

Тесты	различия показателей					
	мужчины n=5		женщины n=6		экспериментальная группа n=11	
лазанье по канату, *сек*	+2,2	27,3%	+ 2,5	21,8%	+2,3	23,6%
прыжок в длину, *см*	+15	6,3%	+ 19,9	9,9%	+18	8,7%
динамометрия правой кисти, *кг*	+5	8%	+ 2,3	5,8%	+3	6,8%
динамометрия левой кисти, *кг*	+2	3,8%	-0,4	-3,7%	+1	2,2%

подтягивание на перекладине, *раз*	+5	25%	+2,1	11%	+3	15,7%
становая сила, *кг*	+15	8,7%	+14,3	14%	+15	11,3%
челночный бег 3 ×10 м, *сек*	+0,27	4,2	+0,24	3,2%	+0,25	3,7%
сгибание разгибание рук в упоре 10 раз, *сек*	+0,30	4,9	+0,3	4,5%	+0,4	6,16%
подъем туловища 10 раз, *сек*	+0,36	5,5	+0,9	11%	+1,24	17,1%
						10,5

У мужчин прирост результатов контрольного тестирования выше среднегрупповых по следующим показателям: лазанье по канату (+3,7%), динамометрия правой руки (+1,24%) левой (+1,64%), подтягивание на перекладине (9,3%), челночный бег (+0,5%). По другим тестам результаты мужчин уступают среднегрупповым: прыжок в длину с места (-2,4%), становая сила (-2,6%), сгибание и разгибание рук в упоре (-1,26%), подъем туловища из положения лежа на спине (-11,6%).

Разработанный нами комплекс упражнений позволил девушкамувеличить результаты скоростно-силовых возможностей мышц ног, мышц спины, мышц разгибателей верхнего плечевого пояса, мышц живота, а мужчинам мышц сгибателей верхнего плечевого пояса, мышц кисти рук (правой, левой) и скоростных возможностей.

У девушек экспериментальной группы прирост результатов в тесте лазанье по канату составил 21,8%, что несколько уступает среднегрупповому (23,6%) приросту на 1,8%.

В прыжке в длину результат улучшился на 19,9 см (9,9%), что выше среднегруппового (8,7%) на 1,2%.

Показатели динамометрии левой руки ухудшились незначительно на (-0,4 кг.), а правой руки улучшились на 2,3 кг (5,8%), что меньше общегрупповых: правой прирост 3 кг (6,8%), левой на 1 кг (2,2%).

Результаты подтягивания на перекладине улучшились на 2,1 раза или 11%, что ниже среднегрупповых (15,7%) на 4,7%.

Показатели становой силы у девушек экспериментальной группы увеличились на 14,3 кг или 14%, что лучше общего показателя по экспериментальной группе 11,3%, прирост, в среднем на 2,7%.

Результат челночного бега (3х10м) улучшился на 0,24 секили 3,2%, что ниже среднегруппового показателя (3,7%) на 0,5%.

Скоростно-силовые возможности мышц разгибателей верхнего плечевого пояса (10 сгибаний и разгибаний рук в упоре на скорость)улучшились на 0,3 сек(4,5%), что уступает среднегрупповому (6,16%) показателю 1,6%.

Скоростно-силовые возможности мышц живота у девушек улучшились на 0,9 сек или 11%, что уступает среднегрупповому (17,1%) показателю на 6,1%.

Обобщая сравнительный анализ результатов экспериментальной группы и отдельно группы девушек мы пришли к выводу, что применение предложенного нами комплекса позволило показать результаты выше среднегрупповых по следующим тестам: прыжок в длину с места (+1,8%), становая сила (+3%). Уступают среднегрупповым показателям результаты в тестах: лазанье по канату (-1,8%), подтягивание на перекладине (-4,7%), челночный бег 3х10 м (-0,5%), сгибание и разгибание рук в упоре (10 раз) на скорость (-1,6%).

Выводы:

1. Наиболее существенный прирост результатов в экспериментальной группе достигнут в следующих тестах: лазанье по канату на скорость 23,6%, подтягивание на перекладине (количество раз) 15,7%, подъем туловища 10 раз на 17,1%, становая сила 11,3%, прыжок в длину с места 8,7%.
2. Применение в тренировочных занятиях на этапе специальной физической подготовки комплекса упражнений, в который включены, в основном, упражнения с собственным весом, позволяет получить более существенный прирост результатов по сравнению с общепринятой методикой. Прирост результатов по всем тестам в экспериментальной группе составил 10,5%, в контрольной 5,9%.
3. Разработанная методика применения в тренировочном процессе предложенного комплекса упражнений позволила существенно повысить результаты практически по всем контрольным тестам, как у мужчин, так и девушек, что позволяет нам рекомендовать ее как средство физической подготовки, особенно в смешанных группах.

1. Елисеев С.В., Кулик Н.Г., Селуянов В.Н. Физическая подготовка борца - самбиста с учетом биологических закономерностей организма: учебно-методическое пособие. - М.: Изд-во «Анта-пресс», 2014. - 128 с.

2. ВеславБлах. Инновационные технологии в подготовке единоборцев (самбо и дзюдо): монографияю – М.: Лика, 2007. – 114 с.

3. Шепетюк М.Н., Житкев А.Р., Шепетюк Н.М, Кудашова Н.В., Организация тренировочного процесса дзюдоисток по физической подготовке //Теория и методика физической культуры.- 2013.- № 1.- С. 70-79.

4.Шепетюк М.Н. Теория и методика спортивной борьбы: учебное пособие. – Алматы: Федерация дзюдо Республики Казахстан, Казахская академия спорта и туризма, 2012. – 335 с.

5. ЗебзеевВ.В. Методика контроля и оценка функционального состояния дзюдоистов-юниоров / В.В.Зебзеев // Теория и практика физической культуры. – 2012. - №11. – С. 80-82.

Түйіндеме:мақалада авторлар, дзюдо балуандарының жылдық дайындық кезеңіндегі жарыс-дайындық макроциклында және әртүрлі бұлшық ет топтарының тиімділік әсерін жоғарлатуға арналған кешенді жаттығуларды қолдануын дәлелдеп, дене күш қасиеттерін жетілдіруге бағытталған педагогикалық тәжірибелерінің қортындыларын саралайды.

Түйінді сөздер: дене күш дайындығы, жаттығулар жыйынтығы, аралас топтар, тәжірибелік және бақылау топтары, тестілеу.

Abstract: in the article authors analyses the results of pedagogical experiment sent todevelopment ofphysical qualities of judoist in the period of the preparatory stage of circannual tranaining-competitions macrocycle and groud application of experimental complex of exercises for the increase of affecting efficiency different groups of muscular.

Keywords: physical preparation, complex of exercises, mixed group, experimental and control groups, testing.

УДК

ХАЛЫҚТЫҚ ТӘРБИЕ ЖҮЙЕСІНДЕГІ АСЫЛ МҰРА

М.С. Елубаева – *п.ғ.к., доцент м.а.*
Тараз мемлекеттік педагогикалық институты

Аннотация

Қазақтың ескіден келе жатқан ауыз әдебиетін алсақ, үлкен бір саласы болып саналатын түрі – нақыл сөздер деуге болады.

Нақыл сөздер – үлкен ой, терең пікірге құрылған өмір туралы айтылған ел санасының қорытындысы. Ащы мен тұщы, алыс пен жақын, жақсы мен жаман – осылар сықылды өмірдің әртүрлі жақтарын ой елегінен өткізіп, олар жөніндегі халықтың шығарған үзілді-кесілді өкімі: өмірдегі әр алуан құбылыс, іс-әрекеттерді өзінше, әбден бақылап, сынай келе, «қатесіз», өмірде тап солай болатындығына көздері жетіп, өмір шындығына айтқандары дәл келетін етіп кейінгі ұрпаққа қалдырған халық даналығының сәулесі, ой түйіні.

«Парасаттың нәріндей нақылнама,
Көңіліне жағарын көрікті асыл,
Таңдап олар жалғампаз халқым дана» –

деп Мұзафар Әлімбаев айтқандай, қазақтың бүгіні мен ертеңін жалғаған, сөз өнерін айшықтаған ол нақыл сөздер [1, 4 б.]. Нақыл – түйінделе тұжырымдалған терең ойлы, жұмыр бітімді өнегелі сөз. Мағыналы идеяның, ойдың мәнерлі өрнекпен, ақындық айшықпен тоғысуы.

Олай болса, ежелгі заманғы грек ғұламасы Герадот: «...баяғыдан келе жатқан кемеңгерлік тамаша нақыл сөздер бар, біз солардан үйренуіміз керек» – десе [1, 3 б.], көркем сөз зергері Ғабит Мүсірепов оқуын оқып, тоқуын тоқып тауысқандай жасында: «Бірталай жерге барып қалған біз сияқтыларға ең тиімдісі – ой-толғамдық нақылдар мен афоризмдерді оқу сияқтанады», – деген.

Қазақ нақылдары – өзінің философиялық тілі, даналық өрісі мен қуаты жөнінен әлем ойшылдарының афоризмімен сарындас, үндес.

Тірек сөздер: *нақыл сөздер; афоризмдер; өнегелі сөз; даналық.*

Қазіргі қазақ халқының рухани жағынан қайта даму кезеңінде баланы ұлттық әдет-ғұрыптары, салт-сананы, философиялық мәні жоғары, баға жетпес дәстүрді терең тани білуге; ұлттық қадір-қасиетті құрметтеуге, ұлт намысын биік ұстап, ұлттық қалпымызды сақтауға; ел келешегін өрге жүздірер от жүректі өршіл болуға әрі ұлт құндылықтарын ұлықтайтын білімді де білікті етіп тәрбиелеу міндеті тұр.

Ұлы ағартушы А.С.Макаренко: «Біздің қоғамда міндеттерді дәл орындау – адамгершілік категориясы» дегендей, көкейкесті міндеттерді іске асыру мақсатында ағартушы-ғалымдар халқымыздың жинақталған ғибратты тәрбие тағылымына терең үңіліп, бүкіладамзаттық құндылық тұрғысынан саралап, этнопси-

хология, этнопедагогикаға байланысты асыл қазыналарын зерделеп, қазіргі күн кәдесіне жаратып, ұрпақ тәрбиесінің игілігіне айналдыруда.

Ұлттық қоғамдық тәрбиені күшейту арқылы өскелең ұрпақтың бойына ұлттық рухани-адами құндылықтар қалыптастырылуда. Бабалардан қалған данышпандық қағидалар, халық түйген тұжырымдар, ғасырлар бойы зергерлік ұқыптылықпен сұрыпталған үрдістер, дамыған даналық дәстүрлер секілді ұлттық тәрбие көздерімен сусындата білім беру – жас ұландардың жеке тұлғалық болмысын қалыптастыруына; елін, жерін, тарихын, әдебиетін, ата-анасын, тілін сүюіне; адамгершілік қабілеті мен азаматтық қалпының дұрыс дамуына; жан дүниесі таза, көңіл көкжиегі кең, патриоттық сезімі жоғары; келешегі зор, елге берері мол; нағыз елге тірек ұлттық тұлға болуына ықпалды нәтижесін беруде.

Жалпы халықтық тәрбие – сан-салалы жолмен ұрпақ бойына өзі өмір сүріп отырған қоғамның алдында тұрған мақсат-мүддеге сай адами қасиеттерді жетілдіре отырып қалыптастыратын, яғни, ұлттық адами құндылықтарды ұялататын рухани күш. Ол – нәрестенің шыр етіп дүниеге келу сәтінен басталып, ақырғы деміне дейін созылатын толассыз үрдіс.

Халқымыздың адамгершілік қасиеттерге баулитын небір сүбелі ой маржандарын кеңінен зерделеп, халықтық тәрбие жүйесінде өрісті өнегені қалыптастыра, ғибрат қазынасын дамытқан тәлімгер-қаламгер Мұзафар Әлімбаев мұрасында ұл-қыздарға ізгілік сезімін еге білетін, намысын оятып, қиялын қанаттандырып, патриоттық сезімін ұштайтын, саналылыққа, өршілдікке, біліктілікке үндейтін, бауырмалдық, адалдық, әділеттілік, парасаттылыққа тәрбиелейтін құндылықтар жетерлік.

Көрнекті ақын «Халық – қапысыз тәрбиеші» деген еңбегінде: «Бала – жүректің миуасы» деп қарайтын балажан халықтың бірі – қазақ халқы балаға ежелден болашағым деп қарап, зор үміт артқан. Үсті-үстіне үстемей төккен: «Лашын құсқа ауа қадірлі, жүйрік атқа дала қадірлі, ата-анаға бала қадірлі» деген зерделі інжу сөздері көңіл сандығына сақтайтын қазына» – дей келіп, халық қазынасы – ең парасатты да таптырмайтын қайнарбұлақ, таусылмас кен екендігін саралап, ойын «Алып та халықтан үйренеді» деп түйіндеген.

Тәрбиелік маңызы ерекше «айтқыш ақынның асыл нақылдарының біразы қазақтың мақал-мәтелдері жинағы да кірген. 2500 нақылы баспасөз бетінде жарияланған. «Халқың қандай десең, салтымнан сынап біл», «Жеміс ағашынан биік тұрмас, халқыңа тағзым етіп иіп тұр бас!», «Баба салт, хұсни ғұрып, ата дәстүр! Достастыр, бауырластыр, аталастыр» деп халықтық тәрбиеге, ұлттық салт-санаға терең ден қойған автордың «Батырлықтың бастауы балалық шақта», «Білік – бесіктен басталады» тәрізді нақылдарындағы ой түйіндері «баланы бастан» деген халық даналығымен үндесіп келген. Ұрпақ тәрбиесіне осылай көңіл бөлген ақын «Анасы өз бөбегін ернін тигізерден бұрын өбеді», «Баланы баулитын аналық мейірім мен аталық айбар» деп ата-ана мен баланың арасындағы қарым-қатынасын, бала тәрбиесіндегі жанұяның орнын жақсы көрсеткен. «Қара басқаның егінін қара сұлы басады», «Ертеңшіл егіншіден без» деп еңбектен қашар еріншектің, жатып ішер жалқаудың адамзатқа тигізер зиянын суреттеген автор «Елді егінші асырайды», «Еңбекпен алсаң бедел, беделіңмен кенел» деген ой түйіндерімен адамды мақсатына жеткізетін де, абырой әперетін де еңбек екендігін дәлелдеп берген. Сондай-ақ,қоғамның кеселді тұсы – маскүнемдікті «Өлшеусіз арақ ішкен өзін-өзі шалады іштен» десе, «Отанына ұнамаған оңбайды», «Ел намысын қуғанның еңсесі биік», «Еліңді сүю еңсеңді биіктетеді», «Әр ізденістің өз олжасы бар» – тәрізді ғибратты нақылдары арқылы Отанын, елін, жерін адал сүюді, ана тілінің құдіретін тани білуді, ұлы сезім махаббат пен шынайы достықты халық мақалдарының ізімен мақалдаған. «Дүниенің қорлығы дүмшелердің зорлығы», «Жасында берекесі болмағанның, қартайғанда мерекесі болмас» немесе «Ерліктің бір нышаны – естілік», «Ерлік – ердің өмірі», «Әр заман өз жақсысын пір тұтады» деген сияқты небір ғибратты нақылдарымен халықтық тәрбие жүйесіндегі асыл қазыналарды жаңғыртып дамытқан.

Ақын нақылдарының туу тарихынан сыр шертетін «Нақылдың төркіннамасы» атты еңбегінде әр тұста әрқилы жағдайға орай ауызша айтылған әрі қызықты, әрі ғибратты нақылдары түзілген.

Мәселен, 1940 жылы Павлодар педучилищесінде Мұзафар Әлімбаевпен бірге оқитын досы Әйтіш Мәліков оқыс ауырып қалады, ауруханаға түсіп ұзақ жатады. Кәдімгі суық тиген жігітке сүзектен ауырған деп диагноз қойып, дұрыс емдемей, өлтіріп қоя жаздапты. Баянауылдан Керекуге жалғыз ұлы үшін жанұшырып жаяу жеткен Мәлік ақсақал:

– Дәрігерлердің мұнысы қалай, – деп кейіпті. Сонда он алты жасар студент Мұзафар Әлімбаев:

– **Ебі жоқ дәрігердің емі де жоқ,** – деген екен [2, 59 б.].

Бұл болашақ ақынның ашынғаннан айтқан алғашқы тырнақалды нақылы еді.

Бірде, Қарақыстақта өткерілген қабырғалы жазушы Сейдахмет Бердіқұловтың алпыс жасқа толған тойында жазушы Балғабек Қыдырбекұлы ақын Мұзафар Әлімбаевтан:

– Дін – апиын дегенге қалай қарайсың? Құдайға сенесің бе? – деп сұрапты.

Сонда Мұзағаң:

– **Арманнан айырсаң да,**

– **Алламнан айырма! –** депті [2, 8 б.].

Ақын Мұзафар Әлімбаев: «Ата-бабасының ата мекенін буын-буын ұрпақтар өз кіндік қаны тамбаса да ыстық көруі заңды, әділ. Мысалы, менің балам Алматыда туса да Маралдыны өзі туған жердей сүйе білуі – парыз. Шіркін, буын-буын ұрпақтар ата-бабасының ауылына алуан-алуан көмегін аянбай көрсетсе ғой.

– Сәулетші балаң ауылыңның құрылыс саласында көркеюіне, мүсінші балаң ауылдың әйгілі адамдары тұлғасын сомдауға, композитор балаң сол топыраққа сазды әндерін арнаса, ақын балаң айтулы жерлестерді өлеңге қосып мақтаса, мұны ешкімнің ескеруінсіз-ақ өз жүрек қалауымен қол ұшын ұсынса, құба-құп! Әттең, өмірде бұлай бола бермейді ғой. Ақын ретінде де аз жырлаппын – бүгін жеті асудан асқан шақта өкініп те отырмын.

– Ата-баба мекенін естен шығарма, ұрпағым! Сендер міне, қара шаңырақта жиналып отырсыңдар» – дей келіп, естеріңізде болсын:

Адамның ауылын ұмытқаны –
Бауырын ұмытқаны.
Балалық шағын ұмытқаны –
Ана сүтінің дәмін ұмытқаны – [2, 18 б.]

деген ақыл-кеңесі толассыз татымды тәрбиеге құрылғандығын, тәрбиелік мәні мол, мазмұнға бай, көркемдігі жоғары екендігін көреміз.

Тәлімдік мәні ерекше, әртүрлі тақырыпты қозғаған Мұзафар Әлімбаевтың нақыл сөздері жайында кезінде халқымыздың сүйікті ұлдарының бірі, қоғам қайраткері, белгілі тұлға Дінмұхаммед Ахметұлы Қонаев«Сөз маржанын ой түбінен тере білген ақын» деп баға берген екен.

Мұзафар Әлімбаев өнерниетінің негізгі бағыты жас ұрпақты жалпы адами құндылықтарды түсіне білуге үйретуді көздейді.

Ақынның халықтық шығармашылық дәстүрдегі еңбектері – жеке тұлғаны парасаттылыққа тәрбиелеу құралы.

1. Әлімбаев М. Нақылнама. – Алматы: Өнер, 2007. - 296 б.

2. Әлімбаев М. Нақылдың төркіннамасы. – Алматы: Қазақ соқырлар қоғамы Орталық басқармасының баспаханасы, 1996. - 223 б.

Аннотация

Слова назидания являются одной из областей устной литературы казахского народа.

Слова назидания – итоги великой мысли, сознания народа о бытии, жизни. Пропуская через фильтр мышления различные стороны жизни, как сладость и горечь, добро и зло, близость и дальность, категорическое решение народа о них: по-своему наблюдая за различными явлениями жизни, действиями, критикуя их, «безошибочно» убеждаясь, что и в жизни случается такое, свет народной мудрости, логические выводы, оставленные своим потомкам.

Как говорил Музафар Алимбаев:

«Разумное назидание
Драгоценность души
Умел выбирать мой мудрый народ» –

слова назидания являются связующей нитью между прошлым и будущим, доказательством словесного искусства [1, с.4].

Назидание – слова о нравственности, выводы глубокой мысли. Стык содержательной идеи, манеры выразительности, поэтичности.

Если древнегреческий мыслитель Геродот говорил: «...существуют прекрасные слова назидания древности, мы должны учиться у них» [1, с.3], то мастер художественного слова Габит Мусрепов в зрелом возрасте сказал: «Самое эффективное для нашего возраста – чтение слова назиданий и афоризмов».

Казахские слова назидания гармонируют, сочетаются с афоризмами мировых мыслителей своим философским языком, широтой мудрости, мощностью.

Ключевые слова: *слова назидания, афоризмы, слова наставления, мудрость.*

Abstract

Words of edification are one of the areas of oral literature of Kazakh people.

Words of edification are the results of the great thoughts, consciousness of people of being, of life. Passing through the filter of thinking the various aspects of life, as sweetness and bitterness, good and evil, closeness and distance, the categorical decision of the people of it is that in their own way by observing the various phenomena of life, actions, criticizing them,

«unmistakably» convinced that it can happen in life which is the example of the light of folk wisdom, logical conclusions, left to the descendants.

As Muzaffar Alimbaev said:
«Reasonable edification
Which is the soul's precious
Could choose my wise nation» –

these are the words of edification which is a link between the past and the future as the proof of verbal art [1, p.4].

Edification is the words of morality, the findings of deep thought. It is the joint of meaningful ideas, manners of expression, poetry.

If the ancient Greek philosopher Herodotus said: «...there are wonderful words of edification of antiquity, we must learn from them» [1, p.3], a master of artistic expression Gabit Musrepov in adulthood said: «The most effective for our age is reading the word of edification and aphorisms».

Kazakh words of edification are in harmony and combined with aphorisms of the world thinkers with its philosophical language, the breadth of wisdom, power.

Keywords: *words of edification, aphorisms, words of instruction, wisdom.*

УДК37.378

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЛИДЕРЛІГІН ДАМЫТУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ ҮЛГІСІ

М.Абсатова – п.ғ.д., профессор, Абай ат.ҚазҰПУ
М.Ушатов – докторант, Абай ат.ҚазҰПУ

Аннотация

Мақалада авторлар лидерлік мәселесін жан-жақты қарастырады. Көптеген зерттеулерді саралай келе, авторларлидерлікті - қойылған ортақ мақсатқа жетуге ынталы және ортақ мақсатқа бағытталған адамдарға ықпал етуші үдерісі деп, ал лидерлік қабілет-белгілі мәдени ақпараттар құндылықтарын меңгерген, қойылған мақсатқа жету жолында айналасындағы адамдарына тиімді жол ұсынуда ықпал ету қабілетіне ие, белгілі бір әрекетті нәтижелі орындайтын тұлғаның жеке дара ерекшелігі болып табылады деп түсінеді.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерге сүйенсек, осы мәселені қарастырған көптеген тұжырымдамалардан адамның лидер болып туылмайтынын, лидер болып қалыптасады және лидерлік сапаларын дамытуға болады деген тұжырымға келуге болады. Атап айтқанда, тұлғаның мақсатты түрде өзімен жұмыс жасауы, өзін-өзі жетілдіруі лидерлікті дамытуға бірден бір себеп екені анық.

Лидерлікті зерттеген ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, студенттердің лидерлігін дамытудың құрылымдық-мазмұндық үлгісіндайындаған.

Түйін сөздер: лидер, лидерлік, ұйым, көпқырлы ұғым, қызмет.

2014 жылғы Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында:«Біздің болашаққа барар жолымыз қазақстандықтардың әлеуетін ашатын жаңа мүмкіндіктер жасауға байланысты. XXI ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар. Бұл үшін біз не істеуіміз керек? Біріншіден, ...Ұлттық білім берудің барлық буынының сапасын жақсартуда бізді ауқымды жұмыс күтіп тұр. Сондықтан оларға заманауи бағдарламалар мен оқыту әдістемелерін, білікті мамандар ұсыну маңызды»- депәр жыл сайын сауаттылығы жоғары бәсекеге қабілетті, белсенді, яғнилидерлер қалыптастыру міндетін қойып отырғандығын байқаймыз [1].

Со себепті қарастырып отырған мәселе қазіргі таңдағы мемлекеттің, қоғамның сұранысына сай жан-жақты дамыған, өміргеөзіндік көзқарасы қалыптасқан, бойындағы әлеуетін толық пайдалана алатын, кез келген жағдаяттан оңтайлы шешім тауып шыға алатын, әлеуметтік табысқа жете алатын көшбасшы тұлғаны дамыту көкейкесті болып тұр.

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерге сүйенсек, осы мәселені қарастырған көптеген тұжырымдамалардан адамның лидер болып туылмайтынын, лидер болып қалыптасады және лидерлік сапаларын дамытуға болады деген тұжырымға келуге болады. Атап айтқанда, тұлғаның мақсатты түрде өзімен жұмыс жасауы, өзін-өзі жетілдіруі лидерлікті дамытуға бірден бір себеп екені анық.

Зерттеуші Н.С. Жеребова, А.П. Понкрухинаның лидерлік қабілетті қалыптастыру мүмкіндігі туралыөз еңбектеріндетөмендегі пікірлерді келтіреді :

- жалпы қабілет - бұл қызметінде табысты болуын қамтамасыз ететін тұлғаның жеке –психологиялық ерекшелігі болып табылады. Қызметінде табысты болуы бір ғана емес, әртүрлі қабілеттердіңжүйесінде анықталады.

- қабілеттер туыла берілетін қасиет емес немесе – олбелсенді танымдық процестер мен еңбек қызметінде қалыптасады. Қабілеттерді дамыту тұлғаның танымдық әрекетін арнайы ұйымдастыруды және қызмет әрекетіне сай әр жақты қызығушылығын қалыптастыруды талап етеді. Адамның қандай да бір істі орындауға маңызды азды-көпті қабілеті болмағанымен, басым және тұрақты қызығушылық танытатын болса, үлкен нәтижеге жетуі мүмкін. Іске дегентерең ықылас адамның ісін тұрақты, қарқынды қабілет танытып, дамытуға жол ашады.

- лидерлік ұлы істермен немесе адамның ұлылығымен анықталмайды. Жаңа әдеттерге ие болу жолы жаңаны байқап көруге, нақты әрекетінен орын алғанша іс – тәжірбиесінде үнемі қолдануға мотивация тудыру болып табылады. Шынайы лидерлік - бұл жұмыс, жұмыс және тағы да жұмыс. Ғалымдар лидерлікті ең алдымен өзіңмен жұмыс жасау деп көрсетеді.

- өмір сүру барысында тұлғаны психикалық даму шарттары өздігінен емес, ортамен қарым-қатынасы барысында қалыптасады. Тұлғаның ортадағы ролін дұрыс түсіну үшін тікелей түрде емес, жанама өлшеммен қарау керек [2].

Лидерлік мәселесімен айналысқан ғалымдар Кандыбович М.И. жәнеДьяченко Л.А. өз зерттеулерінде: «Работая над собой включаясь во все многообразие видов деятельности, вызывая и стимулируя в них собственную активность, потенциал в томилиином виде деятельности и исключительно через механизмы собственной (совместно с другими) деятельности, собственных творческих усилий иотношений будущие специалисты могут овладевать общественным опытом и его различными структурными компонентами, формировать, характерные длялидерства качества, вырабатывать сильный и твердый характер. Воспитание и обучение не могут дать желаемых результатов, если они не активизируют стремление студента к самовоспитанию» деп өзімен жұмыс, оған қоса әртүрлі әрекет түрлерінде тұлғаны белсенділікке ынталандыра отырып күтілетін нәтижеге жетуге болатындығын алға тартады [3].

Көптеген зерттеулерді саралай келе, біз лидерлікті - қойылған ортақ мақсатқа жетуге ынталы және ортақ мақсатқа бағытталған адамдарға ықпал етуші үдерісі деп, ал лидерлік қабілет-белгілі мәдени ақпараттар құндылықтарын меңгерген, қойылған мақсатқа жетужолындаайналасындағы адамдарына тиімді жол ұсынуда ықпал ету қабілетіне ие, белгілі бір әрекетті нәтижелі орындайтынтұлғаның жеке дара ерекшелігі болып табылады деп түсінеміз.

Сондықтан жоғарыда аталмыш мәселе бойынша ізденістерге сүйене отырып, біз студенттердің лидерлігін дамытудың құрылымдық-мазмұндық үлгісін дайындадық (1 кесте).

Зерттеу барысында анықталғандай студенттердің лидерлігін дамытуда мотивациялық компонентаса маңызды рольге ие. Мотив ұғымыәрекетке іштей итермелейтін себеп, қандай да бір қажеттілікті қанағаттандыратын тілек болып табылады. Оқу мотивациясы жалпы мотивацияның білім саласындағы жеке түрі болып табылады. Ол басқа да кез келген мотивация сияқты өзіне, яғни білім саласына тән белгілермен: біріншіден, ол білім беру мекемесінің ерекшелігіне, типіне, мамандығына байланысты анықталады; екіншіден, білім беру үдерісін ұйымдастырумен, оның артықшылығымен; үшіншіден, педагогтің субъективті ерекшеліктерімен, ең алдымен, оның оқушыларға, іске қатынасымен, сондай-ақ, оқу процесінің ерекшелігімен, оның орнымен және оқу жоспарымен ерекшеленеді. Біздің зерттеу жұмысымызда *мотивациялық компонент*әңгіме, сауалнама әдісі негізінде жүзеге асырылады. Бүгінгі таңда студенттердің басым көпшілігі оқытушының мақсатты ықпалымен іс –әрекетке қатысуға ынталы болып табылады.

1-кесте. Студенттердің лидерлігін дамытудың құрылымдық-мазмұндық үлгісі

№	Компоненттер	Өлшемдері	Көрсеткіштері	әдістер
1	Мотивациялық компонент	Студентерді топ ішінде лидер болуға бағыттау	- ұйымдастыру ісіне қызығушылық - жеке және кәсібибілімін шыңдауға ұмтылу - өзіне лидер ретінде міндеттер ала білугеұмтылу - лидерлік қабілетті дамытуға бағытталған оқу-тәрбие ісіндегі шараларға қызығу	Б,Ә,С Б,С,Т С,Т С,Б, ЭБ
2	Мазмұндық компонент	Студенттердің лидерлік қабілеттің мәнін және оның	- лидерліктің мәнін өзін-өзі жетілдіру құралы ретінде түсіну және білу	С,Т Т,С

		қоғамдық өмірдегі алатын орнын білуі және түсінуі	- «лидер», «лидерлік», «лидерлік қабілет» ұғымдарының мәнін және оның теорияларын білу және түсіну. - топтың лидерлік қабілетін дамытудың тиімді жолдарын қарастыру - студенттік ұжымда руханипсихологиялық жағымды орта құруға ұмтылу	С,Ә С,Ә
3	Іс- әрекеттік Компонент	Лидерлік қабілетті дамытудың тиімді жолдарыншынайы әрекетте қолдана білу.	- лидерлік қабілетті шынайы әрекетте дамыту мүмкіндігін қолдану - өздігінен мақсат қойып, әрекет ету - қарым- қатынас жасауға икемді болу - топ ұжымын ұйымдастыру ісінекүш салуғақабілетті болу	ИӘ С,Т РО ТЖ
4	Бағалау – реттеу компоненті	Лидерлік қабілетінің мүмкіндігін басқару және өзінөзі бағалауы	- ұжым мүшелерінің психологиялық ерекшелігін білуге тырысу - студенттер арасындағы құнды эмоционалдық қарым-қатынасты ұйымдастыру және талдау - студенттердің өзіндік ерекшелігі сай әлеуметтік-психологиялық үрдісін шынайы бағалай білу және кемшіліктерді жою -студенттердің дамуын бақылап, талдау жасай білу	Б,Т ЭБ СМТ С,Т
Ескерту: Б – бақылау әдісі, ә -топтық немесе жеке әңгімелесу, с- сауалнама, т –тестілеу, РО-рольдік ойын, ИС- интербелсенді әдістер, ЭБ- эксперттік бағалау, СМТ- сабақтың мазмұнын талдау, ТЖ- топтық жұмыс.				

Сондықтан студенттердің лидерлік қабілеттерін арттыру және студенттерде лидер, лидерлік қабілеттің маңыздылығын түсіндіру, олардың қажеттілігіне көз жеткізу мақсатындаалдағы уақытта студенттердің белсенді әрекетіне негізделгенарнайы курсы ұйымдастыруды қолға алу қажет деп есептедік. Бұл үлгіниң*мазмұндық компонентіне* жол ашты. Мазмұндық компонентке сәйкес студенттердің бойында «лидер», «лидерлік қабілет» ұғымының қалыптастыру, алған білімдерін, кеңестерін іс –жүзіндеіске асыруға баулу және лидерлікке тәнқабілеттердідамытудықолға алу маңызды болып табылады.Осы аталған компонентпен *іс-әрекеттік компонент* тығыз байланысты болып табылады. Оқу-тәрбие үрдісінде жеке тұлға қабілеттерін және кәсіби қабілеттерін дамыту үшін оқытушы білім алушылардың лидерлік қабілет деңгейінің бастапқы көрсеткішін білуі тиіс және талапкер мен ЖОО білім алушының лидерлік қабілетінің даму қарқынын анықтап, үнемі диагностика жасап отыруы тиіс екендігі білім беру тәжірибесінде дәлелденген.

Мұнда психологиялық тренинг пен педагогикалық тұрғыдан білім алушылардың белсенділігін арттыруға арналған интербелсенді әдістерді қолдану аса маңызды деп есептейміз. Себебі, бүгінгі таңда білімді игеру үдерісі жоспарлаудан нәтижені айқындауға қарай ығыстырылады, негізгі әрекет тұлғасы оқытушы деп есептелетін «оқытудың» басты қозғаушы күші студент болатын «оқуға» ауыстырады, салмақты білімді «игертуден» білім «игеруге» түсіреді. Болашақ мамандардың лидерлік қабілеттерін дамытудабілімдарлық идеясы бойынша студент білімді өздігімен игеруі керек.

Жоғары оқу орындарында интербелсенді әдістемені қолдану көптеген жұмыс түрлері мен әрекеттері арқылы, мәселен бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, бүкіл аудиторияның), жеке және бірлескен ізденіс пен зерттеу жұмыстары, ситуативтікжәне рөлдік ойындар, ақпараттыңәр түрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, лекция, интернет, құжаттар, мұражай, басқа адамдар: студенттер, оқытушылар, мамандар т.б.)

шығармашылық жұмыстармен жүзеге асырылады. Бұл аталған әрекет түрлері студенттің әрекетін белсендіреді. Белсенділік пен белсендіру үдерісістуденттің лидерлік қабілетін қалыптастыру мен дамытуда маңызды болып табылады.

Сонымен қатар, осы үлгініңбасты компонетінің бірі - *бағалау- реттеу компоненті* болып табылады. Студенттердің өзін-өзі бағалауын және өзара қарым-қатынаста жағымды қатынас орнату аса маңызды саналады. Өзіндік бағалау - өзіндік сана сезімдердің бірлігі, тұлғаның қасиеттеріне, сапасына деген қатынасы. Студенттер де жасөспірімдер секілді өзінің қандай екенін, қаншалықты құнды, қабілетті екенін барынша білгісі келеді. Өзіндік бағалаудың екі тәсілі бар:

1. Олар өзі туралы алдын-ала көзделген мақсатын қаншалықты жүзеге асырғанымен салыстырып, теңестіреді. Егер өзінің бұл туралы ойлағаны мен өзгелердің соған қойған бағасы дәл келсе, осы жетістікке жеткеннің белгісі деп санайды.

2. Өзгелердің өзі жөніндегі пікірін жинап, соларды өзара салыстыру арқылы жетіспейтінжақтарын білу. Мұндай жағдайда өзі мен үлкендер берген баға сәйкес келмеуі мүмкін.

Әрбір адамда «Мен» деген біреу болғанымен, осылардың тиісті жағдайларға байланысты неше түрлері кездеседі: 1. «Мен шынында кіммін?» (шындықты көздейтін мен); 2. «Мен»-өзімді өзгелер қалай бағаласын деп ойлар едім? (эмпатикалық мен); 3. «Мен»-тілегім бойынша қандай болғым келеді? (тілек, яғни фантастикалық мен); 4. «Мен» келешекте кім болғым келеді? (болашақ мен). Сондықтан осы ерекшеліктерді ескере отырып,студенттердің өзін-өзі және өзгені позитивті тұрғыдан саналы бағалауына мүмкіндік туғызу аса маңызды болып саналады.Сонымен, өзіндік бағалауда студенттерөзіне сыни көзқараспен қарап, өз мүмкіндігін өмір талабына сәйкес бағдарлай білуі, өз мақсатын нақтылау, ойын түйіндеу қабілеттілігіне ие болады. Өзіндік бағалау адамның өзіне деген сенімін арттырып, рухани үйлесімдігін дамытады деген ойдамыз.

Жоғарыда айтылғандарды қорыта айтар болсақ, бұл ұсынылған үлгі өзінің түп негізінде тұжырымдама мен түсініктеме құралы ретінде іс-әрекеттерді жеңілірек ұғындыруға тырысады. Педагогикалық үрдіс екі жақты іс-әрекет, яғни оқытушы мен білім алушы арасында жүзеге асатын үдеріс болып табылады. Сондықтан ЖОО студенттерінің лидерлік қабілетін дамытуды жобалауды екіжақты қарастырдық. Сонымен қатар, біз ұсынып отырған үлгіге назар салатын болсақ, кестеден әдістер деген бөлікті байқауға болады. Бұл алдағы зерттеу жұмысымызда қолданылатын зерттеу әдістері мен оқыту әдістері болып табылады. Ал, үлгіде аталған компоненттердің жиынтығы студенттердің лидерлігін дамыту жолдарының өлшемі мен көрсеткіштерін анықтауға және алдағы уақытта зерттеу жұмысымыздың мақсат, міндеттерінің нәтижелішешімін табуда тиімді болады деп есептейміз.

1. Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде,бір болашақ»атты Жолдауы – интернет ресурс, www. akorda. Kz

2.Жеребова Н.С. К вопросу о выдвижении лидеров в студенческих группах / личностьи группа.ученые записи том,-468.:1971- 139-с.157

3.Дьяченко М.И.,Кандыбович Л.А. Психологический словарь –справочник. Минск, 2004-с.57

4. Абсатова М.А. Бағыбаева А.А. Ушатов М. Студенттердің лидерлік қабілетін қалыптастырудыңкейбір мүмкіндіктері.Алматы: Педагогика және психология журналы, №3, 2014

Аннотация

В статье авторами рассматривается проблема лидерства. Анализ психолого-педагогической литературы показывает, что данная категория раскрывается исследователями разносторонне. На основе изучения трудов ученых авторы попытались изложить свое видение данной проблемы. Предлагается структурно-содержательная модель развития лидеров.

Annotation

In this article the authors discuss the issue of leadership comprehensively. After analysing many studies, the authors state that leadership is focused on achieving the common goal of people known as the process of influencing and leadership skills and cultural knowledge of the value of information to achieve this goal, also having the ability to offer an effective way to influence the people around, the person who has individual features to perform a certain action effectively.

According to the scientific and educational literature, many of the concepts discussed on this issue state that person is not born a leader, he becomes a leader and the leadership skills can be developed. In particular, the person's target to workon himself, self improvement is clearly one of the major factors in the development of leadership.

Based on the works of scientists about leadership, the content of a model of the development of student leadership has been prepared.

Key words: Leader, leadership. organization, multi-aspect notion, function.

УДК 370:78

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ СТУДЕНТОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ИНСТРУМЕНТАЛЬНОГО КЛАССА

Кулжанова Ж.Ж. – *магистр педагогики,СКГУ им. М.Козыбаева, г. Петропавловск (zhanna_zhambulovna@mail.ru)*

Аннотация: Статья посвящена проблеме овладения будущими педагогами-музыкантами навыками самостоятельности в учебном процессе инструментального класса, так как она является одной из актуальных в музыкальной педагогике. Образовательная самостоятельность является образовательным результатом, включающим совокупность личностных характеристик человека, необходимых для получения определенных образовательных достижений и компетенций, развившихся в процессе его образовательной деятельности в инструментальном классе.

Ключевые слова: самостоятельность, образовательная инициатива, самостоятельная образованность, творческая самостоятельность, инструментальный класс.

На социально-педагогическом уровне признание определяющей роли творческой и образованной личности сопровождается сегодня неудовлетворенностью современной системой образования, необходимостью самообразования будущего учителя в связи с быстро меняющимися условиями жизнедеятельности, оказывающими влияние на профессиональную самореализацию. Основная задача высшего образования заключается в формировании творческой личности специалиста, способного к саморазвитию, самообразованию, инновационной деятельности. Решение этой задачи вряд ли возможно только путем передачи знаний в готовом виде от преподавателя к студенту. Необходимо перевести студента из пассивного потребителя знаний в активного их творца, умеющего сформулировать проблему, проанализировать пути ее решения, найти оптимальный результат и доказать его правильность. Происходящая в настоящее время реформа высшего образования связана по своей сути с переходом от парадигмы обучения к парадигме образования. В этом плане следует признать, что образовательная самостоятельность студентов должна стать основой образовательного процесса.

Стремление к саморазвитию – это не идея-фикс, это нечто иное. Актуальная потребность в саморазвитии, стремление к самосовершенствованию и самореализации – это показатели личностной зрелости и одновременно условие ее достижения, это источник долголетия человека, причем как физического, так и социального, личностного, профессионального.

Самостоятельность проявляется в поступках человека, который ориентируется не на посторонние случайные влияния, а на свои знания и убеждения. В системе развивающего обучения А.В. Петров рассматривает самостоятельность как способность личности сознательно без какой-либо помощи ставить перед собой те или иные задачи, цели, планировать свою деятельность и осуществлять ее [1,с.18].

Понятие образовательной самостоятельности является недостаточно разработанным в педагогической науке. За последние десять лет исследователями было предпринято несколько попыток раскрыть сущность данного понятия и определить его суть.

Впервые термин «образовательная самостоятельность» встречается в работах С.М. Абрамова [2]. Источником образовательной самостоятельности, по его мнению, выступают эмоции (любопытство, удивление, т.п.) и чувства (любознательность, т.п.), потребности и интересы личности, стремящейся углубить свои знания путем индивидуального изучения интересующего ее материала или совместно с другими лицами, которые ставят перед собой аналогичные цели по самосовершенствованию и самообразованию. Под образовательной самостоятельностью автор понимает наличие цели, активизирующей познавательную деятельность человека, нравственный долг и моральную ответственность, жизненный и духовный опыт, определенный комплекс знаний, умений, навыков, а также совокупность действий, программирующих его образовательную деятельность.

Следует заметить, что такое понимание автора образовательной самостоятельности тесно связано с зарубежной теорией саморегуляции личности и, следовательно, с концепцией «саморегулируемого обучения» («self-regulated learning» - Эдвард Дичи, Ричард Риан, Альберт Бандура, М. Боекаертс, Дж. Биггз, Филип Кэнди, Бэрри Зиммерман, Дейл Шунк, И. Янг, П. Эртмер, Л. Корно, Михаэль Пресли, М. Мартинез-Понс, Дж. Борковски, Филип Винне, Г. Гиббс, Д. Тинклер и другие). Саморегулируемое обучение предполагает самостоятельную постановку цели, регуляцию и контроль обучения самим обучающимся, развитие мотивации к обучению и проявление усилий на пути к академическим достижениям. Успешность обучения в данном случае зависит от контекстуальных, средовых и социальных факторов, которые направляют и стимулируют его процесс.

Е.А. Таранчук в своем диссертационном исследовании «Организационно-педагогические условия формирования образовательной самостоятельности студентов педагогического вуза» продолжает развивать идеи образовательной самостоятельности, выделяет ее компоненты и поясняет, чтопроцесс формирования образовательной самостоятельности состоит в изме-нении характера самообразовательной деятельности – от осознанного усвоения знаний к пониманию значимости способов их освоения для осуществления непрерывного процесса самообразования и затем, к управлению самообразовательной деятельностью [3].

Условиямиформирования образовательной самостоятельности, считает Е.А. Таранчук, являются:

- актуализация образовательного потенциала студентов в процессе работы над предметным содержанием учебной дисциплины;
- организация ситуационного обучения;
- включение студентов в автономную образовательную деятельность.

Все авторы сходятся во мнении, что образовательная самостоятельность является интегральным качеством личности, не дается человеку от рождения, а формируется по мере взросления и развития и предполагает наличие определенной степени интеллектуальной и поведенческой автономии.

Рассматривая образовательную самостоятельность как образовательный результат, следует отметить, что структура образовательного результата иерархична и представляет собой своеобразную рамку, помогающую ориентироваться на предельные достижения в своей образовательной деятельности, а также на появление новых качественных личностных и когнитивных изменений. Образовательные результаты формулируются на двух уровнях: на уровне способностей и на уровне соответствующих им компетенций. Таким образом, структура образовательной самостоятельности студентов вуза представляет собой совокупность личностных характеристик, необходимых для получения определенных образовательных достижений и компетенций, развившихся в процессе их образовательной деятельности.

Представляя комплексные личностные новообразования в виде образовательных результатов, мы получаем иное видение всей структуры личности человека, что дает основание для появления новых способов оценки его образовательных достижений. Меняется представление о возможностях и способностях человека. Никто не оспаривает факт многогранности, многоструктурности и сложности личности человека, но еще не найдены ответы на многие вопросы и продолжается поиск путей, которые позволили бы человеку заглянуть в себя, научиться познавать и управлять прежде всего собой, своей жизнью и лучше понимать других.

Проблема воспитания самостоятельности будущих педагогов-музыкантов является одной из актуальных в музыкальной педагогике. Ее значимость, прежде всего, определяется специфичностью подходов к овладению музыкальным мастерством как разновидностью художественного творчества. Основной предпосылкой сформированности структуры самостоятельности в исполнительском классе выступает развитие самостоятельности мышления личности и, соответственно, воспитание умения инициативно и творчески созидательно заниматься на музыкальном инструменте.

В период обучения в инструментальном классе должна выдвигаться цель развития у студента способности самостоятельного и творческого решения той или иной проблемы в условиях самостоятельной профессиональной деятельности. Б.Л. Кременштейн подчеркивала: «Выходя на самостоятельную дорогу, молодой музыкант должен уметь ставить перед собой определенные творческие задачи и разрешать их с большей или меньшей степенью мастерства, в зависимости от таланта и уровня культурно-художественного развития» [4, с.3].

Развитие самостоятельности студентов в ходе их обучения игре на музыкальном инструменте рассматривается как одно из ключевых направлений педагогической работы и формулируется в виде важнейшего методического принципа данного процесса. В современной музыкально-педагогической науке самостоятельность исследуется в нескольких аспектах: в качестве характеристики личности («самостоятельность личности»); в качестве интеллектуальной деятельности обучаемого («интеллектуальная самостоятельность», «самостоятельность мышления») и в качестве наиболее общего показателя – «творческая самостоятельность».

В целом ряде работ музыкантов-исследователей России и Казахстана (Э.Б. Абдуллин, Ю.Б. Алиев, Л.Г. Арчажникова, Р.Р. Джердималиева, А.А. Калыбекова, Т.А. Кишкашбаев, Г.А. Колесникова, И.Н. Немыкина, Л.А. Рахимбаева, Г.М. Цыпин и др.) самостоятельность обучающихся связывается с творческим характером процесса овладения музыкальным мастерством, его сущностью и направленностью. Поскольку становление самостоятельности будущего музыканта происходит в условиях творческой деятельности и своею целью имеет творческие достижения, в музыкальной педагогике утвердилась точка зрения, определяющая самостоятельность как «творческую самостоятельность».

Автор Байтас Н.О. отмечает, что самостоятельная деятельность способствует самоактуализации студентов, развитию у них самостоятельности, инициативы, активности, творческих проявлений [5, с.281].

Применительно к процессу инструментального исполнительства, творческая самостоятельность, трактуется как способность самостоятельно осуществлять весь цикл работы над произведением, создавать свой образ музыкального текста, а также характер исполнения музыкального произведения. Л.А. Рахимбаева указывала, что творческая самостоятельность «включает, прежде всего, умение поставить и решать исполнительскую задачу, выбрать для ее воплощения необходимые средства выразительности, анализ и оценку собственного исполнительского опыта и исполнения товарищей, умение словесно-логически охарактеризовать исполняемое произведение» [6,с.29].

Самостоятельная деятельность студентов предполагает введение в нее формирующихся операций и перенос ранее сформированных операций, навыков и умений в новые условия (например, при освоении нового музыкального стиля, произведения и т.д.). Основой развития самостоятельности в учебно-исполнительской деятельности является воспитание творческого мышления, важными условиями формирования которого являются активизация восприятия и музыкально-теоретических обобщений, основанных на взаимодействии в музыке логического и эмоционального начал. Мы думаем, что указанные параметры и являются основой для воспитания самостоятельности обучаемого.

Основой учебного процесса в инструментальном классе является непосредственный контакт с музыкой, изучение и постижение эмоционально-художественного образа сочинения, заключающееся для исполнителя в последовательном приближении к возможно более высокому качеству воплощения творческого замысла. Принципиально можно говорить о двух важнейших направлениях работы инструменталиста: одно ведет к накоплению исполнительских навыков и умению заниматься, другое – к пониманию музыки, а оба они – к развитию самостоятельности личности.

Итак, работа студента над произведениями заданными для самостоятельного изучения, является высшим и наиболее трудным этапом овладения навыками самостоятельности в учебно-исполнительской деятельности. Самостоятельная работапредставляет собой микромодель его будущей профессиональной деятельности, так как все стадии работы (выбор – разбор - исполнение) студент проходит самостоятельно, без помощи педагога. Поэтому умение самостоятельно выучивать музыкальное произведение – один из показателей владения и определенными педагогическими навыками. В условиях подобной «независимой» деятельности от студента потребуется не только применение всего арсенала соответствующих знаний, умений и навыков, но и значительная творческая отдача.

1. Дроботенко Ю.Б. Непрерывное образование как фактор развития автономности и самостоятельности личности // Сборник научных статей V международной научно-практической конференции «Управление качеством образования: проблемы непрерывного образования».Екатеринбург,2006. Ч. I. – с. 17-19.

2. Абрамов С. М. Генезис образовательной самостоятельности студентов в процессе дистанционного обучения: Автореф. дис. … канд. пед. наук. Екатеринбург, 2003.

3. Таранчук Е.А. Организационно-педагогические условия формирования образовательной самостоятельности студентов педагогического вуза: Автореф. дис. … канд. пед. наук. Красноярск, 2008.

4. Кременштейн Б.Л. Воспитание самостоятельности учащегося в классе специального фортепиано. 2-е изд. М., 2003. – 148 с.

5. Байтас Н.О. Самостоятельная художественная деятельность как средство развития творчества детей дошкольного возраста. // Вестник. Серия «Педагогические науки» №2 (42), 2014.С. 280-282.

6. Гайдай С.Н. Методика самостоятельной работы над фортепианным произведением: учебное пособие / Забайкал. Гос. Гумм.-пед. Ун-т. – Чита, 2009. – 108 с.

Түйіндеме

Мақала болашақ педагог-музыканттардың аспаптық сыныптың оқу барысында өз бетінше білім алу дағдыларын игеру мәселесіне арналған, себебі ол музыкалық педагогикада өзекті болып келеді. Дербестік білім алу аспаптық сыныпта білім алу қызметінің барысында дамыған, адамның жеке мінездемесінің бірлескен жиынтығын, сонымен қатар белгілі жетістіктермен құзырлықтарын алуға қажет. жетістіктері мен адамның тұлғалық мінездемесінің бірлестігін қосады

Тірек сөздер: дербестік, білім алу ынтасы, өз бетінше білім алу, шығармашылық дербестік, аспатық сынып.

Summary

The given article is devoted to the development of students independence of specialty «musical education». Desire to develop, and therefore to learn throughout life, is greatly facilitated by the manifestation of the educational initiative and responsibility, indicating that developed educational autonomy of the person. Educational autonomy is an educational

outcome, including the collection of personal characteristics of the person required to obtain certain educational achievements and competencies developed in the course of its educational activities in an instrumental class.

Keywords: independence, educational initiative, independent form, creative independence, instrumental class.

УДК

ХАЛҚЫМЫЗДЫҢЕҢБЕК ДӘСТҮРЛЕРІ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН МЕКТЕПТІК «ЕҢБЕККЕ БАУЛУ» ЖӘНЕ «ТЕХНОЛОГИЯ» ПӘНДЕРІН ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТӘРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ

Ә.Қамақ – *п.ғ.к., профессор*
А.Этиева – *кәсіптік білім мамандығы магистранты*
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

«Қазақстан Республикасының білім туралы мемлекеттік саясаты тұжырымдамасында» білім беруді реформалаудың басты стратегиялық нысанасы – инновациялық-шығармашылық ойлау қабілеті, дүниетаным мәдениеті, қоғамдық әлеуметтік өмірге этикалық жауапкершілік қатынасыжоғары деңгейдегіжаңа адам генерациясын қалыптастыру деп нақты көрсетілген.

Бұл мемлекеттік міндеттер, бүгінгі мектептік білім беру жүйесін жаңа оқыту технологияларымен байыту, тәрбие мазмұнын қоғамдық талаптарға сәйкес гуманизациялау талаптарымен жүзеге асырылатыны белгілі. Өйткені, бүгінгі мектеп оқушылары – болашақ кәсіби маман, ертеңгі «Мәңгілік Ел» Ордасының басты тұлғасы. Сондықтан, жас ұрпаққа білім берудің бүгінгі таңдағы негізгі мақсаты – түрлі ғылым саласындағы білім мазмұнын білік пен дағды тұрғысында ғана игертіп қоймай, әлемдік білім стандарты талаптарына сәйкес ізденімпаз, шығармашылықпен ойлай алатын, жинақтаған білімін болашақта кез-келген ортада жоғары шеберлікпен қолдануда өз шешімін таба білетін, кәсіби маманданған жеке тұлға ретінде даярлау.Бірақта, жоғары сапалы кәсіби білімпаздық жемісін туған ел қажетіне жарату, тұлғаның ұлттық санасы, отансүйгіштік қасиеті сапасымен бірлікте дамуымен тікелей байланысты екені белгілі. Бұл мәселенің маңыздылығын «...адамға ең алдымен тәрбие керек....» деп басталатын әл-Фараби бабамыздың өсиетті сөзі дәлелдеп береді.

Ұлттық саналы тәрбие тағылымдарының мұралары - халық даналығының сарқылмас қайнары ретінде, жеке адамды қалыптастыру ісінде пайдаланудың қажеттілігін қазақ даласының ойшылдары (Қорқыт-ата, әл-Фараби, Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқари, Ахмет Ясауи), педагогтар мен ағартушылары (Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, М.Дулатов, Ж.Аймауытов т.б.) өз еңбектерінде дәлелді сипаттама бергені мәлім [1].Өз ұлтын қадірлеп-қастерлеген, халқының болашағы үшін қызмет еткен Ж.Аймауытов: «Мен халыққа кіндігіммен байланып қалғанмын. Оны үзе алмаймын. Үзу қолымнан келмейді» — дейді.

Халқымыздың ұрпақ тәрбиелеудегі тәсілдері мен тәжірибелері мол.Ғасырлар бойы қалыптасып, бүгінгі күнге дейін жеткен тәлімдік салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрып үлгілері, өнегелері соның айғағы. Ұрпағын «Сегіз қырлы, бір сырлы» азамат етіп тәрбиелеу қағидасының мазмұнында, қоғамның мәдениетін дамытушы тұлғаны қалыптастыруға қажетті тәлім-тәрбиенің барлық түрлері қамтылған. Солардың ішінде еңбектәрбиесін - барлық тәрбиенің қайнар көзі санаған халқымыз: «Еңбек етсең, емерсің»,«Ата көрген оқ жонар, ана көрген тон пішер», «Өнерліге өріс кең», «Еңбек ер атандырады» т.с.с. толып жатқан мақал–мәтелдеріндегі еңбектің адам өміріндегі маңызын дәріптейтін халық даналығы сөзімізге дәлел. Жас ұрпақты еңбексүйгіштікке, іскерлікке баулу қазіргі кезеңде ауадай қажет. Өйткені ендігі уақытта қолынан іс келмейтін адам өмірден өз орнын таба қоюы екіталай.

Ата-бабаларымыз тәлім-тәрбиенің басы – көшпенді өмірге тән шаруашылыққа байланысты еңбекке баулу, сол арқылы ұрпақ бойында туған еліне, жеріне деген азаматтық қадір-қасиеттерді сіңіруді көздеген. Ата-ана өзінің еңбек тәжірибелерін, ауыз әдебиетінің үлгілерінің мазмұнын, өз ортасына әсемдік енгізуде сәндік-қолданбалы қолөнер шығармашылығын жас ұрпақты еңбексүйгіштікке баулудың басты құралы етіп пайдаланғаны мәлім. Сондықтан, «халқымыздыңосы саладағы рухани-мәдениетінің құндылықтарын, мектептік оқу-тәрбие үрдісінде тиімді пайдалану, ел болашағы – бүгінгі жас ұрпақтыңұлттық тәлім-тәрбиесін дамытудың басты міндеттері саналады» [2].

Тәуелсіз Қазақстанның, экономикасы мен өнеркәсібі, мәдениеті мен өркениетідамыған әлемдік елу елдің қатарынан орын алуда, ғылым мен техниканың заманауй инновациялық технологияларымен қаруландырумен бірге, стратегиялық міндеттердің маңызды бағыттарының бір саласы - халқымыздың руханиматериалдық мәдени құндылықтарын бүгінгі жас ұрпаққа игерте отырып, сақтап қалу, болашаққа

жеткізу.XXI ғасыр – ақпараттық, технологиялық, кәсіби-өндірістік шығармашылыққа, ұлттық рухани мәдениеттілікке аса мұқтаж дәуір.Ал сол мұқтаждықты іске асыруда саналы тәбие, қоғамдық тәртіп керек. Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептері оқушыларын еңбекке тәрбиелеу мен оқыту тұжырымдамасында: "... еңбекке дайындау ісіндегі тағы бір өзекті кемшілік қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан қосалқы көркем өнерін, халық зергерлерінің мұрасын, малшаруашылығын үйрету кеңінен өріс алған жоқ" – деп біздің мектеп өміріндегі білім берудегі кемшіл тұстарымызды көрсеткен болатын[3]

Жоғарыда айтылған жас ұрпақты еңбекке баулудың оқу-тәрбие үрдісін білім берудің заманауй талаптарына сәйкес жандандыру, тәрбиелеу проблемаларының қазіргі педагогикалық зерттеулердегі мазмұны, негізінен, балалардың практикалық еңбек іс-әрекеттерін, жасау, орындау технологияларын меңгеру, атқару дағдылары, іскерліктерін дамытуға баса көңіл бөліп, оқыту мен білім беруде, жас ұрпақтың рухани мәдениетін қалыптастыру мәселелері сырт қалғанын, жеткілікті шешімін таппай жатқанынкөреуге болады, осы бағытта ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуді қажет етеді.

Еліміздегі жаңа бетбұрыстар, саяси-экономикалық көзқарастар аясында өткен тарихи кезеңдердің рухани-материалдық мұраларынзерттеу нысанасы - халықтың дәстүрлі қолөнері. «Өнерден қуат алмаса тіршіліктің шырағы өшеді»-деп М.Әуезов айтқандай, өсіп келе жатқан ұрпағымызға өз халқының төл өнері байлығынтанып білуге баулу, олардың болашақ өмірінің эстетикасын, туған ел мәдениетіне деген сүйіспеншілік көзқарасын тәрбиелеуге зор мүмкіндік жасайды.Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев,ел мәдениеті туралы жобаларында, бағдарламаларында, жыл сайынғы Жолдауында - ұлт тарихын, ата-бабалар салт-дәстүрін, рухани мәдениетін игерту арқылы, жас ұрпақты отансүйгіштікке, еңбексүйгіштікке баулу, сол құндылықтар арқылы тәлім-тәрбие мазмұнын ізгілендіру мәселелеріне үлкен мән беріп отырып: «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары. Мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады, сондықтан ұстазға жүктелетін міндет ауыр» - деп, педагог-ұстаздар алдына үлкен талаптар қояды[3].«Қазақстан-2050» стратегиялық бағыты бойынша жолдауында, Президент, қазақ халқының ғасырлар бойы аңсап өткен: тұрмысы бақуатты, түтіні түзу ұшқан, ұрпағы ертеңіне сеніммен қарайтын бақытты Ел болу арманын жүзеге асыратын «Мәңгілік Ел» іргетасы қаланғанын жариалады. Жолдаудағы жалпыұлттық 7 құндылық аясындағы рухани-мәдениет құндылықтары негізінде жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беретін болашақ маман ұстаздар даярлау міндеті: «Жоғары оқу орындарында, болашақ мұғалімдерді даярлаудың білім мазмұнын жандандырудың басты бағыты, еліміздің және адамзат тарихымен, мәдениетімен, Қазақстанның ұлттық ерекшеліктерімен тығыз байланыста ұлттық рухани мәдениетімізді өрлету негізінде мұғалім тұлғасының шығармашылық потенциялын дамыту», - депкөрсетілген[4].

Әр ұлт ұрпағының ой-өрісі, тұлғалық қалыптасуы мен тәрбиесі,туған халқының өмір дәстүрлерінің, рухани-материалдық мәдениеті мұраларының, сол мұраларды жасайтын еңбек дәстүрлері болмысының, туған жер табиғаты сұлулығының, т.б. факторлардың ықпалымен қалыптасады [5].

Бұл мәселелерді, еңбек пәндері мазмұнындағы білім мен тәрбие үрдісінде басшылыққа алмасақ, онда жас ұрпақтың еңбек мәдениетін қалыптастыруда үлкен қателіктерге тап боларымыз сөзсіз. Ол – оқушылардың туған халқының мәдени мұраларына деген кереғар қатынасқа бой ұруына әкеп соғуы мүмкін.Бұл талап, жас ұрпақты өз еліне, халқына деген патриоттық қатынасын қалыптастыратын тәлім-тәрбие көздері неде? Ұлттық рухани-мәдениет құндылықтарының табиғаты мен мазмұнын оқушы жастарды иландылыққа, ұлтжандылыққа, еңбексүйгіштікке, т.б. қадыр-қасиеттерге тәрбиелеуде пайдаланудың құралдары, әдістері қандай болу керек, қайдан алу керек? – деген сұрақтарға жауап іздей отырып, ол құндылықтарды, мектептік түрлі пәндердегі білім мазмұнымен өзара ұштастыра меңгертудің сындарлы жолдарын іздестіру, тәрбие ісіне енгізу әрбір мұғалімнің басты міндетіне айналуы тиіс екенін көреміз.

Қазақстан Республикасының «Еңбекке оқыту және тәрбиелеу» тұжырымдамасында «Еңбек негізін мектеп жасынан қалыптастырмай олардан іскерлер шықпайды» деп атап көрсетілгендей, еңбек сабақтарында және еңбек іс-әрекеттерімен тікелей байланысты қолөнер үйірмелерінде, ұл балаларға - ағаштан, металдан, т.б. табиғи немесе өндірістік материалдар қалдықтарынан тұрмыстық бұйымдар, зергерлік заттар үлгілерін жасату және сәндеу жолдарын, қыз балаларға - өю-өрнектермен кестелеу, шілтер тоқу, сырмақ сырудың, кестеленген тұскиіз, аяққап, құрақ құрау т.б. түрлі қазақ тұрмысында қолданылған тұрмыстық бұйымдар үлгілерін жасату, ою-өрнектермен әшекейлеу жұмыстарын орындауға баулу, оларды, ата-бабалар еңбек дәстүрлері негізіндегі құнды рухани мәдениет мұраларымен қауыштыруға жетелейді.

Оқушының еңбексүйгіштік тұлғасын қалыптаструда халықтың рухани және материалдық мәдени құндылықтарын мектептегі еңбек пәндері «Көркемдік еңбек», «Технология» сабақтары мазмұнында

халқымыздың дәстүрлі қолөнерінің бай көркем-эстетикалық табиғатын оқушыларға ұлттық тәрбие беруде пайдалану аса маңызды. Ол сабақтардағы практикалық еңбек іс-әрекеттерін ата–бабаларымыздың шаруашылық, кәсіби қолөнершілік еңбек дәстүрлерімен қауыштыру арқылы еңбексүйгіштік тәрбиесіне ықпал ету заман талабы[6].

Мектептік «Еңбекке баулу» пәнінде, оқушылар, қарапайым материалдардан (қатты қағаз, түрлі түсті қағаздар, мата қиындылары, өсімдік жапырақтары, дәндері, өндірістік бүйымдар қалдықтары т.б.) белгілі бір заттар үлгілерін көркем құрастыру, әшекейлеу жұмыстарын орындаудың алғашқы көркемдік еңбек іс-әрекеттерімен танысады. Бұл пәннің мақсаты, балалардың эстетикалық ой-өрісіне ықпал ететін әрі еңбек іс-әрекеттері барысында әсемдікті өз қолдарымен жасауға деген ықыласты қатынасын, шығармашылық ізденісін қалыптастыру. Орта буын сыныптардағы «Технология» пәні жүйесінің мазмұны күрделене түседі әрі дәстүрлі өнер үлгілері мен дизайн өнерінің элементтері өзара ұштастырылған еңбек іс-әрекеттерін орындаудың технологиялық үрдісітерін меңгеруге бағытталады.Еңбек үрдісінде, халық шеберлері жасаған ұлттық сәндік-қолөнердің тұрмыстық, сәндік бұйымдарымен, ою-өрнек өнерімен, зергерлік өнер туындыларымен, киімдер түрлерімен, әшекейлеу, сәндеу шеберлігімен, орындау ерекшеліктерімен таныстыра отырып, соған сәйкестендірілген заттар, бұйымдар үлгілерін жасаудың практикалық іс тәжірибелерін, технологиясын меңгереді. Дегенменде, мектептік оқыту жүйесі, практикалық тапсырмаларды орындау еңбегінің технологиялық тәсілдерн игертумен шектелмейді, оқыту мазмұны, оқушы тұлғасының тәрбиелік қасиеттерін қалыптастыру міндеттерімен өзара тұтас бірлікте жүзеге асыруды талап етеді. Еңбек пәндерінің тәрбиелік міндеттері – «...оқушыны, еңбектің адам, қоғам өміріндегі маңызы, туған халқының шаруашылығына, тұрмысына байланысты еңбек түрлері, материалдарды өңдеуі, іс-әрекетт түрлері мен орындау әдіс-тәсілдері туралы түсініктер мәнін игерте отырып, еңбек жемісінің нәтижелері адамзат қоғамының материалдық, рухани мәдениетінің құндылығы екенін олардың саналы қабылдауын қамтамасыз ету, еңбексүйгіштік қасиетке тәрбиелеу» [6]. Бұл міндеттерді жүзеге асыруға қажетті тәлімдік, тәрбиелік материалдар мен құралдарды, халқымыздың әдеби фольклоры мазмұнындағы, дәстүрлі қолөнерінің табиғаты бойына жинақтаған көркем-эстетикалық құндылықтарынан табамыз.

Міне сол, халықтың тәлім-тәрбиелік құндылықтарын, дәстүрлі көркемдік қолөнеріндегі шығармашылық еңбек тәжірибелерін қоғамдық талаптарға сай жан-жақты талдап, сұрыптап,бүгінгі мектеп оқушыларын еңбекке баулу мен болашақ еңбек пәнінің мұғалімдерін даярлаудың кәсіби білім жүйесінде тиімді пайдалана білсек, оқушы жастардың тәлім-тәрбиесін, рухани-эстетикалық дамуын ізгілендіре әрі жандандыра түсудің басты құралына айналар еді. Егер, осы мәселелерді дидактикалық біріздiлікпен ұтымды жүзеге асыра білсек, онда оқушы жастардың:

- еңбектің адамзат өміріндегі мәнін игерту арқылы жалпы дүниетанымын қалыптастыруға;
- туған халқының кәсіптік еңбек түрлері туралы түсініктерінің кеңеюіне;
- дәстүрлі қолөнер бұйымдары – адам өмір-тіршілігіне әсемдік сыйлайтын халық шеберлерінің қол еңбегінің жемісі, еліміздің мәдени мұрасы екенін танып білуіне;
- халықтық еңбек дәстүрлері негізінде еңбексүйгіштік қасиеттерге тәрбиелеуге;
- заман талабына сай кәсіби өмірге бейімделуіне мүмкіндік жасаймыз.

Бұл білім мен тәрбие мақсаттарын жүзеге асыру мектеп мұғалімдерінің ғана міндеттері болумен бірге, болашақ мектептік еңбек және технология пәндері мұғалімдерін даярлайтын педагогикалық оқу орындарының кәсіби білім беру үрдісінде де басты орын алуы тиіс.

Сондықтан, мектептік «Көркемдік еңбек», «Технология» пәндерінің оқыту үрдісінде, еңбекке баулудың практикалық іс-шаралары мен ұлттық рухани-материалдық мәдени құндылықтар мазмұнындағы еңбек дәстүрлерін, еңбексүйгіштікке баулудың тәрбиелік тәжірибелерін өзара ұштастыра жүзеге асыру, қазіргі өркениетті қоғам өмірінде айрықша маңызды педагогикалық талаптардың бірі екеніне мұғалім үнемі көңіл бөлініп отыруы тиіс.

1. *Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы, «Санат», 2001. – 320 б.*
2. *Қамақ Ә. Ұлттық өнердің этномәдениет құндылықтары - рухани-эстетикалық тәрбиенің асыл арнасы. //«Тәрбие кеңістігі шеңберінде ҚР азаматын тәрбиелеудің өзекті мәселелері: тәжірибе және мүмкіншіліктері» атты ғылыми-тәжрибелік семинар жинағында. – Тараз: МЕР-АС баспасы, 2011. – 4-9 бет*
3. *Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халқына Жолдауы //Егемен Қазақстан.04.04.2012жыл.*
4. *Назарбаев Н.Ә.«Қазақстан – 2050» стратегиялық бағыты бойынша халыққа Жолдауы //Егемен Қазақстан*
5. *Қамақ Ә., Тәттібаева Г. Қазақтың дәстүрлі өнер саласындағы рухани-мәдениет құндылықтарын игертудің педагогикалық маңызы //Ізденіс (Поиск) ҚРБҒМ ғылыми журналы, № 2, 2013. – 204-207 беттер*
6. *Жаңабаева Р.А. Еңбек тәрбиесінің негізі.//Педагогика курсының лекциялары. – Алматы. 1991. – 18 б.*
7. *Қамақ Ә., Нұржанова Г. Ұлттық мектеп оқушыларын имандылық-эстетикалық бағытта тәрбиелеу жүйесі. Оқу құралы. – Алматы: Санат, 2002. – 8,2 б.т.*

Аннотация

В статье рассматривается педагогические проблемы приобщение школьников к трудовым традициям народа в процессе обучения предметов художественноготруда и технология в начальной и средней школе.Раскрывается сущность традиционного декоративно-прикладного искусства, как средство художественно-трудовой деятельности и познание духовно-материальной культуры казахского народа, а также воспитательное значение использования этого вида искусства в трудовом воспитании школьников.

Ключевые слова. школа, трудовое обучение и технология, традиционное декоративное искусство, духовно-культурное воспитание.

Abstract

This article covers pedagogical challenges of introducing pupils to labor traditions of the people in the process of teaching disciplines of creative labor and technology in an elementary and secondary school. The author exposes the core of traditional decorative and applied arts as a tool of artistic and labor activities and cognition of spiritual and material culture of the Kazakh people and also an educational value of application of this type of arts in the labor nurturing of pupils.

Key words: school, manual training and technology, traditional decorative and applied arts, spiritual and labor nurturing.

УДК 351.746.1 (574)

ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА ПЕДАГОГА–ТЬЮТОРА В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Ващенко В.В. – *доцент КазНПУ им.Абая*

Аннотация

В статье раскрывается содержание информационной культуры педагога в условиях дистанционного обучения. С использованием средств информатизации в образовании педагог осуществляет свою деятельность в новой педагогической среде. Информационная культура педагога, – один из основных факторов информатизации процесса обучения.

Изложены основные понятия, необходимые для формирования и развития творческого мышления студентов, понимания информационной культуры педагога, такие как «тьютор, информация, культура, информационная культура». На конкретных примерах показана роль преподавателя-тьютора в процессе обучения и формирования творческих навыков студентов. Предложены пути интеллектуального развития как обучающихся, так и педагогов.

Статья состоит из введения, основной части и выводов. Во введении автором статьи указывается на необходимость самостоятельного пополнения студентами своих знаний, постановки и решения разнообразных задач, выбором наиболее оптимального критерия их отбора, формирования информационной культуры и потребности в новой профессии – тьютор.

В основной части автор раскрывает суть понятия «информационной культуры» и его содержания, показывает роль тьютора как методиста, преподавателя или консультанта, осуществляющего методическую и организационную помощь обучаемым в рамках конкретной программы дистанционного обучения.

В заключении автор предлагает рассмотреть два подхода к формированию информационной культуры преподавателя-тьютора: 1) каксистему качеств, характеризующих индивидуальность и личность; 2)как систему навыков и умений, характеризующих современного специалиста. Информационная культура педагога становится фундаментом теоретической и практической подготовки студентов, играет ведущую роль в усилении профессиональной направленности учебного процесса.

В списке использованной литературы указаны семь источников.

Ключевые слова: дистанционное обучение, Интернет, информационная культура, преподаватель, тьютор.

В новых условиях формирование профессионально значимых качеств выпускника высшего учебного заведения должно быть ориентировано не столько на объем и полноту конкретного знания, сколько на способность самостоятельно пополнять знания, ставить и решать разнообразные задачи, выдвигать альтернативные решения, вырабатывать критерии отбора наиболее эффективных из них. Информационная культура личности закладывается и развивается главным образом людьми, призванными профессионально заниматься воспитанием личности. Современное общество постепенно приходит к пониманию необходимости формирования информационной культуры как важной социальной задачи. К реализации этой задачи призваны педагоги высшей школы [2].

Развитие образовательной системы, пусть даже в цифровом Интернет-пространстве, не возможно без участия человека. Так на «сцену» преподавательской деятельности выходит новая профессия – тьютор. Тьютор в переводе с английского «tutor» означает «домашний учитель, репетитор, наставник, опекун». Сегодня тьютор является центральной фигурой, официально признанной частью английской университетской системы. В нашей стране понятие тьюторства только начинает свое становление и как любое

новое явление не имеет ни четко определенного понятия, ни закрепленных функций. Однако это не мешает ему быть значимым элементом системы дистанционного обучения.

В современном мире существует необходимость в постоянном и быстром обновлении знаний, формировании потребности в самостоятельном овладении ими. Поэтому перспективная система образования должна предоставлять человеку возможность не только получать дополнительное образование, но и возможность непрерывного образования. Одним из важных направлений развития такой системы образования является дистанционное обучение (далее – ДО).

Глобальные изменения, связанные с процессом информатизации высшего образования, предъявляют новые требования к современному специалисту, диктуют новые задачи образования. Для успешного решения проблем, возникающих в процессе информатизации общества, необходимо формировать и развивать информационную культуру личности. Решать эту задачу, призвана система образования, различные ступени которой также испытывают влияние информатизации. Из всех социальных институтов именно образование является основой социально-экономического и духовного развития любого общества. Образование определяет положение государства в современном мире и человека в обществе [1]. Перед университетским образованием на современном этапе должны быть поставлены задачи разработки методологии, методов и способов соединения информационных, демонстрационных и интерактивных возможностей компьютерных технологий, в том числе Интернет, в целях достижения образовательного и развивающего эффекта в становлении личности.

Преподаватель высшего учебного заведения (да и не только высшего) – это личность, которая по содержанию профессиональной деятельности должна обладать определенной совокупностью качеств: он должен уметь проектировать учебный процесс, сочетать различные подходы к технологии обучения (в том числе и инновационные), осуществлять педагогическую рефлексию. Достижение этих качеств в значительной степени зависит от уровня информационной культуры преподавателя. Понятие информационной культуры связано с двумя фундаментальными понятиями – «информация» и «культура», Таким образом, можно выделить «информологический» и «культурологический» подходы к трактовке этого понятия. В рамках первого большинство определений подразумевает совокупность знаний, умений и навыков поиска, отбора, анализа информации, то есть всего того, что включается в информационную деятельность, направленную на удовлетворение информационных потребностей. При использовании второго («культурологического») подхода к трактовке понятия «информационная культура» его содержание расширяется, что закономерно: вся накопленная человечеством информация является достоянием мировой культуры. В таком плане информационная культура рассматривается как способ жизнедеятельности человека в информационном обществе, как составляющая процесса формирования культуры человечества.

Информация и культура могут быть представлены как две взаимопересекающиеся сферы, в зоне пересечения которых образуется пространство, обозначаемое как информационная культура. Она определяет культуру взаимодействия человека с информацией. Взаимодействие происходит на уровне общества, и на уровне личности. Оба контекста рассмотрения обнаруживают специфические черты трансформации информационных и культурных процессов в новые, синтезирующие формы.

Информационная культура – это не набор элементарных прикладных знаний, необходимых каждому, дабы не заблудиться в библиотеке или компьютерной сети. Задача информационной культуры состоит в том, чтобы дать представление о диалогичности, вариативности, открытости знаний. Если говорить об информационной культуре личности, то под этим понимается система знаний, взглядов, убеждений, умений, навыков, способствующая использованию человеком накопленной информации и трансформирующая ее во все аспекты его жизнедеятельности. Уровень информационной культуры человека означает степень овладения им технологией работы с информацией, навыками поиска, передачи, обработки и анализа информации. С точки зрения ее целенаправленного формирования информационную культуру личности целесообразно рассматривать как владение определенным набором обобщенных умений и навыков, обеспечивающих успешное применение информационных технологий [3].

Определений информационной культуры педагогов (как и информационной культуры вообще) очень много. В самом общем смысле ее можно рассматривать как степень овладения профессионально-педагогической информацией, как умения и навыки сбора, хранения, преобразования и передачи этой информации в процессе педагогической деятельности. Информационную культуру педагога составляет целый комплекс общекультурной, общепедагогической информации, информации по преподаваемым дисциплинам, а также умение педагога ориентироваться в потоке информации, его активная позиция по использованию всего нового, что накоплено человеческой мыслью и опытом. Задача обучения и

воспитания активной и самостоятельной творческой личности, действующей в условиях избытка информации, требует не только другой позиции педагога, но и другого педагога.

Традиционно тьютор рассматривается как преподаватель-консультант, работающий в системе дистанционного обучения. Существует и более расширенное определение: тьютор – это методист, преподаватель или консультант-наставник, входящий в профессорско-преподавательский состав системы ДО, осуществляющий методическую и организационную помощь обучаемым в рамках конкретной программы дистанционного обучения. Иначе говоря, тьютор – важный и необходимый посредник между учебным материалом (представленным в печатном варианте, на CD или через Интернет) и студентом [4].

В дистанционном обучении тьютору приходится взаимодействовать с различными участниками образовательного процесса: – авторами (разработчиками) учебных курсов; – техническими специалистами (программистами, участвующими в редактировании старых и разработке новых курсов); – менеджерами курсов (получает списки студентов, решает все текущие административные вопросы); – студентами (посредством переписки по электронной почте). Важно отметить, что тьютор работает в особенном по сравнению с традиционным обучением психологическом пространстве – сильно редуцированном (если общение тьютора и студентов происходит во время тьюториалов) или даже виртуальном (при сетевом обучении, где общение реализуется посредством компьютерных конференций, чатов и т.д.). Кроме этого, определенное влияние на деятельность тьютора оказывает необходимость использования компьютера для общения, организация и управление познавательной деятельностью учащихся «на расстоянии».

Основу образовательного процесса дистанционного обучения составляет целенаправленная и контролируемая интенсивная самостоятельная работа обучающегося. Студент не просто «присваивает» готовые, предложенные преподавателем знания, а активно участвует в поиске знаний, работе с информацией, овладевает способами познавательной деятельности. Соответственно, роль тьютора не сводится к передаче и интерпретации знаний. Он управляет познавательной деятельностью и стимулирует творческую активность студента. Более того, практическое отсутствие непосредственного общения со студентами, личного контакта, лишь усиливает необходимость умения тьютора организовывать учебный процесс и управлять им «на расстоянии». Справедливо замечание Д. Ахметовой, что «изменение технологии обучения должно быть направлено на переориентацию деятельности преподавателя от информационной к организационной – по руководству самостоятельной учебно-познавательной, научно-исследовательской и профессионально-практической деятельностью студентов» [5, с. 140]. Это предполагает повышение уровня активности не только обучающихся, но и преподавателей.

Очевидно, что тьютор – не просто преподаватель. В системе ДО у него появляются новые функции, новые роли, которые отсутствовали в традиционной системе. В современном образовательном процессе тьютор одновременно является: – преподавателем (служит источником знаний, умений, навыков и профессионального опыта); – консультантом (отвечает на вопросы студентов по курсу, дает рекомендации по выполнению заданий, помогает студентам в освоении информационных ресурсов Интернет и пр.); – организатором процесса обучения (организует совместную деятельность студентов, управляет взаимодействием студентов во время обучения, решает организационно-административные вопросы); – фасилитатором (создает благоприятные условия для обучения); – вдохновителем (стимулирует творческую деятельность студентов, поощряет их и вдохновляет на самостоятельный поиск знаний); – проектировщиком (проектирует формы организации учебного процесса и виды деятельности, наиболее соответствующие целям и содержанию изучаемого курса).

Чтобы соответствовать новым условиям, педагогу-тьютору необходимо все время учиться. Только технологически обогащенное образование в сочетании с усиленной информационной подготовкой будет способствовать поддержке интеллектуального развития как обучающихся, так и педагогов. Бесспорно, передавать владение методами познания, формировать у каждого учащегося потребность непрерывного самообразования сможет лишь тот педагог, который сам владеет способами познания [6]. Формирование информационной культуры преподавателя-тьютора целесообразно рассматривать как владение определенным набором обобщенных умений и навыков, обеспечивающих успешное применение информационных технологий и представить следующим образом:

1) система качеств, характеризующих индивидуальность и личность: – уметь учиться пополнять знания; – уметь быстро находить и перерабатывать информацию; – иметь высокий уровень общего развития; – обладать профессионально значимыми личностными качествами (должная компетентность, способность диалектически подходить к проблемам, критически мыслить и др.);

2) система навыков и умений, характеризующих современного специалиста: – знать навыки работы на компьютере; – владеть традиционными и электронными способами поиска, обработки и хранения информации; – уметь работать с программным обеспечением, принимать решения, отфильтровывать нужную информацию; – уметь ориентироваться в информационной среде; – уметь творчески переработать необходимую информацию; – уметь создавать персональную методику для просмотра сообщений и быстро обрабатывать информацию для того, чтобы не отставать от потока приходящих сообщений; – уметь формировать у студента необходимый уровень информированности в изучаемой области; – уметь устанавливать контакты с адресатами; – знать основные принципы обмена информацией (на конференциях, семинарах, «круглых столах» и пр.) и применение их в профессиональной коммуникации и информационном обмене; – уметь планировать свою педагогическую деятельность, профессионально перестраиваться и реализовывать свою образовательную траекторию развития.

Указанные качества информационной культуры специалиста должны иметь достаточно высокий уровень своего развития. Как отмечает В.Д. Шадриков, «… в уровне мастерства в любой области, а не в принадлежности к той или иной области деятельности, прежде всего, заключается и проявляется культура личности» [7, с.104].

На основе проведенных исследований следует отметить, что на сегодняшний день качество образовательной деятельности в условиях дистанционного обучения во многом зависит от способностей педагога-тьютора быть информационным лидером в студенческой среде. Информационная культура педагога становится фундаментом теоретической и практической подготовки студентов, играет ведущую роль в усилении профессиональной направленности учебного процесса. Информационная культура служит творческой преобразующей деятельности современного специалиста, она является инструментом практики, помогая не только объяснить и теоретически обосновывать факты и явления, но и определять научно обоснованные способы деятельности, одновременно служит средством совершенствования его профессиональной деятельности, основой анализа и критерием оценки ее эффективности.

1. Преподавание в сети Интернет: учеб. пособие / В.И. Солдаткин [и др.]. – М., 2003.

2. Вохрышева, М.Г. Формирование науки об информационной культуре // Проблемы информационной культуры: сб. ст. – М., 1997.

3. Данильчук, Е.В. Информационная культура педагога: методологические предпосылки и сущностные характеристики // Педагогика. – 2003. – № 1.

4. Тьюторство. Профессия, которой нет // Управление школой. – 2004. – № 42.

5. Ахметова, Д.Б. Преподаватель вуза и инновационные технологии / Д.Б. Ахметова, Л.И. Гурье // Высшее образование в России. – 2001. – № 4.

6. Исаев, И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М., 2002.

7. Шадриков, В.Д. Философия образования и образовательные технологии. – М., 1993.

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ
ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ

УДК271

МИССИОНЕРСКИЕ ОТДЕЛЕНИЯ КАЗАНСКОЙ ДУХОВНОЙ АКАДЕМИИ (вторая половина XIX – началоXX вв.)[3]

Хабибуллин М.З. – *к.и.н., доцент,*
ученый секретарь Института Татарской энциклопедии Академии наук Республики Татарстан

Аннотация

В статье на основе архивных материалов анализируется процесс создания миссионерских отделений в Казанской духовной академии, рассматриваются особенности религиозной подготовки специалистов для православно-просветительскойработы среди тюркских, финно-угорских и монгольских народов Среднего Поволжья и Приуралья, а также проблемы, связанные сорганизационными и кадровыми трансформациями в отделениях (на кафедрах). Особое внимание уделяется изучению просветительской и образовательной деятельности школ Братства святителя Гурия, открытых по системе Н.И. Ильминского для крещеных инородцев.

Ключевые слова: миссионерская политика в России, Казанская духовная академия, миссионерские отделения (кафедры), противомусульманское отделение, школы Братства святителя Гурия, преподавательские кадры.

В конце XX – начале XXI вв. в России произошли кардинальные изменения в сфере среднего и высшего образования. В условиях инновационных трансформаций в образовательной сфере особую научную и практическую значимость приобретает анализ исторического опыта культурно-просветительской и образовательной системы дореволюционного периода. Многие ученые и педагоги обращаются к истории и к опыту крупных российских учебных и научных центров. Среди дореволюционных учреждений России особо выделялась Казанская духовная академия [1, с.3], открытая 1842 г., которая с середины XIX в. стала основным центром религиозного просвещения тюркских, финно-угорских и монгольских народов Среднего Поволжья, Приуралья и Сибири и православного миссионерства в стране. Преподаватель академии П.К.Жузе [13, с.95–98] отмечал, что главной целью открытия в Казани духовной академии являлось стремление царского правительства и Русской православной церкви «научно осветить сложный инородческий вопрос» [3, с.634]. С целью организации и координации учебно-воспитательного процесса и работ по православному просвещению финно-угорских, тюркских и монголо-язычных народов российской Евразии при духовной академии в 1840–1850-е гг. создаются первые миссионерские отделения (ислама, буддизма, религиозных верований и языков этносов и народов Российского государства). Работа по организации миссионерских отделений в академии началась сразу после ее открытия [4, с.5]. В 1845 г. появились две кафедры: турецкий, татарский и арабский языки; монгольский и калмыцкий языки [6, л.1]. В1854 г. при ректоре академии Агафангеле (Соловьеве) открылись новые миссионерские отделения: противораскольническое; противомусульманское; противобуддистское; черемисско-чувашское [7, л.39]. Создание миссионерских отделений в определенной мере способствовало не только интеграции значительной части нерусских народов региона в единое православное (русское) культурно-образовательное пространство (прежде, всего мордвы, удмуртов, марийцев, чувашей), но и широкому внедрению этнонационального компонента в образовательный процесс, а также поиску новых, более эффективных педагогических концепций, необходимых для православного культурно-религиозного просветительства нерусских народов.

Миссионерские отделения при Казанской духовной академии со временем превратились в эффективные центры православного миссионерства российских инородцев, кроме татар и башкир. В них разрабатывались основы конфессионального образования и русификации нерусских народов России, формы, методы и способы распространения православия среди финно-угорских, тюркских и монголо-язычных народов и народностей [12, с.84–91].

[3] Исследование выполнено при финансовой поддержке РГНФ в рамках научно-исследовательского проекта РГНФ («Державный (имперский) дискурс по национальному образованию народов Поволжья и Приуралья в конце XIX – начале XX вв.»), проект № (14-11-16015 а/В/ 2014).

Среди всех миссионерских отделений академии противомусульманское отделение находилось на особом положении, это было связано с активностью татарского фактора. В связи с чем основная деятельность противомусульманского отделения заключалась в подготовке специалистов для ведения культурно-просветительской и религиозно-миссионерской работы среди крещеных татар с целью предотвращения их отпадения в ислам, которое в первой половине XIX в. начало приобретать массовый характер. Причем при подготовке миссионерских кадров особое внимание уделялось обучению методике и формамограничения исламского (татарского) фактора не только в крещено-татарской среде, но и среди финно-угорских народов Поволжья, Приуралья и Сибири. С этой целью студентам академии достаточно обстоятельно преподавались такие предметы, как «история Мухаммада», «мухаммеданская вера», «педагогика», «татарский» и «арабский» языки [2, с.49].В процессе обучения большое внимание уделялось также изучению первоисточников ислама (Корана, Сунны, хадисов и др.) и татарских народных традиций, что считалось необходимым для комплексного (системного) раскрытия этнического характера, привычек и обычаев татар, а также их образа мышления. Среди других задач противомусульманского миссионерского отделения было и профессиональное (научное) изучение истории, языка, культуры и религиозных верований народов названных регионов с целью разработки новой православной культурно-просветительской концепции, необходимой для нивелирования национальных и религиозных особенностей народов и создания особой миссионерской системы образования.

Именно благодаря этим инновационным изменениям преподаватели и выпускники Казанской духовной академии во второй половине XIX – начале XX вв. сумели организовать эффективную систему религиозного просвещения ряда этносов Поволжья и Приуралья (марийцев, мордвы, удмуртов, чувашей) по «Системе просвещения инородцев» Н.И.Ильминского. Главной особенностью этой системы являлось то, что в ее основе лежала оригинальная для своего времени методика – использование родного языка нерусских народов не только в образовательной сфере, но и в процессе культурно-религиозного просвещения инородцев. Впоследствии на ее базе была создана достаточно широкая сеть православно-миссионерских школ Братства святителя Гурия. К примеру, по данным преподавателя Казанской духовной академии М.А.Машанова за 1905 г., только в Казанской губернии насчитывалось 152 школы, в том числе«крещено-татарских – 63, чувашских – 50, черемисских (марийских) – 20, вотяцких (удмуртских) – 18,мордовских – 1 [8, л.1–5об.].Среди этих миссионерских школ наибольшим авторитетом пользовалась открытая в 1863 г. Казанская центральная крещено-татарская школа [5, с.14], которая готовила не только священнослужителей для православных приходов с инородческим населением, но и учительские кадры для братских и церковно-приходских школ. Со временем братские школы превратились в своеобразные опорные пункты миссионерских отделений по религиозному просвещению российских инородцев и в учебно-методические полигоны для отработки новых православных культурно-просветительских программ и методик.

Следует заметить, что смена форм и способов обучения, перечня образовательных дисциплинв миссионерских отделениях (кафедрах) Казанской духовной академии зависела не столько отроссийских общественно-политических реалий, сколько от личности ректора. К примеру, в первое время ректорат академии уделял большое внимание миссионерским отделениям. Положение миссионерских отделений изменилось в худшую сторону при ректоре академии епископе Иоанне (Соколове) (1858–1864 гг.). В период правления ректора Иннокентия (Новгородова) (1864–1868 гг.) вновь началась работа по восстановлению миссионерских отделений в прежнем виде [14, с.710]. На основании Устава духовных академий 1870 г. в Казанской духовной академии были открыты три новых отделения: богословское, церковно-историческое и церковно-практическое. Причем по этому же уставу миссионерские отделения практически были исключены из структуры академии и замененыкафедрами [10, с.6]. Вследствие этого академию оставляют такие опытные преподаватели, какН.И.Ильминский, Г.С.Саблуков. Им на смену приходят молодые специалисты, не менее талантливые, Н.П.Остроумов (1870–1877 гг.) и М.А.Машанов (1878–1921 гг.) [11, с. 21,30]. 15 августа 1884 г. в Казанской духовной академии был введен новый устав, разработанный при непосредственном участии нового обер-прокурора Святейшего Синода, консерватора К.П.Победоносцева, который еще больше ограничил деятельностьмиссионерских кафедр [11, с.424]. В апреле 1910 г. был принят один из самых консервативных уставов духовных академий. В результате многие известные профессора, в числе которых были и преподаватели миссионерского отделения, были вынуждены покинуть духовную академию.

Но эти организационные и кадровые пертурбации не смогли полностью остановить работу миссионерских кафедр (отделений) по подготовке миссионерских кадров священнослужителей в Казанской духовной академии, которая продолжалась вплоть до октябрьского переворота 1917 г. Академия всегда

была богата на преподавательские кадры, одни уходили, на их места приходили другие педагоги-организаторы, судя по их деятельности не менее талантливые. К примеру, в августе 1911 г. кафедру арабского языка, истории и обличения мухаммеданства возглавил М.Г.Иванов [9, с.27], кафедру татарского языка и этнографии – выдающийся ученый, преподаватель Казанского университета Н.Ф.Катанов, занимавший ее до самого закрытия Казанской духовной академии в 1920 г.

Таким образом, миссионерские отделения (кафедры) Казанской духовной академии являлись основными центрами подготовки кадров священнослужителей для этнорелигиозного (миссионерского) просвещения нерусских народов Российской империи во второй половине XIX – начале XX вв. В этот период преподавателями миссионерских отделений были разработаны новые, более совершенные педагогические (культурно-просветительские) концепции не только на основе русской православной культуры, но и на основе отдельных элементов традиционной культуры и образа жизни финно-угорских, тюркских и монголо-язычных народов. Преподаватели академии стали инициаторами профессионального изучения ислама и буддизма. Исследования, проведенные преподавателями и выпускниками миссионерских отделений, стали достоянием всего российского научного сообщества. «Система просвещения инородцев», разработанная преподавателем миссионерского противомусульманского отделения Н.И.Ильминским, долгие годы активно применялась в учебно-воспитательной работе в духовных семинариях и других религиозныхшколах.

1. Бердников И.С. Краткий очерк учебной и ученой деятельности Казанской духовной академии за 50 лет ее существования. 1842 – 1892 гг. – Казань: Тип. Императорского ун-та, 1892. – 115 с.

2. Гвоздев И.А. 25-летие Казанской духовной академии. – Казань: Тип. Императорского ун-та, 1868. – 106 с.

3. Жузе П.К. (Старый миссионер). Миссионерское отделение при Казанской духовной академии и внутренняя миссия // Церковно-общественная жизнь. – 1906. – № 18. – С. 634–637.

4. Знаменский П.В. История Казанской духовной академии за I дореформенный период ее существования. 1842–1870. – Казань: Тип. Императорского ун-та, 1892. – Вып.2. – 593 с.

5. Ильминский Н.И.Избранные места из педагогических сочинений, некоторые сведения о его деятельности и о последних днях его жизни. – Казань: Тип. Императорского ун-та, 1892. – 133 с

6. НА РТ. Ф. 10. Оп. 1. Д. 463.

7. НА РТ. Ф. 10. Оп. 1. Д. 827.

8. НА РТ. Ф. 967. Оп. 1. Д. 22.

9. Памятная книжка Императорской Казанской духовной академии. 1916–1917 акад. год. –Казань: Тип. Императорского ун-та, 1916. – 78 с.

10. Протоколы заседаний Совета Казанской духовной академии за 1870 г. – Казань: Тип. Императорского ун-та, 1870. – 84 с.

11. Терновский С.П. Историческая записка о состоянии Казанской духовной академии после ее преобразования. 1870–1892. – Казань: Тип. Императорского ун-та, 1892. – 466 с.

12. Хабибуллин М.З. Вклад преподавателей Казанской духовной академии в изучение истории, языка и этнографии нерусских народов Поволжья и Приуралья в 1854–1881 гг. // Вестник Восточной экономико-юридической гуманитарной академии. – Уфа, 2009. – С.84–91.

13. Хабибуллин М.З., Кострюков М.А. Пантелеймон Крестович Жузе (1870-1942 гг.): жизненный путь и научное наследие видного представителя казанского востоковедения // Известия Алтайского государственного университета. – 2009. – № 4–2 (64). – С. 95–98.

14. Харлампович К.В. Казанская духовная академия. (1842–1907 гг.). Исторический очерк// Православная богословская энциклопедия. – СПб., 1907. – Т.8.– 153 с.

Abstract

In article on the basis of archival materials analyzed the process of creating a mission branches in Kazan theological Academy, discusses features of the religious training of specialists for the Orthodox-educational work among the Turkic, Finno-Ugric and Mongolian peoples of the Middle Volga and the Urals, as well as problems related to organizational and human transformations in the branches (departments). Special attention is paid to the study of educational activity schools of the Brotherhood of St. Gury open to baptized foreigners system N. And. Ilminsky.

Keywords: Missionary policy in Russia, the Kazan theological Academy, missionary Department (Department), school of the Brotherhood of St. Gury, missionary Department, teaching staff.

УДК 37.01:001.8

МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗЗРЕНИЯ УЧЕНЫХ-ЭНЦИКЛОПЕДИСТОВ АЛЬ-ФАРАБИ И ИБН СИНЫ

Момбек А.А. – *к.п.н., доцент*
Казахский национальный педагогический университет имени Абая

Аннотация. Без преемственности в передаче знаний невозможно развитие образования, оценить историю можно лишь осмыслив путь с его противоречиями и трудностями. В области музыкально-педагогического образования – это воздействие раскрыто в трудах известных и почитаемых в мусульманском мире ученых-энциклопедистов аль-Фараби и ибн Сины, проявившиеся не только через различные направления научной, общегуманитарной деятельности, но и конкретно в их большом вкладе в теоретическую и прикладную сферу музыкального творчества.

Музыкально-педагогические воззрения великих ученых-энциклопедистов строились на основе приверженности исламу, гармонично взаимососуществуя, определяли мировоззренческих характер прогрессивной исламской культуры на протяжении столетий. Педагогический процесс великие мыслители представляли как разностороннее явление, сочетающее воспитательный, образовательный и обучающий аспекты. Великие восточные ученые-энциклопедисты следовали принципам исламского воспитания и образования, где специфическая форма музыки пронизывает всю структуру исламской педагогики.

Ключевые слова: музыка, теория, педагогика, музыкально-педагогические воззрения, ученые-энциклопедисты, аль-Фараби, ибн Сина.

Без преемственности в передаче знаний невозможно развитие образования, ибо понять и оценить историю можно лишь осмыслив путь с его противоречиями и трудностями. История определила плеяду великих восточных мыслителей, о которых писали и пишут ученые-исследователи, раскрывая их значимость в различных областях научного знания.

В области музыкально-педагогического образования – это воздействие наиболее показательно продемонстрировала многосторонняя научная, педагогическая и творческая деятельность известных и почитаемых в мусульманском мире ученых-энциклопедистов аль-Фараби (870-950) и Ибн Сины (Авиценны, ок. 980-1037), проявившееся не только через различные направления научной, общегуманитарной деятельности, но и конкретно в их большом вкладе в теоретическом и прикладную сферу музыкального творчества. Великие мыслители были не только естествоиспытателями, врачами, философами, поэтами, но и выдающимися представителями музыковедения, авторами и исполнителями музыкальных и музыкально-поэтических произведений своей эпохи.

В творчестве аль-Фараби и Ибн Сины музыкально-педагогическиевоззрения строились на основе приверженности исламу, рациональном взгляде на человека и природу. Эти две тенденции, гармонично взаимососуществуя, определяли мировоззренческий характер прогрессивной исламской культуры на протяжении столетий.

В научных концепциях аль-Фараби и Ибн Сины гармонично соединились вера и разум, просвещение и гуманизм, центром которого стал гармонично развитый человек Вселенной. В своих трудах, огромное значение придавали воспитанию и образованию, интеллектуальному и нравственному совершенствованию, постоянному, приобретению знаний как путь к достижению духовных вершин. Таким образом, великие мыслители отождествляли разум и нравственность, а любовь и добро провозглашали основой мироздания, рассматривая прекрасное в качестве эстетической категории – абсолюта, связанного с реальной действительностью. На основе творческого развития идей предшественников наиболее глубокая разработка проблем прекрасного отражена в труде Ибн Сины под названием «Рисола фи-л ишк» (Трактат о любви) [1, с.352].

Педагогический процесс аль-Фараби и Ибн Сина представляли как разностороннее явление, сочетающее воспитательный, образовательный и обучающий аспекты. Первоочередными задачами педагогики ученые-энциклопедисты считали воспитание в человеке чувства справедливости, благородства, дружбы и других высоких этических качеств, уделяя огромное значение науке. Следовательно, приобретение знаний и путь к нравственному совершенствованию аль-Фараби и Ибн Сина видели в процессе воспитания и образования. Великие восточные мыслители внесли вклад в педагогику конкретными разработками по умственному, нравственному, эстетическому воспитанию и обучению определенным ремеслам [2].

В известных педагогических трактатах Ибн Сины «Тадбири манзел» (Семейное хозяйство) и «Амузеш ва парвариши мадрасие фарзанд» (Обучение и воспитание детей в школе) выдвигались прогрессивные идеи коллективного совместного обучения, привлечение к образованию всех детей, с учетом уровня одаренности и склонностей каждого субъекта педагогического воздействия, а также построению педагогического процесса на основе доверительности и взаимопонимания. Соответственно с этим высокие требования предъявлялись к личности педагога-наставника [3].

Великие восточные ученые-энциклопедисты следовали принципам исламского воспитания и образования, где специфическая форма музыки буквально пронизывает всю структуру исламской педагогики. Музыка занимала особое место в нравоучительной области исламской педагогики, как дидактическое, обучающее, воспитывающее средство, которое нашло обоснование, в науке исламского Востока начиная с аль-Фараби. «В научно-педагогических сочинениях аль-Фараби придается исключительное значение эстетическому воспитанию, особенно музыкальному, чью роль в формировании личности ученый оценивал очень высоко» – пишет исследователь его творчества Салам Самир Али Саид [4, с.20].

В этической и эстетической теории аль-Фараби и Ибн Сины содержатся идеи о больших возможностях музыки в нравственно-эстетическом и физическом совершенствовании человека. Эстетическая сторона музыкальной культуры, как подчеркивает А.К.Кубесов, связывалось энциклопедистами с ее полезностью в морально-этическом плане [5]

Ученые-энциклопедисты рассматривали музыку:

– в связи с другими науками, например, физиологией и психологией;

– обосновывали сильное и всестороннее эмоциональное воздействие музыки, ее способность вызывать положительные эмоции и душевное очищение – катарсис;

– предусматривали использование средств музыки в лечебных целях.

Мысль Ибн Сины о положительной роли музыки в жизни отдельного субъекта и общества в целом, а также его теория о благотворном влиянии музыки на организм и здоровье человека получили большую популярность [6]. Теоретические изыскания ученых-энциклопедистов стали основой их практических разработок о музыкальном воспитании детей и юношества. Аль-Фараби, утверждал о необходимости всеобщего музыкального образования независимо от природных данных обучающихся «…если эта способность не существует как врожденная, она может возникнуть под влиянием привычек (обучения)» [7, с.176].

«Что касается музыкального сочинительства, то для этого нужно много слушать музыку различных жанров, необходимо также уметь сравнивать различные жанры, анализировать мелодии и точно взвесить воздействие каждого тона, каждого звука. Эти занятия должны проводиться до тех пор, пока ученик не будет в состоянии сочинять собственные мелодии, взяв за образец те, которые он выучил» [5, с.151].

По мнению Ибн Сины «...к числу необходимых для младенцев полезных средств для укрепления натуры относится: во-первых, легкое покачивание и, во-вторых, музыка и песня, напеваемая обычно при убаюкивании», которыераскрывают особое значение музыки в развитии эмоциональной отзывчивости у детей [3, с.30].

В то же время рассматривал поэзию и музыку как психотерапевтическое средство, используя силу их эмоционального воздействия на психологию индивида [8].

Идеи восточных мыслителей о предназначении музыки в системе художественного образования и ее практической значимости в сфере педагогики представляли особую ценность в воспитании и общем образовании во всем мусульманском мире, но не менее значимыфундаментальные музыковедческие труды, нашедшие место в профессиональной музыкальной педагогике. Ученые-энциклопедисты указали главные направления развития музыкальной теории как науки и учебной дисциплины.

Учение о музыке возникло в средневековой исламской науке под определенным влиянием музыкально-теоретического наследия ученых античности и развивалось на основе обобщения непосредственной музыкальной практики народов Средней Азии и ближнего Востока [7].

Аль-Фараби и Ибн-Сина, как наследники и последователи античных ученых, разработали многие положения, которые остаются актуальными для современной музыкальной теории. «Учение Ибн Сины о музыке отражало высокий интеллектуальный взлет, характерный для его эпохи. Достижения научной мысли Востока на многие века определило развитие мировой науки, в том числе и науки о музыке» – утверждает Т.С.Вызго [9, с/265].

Переводы и комментарии аль-Фараби трудов Аристотеля («Музыка», «Канон»), Аристоксена («Ритмика», «Гармоники»), Птолемея («Каноны») стали отправной точкой для развития на основе наследия античных ученых восточной и западно-европейской музыкальной науки. В «Китоб-ил-Мусики ал-кабир»

(Большая книга о музыке), «Китоб-ул-их соил-икрь» (Книга о классификации ритмов) и других своих работах аль-Фараби сформулировал основополагающие положения музыкальной теории [10].

Продолжая разработку музыкальной теории Ибн-Сина в своих энциклопедических трудах «Рисолатун фи илм-ул мусики» (Свод науки о музыке), «Китоб ан-наджат» (Книга спасения), «Даниш наме» (Книга знания), музыкально-теоретических разделах «Китоб аш-шифо» (Книга исцеления) [11, 12, 13, 8].

Ибн Сина создал также обширные трактаты, посвященные истории музыки и описанию музыкальных инструментов. Развивая эллиническую теорию музыки, ученые-энциклопедисты вносили коррективы и отрицали ряд ее фундаментальных положений. Например, ими не была принята космологическая теория пифагорейцев о гармонии сфер – о том, что движение планет и звезд порождает гармонично сочетающиеся звуки [10].

Обоснование музыкознания как науки было сформулировано аль-Фараби следующим образом: «Главным объектом музыкальной теории является изучение музыкальной сущности, которая может быть продуктом природы или продуктом искусства» [10, с.496].

Согласно учению аль-Фараби, основные данные теории музыки добываются опытным путем: «Как и везде опыт возможен только после того, как он осуществлен, отсюда следует в обязательном порядке, что опыт практической музыки предшествовал в большой степени, во времени, опыту умозрительной музыки …теория и практика музыки дополняют друг друга. А совокупность их составляет учение о музыке» [14, с.366].

Таким образом, путь к достижению знаний о музыке, как и в других отраслях науки, аль-Фараби, ибн Сина и их преемники видели в проверке теоретических знаний путем эксперимента, что в музыке достигалось посредством создания специальных музыкальных инструментов. Здесь ими применялись те же методологические принципы, как и в отношении других наук – путь поисков проходил от анализа к синтезу.

Музыка в системе исламской педагогики изучалась согласно воспринятой от древних греков классификации наук как отрасль рациональных знаний – в качестве одной из дисциплин, составляющих математику. Ибн Сина в своей классификации наук ставил музыку на четвертое место и, следуя традиции, помещал ее в раздел математики: «…геометрия, арифметика, астрономия, музыка… входят в состав математики» [13, с.286] и определял музыку как науку, изучающую звуки в их соотношении друг с другом и имеющую своей целью «раскрытие причин гармонии и дисгармонии звуков и свойств мелодии» [13, с.87], то есть – установление правил для создания композиций. В соответствии с этим, наука о музыке делилась на гармонию (наука об интервалах и мелодических композициях) и ритмику (наука о временном соотношении музыкальных звуков). Исследуя физические свойства звуков, ибн Сина утверждал следующее: «Если мы хотим объяснить явления музыки, мы можем это сделать только с помощью законов физики» [9, с.265].

В трудах аль-Фараби и ибн Сины содержатся разработки важнейших понятий музыкальной теории, которые еще отсутствовали в их время в европейской теории музыки. Первое из этих положений – определение структуры интервала как объединения двух, следующих один за другим звуков. То есть они придерживались, исходя из традиций восточных монодических музыкальных культур, не гармонической (одновременное звучание), а мелодической (последовательное звучание) концепций. Вместе с тем, эти ученые допускали одновременное звучание интервалов кварты и квинты, что представляло характерное явление современной им практики струнного инструментального исполнительства. Ибн Сина утверждал, что при правильном соотношении двух, одновременно взятых звуков, «результат их смешения способен обогатить мелодию». Это было, как отмечает музыковед Т.С.Вызго, весьма ранней попыткой осмыслить художественные функции интервала не только по горизонтали, но и по вертикали. Отсюда был один шаг до многоголосия – понятия, разработанного в европейской музыкальной теории и практике в XI-XIII вв. [9] .

В отношении другого основополагающего положения музыкальной теории – проблемы консонантности (благозвучное, согласованное сочетание одновременно звучащих музыкальных звуков) интервалов – ибн Сина был солидарен с другими современными ему теоретиками музыки. Признавая, каки они, консонантность октавы и квинты, он полемизировал с ними в определении природы терции. Ибн Сина первым пришел к признанию терции консонансом, хотя в музыкально-исторической науке это обоснование долгое время приписывалось Джозеффо Царлино (Zarlino, 1517-1590) – итальянский музыкальный теоретик, эстетик, композитор XVI века, который под влиянием музыкальной эстетики эпохи Возрождения выдвинул положение об единстве музыки и слова, теории и практики, а также развил гуманистическую мысль о центральном положении человека во Вселенной, считал музыку важным

элементом воспитания личности. Так же долго последнему отдавался приоритет и в разработке теории о «чистых строях», которая, однако, также принадлежит восточным мыслителям. В Европе еще долго следовали греческим авторитетам, запрещая использования терции как диссонанса в практике сочинения. Лишь в эпоху Возрождения европейские теоретики признали терцию консонансом, что послужило основой развития гармонического мышления, без чего невозможны были бы высокие достижения европейской классической музыки XVIII-XIX веках –подчеркивает Т.С.Вызго [9].

В трудах восточных мыслителей получила детальное освещение проблема ритма. В их изысканиях разрабатывался вопрос о «мензуральной музыке», то есть, о фиксации ритмических длительностей. Это нововведение вошло под воздействием достижений восточной музыкальной теории в европейскую музыку в XII веке, когда с развитием многоголосия повсеместно возникла потребность в письменной фиксации сначала высоты, а затем длительности звуков.

Ибн Сина разносторонне исследовал еще одну фундаментальную музыковедческую проблему – взаимосвязь слова и музыки. Он устанавливал их теснейшее взаимодействие и взаимообусловленность, что является типичным для восточной культуры, где автор является одновременно сочинителем текста и музыки, а также исполнителем. Он разбирал звуковой строй речи, занимался вопросами фонетики и напрямую связывал развитие интонационного строя музыки параллельно развитию человеческой речи. Эта реалистическая концепция опровергла распространенные в его время идеалистические взгляды на актуальную до сих пор проблему происхождения музыки. Ибн Сина дал естественно-научное и философско-эстетическое истолкование основных принципов движения мелодии. Он считал, что движение мелодии в сторону высоких звуков порождает чувства гнева и напряженности, в сторону низких – мягкость и покорность; сочетание нисходящего и восходящего движения порождает образы мудрости и пророчества [15].

Главными типами мелодического движения ибн Сина считал: восходящее, нисходящее, волнообразное, кругообразное, орнаментальное. При этом он указывал на нежелательность многократных, подряд звучащих скачков мелодии, как плохо воспринимаемых человеком слухом. Указанные ибн Синой типы мелодического движения, несмотря на свою универсальность, в большей степени были характерны для музыкальных традиций народов Средней Азии и в целом Востока – с системой текущей музыкальной практики, связанных с классической поэзией и являвшихся принадлежностью устного профессионального музыкального творчества.

Обобщая вышеизложенное, мы еще раз возвращаемся к мысли о значимости творчества Великих восточных просветителей, оставивших бесценное наследие будущим поколениям. Ученые-энциклопедисты намного раньше, чем в Европе, заложили основы науки о музыкальных инструментах. Ими были классифицированы восточные музыкальные инструменты, которые имели хождение во всем исламском мире. Музыковедческие трактаты аль-Фараби и ибн Сины являлись главными музыкально-теоретическими учебными пособиями и основой для дальнейших научных изысканий не только ученых исламского Востока, но и музыковедов средневековой Европы.

Таким образом, формирование личности в любую историческую эпоху было неразрывно связано с идеей всестороннего и гармонического развития. Следовательно, генезис педагогических идей великих ученых-энциклопедистов способствовал развитию образования, привитию общечеловеческих духовно-нравственных ценностей, а выполнение этого требования создавали условия для дальнейшего развития, упрочению места музыкального образования во всемирном образовательном пространстве.

1 Григорян С.Н. Средневековая философия народов ближнего и среднего Востока. – М.: Наука, 1966. – 352 с.

2 Очерки истории школы и педагогической мысли древнего и средневекового Востока.– М: АПН СССР,1988. – 198 с.

3 Рахимов С. Педагогические идеи Абу Али Ибн-Сины. Автореф. дисс… канд.пед. наук. – Ташкент, 1964. – 30 с.

4 Салам Самир Али Саид. Общепедагогические и гуманистические идеи Абу-Наср аль Фараби: Автореф. дисс… канд.пед.наук //КГПУ. – Казань, 1996. – 20 с.

5 Кубесов А.К. Педагогическое наследие аль-Фараби. – Алма-Ата: Мектеп, 1989. – 151 с.

6 Ильминский Н.И. Программа школы для крещенных инородцев Восточной России. – Казань: Типо-литография имп. Казанск. Ун-та, 1893. – 12 с.

7 Социальные, этические и эстетические взгляды аль-Фараби. – Алма-Ата: Наука, 1984. – 176 с.

8 Ибн Сина. Канон врачебной науки: Избранные разделы: в 3 ч. – М.: Изд-во МИКО «Коммерч. вестн.». – Ташкент: ФАН, 1994. – Ч.1. – 398 с.; Ч.2. – 357 с.; Ч.3. – 232 с.

9 Вызго Т.С. Учение Ибн Сины о музыке в свете проблемы «музыка Востока и музыка Запада» //Торжество разума: Материалы международной сессии, посвященной 1000-летию со дня рождения Абу Али ибн Сины (Авиценны). – Душанбе: Дониш, 1988. – с.265-269.

10 Аль-Фараби. Естественно-научные трактаты. – Алма-Ата: Наука, 1987. – 496 с.

11 Ибн Сина. Избранное. – М.: Книга, 1980. – 333 с.

12 Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока IX-XIV вв. – М.: Соцэкгиз, 1961. – 629 с.

13 Ибн Сина. Даниш наме. Книга знания. – Сталинабад: Таджгосиздат, 1957. – 286 с.

14 Кубесов А.К. Методология естествознания у аль-Фараби и Ибн Сино //Торжество разума: Материалы международной сессии, посвященной 1000-летию со дня рождения Абуали ибн Сино (Авиценны). – Душанбе: Дониш, 1988. – С.364-369.

15 Низамов А. Ибн Сино и таджикская классическая музыка //Торжество разума: Материалы международной сессии, посвященной 1000-летию со дня рождения Абу Али ибн Сино (Авиценны). – Душанбе: Дониш, 1988. – с.278-281.

Түйіндеме. Мұрасыз тапсырылған білім арқылы білім беруді дамыту мүмкін емес, ал тарихты оның өткен құйтырқы жолдарымен және қиындықтарымен бағалауға болады. Музыкалық-педагогикалық білімде мұсылман әлеміндегі орны жоғары әл-Фараби мен ибн Синаның әртүрлі ғылыми бағыттарында, жалпыгуманитарлы әрекеттерінде, музыкалық шығармашылықтың теориялық және қолданбалы саласында үлкен үлесті, әйгілі еңбектерінде ықпалының маңызы көрсетілген.

Ұлы ғалым-энциколпедистердің музыкалық-педагогикалық көзқарастары ислам жолын ұстанғандығынан, ислам мәдениетінің өрлеулі дүниетанымдық мнезімен айқындалған. Педагогикалық үдерісті ұлы ойшылдар жан-жақты құбылыс ретінде, тәрбиелік, білім беруде және оқыту аспектісінде қарастырған. Ұлы шығыс ғалым-энциклопедистері ислам педагогикасының барлық құрылымын музыканың ерекше формасы жанасып өтетін исламдық тәрбие мен білім беру принциптеріне сүйенген.

Тірек сөздер: музыка, теория, педагогика, музыкалық-педагогикалық көзқарас, ғалым-энциклопедистер, әл-Фараби, ибн Сина.

Abstract. Without continuity in the transfer of knowledge can not be the development of education, we can only appreciate the history comprehended way with its contradictions and difficulties. In the field of musical and pedagogicaleducation is the impact disclosed in the writings of well known and respected in the Muslim world of scientist-encyclopaedists like al-Farabi and Ibn Sina, manifested not only through various areas of scientific, general humanitarian activities, but specifically in their great contribution to the field of theoretical and applied musical creativity.

Musical and pedagogical views of the great scholars and lexicographers were based on adherence to Islam, harmoniously inter determined ideological progressive nature of Islamic culture for centuries. Pedagogical process - great thinkers represented as versatile phenomenon, that combines educative, educational and training aspects. Great Eastern scientist - encyclopaedists followed the principles of Islamic education and training, where a specific form of music permeates the entire all structure ofIslamic pedagogy.

Keywords: music, theory, pedagogy,musical andpedagogical views, encyclopedic scientists,al-Farabi,IbnSina.

УДК 378.2.78

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕДАГОГИКИ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА (НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАУЧНОЙ ШКОЛЫ ДЖЕРДИМАЛИЕВОЙ Р.Р.)

Колесникова Г.А. – *к.п.н., доцент*

Северо-Казахстанский государственныйуниверситет им. М. Козыбаева. г. Петропавловск

Аннотация: Обобщение тематики и проблематики диссертационных работ по педагогике музыкального образования научной школы Р.Р. Джердималиевойприводит к ряду выводов, весьма существенных для последующего развития музыкознания не только в Казахстане, но и в странах СНГ.

Ключевые слова: научная школа, педагогика музыкального образования, профессиональная методическая подготовка учителя музыки.

Первая научная школа, исследующая проблемы музыкального образования в Казахстане, сформировалась на базе Казахского женского педагогического института более 30 лет назад, а главой школы стала доктор педагогических наук, академик МАНПО, профессор, заведующая кафедрой теории и методики обучения музыке Джердималиева Ритта Рамазановна.

Во второй половине XX века, в Казахстане уже активно развивались педагогические научные школы разных направлений, кроме музыкального образования, созданные под руководством докторов педагогических наук, профессоров К.Б.Бержанова, А.И.Сембаева, Л.К.Ибрашевой, А.Т.Табылдиева и других. Пионером в этом направлении можно назвать доктора педагогических наук, академика АН КазССР

Т.Тажибаева, который, являясь ректором Казахского государственного университета имени Аль-Фараби, способствовал интенсивному развитию педагогических научных школ Казахстана, открыв первую кафедру педагогики, в 40-е годы 20 века [9]. Создание научных школ – это потребность науки, необходимость учёных, так как научное сообщество нуждается в постоянных контактах, обмене информацией, взаимной оценке трудов, а, следовательно, в формировании научных школ, объединений и направлений.

Научная школа, как область исследования интересовала в разное время учёных (Х.К.Аргынов, В.Б.Гасилов, В.А.Извозчиков, Н.А.Логинова, Т.М.Мешитбаева, М.П.Потёмкин, Н.И.Родный, М.Г.Ярошевский и др.), которые были единодушны в определении главной функции – передачи «эстафеты знаний», подготовки научных кадров, будущих учёных, способствующих деятельности научного сообщества [11]. Многие учёные сходятся во мнении, что научная школа – это сообщество исследователей, интегрированное вокруг учёного, генератора идей, обладающего особыми исследовательскими и человеческими качествами.

В отличие от Казахстана, в России классических научных школ и научно-педагогических школ, отражающих различные научные направления педагогики музыкального образования несколько. Ведущими являются научные школы докторов педагогических наук, профессоров О.А.Апраксиной, Г.М. Цыпина, Э.Б.Абдуллина, созданные на базе Московского педагогического государственного университета [7]. Подготовка научно-педагогических кадров в области педагогики музыкального образования определяется особенностями науки как социального института и отражает современные представления о науке, её методологии, организационных формах, путях развития и характеристиках науки как составной части культуры, поэтому в последнее десятилетие такие научные коллективы были созданы на базе региональных вузов страны (Кобозева И.С. г. Саранск, Сизова Е.Р. г. Челябинск и.др.).

Становление научной школы Р.Р. Джердималиевой совпало с периодомразвития казахстанской методики и педагогики музыкального образования как области науки. Р.Р.Джердималиева является первопроходцем, плодотворно разрабатывающим методические основы педагогики музыкального образования. Методические работы учёного отличаются глубиной научного анализа, проблемным видением, новизной и взвешенностью выводов. Ей удалось заложить фундамент современной методики музыкального образования как методологии научного познания, в результате чего методика выделилась в самостоятельную область науки. Именно в этих направлениях сосредоточены усилия научной школы, открывшие перспективные направления в музыкально-педагогической науке Казахстана, обеспечившие новый прорыв в теории, методике, практике подготовки и формирования личности педагога-музыканта.

Следует подчеркнуть, что за истекший период существования и развития рассматриваемой Школы появилось большинство исследований, касающихся методической разработки проблем общего музыкального или музыкально-педагогического образования, выполненных аспирантами и соискателями из разных регионов Казахстана под руководством Р.Р.Джердималиевой. Это работыДжексембековой М.И. «Формирование основ педагогического мастерства в процессе методической подготовки будущих учителей музыки (в курсе методики музыкального воспитания и педагогической практики»,Ахметовой А.К. «Формирование основ профессионализма в педагогической деятельности будущего учителя музыки», Мукеевой Н.Е. «Методическая система преподавания музыки на основе реализации межпредметных связей (на примере интегрированных уроков музыки и литературы в 5 классе)», объединённые общей научной идеей и носящие преемственный характер, которые были выполнены аспирантами в тесном взаимодействии с научным руководителем [6]. Преемственность данных исследований определяется схожестью с тематикой научных работ руководителя в обосновании различных трактовок понятия «методическая подготовка», «методическая система».

В рамках направлений деятельности научной школы доктора педагогических наук, профессора Р.Р.Джердималиевой «Научно-педагогические основы методической подготовки учителя музыки в системе высшего образования» появился ряд исследований, интерпретирующих основную концепцию: «Развитие профессиональных качеств, обеспечивающих необходимость личностно-творческого подхода к раскрытию явлений музыкально-педагогической теории и практики может быть эффективным при наличии специальной профессионально направленной методической подготовки будущего учителя музыки» [1,с.6].

Исходя из понимания того, что проблема профессиональной методической подготовки учителя музыки является ключевой проблемой педагогики музыкального образования, профессором Р.Р.Джердималиевой, как руководителем научной школы в области педагогики и методики музыкального образования, были определены направления научного поиска, обоснованы системы исходных понятий и

закономерностей, которые легли в основу построения казахстанской теории и практики музыкально-педагогического образования. Созданная Р.Р.Джердималиевой методическая модель подготовки учителя музыки имеет глубокое теоретико-методологическое обоснование, отражающее взаимосвязь и специфику содержательных и процессуальных сторон профессионального обучения. «Методическая подготовка будущего специалиста представляет собой системный и целостный процесс, направленный на формирование методических знаний, умений и навыков, развитие интеллектуального мышления и творческого подхода к профессионально-педагогической деятельности, выработку личностно-ценностных ориентаций по вопросам теории и практики музыкальной педагогики» [1,с.287]. В исследовании Досановой К.К. «Развитие мотивационной направленности на творческую деятельность будущего учителя музыки в процессе методолого-методической подготовки» эта проблема была представлена в новом контексте, «как объективно-субъективный процесс, обусловленный диалектической природой музыкально-педагогической действительности и отвечающий как закономерностям искусства, так и закономерностям педагогики» [2].

Направление деятельности научной школы во многом было определено необходимостью разработки теоретико-методологической базы изучаемых профилирующих и базовых дисциплин Государственного общеобязательного стандарта образования по специальности «Музыкальное образование», поэтому ряд выполненных исследований отражают содержательный аспект профессиональной подготовки по конкретным предметам. К примеру, в исследовании Абеновой Ж.А. «Формирование мировоззренческой ориентации будущего учителя музыки в процессе изучения курса «Методика музыкального образования», где мировоззренческая ориентация учителя музыки трактуется как динамически-развивающаяся система взглядов, убеждений, позиций и совокупность его действий, характеризуемых стремлением к познанию многообразных явлений и процессов музыкально-педагогической действительности, глубоким осмыслением профессионально-значимых методических проблем теории и практики музыкального образования. Глубокая взаимосвязь общенаучного и частнонаучного уровней методологического анализа проблем представлена в исследованиях Оспановой Т.У. «Формирование лекторско-исполнительских умений у студентов на музыкально-педагогическом факультете (на материале курса «Истории музыки»)» и Султановой М.С. «Формирование исполнительско-речевой деятельности будущего учителя музыки в процессе изучения курса «Культура речи». В процессе методологического анализа Оспанова Т.У. убеждается, что через сферу вербального и музыкального общения прослеживается своеобразное сочетание мышления научного и художественного как диалектика объективного и субъективного. Чем последовательнее гармоничнее взаимодействуют обе эти сферы в творческой деятельности лектора, тем выше уровень его лекторского мастерства [8,с.21]. Рассматривая рефлексивную функцию исполнительско-речевой деятельности педагога-музыканта, автор Султанова М.С. определяет её как область самопознания и саморегуляции, включающие в себя интерес, мышление, логико-объективные и субъективные компоненты. На основе методологического анализа, исследователь определяет исполнительско-речевую деятельность учителя музыки, «как профессионально-значимое качество личности, характеризуемое способностью конструировать, художественно-выразительно и эмоционально передавать содержание речевого материала, свободно оперировать вербальными и невербальными средствами общения в процессе музыкальной деятельности» [10,с.11].

Круг научных проблем, исследуемых в рамках Школы, постоянно расширяется и углубляется, охватывая области смежных наук музыкальной психологии и физиологии. Одной из таких интересных работ стала кандидатская диссертация Бикбаув Г.С. «Принцип единства аксиологического и технического в вузовской подготовке учителя музыки (на материале фортепианного класса)», в которой автор доказала возможность целенаправленной экстраполяции психолого-физиологической теории движений Н.А.Бернштейна в область фортепианной педагогики для достижения процесса эффективности и целостности профессиональной подготовки.

Фундаментальные работы Р.Р.Джердималиевой и учеников её научной школы в значительной степени определяют современное понимание проблем музыкально-педагогического образования, направления научных исследований и практической деятельности в области профессиональной педагогики. К примеру, исследование А.А. Момбек по проблеме профессиональной направленности инструментальной подготовки будущего учителя к работе с музыкальным материалом, позволило «разработать методику поэтапной инструментальной подготовки студентов к работе с музыкальным материалом на основе контекстного обучения» [4,с.8]. Своё дальнейшее развитие методическая подготовка учителей музыки в инструментальных классах получила в исследованиях Усеновой А.К. «Музыкально-стилевой подход и его реализация в теоретико-методической подготовке будущего учителя музыки в концертмейстерском

классе». Автор рассматривает данную проблему через сопоставительный анализ стилистических признаков казахского кюя (жанра инструментальной музыки), как образца национальной музыкальной культуры и лучших достижений европейской музыкальной культуры на основе использования метода стилевой идентификации.

Особо следует подчеркнуть, что на протяжении всего этапа развития научной школы одной из важнейших её задач являлось совершенствование содержания вузовских дисциплин, направленных на формирование у будущих учителей музыки профессиональной компетенции. В русле этого научного направления была выполнена работа Г.А.Колесниковой, анализирующей проблему формирования профессиональной компетенции будущего учителя в процессе освоения вокально-хоровой музыки. Актуальность данной проблемы подтверждается выполненным глубоким теоретико-методологическим анализом, позволившим прийти к логическому заключению, что «профессиональная компетенция – это интегральная характеристика профессиональных личностных качеств учителя музыки, обладающего ценностными представлениями, свободной ориентацией, профессиональной позицией, исследовательскими приёмами, а также информационно-познавательными, конструктивными, проекционно-творческими знаниями и умениями в реализации проблем теории и практики музыкально-педагогического образования» [3,с.16].

Программу исследований, касающихся методики вокально-хоровой подготовки педагога-музыканта представили работы Жакаевой С.А. «Развитие педагогической техники учителя музыки в работе с хором», Балагазовой С.Т. «Формирование личностно-ориентированной позиции будущего учителя музыки в процессе методической подготовки к работе с хором», Кыдырбаевой К.К. «Формирование культуры профессионально-педагогического общения будущего учителя музыки в работе с хором», Кудеубаевой А.Б. «Формирование основ педагогического артистизма в процессе подготовки будущего учителя музыки к работе с хором» [6].

Направления научных исследований, выполненных молодыми учёными в последние годы, отличаются современностью и креативной актуальностью тем. Диссертация Карамолдаевой Д.О. «Формирование ценностных ориентаций у будущего учителя при освоении современной эстрадной музыки (на примере курса «Музыкальный досуг молодёжи)» доказывает, что это возможно, если в процессе освоения современной эстрадной музыки стимулировать художественно-оценочную активность студента в условиях достижения информационно-знаниевой грамотности в области эстрадного творчества и исполнительства, дифференциации и индивидуализации музыкально-просветительской эстрадной деятельности в разнообразных её видах и формах, так как при этом достигается успешность развития профессионального роста, укрепление мировоззренческих позиций будущего учителя-музыканта. В работе Тулеужановой К.А. «Использование видеозаписи как средства методической подготовки будущего учителя музыки (на материале курса «Методика музыкального образования»)» представлено ещё одно направление профессионального развития педагога-музыканта через теоретическое обоснование возможности и выявление педагогических условий, обеспечивающих успешность использования видеозаписи, как средства методической подготовки.

Идеи, развиваемые научной школой Р.Р.Джердималиевой, теоретически востребованы и практически актуальны, они активно поддерживаются и развиваются в научной работе казахстанских вузов, таких как Казахская национальная академия искусств имени Т.Жургенова, Казахский государственный женский педагогический университет, Государственный университет «Семей», Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясави, Северо-Казахстанский государственный университет им. М. Козыбаева, Жетысуский государственный университет им. И. Жансугурова, Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Актюбинский государственный университет им. А. Жубанова. Р.Р.Джердималиева поддерживает научные связи с вузами России и дальнего зарубежья.

Результаты научных исследований членов школы опубликованы в десятках книг, монографий, учебников и пособий, которые расходятся по всей территории Казахстана, в сотнях статей, опубликованных в журналах, сборниках научных трудов, материалов международных и республиканских конференций [5].

С 1990 года Р.Р. Джердималиева являлась членом диссертационного совета в Казахском государственном женском педагогическом университете. Под ее руководством выполняются кандидатские и докторские диссертации по проблемам теории и методики профессионального музыкального образования, общей педагогике, теории и методике обучения и воспитания. На протяжении многих лет Р.Р.Джердималиева сотрудничает с Министерством образования и науки Республики Казахстан, являясь членом экспертного Совета ВАК по педагогике; председателем жюри Республиканского конкурса «Лучший учитель музыки», рецензирует программы и другие учебно-методические материалы преподавателей

учебных заведений разного уровня, руководила авторским коллективом по подготовке Государственного общеобязательного стандарта образования по специальности 050106 «Музыкальное образование» 2006 года. Постоянно взаимодействует с Республиканским институтом повышения квалификации работников образования, организует и проводит курсы повышения квалификации для преподавателей вузов, колледжей и учителей музыки школ Республики. Р.Р.Джердималиева тесно сотрудничает с колледжами Республики Казахстан, руководит экспериментальными площадками, оказывает консультативную помощь, осуществляет редактирование и рецензирование научных сборников и статей.

Деятельность научной школы охватывает все регионы Казахстана, так как во всех вузах, обучающих по специальности «Музыкальное образование», работают ученики Риты Рамазановны Джердималиевой. Несмотря на то, что в Казахстане закрыли диссертационные советы по защите диссертаций, научные исследования продолжают выполняться для возможности защиты за рубежом, проводятся научно-практические конференции для возможности презентации результатов исследований. Каждый исследователь вносит свой вклад в деятельность научной школы, развитие музыкально-педагогического образования Казахстана и одновременно использует научный потенциал школы для собственного становления, как компетентного учёного.

1. Джердималиева Р.Р. Научно-педагогические основы методической подготовки учителя музыки в системе высшего образования: Дисс…докт. пед наук. – Алматы, 1998. – 320 с.

2. Досанова К.К. Развитие мотивационной направленности на творческую деятельность будущего учителя музыки в процессе методолого-методической подготовки. Автореф. дисс.канд.пед наук. – Алматы, 2003. – 26с.

3. Колесникова Г.А. Профессиональная компетенция будущего учителя в процессе освоения вокально-хоровой музыки Автореф. дисс. канд. пед наук. – Алматы, 2005. – 28с.

4. Момбек А.А. Профессионально-педагогическая направленность инструментальной подготовки будущего учителя к работе с музыкальным материалом. Автореф. дисс.канд.пед наук. – Алматы, 2003. – 30с.

5. Музыкальное образование в Казахстане: Учебное пособие для студ вузов. Вып. 1./Сост. Р.Р.Джердималиева, А.А.Момбек, З.Р.Ахметова. – Алматы, 2004 – 272с.

6. Музыкальное образование в Казахстане: Учебное пособие для студ вузов. Вып. 2./Сост. Р.Р.Джердималиева, А.А.Момбек, З.Р.Ахметова. – Алматы, 2006 – 296 с.

7. Никонова З.В. Роль научной школы в развитии методологической компетентности педагога-музыканта //Музыкальное образование в социокультурном развитии личности: Материалы X МНПК, посвящённой 20-летнему юбилею создания кафедры музыкального образования в МГУКИ / Под науч. ред В,А,Есакова, Л.С.Майковской. – М.: Граф-Пресс, 2012. – С.155-161.

8. Оспанова Т.У. Формирование лекторско-исполнительских умений у студентов на музыкально-педагогическом факультете (на материале курса «Истории музык»). 1996

9. Развитие научной школы Казахстана. Электронный ресурс: http://www.kaznu.kz/ru/1794

10. Султанова М.С. Формирование исполнительско-речевой деятельности будущего учителя музыки в процессе изучения курса «Культура речи». Автореф. дисс.канд.пед наук. – Алматы, 2006. – 26с.

11. Школы в науке / Под ред. С.Р.Микулинского, М.Г.Ярошевского, Г.Кребера, Г.Штейнера. – М., 1977.

Түйіндеме: Р.Р. Жәрдемалиеваның ғылыми мектебінің музыкалық білім беру педагогикасы бойынша диссертациялық жұмыстарының мәселелер жиынтығы мен тақырыптарын жалпылау бірнеше қорытындыларға әкеледі, Қазақстанда ғана емес сонымен қатар ТМД елдерінде музыканы танудың кейінгі дамуына өте маңызды болып табылады.

Тірек сөздер: ғылыми мектеп, музыкалық білім беру педагогикасы, музыка мұғалімінің кәсіби әдістемелік дайындығы.

Summary: Generalization of the themes and issues of dissertations in pedagogy of music education research school R.R Dzherdimalievoy leads to several conclusions are very important for the further development of musicology not only in Kazakhstan, but also in the CIS countries.

Keywords: Scientific school, teaching music education, professional and methodical preparation of the teacher of music.

УДК

РОЛЬ КРАЕВЕДЕНИЯ В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА

Казиева А.Н. – *к.э.н., ст.преподаватель*
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Нурмагамбетова Ж.С. – *ст.преподаватель, ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПРУ по г.Астана*

Аннотация

В статье рассматриваются организационные формы краеведческой работы в школе. Сегодня краеведение стало неотъемлемым элементом регионального компонента образовательных стандартов, отражающим своеобразие края (географию, историю, биологию, экологию, художественную литературу и фольклор, искусство и другие), специфические потребности и интересы региона в области образования.

Ключевые слова: краеведение, образование, воспитание, патриотизм, культура

Возрастает роль краеведения, призванного воспитать в человеке чувства гражданственности, национального самосознания, собственного достоинства, положительных качеств личности. Наш президент Н.А. Назарбаев в программной статье "Социальная модернизация Казахстана: двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда" предложил ввести "Краеведение" наряду с другими дисциплинами как обязательные учебные курсы в средних, технических, профессиональных и высших учебных заведениях Казахстана [1].Краеведческая работа издавна являлась составляющей учебно-воспитательного процесса в общеобразовательной школе. Сегодня эта составляющая существенно расширяется и модифицируется. Краеведение стало неотъемлемым элементом регионального компонента образовательных стандартов, отражающим своеобразие края (географию, историю, биологию, экологию, русский и иностранные языки, художественную литературу и фольклор, искусство и другие), специфические потребности и интересы региона в области образования.

В толковом словаре В.И. Даля написано: «Краеведение - это совокупность знаний (исторических, географических) об отдельных местностях или в целом страны, это всестороннее изучение своей местности – природы, хозяйства, истории, быта людей – преимущественное местными школами».К плеяде казахстанских краеведов можно отнести Чокана Валиханова, Салиха Бабаджанова, Николая Коншина, Евгения Михаэлиса, Мухамеджана Тынышпаева, Александра Чулошникова, Николая Ивлева, Владимира Проскурина, Евгения Черных, Сажиду Ахметову, Нелю Букетову. На современном этапе изучение истории краеведческого движения, в том числе и в контексте архивных источников, приобретает особое значение [2, с. 314].

Краеведческая работа - это система фундаментальных знаний онароде, об особенностях быта и трудовой деятельности, национальном характере, психологии, мировоззрении, культуре, а также о семье, своей родословной, о родном крае и всем, что связано с ним. Освещение роли и места известных личностей в истории края позволяет осуществить учащимся идентификацию себя с конкретными историческими деятелями. Примеры героизма земляков, через персонификацию, помогают воспитанию патриотизма и гражданственности учащихся.

Краеведение способно формировать культуру межнациональных отношений, воспитывать терпимость и уважение к истории, традициям, обрядам, культуре, языку наций и народностей, проживающих в рамках или за пределами своих национально-территориальных образований. Краеведение, также решает и актуальную во все времена задачу: сохранения культурного и духовного наследия родного края, учит любить не только свои родные места, но и знанию о них, приучает интересоваться историей, искусством, литературой, культурой, повышать свой культурный уровень. Любовь к родному краю, знание его истории - основа, на которой может осуществляться процесс воспитания гражданственности учащихся.

Положительная тенденция роста интереса к краеведению в современных образовательных учреждениях в значительной мере связана с введением в соответствии с Законом РК«Об образовании» национально-регионального компонента школьного образования. Краеведение является тем элементом образования на сегодняшнем этапе, который обогащает учащихся знаниями о родном крае, воспитывает любовь к нему и способствует формированию гражданственности и толерантности. Оно раскрывает учащимся связи родного города, села с великой Родиной, помогает уяснить неразрывное единство истории, почувствовать причастность к ней каждой семьи и признать своим долгом, честью стать достойным наследником лучших традиций родного края. В основе краеведческой работы лежат поиск, дерзание, глубокий интерес к прошлому.

Краеведение – одна из самых распространенных и популярных среди педагогов и обучающихся форм внеклассной деятельности по любому учебному предмету.

Однимиз разновидностей краеведения в современной школе являютсялитературное краеведение. Литературно-краеведческие знания углубляют у школьников представления об исторических и культурных связях родного края с жизнью страны. Вековые традиции народной (региональной) культуры осмысливаются глубже именно на занятиях краеведческого типа, этому способствует усиленное чтение той литературы, которая некогда была незаметной. Процесс усвоения новых знаний благотворно сказывается на увеличении словарного запаса, обогащении языка и, в конечном счете, на повышении качества обучения и воспитания школьников.

Литературное краеведение условно можно разделить на три ветви:

— изучение народных обычаев и традиций, фольклора, устного и письменного народного творчества данного региона (края, области, республики), их влияния на становление современной публицистики и литературного творчества;

— исследование литературного прошлого своего региона (области, района, города или села): первых печатных СМИ, художественных, публицистических и драматических произведений, поэзии, их особенностей, своеобразия литературных жанров, языка и т. д.;

— изучение биографий и малоизвестных, и популярных авторов литературных произведений региона, известных литераторов, поэтов, журналистов и публицистов родного края. [3].

Литературное краеведение учит обобщению и систематизации литературных фактов, помогает приобретать навыки публичных выступлений. В исключительных случаях определенную роль краеведческие уроки играют и в обогащении национального достояния страны: нередко собранный учениками библиографический и литературно-краеведческий материал помогает специалистам и ученым уточнить известные факты или события.

Следует отметить и еще одну особенность занятий литературным краеведением: они учат не только наблюдать, но и активно участвовать в социально-политической жизни общества, формируют у старшеклассников активную жизненную позицию, активизирует педагогический процесс, повышает самодеятельность учащихся, укрепляет любовь к познанию своего края, что является важным в формировании конкурентоспособной личности школьника. Одна из составляющих системы школьного краеведения — организационные формы краеведческой работы в школе. К ним можно отнести:

1. Изучение материалов краеведения на уроках основного курса истории. Речь идет об уроках истории Казахстана с включением элементов краеведения и курсах с включением регионального компонента.

2. Специальные учебные курсы регионального компонента в обычных классах и школах (лицеях, гимназиях) с углубленным изучением предметов гуманитарного цикла.

3. Факультативные, предпрофильные и профильные (элективные) курсы. При этом тематика и учебные цели могут быть самые разнообразные: «Писатели и поэты родного края», «Родной край: страницы истории», «Наш край в XX — начале XXI в.», «Народы края: история, культура, традиции», «Наш город: прошлое, настоящее, будущее» и т. д.

4. Специализированные внеклассные занятия: работа краеведческих кружков, научных ученических обществ, клубов, лекториев и т. д.

5. Туристско-краеведческая (пешеходный, водный, горный, комбинированный туризм, вело- и мототуризм), поисковая, экскурсионная, исследовательская (археологическая) деятельность; работа совета школьного музея, летних профильных лагерей и поисковых отрядов.

Главной целью курса краеведения является:

1) реализация прочного усвоения и развитие знаний о своем родном крае;

2) расширение кругозора учащихся, воспитывать патриотизм и формировать активную гражданскую позицию подрастающего поколения.

В соответствии с указанными целями должны быть решены следующие задачи обучения:

1) повышать познавательные интересы учащихся;

2) способствовать формированию, развитию практических и интеллектуальных навыков и умений;

3) осуществлять осознанный выбор профессии;

4) развивать поисково-исследовательские качества личности, навыки экспедиционной работы;

5) соблюдать комплексность в краеведческой работе, которая развивает функциональную грамотность учащихся в различных аспектах: общеучебных умений и навыков, наблюдательности, воображения, научной любознательности, интеллекта, эрудиции и культурного уровня, литературной и предметной речи, полиязычия, навыках общения с представителями разных профессий, возрастов и поколений,

психологической подготовки к самостоятельной жизни и профессиональной деятельности, морально-нравственных качеств, патриотических чувств, любви к родному краю и к Родине.

Формы краеведческой работы могут быть разные - урочные и внеурочные. Конечным результатом внеурочной краеведческой работы является школьный музей [4, с. 12]. Он является колоссальным источником при изучении многих предметов. Учащиеся, посещающие краеведческий музей, рассматривая различные экспонаты, пополняют свой словарный запас, узнают много нового. При музеях существуют краеведческие кружки, занимаясь в которых, школьники собирают новый материал, пишут летопись родного края [2, с.17].

Республиканская туристско-краеведческая экспедиция школьников «Атамекен» стала массовой формой приобщения детей к патриотическому наследию Казахстана. Ежегодно она охватывает свыше ста тысяч детей. История и культура, ратные подвиги и судьбы соотечественников, семейные родословные и народное творчество – все это становится предметом познания детей, источником их социального, личностного и духовного развития. Возрождение краеведения в общем и изменение качества школьного краеведения и уровня его преподавания – знаменательные свидетельства перемен последних лет. Во многих областях Республики проводятся краеведческие научно-практические конференции. Например, в Акмолинской области академией «Кокше» совместно с Управлением внутренней политики Акмолинской области, Акмолинской ассамблеей народа Казахстана, Фондом «Евразия-Даналык», созданном на основекафедры казахского языка и общенаучных дисциплин академии, на базе музея истории города Кокшетау проведенагородская краеведческая научно-практическая конференция «Моя Родина - Казахстан», в рамках которой состоялся конкурс научных работ по краеведению.

Краеведение служит связующим звеном в интеграции многих учебных предметов. Курс краеведения логически дополняет курсы географии, биологии, истории, литературы и других предметов учебными знаниями о своем крае.Возможности для непосредственного изучения родного края в процессе учебных занятий ограничены. Поэтому системно-деятельностные результаты работы активно достигаются во внеклассное и во внеурочное время. Во внепрограммном краеведении ребята принимают участие на добровольных началах. Это туристские походы по родному краю, школьные экспедиции, археологические раскопки, организация экспозиций школьного музея и другие виды краеведческой и поисково-исследовательской деятельности. Организация и отношение к учебной программе этих видов школьного краеведения различны, но, тем не менее, они очень связаны.

В содержание краеведческой работы входит также исследование исторического прошлого края, археологических памятников, памятников культуры (архитектура, литература), фольклорного материала различных жанров, национально-прикладного искусства и ремёсел, жизни и творчества выдающихся личностей, прославивших край.

Краеведение, как никакая другая дисциплина, воспитывает у школьников причастность к истории своих предков, заставляет задуматься о прошлом и настоящем через поиск, исследования, изучение традиций и обычаев родного края, познание своих корней, неразрывной связи с предшествующими поколениями, т. е. формирует те ценности, которые необходимы именно сегодня: патриотизм, духовность, национальное самосознание.

Качество и объем краеведческой работы школьников, увлеченность и масштабы их деятельности во многом зависят от учителя. Если учитель не относиться формально, если он заинтересован, то тогда можно добиться огромных результатов. Поэтому успешные результаты школьного краеведения во многом зависят от заинтересованностисамогоучителяиоттого,каконсумеетзаинтересовать краеведческой (поисковой) деятельностью своих учеников. Учитель должен хорошо знать свой край (область, регион), систематически его изучать и владеть знаниями краеведческой работы со школьниками. Занимаясь краеведческой работой с детьми и подростками, учитель в первую очередь повышает свой интеллектуальный уровень и более глубоко овладевает профессиональной компетенцией. Краеведение для учителя — верный путь к научно-исследовательской деятельности.

Таким образом, развитие краеведения является актуальным направлением современного образования, т. к. главной его функцией является воспитание гражданственности и патриотических чувств у молодого поколения.

1. Казахстанская правда. -Астана, 2012, 10 июля

2. Чиликова Е.В. К вопросу о вкладе архивистов суверенного Казахстана в краеведение/ Архивы. Материалы Международной научно-практической конференции. -Алматы.2012. - 334 с.

3. Электронный ресурс: http://www.kladraz.ru

4. Кобылянский В.А. Национальная идея и воспитание патриотизма // Педагогика.1998-№ 5-.112с

5. Веденеева Г.И. Журнал. Вестник ТГПУ, № 12 / 2010
6. Матюшина Г.Н. Историческое краеведение.- М., Поиск, 1998-118с.
7. Титова В.В. Туристско-краеведческие кружки в школе.- М., Сократ, 2001. -111с.
8. Электронный ресурс: http://www.nomad.su

Түйіндеме

Мақалада мектептегі өлкетану жұмыстарының ұйымдастырушылық түрлеріқарастырылады. Бүгінгі таңда, өлкетану аймақтардың білім салаларындағы ерекше қажеттіліктері мен мүдделерін, аймақтың өзіндік ерекшеліктерін (жағрафияны, тарихты, биологияны, экологияны, көркем әдебиетті жәнефольклорды, өнерді және басқаларды) сипаттайтын білім беру стандартының аймақтық компонентінің құрамдас элементі болып табылады.

Түйін сөздер: өлкетану, білім, тәрбие, отаншылдық, мәдениет

Summary

The organizational forms ofregional (local lore) studiesat school is considered in this article.Today,local historybecamean integral part ofthe regional component ofthe educational standardsthat reflectthe uniqueness ofthe edge(geography, history, biology, ecology, fiction and folklore, art, etc.), specific needs andinterests of the regionin the field ofeducation.

Keywords: Regional Studies, education, patriot, culture

УДК 371.9

ҚАЗАН ТӨҢКЕРІСІНЕН КЕЙІНГІ ЖЫЛДАРДА ҚАЗАҚСТАНДА ЖЕТІМ БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

С.Сахитжанова – *аға оқытушы*
Ә.Тасова – *магистр-оқытушы*

Кеңес өкіметі орнағаннан кейін Әлихан Бөкейхан жаңа өкіметке қызмет етуден бас тартқанымен, Алашына қызмет етуді борышым деп санайды. Өз елін алдыңғы қатарлы дамыған елдердің қатарынан көргісі келген ол сауатсыздықты жойып, балаларды жаппай оқытып, тәрбиелеудің маңызын жақсы түсінді [1].

Қазақстандағы ұлт мектептерін құру жылдарында елдің көшпелі өмірі, сонымен байланысты халықтың бытыраңқылығы, мұғалімдердің аздығы, оқу үйлері мен оқу құрал-жабдықтарының тапшылығы үлкен кедергі болды. Осы жылдары жетім қалған панасыз балаларды орналастыру жұмыстары жүргізіле бастады. Міне осы мәселе туралы Ә.Бөкейхан өзінің «Ауылдағы панасыз балаларды қорғау- зор міндетіміз» (Жаңа мектеп.-1926, №6, 3-5 б.) атты мақаласында сөз қылады. Бұл мақалада қазіргі балалардың болашақ елдің тірегі, бетке ұстар азаматтары болуы үшін уақыт оздырмай оларды оқытып, көзін ашып, тәрбиелеудің маңызын айтады. Алдымен елдегі оқу -тәрбие жұмысының жағдайына тоқталады. Төңкерістен бұрын қазақ елінің 10-15 пайызы ғана хат танығанын, оны да мектепте оқып емес, өз бетінше газет, қисса оқып танығанын, өйткені қазаққа арналған орта мектептің, қазақ тілінде оқытылатын бастауыш мектептің болмағанын, жоғарғы мектептерде оқитын қазақ баласының саны жүзге де жетпейтінін жазады.

Жетім, панасыз балалардың елде көбею себебіне тоқталады: «1914-1917-жылдарда жиянгершілік соғыс болды. 1916-шы жылы бұратаналар «окоп» қазуға айдалды. Ел шаруасы күйзелді. Ірі кәсіп тоқтап қалды. Фабрика-зауыттар қирады. Мектептер жабылды. Мектеп үйлері, солдат жататын казарма болды, ат қора болды, ауруларды, жаралыларды бағатын лазарет болды... Шала-жансар оқу-тәрбие оты бүтіндей сөнді... 1917-ші жылы азамат соғысы басталды. Кеңес үкіметі орнай бастады. Тап соғысы көп уақытқа шейін сөнбеді. Жердің алтыдан бірі Ресей мемлекеті ұлы жортуыл астында болды. Жеңілген капиталшылар банды болды, өрт салды. Кәсіп бүтіндей тоқталды. Ел ішін апат ауру қаптады. Ашаршылық кірді. Ел шыбындай қырыла бастады... Осындай сұрапыл мезгілдерде оқу-тәрбие жұмысы жесір қалды. Жетім-жесір панасыздар көбейді. Ашаршылықтан кейін қазақ ауылында котелок арқалаған жетім бала толып кетті». Яғни бірінші дүниежүзілік соғыс, азамат соғысы, осы соғыстардан кейінгі елдің күйзелуі, ашаршылық салдарынан жетім қалған балалардың санының артқандығын айтады.

1922-1923 жылғы есеп бойынша Қазақстандағы панасыз балалардың саны 180 мыңға жеткен, бұл есептің ішіне қазақ ауылдарындағы байлардың есігінде құлшылықта жүрген көп бала кірмей қалған, есебі алынбаған. Ал 3 жылдан соң 1926 жылғы есеп бойынша панасыз балалардың саны 30 мыңдай болған, оның 11 мыңы орналастырылған, ал қалғаны, яғни 19 мыңдай бала әлі де қаңғып жүрген. Автор бұл есепке де кірмей қалған ауылда жетім қазақ баласының көп екендігін, ол балаларды ертерек қамқорлыққа

алып, тәрбиелеудіңқоғам үшін маңыздылығын айтады: «Ашаршылық болып, балалардың панасыз қалғанына 5-6 жыл болып қалды. Ол күнде он жасар бала бұл күнде 16 жасар жеткіншек болды. Бірақ тәрбие көрмей, котелок арқалап қаңғып жүргендіктен салты бұзылды. Еңбек жасауға мойыны жар бермейтін болды. Осы күні темір жолдардың бойында мұндай «панасыз жеткіншектер» ұрлық жасайтын, кісі өлтіретін бұзақылар болды. Өздеріне «шпана» деп ат қойып, бұзықтықтарына мақтанатын салтқа түсті. Ауылдағы қазақ панасыздары шпана бола алмаса да, қайыр сұрап келіп, келген үйінің тұсау-шідерін ұрлап кететін дәрежеге жетті. Қысқасы панасыздар қоғамының залалды мүшесі болуға бет алды». Сондықтан панасыздарға жәрдемдесу үкіметтің негізгі мақсаты екендігін, яғни оларды залалды жолдан қайырып, еңбекке баулып, қоғамға пайдалы азамат етіп тәрбиелеудің қажеттігін, Қазақстан үкіметі оқу комиссариаты мамыр, маусым айларында осы жұмысты атқаратындығын мәлімдейді және осы уақыт аралығында жасалатын жұмыстарға тоқталады:

1) Барлық панасыздардың, әсіресе ауылдағылардың, дұрыс есебін алу;
2) «Балалар достары ұйымының», «балалар комиссиясының» қызметін күшейту;
3) Бұл ұйымдардың мүшелерінің санын, белсенді мүшелерінің санын дұрыс есептеу;
4) Бұлардың жұмысын ауыл арасына ендіріп, ауыл азаматтарының қатарына тарту;
5) Қаражат молайту;
6) Қамқор кеңестерін ашу;
7) Балалар үйлерін ашу;
8) Панасыз жеткіншектерін ұйымдастырып, жұмысқа үйрету... тағы осындайлар.

Үкіметтің бұл тілегі қазақ ауылында орындалатынына сенім білдіре отырып, бұл елдің болашағы үшін аса маңызды жұмысты қалың бұқараның, әсіресе оқытушылардың көмегімен аяқтауға болатындығын айта келе, соңғы сөзін оқытушыларға арнайды:

«Қалың бұқараның, надан қазақ бұқарасының көзі ашық оңды ұлдары, көш басшы көсемдері – оқытушылар. Панасыз балалардың ауылдағы қамқоры, оқытатын ұстазы – оқытушылар, ауылдағы барлық жұртшылық жұмыстарының ұстасы жұмысшылар, сондықтан біз панасыздардың тарихын, қалпын суреттеп өтіп, журналымыздың оқушыларын үкімет «үмесіне», май, июньде ашылатын екі жетілікке, белсенді жұмысқа шақырып отырмыз. Оқытушы бұл жұмысқа салақтық жасамас, белсеніп кірісер деп, сеніп отырмыз. Ауылдағы панасызды қорғау – зор міндетіміз!» [2].

Әр заманның өзіне сай танымы мен талабы болады. Алайда тамыры тереңнен нәр алып жатқан халықтық педагогиканың ұлы желісі ешқашан үзілмейтіні белгілі. Мектеп ісінде де, жоғары оқу орындарында да Алаш зиялыларының еңбектерін пайдаланудың маңызы зор. Ұлттық таным мен ұлттық сананың қаймағы бүтін, қалыбы таза сақталған өткен ғасырдың басындағы еңбектердің мазмұнында да осы идея басым болатын. Алаш зиялыларының еңбектерін зерделеудің болашақ ұрпаққа патриоттық тәрбие берудегі маңызын профессор Б.Әбдірайымов былай түсіндіреді: «Олардың өмірі – тарих hәм тағылым, ал асыл мұралары – рухани демеушіміз. Бүгінде ұлттық білім мен патриоттық сезім бізге ауадай қажет, сондықтан оған мемлекет тарапынан да баса мән беріліп отыр. Бұларды жүзеге асырудың сан түрлі жолы бар екені белгілі, мен солардың ішінде бірегейі ретінде Алаш зиялыларының еңбектерін атар едім. Олардың тіл мен мәдениетке және ұлтқа деген көзқарастарын қазіргі жастың рухани санасына сіңіру ісі терең ғылыми ізденістерді талап етеді» [3].

Ә.Бөкейхан қай жерде жүрсе де елінің зиялыларының басын біріктіріп, қазақ халқының жарқын болашағы үшін аянбай еңбек етті және халықтың жанашыры, қоғам қайраткері ретінде қазақ елінің басқа елдермен терезесі тең, болашағы жарқын болуын армандап, халықтың мәдениетін көтеріп, сана-сезімін оятуда сол кездегі қазақтан шыққан азғантай оқыған мұғалімдер қауымына арқа сүйеді, сенім артты.

1. Бөкейхан Ә. Таңдамалы (Избранное) Бас ред. Р.Нұрғалиев. А., «Қазақ энциклопедиясы», 1995.

2.«Жаңа мектеп» журналы, 1925, №3, 1926, №7, 8.

3.Б.Әбдірайымов. Ұлт дамуының жаңа кезеңі және Алаш мүддесі. «Әлем қазақтарының рухани сұхбаты: тіл, мәдениет және Алаш мұраты» Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. Алматы, 2008.

Аннотация

После Октябрской революции в казахской степи количество беспризорныхдетей выросло. Эту проблему рассматривает А.Букейхан в своей статье «Защита бездомных детей – наша задача», опубликованной в журнале «Жаңа мектеп». Он рассказывает о значении воспитания иобучения этих детей для их будущего, чтобы они выросли достойными гражданами своей страны.

Ключевые слова: дети-сироты, беспризорные дети, воспитание гражданина

Abstract

After October revolution number of street children grew in the Kazakh steppe. This problem is considered in the article A. Bukeykhan "Protection of Homeless Children — Our Task" published in the Zhana Mektep magazine. He tells about the value of education and training of these children for their future, that they can grew up peaceful country.

Key words: orphan children, homeless children, upbringing of citizen

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА

УДК 37.01

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ТАНЫМЫ – ҚҰНДЫЛЫҚ ТҰРҒЫСЫНДА

С.Т. Иманбаева – *Абай атындағы ҚазҰПУ нің профессоры, п.ғ.д.*
Ш.И. Джанзақова – *Х.Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің профессоры, п.ғ.д.*
Б.К.Мустафина – *Х.Досмухамедов атындағы Атырау мемлекеттік университетінің магистранты*

Түйіндеме. *Мақалада бастауыш мектеп оқушыларының өзіндік танымының қалыптасуын құндылық тұрғысында қарастыру көзделеді.*

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақ елі- мәңгілік ел» идеясы қоғам алдына рухы биік азаматтарды, өз- өзіне сенімі мықты патриот - азаматтардықалыптастыруды көздейді[1].

Үздіксіз білім беру жүйесіне«Өзін - өзі тану» пәнін енгізу арқылы тұлғаның“өзін-өзі тану”,“өзін-өзі бағалау”,“өзін-өзі жетілдіру”,“өзіне-өзі сену”, “өзін-өзі дамыту” сынды қасиеттердіменгерту, бойына сіңіру баса назар аударылуда.Қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде оқытылып жатқан«Өзін-өзі тану» пәнінің тұлғаның рухани - адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруда маңызы ерекше. «Өзін - өзі тану» пәні Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2010 жылы15 қаңтарда № 6 бұйрығымен1-11сыныптарға енгізілді. Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысымен 2012 жылы 29 маусымында № 873 бұйрығымен «Өзін - өзі тану» пәнінің кешенді типтік бағдарламасы оқу-әдістемелік құралдар білім беру жүйесіне енгізілді. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2013 жылы15 қаңтарда №11 бұйрығымен «Өзін - өзі тану» бойынша рухани – адамгершілік білім берудің республикалық кеңесі құрылды.

«Өзін - өзі тану»пәнітұлғаның бойындағы рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға бағытталады. Тұлға – бұл әлеуметтік байланыстардағы және әлеуметтік қатынасқа түсетін адам, қоғам мүшесі, оған қоршаған орта әсер етеді, ол саналы түрде адамдармен және әлеуметтік құбылыстармен қарым – қатынас орнатады.Қабылдау қабілеті әр адамда әр түрлі, бірақ жеке тұлға әлеуметтік ортада өзін дара ұстайды және өз қарым – қатынастары үшін есеп бере алады.

Мықты және Қуатты Қазақстанмемлекетін қалыптастырып дамытудаұрпақтың бойында ұлттық сананы, тарихи сананы қалыптастыруда үздіксіз білім беру жүйесіңбасты орын алатыны белгілі.

Н.Ә. Назарбаев «Біз өзіміздің тілімізді, дінімізді, жеке бас ерекшелігімізбен сақтай аламыз, және біз осы рухпен біздің жастарды тәрбиелеуіміз тиіс",-деген тұжырымыбілім беру жүйесінің негізгі идеясы болып табылады.

Тұжырымдамада «Өзін-өзі тану мен өзін-өзі дамыту қажеттілігін қалыптастыру- өзін-өзі тану жастарға қоршаған ортаны түсінуге, оған өзінің қатыстылығын саналы сезінуге, қоршаған ортаға өзінің көзқарасын жалпы адамзаттық құндылық ұстанымында жүйелеу,өзінің өмірлік ұстанымын анықтауға көмек беру үшін қажет. Өз өзін-өзі тануөзін дамытудың, жеке тұлғаның дербес белсенділік көрсетуінің, өзінің қабілеті мен әлеуеттік мүмкіндігін ашудың қажетті шарты болып табылады. Адам – адам, адам - қоғам, адам - техника, адам - табиғат жүйесіне терең білім қалыптастыру; Өзін-өзі танунәтижесінде адам өзінің дербес өсу және өзін-өзі жетілу қабілетіне ие болады. Сөйтіп, адам толысуын, өмір рахаты меноның мәнін жете түсінеді», - деген бағыт өзіндік танымы құндылық тұрғысында негізгі ұстаным болып табылады[2].

Бастауыш мектеп оқушыларының рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудың теориялық негіздері қазақ халқы рухани құндылықтарға аса мән бергені, ұлттық мәдениетімізді дамытуға, рухы биік ел болуға ұмтылғаны туралы ғылыми деректері аса құнды құжат болып табылады. Бүгінгі таңдағы “Қазақ елі – Мәңгілік ел”, “Нұрлы жол”идеяларынанда кезіндегі бабаларымыз негізін салған “Қасым ханның қасқа жолы”, “Есім ханның ескі жолы”, “Тәуке ханның Жеті жарғысы” идеяларының сабақтастығын

көреміз. Бүгінгі бізге жеткен ауызша және жазба мұралардан қазақ елінің рухы биік халық болғанын аңғаруға болады. Рух дегеніміз адамның ішкі жан дүниесі арқылы көрініс бере отырып, бүкіл ұлттың бойына сіңісті болатын асыл қасиет (туған жерге, елге, Отанға деген сүйіспеншілік, ұлы бабаң аманат-таған жерді көзіңнің қарашығындай сақтау, тілге деген құрмет, ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді білу, оның аманатретінде ұрпақтан - ұрпаққа жалғастыру, т.б.) тұрғысынан бағалауға болады.

Белгілі тарихшы М.Қозыбаев "Рух – туған жер, туған ел, ана тілі, ата тарихы, ұлт менталитеті ұғымдарымен, түйіндеп айтқанда, Отанмен тағдырлас. Рухты жан қара басын күйттемейді, олар, Отан, халық, ұлт деп толғанады. …Рух адам баласының жан дүниесінің арқауы"[3,254]. Ғалым рухты Отан-анамен, туған жер, туған ел, ана тілі, ата тарихы, ұлттық ділмен, тұлғаныңжандүниесімен байланыстырып беріп отыр.

Психолог О.С.Сангилбаевтың «Адамның өзінің құндылығы неден тұрады?» -деген сұрақ қоятын болсақ, онда жауаптар осыншама біржақты бола қоймайды дейді. Біреу талантқа, өзге біреулер басқа адамдармен қатынас орната білетініне үміт артатын болады, ал енді біреу өмірдегі және еңбектегі табыстарды қолайлы қалыптаса қалған жағдайлармен түсіндірер.

Отбасының, білім беру мекемелерінің міндеті ниет етілген нәтижелерге қол жеткізу мақсатында өсіп келе жатқан адамның тұлғасына тікелей әсер етуден емес, өзін-өзі құру, өзін қалыптастыру және өзін-өзі тәрбиелеуі үшін жағдай жасаудан, механизмдерін өзектендіруден тұрады», - деп атап көрсетулері тұлға-ның өзінің мүмкіндіктерін күн өткен сайын тереңірек танып-білуі, өз өмірі мен қызметінде максималды пайдалануа білуінен тұратының көреміз[4].

П.И. Пидкасистый құнды қатынастардытәрбие үрдісінің мазмұны ретінде ұсынады. Қарым - қатынас-кез келген ұстаздыңоқу - тәрбие үдерісінің негізгі ұстанымы болуы қажет екені белгілі.

П.И. Пидкасистый құндылықтарды жетіге бөліп қарастырады: құнды қатынастар- тәрбие үрдісінің мазмұны; адам құндылық ретінде; өмір құндылық ретінде;қоғам құндылық ретінде; еңбек құндылық ретінде; табиғат құндылық ретінде қарастырады (Кесте 1)

Кесте 1- Құнды қатынастар- тәрбие үрдісінің мазмұны (П.И. Пидкасистый бойынша)

№	Тақырыбы	Мазмұны
1	Құнды қатынастар-тәрбие үрдісінің маз-мұны	Қоршаған ортаның субъектілері мен объектілерінің санасында таңдалып жасалады.Объективтік шыңайылықтағы өзінің менін сезіну, түсіну. Қарым қатынасты құру, бағалау, өміріне «мен» қаншалықты қажет екеніе түсіну. Адамөміріне бағалы қарым қатынас.
2	Адам - құндылық ре-тінде	Адамең жоғары құндылық. Балалардыңадамдарға деген құнды қарым – қатынастарының қалыптасуын тәрбиелеу бағдарламасының негізін құрайды.
3	Өмір -құндылық ре-тінде	Өміргедеген бағалы қарым- қатынастар: әр адамның өмір сүруге құқығы бар; өмір көріністерінедеген қамқорлық қатынастарды сақтауға ұмтылу; өмірді оның әртүрлігімен қабылдау; өмірге қабілетіне қарай әсеретуі; адамның мәртебесіне сайкелетінөмір сүру салты; ойластырылған өмірлік көзқарас; өз өмірінің субъектісі ретінде оны саналы құру.
4	Қоғам -құндылық ре-тінде	Қоғам бала үшін құнды қатынастардың қалыптасуы. Отанға деген құнды қатынас. Адамға, табиғатқа, тілге, әдебиетке, өнерге, өз елінің тарихына, рәміздерге, қайраткер адамдарға, ғылыми жетістіктерге, барлық оқиғаларға, отандағы қайғылы, қуанышты, ұмтылыс тудыра-тын құбылыстарға қатынас.
5	Еңбек -құндылық ре-тінде	Еңбекке құндылық қатынас жоғарыда айтылған құнды қатынастарды жандандырады. Еңбекті бағалай білуі баланы жастайынан денелік және рухани істерге үйрете білуі кіреді.
6	Табиғат -құндылық ретінде	Білімнің маңызды бөлігі табиғатқа қатынас жүйесі болып табылады. Тұлғатабиғаттың бір бөлігі ретінде табиғатқа құнды қатынас ретінде, табиғат үйіндегі мәдениет жасампазы, саналы және шығармашыл, табиғатты сақтау және көбейту жауапкершілігін өзіне алады.

Жоғарыда П.И.Пидкасистыйдың айқындаған құндылық қатынастарынан тұлға бойындағы Отанға деген сүйіспеншіліктен бастап, адамға, табиғатқа, еңбекке, қуаныш пен қайғығадеген қатынастар арқылы олардың бойындағы рухты қалыптастыруға жағдай жасаудыңкепілі екенін көреміз[5].

Белгілі ғалым Н.Е.Щуркова адам мен адамзат үшін жасалатын құндылықтар жүйесіне; Адам, өмір, табиғат, қоғам, жақсылық, ақиқат, сұлулық, еңбек, таным, қарым-қатынас, ойын, еркіндік, бақыт, ар- ұят, теңдік, әділеттілік, бауырластықты, кеңпейілділікті жатқызады [6].

Ш.А. Амонашвили мұғалім нұр таратушы және сыйлаушы жан,оқушы нұр іздеуші жан,әрбір бала ақкөңілділік, кеңпейілділік, тәрбиелі, рухани -адамгершелігі дамыған, санасы жоғары, шығармашыл, игілікті іс- әрекет, білімдерді менгеруге, өз ойын еркін жеткізе алатын, ерік-жігері мықты, елін сүйетін, адамзат тарихының сан ғасырлық мәдениетін қастерлейтін тұлға ретінде қалыптасуы керек», -дейді. Баланы өзін-өзі жасап шығаруға қатыстыратын педагогика - нағыз гуманистік педагогика деп атап көрсетеді [7].

Ал, «Ұлттық тәрбие» атты оқу құралында тұлғаның қалыптасуында қоғамдағы рухани қарым - қатынастың көріну формасының бірі ретінде басым құндылықтарды төмендегідей бөліп көрсетеді:

Жалпыадамзаттық құндылықтар- адам өмірі, бостандық, отбасы, қарым - қатынас, адам бақыты, ұрпақ жалғастыру, еңбек ету, табыс, ынтымақтастық, белсенділік, тәуелсіздік, махаббат, заңдылық, еркіндік, мәдениет, бейбітшілік, денсаулық және т.б.

Жоғары сапа деңгейіндегіXXI ғасырдағынемесеәлемдік жүйедегі құндылықтар - адам құқықтары, демократия, азаматтық қоғам, өркениет, әлемдік мәдениет және т.б.

Әлеуметтік құндылықтар -әлеуметтік орта, статус, бедел, намыс, абырой, парыз, қарыз, тұрмыс, теңдік, еркіндік және т.б.

Рухани адамгершілік мәдени құндылықтар – өнер, мәдениет, әдебиет, тарих, тіл, діл, ар, ұят, дәстүр, әдет- ғұрып, салт, ұлттық дүниетаным, туыстық қатынастар, Отан, Ана, Жер және т.б.[8].

Рухы күшті халық тұрғандажер де, ел де бар, халық бар, сенің тілің мен мәдениетін дамиды, рухын биіктеп, әлемдік өркениет көшіне ілесе алатынмәңгілік елге айналады.

Рухани-адамгершілік құндылық адамның күнделікті өзінің табиғи жаратылысы мен өзін-өзі тану, қабылдауы, түсінуі, сезінуі арқылыішкі жан дүниемен, ішкі әлемменсыртқы ортаның ықпалы нәтижесінде дамып, қалыптасқантұлғаның тәрбиелік деңгейін, жеке -даралық қасиеттерінің сипатын айқындайды.

Бастауыш сынып оқушыларының рухани - адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруда алдына қойылған негізгі ұстанымдар: бірінші, оқушы өзінің іс – әрекетін бақылау, яғни өзін-өзі бақылау, әр жасаған іс-қимылын, яғни, өзін-өзі талдау, тұлғасын үлгілеу, өз басындағы қасиетте, жүріс-тұрысында динамикалық өсуін анықтап, өз тарапынан және мұғалім тарапынан бағалау негізгі орын алды.

Қазіргі педагогика ғылымында оқушынысубъект тұрғысынан қарастыру мәселесі алға қойылғаны белгілі. Өзін -өзі тану–кез келген тұлға өзің субъекті тұрғысынан қарастыра отырып, ішкі кедергілерді жеңу, өмірде өзінің нақты орнын табуы, қабілеттілігін дамыту негізгі құндылық тұрғысынан қарастырамыз. Оқушы бойындағы сүйіспеншілік, мейірімділік, қайырымдылық, қамқорлық, сыйластық секілді рухани құндылықтарды қалыптастыруға бағыттай отырып, көзделген нәтиже- оқушының шығармашылық дамуы, өз бойындағы жағымды қасиеттерді аша білуі, мінез- құлық мәдениетініңқалыптасуы және қоғамдық әлеуметтік ортада өзін –өзі ұстауында рухани құнды қасиеттердің нақты көрініс беруі.

Бастауыш сынып оқушыларының рухани - адамгершілік құндылықтарын өзін-өзі тану арқылы қалыптастыру дегеніміз – рухы биік, қайырымдылықты, ізгілікті, тазалық пен арлылықты өз бойына сіңірген, елі мен жерін сүйетін, білімді менгерген тұлға деп қарастырамыз.

1. *Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы-2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» жолдауы. – Астана, 2013.*
2. *Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбиетұжырымдамасы.Білім және ғылым Министрінің 2009 жылғы 16 қарашадағы № 521 бұйрық.Астана. -2009. – 29 б.*
3. *Қозыбаев М.Қ. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: Қазақстан, 1994. – 192 б.*
4. *Пірәлиев С.Ж., Саңғылбаев О.С., т.б.Өзін тану және дамыту (оқу құралы) – Алматы: Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, 2011. -250 бет.*
5. *Пидкасистый П.И. Педагогика. Аударғандар: Г.К.Ахметова, Ш.Т.Таубаева. Алматы: Қазақ университеті, 2006. – 336 бет.*
6. *Шуркова Н.Е. Практикум по педагогической технологии. –М.: 1998.*
7. *Амонашвили Ш.А.Основыгуманной педагогики.Школа жизни. Книга 3. Грузия. 2011.*
8. *Пірәлиев С., Иманбаева С.Т., Төлеубекова Р.К., Шолпанқұлова Г., Нұрғалиева Д. Ұлттық тәрбие. Оқу құралы. Алматы: Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. 2014. – 229 б.*

Резюме.В статье рассматриваетсяформирование самопознанииучащихся начальных школкакосновы личностнойценности.

УДК:373.016:81

ОҚУШЫЛАРДЫҢКОММУНИКАТИВТІКТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ТЫҢДАЛЫМЖӘНЕСӨЙЛЕСІМАРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Ж.М Ргаева – *2- курс магистр, екі шет тілі.,*
С.А Аскарова – *ф.г.к доцент, ғылыми жетекші Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы*

Аңдатпа: Қазіргі таңда шетел тілін оқытуда оқушылардың танымдық, коммуникативтік дағдыларын сөйлесім арқылы дамыту мәселесі өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Сөйлеу әрекеті оқу әрекетімен тікелей байланысты, коммуникативті оқыту үдерісінде білім беру ауызша (тыңдалым, сөйлесім) жасауға тарту, қарым−қатынас жасай білу дағдысын қалыптастыру және дамытумен тығыз байланыста болады.Сондай−ақ,шетел тілін оқытудың жаңарту мәселесіне ерекше мән беріліп, инновациялық тәсілдерімен жаңаша оқыту технологиясын енгізіп оқушылардың қазіргі қоғамға сай білімді, кез-келген жағдаятта жоғарғы деңгейдегі мәдени қарым-қатынасты меңгерген,өзін-өзі басқара алатын, шығармашылық ізденістегі құзіретті тұлғаны қалыптастыру.

Шет тілін оқыту барысында сөйлесім, тыңдалым арқылы коммуникативті танымдық құзыреттілігін қалыптастыруда оқушылардың тілі оқытылатын елдің мәдени құндылықтарымен, оның тарихымен, географиясымен, әдебиетімен, ғылымымен, өнерімен танысуына мүмкіндік береді және сөйлеу этикасын орынды пайдалануды талап етеді. Мақалада шетел тілі сабақтарында коммуникативті танымдық, құзіреттілікті дамыту мәселесі коммуникативті сабақ түрлері берілді және оны сабақ барысында қолдану жолдары саралап қарастырылады.Қазіргі таңдағы үздіксіз жаңарып жатқан қоғамда өзге басқа дамыған елдермен қатар тұрып,өзге шетел мамандарына тең сөйлесе алатын іргелі ел болуымыз –білікті мамандарды даярлау қажеттілігінің дәлелдемесі.

Тірек сөздер: коммуникативті құзіреттілік, танымдық құзіреттілік, мәдени құндылықтар,когнитивті лингвистика, сөйлеу этикасы, грамматикалық құрылым, тілдік бірліктер, фразалық тұтастық, сөйлеу әрекеті, оқыту технологиясы.

Қазіргі таңда шетел тілін оқытуда оқушылардың танымдық, коммуникативтік дағдыларын сөйлесім арқылы дамыту мәселесі өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Сөйлеу әрекеті оқу әрекетімен тікелей байланысты, коммуникативті оқыту үдерісінде білім беру ауызша (тыңдалым, сөйлесім) жасауға тарту, қарым-қатынас жасай білу дағдысын қалыптастыру және дамытумен тығыз байланыста болады. Сонымен бірге шетел тілін оқытудың жаңарту мәселесіне ерекше мән беріліп, инновациялық тәсілдерімен жаңаша оқыту технологиясын енгізіп оқуышылардың қазіргі қоғамға сай білімді, кез-келген жағдаятта жоғарғы деңгейден мәдени қарым- қатынасты меңгерген өзін-өзі басқара алатын шығармашылық ізденістегі құзіретті тұлғаны қалыптастыру. Қазіргі таңдағы үздіксіз жаңарып жатқан қоғамда өзге басқа дамыған елдермен қатар тұрып, батыспен байыпты сұхбат құрып, шығыспен шынайы қатынас орнатып, түстіктегі жұрттармен тең сөйлесе алатын іргелі ел болуымыз – білікті мамандарға тәуелді екендігін тағы да да көрсетті. Осыған орай,«Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанды» құру біздің алдымызға үлкен мақсат қойып отыр.Ол – жеке тұлғаның және қоғамның, «парасатты экономиканың» қажеттіліктерінің қанағаттандыру үшін бәсекелестікке қабілетті білім беру жүйесін қалыптастыру. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкүндіктері» атты Қазақстан халқына 29 қаңтар 2010 жылғы жарияланған жаңа Жолдауында білім беру туралы «Жоғары білім сапасы ең жоғары халықаралық талаптарға жауап беруі тиіс. Елдегі ЖОО – лар әлемнің жетекші университеттерінің рейтингіне енуге ұмтылулары керек.2015 жылға қарай Ұлттық инновациялық жүйе толыққанды жұмыс істеп, 2020 жылға қарай елде енгізетін талдаулар,патенттер мен дайын технологиялар түрінде нәтижелерін беруге тиіс» - деп арнайы атап көрсетілген.**[1]**

Қазіргі кезеңде шетел тілін оқытуда студентттердің коммуникативті- когнитивті әрекетін және сөйлеу дағдысын дамыту ең маңызды. Ол - жоғарыда атап өткендей,сөйлеу әрекетін туғызу мен қалыптастыру үрдісін жоғары деңгейде ұйымдастыра білу. Шетел тілінде сөз әрекетінің жоғары деңгейде болуы коммуникативті – когнитивті әрекет элементтерінің оқушылардың бойында толық қалыптасуынан көрініс табады. Олар: коммуникативті – когнитивті әрекет,когнитивті коммуникативтік дағды. Аталған элементтерді шетел тілдерін оқып үйренудіңсөйлесім әрекетінде қалыптастыружәне оны студенттердіңбойында толық көрініс табуына мүмкіндік жасап,басқара білу де оқытушының шеберлігіне байланысты екендігін көруге болады. Яғни, оқытушының коммуникативтік тәртіп аймағында білім (қажетті тілдерді білу, педагогика және психология, логика, риторика, мәдениет және сөйлеу аймағындағы білімі) және коммуни-кативтілік және ұйымдастырушылық қабілеті (іскерлік қатынастарды нақты және жедел орнату, белсенділік таныту, тұлғаны дұрыс қабылдау және түсінунегізінде психологиялық әсер ету, қоршаған ортамен және оқшауланған адамдармен біріккен іс-әрекет кезінде белсенді әрекет жасау) болуы қажет. Сонымен қатар, оқытушы вербальды және вервальды емес қарым-қатынас мәдениетін (сөйлеу техникасы,

риторикалық амалдар, аргументация техникасын және шарттасуды жүргізу, кәсіби педагогикалық әдеп ережелерін сақтау, ұғымдық категориялық ақпаратты мақсатты түрде қолдану, сөйлеу мәдениетін меңгеру, вербальды емес құралдарды қолдану) меңгеруі тиіс.

Коммуникативті әрекет-шетел тілінің грамматикалық құрлымы мен тілдік бірліктердің қызметін толық білетін, лингвистикалық білімі сөз әрекетінен сөйлеу түрі жоғары деңгейде көрінетін, шетел тілінде еркін қарым -қатынас жасай алатын адамның тілге деген қабілеттілігі болса, коммуникативті – когнитивті дағды белгілі- бір тілдік ортада немесе арнайы ұйымдастырылған оқу үрдісінде қалыптасады. Студенттердің коммуникативтік- когнитивті дағдысын дамытуда мәтінмен жұмыс жасау аса маңызды орын алады. Мәтін лингвистикасы–өзінің теориясы мен практикасы бар салыстырмалы түрде алғанда жас (ХХғасырдың ортасы) дербес ғылым және оқу пәні. Мәтін лингвистикасында мәтіннің негізгі екі объектісі айқындалады:

- тұтас сөйлеу шығармасы– сөйлеудің кең мағнасындағы мәтін,макромәтін;
- күрделі фразалық тұтастық немесе күрделі синтаксистік тұтастық сөйлеудің тар мағнасындағы мәтін, микромәтін.

Қазіргі педагогика ғылымында негізгі базалық ілімдердің бірі «құзіреттілік» болып отыр.Құзіреттілік ұғымыбілімбілік және дағды ББД сияқты ұғымдарды қамтиды.Құзіреттілік оқыту нәтижесін білім және білік ғана емес сонымен бірге ол оқушылардың шығармашылық ізденіс нәтижесі тәжірибесі мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. .Құзіреттілік дегеніміз – тұлғаның бойында білім, дағды, іскерлік, ерік күш – жігердің болуы.Ол,ең әуелі мектептегі оқыту үрдісінде қалыптасады**[2].**Құзіреттілік – оқушының алған білімі мен дағдыларын тәжірибеде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешу үшін қолдана алу қабілеттілігі. Сонымен, оқытудағы құзіреттілік білім беру нәтижесі ретінде оқыту сапасын қаматамасыз етеді және кешенді әдіс-тәсілдерді жүзеге асыруды, мектептегі оқыту сапасын бағалаудың біртұтас жүйесін құруды талап етеді. Құзіреттілік,нақты құбылыстарды танып білу мен түсіндіруде қазіргі заманғы техника мен технологияны игеруде практикаға ұштастырунда өзінің кәсіби білім алуға дайындығын бағалауда өмірден өз орнын таба білуге,өмірдегі кездесетін жағдайаттарды шешуге байланысты мәселелерді шешу біліктілігінің болуы.

Шетел тілі сабақтарында оқушылардың танымдық коммуникативтік құзіреттіліктерін қалыптастыру мен дамытудың маңызы зор.Ол үшін оқушылар қарым –қатынас моделдерін мәдениеттік стереотиптерді,мәдениет образдары мен символдарын білулері тиіс. Оқушылардың шетел тілінде емін еркін сөйлесуін қамтамасыз ете алады.«Коммуникативтік құзіреттілік» (латынның «***COMPETERE***»- қол жеткізу, сәйкес келу, сөзінен шыққан)- қажетті тілдерді,қоршаған адамдармен және оқиғалармен әрекеттестікте болу тәсілдерін білуді,топта жұмыс жасау дағдыларын,ұжымдағы әр түрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеруді қамтиды.

Коммуникативтік құзіреттілік- екінші тілді үйренуші оқушыларға тілдің заңдылықтарын жаттанды үйретпей,сол тілді тілдік және қатысымдық тәсілдерді орынды қолданумен байланыстыру. Коммуникативтік құзіреттілік жеке тұлғаның рухани өсуін қалыптастырады, адамдарды түсіне білуіне көмектеседі **[3].** Білім берудің негізгі нәтижесі ретінде мектеп түлегі оқушыда, яғни жеке тұлғада төмендегі құзіреттіліктер болуы міндетті. Құндылықтарды бағалау қасиеті – жаңа қоғам өмірінде өз ролін таба білу, біліктілігі, азаматтық белсенділігі, саяси жүйені тусіну, ең алдымен–Отанының шынайы патриоты болу. Өз халқының және әлем елдерінің мәдениетін тусіну, білу, бағалау, жалпы адамзаттық мәдениеттің жетістіктері мен этномәдени құбылыстарды тану. Адамдар мен өзара іс – әрекет және қарым – қатынас жасау тәсілдерін білу, түрлі әлеумметтік топтармен жұмыс істеу. Өз бетінше іздей білу, талдау, таңдап алып өзгерте білу, ақпараттық технологияны игеру. Жанұяда, еңбек, экономикада, саяси, қоғамдық азаматтық тәжірибе мен білімге ие болу. Әлеуметтік – қоғамдық жағдайларға нақты талдау жасап,шешім қабылдай білу. өзіндік қадір-қасиет сезімін ұйымдастыра білу,өз мүмкіндігін нақты даму жоспарларымен салыстыра білу. Оқыту үдерісін оқушының өз еркімен білім алуына, материалды ойлау қабілетіне бағыттауға,оқытуды жаттанды түрде емес шығармашылықпен меңгертуге көңіл бөлу қажет. Оқушы қиял жүйрік,жан дүниесі нәзік, өзін қызықтырған істе белсенді, ақыл – қабілеті дамыған, сондықтан шығармашылық оған шын ләззат, қуаныш сезімін әкелуі тиіс. Оқушылардың шығармашылығын дамыту жолдарын ақпараттық және коммуникативтік құзіреттіліктер арқылы іске асыруға болады.Осыған орай заманауи шетел тілі сабағы оқушылардың бойында коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыруға және дамытуға бағытталған болуы қажет.Ең алдымен оқушылардың тілдік құзіреттілігін дамытуға көңіл бөліну керек,атап айтқанда берілген тақырып көлемінде оқу,сөйлеу,жазу және тыңдап түсінуде мәдениетаралық қарым – қатынас құруға жаттықтыру.Осы мақсатқа жету үшін коммуникативтік үлгіде сабақтарды ұйымдастыруға үлкен мән берілуі тиіс.Олар төмендегідей сабақ түрлерін өткізу:

- ✓ Жарыс сабақ
- ✓ Ойын сабақ
- ✓ Экскурсия сабағы
- ✓ Музыкалық калейдоскоп сабағы
- ✓ Хайуанаттар әлеміне саяхат сабағы
- ✓ Театрланған қысқа көріністер сабағы

Жоғардааталған танымдық коммуникативтік үлгідегі сабақтар оқушылардың бойындағы адамгершілік қасиеттерге баулыйды,оларды әдептілік пен игілікке,достыққа,саналылыққа қалыптасуына,халықтар арасындағы ынтымақтастық пен бірлікке, сыйлаымды қарым – қатынасқа, жауапкершілікке ықпал жасайды. Мұндай сабақтарда оқушылардың ұжымдық ой – пікірлері қалыптасып,сыныптағылардың пікірі бойынша өзіндік ойларын бекітуді көпшілікпен қарым-қатынаста болуды жолдастарының жауаптарына пікір айтуды,дұрыс ұсыныс жасай алуды үйренеді. Сабақта ағылшын тілінде сөйлейтін мемлекеттердің мәдениеті менөз елінің мәдениетін қатар қарастыру оқушылардың әлеуметті мәдениеттілік құзіреттілігін дамытуға ықпал етеді.**[4]**

Жалпы коммуникативті құзіреттілікті дамытуда рөлдік ойындардың орны ерекше. Себебі ойын оқушылардың бір бірімен,мұғаліммен әрекеттесуге деген талпынысын жандандырады және әңгімелесу барысында мұғалім мен оқушы арасындағы дәстүрлі кедергіні жойып,еркін әрекеткеталпындырады.Ойын өз өзіне сенімсіз,ұялшақ балаларға сөйлеу арқылы сенімсіздіккедергісін жоюға көмектеседі.Ойын арқылы оқушылар әңгімені бастау, оған ілесу, қолдау, әңгімелесушінің сөзін бөлу,оның ойымен келісу немесе келіспеу,сұрақтар қою сияқты қарым – қатынас элементтерін меңгереді.Рөлдік ойын сезімтал болуды үйретеді.**[5]**

Шет тілін практикалық тұрғыда меңгеруге үйретккенде оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге баулып, алған білімін, икемділік дағдыларын жаңа жағдайларға тап болған кездерде шығармашылықпен қолдана білуге машықтандыру көзделеді.**[6]** Шет тілін оқыту барысында сөйлесім,тыңдалым арқылы коммуникативтіктанымдық құзіреттілік қалыптастыру мақсатында мәтін мазмұны мен шет тілін үйрету құралдарын ұштастыра отырып, оқушыларды тілі оқытылған елдің мәдени құндылықтарымен, оның тарихы, географиясы, әдебиеті, ғылымы, өнерімен танысуына мүмкіндік береді. Ең бастысы сөйлеу этикасын орынды пайдалануды талап етеді. Шет тілі арқылы басқа пәндерден өтілген, бір мезгілде игерілетін материалдар негізінде және алдағы уақытта өтілетін материалды қабылдауға дайындық барысында әр түрлі пәнаралық байланысты жүзге асыруға мүмкіндік жасайды.

Жоба технологиясының ерекшеліктерінің бірі – жеке тұлғаға бағытталған міндеттің болуы.Егер теориялық мәселе берілсе, онда жоба технологиясының процесі оның шешімін табу, ал, практикалық мәселе берілген жағдайда оқушылардың міндеті осы мәселенің нақты шешімін тауып, нәтижелерін тәжірибеге енгізу болып табылады.Мәселені шешу оқушының зерттеу, ізденісәдістері мен құралдарын камтиды. Шетел тілін оқытудың қазіргі амалы ретінде жоба технологиясы шетел тілінің коммуникативтік біліктіліктің барлық компоненттерінің нәтижелі дамуын, екінші тілдік тұлғаның қалыптасуын қамтамасыз етеді. Шетел тілін оқытуда аталған амалдардың негізі идеясы нақты күш пен назарды түрлі жаттығуларды орындаудан оқушының белгілі бір тілдік құралдарды меңгеруін талапететін белсенді ойлау әрекетіне ауыстыру болып табылады.

Жоба технологиясы әр түрлікоммуникативтік дағдылар мен іскерліктерді қолданудың көзі болып табылады. Бұл өз кезеңінде оқушылардың түрлі саладан алған білімдерін кеңейтіп тереңдетуге , өздері және өз өмірлері үшін маңызды болып табылатын жағдайлар туралы өз ойларымен бөлісуге мүмкіндік береді.Тіл және оқушының қажеттіліктерін байланыстыру, яғни оқушылардың мұғаліммен өз ойымен бөлісуге қажеттілігі, іс-әрекеттің мақсаты мен оқушының қызығушылығы сәйкес келген жағдайда шет тілін оқытудың коммуникативтік амалының негізі болып табылады.

Демек, жоба технологиясы арқылы интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани сияқты жеке қасиеттердің қалыптасуына өзін-өзі дамытуға, оқу-тәрбие процесін тиімді пайдалануына ықпалын тигізеді. Жоба технологиясы оқушының коммуникативтік біліктіктің барлық бөліктерін тиімді қалыптастыратын жаңа әдіс.

Қорыта келгенде, студенттердің коммуникативті-когнитивті дағдысын дамытудағы оқылым және сөйлесім дағдыларын дамытуда мәтіндерді қолданумен қатар, біз оларды жай ғана бір тілден екінші тілге аударып қана қоймаймыз,мәтінді тереңінен түсініп оқу арқылы студенттердің когнитивті танымын да кеңейтуге ерекше көңіл бөлеміз. Шын мәнінде, шетел тілін үйретуде танымдық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру-ең өзекті мәселе;Сондықтан оқушылар заманауи талапқа сай білімді, жан-жақты, шетел тілінде өзі ойын еркін жеткізе алатын,кез келген жағдайда тілдік қарым-қатынасқа баратын,

мәдениетті, бәсекелестік құзіретті үлгідегі сабақтар оқушылардың коммуникативті құзіреттілігін дамытуға ой-өрісін кеңейтуге,өзіндік көз қарастарын қалыптастыруға, білімін сапалы да терең меңгеруге, ең басты мәдени қарым –қатынаста шетел тілін еркін сөйлеуге дағдыландырады.

1. «Жаңа онжылдық –жаңа экономиялық өрлеу-Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері»аттыҚазақстан халқына жолдауы.29 қаңтар,2010 жыл.

2. Шет тілін оқыту әдістемесі.4(24) Жаңа типті мектеп бағдарламасы.

3. Шет тілін оқыту әдістемесі. 2 (34) . Бас редактор:Ш.Б. Бәйшен. Жоба технологиясы-оқушылардың коммуникативтік біліктілін дамытудың жолы.

4. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения.-М ,2000.

5. Шадриков В.Д. Новая модель специалиастов инновационная подготовке и компетентный поход. Высшее образование сегодня. 2004.№8

6. Мильруд Р.П. Компетентность в изучении языка//Иностранные языки в школе. -2004-№7.-С.

7. htth://www.izden.kz|referattar|kazak-tili-men-debieti-pedagogika

Аннотация:В настоящее время развитие познавательных, коммуникативных навыков учащегося в преподавании иностранному языку через разговорную речь являетсяоднимизактуальных проблем. Разговорная деятельность тесно связаносговорением, устная (слушание, говорение) речь в коммуникативном процессетесно связано с образованием и развитиемкоммуникативного навыка.

Также, сформироватьконкурентоспособную творческую личность,приобретавшуювысокоекультурноеотношение в любой ситуации, уделивший особое внимание к инновационным проблемампреподавания иностранному языку применяяновые педагогическиетехнологии с помощьюинновационныхподходов, являетсяодним из актуальных проблем.

В формировании коммуникативной когнитивнойкомпетенции через говорение и слушаниев процессе преподавания иностранному языку требуетэффективно применять этику говорения и дает возможность ознакомиться с культурными ценностямистраны,истории, географии, литературы, науки и искусства. В статье рассматриваются проблема развития коммуникативной когнитивной компетенции на уроках иностранного языка, виды коммуникативного урокаи пути использования их на уроках.

В настоящее время, будучи конкурентоспособнойстраной с другими развитыми странами и говоря с ними на том языке, которыеони говорят, - является доказательствомпотребностиподготовки конкурентоспособных специалистов.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, когнитивная компетенция, культурные ценности,когнитивная лингвистика, этика говорения, грамматическая структура, лингвистические единицы, фразовая единица, говорение, педагогическаятехнология

Annotation: At presentthe developmentofcognitive, communicativeskillsofpupils in teachingforeign language through speakingisone ofthe actual problems. Speaking activityis closelyconnectedwithreading activity, oral (listening, speaking) speech in communicative process is closely connected with the formation and developmentofcommunicative skill.

Also, toformcompetitive creative educatedpersonalitythat have acquired high culturalrelation in any situationhaving paid special attention to the innovative problems ofteaching foreign language, havingincludednew teaching technologies with the help ofinnovative approaches.

In forming communicative cognitive competencies ofpupils through speaking and listening in the process ofteaching foreign language requires to use effectively speaking ethics and gives possibility to acquaint with the cultural values ofthe country, its history, geography, literature, science and art. The problem of development ofcommunicative cognitive competence at the lessons offoreign language, types of communicative lesson have been given andthe ways ofusage at the lesson are thoroughly considered in the article. At present having been the competitivecountry with other developed countries and speaking with them at that languagethat they speak is the proof ofnecessity ofpreparing competitive specialists.

Key words: communicative competence, cognitive competence, cultural values, cognitive linguistics, speaking ethics, grammatical structure, linguistic units, phrasal unit, speaking activities, teaching technology.

УДК:ОӘЖ 372.851

ЖЕТКІНШЕК КЕЗЕҢДЕӨЗІН-ӨЗІ ЖЕТІЛДІРУ САТЫЛАРЫ МЕН ДАМУ КЕЗЕҢДЕРІ

З.Б. Қабылбекова, Ә.Ә. Жолдасбеков, Ш.Е. Рсмаханбетова, Г.Накыпбек –
Қазақ инженерлі-педагогикалық Халықтар достығы университеті,
М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстанмемлекеттік университет,
Шымкент қ., Қазақстан

Аннотация

Өзін-өзі тәрбиелеу - жеке тұлғаныңөз кемістіктерін жою мақсатында жасайтын саналы, жүйелі іс-әрекеті және даралығынн қарастыратын, әлеуметтік талаптарға жауапкершілігін дамытатын жағымды қасиеттерін қалыптастыру үрдісі.Өзін-өзі тәрбиелеу жеке феномен ретінде философия, педагогика, психология және физиология салаларының ғалымдарымен зерттеліп келеді.

Өзін-өзі тәрбиелеу, тәрбие сияқты жеке тұлғаны қалыптастырудағы қоғамдық міндетті атқарады. Өзін-өзі тәрбиелеу - жеке тұлғаның өнегеліқасиеттерінің қалыптасуының мақсаттылығы, ерікті, сапалы үдерісі. Сондықтан өзін-өзі тәрбиелеуді жеке тұлғаның қоғамдық талаптағы және жеке даму бағдарламасына жауап беретін, қасиеттерінің қалыптасуына бағытталған саналы, өзімен жасалатын жоспарланған жұмыс ретінде сипаттауға болады.Өзін-өзі тәрбиелеудегі қажеттілік сыртқы жағдайлармен және тәрбиелеумен ұштасқан. Ол дамып келе жатқан жеке тұлғаның табиғи қажеттілігі ретінде пайда болады және өздігінен прогрессивті дамуға әсерін тигізеді.Өзін-өзі тәрбиелеу динамикалық үрдіс. Ғалымдардың зерттеулерібойынша жасөспірімнің дамуымен өзін-өзі тәрбиелеудің мақсаты мен тәсілдері өзгереді. Мақсаттары шындыққа сәйкес және жеке басының негізгі өмірлік бағытымен байланысты болады. Сондай-ақ өзін-өзі тәрбиелеудің тәсілдері де қалыптасады.

Бұл мақалада өзін-өзі тану және өзін-өзі білім үдерісінің психологиялық-педагогикалық аспектілері қарастырылған. Атап айтқанда, өзін-өзі тәрбиелеудіңбазалық деңгейлері, түрлері мен құрылымдық элементтері көрсетілген.

Түйін сөздер: өзін-өзі тәрбиелеу, тұлға, индивид, тұлғаның өзіндік белсену мақсаты, тұлғаны қалыптастыру, жеткіншек кезеңі, тәрбие үдерісі.

Өзін-өзі тәрбиелеу тұлға дамуының заңды құбылысы. Өзін-өзі қоғамды құрылымға байланысты түрлі бағыт, индивидтік қалыптасуында үлес салмағы және пайдалы әрекеттік коэффициенті бар. Адам қоғам мүшесі болғандықтан, оның тәрбиесіне және өзін-өзі тәрбиелеуіне көп факторлармен қоса, өмір жағдайлары да әсер етеді.

Зерттеушілердің айтуы бойынша өзін-өзі тәрбиелеу күрделі үрдіс. Бірақ реалды үрдіс және бұл құбылысты зерттеу кезінде, оның өтуінің объективті заңдылықтарын біліп, оларды қолдану қажет.

Бірқатар зерттеулер бойынша (А.Я.Арет, А.А.Бодалев, А.Г.Ковалев, И.А.Кочетов, Ю.А.Самарин, Ж.И.Намазбаева) өзін-өзі белсенді түрде тәрбиелеу қажеттілігі тұлғаның жеткіншек жас кезеңінде көрініс береді. Аталған ғалымдардың зерттеулері бойынша көп жағдайларда оқушылардың «өзін-өзі тәрбиелеу қажеттілігі» ұғымы 5-6 сыныптарда пайда болады. Бұл пубертатты немесе өтпелі кезең болып табылады.

Жеткіншектік кезеңде белсенді өзіндік тәрбие үдерісі басталып, адамның кейінгі бүкіл өмірінде түрлі формада жалғасатынын айтып өту керек. 12-13 жасқа жеткен кезде балалар алғаш рет интеллектуалды және дербес өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктері жайында ойланып, осы мақсатқа қол жеткізу үшін саналы, мақсатты түрде әрекеттер жасай бастайды.

Өзіндік тәрбие нақтылы даму жолынан өтеді. Егер оның негізгі жастық сатыларын қамту мүмкіндігі болса, онда оның жас ерекшеліктерін ескере отырып қалыптасуының тұтастай жолын төмендегідей сатылап зерделеуге болатыны анық.

Бірінші саты – физиологиялық және ерікті өзіндік тәрбиелеу, жасөспірімдік шақ. Бұл жастағы негізгі мақсат – жеткіншекті ерікті және физикалық жетілдіру, ал міндет – арнайы құралдар мен жаттығуларды қолдану арқылы ерлік, шыдамдылық, төзімділік, батылдық және т.б. тұлғаның ерікті қасиеттерін жақсарту болып табылады. Бұл физикалық дамуға да қатысты, себебі осы шақта көптеген балалар дене тәрбиесі мен спортпен шұғылдана бастайды.

Екінші саты – өзін-өзін рухани жетілдіру. Бұл кезеңдегі өзіндік тәрбиенің мақсаты – рухани, моральды даму, адамгершілік, мейірімділік, қамқорлық, достыққа адалдық, сүйікті адамына адалдық, қиын кезде қол ұшын беру және басқа да тұлғалық қасиеттер мен құндылықтардың қалыптасуы.

Үшінші саты – кәсіби өзіндік тәрбие.Өмірдің бұл кезеңін іскерлік өзін-өзі жетілдіру уақыты ретінде қарастыруға болады. Бұл кезеңде таңдап алынған мамандық бойынша табысты жұмыс істеу үшін маңызды қабілеттер, білім-біліктерді қосқанда адамға қажетті кәсіби қасиеттердің бүтіндей кешені дамиды.

Төртінші саты - әлеуметтік-дүниетанымдық өзіндік тәрбие. Бұл кезеңде өзін-өзі жетілдіру міндеті әлеуметтік ұстанымды, дүниетанымды, өмірге нақтылы көзқарасты қалыптастыру болады.

Кейде адамның өзіндік белсендіру мақсатын жүзеге асыруға сәйкес келетін бесінші саты да кездеседі. Гуманистік психологияда бұл саты дербес дамудың жоғарғы сатысы деп белгіленеді.

Адамның өзіндік тәрбиесін дамытуда жоғарыда айтылып өткен бес сатының екеуі жасөспірімдік және ерте бозбалалық шақтарға тура келеді. Бұл жылдары дербес өзін-өзі жетілдірумен айналысудың нәтижелілігі адамның тұлға ретіндегі мінезін анықтайды.

Ересек адамның жасөспірімді өзіндік тәрбиелеуге қызығушылықпен, белсенді атсалысуы оған әдетте өз күштеріне сенуге, аталмыш жасқа тән дағдарысты құбылыстар мен кемшіліктерді жеңуге жәрдемдеседі.

Жеткіншектер мен бозбалалардың өзіндік тәрбиесінде ересек адам үлгісі үлкен рөл атқарады. Бұл жастағы балалар көбіне ересектерге еліктеп, өздерінен жасы үлкен адамдардан байқайтын дербес қасиеттерді бойларына сіңіруге тырысады.

Жеткіншектердің өзіндік тәрбиеге қабілетін анықтау үшін келесі деректерді ескеру қажет:

1. Өзіне деген көзқарасын төменгі көрсеткіштер арқылы анықтау:

а) оң көрсеткіштер: талап, өзінің күштері мен мүмкіндіктерін объективті бағалау, өзін-өзі сынау, кемшіліктеріне сын көзбен қарау т.б.;

б) кері көрсеткіштер: өзін-өзі асыра мақтау, өзін сынамау, өзін тыныш-тандыру, кемшіліктері мен қателіктерін ақтап алу, мақтансүйгіштік, өзгелерге жоғары талаптар қою.

2. Өзін жоғары санауға бағытталу: көшбасшысы болуға, ұжымда жоғары орынға ие болуға, ересектер алдында ұтымды көрінуге, басқаларды ұрыстыруға ұмтылу, принципсіздік, мансапкершілік, қате ұстанымдарға ұмтылу.

3. Тұрақты түрде көрінетін және өзін-өзі тәрбиелеуде қолданылатын жеке тұлғалық қасиеттер.

4. Қоғам талаптарына сай оң қасиеттер, дағдылар мен мұқтаждықтар.

5. Өзіндік тәрбиеге кедергі келтіретін және қажетті бағытта түзетілуге тиістеріс қасиеттер.

Жеткіншек өзімен жұмыс істеу тәсілдері арқылы:

- біріншіден, өзінің мінез-құлқындағы кемшіліктерді, әлсіз жақтарын жоюға ұмтылады;

- екіншіден, оған күшті епті, дербес саналуға құқық беретін жеке адамның жағымды қасиеттерін қалыптастыруға ұмтылады [1].

Зерттеулер нәтижелері жас өспірімдер ең басты ерік кемшіліктерін жоюға және ерігі күшті адам сапаларын: батылдық, ерлік, төзімділік, табандылықты өзінің тұлғалық қасиеттері ретінде тәрбиелеуге ұмтылатындығын көрсетеді.

Өзін-өзі тәрбиелеу нәтижесінде жеткіншектержинақырақ жүйелі оқуға және еңбекке қабілетті болады. Бірақ бұл жаста өзін-өзі тәрбиелеу дұрыс емес жолмен кетуі мүмкін. Сондықтан бұл жаста өзін-өзі тәрбиелеуде және ата-ана тарапынан басшылық ерекше маңызды.

Өзін-өзі бағалау жеткіншектерде әсіресе қарқынды дамиды, себебі бұл уақытта олардың басқа адамдармен қарым-қатынасы күрделенеді, жаңа идеалдары мен жаңа қажеттіліктер деңгейі пайда болады.

Бұл уақытта өзін-өзі бағалау, өзіндік реттеу функциясы елеулі орына алады (Е.И.Савонько, Н.В.Кузьмина, ЕА.Шумилин және т.б.).

К.А.Абульханова-Славская өзін-өзі жетілдіру негізінде қалыптасқан тұлғалардың бірнеше типін көрсеткен:

1. Өзін-өзі әлеуметтік процестеріндегі түрткі және себеп тұрғысынан бағалайтын тип. Мұндай тұлға өзінің өмір интегралды өмірлік процестеріне негізделіпқұралған, тартылу спекторын белгілейтін қоғамдық процестерге қатысу формаларын анықтай алады. Мұндай тұлға белсенділігі ұлғаю сипатында болады.

2. Субъективизмге бет бұрып тұратын тұлға типі, даңғайлық тенденцияға ие. Ол сәтсіздіктерден абстракциялану шеберлігімен емес, өзін-өзі адекватты бағалай алмайтынымен көзге түседі. Бұндай тұлға белсенділігі тұғырықтану тенденцияда.

3. Субъективизмге өзін-өзі бірдей бағалай алмауға бет бұрып тұратын тұлға. Олар сәтсіздіктерге басым назарын аудару тенденциясына ие.

4. Инфантильді, психологиялық даярсыз тұлға типі.

К.А.Абульханова-Славская тұлға белсенділігін оның қашықтығынан көрінуінен, қоғамдық қажетті іс-әрекеттерімен қатынасынан тыс түсінугеболмайды деген тұжырымға келеді [1]. А.В.Захарова ойынша өзін-өзі бағалау өзіндік реттеу жүйесінің қалыптастырғыш факторы болып табылады.

В.С. Мерлинмынадай 4 кезеңді бөліп көрсетті:

1. «Ұқсастықты саналы сезіну» (өмірдің бірінші жылы) нәрестеніңөз денесінен пайда болатын сезімдер мен басқа заттардан пайда болатын сезімдерді айыра бастаған кезі.

2. «Мен сезімі» (2-3- жаста пайда болады). Өзін-өзі іс-әрекет субъектісі ретінде сезіну. Баланың жіктеу есімдіктерін игере бастаған кезі.

3. Өзінің психикалық қасиеттерін өзін-өзі бақылау нәтижесінде абстрактылы ойлау арқасында сезінуі.

4. Әлеуметтікөзін-өзібағалау. Бозбалықжастақарым-қатынас, іс-әрекет ену нәтижесінде жиналған тәжірибе негізінде пайда болады.

Л.И.Божович, Г.А. Собиевалар адамның өзін-өзі бағалауықоршаған ортаның пікірін анықтап, көбінесе өзгелер бағалап отыратын тұлға қасиеттерін сезінуінен басталады деп көрсеткен. Өзінің психикалық қасиеттерін сезіну қарым-қатынас жасаудың белгілі дәрежесін қажет етеді. Сондықтан мектептан кіші сынып оқушыларының өзін-өзі бейнелеуі тек өздерінің іс-әрекеттерін бейнелеуімен шектеледі. Тұлғаның өзіндік қасиеттерін сезінуде оның жалпы бағдары мен дүниеге көзқарасы үлкен роль атқарады. Л.И.Божович бұл ықпалды мектептіңжоғарғы буын оқушыларына байланысты мұқият қарастырған [2]. Адамның өзінің психикалық қасиеттерін сезінуі өзгетұлғаларды қабылдауына үлкен әсер етеді.

Жеткіншек жасының соңына қарай өзін-өзі бағалау дербестігі мен адекваттығы арта түседі. Балалардың өзін-өзі бағалауға талпынысының деңгейі күшейеді, осы жасқа тән қасиет, және «өзін-өзі бағалаудың тиімді даму» кезеңі деп атаса болады (Л.И.Божович). Өзін-өзі бағалау жеткіншекжас кезеңінің соңында тұрақты болып дамудың маңызды факторы болады. Ол идеалдарды «бала мен қоршаған ортаның жаңа қарым-қатынасында жасөспірім дербес дамуға қол жеткізуімен» анықталады.

Өзін-өзі бағалаудың боз балалық мезгілдегі қалыптасуын, олардың өз тұлғасының ерекшеліктерін ұғынуын В.К.Горбачевский, И.С.Кон, В.Ф.Сафин, А.Л. Ширман еңбектерінде зерттелген.Бұл мерзімде өзі жайлы жалпылама ұғым қалыптасады. Өзінің «Мені» және жеке тұлғасы жайлы түсінік қалыптасады. Бұдан кейінгі студенттік мерзімдегі өзін-өзі бағалауды зерттеулер анағұрлым аз (А.А.Бодалев, Мейлин және т.б.). Тек Ананьев және И.С.Конмектебі ғана бұдан тыс жатыр. Бірақ, олар осы мерзімдегі психофизиологиялық ерекшеліктерді зерттеумен шектелген. И.С.Кон бұл мерзімді ерекше сипаттайды.Адам өміріндегі 18-23-25 жастарды ол бозбалалықтың соңы - жетілудің басы дейді. Бұл уақытта ағза толық дамып-жетіледі деп санап, осы кезеңді биологиялық әлеуметтік және психологиялық аспектілерде зерттеу қажет ететіндігіне ерекше көңіл аударған [3].

Аталған зерттеулердің нәтижесінде жеке тұлғаның құрылымын зерттеуде мынадай бағыттарды айқындауға болады:

- интеллект деңгейін, эмоционалды қалыпты, тұлға қасиеттерін өзіндік бағалау, анықтау;
- сыртқы пішін бейнесі (А.А.Бодалев, Р.А.Мейлин);
- өзіндік реттеу (Чеснокова И.И. және т.б.);
- өзі-өзін тәрбиелеу (Осипов П.Н. т.б.;
-өзіндік сана-сезім формасы ретіндегі өзін-өзі бағалау (Божович Л.И. Кон И.С., Рубинштейн С.А., Смеркин С.Л., Столин В.В. және т.б.);
-онтогенездегі өзін-өзі бағалау динамикасы (Божович И.Л., Савонько Е.И. т.б.);
- оқубарысындағыөзін-өзібағалаудыңфункциялары (ЛипкинаИ.А.,Захарова А.В., БеруфонЛ.Ф., Кузьмина П.В., Рыбин А.Р.)

Адам саналы жан ретінде, үнемі өзінің іс-әрекетін мотивтендіріп отырады, яғни өзіне және басқаларға белгілі себептерге байланысты қандайда бір әрекеттеріне есеп беріп отырады.

Мотив - бұл сапалы талап. Адамды іс-әрекетке әсер ету күштері сияқты, ішкі де күштерді талаптандыруы мүмкін. Сыртқы талаптарға экономикалық, саяси, өмір жағдайлары, әлеуметтік идеологиялық және моралдық талаптары, жеке адамға қойылатын ұжымның талаптары жатады. В.С.Мерлиннің айтуынша, егер, сыртқы талаптан жеке адамның қызығушылықтарымен сәйкес келсе, онда олар қажетті және қалаулы болады, адамның белсенділігіне түрткі болады. Егер де бұл талаптарды жеке адам қабылдамаса, олардың қылықтарына ықпал етпейді [4].

Ішкі талаптарға материалдық және рухани қажеттіліктерді қызығушылықтарды, адам сенімдерін көрсететін түрлі әлеуметтік мақсаттар тағы басқалар жатады. Сонымен өзін-өзі тәрбиелеу тек жеке адамның ғана емес, қоғамдық мәнді іс-әрекет. Сондықтан бұл іс-әрекеттің мотивтері қоғамдық әрі жеке талаптарға сәйкес болуы мүмкін. А.Я.Арет, А.Г.Ковалев, Л.С.Сапожникова және өзге ғалымдардың зерттеулері бойынша оқушы баланың өзін-өзі тәрбиелеуінің негізгі мотивтері келесілер болады:

1. Әлеуметтік моральдық талаптар.
2. Ұжымның сыйлауы мен әлеуметтік орынға ие болуға талаптану.

3. Жарыс (бәсекелесу).
4. Сын және өзін-өзі сынау.
5. Үлгі.
6. Материалдық кызығушылық [5].

Адамның өнегелі - психологиялық касиеттерінің дұрыс деңгейде қалыптсуы-тәрбиелеуге және өзін-өзі тәрбиелеуге байланысты болып келеді. Өнегелі қасиеттер біртіндеп қалыптасып жетіледі, яғни өнегелік өзін-өзі жетілдіру бойынша жұмыс, өнегелік талаптарды түсіну тереңдігіне байланысты өмір бойы созылуы да мүмкін [6].

Қорыта келгенде, жеткіншектердің өзін-өзі тәрбиелеу мәселесі бойынша зерттеулерді талдау нәтижелері оның келесі нақты логикалық құрылымын анықтауға мүмкіндік беріп отыр:

1. Өзін-өзі тәрбиелеу мақсаты: олар қоғамдық мақсаттармен реттеле отырып, саяси, өнегелік, кәсіби-еңбектік, эстетикалық және т.б. бағыттарды қамтиды.
2. Өзін-өзі тәрбиелеудің мазмұны мен мәселелері. Олар өзін-өзі тәрбиелеу мақсатына жеткізетін мінез-құлықты және іс-әрекетті түсінеді. Ол көбінесе жеке адамның психикалық қасиеттеріне, оның интеллектуалдық, эмоционалдық және тәжірибелік, еріктік сферасына байланысты.
3. Өзін-өзі тәрбиелеу құралдары. Өзін-өзі тәрбиелеу құралдары дегеніміз, адам өзіне әсер етудің түрлі тәсілдерімен қарулануы. Өзін-өзі тәрбиелеудің ең негізгі құралы, адамның тәжірибелік іс-әрекетінің мазмұны болып табылады. Өзін-өзі тәрбиелеу құралдары ретінде көптеген заттар мен құбылыстар болуы мүмкін. Сондықтан барлық құралдарды негізгі және қосымшаға бөліп алған абзал.
4. Өзін-өзі тәрбиелеу нәтижесі. Жеке тұлға бойында өзін-өзі тәрбиелеу ықпалдарының нәтижесінен болатын өзгерістер.

1. Абульханова-Славская К.А. Іс-әрекетте тұлғаның дамуы. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. -10 томдық. –Т.2. – Алматы, 2005.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности.- М., Воронеж, 1995.
3. Кон И.С. Психология юношеского возраста. М., Просвещение, 1979г.
4. Мерлин В.С. Лекции по психологии мотивов человека.-Пермь, 1971.
5. Сапожникова Л.С. Самооценка и притязания подростка./ Психологические особенности самопознания подростка. Под ред. М.И. Боришевского. - Киев, 1990.
6. Липкина А.И. Психология самооценки школьника. - М., 2004.

Резюме

В данной статье рассматриваются психолого-педагогические аспекты процесса самопознания и самовоспитанияв подростковом возрасте. В частности, определены основные ступени, типы и структурные элементы самовоспитания школьников.

Ключевые слова: самовоспитание, личность,индивид, цель самоактивизации личности, формирование личности, подростковый возраст, процесс воспитания.

Summary

This article explores the psychological and pedagogical aspects of the process of self-knowledge and self-education. In particular, the basic level, types and structural elements of self schoolchildren.

Keywords: itself to bring up,individual, formed, teenager, a process is education

УДК 373.1013.54

XXI ҒАСЫРДА МЕКТЕПТЕРДЕ ҰЛТТЫҚ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕ БЕРУ МОДЕЛІ

Б.К. Капанова – *аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Андатпа

Мақалада экологиялық білімді жетілдіру, қайтадандаярлықтан өтуқарастырылған. Магистратура, докторантура арқылы жас жеткіншектерге экологиялық XXI ғасырдың білім мен тәрбие берудің моделі айтылған. Сонымен қатар жас жеткіншектерге экологиялық тәрбие мен білім беруде ұлттық кадр саясатының дұрыс жүргізілетіндігі сөз болады. Экологиялық таза өнім шығаруда табиғи, әлеуметтік, ақпараттық орталарға әсері талданылады.

Ғылыми зерттеулер, бағдарламалар, компьютерлік технологиялар, дәстүрлі емес ойындар арқылы экологиялық білім мен тәрбие саласында парасатты меншік қорына біріктіру моделін жасауға мүмкіншілігі айтылған.

Осы моделдер арқылы халықтың тұрақты дамуына биосфера мен әлемнің бірлестілігінің берік болуына негізделген.

***Тірек сөздер*:** модель, XXI ғасырдың экологиялық білім мен тәрбие моделі, биосфера, компьютерлік оқулықтар.

Бұл модельде мектепке дейінгі, мектептен тыс орта және жоғары мектеп,жоғары оқу орындарын бітіргеннен кейін білімдерінжетілдіру(магистратура,аспирантура,докторантура)үрдісі жан-жақты модель ретінде берілген.Бұл оқу моделінде экологиялық білімді жетілдіру және қайтадан даярлықтан өту үрдісі қарастырылған.Бұл оқу моделі бірін-бірі үнемі толықтырып отырады.Магистратура,аспирантура мен докторантура арқылы жас жеткіншектерге арнаулы түрде экологиялық білім мен тәрбие беріледі.Бұл XXI ғасырдың экологиялық білім мен тәрбие берудің моделі.Осыған орай жаңа экологиялық білім мен тәрбие беру ісі іске асырылады.Экология саласына кәсіби білім –жоғары білімі бар мамандар әзірлеуге де көңіл бөлінеді. [1]

XXIғасырдың типтік оқу модельдерін жасағанда,тақырыптар оқитындар контигентінің мүмкіндігіне қарай талданып алынады.Барлық типтік оқу үрдісінің моделі мұғалімдердің талдауынан өтіп,ақпараттық баспа беттерінде жарияланады.Экологиялық білім берудің әдістемелік бірлестігінде бекітіледі. Бұл модельдің мақсаты -әрбір адамзат баласына экологиялық әрекет туралы түсінік беру көзделеді.Бұл моделді жасау және оны қалыптастыру арқылы әр түрлі мекемелер мен ұйымдарда экологиялық қызметпен шұғылданатын адамдарға қойылатын талаптар айқындалады.Бұл моделді кәсіби-эколог кадрлардың іс-әрекеттерімен байланыстыра отырып жүргізу үрдістері көзделінеді. Кәсіби эколог-мамандар кәсібиэкологтардың даярлау модельдері қадагаланып отырады. Кадр туралы деректерді іздеу, жинау және жүйелеу, кадрларды іріктеу, даярлау, бітімдерін жетілдіру, қайта даярлау, резервтерге ұстау, жоғарылатылған. Сонымен қатар ардагерлердің экологиялық қызметінің тәжірибесін пайдалану модельдері.

Бұл модельдерді жүзеге асыру экология саласындағы ұлттық кадр саясатын дұрыс жүргізуге көмектесетіні сөзсіз.Бұл моделде оқылатын қызметкерлердің экологиялық саясатты жүзеге асыруға қабілеттілігіне назар аударылады. Жоғары оқу орындарын бітіргеннен кейінгі экологиялық білімін жетілдіруге көмектесе түседі. Бұл модель бойынша елдің қауіпсіздігін сақтау және тұрақты дамуды жүзеге асыру мақсатында,ең алдымен, бүгінгі және болашақ ұрпақтың экологиялық, экономикалық және әлеуметтік мүддесін сақтау және үйлестіру мақсатында заң шығару және нормалау істерінің экологиялық аспектісіне көп көңіл аударылады. Бұл модель Мемлекеттік емес ұйымдар іс-әрекетін және экологиялық моделдерін жетілдіруге,экологиялық қауіпсіздік,мемлекеттік емес ұйымдардың көзқарасы мен іс-әрекетінің бірлігін тудыруға,тәуелсіз қазақ мемлекетінің ұлттық саясатын қалыптастыруға және жүзеге асыруға бағытталады. Бұл жасалынған моделде стратегиялық жоспарлау;адамзат баласының денсаулықтарын сақтау; білім, ғылым, индустрия, атом электр станцияларын салу,энергетика, сауда, мәдениет, ауыл шаруашылығы саласы.Олар толығымен экологияландырылады.[2]

Экологиялық білім мен тәрбие беру моделі толығымен іс жүзіне асырылып отырады.Бұлмоделде әр түрлі экологиялық аймақтарда тұратын құрылымы ескеалынады.Қазақ жерін мекендейтін бөтен ұлт өкілдерінің физиологиялық ерекшеліктері ескеріледі. Олардың биологиялық-физиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес экологиялық білім беріледі.Бұл модел әр түрлі ұлт өкілдерінің экологиялық бағыттағы салтдәстүрлері еске алынды.Бұл оқу және тәрбие беру моделін жүзеге асыру үшін әр түрлі ұлт адамдарында саясаттан тыс экологиялық мінез-құлық қалыптасуына “Биосфера-біздің ортақ үйіміз-мекеніміз” деген пікірге келіп бастарын қосуға, жалпы халықтық экологиялық стереотиптер орнатуына көмектеседі. Бұқаралық ақпарат құралдары (баспа, полиграфия, радио, телевидение, түрлі-түсті бейнелер көрсету аппараттары және т.б) құралдарына кәсіби жағынан шебер орындалған киносюжетттер,жарнама,қызықты көрсетілімдер, т.б тудыруға әкелуі тиіс.[3]

XXI ғасырда жарнамалардыңбір бөлігі экологиялылық материалдарғақаратылатыны сөзсіз.Онсыз адамзат баласының қоғамында ешқандай прогресс болмайды.Экологиялық таза өнімдер шығарылады . Олардыңғылыми моделдері жасалынады. Бұл моделдер шағын және орта бизнесті дамытуға арналады.Олардың арнайы бөлімдеріне мекеме қызметінің табиғи,әлеуметтік, ақпараттық және басқа орталарға тигізетін экологиялық әсері талданылады. Бұл модел экология ғылымдары саласында экологиялық білім мен тәрбие беру қызметін нормалық-құқықтық жағынан қамтамасыз ету үшін қажетті бірыңғай концепциядан (тұжырымдардан) тұратын қағидалар басшылыққа алынады. Олардың әлеуметтік-экономикалық тиімділігі, экологиялық білім мен тәрбие беру және экология ғылымдарының саласындағы басқа нормалық-құқықтық комплекстермен өзара байланысы көрсетіледі. Диссертацияның контексте келтірілген моделдерде,экологиялық білім мен тәрбие беретін оқу орындары мен бөлімшелерінің торабын құру және дамыту толығымен талдау жасалынуы керек .Экологиялық біліммен моделдерінкешенді жүзеге асыру бағытында болуы тиіс.Қазақстан Республикасының экологиялық қауіпсіздік проблемасын шешу өте маңызды проблемалардың бірі. Бұл проблеманы шешу үшін Қазақстан Республикасының Білім жәнеғылым министрлігінің қолынан келмейді. Сондай-ақ ,табиғи ресурстар және экология министрлігі

қатынасқан жағдайда ғана шеше алады.Экологиялық білім мен тәрбие беру жөніндегі проблемаларды үйлестіру үшін мемлекеттік емес ,халықаралық ,мемлекеттік,жеке ұйымдардың ,банктердің, құрылымдардың және т.б қатынасы мен экологиялық білім мен тәрбие берудің қамқорлық кеңесінің моделі дайындалуы қажет.Қамқорлық кеңесенің негізгі міндеті – экологиялықбілім мен тәрбие беру моделінің жүйесін қалыптастыру, қаржыландыру және ұйымдастыру проблемаларын, білім беретін экологиялық мекемелерді тіркеу, ұстаздардың, әдіскерлердің, ұйымдастырушылардың,сонымен қатар экологиялық білім беретін басқа да мамандардың және т.б біліктілігін дайындау, қайта дайындау, арттыруды қоса есептеп ,экологиялық білім беру моделін басқару. Модел экологиялық білім берудің ұлттық стандарттарын жасау жәнеқамтамасыз ету, сонымен қатар экологиялық білім беру саласындағы парасатты өнім берушілердің авторлық құқын тіркеу және қорғау мақсатында экологиялық білім беру саласында мамандықдың ұлттық бірлігін құруды ескере алады.Экологиялық білім мен тәрбие беру саласындағы қолда бар орасан мол әдістемелік ғылыми зерттеулер мен болашақ әдістемелік зерттеулер,бағдарламалар, оқулықтар, оқу құрал-дары, оқу және әдістемелік құралдар, әдістемелік нұсқаулар, компьютерлік технологиялар мен оқыту бағдарламалары, дәстүрлі емес ойындар, экологиялық білім мен тәрбие саласындағы парасатты меншікқорына біріктірумоделі жасалынуда.[4]

Экологиялық білім мен тәрбие беру саласындағы парасатты меншік қорына енген материалдар саладағы парасатты меншік қорының құндылық баға стандартыбойынша бағаланып, елеулі бөлігін авторлар алатын төлеммен тұтынушыларға ұсынылуы тиіс .Моделде бұдан басқа экологиялық білім мен тәрбие берудің экология жөніндегі “компьютерлік“ оқулықтар жасауға арналған алыстан экологиялық білім мен тәрбиеберуге пайдаланылатын Қазақстан Республикасының экологиялық білім мен тәрбие берудің ақпараттық банкін құру ескерілетін болады. Бұл моделде жалпы дүниежүзілік тәжірибелер мен зерттеулерді жүйелеу арқылы педагогикалық, дидектикалық және басқа экологиялық білім мен тәрбие беру проблемалары бойынша экологиялық саласында арнайы технологиялық әдістерді ,тәсілдер мен оқыту жолдарын, тәрбие беру және халық ағарту жұмыстарын енгізу,сонымен бірге , экологиялық білім мен тәрбие беру саласында қолданбалы әдістердің зерттеулерін жасап , моделдерді жүзеге асыру көзделуі тиіс .Экологиялық білім мен тәрбие беруі идеологиялық тұрғыда қамтамасыз ету ісі білім мен тәрбие беру жәнеөзге қызметте экологиялық ұстанымымызға , өзінің және өзге халақтардың “экологиялық іс-әрекетін жүзеге асырып, Қазақстан Республикасының халықтарының тұрақты дамуына биосфера және әлемдік бірлестіктің берік , серіктестік ” сезімде болуына негізделуі тиіс.[5]

1. Смаилова Қ. Экологиялық білім мен тәрбие және мектеп. Қазақстан мектебі. 2011. №12. 15-19 б.

2. Бақайов. Экологиялық тәрбие туралы// Қазақстан мектеб. 1993.№5. 25-27б.

3. Сарбеков М.Н. Методическая система экологического образования в средней школе. Жамбыл обл. ИУУ,1991.

4. Оспанова г., Исаева Е. Экологиялық ойды қалыптастырудың кейбір әдәстері туралы// Қазақстан жоғарғы мектебі. 1996. 90-92 б.

5. Сарыбеков Н., Сарыбеков М., Қ-Д. Сарыбеков. Қазақ халқының табиғат қорғау дәстүрлері. Алматы. Рауан.

Аннотация

Экологическое образование и переподготовка осуществляется. Магистра и доктора молодых людей в экологической модели двадцать первому образованию века. В то же время, национальная молодежная Экологическое образование и воспитание кадровой политики осуществляется должным образом. Экологически чистое производство природных, социальных, проанализировано влияние информационных сред.

Исследования, программы, компьютерные технологии, нетрадиционные фонд Экологическое образование и воспитание в области интеллектуальной собственности через игру как шанс, чтобы сделать модель интеграции.

Устойчивое развитие народа через этой модели на основе биосферы и birlestiliginiñ благополучие мира.

***Ключивые слова*:** двадцать первая модель век экологического образования, биосферы, компьютерные книги.

Abstract

Ecological education, training ötwqarastırılğan again. Master's and doctorate by young people in the ecological model of the twenty-first century education. At the same time, the national youth environmental education and training of the personnel policy is carried out properly. Environmentally friendly production of natural, social, analyzed the impact of information environments.

Research, programs, computer technology, non-traditional fund environmental education and training in the field of intellectual property through the game as a chance to make a model of integration.

The sustainable development of the people through this model based on the biosphere and birlestiliginiñ well-being of the world.

Keywords: model, in the twenty-first century model of environmental education, biosphere, computer books.

ӘОЖ 37.025

СОЛ ҚОЛМЕН ЖАЗАТЫН БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ж.Б. Кдыралиева – *ҚазҰПУ, филология кафедрасының магистранты*
Интеллектуалды ұлт қалыптастыру ҒЗИ эксперті

Абстракт: Мақалада солақай балалардың қызығушылығы мен бейімділігі, мінез-құлқы мен іс-әрекеті, психофизиологиялық көзқарасы, сана-сезімі жан-жақты топшаланған. Сондай-ақ,солақай балаларды анықтау, тәрбиелеу, оқыту барысы, өмірде ұшырасатын қиындықтары мен жетістіктері қарастырылған. Бала бойындағы ерекше қасиет қалай, қандай жолмен пайда болғандығы, оны жеңілдету немес оңшылдыққа үйрету керек пе деген сұрақтар төңірегі қарастырылып, мектеп жасындағы балалардың кездесетін қиыншылықтарына тікелей ата-ана жауапты екені айтылған. Бүгінде әлем таныған тұлғалардың басым бөлігі солақайлар екені де дәлелденген.

Тірек сөздер: тұлға, ерекше қасиет, солақай,психология, қабілет.

Адам баласы дүние есігін ашқаннан, қартайған шағына дейін арпалысатын өмірі, бар ғұмырын білім-ғылымға, сүйікті ісіне арнап, алдына қойған мақсатқа жету жолында ұзақ уақытталаптанатын, күш-жігерін, ақыл-ойын жұмсап, көптеген кедергілерден өтіп, бойын керген сезімдітежеп отыратынын жәйттардың барлығы дерлік, адамның миының функциялары арқылы жүзеге асып отыратыны баршаға мәлім.

Жалпы мидың қыртысы оң және сол бөліктерден құралып, барша адамды оңақай, солақай деп бөлінуіне әкеліп соқтырады. Яғни, адам денесінің оң жақ жартысын (оң аяқ, қол, құлақ, көз т.б.) мидың сол жақ жарты бөлігі басқарса, сол жақ бөлігіндегі басқа мүшелерді мидың оң жақ жарты бөлігі басқарады. Адамдардың басым көпшілігінде миының сол жақ жарты бөлігі басымдау, икемділеу билесе, бірсыпыра адамдардың оң жақ бөлігіндегі миы жетекшілік тізгінін алып кетеді. Ми қыртысының оң немсе сол жақ бөлігі басымдылық танытып, белсенді жұмыс атқаруы арқылы оңақай немесе солақай деп бөлінетіні де содан.

Жер шарының басым көпшілігі оңақай болып жаратылатыны да баршаға мәлім, ал солақай болып туылуының себебі неде? Бұл жөнінде зерттеуші О.А. Никифордың пікірінше, солақай болып туылының нақты себебі белгісіз, бір болжамы тұқым қуалаушылық, дегенмен де бұл патологиялық ауруға жатпайды, көбіне әйелдерге қарағанда, ер адамдарда кездесетіндігінде [1] айтып кеткен. Мұндай балалардың психифизиологиялық ерекшелігі де, басқаша өте сезімтал, есте сақтау, сараптау сияқты қабілеттері жақсы дамыған болып келеді, өйткені, солақай тұлғалардың ми қыртысын, оң жақ жарты ми бөлігі активті түрде жұмыс атқарады. Талантты, дарынды, ерекше қасиетпен дарып, спортқа, ғылымға, шығармашылыққа жақын келіп, сүретшілер, ақындар мен музыканттар шығып жатуыда осының дәлелі.

Бұл жөнінде ағылшын ғалымы Крис Макманус «Оң және сол қол» атты кітабында адамзат тарихында солақайлар «оңшылдарға» қарағанда, ғаламат дарынға ие болып, теңдессіз табысқа қол жеткізгенін жазады. Мысалы, бокс пен теннисшілер қарсыласын қанша тұстан мықтымын дегенмен де, оның сол қолымен ұра алмауы солақайға үлкен мүмкіндік береді. Белгілі теннисші Сампрастың үнемі жеңімпаз болу сыры, сөз жоқ, солақайлығында жатыр. Әйгілі теннисшілер: Джон Маккинрой, Моника Селеш, Мартина Навратиловаларды да айтуға болады. Сондай-ақ әлемді мойындатқан, тарихта аты қалған дарынды, талантты тұлғалар– Аристотель, Юлий Цезарь, Наполеон, Уинстон Черчилль, Пушкин, Толстой, Шопен, Чаплин, Леонардо да Винчи, Микеланджело, Исаак Ньютон, Марк Твен, Роберт Шума, Елизавета патшайым, оның ұлы Чарльз, немересі Уильям, Американың президенттері – Рональд Рейган, Джордж Буш – ағасы, Билл Клинтон, Барак Обама, компьютер миллиардері Билл Гейтс, Мэрилин Монро, Джулия Робертс, Пол Маккартни, Сильвестр Сталлоне, Том Круз, Николь Кидман, Селин Дион, Эминем… сынды көптеген тұлғалар бар болса, Нұрғиса Тілендиевтің домбыраны сол қолымен тартатынын дүйім қазақ біледі. [2] Есімі белгілі қазақтардың ішінде де солақайлар баршылық.

Психологтардың пайымдауынша, солшылдардың шығармашылық потенциалы мықты болғанымен, денсаулық жағына келгенде 80 пайызы аллергиялық ауруларға тез шалдығыш, өзіне-өзі қол жұмсайтындар, зиянды нәрселерге әуестенгіш, басқаларға қарағанда бес жылға аз өмір сүретіндігі бар екендігін де айтқан. Алайда, солақайлар ешқандай потологиялық ауру қатарына жатпайтын табиғи сау адамдар.

Кезінде ХХ ғасырға дейін мұндай адамдарды қоғамға жолатпай аластатқанын да білеміз. Мысалы айтар болсақ, Ежелгі Русьте солақай жандардың бірде-бір сөзіне сенбей, оларды шайтан ұрпағына теңеген. Тіпті, сот залына куәгер ретінде шақыртпайтын болған. Ал Қытай елінде «нашар адамдар» қатарына жатқызып, түсінде солақайларды көрсе, алдағы күнде жамандық болады деп те, болжаған. Римде «Жаратқанның оларға көзі теріс түскен, солақайлық жауыздықтың белгісі» деп қарап, осылай туылғандарды

баскесерлік әрекетке итермелеген, оларды тапсырыспен кісі өлтіруге жұмсаған. Германиялықтар солақайларды «дүниеге ыңғайсыз келгендер» деп оларды мазаққа айналдырған. Жапондар болса, болашақ жары сол қолмен жазатынын біліп қалса, бірден ажырасқан. Орта ғасырларда осындай теріс көзқарас қалыптасты және де ХХ ғасырдың басына дейін жағымсыз күйінде келді. [3]Зерттеуші ғалымдардың өзі теріс көзқараста болып,Британ психологы Кирил Берт «Солақайлар өмірге астамшылықпен қарайды, олар өзін қоярға жер таппайды, тағдыры қиындау болып өтеді» десе, неміс психологы Рудольф Херц «жақсы тәрбиеленген баланың солақайлығы кез келген қимыл-әрекетте бәрібір қолайсыздық тудырады» деп қорытынды жасаған болатын. Бұл, әрине, ерте ғасырдан қалған ескі көзқарас.Бүгінде бұл ойдың, пікірдің бәрі артта, ондай жандарға қатысты көзқарас оңды шешімін тауып, медицина ғылымы дасолақайлық ешқандай кемістік емес, ол табиғи қалыпты жаратылыс екенін дәлелдеп, әлем мойындап, өз мерекелерін де атап өтететін жағдайға жетті. Олар өз мейрамдарын «Бүкіләлемдік солақайлар» күнін 13 тамызда тойланады, негізінде мейрамның алғашқы баспалдағы 1990 жылдары тамыз айынан бастап тойлануда, осы күнге дейін жалғасын тауып келеді. Мейрам ретінде тойлануы да заңды, өйткені әлемде әр бір жүз адамның біреу ғана солақай болып туылады десек, жер шарында 6 млрд-тан астам адамның 60 млн.-ы солақай екеніне көз жеткізуге болады.[2]

Мұндай аталмыш қасиеттің құпиясы тереңде, әлі де зерттеуді қажет етеді, себебі солақай болып туа да, жүре де пайда болып жатады. Генетикалық жағынан солақай болып туылғандардың табиғатын өзгертуге тырыспау қажет, өйткені ми қабатының жарты шарының арасындағы бөлініске байланысты ол өз қалауына орай солақай түрде әрекет жасамаса, мұның соңы түрлі ауруларға, атап айтсақ, кекеш, тұтықпа секілді науқастарға әкеп соқтыруы әбден мүмкін. Сол үшінде солақай балаларда мәжбүрлеп оң қолмен жұмыс жасатуға, сабақ оқытуға, жазып, сыздыру қауіпті. Баланың денсаулығына зиян келтірмес алдын, солақай, оңақай екенін нақты анықтап алған дұрыс. Солақайлықты анықтауда француз ғалымы Озьянс мынадай әдістер арқылы оп оңай бақылауға болады деген:

- *Бөтелкенің қақпағын бұрап ашу*
- *Сіріңке жағу*
- *Қағазды қайшымен кесу*
- *Түйме қадау*
- *Аяқ киім тазалау*
- *Сылдырмақпен қоңырау шалу[2]*
- *Жіп орау*
- *Бір ыдыстан екінші ыдысқа су құю*
- *Суретті өшіргішпен өшіру*
- *Жіңішке бутылкаға су тамызу*
- *Стаканның ішінен түймені қасықпен алу. т.б.*

Қарапайым тапсырмалар арқылы баланың оң немесе сол қолымен жұмыс атқаратынын біліп алғаннан кейін, еркін білімге, атап айтқанда жазу-сызуға үйретуге болатындығын көрсеткен. Бірақ, техниканың шарықтаған заманында баланың жатырда жатқанында ақ, дәрігерлер баланың оңақай немесе солқай екенін қиындықсыз –ақ, біле алады. Яғни,10-11 аптада ана құрсағындағы бала оң қолының бас бармағын сорса оңақай, керісінше болса, солақай болып дүниеге келетіндігі анықталған. Жасы кіші кезінде солақайлық көп кедергіге ұшырамай, мектепке бара бастағанда, жазу, сызуды үйрене бастағанда, есейгенде солақайлар көптеген қиындықтарды бастан кешіреді. Өйткені, дамыған заманда көп қолданыс заттары оңқай адамдарға арналып жасалғаны тағы бар. Оңтайлық дүниелерге бейімделуі тағыда қиындық тудыратын бір жәйт. Дегенмен, солақайлар күш жігерінің арқасында, мұндай қиындықтарға дес бермей, мойымай кез келген дүниені алып кетіп жатады, бұл жөнінде Австралия нейрофизиология мемлекеттік университеті мамандарының пікіріне қарағанда, сол қолмен жұмыс істейтіндердің кез келген нәрсеге жауап қату әрекеті, іс-әрекетіоңқайларға қарағанда жылдам екен және олар тапсырманы тез түсініп, тиянақты орындайтын көрінеді. Сонымен қатар олар компьютер ойындарын жақсы меңгеріп, дыбыстан жылдам ұшатын ұшақтарды сапалы басқарады деген де болжам келтірген.

Солақай балаларға теріс ілтипат көрсетпей, оң көзқараспен қарағанымыз осының дәлелі десек, артық айтқандық емес. Кейде ата-аналар сол қолымен тамақ ішкен балаларына дауыс көтеріп, ұрсып жатады, әрине бұл дұрыс емес. Баланың табиғаты қалай жаралса, сол қалпында дұрыс тәрбилеп өсіру ата-ана мен қоғамның борышы.

Қорытындылай келгенде, баланың болмысы солақай немесе оңақай болсын оларды бір-бірінен кемсітіп ажырату дұрыс емес. Баланың барлығы бір, олардың білім алуына ыңғайын жасап, демеп жіберер ата-анамен мұғалімнің қолында. Ең қарапайым мысал, партада отыру ережесін қадағалау, солақай мен солақайды отырғызу, терзеден оңақайларға сол жағынан, ал солақайларға оң жағынан жарықтың түсуін қамтамасыз ету сияқты. Зерттеулерге қарағанда, мұндай балалар көп уақыт бір объектімен жұмыс жасап, бағдарлануы және де бірнеше тапсырманы қатар алып жүруі қиынға соғатындықтан, оқытудың басқа да жеңіл жолдарын қарастырып, қол ұшын берім демеп отырған дұрыс.

1. *Солақайлық кемістік емес.Тамыз 15, 2011http://kiziltil.kazjur.kz/*
2. *Есембекова К.Ж., Сол қолмен жазатын жеке тұлғаның педагогико-психологиялық ерекшеліктері www. kundyz.kz1@mail.ru,*
3. *Е.Ушакова. Проблемы леворуких детей. http://zdd.1september.ru/*

Абстракт: в статье написано об интересах и способностях леворуких детей. А так же, психофизиологические особенности, невроз, эмоциональные состояние, капризы, трудности и.т.д.Обучая и воспитывая леворукого ребенка нужно помнит, что ни в какой ситуации он не должен чувствовать неготивное отношениек леворукости. Леворуки ребенок как правило, возбудим, быстро утомляется, а значит, день ребенка должен быть построен так, чтобы не было перезагрузки и переутомления.Знание личностных и психологических особенности леворуких необходимо родителям, чтобя найболее эффективно организовать позновательную деятельность ребенка-левши и подготовить его к овладению школьной программой.
Ключевые слова: человек, особенные качества, левша, психология, способности.

Abstract: In the article written about the interests and abilities of left-handed children. And also, physiological characteristics, neurosis, emotional states, moods, and raising difficulties. training left-handed child should be remembered that in any situation he should not feel negotivno related to left-handedness. Left-handed child usually excitable, gets tired quickly, which means that the day of the child should be constructed so that there was no reboot and pereutomleniya.Znanie personal and psychological peculiarities of left-handed parents need to show pleasing naybolee effectively organize the activities of the child-left-hander and prepare it for mastering school program.
Keywords:human being,special qualities,lefty, psychology, ability.

УДК37.015.3

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

А.Мақсұтқызы – *I курс магистранты*
А.С. Амирова – *п.ғ.д., профессор*
Абай атындағы ҚазҰПУ(Алматы), Қазақстан

Аңдатпа

Елбасының тапсырмасы бойынша оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс –қимыл жоспар қабылданды. Осы жоспарды жүзеге асыруда көптеген жұмыстар жүргізілуде. Сауаттылық тұлғаның тұрақты қасиеті, ал функционалдық сауаттылық сол тұлға меңгерген белгілі бір білім біліктерден көрініс табады. Функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың психологиялық негіздерін айқындау жоғарыда аталған жоспарды жүзеге асырудың бір баспалдағы. Мақала жазу барысындафункционалдық сауаттылықты қалыптастырудың әдістемесіне қатысты еңбектер талданып, жүйеге келтірілді. Анықтамалық энциклопедиялар мен сөздіктерге, психологиялық еңбектерге шолу жасалды. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда оқушылардың психологиялық негіздерін айқындау маңызды мәселе болмақ. Ең бірінші баланың жас және жеке ерекшеліктері, соған сәйкес таным процестерінің мүмкіндіктері ескеріледі. Ойын баласының мектеп өміріне, қоғамға бейімделіп, әлеуметтенуі де психологиялық процесстер арқылы жүзеге асырылады.

Оқу іс-әрекетін баланың жеке-дара ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырып, мұғалім бағыт-бағдар беріп, әрекетті баланың өзіне істету, жұмысының нәтижесін көрсетіп, ынталандырып, мадақтап, оқушының қызығушылығын одан әрі арттырып, қажеттілігін қанағаттандыру қажет. Бастауыш сынып оқушыларының өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, дұрыс ұйымдастырылып оқушымен бірлікте жүргізілген жұмыс оң нәтижесін беріп, баланың функционалдық сауаттылығын қалыптасуына негіз болады.

Түйін сөздер: сауаттылық, функционалдық сауаттылық, бастауыш сынып оқушылары, психологиялық негіз, таным процесі, жас ерекшелік.

Елбасы Н.Назарбаев 2012 жылғы 27 қаңтардағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша бес жылдық ұлттық жоспарды қабылдау жөнінде нақты міндет қойды [1]. Аталған міндет Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіруі процесінде де маңызды болып табылады. Еліміз үшін маңызды болып табылатын аталған стратегиялық міндетті шешу

жағдайында тұлғаның ең басты функциялық сапалары белсенділік, шығармашыл тұрғыда ойлауға және шешім қабылдай алуға, кәсіби жолын таңдай алуға дайын тұруы болып табылады. Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субьектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты»қалыптастыру мәселесін негізгеалудың өзектілігін арттырып отыр. Функционалдық сауаттылықты дамытудың жалпы бағдары Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында жалпы білім беретін мектептерде зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған ел азаматын қалыптастыру, оның өзгермелі әлемде әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ететін білім алудағы қажеттіліктерін қанағаттандыру деп айқын көрсетілген.

Кең ұғымда жеке тұлғаның грамматикалық нормаға сай оқу, жазу, санау біліктіліктері қалыптасқан, таза, қатесіз жаза, сөйлей, оқи алатын, сондай-ақ дұрыс есептей білетін адам сауатты ретінде танылады. Бұл ұғымның мазмұны тарихи тұрғыда қоғамдық талаптар мен индивидке қойылатын талаптардың ең төменгі шектік деңгейінің өзгеруіне байланысты өзгеріске ұшырауы.

Қазақ тілінің түсіндерме сөздігінде: «фукционалдық ұғымы бір нәрсенің құрылысы, құрамынан емес, қызметінен болатын, соның әрекетіне байланысты болады» [2,17] – деп сипаттама беріледі. Ал, С.И.Ожеговтың сөздігінде «функция» сөзініңмәні «Вызванный функционированием чего-нибудь, зависящий от деятельности, а не от структуры, строения чего-нибудь (книжн)» – [3,46] десе, бұдан «функция» ұғымы белгілі бір заттың атқаратын қызметіне немесе іс-әрекетіне қатысты айтылатынын білеміз.

1969 жылы қыркүйек айында Тегеран қаласында өткен сауатсыздықты жою бойынша ағарту саласы министрлерінің Дүниежүзілік конгресінде «функционалдық сауаттылық» термині енгізілген болатын, ал 1978 жылы БҰҰ ұсынысы бойынша конгресс шешімі қайта қаралып, «Білім беру саласы статистикасын халықаралық стандартизациялау» туралы құжатқа өзгерістер енгізілді [4,6]. Термин мазмұнының қайта редакциялануына орай функционалды топтардың тиімді әрекет етуіне қажетті барлық іс-әрекет саласына еркін енуі функционалдық сауаттылықтың жаңа көрсеткіші болып табылады.

Қазіргі кезеңде «функционалдық сауаттылық» ұғымымағынасы жан-жақты зерттеліп, қоғам дамуын тежеуші сауатсыздықты жою мағынасында ғана емес, ұғымдық мағынасы іс-әрекеттің нәтижесі тұрғысында сауатсыздықты жою әдістері мен тәсілдерін іздеу мәселесі ретінде де қарастырылады. Қазіргі ақпараттанған жаңа қоғамда функционалдық сауаттылық барлық қоғамдық деңгейлердің әрекет нәтижесінің жетістік түйіні болмақ. Жаңа сипатта «функционалдық сауаттылық» мағыналық тұрғыда кеңейіп, мәдениеттілік атрибуты дәрежесіне дейін көтерілді.

ХХ ғасырдың басында құрылған сауатсыздық жойылсын ұйымын құрғандағы негізгі мақсат – адамдардың әріп танып оқи білуі, жаза білуі, арифметикалық төрт амалды білуі қызметтік әрекетті игеріп кетудің негізгі көрсеткіші болды. Қазіргі кезеңде сауаттылық ұғымының ауқымы кеңейіп, оның көрсеткіштері түрліше сипатталады. Ал «функционалдық сауаттылық» белгілі бір кезеңге сай субьектінің алған білімі мен білігі негізінде сауатты іс-әрекет ете алуы деген мағынаны білдіреді. Қоғамның дамуына байланысты сауаттылық ұғымының мәні тарихи тұрғыдан өзгергенін, тұлғаға қойылатын талаптарда оқу, жазу, санай білу қабілеттерінен гөрі белгілі бір қоғамда өмір сүруге қажетті білім мен біліктердің жиынтығын игеру, яғни функционалдық сауаттылыққа жету деген сипатта ұғынылады. Қазіргі әлемдегі, еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалдық сауаттылық ұғымы кең тарала бастады.

И.А.Мещеряков функционалдық сауаттылық - (ағылшын тілінде functionalliteracy) - дағды мен білімді қамтамасыз ететін жеке тұлғаны дамытуға, жаңа білім алу мен мәдениет жетістіктерін игеруге бағытталған білім нәтижесі, жаңа техниканы қолдануды игеру, кәсіби міндеттерді жетік меңгеру, жанұялық өмірдегі сәтті үйлесімділік құра білу, өмірлік түрлі жағдаяттарды шеше алу деп анықтама берді [4,6].

Мектеп оқушысында пайда болған субъективтілік қасиеттерінің көрсеткіштері оның функционалдық сауаттылығын қалыптасуының көрсеткіші болып табылады. Бастауыш мектеп оқушысында оқу - әрекеті арқылы қалыптасатын сауаттылық оқу әрекетінен тыс жағдайда қалыптасуы мүмкін емес. Сондықтан бастауыш мектепте кез - келген пәнге оқытудың мақсатты функциясы оқушыда өздігінен әрекет ету білігін қалыптастыру болып табылады. Бастауышсынып оқушысы мектепке келгенде ең бірінші мұғалім олардың жас және жеке ерекшеліктеріне мән беріп, соған сәйкес жұмыс жасауы қажет. Мектеп табалдырығын алғаш аттаған баланың оқуға, мұғаліммен ынтымақтасуға талпынысы мол болады. Ал келесі деңгейде мұғалімнің басшылығымен шағын топтарда оқу ынтымақтастығын ұйымдастыруымен өздігінен әрекет етуі күшейеді. Одан кейінгі деңгейде ең жоғарғы шектік мөлшерде өздігінен оқу әрекетін орын-

дауға, құрдастарымен және білімін толықтыру бағытында мұғалімдермен әрекет құруға, жеке оқу белсенділігінің арту қабілеті байқалады. Соңғы деңгейде оқушы мұғалім көзқарасын игереді.

Бастауыш білім беру сатысы қарапайым функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған. Бастауыш саты кіші мектеп жасындағы оқушының функционалдық сауаттылық пен әлеуметтік құзіреттіліктің қарапайым дағдылары мен қабілеттерін қалыптастырудың негізін салады. Осыған орай қарапайым сауаттылық оқу мен санаудың ауызша және жазбаша тілін, әлеуметтік әрекеттерді (адамдармен қарым-қатынасқа түсу дағдысы, біріккен әрекетті жүзеге асыру, қоғамның талаптарына сай өзін-өзі ұстау) дағдылары қалыптасады. Қоғам бастауыш сынып мұғалімі алдына кіші мектеп оқушысы тұлғасын дамытуды қамтамасыз ету шартын қояды. Ондай міндеттерді шешудің құралы болып оқу әрекеті жатады. Оқушының функционалдық сауаттылық пен әлеуметтік құзіреттіліктің қарапайым дағдылары мен қабілеттерін қалыптастыруда бастауыш білім беру сатысының мақсат пен міндеттерінің басымдығын анықтау шарты – осыжастық кезеңнің психологиялық даму заңдылығын есепке алынуы, қойылған мақсаттың қол жетімді болуын қамтамасыз етеді. Білімнің саналы түрде игерілуі баланың танымдық қабілеті мен таным күштерінің бірігуі арқылы іске асып отырады. Баланың дамуға бейім таным күштерін байқаған мұғалім арнайы жұмыс арқылы оны ұштай түсуі тиіс. Мұғалім оқушының ана тілінде төселе сөйлеуін, сауатты жазуын қамтамасыз ету барысында міндетті түрде оның танымдық қабілеттерінің де дамуын да ескеріп отырғаны жөн. Әрине, даму барысы оның физиологиялық даму мүмкіндіктерімен үйлесе келуін де қажет етеді.

Мұғалім оқу-танымдық процестің жетекшісі мен ұйымдастырушысы ретінде оқушының биологиялық және әлеуметтік дамуын үйлестіріп отыруды баса назарда ұстайды. Жасөспірім кезінде баланың танымдық қызметі ерекше белсенділікпен өтеді. Осы ретте оқушының коммуникативтік құзіреттілігінің оны белгілі бір шынайы жағдаяттарға түсіре отырып, төселдірілуіндегі даму процесі туралы айтып өту керек.

Оқушы тиісті оқу нысандарынан білімдік ақпарат алғанда, көп мағлұматтардың ішінен өзіне керек хабарды іріктеп алады. Көп мағлұматтардың ішінен өзіне керегін ғана іріктеп таңдап алу оқу тапсырмасын орындаудың негізгі шарттарының бірі.

М.Мұқанов таным процесінің элементтеріне: қабылдау; зейін; ес пен жадыны жатқызады. Автордың ойынша, жеткіншектердің таным үдерістерін былайша сипаттайды. Күнделікті оқу материалын ұғыну қабылдаудан басталады. Қабылдау тек бір нәрсе қарау, не соны тыңдау ғана емес, баста бар бейнелермен объектілерді салыстырып түсіну болып табылады [6,111].Сондықтан қабылдау оқу үдерісінде ойлануды талап етеді. Қабылдау дегеніміз - мағлұматтарды тұтастығымен бейнелеу. Қамтылатын материал қызықты болса, онда оқушылар осыған ғана көңіл бөліп, қиын материалдарды оқығысы келмейтіндігі кездеседі. Нәтижесінде, жеткіншек материалды тұтас қабылдай алмай, ақпараттың қандай да бір кесіндісі сияқты етіп, есінде сақтай алмауы мүмкін. Осыған орай бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда арнайы жаттығу жұмыстарынжүргізу арқылы олардың таным процестерін жоғары деңгейде жетілдіру қажет.

Мектеп қабырғасындағы бала күнделікті қалыптасқан дағды бойынша ойыннан алыстап, өзіне артылған жүктің салмағын сезініп оқуға мән бере бастайды. Осы кездегі баланың қызығушылығын, ынтасын, оқуға, білім алуға деген талпынысын, құштарлығын, психология тілімен айтқанда ішкі түрткісін мотивацияға айналдыру қажет. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың нәтижелілігі бастауыш сынып оқушыларының физиологиялық, психологиялық негіздерін терең білу мен барлық оқу әрекетін соған негіздеуге байланысты болады. М.Жұмабаев: «Сыртқы дүниемен, адамзат тұрмысымен жаңа таныс болып келе жатқан адам бар нәрсені білуге,бар білгенін есте ұстауға ұмтылады», - деп бұл кезеңдегі балалардың білуге, тануға ерекше талпынасы пайда болатынына тоқталды [7,52].

Функционалдық сауаттылықтың мәні тұлғаның оқу әрекетін өздігінен іске асыру қабілетінен, сонымен қатар күнделікті өмірде білім, білік және дағдылардын өмірдің әртүрлі ортасында өмірлік тапсырмаларды шешуге қолданумен сипатталады.

Оқушылардың функционалдық дағдыларды қалыптастыруда бастауыш мектептің рөлі ерекше. Себебі, білімнің негізі бастауышта қаланады. Егер оқу нәтижесі құзіреттілік деп анықталса, онда тілді меңгертуден күтілетін нәтижелер оқушының өмірлік дағдыларымен сабақтастырылуы қажет болып саналады.

Оқу іс-әрекетін баланың жеке-дара ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырып, мұғалім бағыт-бағдар беріп, әрекетті баланың өзіне істету, жұмысының нәтижесін көрсетіп, ынталандырып, мадақтап, оқушының қызығушылығын одан әрі арттырып, қажеттілігін қанағаттандыру қажет. Бастауыш сынып оқушыларының өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, дұрыс ұйымдастырылып оқушымен бірлікте жүргізілген жұмыс оң нәтижесін беріп, баланың функционалдық сауаттылығын қалыптасуына негіз болады.

1. *Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. ҚРҮкіиметінің № 832 қаулысы. 2012 жылғы 25 маусым, Астана, ҮкіметҮйі.*
2. *Қазақ тілінің сөздігі. –Алматы: Ғылым, 1986.10том-17 б.*
3. *Словарь русского языка. –М.:Русский язык. 1998г. - 46 с.*
4. *Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру (бастауыш сыныптар) әдістемелік құрал. Астана, 2013 - 6 б.*
5. *Мұқанов М. Жас және педагогикалық пси хология.Алматы,1981.–111 б.*
6. *М. ЖұмабаевПедагогика, - Алматы, 1992. -52 б.*

Аннотация

Указом президента принят план национального действия на 2012-2016 года о развитии функциональной грамотности учеников. При выполнении данного плана проводятся многочисленные работы. Грамотность, устойчивое свойство личности, а функциональная грамотность – находится в знаниях и навыках усвоенных этой личностью. Функциональная грамотность – способность учеников контактировать с внешней средой, условие адаптации учеников к изменчивому миру, рычаг развития личных способностей учеников и основа развития социальных навыков.

Выделение психологических основ формирования функциональной грамотности учеников начальных классов, является начальной ступенью выполнения плана отмеченного выше. В ходе написания статьи, были анализированы труды относящиеся к методике формирования функциональной грамотности и приведены в систему. Был проведен обзор энциклопедий и словарей, психологических трудов. Выделение психологических основ при формировании функциональной грамотности у учеников начальных классов будет важной проблемой. Во-первых, возрастные и индивидуальные особенности ребенка, в соответствии с этим учитываются возможности познавательных процессов. Адаптация к жизни в школе, обществу, социализация ребенка прежде игравшего, тоже происходит через психологические процессы.

Учитывая индивидуально-личностные особенности ребенка, организуя учебную деятельность, учитель дает направление, побуждая, восхваляя самостоятельное выполнение действия ребенком, необходимо в дальнейшем возрастить интерес ученика и удовлетворить его потребности. Учитывая индивидуальные особенности учеников начальных классов, правильно организованная работа проведенная совместно с учеником дает положительный результат и является основой формирования функциональной грамотности ученика.

Ключевые слова: грамотность, функциональная грамотность, ученики начальных классов, психологическая основа, познавательный процесс, возрастная особенность.

Abstract

Decree ofthe President ofthe National ActionPlanadoptedin 2012-2016, on the development offunctional literacy ofstudents.In carrying outthis plan,there are numerousworks.Literacy, sustainable property of the individual, and functional literacy-isthe knowledge and skillslearnedthisperson.Functional literacy- the ability ofstudentsto contactwith the external environment, the condition of adaptationto the changingworldof students, the lever ofpersonal abilitiesof students andbasis for the developmentof social skills.Isolation ofthe psychologicalbasis for the formationof functional literacyof primary school students, is the initialstageof the plannoted above.In the course ofwriting,were analyzedworksrelating to themethod of formation offunctional literacyand brought intothe system.Was reviewedencyclopedias and dictionaries, psychological works.Isolation of psychological principles in the formation of functional literacy among primary school students will be an important issue.Firstly,age and individualcharacteristics of the child, according to consider the possibilitythatcognitive processes.Adapting tolifein school, society, socialization of the childbeforea game,alsooccurs through thepsychological processes.Given the individual and personal characteristics of the child, organizing training activities, the teacher gives direction, encouraging, praising perform any action the child, it is necessary to increase further the interest of pupils and meet his needs.Taking into account the individual characteristics of primary school pupils, properly organize the work carried out jointly with the student tests positive and is the basis for the formation of functional literacy student.

Keywords:literacy,functional literacy, primary school pupils, psychological basis, cognitive process, the age feature.

УДК 372.6

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

С.Қожагелдиева – *п.ғ.к.доцент*
Г.Қайбулдаева – *п.ғ.к., доцент*
Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ

Қазіргі қоғам жеке адамнан прогрессивті ойлай алатын белсенді әрекетті, жан-жақты болуды талап етеді. Өйткені, адамның қоғамда алатын орны, қазіргісі, болашағы үнемі толғандыратын мәселелер қатарына жатады. Бұл қоғамның дамуымен тікелей байланысты. Қазақстан Республикасында орта білімді дамыту тұжырымдамасы білім беру мекемелерінің ең негізгі мақсаты: дүниетанымдық, құзырлық, шығармашылық деп атап көрсетеді. Қоғамда «орындаушы» адамнан гөрі «шығармашыл» адамға деген сұраныстың көп екендігін қазіргі өмір талабы дәлелдеп отыр. Көтеріліп отырған мәселе туралы жазылған ойлар, тұжырымдамалар көзқарастар, еңбектер баршылық. Ежелден-ақ ұлы ойшылдарымыз Жүсіп Баласағұн, Әл-Фараби, ұлы Абайды ерекше толғандырған. Сондықтан ұлы ойшылдар өз еңбектерінде адамның жеке басын қабілеттерін дамытуды үнемі көтеріп отырған [1].

Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіден – кез келген бала адамзат баласының осы кезеңге дейінгі жинақтаған тәжірбиесін меңгеруге арналған оқу әрекеті,екіншіден – кез келген оқушы шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады.

Оқу – мектеп жасындағы балардың негізгі таным әрекеті. Баланың жалпы психикалық дамуы мектептегі оқу мен оның өздігінен оқуына тығыз байланысты.

Баланың оқу әрекеті – күрделі, жан-жақты үрдіс, ол баланың барлық әрекетін, рухани күштерін керек етеді. Баланың ақыл-ой еңбегі белсенді әрекет болуға тиісті. Ол оқушының жалпы психикалық даму ерекшеліктеріне байланысты болады. Баланың ақыл-ой әрекеті оның қажеттері мен қызығулары, сезім мен ерік сықты т.б. психикалық үрдістер мен байланысты іске асырылып отырады. Оқушының өздігінен оқуының жемісті болуы үшін ақыл-ой еңбегінің дағдыларын қалыптастыру керек.

Баланың ақыл-ой еңбегін белгілі жүйемен жасауға оның жалпы мәдениетін арттырып отыруға көңіл аудару керек. Ең алдымен, баланың өз жұмысының мақсат-міндеттерін анықтауға үйрету керек. Егер бала әрбір оқу жұмысын (тапсырмасын) не үшін, қандай мақсатпен жасау керектігін, ол қандай жаңа нәтиже (жаңа білім, дағды) беретінін білсе,онда оқушы әрекетінің саналылығы артады. Оқу жұмысының мақсат-міндеттеріне сай баланы өз бетімен жұмысын жоспарлай білуге, уақытты дұрыс пайдалана білуге, өз әрекетін қадағалауға (бақылауға), бағалауға қысқаша айтқанда, өзін-өзі басқаруға дағдыландырудың маңызы өте зор [2].

Баланың оқу әрекеті мазмұнына мыналар кіреді: ғылыми ұғымдар мен ғылыми заңдылықтарды түсіну және практикалық міндеттерді шешуге бағытталған ойлаудың жалпы амал-тәсілдерін меңгеру. Осыған орай, балалардың ғылыми білімді және дағдыларды меңгеруі олардың оқу әрекетінің негізгі мақсаты мен нәтижесі болып табылады. Оқу әрекетінің белгілі құрылымы мыналар:

1. Оқу міндеттері (немесе тапсырмалар);
2. Оқу әрекеттері (баланың қолданатын нақтылы практикалық және ой тәсіл амалдары);
3. Бақылау (оқушылардың өзін-өзі қадағалап, тексеріп отыруы);
4. Бағалау (мұғалімнің және оқушының өзіне-өзі берген бағасы).

Осындай күрделі әрекетіне байланысты оқушылардың ойлау қабілеті қалыптасады. Ойлау – баланың таным әрекетінің ең жоғары түрі. Ойлау арқылы оқушылар көзге көрінбейтін заттар мен құбылыстардың арасындағы күрделі себептік байланыстарды, заңдылықтарды ұғады. Ойлау сөйлеу әрекеті арқылы іске асады. Ойлау – нақты сұрақтар қоюдан, соларға жауап іздеуден басталады. Ойлау – белгілі міндетті теориялық немесе практикалық мәселелерді шешуге бағытталады. Ойлау әрекеті өзінен-өзі қалыптаспайды.

Олардың ойлау әрекетін ойдағыдай дамыту үшін, тиімді тәсілдер қолданып, арнайы жұмыстар жүргізу қажет. Ойлау үрдісі өзіне тән логикалық амалдардан (операциялардын) тұрады: анализ, синтез, салыстыру, топтастыру, жалпылау, тұжырымдар жасау т.б.

Мектепте оқытудың негізгі міндеттерінің бірі - оқушылардың танымдық қызығушылықтарын арттыру, таным қабілеттінің оянуына түрткі болу. Оқушылардытанымдық белсенділігі кезеңінде қабылдау, есте сақтау, ойлау, қиялдау процестері мен зейіннің тұрақты түрін қажет етеді. Оқу процесінде оқушылардың

танымдық қызығушылықтарын арттыру – олардың өз бетінше танымдық ынта-ықыласын, шығармашылық қызметін дамытатындай етіп ұйымдастырылады [3].

Шығармашылық әрекеттің оқу әрекетінен айырмашылығы – ол баланың өзін-өзі қалыптастыруына, өз идеясын жүзеге асыруға бағытталған жаңа әдіс-тәсілдерді іздеу, проблеманы өзінше, жаңа тәсілмен шешуге талпыныс жасауы. Осы әрекеттердің екі түрінде оқушылар екі түрлі мақсаттар көзделген, әртүрлі міндеттерді шешеді. Мысалы, оқу әрекетерінде белгілі бір ережені меңгеретін, дағдыны қалыптастыратын жаттығулар орындалса, шығармашылық әрекетке баланың іздену жұмысы басты нысанада болады. Сондықтан оқу әрекеті баланың жалпы қабілетін дамытса, ал шығармашылық әрекет нақты жағдайдағы мәселені шешу барысында нәтижеге жеткізетін қабілеттерін дамытады.

Зерттеушілер шығармашылық әрекеттерге әртүрлі анықтамалар береді. Мысалы, И.Я.Лернер білім, білік, дағдыны жаңа жағдайға тасымалдай білуді, жаңа шешім таба білуді, шығармашылық әрекет деп түсіндіреді.

А.Н.Лук шығармашылық әрекетті мәселені шешудегі көрегендікке, қырағылыққа балайды, идеяларды іске асыру (генерация жасай білу) болжай білу қабілеттерін атайды [4].

Сондықтан мұғалімге сабаққа дайындалу кезінде әр оқушының ерекшелігін ескере отырып, жеке берілетін тапсырмалар жүйесін әр оқушының оқу белсенділігін дамытатындай етіп мұқият таңдап алуына болады. Шығармашылық тұлға негізгі бастауыш сыныпта қаланатыны анық. Осы жастағы балалар бойында шығармашылық қабілеттің бастаулары жатыр. Тек өмір тәжірбиесінің, дара-дүниетаным, дара эстетикалық көзқарастың жетімсіздігінен олардың бойларындағы шығармашылық қабілетті ашып көрсете алмады. «Бұлақ көрсең көзін аш» - деген халқымыз. Жалпы шығармашылық туында өмірге келгенге дейін ұстаз шәкіртің өнеге тұтар ақылшысы, пікірлес досы, бапкері болуы тиіс. Оқушы шығармашылығы үнемі ұстаз, сынып ұжымы, ата-аналар тарапынан қолдау тауып отыруы керек.

Жан-жақты талант иесі М.Жұмабаев «Педагогика» еңбегінде бастауыш мектепте әдеби қабілеттілікті қалыптастырудың кейбір әдістерін көрсеткен [5].

Ұлы ағартушымыз ұсынып отырған оқушының шығармашылық қабілетін дамытудың барлық кезеңінде, яғни оқушыға оқиға, сюжет, образ, көркемдік шешім таба алмай қиналғанда, мұғалімнің меңзеу әдісі көмекке келуікерек. Бұл - мұғалімнің де шығармашылық қабілетінің сынға түсер шағы.

Көп жылғы тәжірбиемізде байқағанымыздай «Ана тілі» және «Қазақ тілі» сабағында ұтымды уақыт тауып, шығармашылық жұмыс түрлерін жүргізуге болады. Мұғалім мәтіннің өн-бойынан шығармашылық тапсырмаға лайықты жағдайлар іздеп табуы керек. Кейбір практикалық тапсырмаларды да шығармашылық арнаға бұрып, өзгертуге болады [6].

Бастауыш сынып оқушыларымен шығармашылық жұмыстың төмендегідей түрлерін жүргізуге болатынын тәжірибеміздебайқадық.

1. Балаларға белгілі тақырыпта (баспасөз бетінен) әңгіме оқып, оқушыларға басқаша аяқтауға кілт боларлық сюжет ұсыну.
2. Әңгіменің, ертегінің сюжетін бастап беру, аяқтауды оқушыға тапсыру.
3. Ертегіні ұжым болып тыңдау.
4. Ұйқас ұсыну арқылы өлең шығару.
5. Белгілі мақала негізінде әңгіме жазу.
6. Мәтін бойынша мақал құрастыру.
7. Табиғат құбылыстарына байланысты жұмбақтар шығару.
8. Берілген мәтіндегі бір бөлікті өзі жазып шығару.
9. Сөйлемдегікейбір сөздерді көркем сөздермен ауыстыру.
10. Белгілі ақын, жазушы шығармасына еліктен өлең, әңгіме жазу.
11. Берілген тірек сөздер арқылы қызықты мәтін құрастыру.

Шығармашылық тапсырма түрлерін сынып оқушыларының жас ерекшелігіне, психологиялық саралығы, шығармашылық қабілетінің даралығына қарап ары қарай жалғастыра беруге болады.

Бастауыш мектеп – оқушысы тұлғасы мен санасының дамуы қуатты жүретін, ерекше құнды, қайталанбас кезең. Сондықтан бастауыш білім үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы, қиын да жауапты жұмыс. Бастауыш мектеп балаға белгілі білім беріп қана қоймай, оны жалпы дамыту, яғни сөйлеу, оқу, қоршаған орта жөнінде дұрыс көзқарас қалыптастыру, ойын дұрыс айтуға, салыстыра білуге, дәлелдеуге, сөйлеу мәдениетіне үйретеді. Дамыта оқытудың басты мақсаты – баланы оқыта отырып, оны шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту.

Шығармашылық дегеніміз - адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі

керек. Баланы жастайынан шығармашылық өнеріне қалай баулу керек? Оның жолдары, әдіс-тәсілдері, мазмұны қандай? Психологтердің зерттеуі бойынша, әрбір жаста шығармашылыққа баулу өзек болардай өзіндік ерекше қабілет, бейімділік бар екен [7].

Ойлаған ойын іске асыру кезінде де елестету байқалып, дами түседі; ұшу алдында ұшақты дайындау керек; дүкендегі тауарларды таңдап алу керек, егер жетіспесе өзің дайындауың керек. Осылайша ойын арқылы болашақ оқушының шығарашылық қабілеттері дамиды.

Қызықты ойындар балалардың қуанышты, жеңіл көңіл-күйін қалыптастырады, белсенді іс-әрекет қажеттілігін қанағаттандырып өмірлерін мағыналы етеді. Егер бала жақсы жағдайда жақсы тамақтанып өмір сүрсе, бірақ қызықты ойындар ойналмаса ақыл-ойы нашар дамиды. Ойында бала тұлғасының барлық жақтары бір-бірімен байланысып қалыптасады. Балаларды достық сезімге, тату ұжым құруға тәрбиелеу үшін, үлкендердің жақсы іс-әрекеттерін, еңбегін дәріптейтін ойындармен қызықтыру керек. Балалар ұжымын жақсы ұйымдастырғанда ғана әр баланың шығармашылық қабілеті дамиды.

1. Г.Оразова. Шығармашылықты қалыптастыру қажеттілігі. // Қазақстан мектебі. №10, 2006. 16-17 б.
2. Н.Жанатбекова. Шығармашылық қабілеттілік – даму негізі. // Қазақстан мектебі. №2, 2006. 15-17 б.
3. Г.Нұрахметова. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. // Бастауыш мектеп. №2, 2006. 49-50 б.
4. К.Жолдыбекова. Оқушылардың шығармашылық белсенділігін дамыту. // Бастауыш мектеп. №8, 2005. 75-77 б.
5. Д.Жолдыбаева. Оқушы шығармашылығын дамыту. // Бастауыш мектеп. № 8-9, 2007. 57 б.
6. Бастауыш мектеп оқушысының шығармашылық қабілетін дамыту. // Бастауыш мектеп. №10, 2003. 3-4 б.
7. Г.Н.Манапова. Қазақ тілі пәніне арналған дидактикалық материалдар. Алматы «Жазушы» 2000. 3-5 .б

Аннотация

Творческая деятельность учащихся не ограничивается лишь приобретением нового. Работа будет творческой, когда в ней проявляется собственный замысел учащихся, ставятся новые задачи и они самостоятельно решаются при помощи приобретенных знаний. Ведущие студентам думать о творческих работ, вызывает интерес и творческие способности, а также стимулировать активность.

Ключевые слова: Произведения искусства, начальная школа, творчество, знание, методы, ученики, учебный процесс.

Abstract

Primary education and continuing education for the first stepways. Difference between lead activity and educating process is child's behavior, searching methods self- developing idea, and to solve problems with new ways.Lead students to think of creative works, arouses interest and creative abilities, as well as to stimulate activity.

Keywords: Works of art, primaryschool, creativity skills, knowledge, methods, students, educating proccess.

УДК 17.022.1Ж.83

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Б.Т. Жубатырова – *аға оқытушы, педагогика және психология магистрі*
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

Аннотация

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын дамыту жолдары қарастырылған. Сонымен қатар мақала авторы аталған мәселе бойынша ғалымдар мен тәжірибелі педагог мамандардың көзқарастарының психологиялық-педагогикалық негіздеріне шолу жасаған. Балалардың сөздік қорларын дамытудағы кезеңдер қарастырылған. Семантикалық тұрғыдағы тілдік жұмыстар өте маңызды екенін атап өтеді.

Түйінді сөздер: Мектеп жасына дейінгі балалар, даму, балалардың сөздік қоры, лексикалық даму деңгейлері, тілдік жұмыстар, даму кезеңдері, семантикалық маңыздылығы, синонимиялық қатар, антоним-сөздер, балалардың тілін жетілдіру жұмыстары.

Сөздік қор мен тілдің дамуы баланың оқуда жетістіктерге жетуіне ықпалын тигізеді. Тәжірибе көрсеткендей, сөздік қоры бай және тілдік даму деңгейі жоғары балалар оқу үрдісінде қиындықтар көрмей, тез оқу және жазу дағдыларын меңгеріп кетеді. Лексикалық даму деңгейлері төмен балалар оқу барысында, адамдармен қатынасқа түсу барысында қиындықтарға тап болады. Лексикалық даму деңгейлері орташа балалар оқу барысында тұрақсыздықпен айрықшаланады.

Ю.С.Ляховская, Н.П.Савельева, А.П.Иваненко, Е.М. Струнина еңбектерінде көрсетілгендей балалардың оқу барысында қиындықтарға тап болуы сөздік қордың дұрыс дамуымен түсіндіріледі.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулер бойынша оқу үрдісінде балалардың 90% қиындық көреді, олардың ішінде 60% сөздік қордың дұрыс дамымағанымен байланысты.

Д.Б. Эльконинниің пайымдауынша, балалардың тілдік дамуы олардың интеллектуалдық және тұлғалық дамуымен терең байланысты. Алты-жеті жаста балалардың сөздік қорының дамуы, оның одан әрі байи түсуі өте жедел түрде өтеді. Мектепке дейінгі ұйымдарда ересек топ балаларының тілдік дамуы сөздің лексикалық мағынасын жетілдірумен тығыз байланысты[1].

Сөзді тілдің бірлігі ретінде зерттеу тіл дамыту жүйесінде маңызды орын алады. Осы проблемаға Е.И.Тихеева, А.М. Бородич, Ю.С.Ляховская, Н.П.Савельева, А.П.Иваненко, В.В.Гербова, В.И.Яшина, Е.М.Струнина, А.А.Смаги, А.И.Лаврентьева және т.б. зерттеулері арналған.

Зерттеулерде дәлелденгендей мектеп жасына дейінгі балаларды сөздің семантикалық тұрғыдан дұрыс қолдану үшін, оның түрлі мағыналарымен таныстыру қажет.

Баланың сөзді және сөз тіркесін мағынасына, тілдік жағдаятқа қарай дұрыс қолдану дағдысын дамыту, еркін түрде өз ойларын айтуға және айналамен қарым қатынасқа түсуге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақыттта мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын дамыту жолдарыныңзаңдылықтарын зерттеген, «сөз» ұғымына мінездеме келтірілген зерттеулер бар.

Н.А. Стародубова зерттеулерінде сөзді жұмыстардың маңыздылығын ерекше атай отырып, сөзді қарым қатынас, затты суреттеу барысында қолдану — бұл керекті сөзді көп сөздердің ішінентаңдау үрдісі. Әрбір сөз белгілі сөз табына жатады және өзіне тән грамматикалық көрсеткіштері бар.

Ана тілінің сөздік құрамын игеру, Ю.С.Ляховская, Е.М. Струнина, Н.П.Савельева, В.И.Яшина және т.б. зерттеушілердің пайымдауынша, - бұл тілдің грамматикалық құрылылымын игеруге, монологтық тсөйлеу түрін дамытуға, сөздің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеудің бірден бір мағызды жағдайы. Тілді қарым қатынастың құралы ретінде қолдану сөзбен байланысты. Сөйлеуші сөз арқылы сөз тіркесін және сөйлемдерді құрастырып, өз ойын білдіреді, тыңдаушықабылдаған сөздерді жіктеп сөз арқылы ойды түсінеді.

Е.М. Струнинаның пайымдауынша, сөздің мағынасын балалар қоршаған ортамен танысу барысында – арнайы ұйымдастырылған және күнделікті өмірде танысады. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын сандық жағынан байытылғаны емес, сапалық жағынан да жетілдірілуі қажет[2].

ПсихологтарЛ.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, П.Я.Гальперин ойында баланың ойлау және сөйлеу қабілеттері практикалық әрекет барысыда қалыптасады. Ойлау және сөйлеу қабілеттерінің өзара байланысы әрдайым зерттеу назарында. Л.С. Выготскийұғымдардың қалыптасу проблемасын қарастыру барысында «ұғымды сөзсіз, ойды сөзбен» қарастыруға болмайды [3].

В.И.Яшина, А.И.Лаврентьева сөздік қорды дамытуда сөздерді тақырыптық топтастыру принципін басшылыққа алуды маңызды деп санайды.Тіл бірліктері бір бірімен тығыз байланысты. Сөз топтпмалары ең басты бір сөздің аясында топтасады. Сөздік жұмыс барысында (тілдік тәрбиеге байланысты басқа да міндеттерді шешуде), авторлардың ойынша, бала дәл, дұрыс, мәнерлі сөйлегенін қадағалап, соған тәрбиелеу қажет.

Аталған барлық лексикалық жұмыстарға аспектілер О.С.Ушакованың тіл дамыту бағдарламасында көрсетілген. Автордың ойынша, бұл жұмыстар сөздік жаттығулар, шығармашылық тапсырмаларды орындауға бағытталған формаларда өтуі қажет[4].

Ересек топта балалардың сөздік қорының діңгегі қалыптасып, алдағы уақытта айтарлықтай өзгеріске ұшырамайды. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын зерттеу барысында зерттеушілер белгелі бір аясында баланың сөздік қоры қалыптасатынын атайды:

- тұрмыстық сөздер қоры;
- қоршаған ортамен байланысты сөздер тобы;
- әлеуметтік сөздер қоры.

Аталған бағыттар аясында балалар ең алдымен зат есімдерден: адамға қатысты сөздерді; сын есімнен «үлкен», «кішкентай», «орташа» және т.б. заттың түсін білдіретін: «қара». «қызыл». «ақ». «көк» және т.б.; есімдіктерден «менікі», «мынау», «біздікі» және т.б. сөздерін игереді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ойлау қабілеті дамыған сайын, олардың сөйлеу қорлары тек қана байыт қана қоймайды, сонымен қатар жүйелене түседі. Сөздердің семантикалық топқа бірлесуі өтеді: топтаманың діңгегі мен оны айналасы перифериясы қалыптасады. А.И.Лаврентьева мектеп жасына дейінгі балалардың сөздігін қалыптастыруды ұйымдастырудың төрт жүйелі кезеңін зерттеулерінде көрсетеді.

Бірінші кезеңде балалардың сөздік қорын жеке-жеке (20-50) сөздер құрайды. Сөздер өзара жүйеленбеген.

Екінші кезеңде балалардың сөздік қоры тез көбейе бастайды. Балалардың жауаптарынан олардың санасында заттардың және құбылыстардың атаулары қалыптасып, жүйеліп топтаса бастағанын байқаймыз. Топтаманың бір сөзін атау бала санасында топтамадағы басқа элементермен ұштасады. Бұл кезеңдіА.И.Лаврентьева «жағдаяттық» деп атап, ал топтамадағы сөздерді «жағдаяттық сөздер» топтамасы деп анықтайды.

Алдағы уақытта бала өзбетімен сөздерді топтастырып, орынды қолдана бастайды. Бұл лексикалық жүйенің қалыптасуының үшінші кезеңі ретінде сипаттайды. Тақырыптық топтардың ұйымдасуы лексикалық антонимдердің дамуына әкеледі: («үлкен — кішкентай», «жақсы—жаман»). «Үлкен — кішкентай» қарама-қарсылығы барлық параметрлік сын есімдермен ауыстырылады: («ұзын —кішкентай», «жуан — кішкентай»), ал «жақсы—жаман» — сапалық-баға сын есімдермен «зұлым—жақсы».

Төртінші кезең лексикалық жүйенің даму ерекшелігі — сөздерді аустыруды бәсеңдетіп, синонимияның пайда болуы. Балалардың сөздігін жүйелі дамыту өзінің құрылымы бойынша ересек адамның лексико- семантикалық жүйесіне жақындайды[5].

А.И.Лаврентьеваның зерттеу деректері мектеп жасының ересек топ балаларының лексикалық жүйелігін дамыту, бір тақырып аясында сөздігін қалыптастыру мүмкіндігін дәлелдейді.

Балалардың сөздік қорының семантикалық топтамасын қалыптастыруда осы жас ерекшелігін таңдаудың дұрыстығына Е.В. Наумованың зерттеулері дәлел болып саналады. Бұл ғалымның зерттеу негізіне ассоциялық зерттеу әдісін басшылыққа алған: лексикалық жүйенің дамуы және сөздердің семантикалық алаңын ұйымдастыру балалардың ассоциациялық реакциясының өзгеруінде көрінісін табады. Зерттеуші төрт және алты жасар балалардың осы бағыттағы стимул–сөздерге реакциясы жоғары деңгей көрсеткенін пайымдайды. Айта кетерлік жағдай: алты жасар балалардың қателігі төрт жасар балалармен салыстырғанда көбірек болғаны. Бұл осы кезеңде балалардың сөздің мағынасын игеру құбылыстары, әрекеттері жақсы дамитындығының куәлігі.

Бұл ғылыми болжам бізді зерттеу барысында қызықтырып, анықтауыш эксперимент барысында ассициалық әдісті алуымызға септігін тигізді. Таңдауға Н. В. Серебрякованың эксперименталдық зерттеу қорытындыларын сараптау да үлесін қосып, мектеп жасына дейінгі балалардың семантикалық алаңын анықтауда тиімділігі анықтала түсті. Зерттеу барысында осы әдістеменің балалардың сөздік қорын дамытуда құнды әдістеме екенін бекіте түсті. мектеп жасына дейінгі балалардың вербалдық ассоциациясын талдай отырып үш кезеңді сөздердің семантикалық алаңын ұйымдастыруда анықтайды[6].

Бірінші кезең, оның ойынша, семантикалық алаңның қалыптаспағанын сипаттайды. Бала өзінің сезімдік қабылдауына сүйенеді және реакция-сөз ретінде айналадағы заттардың атаулары қолданылады(«ит» — «доп»). Бұл кезеңде лексикалық жүйе қалыптаспаған. Сөз мағынасы сөз тіркестерінің мазмұнына кірістірілген. Арнайы орын синтагмалық ассоциациялар («ит—үреді») алады.

Екінші кезең сөздердің семантикалық жағынан бір–бірінен айырмашылықтар бар сөздердің мағынасын игерумен сипатталады, олар өз–ара жағдайлық байланыстағы сөздер қатары. Бұл тақырыптық ассоциалардың басымдылығында көрінісін табады: «үй—төбе», «биік—ағаш» және т.б. Семантикалық алаң әлі де ұйымдастырылмаған, бірақ қалыптасуда.

Үшінші кезеңде ұғымдар, классификациялау, жіктеу үрдісі қалыптасады.

Ассоциалық эксперимент әдісі бойынша мағынасы жағынан жақын, тек бір ғана дифференциалдық белгісімен айрықшаланатын сөздер қолданыла бастайды: («ағаш — қараағаш», «биік — төмен»). Семантикалық алаңның құрылымының дифференциалануы өтіп, сөздердің мағынасына қарай жақындығына және қарама-қайшылығынақарай топтасады.

Сөздердің атауларын балалар айналамен танысу барысында игереді. Мектеп жасына дейінгі балалар сөздік қорларын байыту аясында: тұрмыстық, әлеуметтік және айналамен танысу тақырыптарды алдымен игреруі қажет.

Болгар зерттеушісі Ф.Г.Даскалованың ассоциациялық әдіс мүмкіндіктерін қарастырайық. Бұл әдіс ресей ғалымы О.С.Ушакова зерттеулерінде толықтырылып,балалардың сөздік қорларының дамуын талдау үшін енгізілді[7].

Ассоциациялық эксперимент барысында зерттеушілер (А. Р. Лурия, А.А.Леонтьев, О.С.Ушакова, Е.М.Струнина, А.А.Смага, А.И.Лаврентьева және т.б.) мектеп жасына дейінгі балаларға тән келесідей вербалдық ассоциация анықтады:

1. Синтагмалық ассоциация: реакция-сөз және стимул-сөз түрлі сөз таптарына қатысты («ішу — сүт», «сары— гүл», «ағаш—өседі»).

2. Парадигматикалық ассоциация: реакция-сөз және стимул-сөз тек бір ғана дифференциалдық семантикалық қасиетпен айрықшаланады:(«ағаш — қараағаш», «мысық — ит», «ыдыс—тәрелке»). Балалар

арасында келесі байланады: синонимдік қатынастағы ассоциация («батырлық —қорқақтық»); антонимдік қатынастағы ассоциация сөздері («биік— төмен», «жақсы — жаман») құбылыстар сирек кезігеді.

3. Тақырыптық ассоциациялар. Әдіс мағыналық бала реакциясына қатысты, бір семантикалық алаңмен сипатталады. Реакция-сөз және стимул-сөз бір ғана семантикалық қасиетпен айрықшаланады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың келесідей тақырыптық семантикалық түрлері байқалады:

- объект пен оның мекеніне қатысты («ит — үйшік», «ыдыс—үй»);
- объект пен онымен орындалатын іс-әрекеттер («ыдыс—жуу», «қарындаш—сурет салу»), бұл ассоциалар сирек байқалады;
- заттардың бір қасиеттеріне қарай («көбелек—құс»).

4. Словообразовательные ассоциации. Әдістемеде балалар сөздің түп нұсқасынан оларға жаңа сөздерді құрайды.Бұндай ассоциацияның екі түрі бар: реакция-сөз және стимул-сөз бір сөз таптарына жатады («қоян—көжек», «тез—тезірек», «сөйлейді—әңгімелейді»); және стимул-сөз түрлі сөз таптарына жатады («көңіл—көңілді», «биік—биіктеу», «орман—орманды»).

5. Бір сөздің грамматикалық формалар ассоциациясы. Бұл әдісте реакция-сөздер ретінде сөздің көпше формасы айтылады («үстел—үстелдер», «көбелек—көбелектер»).

6. Фонетикалық ассоциация. Реакция-сөздер мен стимул-сөздер бір бірінен дыбыстық айырмашалыққа ие, олардың арасында семантикалық байланыс жоқ («тұр» — «түр», «бер»— «бар»). Бұл ассоциалар сирек кездеседі.

7. Кездейсоқ ассоциациялар: реакция-сөздер мен стимул-сөздер арасында мағыналықта, грамматикалықта және дыбыстықта байланыс жоқ («тез — топ», «орман—орындық»). Балалар көбіне айналадағы заттардың атауынатайды. Ассоциацияның осы типібес-алты жасар балалар арасында кеңінен тараған.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қоры дамыған сайын олардың вербалдық ассоциацияларының сипаттамасы да өзгере түседі. Н.В. Серебрякованың зерттеу деректері бойынша, алты-жеті жаста лексикалық жүйенің қалыптасуында, семантикалық алаңды ұйымдастыруда үлкен сапалық серпініс байқалады. Ассоциациялық алаңда пардигматикалық және синтагматикалық реакциялардың қатынасы айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Бес-алты жасар балаларда синтагматикалық реакция парадигматикалықтан жоғары болып келеді. Олар өте жиі кездеседі. Жеті жаста, керісінше, парадигматикалық реакция синтагматикалыққа қарағанда әлде қайда жоғары[8].

Бес-алты жасар балаларда тақырыптық ассоциациялар кең тараған. Жеті жаста тақырыптық ассоциациялар парадигматикалыққа қарағанда, сирек кездеседі. Бұл жеті жасар балаларда семантикалық алаңның діңгегі (ядросы) қалыптаса бастағанның куәлігі. Сонымен, балалардың ассоциациялық іздеу реакция стратегиясы жас ерекшелігіне қарай өзгеріп отыратындығы зерттеулерде көрсетілген.

Біздің сөздің семантикалық алаңын кеңейтетін жұмыстарды талдауға, тақырыптық ассоциациялар көріністеріне көп назар қоюымыз:

бала-бақшада баланың барлық әрекеттері тіл дамыту жұмысымен байланысты, осы орайда ақыл-ой тәрбиесі, танымдық қабілеттерінің қалыптасуы арасындағы сабақтастықпен түсіндіріледі.

Ана тіліне үйретуде басты орынды семантикалық мағынасы бар сөзбен жұмыс алса, бала онда айналамен тілдік қатынасқа түскенде, шығармашылықпен пайдалана алады.

Жоғарыда зерттеулеу сараптамасына сүйенсек, семантикалық тұрғыдағы жұмыстар өте маңызды, өйткені мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын дамыту сөздердің лексикалық мағынасының, олардың қандай жағдайда қолданылуы балаға түсініксіздігі. Ал сөздердің дұрыс қолдану дағдысын қалыптастыру үшін мәтінге сай сөздерді семантикалық таңдау жасауын дамыту қажет. Бұндай даму байланыстыра сөйлеуді жетілдіруге, оның мәнерлігіне септігін тигізеді.

1. Эльконин Д.Б. Как учить детей читать. М.: Педагогика, 1976.

2. Конспекты занятий по развитию речи/ О.С. Ушакова, Е.М.Струнина. – М., 1998.

3. Выготский, Л.С. Обучение и развитие в дошкольном возрасте Избранные психологические исследования/ Л.С.Выготский. - М., 1956, с. 269.

4. Ушакова, О.С. Теория и практика развития речи дошкольника/О.С. Ушакова – М., 2008.

5. Лаврентьева А.И. Система работы над синтаксической стороной речи младших дошкольников: дис. канд. пед.наук. – М.,1998.

6. Серебрякова, Н.В. Логопедическая работа по формированию лексики дошкольников со стёртой формой дизартрии: дис.канд.пед.наук. – М.,1996.

7. Ушакова,О.С. Диагностика речевого развития дошкольников (3-7 лет)/О.С. Ушакова, Е.М.Струнина. – М., 1998.

8. Серебрякова, Н.В. Логопедическая работа по формированию лексики дошкольников со стёртой формой дизартрии: дис.канд.пед.наук. – М.,1996.

Аннотация

В статье рассматриваются пути развития словарного запаса детей дошкольного возраста. Также в статье представлен анализ психолого- педагогических основ исследований ученых и ведущих педагогов. Определены этапы развития словарного запаса детей. Отмечается важнейшая роль речевых работ семантического характера.

Ключевые слова:

Дети дошкольного возраста, развитие, словарный запас дошкольников, уровни лексического развития, речевые работы, этапы развития, семантическая значимость, синонимический ряд, слова-антонимы, работы по совершенствованию речи дошкольников.

Abstract

This article discusses the development of the vocabulary of preschool children. The article presents an analysis of the psycho-pedagogical foundations of research scientists and leading educators. Identify the stages of development of the vocabulary of children. The primary role of the semantic nature of speech.

Keywords: Children of pre-school age, development, preschool, vocabulary levels of lexical development, voice work, stages of development, semantic significance, synonymous series, words are antonyms, improvement of speech preschoolers.

УДК

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ КӘСІБИ БАҒДАРЛАУДЫҢ ФОРМАЛАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

С.У.Паштанов – *Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің магистр-оқытушысы*

Аннотация

Бұл мақалада бүгінгі таңда қалыптасқан қосымша білім беру жүйесінің ерекшеліктертінесәйкес, оқушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастырудың ғылыми негіздері қарастырылған. Сонымен қатар, оқушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыруға бағытталған мектептегі қосымша білім беру жұмыстарының кең тараған түрлері мен әдістері, оқушыларды кәсіби диагностикалау нәтижесінде олардың әрекетін ұйымдастыру жолдары, тәсілдері баяндалған. Атап айтқанда, әртүрлі үйірмелер арқылы оқушылардың мамандыққа бейімділіктерін қалыптастыру жолдары көрсетілген. Оқушылар өздерінің кәсіби бағыттылығына, дара ерекшеліктеріне сәйкес қосымша білім беру жүйесіне тартылады. «Жас дизайнер» үйірмесіне қатысқан оқушылардың мамандыққа оң көзқарасы, дүниентанымы, шығармашылық қабілеті, «Ақиқат», «Әділет» үйірмелеріндегі оқушылардың кәсіби бағыттылығы, ал «Жас бағдарламашы», «Жас құрлысшы» үйірмесімүшелерінің мамандыққа дұрыс қарым-қатынасын қалыптастыруға бағытталған. Бұл үйірмелерге қатыса отырып, оқушылар өздерін кәсіби анықтауға, өзін-өзі адекватты бағалау әрекетін қалыптастырады.

Бүгінгі таңда елемізде болып жатқан маңызды реформалардың бірі –білім беру жүйесін жаңғырту. Осы бағытта оқушылардың жан-жақты дамуына жағдай жасау мақсатында қосымша білім беру жүйесін қалыптастырды. Қосымша білім беру – оқу-тәрбие үдерісінің барлық жақтарын қамтитын, оқушылардың білімге қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған жүйе ретінде мектеп пен мектептен тыс мекемелердің қызметінің сабақтастығын қамтамасыз етуде.

Қазақстан дамудың жаңа жолына түсіп, экономиканы қарқынды дамыту мақсатында индустриалды-инновациялық жобаларды жүзеге асыруда. Еліміз дамыған 30 елдің қатарына қосылу мақсатында «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасын жүзеге асыруда. Осы стратегиялық бағдарлама аясында білім беру жүйесін жаңғыртуға басым бағыт берілген. Нәтижесінде, білім беру жүйесін жаңғыртуға негізлеген нормативтік-құқықтық құжаттар базасы жасақталып, онда білімді жаға сапаға көтеру, өнідіс пентехниканы, ғылымды дамытушы бәскеге қабілетті тұлға қалыптастыру мәселелер көзделген. Бәсекеге қабілетті, еңбек қоғамында өмір сүруге бейім, еліміздің идустриалды-инновациялық әлеуетін қалыптастыратын, экономиканың дамуына қозғаушы күш болатын болашақ ұрпақты тәрбиелеу мақсаты тәрбие жүйесінің алғы шартына айналды.

Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында білім беру жүйесін жаңғыртудың маңызды міндеттерінің бірі – бәсекеге қабілетті, білімді меңгерген, ой-өрісі дамыған тұлға ғана емес, жоғары азаматтық және адамгершілік ұстанымы, отансүйгіштік сезімі мен әлеуметтік жауапкершілігі қалыптасқан зияткер ұлтты қалыптастыру қажет [1]. Сонымен қатар, оқушылардың оқудан тыс уақытта ұжымдық, ұйымдық бастамашылдығын қалыптастыруға бағытталғанжұмыстар жүйесін қалыптастыруға негіз болған үздіксіз білім беру жүйесінің тұжырымдамасы – қосымша білім беру жүйесі мазмұнының жаңғыруына негіз болды [2].

Бүгінгі таңда бұрынғы мектептен тыс мекемелер қосымша білім беру ұйымы ретінде жаңа мәртебеге ие болып қана қоймай, ұстаздармен оқушылар, оқушылар ұйымы арасындағы кең ауқымды демократиялық қатынастар жүйесіндегі білім берудің сапалық мазмұны пайда болды. Қазақстанда бұрында болған балалар ұйымы әр аймақта дербес қызмет атқарып, шашыраңқы болып келсе, «Жас Ұлан» бірыңғай балалар ұйымының құрылуы республикадағы балалардың ұйымдық іс-әрекеттін тұтастандырып, мектеп пен қосымша білім беру ұйымдарын қызметінің сабақтастығын және ең маңыздысы оқушылардың бастамашылдығы мен өзін-өзі басқаруына негіз қаланды. Мектептердегі әрбір үйірме мүшелер мен белсенділер аудандық, қалалақ, республикалық іс-шараларға тартылып, жас ерекшеліктеріне сәйкес ұйымға мүшелікке қабылданып, ұйымдық дәстүрлер қалыптасты. Сондықтан қосымша білім беру жүйесінің буыны ретінде мектептегі қосымша білім беру жұмыстары балалар ұйымдары іс-әрекетінен тысқары емес. Қосымша білім беру жүйесінде оқушылар әртүрлі үйірмелер мен клубтарға қатыса отырып, өздеріне ұнаған әрекетпен шұғыланып қана қоймай кәсіби тұрғыдан өзін-өзі анықтауына, өздерінің қабілеттерін саналылықпен меңгеруге толық мүмкіндік алады.

Оқушыларды кәсіби бағдарлауда кәсіби бағыттылыққа – кәсіптің бір түріне қызығушылық, бейімі мен қабілеті, сондай-ақ қосымша тұлғалық сапалары жататыны белгілі. Бұл жөнінде А.П.Сейтешов, Ә.Мүмілімов, Л.Х.Мажитова, Г.Саудабаева, Озгамбаева, Ж.Бейсенова т.б. ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізгені белгілі.

Ж.Бейсенова оқушылардың мамандық таңдауға дайындығының ең негізгісін кәсіби жоспар ретінде қарастырылады. Ал кәсіби жоспар оқушының кәсіби бейімділігімен байланысты сипатталады. Жоғары сынып оқушыларының кәсіби жоспарлары бейімділіктеріне байланысты біршама тұрақты болады. Көптеген психологтардың айтуы бойынша бейімділік дегеніміз — қандайда бір іс-әрекеттің түріне қажеттілік, жалпы іс-әрекетке таңдамалы, жақсы қатынас ретінде көрінсе, қызығушылық сол іс-әрекетті тану, оған бағыттылық ретінде сипатталады, - деген [3, 52].

А.Орловтыңпікірінше, жоғарғы сыныптарда оқушылардың қызығушылықтарының қалыптасуыбелгілі бір білім салаларына тұрақтану, білім сапасын тереңдету және шоғырлау жолымен жүргізіледі, даму кезеңінің үшіншісін аяқтайтын жекелеген немесе өзекті қызығушылықтар туындайды. Бұл қызығушылықтар тұрақтылығымен және тұлғаның өзін-өзі бағалануымен ерекшеленеді. Өзекті қызығушылықтар, оқушының барлық тұрмыс қалпын өзгертетін, танымдық әрекетке тұрақты қажеттілік сипат ретінде білінеді. Олар көбінесе тұлғаның, мазмұны қызығушылық саласына сай келетін іс-әрекетпен маман ретінде айналысуға ынтамен байланысты болады. Сөйтіп тұлға қызығушылықтары оның мамандандырылған (оқу-мамандандырылған) іс-әрекеттерге өту үшін ықпал етуді қамтамасыз етеді де, іс-әрекетпен маман ретінде айналысуға деген тұрақты құндылық негіздерін құрайды. Мұндай қызығушы-лықтар бейімділіктердің туындауларына жақын психологиялық алдын-ала жағдайлар болып табылады, - дейді [4, 23].

Бүгінгі таңда мектептерде, қосымша білім беру ұйымдарында оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауына негіз болатын үйірмелер мен клуб бірлестіктері қалыптасқан. Оқушыларды кәсіби бағдарлауда мектептегі үйірмелер мен клубтар әртүрлі. Кәсіби диагностиканың негізінде оқушылар өздерінің жеке ерекшеліктерін байланысты әртүрлі үйірмелерге қатысады.Осылайша оқушылар бос уақыттарында шұғылданып қана қоймайды, өздерінің сұраныстары мен қажеттіліктерін қанағаттандырады, бейімі мен қабілеттері қалыптасады. Бұл өз кезегінде олардың мамандық таңдауларына оң ықпал етіп, өзін-өзі жүзеге асыруына негіз болады.

Біз төменде қосымша білім беру жүйесінде оқушыларды кәсіби бағдарлаудың бірнеше формаларын ұсынамыз. Атап айтқанда, «Гепократ ізбасарлары», «Жаспедагогтар», Ақиқат» пікір сайыс клубтары, «Жас құрлысшы»,«Жас програмистер», «Жас дизайнер» т.б. үйірмелері. Сондай-ақ үйірме мен бірлестіктердің мақсаты, міндеті, ұйымдастыру формалары мен әдістері қарастырылған.

«Гепократ ізбасарлары» клуб бірлестінігің жұмыс мазмұны болашақ жас дәрігерлердің өздері қызықтыратын адамдермен кездесуге, әңгімелесуге, денсаулыққа қатысты мәселелерді бірге талқылауға т.б. бағытталған. Әрине, бұл кулб мүшелерінің өз белсенділері бар. Олар әртүрлі шараларды ұйымдастыруда, клубқа келуші оқушылар қатарын толықтыруға, кәсіби үгіт-насихат жұмыстарын ұйымдастыруға қатысады.

Оқушыларды көп қызықтыратын мамандықтардың бірі «адам-адам» таңбалар жүйесіндегі педагогикалық мамандық. Зерттеу барысында белгілі болғанындай оқушылардың бұл мамандықты таңдаудағы басты факторлары өз ұстаздарының үлгі-өнегесі, мектептегі ұстаздарының идеялдық бет-бейнесі, балаларға деген сүйіспеншілігі. Сондай-ақ кейбір оқушылар балалармен қарым-қатынаста болып, оларға ақыл-кеңес бергенді, өз тәжірибесімен бөліскенді ұнатады.

Педагогикалық кәсіпке оқушыларды кәсіби бағдарлауға бағытталған қосымша білім беру жұмыстарының мазмұны оқушылардың қажеттіліктерінқанағаттандыратын әрекеттерге сәйкес болуы керек. Яғни, мұғалімдермен кездесу, әңгімелесу, кәсіби үгіт-насихат жұмыстарын жүргізгенде мұғалімдердің моральдық қасиеттері, балаларға сүйіспеншілігі, білім берудегі шеберліктерінкөрсетуге, ақпарат беруге назар аударып, олардың кәсіби өзін-өзі анықтауларына ықпал ететіндей болғаны жөн. Осы мақсатта біз өзтәжірибемізде «Жаспедагогтар»клубын ұйымдастыру арқылы бүгінгі таңдағы ұстаз мәребесін, білім беру, жасөспірімдер тәрбиесі мәселелерін қамтитын жұмыстару ұйымдастыру қажеттігіне көз жеткіздік. Бұнда өздері үлгі тұтатын тәжірибелі ұстаздармен кездесу, олардың шығармашылық, кәсіби өсу жоларды туралы әңгімелесу, бүгінгі тәрбие мәселелерін, педагогикалық мамандықтың артықшылықтарын талдауы қажет.

Біздің тәжірибеміздің нәтижесінде оқушылардың психология мамандығына деген қызығушылықтары қалыптасты. Тәржірибе көрсеткендей осы мамандыққа бейім оқушылар көптеп кездеседі. Бұл мамандықты таңдаған оқушылар өз қабілеттерін саналылықпен сезінеді, өмірде адасқан, қиыншылық көркен, депрессияға ұшыраған адамдарға көмек бергенді қалайды.

Оқушылардың кәсіби тұрғыдан өзін-өзі анықтауларына бағытталған әртүрлі қосымша білім беру жұмыстарының жүйесі бар. Бұл жұмыстардың барлығы олардың қызығушылықтарын қалыптастырып қана қоймайды, сонымен қатар, өз күштерін сынап көрулеріне, білімдерін, іскерліктерін қалыптастыруға бағытталады. Атап айтқанда, «Жас психологтар кеңес береді!» тақырыбындағы әңгіме-сұхбат олардың белсенділіктерін ғана емес, бейімі мен қабілеттерін, тәжірибесін қалыптастарады. Бұл олардың кәсіби дайындықтарының қалыптасуына бағытталады. Олар депрессияға ұшыраған адамдарға көмектесу мәселелерін талдайды, күйзелістен құтылу жолдары, оларды алдын-алу туралы кеңестер береді, осы тақырыпқа талдаулар жүргізеді.

Кәсіби психологтармен кездесу өткізіп, психолог мамандығының ерекшеліктері, оларға тән кәсіби қабілеттер туралы мәлімет алады, әңгімелеседі. Бұл шаралардың барлығы да өздерін іске асыруға, өздерін адекватты түрде бағалауға ықпал етеді. Кездесу барысында оқушыларды қызықтыратын сұрақтарға, психологияның жеке салаларын, осы сала мамандарын дайындайтын Қазақстандағы жоғары оқу орындарына т.б. тоқталып, әртүрлі ақпараттар берілгені жөн.

Оқушылар белсенділікпен жұмыстарының бірі «Психологтар-адам жанының инженері» атты әңгімелесу, кездесу. Әңгімелесу барысында оқушылар психологтың кәсіби әрекеті мазмұнымен танысадыі, осы мамандық иесіне тән кәсіби қасиеттердің мән-жәйін ұғынады. Бұл кездесудің кәсіби ағартушылық сипаты зор. Себебі, бұнда психологқа тән тұлғалық қасиеттердің мәні ашыла түседі. Бұл оқушылардың өзін-өзі анықтауларына ықпал етеді. Кездесу Түркістан қаласындағы М.Әбенова атындағы орта мектептің педагог-психологтарының қатысуымен өтті. Кездесу барысында оқушылар өздерін толғандырған сұрақтар төңірегінде, атап айтқанда «Психолог мамандығы қандай мамандық?», «Депрессияға ұшыраған адамдарға психологтар көмектесе алады ма?» деген сұрақтарға жауап алды.

Соныман қатар осы мектепте аталған іс-шарадан кейін «Жас психологтар -кеңес береді» тақырыбында пікірталас өткізілді. Пікірталас барысында тәртібі нашар және әртүрлі темпераментегі балалармен жұмыс істеу, оларға психологиялық тұрғыдан ықпал ету әрекеттері талқыланды. Әрине бұған оқушыларды жетекшілері алдын-ала дайындады. Бұл пікірталас оқушылардың осы мамандыққа анағұрлым бейімделгенін көретіп берді. Себебі, оқушылардың талқылаған сұрақтар төңірегінде айтқан пікірлері, жалпы белсенділіктері жоғары деңгейде болды.

Оқушылардың арасында құқық қорғау органдары, заңгерлік мамандықты таңдаған оқушылардың да қатары көп. Олардың бұл мамандықты таңдауларына түрткі болған бүгінгі қоғамдағы тәртіпсіздік пен құқық бұзушылық, әділетсіздіктің нәтижесінде жәбірленушілердің аянышты жағдайлары, жемқорлық т.б. Олар осы мамандықты таңдау арқылы заңсыздықты жоюға, әділетті қоғам құруға өз үлестерін қосуға ұмтылаты.

«Әділет», «Ақиқат», «Жас адвокат» клуб типтес бірлестіктерін ұйымдастыру қажет. Олар осы сала мамандық иелерімен кездесуге, тәртіпсіздік пен әділетсіздік, қылмыс пен жемқорлық туралы тақырыптарда әңгімелесуге, талқылауларға белсенділікпен қатысады. Атап айтқанда, заңгерлемен кездесу барысында бұл мамандықты терең тануға, өзін-өзі кәсіби анықтауларына мүмкіндік алады. Бұл кездесу барысында оқушылар құқық қорғау қызметкерлерінің өз қызметіндегі адалдығы, олардың отаны мен халқын қорғауға дайындығы, сүйіспеншілігі, әділдігінен үлгі-өнеге алады. Осы кәсіп иелерінің міндеттері мен қызметі, осы салада білім алуға болатын оқу орындары туралы ақпараттар алады.

Еліміздегі ақпараттық-коммуникативті технологиялардың дамуы, оларды білім беру мекемелерінде, тұрмыстық ортада көптеп пайдалану оқушылардың осы салаға қатысты кәсіп түрлеріне қызығушылық-

тарын оятқан. Сондықтан бүгінгі мектептердегі оқушылар арасында информатика, ақпараттық технологиялар мамандықтарына қызығатындар саны көп. Бұл мамандық түрлерінің айырмашылығын ескере отырып, оқушылармен жүргізілетін жұмыстарда олардың интеллектуалдық қабілетін, іс-әрекеттерін танымдық әрекетке бағытталуын қамтамасыз ету керек.

Біззерттеу жұмысы басырында оқушылардың кәсіби бағыттылығын қалыптастыруға бағытталған «Жас бағдарламашылар» үйірмесін ұйымдастырдық. Бұл үйірме жұмысының ерекшелігі оқушылар әрекетінің көпшілігін оқу-танымдық жаттығулар мен тақырыптық кештерді құрайды.

Үйірменің мақсаты оқушылардың интеллектуалдық, танымдық қабілеттерін, мамандыққа қызығушылықтарын қалыптастыру. Сондай-ақ әртүрлі жұмыстарды ұйымдасытыра отырып, кәсіп иелеріне тән психологиялық-физиологиялық ерекшеліктерді саналылықпен қабылдауға, өзін-өзі кәсіби анықтауларына ықпал ету.

«Жас дизайнер» үйірме жұмысының мазмұны шығармашылық бағыттағы жұмыстарға тәуелді. Себебі, оқушылар бұл үйірмеге қатысаотырып әртүрлі киім үлгілерін дайындайды, мамандардан кеңестер алады, киім үлгілерін таңдау туралы кеңестер береді т.б. Үйірменің мақсаты оқушылардың кәсіби қызығушылықтары мен қабілеттерін қалыптастыру. Дизайнер мамандығын таңдаған оқушылар өздерінің шығармашылық қабілеттерін саналылықпен сезіне алады. Олардың бұл мамандықты таңдауларының негізгі себептері өздерінің шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге ұмтылу және адамдардың сәнді де жарасымды киінуіне өз үлестерін қосу. Осы мәселелерді ескере отырып, Түркістан қаласындағы М.Әбенова атындағы орта мектеп оқушыларының қатысуымен Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ «Сурет және дизайн» кафедрасының оқытушы-профессорларымен және студенттерімен кездесу ұйымдастырылды. Бұл кездесуді ұйымдастырудағы басты мақсат оқушылардың дизайнерлік мамандыққа қызығушылықтарын қалыптастыру. Олардың өз шығармашылық мүмкіндіктерін саналы турде сезінуіне жағдай жасау.Кездесу әңгімелесу, сұрақ-жауап барысында өтті. Оқушылар профессор-оқытушылардан және студенттерден «Бұл мамандықты не үшін таңдадыңыз?», «Бұл мамандықтың басқа мамандықтардан ерекшелігі қандай?», «Дизайнерге қандай қабілет керек?», «Атақты дизайнер болу үшін жетістікке қалай жетуге болады?» деген сұрақтарға жауап алды.

М.Әбенова атындағы орта мектепте 10-11 сыныптар арасында өткен «Қалай киінуге болады?» деген тақырыпта ұйымдастырылған тақырыптық әңгімелесуде оқушылар анағұрлым белсенділік танытты. Себебі, бұл жұмыстың осы мамандыққа қызыққан оқушылардың бейімі мен қабілеттерін қалыптастырудағы мүмкіншілігі көп. Бұл тақырыптық әңгімелесу жыл соңында өткізілгендіктен оқушылардың өзін-өзі анықтау деңгейлерінің жоғары екендігін байқатты. Онда оқушылар өз сышыптастарына өзі дайындаған киім үлгілеріи ұсынып, қалай кишу қажетекендігіне кеңестер берді. Оқушылармен әңгімелескенімізде және жазған шығармаларынан белгілі болғанындай олардың Париж топ-моделдеріне қызығатындығы, шетел дизайнерлері сияқты атақты болуды және өздерінің танымал сән коллекцияларының болғанын қалайтындары анықталды. Осыны ескере отырып олардың шығармашылық қажырқайратын ынталандыру мақсатында жыл соңында оқушылардың сән көрмесін ұйымдастырдық. Көрмеге оқушылар өздерінің жыл бойында жасаған киім үлгілерінің жобасын қойды және қатысушыларды әрбір киім үлгілерінің ерекшеліктерімен таныстырып отырды.Сондай-ақ «Сұлулық сенің серігің?» тақырыбында да сұхбат, сұрақ-жауап кешін ұйымдастыру олардың іскерліктері мен шығар-машылық қабілеттерінің қалыптасуына мүмкіндік береді.

Қосымша білім беру жүйесінде «Жас құрлысшылар» үйірмесін ұйымдастыру қажет. Үйірме жұмыстарын оқушыларды қызықтыру үшін деректі фильмдер, көркем әдебиет, бұқаралық ақпарат құралдарынан арнайы ақпараттар беріп, саналылықпен қабылдауларына жағдай жасау керек. Бұл ақпараттардың мазмұны әртүрлі ғимараттардың салынуы, ондағы құрлысшы-инженерлерінің абройлы еңбегі, құрлыс жобаларының дайындалу барысы болғаны жөн. Сондай-ақ құрлысшылармен кездесу ұйымдастырып білімдері мен тәжірибесін молайтуға, қауіпсіздік ережелерін сақтай отырып құрлыс объектілеріне саяхат ұйымдастыруға, құрлыс компанияларының жұмысымен таныстыруға да болады.

Бұл үйірмегеқатысушы оқушылардың көпшілігі өз жобаларын жасауды армандайды. Сондықтан оларға практикалық жаттығуларды жасатқан тиімді. Әртүрлі жаттығулар жасатып, арнайы мамандар шақырып, кеңес беріп, өз тәжірибелерімен бөлісу қажет. Мынандай тақырыпта әңгімелесулер өткізген жөн: «Өз құрлыс компанияңның болғанын қалайсың ба?», «Зәулім ғимараттар қалай тұрғызылады?», «Құрлыс жобысын қалай дайындайды?» т.б.

Оқушылардың басым көпшілігі дәрігерлік мамандықты таңдайды. Олардың бұл мамандықты таңдауының себептері қазіргі таңдағы белгілі болып отырған күрделі аурулардың (СПИД т.б.) емдеу жолдарын зерттеу,осындай ауруларды емдеу мақсатында дәрігерлік шөптерді және дәрі-дәрмектерді

дайындау. Осыған байланысты мектептерде конференциялар, кездесулер ұйымдастырдық. Мектептерде дәстүрлі түрде өткізілетін мектепішілік, мектепаралық, қалалық, облыстық олимпиадаға бұл оқушылар биология т.б. пәндері бойнша қатысты. Осы оқушыларды олимпиадаға дайындау мақсатында алдын-алаөздерінтолғандырыпжүргенмәселелертөңірегіндереферат, баяндама дайындау ұсынылды. Онда оқушылар СПИД ауруның таралу себептерін, нашақорлықты алдын-алу мәселелерін жан-жақты қарастырды. Бұларды өз тәжірибелеріне сай тыңғылықты зерттеп, оларды емдеу жолдарын, олармен күресу жолдарын қарастырды. Атап айтқанда «СПИД - ғасыр дерті», «СПИД - ауруынан сақтану және оны алдын-алу», «Ішімдіктің денсаулыққа кері ықпалы», «Оңтүстік Қазақстанның дәрігерлік өсімдік-тері»т.б. тақырыптары бойынша конференция ұйымдастырылып баяндамалар дайындады.

Осы оқушылардың ұйымдастыруымен Түркістан қаласындағы Ататүрік атындағы орта мектепте «Дәрігерлік өсімдіктер» атты өсімдіктер гербарий-көрмесі ұйымдастырылды. Бұл көрмені ұйымдастыруда оқушылар ұзақ дайындалды. Олар дәрігерлік өсімдіктердің фотосуреттерін, оны қандай ауру түрлеріне пайдаланылатынын жариялаған. Бұл көрменің ұйымдастырылуына көмек беріп, сынып жетекшілері, биология пәнінің мұғалімдері кеңес беріп отырды.

Сонымен біз бірнеше үйірмелер мен бірлестіктерді ұйымдастыру жолдарына тоқталып өттік. Бұлардың барлығы оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауларына ықпал етеді. Қорыта айтқанда, бүгінгі тағдағы қосымша білім беру жүйесіндегі оқушыларға кәсіби бағдар берудің мақсаты - кәсіби іс-әрекеттің алғы шарты болатын, сыртқы ортаны тануға көмектесетін, өзін-өзі адекватты бағалауды қалыптастыратын, жеке адамның барлық жағынан дамуына әсер ететін, жеке тұлғаның ерекшеліктерін қалыптастыру болмақ.

1. Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған мемлекеттік бағдарламасы.-Алматы, 2011.

2. Үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы. Астана, 2009.

3. Бейсенова Ж. Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауының психологиялық ерекше-ліктері. Автореф.-Алматы, 2004.

4. Орлов А. Профессия и склонность.-Алматы, 1989.

Abstract

Artide deals with the scient tic bazis of professional orientation of pupils in the sistem of additional extra-education.Also, descri be the vizas methodsand ways of organization of educational process on the base of diagronstic results, particulary about special groups that heep to fonmation of pupil's, proffessional abilitres.

Pupils are in divided in to inclination and interesting. We think that pupils are interested are interested in this groups like: «Designer»,«Truth»,«Yound builder», «Yound programist» and so on. Tahing parf in inclination pupils are self-defermination, and get jivstprofessional acquired. And forming professional motivation in it.

УДК 373.3.017:17

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ САМОПОЗНАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Кобегенова Г.К. – *учитель начальных классов*
школа «Самопознание», Центр «Бөбек», г. Алматы

Аннотация

В данной статье рассматривается вопросы использование игровых технологий на уроках самопознания в начальной школе. Предмет «самопознание» - это школьный предмет, обладающий бесценными духовными сокровищами, приобщение к которым делают каждого человека духовным и нравственным, счастливым и радостным, добрым и мудрым. В статье раскрыты игровые технологии, представлены классификации игр, показана эффективность использования игровых технологий на уроках самопознания в начальной школе. В основе игровых технологий обучения лежит принцип познания ребенком учебного материала от ощущения через эмоцию, от ассоциации к анализу, а затем к творчеству. Использование игровых технологий на уроках самопознания способствует развитию зрительной памяти, речи, логического мышления, способности эмоционального и образного выражения, умения сделать анализ художественного произведения.

Ключевые слова: игра, игровые технологии, педагогические технологии, самопознание

«Игра – это огромное окно, через которое в духовный мир ребенка вливается живительный поток представлений, понятий об окружающем мире»
В. Сухомлинский

Поиск новых форм и приемов изучения предмета «Самопознание» в наше время - явление не только закономерное, но и необходимое. В современных условиях обучение должно быть направлено на формирование сильной личности. Чтобы жить и работать в непрерывно меняющемся мире, необходимо разрабатывать собственную стратегию поведения и нести за нее ответственность.

В педагогической практике применяются различные методические приемы для активизации процесса обучения на уроках самопознания. Уроки самопознания имеют свою специфику и отличаются от других уроков тем, что требуют формирования положительных, позитивных качеств, специальных знаний, умений, навыков для самостоятельного решения проблем.

На сегодняшний день обществу нужны люди, способные принимать нестандартные решения, умеющие творчески мыслить. Значительное место в системе школьного образования занимают игры. Они являются одним из важных средств разностороннего воспитания школьников. Применение игровой деятельности на уроках самопознания является важным методическим средством для развития творческих способностей детей школьного возраста.

В начальной школе особое место занимают такие формы занятий, которые обеспечивают активное участие в уроке каждого ученика, повышают авторитет знаний и индивидуальную ответственность младших школьников за результаты учебного труда. Эти задачи можно успешно решать через технологию игровых форм обучения. Игра только внешне кажется беззаботной и легкой, она требует от играющего энергии, ума, выдержки, самостоятельности. Игровые технологии в обучении могут изменить образовательный процесс коренным образом, способствовать достижению высоких результатов обучения.

Игровые формы обучения позволяют использовать все уровни усвоения знаний: от воспроизводящей деятельности к творческо-поисковой. Кроме того, детям привычнее обучаться в игре, поскольку именно в такой форме информация воспринимается ими лучше, поддерживается интерес.

Понятие «игровые педагогические технологии» включает достаточно обширную группу методов и приемов организации педагогического процесса в форме различных педагогических игр. В отличие от игр вообще, педагогическая игра обладает существенными признаками: четко поставленной целью обучения и соответствующими ей педагогическими результатами, которые характеризуются учебно-познавательной направленностью.

Игровые ситуации на уроках выступают как средство побуждения, стимулирования младших школьников к учебной деятельности.

Реализация игровых приемов и ситуаций в урочной форме происходит по таким основным направлениям:

- дидактическая цель перед учащимися ставится в форме игровой задачи;
- учебная деятельность подчиняется правилам игры;
- учебный материал используется в качестве ее средства;
- в учебную деятельность вводится элемент соревнования, который переводит дидактическую задачу в игровую;
- успешное выполнение дидактического задания связывается с игровым результатом.

Следует разделять игры по виду деятельности:

- физические (двигательные);
- интеллектуальные (умственные);
- трудовые;
- социально-педагогические.

По характеру педагогического процесса выделяют следующие группы игр:

- обучающие, тренировочные, контролирующие и обобщающие;
- познавательные, воспитательные, развивающие;
- репродуктивные, продуктивные, творческие;
- коммуникативные, диагностические, профориентационные, психотерапевтические.

Обширна типология педагогических игр по характеру игровой методики. Важнейшие из применяемых типов: предметные, сюжетные, ролевые, деловые, имитационные, игры-драматизации.

Значение игры в обучении ребенка рассматривается во многих педагогических системах прошлого и настоящего. Большинство педагогов расценивают игру как серьезную и нужную для ребенка деятельность.

В истории отечественной педагогической науки сложились два направления использования игры в обучении детей: для всестороннего гармонического развития и вузкодидактических целях.

Ярким представителем первого направления был великий чешский педагог Я.А.Коменский. Он считал игру необходимой формой деятельности ребенка, отвечающей его природе и склонностям: игра – серьезная умственная деятельность, в которой развиваются все виды способностей ребенка; в игре расширяется и обогащается круг представлений об окружающем мире, развивается речь; в совместных играх ребенок сближается со сверстниками.

Дидактическое направление использования игры получило развитие вXVIII в. у педагогов-филантропистов (И. С. Базедов, Х. Г. Зальцман и др.) стремились сделать обучение детей занимательным, отвечающим их возрастным особенностям, филантрописты использовали разнообразные игры.

С наибольшей полнотой дидактическое направление представлено в педагогике Ф. Фребеля. «Процесс игры, утверждал Ф. Фребель, - это выявление и проявление того, что изначально заложено в человеке божеством. Через игру ребенок, по мнению Ф. Фребеля, познает божественное начало, законы мироздания и самого себя. Ф. Фребель придает игре большое воспитательное значение: игра развивает ребенка физически, обогащает его речь, мышление, воображение; игра является активной деятельностью для детей дошкольного возраста. Потому основной воспитания детей в детском саду Фребель считал игру».

Дидактическое направление использования игры характерно и для современной английской педагогики. В детских учреждениях, работающих по системе М. Монтессори или Ф. Фребеля, по-прежнему основное место отводится дидактическим играм и упражнениям с различными материальными, самостоятельными творческими играми детей не придается значения [1].

Втрудах К. Д. Ушинского, А.С.Макаренко, П. Ф. Каптерева, П. Ф. Лесгафта и других содержатся важные мысли о роли игры в формировании ребенка.

В частности, А.С.Макаренко считал, что «хорошая игра» обеспечивает высокую эффективность любой деятельности и вместе с тем способствует гармоничному развитию личности, так как обязательно содержит в себе усилие (физическое, эмоциональное, интеллектуальное или духовное), доставляет радость (радость творчества, победы или эстетическую), а кроме того, налагает ответственность на ее участников. В игре особенно полно и порой неожиданно проявляются способности ребенка. Это универсальное средство, помогающее, в частностии и учителю превратить достаточно сложный процесс обучения в увлекательное и любимое занятие дошкольников.

К.Д. Ушинский указал зависимость содержания детских игр от социального окружения. Он утверждал, что игры не проходят для ребенка бесследно: они могут определить характер и поведение человека в обществе. Так, дитя, привыкшее командовать или подчиняться в игре, не легко отучается от этого направления и в действительной жизни. К.Д. Ушинский придавалбольшое значение совместным играм, так как в них завязываются первые общественные отношения. Онценил самостоятельность детей в игре, видел в этом основу глубокого влияния игры на ребенка, однако считал необходимым направлять детскиеигры, обеспечивая нравственное содержание детских впечатлений [2].

Таким образом, игра используется в воспитании детей по двум направлениям: для всестороннего гармонического развития и вузкодидактических целях. Игра необходимая форма деятельности ребенка. Игра – серьезная умственная деятельность, в которой развиваются все виды способностей ребенка, в ней расширяется и обогащается круг представлений об окружающем мире, развивается речь. Дидактическая игра дает возможность развивать самые разнообразные способности ребенка, его восприятие, речь, внимание.

Много игр с готовым содержанием и правилами создается в настоящее время педагогами.

Игры с правилами предназначены дляформирования и развития определенных качеств личности ребенка. В педагогике принято делитьигры с готовым содержанием и правилами на дидактические, подвижные и музыкальные.

Для всех игр с готовым содержанием и правилами характерны следующие особенности: наличие игрового замысла или игровой задачи, которые реализуются (решаются) через игровые действия. Игровой замысел (или задача) и игровые действия составляют содержание игры; действия, и отношения играющих регулируются правилами; наличие правил, и готовое содержание позволяют детям самостоятельно организовывать и проводить игру.

Воспитательно–образовательное содержание игры заключено в игровом замысле, игровых действиях и правилах и не выступает для детей как самостоятельная задача.

Среди дидактических игр различают игры в собственном смысле слова и игры – занятия, игры – упражнения. Для дидактической игры характерно наличие игрового замысла или игровой задачи.

Существенным элементом дидактической игры являются правила. Выполнение правил обеспечивает реализацию игрового содержания. Наличие правил помогает осуществить игровые действия и решить игровую задачу. Таким образом, ребенок в игре учится непреднамеренно.

В дидактической игре формируется умение подчиниться правилам, т.к. от точности соблюдения правил зависит успех игры. В результате игры оказывают влияние на формирование произвольного поведения, организованности.

По характеру используемого материала дидактические игры условно делятся наигры с предметами, настольно-печатные игры и словесные игры.

- предметные игры – это игры с народной дидактической игрушкой, мозаикой природным материалом. Основные игровые действия с ними: нанизывание, выкладывание, катание, собирание целого из частей и т.д. Эти игры развивают цвета, величины, формы.

- настольно–печатные игры направлены на уточнение представлений об окружающем, стимулирование знаний, развитие мыслительных процессов и операций (анализ, синтез, обобщение, классификацию и др.) Настольно печатные игры разделены на несколько видов: парные картинки, лото, домино, разрезные картинки и складные кубики, игры типа «Лабиринт» для старших дошкольников

- словесные игры. В эту группу входит большое количество народных игр типа «Краски», «Молчок», «Черное и белое» и др. Игры развивают внимание, сообразительность, быстроту реакции, связную речь.

Структура дидактической игры, ее задачи, игровые правила, и игровые действия объективно содержат в себе возможность развития многих качеств социальной активности [3].

Таким образом, в дидактической игре ребенок имеет возможность конструировать свое поведение и действия.

Дидактическую игру условно разделяют на несколько стадий. Для каждой характерны определенные проявления дет¬ской активности. Знание этих стадий необходимо воспитателю для правильной оценки эффективности игры. Первая стадия характеризуется появлением у ребенка желания играть, активно действовать. Возможны различные приемы с целью вызвать интерес к игре: беседа, загадки, считалочки, на¬поминание о понравившейся игре. На второй стадии ребенок учится выполнять игровую задачу, правила и действия игры. В этот период закладываются основы таких важных качеств, как честность, целеустремленность, настойчивость, способность преодолевать горечь неудачи, умение радоваться не только своему успеху, но и успеху товарищей. На третьей стадии ребенок, уже знакомый с правилами игры, проявляет творчество, занят поиском самостоятельных действий. Он должен выполнить действия, содержащиеся в игре: угадать, найти, спрятать, изобразить, подобрать. Чтобы успешно справить¬ся с ними, необходимо проявить смекалку, находчивость, способ¬ность ориентироваться в обстановке. Ребенок, усвоивший игру, должен стать и ее организатором, и ее активным участником. Каждому этапу игры соответствуют и определенные педагоги¬ческие задачи. На первой стадии педагог заинтересовывает детей игрой, создает радостное ожидание новой интересной игры, вызывает желание играть. На второй стадии воспитатель высту¬пает не только как наблюдатель, но и как равноправный партнер, умеющий вовремя прийти на помощь, справедливо оценить по¬ведение детей в игре. На третьей стадии роль дефектолога заклю¬чается в оценке детского творчества при решении игровых задач.

Одной из основных задач умственного воспитания детей является развитие мышления и речи. Эти 2 неразрывно связанных между собой психических процесса формируются, развиваются при познании ребенком окружающего мира.

Чтобы приучить ребенка к умственному труду, необходимо сделать его интересным, занимательным. Занимательность умственного труда достигается разными методами, среди которых на особом месте стоит дидактическая игра, содержащая в себе большие возможностидля развития умственной деятельности детей, для развития самостоятельности и активности их мышления. В игровой форме сам процесс мышления протекает быстрее, активнее, так как игра – вид деятельности, присущий этому возрасту. В игре ребенок преодолевает трудности умственной работы легко, не замечая, что его учат. В зависимости от образовательной задачи дефектолог может сам варьировать условия игры [4].

В дидактической игре дети учатся думать о вещах, которые они в данное время непосредственно не воспринимают. Эта игра учит опираться в решении задачи на представление о ранее воспринятых предметах. Игра требует использования приобретенных ранее знание в новых связях, в новых обстоятельствах. В этих играх ребенок должен решать самостоятельноразнообразные мыслительные задачи: описывать предметы, отгадывать по описанию, по признакам сходства и различия, группировать предметы по различным свойствам, признакам, находить алогизмы в суждениях, самому придумывать рассказы свключениемнебылиц и т.д.

Большое значение использованию словесных игр с целью развития мышления детей придавали лучшие педагоги разных стран мира. Немецкий педагог Б. Базедов писал, что детям доставляют огромное удовольствие игры, в которых они видовые понятия объединяют родовым и к родовомупонятию подбирают видовые.

В советской педагогике страстным защитником игры как формы обучения детей дошкольного возраста выступала Н.К.Крупская, онанеоднократно говорила о значении игры как важнейшем средстве всестороннего воспитания дошкольников: «… игра дляних – учеба, игра для них – труд, игра для них – серьезная форма воспитания». Называянародные игры, Н.К.Крупская отмечала их большое значение в воспитании у детей целого ряда качеств: находчивости, дисциплинированности, наблюдательности, чувства юмора.

Игры для детей в основном направлены на развитие речи, уточнение и закрепление словаря, воспитание правильногозвукопроизношения, умение считать, ориентироваться в пространстве. Лишь незначительная часть игр направлены на развитие мыслительной способности детей.

Когда у детей начинает формироваться словесно-логическое мышление, необходимо больше использовать игры именно с целью развития самостоятельности мышления, формирования мыслительной деятельности [5].

Таким образом, игра – доступный, полезный, эффектный метод обучения и воспитания самостоятельности мышления у детей. Она не требует специального материала, определенных условий, а требует лишь знания воспитателя самой игры. При этом необходимо учитывать, что предлагаемые игры будут способствовать развитию самостоятельности мышления лишь в том случае, если они будут проводиться в определеннойсистеме с использованием необходимой методики.

1. *Бондаренко А. К. Дидактические игры в детском саду: Кн. для воспитателя дет. сада. – 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с.*
2. *Выготский Л.С. Педагогическая психология. - М.: Педагогика, 1991.*
3. *Гринченко И. С. Игра в теории, обучении, воспитании и коррекционной работе. Учебно-методическое пособие – М.: «ЦГЛ», 2002. – 80 с.*
4. *Дидактические игры и занятия с детьми раннего возраста: Пособие для воспитателей детского сада/ Е. В. Зворыгина, Н. С. Карпинская, И. М. Кононова и др.; Под ред. С. Л. Новоселовой. – 4-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1985. – 144 с.*
5. *Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / отв. Ред. Шорохова Е. В.- М.: «Педагогика»,1973.- 423с.*

Түйіндеме

Берілген мақалада бастауыш мектептегі өзін өзі тану сабақтарында ойын технологияларын тиімді пайдалану мәселелері қарастырылады. «Өзін өзі тану» пәні әр адамды рухани, адамгершілікке жетелеп, бақытты өмір сүруге, ақылдылыққа, мейірімділікке тәрбиелейтін мектеп бағдарламасындағы пән болып табылады. Мақалада бастауыш мектептегі өзін өзі тану пәнінде ойын технологиялары және оларды пайдаланудың тиімділігі, оның жіктемелері анықталған. Ойын технологияларынегізінде оқыту баланың оқу материалдарын оның сезімдері арқылы тану принципіне негізделеді. Өзін өзі тану пәнінде ойын технологияларын пайдалану қатысушылардың көру, сөйлеу, логикалық ойлау қабілеттерін, эмоционалды образды бейнеленуін, көркем шығармашылық туындыларын дұрыс анализдеуге үйретеді.

Түйін сөздер: ойын, ойын технологиялары, педагогикалық технологиялар, өзін өзі тану.

Abstract

This article discusses the use of gaming technology in the classroom in an elementary school of self-knowledge. The subject of “self-knowledge” is a school subject, has priceless spiritual treasures that make the introduction to each person’s spiritual and moral, happy and joyful, kind and wise. The article deals with gaming technology, presents the classification of games, and shows the efficiency of the use of gaming technology in the classroom in an elementary school of self-knowledge. At the heart of gaming technology training based on the principle of cognition child educational material through the feeling of emotion, from the association to the analysis, and then to work. The use of gaming technology in the classroom self promotes development of visual memory, speech, logical thinking, the ability to emotional and imaginative expression, the ability to analyze the works of art.

Key words: game, gaming technology, pedagogical technology, self-knowledge.

УДК

ОҚУШЫЛАРДЫҢ АЗАМАТТЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Г.Т. Токкулова – *п.ғ.к.,доцент*
Қ.А. Яссауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Ғ.У. Қабекенов – *білім беру докторы*
Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, педагогика және психология кафедрасының доценті

Абстракт: Экономикадағы дағдарыстық жағдаяттар, туындаған әлеуметтік мәселелер әрбір мемлекеттегі адамдардың патриоттық және азаматтық сезімдерін тәрбиелеуге ерекше көңіл бөлуді талап етеді. Сондықтан оқушыларға азаматтық тәрбие беру, олардың азаматтығын қалыптастыру мәселесі өзекті болып табылады.

Азаматтық индивидтің әлеуметтік белсенділігін және оны өмірдің барлық саласына қатыстыру шамасын анықтаса, ал азаматтық тәрбие беру жалпы білім беретін мектептің бітіруші тұлғасының адамгершілік мәселелерін қалыптастырудың орталық буыны болып саналады.

Тірек сөздер: азамат, азаматтық, азаматтық тәрбие, патриотизм.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» - Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты Стратегиясында» рухани бірлік пен ұрпақтар арасындағы сабақтастық, ұлттық санасезім мен жаңа қазақстандық патриотизмді қалыптастыру мәселесін өзектендіреді, бұның бәрі жақын болашақта Мықты және Қуатты Қазақстанмемлекетін өркениетті жолмен құрудың қажетті шарты екеніне баса назар аудара отырып, «б**елсенді азаматтық ұстанымы қалыптасқан жастар – тәуелсіз Қазақстанның қуатты әлеуеті» - деп тұжырымдайды** [1].

Өскелең ұрпақтың азаматтығын қалыптастыру қазіргі білім берудің өзекті мәселесі, оның негізгі міндеттері: заңды құрметтеу; басқа адамның құқығын сыйлау; өзінің ісіне жауапкершілік; мораль мен құқық нормалары туралы білімі; Өз Отанының тарихын білу; өзін-өзі тануы, тұлғаның өзін іс жүзінде көрсетуі болып табылады.

Оқушы жастардың азаматтығын қалыптастыруда алдымен оқушылардың «азамат», «азаматтық», «азаматтық қоғам», «патриотизм» туралы түсініктерін кеңейту қажет.

Азаматтық қоғам – көп сатылы экономикаға, заң үстемдігіне, саяси жүйенің демократиялығына негізделген қоғамдық құрылым мемлекеттің қызметінен тыс топтардың, ұжымдардың экономикалық, т.б. белгілері бойынша біріккен құрылымдардың жиынтығы [2].

Демек азаматтық қоғам жеке тұлғаның негізгі құқықтары мен еркіндіктері заң жүзінде қамтамасыз етілген және саяси қорғалатын, мемлекеттен тыс қатынастар саласында үйлесімді дамыған қоғам. Ол саяси өкіметке тәуелсіз жұмыс істейтін және оған ықпал жасауға қабілетті қатынастар мен институттар жиынтығы, дербес жеке адамдар мен әлеуметтік субъектілер қоғамдастығы.

Сонымен бірге азаматтық қоғамды адамның жеке тұлғасының және бейресми, мемлекеттік емес қоғамдық ұйымдардың дамуына қолайлы жағдай туғызатын әлеуметтік тәртіп түрі деп те түсінуге болады. Ол аса дамыған экономикалық, мәдени, саяси, құқықтық қарым-қатынастардың болуын талап етеді.

Азаматтық қоғам институттарына саяси партиялар, жергілікті қоғамдастықтар, кәсіптік одақтар, діни бірлестіктер, шығармашылық, қоғамдық және ғылыми одақтар мен бірлестіктер, бұқаралық ақпарат құралдары, сондай-ақ қоғам үшін түрлі қызмет пен қызмет көрсетулердің кең ауқымын іске асыратын, қызметтің алуан түрін жүзеге асыратын мемлекеттік емес қорлар, коммерциялық емес мекемелер, заңды тұлғалар одақтары (қауымдастықтары), қоғамдық пайдалы міндеттерді шешетін басқа да ұйымдар мен бастамашыл топтар түрінде құрылған мемлекеттік емес ұйымдар жатады.

Азаматтық қоғам институттарына саяси партиялар, жергілікті қоғамдастықтар, кәсіптік одақтар, діни бірлестіктер, шығармашылық, қоғамдық және ғылыми одақтар мен бірлестіктер, бұқаралық ақпарат құралдары, сондай-ақ қоғам үшін түрлі қызмет пен қызмет көрсетулердің кең ауқымын іске асыратын, қызметтің алуан түрін жүзеге асыратын мемлекеттік емес қорлар, коммерциялық емес мекемелер, заңды тұлғалар одақтары (қауымдастықтары), қоғамдық пайдалы міндеттерді шешетін басқа да ұйымдар мен бастамашыл топтар түрінде құрылған мемлекеттік емес ұйымдар жатады. Азаматтық қоғамды дамытудың алғышарттары меншіктің алуан түрлі нысаны кезінде азаматтарда экономикалық дербестіктің пайда болуы мен адами жеке тұлға мәртебесінің артуы болып табылады.

Азаматтық тәрбиенің негізгі мақсаты адамда қоғамдық ізгі мұраттарды, отансүйгіштік сезімін бейбітшілікке ұмтылысын, қоғам игілігіне еңбек ету қажеттілігін тәрбиелеу. Азаматтық - адамның нақты бір

мемлекетке саяси және құқықтық қатысы. Қазіргі Мықты және Қуатты Қазақстанныңазаматтық қоғамын бес жүйеге бөліп көрсетуге болады:әлеуметтік, саяси, экономикалық, рухани-мәдени, ақпараттық. Соның ішінде, рухани-мәдени жүйе және оның негізгі бағыттары – білім, ғылым, мәдениет, рухани сана-сезім, дін, денсаулық оқушы жастардың азаматтығын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Азаматтық мәселесін тарихилық қағидасы тұрғысынан қарастырғанғалымдар зерттеулерін талдай отрып, азаматтық тәрбиенің мазмұндық сипаттамасы нақты тарихи дәуірге сай қоғамның әлеуметтік сұранысын бейнелеген деп тұжырымдауға болады.

Азаматтық тәрбиенің әлеуметтік қызмет пен педагогикалық құбылыс ретінде пайда болуы қоғамдық-экономикалық формацияның нақты-тарихи жағдайымен тығыз байланысты. Оның мақсаты мемлекеттің белгілі бір типіне әлеуметтік сұранысын көрсете отырып, қоғамның әлеуметтік-таптық құрылымының заңды өзгерістеріне сәйкес мағына беріліп анықталады.

Бұл педагогикалық құбылысты нақты-тарихилық тұрғыдан талдау «азаматтық тәрбие» ұғымы мен азаматтықтың ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі динамикасын қадағалауға мүмкіндік береді.

Азаматты тәрбиелеудің теориясы мен практикасының тарихи аспектісі О.И.Волжина, Н.К.Гончаров, Ф.Ф.Королев, А.М.Шаленов, Д.С.Яковлева, т.б зерттеулерінде қарастырылады. Бұл мәселенің мәнін түсіну үшін Ю.П.Азаров, А.А.Бейсенбаева, К.К.Жампеисова, т.б. зерттеулері де маңызды.

Жоғарыдағы ғалымдардың пікірінше, азаматтық тәрбие және оның нәтижесі азаматтық әлеуметтік-саяси құбылыс ретінде мемлекеттік институттарды және азамтық қоғамды қалыптастырумен бірмезгілде, яғни құл иеленушілік кезеңде пайда болды. Сол уақыттан бастап азаматтық тәрбие мемлекеттің атрибуты және қызметі болып қалыптасты. Бұл мәселенің мазмұны мен мәні қоғамның дамуына байланысты өзгеріп отырғаны заңдылық.

Сондықтан күрделі тұлғалық қасиет ретінде азаматтықтың мәнін анықтау үшін оның компоненттік құрамын, ішік құрылымдық өзгерістері мен даму тенденциясын айқындау қажет.

«Азамат» ұғымының мазмұны (әлеуметтік, заңды, саяси, адамгершілікәрбір тарихи дәуірде өзгеріп отырған. Азамат *(грекше «polities», латынша«civis», ағылшын тілінде «citizth»*азаматтық құқығы бар және міндеттерін атқаратын қабілетке ие тұлға деген мағынаны білдіреді. Сонымен азамат белгілі бір құқықтар мен міндеттерге ие болған іс-әрекет субъектісі.

Антропологиялық тұғыр адамның тұлғалық даму құрылымында азаматтық феноменін талдаудың жаңа құндылық парадигмасын анықтады. Философиялық тұрғыдан «азамат» ұғымы адамгершілік қасиеттер арқылы анықталады.

Сондықтан оқушы жастардың азаматтығын қалыптастыру мәселесі философия, педагогика, психология, әлеуметтану ғылымдарының зерттеу пәні болып табылады. Бірақ, әдебиеттерде азаматтықтың табиғаты, оның құрылымы мен қалыптасу және даму механизмдері туралы білімді құру үшін қажетті теориялық және эксперименталдық материалдар әлі де болса жеткіліксіз.

Г.Н. Филонов бұл феноменге енетін басымды құндылықтарды бөліп көрсетеді: қоғамдық игілік, адамның құқығы, әлеуметтік әділеттілік, заң алдындағы теңдік, адамгершілік, адалдық, патриотизм мен толеранттық [3].

Ғылыми әдебиеттерді талдау «азаматтық» ұғымы мазмұнының әлеуметтік-құқықтық, моралдық-этикалық, әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық аспектілер тұрғысынан қарастырылатынын көрсетеді.

Әлеуметтік-құқықтық аспектіде **азаматтық** мемлекетті басқаруға белсенді қатысуға дайындық, демократиялық қарым-қатынас тәжірибесін, демократиялық құндылықтарды қабылдау, демократиялық сананы дамыту деңгейі ретінде түсіндіріледі (А.Я.Азарова, А.К.Мухтарова, т.б..

Моралдық-этикалық аспектіде **азаматтық** қоғамның адамгершілік мәдениет деңгейі, адамгершілік императив, парыз, азаматтық бедел, ар-ұждан, патриотизм, гуманизм идеалына сәйкестік ретінде түсіндіріледі (Л,М,Архангельский, Л.А.Байсеркеев, т.б.

*Әлеуметтік-психологиялық аспектіде***азаматтық** мемлекетпен, қоғаммен бірлікте болу, отанға сүйіспеншілік, әлеуметтік оптимизм, өмірлік қиындықтарды жеңудегі шішім қабылдау және тұрақтылық сезімі ретінде қарастырылады (И.С.Кон, С.К.Нурмукашева, т.б.

Педагогикалық аспектіде **азаматтық** мемлекет, қоғам, халық алдындағыпарызы мен азаматтық міндеттерін саналы және белсенді орындауын, өзінің азаматтық құқығын ақылмен пайдалануын анықтайтын адамгершілік сапасы ретінде анықталады [4].

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде әртүрлі анықтамалар кездеседі.

«Орыс тілі сөздігінде» азаматтық азаматтың мемлекетке қатынасы бойынша өзінің құқығы мен міндеттерін жете ұғынуы, азаматтық тәртіптілігі мен жинақтылығы ретінде анықталады [5].

«Азаматтық «өркениетпен» теңестіріледі, яғни«адамның әлеуметтік даму деңгейіне жетуі», азаматты азаматтық құқықтың субъектісі ретінде сипаттайды.

Саяси энциклопедиялық сөздікте «азаматтық» ұғымы көпмағыналы: 1) Саяси қауымдастық ісіне белсенді және саналы қатысу; 2) Саяси қауымдастықтың толыққанды мүшесі, азаматы екендігін психологиялық сезінуі; 3) Азамат рөліне қабілеттілігі мен дайындығы; 4) Саяси қауымдастықтың еркін адамгершілікті қатысушысы; 5) Саяси қауымдастықтың қызығуышылығына берілгендік [6].

Бұл ұғымның осындай және басқа да анықтамалары бірін-бірі өзара толықтырады. Демек «азаматтық» ұғымы көлемді, көпқырлы.

В.С.Ильин «нағыз азамат өзіндік бедел сезімін, дербес тәртіптілікке айналған ішкі еркіндікті, басқа азамат пен билікке сыйласымды және сенімді қатынасты меңгерген, өзінің құқығын міндеті, ал міндетін құқығы ретінде қабылдауы тиіс» - деп есептейді [7].

В.А.Мальцевтың пікірінше, «азамат» ұғымы белсенді әрекетінен, бағалауынан, сезімінен көрінетін тұлғаның мемлекетке, құқыққа, билік пен заңға қатынасын сипаттайды [8].

Е.В.Ростовцева «азаматтықты» тұлғаның қоғамдағы адамгершілік және моралдық нормалармен қабылданған, қоғамдағы, мемлекеттегі жағдайларға, тұлғаның қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес әлеуметтік бағыттылығы, әлеуметтік-маңызды қызығушылығына, мақсатына қол жеткізуге дайындығын анықтайтын тұлғаның қасиет сапаларының интегративті бірлігі ретінде анықтайды [9].

Жалпы алғанда дәстүрлі тұрғыдан азаматтықтың үш негізгі құрылымдық элементтері бөліп көрсетілетіні белгілі азаматтық сана-сезім, азаматтық белсенділік, азаматтық жауапкершілік.

Заманауи зерттеу жұмыстарында азаматтықтың мазмұны мен құрылымы туралы бірдей тұжырымдар жоқ десе де болады. Авторлар азаматтықтың әр түрлі компоненттерін бөліп көрсетеді:дүниетанымдық, ұлттық-патриоттық, адамгершілік, еңбек, көркемөнер-шығармашылық, құқықтық, экономикалық, экологиялық, т.б.

Г.Я.Гревцованың пікірінше, азаматтықтың компоненттері болып табылады: дүниетаным (білім, ұғым, сенім, мінез-құлық (норма, бағыттылық, ұстаным, іс-әрекетті бағалау (адамгершілік, саяси, құқықтық сананың сапалы жағдайы, ойлау стилі, таным, мәдениет (сезім, қатынас, мінез-құлық мәдениеті, шығармашылық мазмұны мен сипаты [10].

Ж.А.Макатова «азаматтықты ұлттық сана-сезім, ұлттық қасиет, интернационализм деген компоненттерден тұрады» - деп есептейді [11].

Сонымен бірге мектептік білім теориясы мен практикасы азаматтықтың құрылымында құндылық бағдар негізгі компонент ретінде ашып көрсетіледі. Азаматтық қоғамды дамыту тұжырымдамасында азаматтық қоғам ұғымына негізгі әрекет ететін субъекті ретінде адам өзінің барлық сұраныстары мен құндылықтар жүйесімен қатысады.

Азаматтық тәрбие қоғам мен мемлекеттің мүшесі ретінде жеке тұлғаның әлеуметтік-саяси, құқықтық, экономикалық, экологиялық, моральдық этикалық білімдерін, тәжірибелік іс-әрекеттерін қалыптастыру жүйесі мен үдерісін ұйымдастырады.

Тұлғаның азаматтығы азаматтық ұстанымынан байқалады. Оның базалық қасиеттері іс-әрекеттегі тұлғалық белсенділік, интегртивті жүйетүзушілік, жауапкершілік, еліне, халқына қызмет ету, патриотизм, т.б.

«Азаматтық» ұғымы «патриотизм» ұғымымен өзара тығыз байланыста қарастырылады. Еліміздің алдыңғы қатарлы 30 мемлекеттердің қатарынан көрінуі, экономикалық еркін аймаққа мүше болуға ұмтылысы,білім беру жүйесінің әлемдік білім кеңістігіне кіруі бүгінгі жаһандану үрдісінде «**патриотизм»** ұғымын тек мемлекеттік тұрғыда ғана емес, әлемдік деңгейде бейбітшілік пен тыныштықты сақтау мәселесі тұрғысынан қарастыруды талап еиеді.

Философ А.Айталы "...Ұлтжандылық халықтың рухани және материалдық игіліктерін көбейтуге арналған жігері, қайраты. Ұлтжанды деп еңбекқор, іскер, талапты, ойшыл, ізденгіш, ұлттық мұраттар жолындағы абзал істіңиесін айтамыз. Ұлы ұлттарөздерінің осындайұлтжандылығымен мықты",- депатап көрсетеді [12].

«Қазақстандық патриотизм – Қазақстанды мекендейтін барлық ұлт пен ұлыстардың, халықтардың мемлекеттің әлемдік биіктен көріну жолында білім, мәдениет, экономика, әлеуметтік тұрғыда дамуына жағдай жасай отырып, еліміздегі бейбітшілікті, бірлік пен тәуелсіздікті сақтау үшін барлық күш - жігерін жұмсау» - деп тұжырымдауға мүмкіндік береді. ОсыданҚазақстандық патриотизмді әлемдік тыныштық пен бейбітшілікті сақтаудың негізгі бір тұғыры деп айтуға болады.

Қорыта келгенде, оқушы жастардың азаматтық тұлғасы ой дербестігімен, болашағымыз үшін жауапкершілікті мойнына ала алатын, маңызды рухани және адамгершілік қасиеттері бар, азаматтық парызды

сезінетін, Отанға, туған жерге, ағайын-туғандарына, тіліне, өз халқының салт-дәстүрлеріне сүйіспен-шілікпен қарайтын, өз Отаны, тарихы, халқының жетістігі үшін мақтаныш сезімімен сипатталады.

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы Қазақстан халқына Жолдауы. Қалыптасып болған мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 2012 ж.

2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік. Әлеуметтану және саясаттану бойынша/ Жалпы редакцияны басқарған Е.Арын. – Павлодар: «ЭКО», 2006. -569б.

3. Филонов Г.Н. Феномен гражданственности в структуре личностного развития. Педагогика. №10. 2002. С.24-29.

4. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю.Педагогический словарь. – М. АСАДЕМА, 2000. -172с.

5. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.Н.Ушинского. –М.Советская энциклопедия, 1935.

6. Тадевосян Э.В. Словарь-справочник по социологии и политологии. –М. Знание, 1996. -272с.

7. Ильин В.С. Формирование личности школьников. Целостный подход. –М., 1984. 178с.

8. Мальцев В.А.Основы политологии. –М., 1998. -480с.

9. Ростовцева Е.В. Гражданское воспитание учащихся в контексте гуманизации образования. – Сочи, 1998. -136с.

10. Гревцова Г.Я. Воспитание гражданственности у старшеклассников средствами общественных дисциплин. Автореф. к.п.н. –М., 1998. -26с.

11. Макатова Ж.А. Развитие гражданского воспитания в школах Казахстана в 1917-1930гг. Автореф. к.п.н. – Алматы, 1994. -24с.

12. АйталыА.Жаһандану және ұлт мәселесі. Егемен Қазақстан. - 2008. - 27 ақпан (№51-54). - С. 5.

Абстракт: Кризисная ситуация, сложившаяся в экономике, огромные социальные проблемы размывают культивируемые в каждом государстве патриотические и гражданские чувства людей. Обращение к теме гражданственности, гражданского воспитания школьников всегда представлялось актуальным.

Поскольку гражданственность определяет меру социальной активности индивида и включения его в различные сферы жизнедеятельности, то гражданское воспитание должно стать тем центральным звеном, которое может вытянуть всю цепь нравственных проблем формирования личности выпусника общеобра-зовательной школы.

Ключевые слова: гражданин, гражданственность, гражданское воспитание,патриотизм.

Abstract: The crisis situation in the economy, the huge social problems erode cultivated in every state and civil patriotic feelings of the people. Appeal to the subject of citizenship, civic education students always seemed relevant.

Since citizenship defines the measure of social activity of the individual and its inclusion in the various spheres of life, the civic education should be the central element, which can pull the whole chain of moral issues of identity formation of secondary school graduates.

Key words:citizen, citizenship, civic education, patriotism.

УДК 785

МУЗЫКАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ В РАМКАХ ГУМАНИТАРНОГО ПОДХОДА

Афонина Н.А. – *к.п.н., доцент СКГУ им. М.Козыбаева, г. Петропавловск*

Аннотация: Статья опринятии идеи о том, что гуманитарный подход в условиях музыкального воспитания и обучения наиболее полно обеспечит развитие ребенка дошкольника как целостного феномена.

Ключевые слова: гуманитарный подход, музыкальное обучение, дошкольник, целостность развития.

Государственная программа развития Республики Казахстан на 2011-2020 выдвигает требование обеспечить индивидуальное и личностное развитие детей дошкольного возраста [1].Споритьо том, что ребенок развивается как цельный феномен не приходится. Невозможно представить себе, что в определенные часы или годы происходит развитие какого-либо конкретного психического процесса. Однако и психолого-педагогическая наука, и педагогическая практика по сей день не дают однозначного ответа на вопросы связанные с пониманием целостности человека.

Прежде всего следует обратить внимание на то, что возвращаться к этому материалу придется в процессе чтения авторских мировоззренческих идей, взглядов философской и педагогической мысли с позиций методологического подхода к проблеме музыкального развития и воспитания ребенка дошкольного возраста. Методология - система принципов и способов организации и построения теоретической и практической деятельности. Обратим ваше внимание на три позиции.

Во-первых, целостность-это внутреннее единство, непротиворечивость, гармония как внутри самого объекта (в нашем случае - человека), так и во взаимодействии его с окружающим миром. Многие ученые придерживаются точки зрения, что целостность - это синтез качеств, характеризующих высший уровень развития.

Во-вторых, в психологии существует несколько теорий, объясняющих феномен целостности человека. К наиболее значимым из них относятся: теория Б. Г.Ананьева человеке как индивиде, личности, субъекте деятельности, индивидуальности; теория С.Л. Рубинштейна о человеке как субъекте жизни, развиваемая его последователями К.А. Абульхановой-Славской, А.В. Брушлинским.

В педагогических исследованиях вы сможете встретить разное трактование целостности развития ребенка:

- целостность как гармоничное сочетание всех сторон развития - физического, умственного, нравственного, эстетического (В.И. Логинова, А.П. Усова, С.Г. Козлова);

- целостность как сочетание биологического, социального и культурного начала в человеке (Б.Г. Ананьев, М.С. Каган, Р.М. Чумичева);

- целостность как интеграция желаний (потребностей, мотивов), чувств, разума (познавательных процессов), характера, способностей человека (В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев).

В-третьих, развитие мы рассматриваем в педагогическом смысле и понимаем его как целенаправленный процесс создания специальных педагогических условий, содействующий внутренним изменениям человека. Специально организованное развитие ребенка - это воспитание, обучение и образование. Принимая разные точки зрения на соотношения данных педагогических категорий, мы определяем образование как процесс, интегрирующий в себе и воспитание иобучение. Объясняя сущность целостности развития ребенка дошкольного возраста, мы выбираем гуманитарный подход.

Гуманитарный подход - совокупность культуроориентированных и человекоориентированных взглядов. Идеи гуманитаризации есть идеи культурной обусловленности развития человека. Гуманитарный подход с точки зрения педагогики это подход, понимающий и изучающий ребенка как субъекта, интегрирующегося в человеческую культуру и одновременно обогащающего ее.

С позиций гуманитарного подхода ребёнка можно рассматриватькак сложную открытую систему, для которой характерна нелинейность развития. Это означает многовариантные и альтернативные пути развития каждого конкретного дошкольника, его права на индивидуальный темп и качество становления. В этом подходе важную роль играют познание и помощь в развитии уникальности, единичности, целостности растущего человека - его психофизики, природы, опыта, интересов, отношений,культуры.

Такая позиция даёт возможность рассматривать педагогические проблемы в культурологическом контексте, где музыка важная составляющая человеческой культуры. Этот подход позволяет объединить и педагогический процесс музыкального развития ребенка, и само музыкальное искусство.

Гуманитарная методология определяет в качестве предмета изучения проявления единичного, уникального, личностного. Гуманитарный подход по своей природе контекстен, что допускает многообразие рассмотрения одной и той же проблемы и многообразие вариантов ее решения в зависимости от ценностей и смыслов общественной и индивидуальной культуры.

Контекст - наличие определенной ситуации, окружения, системы условий, определяющей смысл и значение того или иного явления. Это значит, что при определении стратегии музыкального развития ребенка важно учитывать многообразие факторов его жизни как целостности-этоимеющийся музыкальный опыт, детскую субкультуру, культуру окружающих взрослых,социальный временной период. Иными словами, педагогический процесс в отношении каждого ребенка может рассматриваться как индивидуальная помощь в его развитии.

С этих позиций педагогический процесс обретает особый, гуманитарный, культурный смысл и становится направленным на оказание ребенку содействия и поддержки в его открытиях мира, культурного пространства, самого себя. В этом случае целенаправленность феномена развития и образования ребенка приобретает новое качественное обозрение. Это уже не просто процесс трансляции, передачи ребенку культуры в форме знаний и умений, а погружение в культуру через виды деятельности, которые доступны ребёнку для его обогащения.

Гуманитарный подход позволяет рассматривать образование как часть культуры. Образование человека в этом случае становится частью его индивидуальной культуры. В общефилософском смысле речь может идти о рассмотрении процессов взаимодействия ребенка с окружающей социальной и предметной средой, либо о процессах социализации - включении дошкольника в мир людей, либо о процессах культурации - включении дошкольника в мир вещей, созданных людьми. Что с точки зрения философии

культуры образование это одновременно ценность культуры и индивида, и способпередачи культурных ценностей от человека к человеку. Это значит, что ребенок, включенный в педагогический процесс, становится частью общечеловеческой культуры, образуя с ней единое целое и сохраняя при этом свою индивидуальность.

На практике гуманитарный подход предполагает рассмотрение ребенка как субъекта культурного саморазвития, а педагога как посредника между ребенком и культурой, способного поддержать индивидуальное самоопределение личности в ценностях культуры. Это значит что, являясь равноправными субъектами, ребенок и педагог образуют целостность, совместно переживая педагогическую ситуацию.

Все проблемы, связанные с изучением человека, обязательно затрагивают сферу культуры. Культура образует мир только человеческого. Она выступает на первый план и при анализе человеческого мира, человеческой действительности, и при анализе социальной жизни людей в этом мире, и в конкретном бытии конкретного человека, в его самосознании. Это те условия и та сфера бытия, в которой человек может проявить себя в полной мере своих возможностей.

Культура - это «специфически человеческий способ бытия» (М. С. Каган), она определяет направленность и содержание активности людей, их отношения к самим себе и окружающему миру. Иными словами, сам человек, и что особенно ценно для нас, ребенок-дошкольник - это мир культуры, а культура – это мир людей, что и есть целостность. Таким образом, культура есть среда целостного развития ребенка. Ещё один тезис к нашему рассуждению. Процесс целостного становления и развития ребенка возможен в том случае, если ребенок становится субъектом музыкальной деятельности во всех её видах.

На что утвердительно ответили сотрудники Петербургскойнаучной школы, возглавляемой А.М.Леушиной и В.И.Логиновой, внесщих существенный вклад в решение данной проблемы. Доказано, что ребенок в дошкольном возрасте, при определенных педагогических условиях, становится субъектом детских видов деятельности (игровой, трудовой, художественной),где в конечном успешном результате и субъектом культуры.

Таким образом, гуманитарный подход в условиях музыкального воспитания и обучения – это принятие идеи о том, что ребенок развивается, накапливая музыкальный опыт, музыкальные впечатления и одновременно активно преобразует музыкальную культуру, внося в нее элементы своей субкультуры, становится субъектом разных видов музыкальной деятельности, что позволит обеспечить индивидуальное иличностное развитие ребенка дошкольного возраста.

1. *Зимина А.М. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста. - М.: Владос, 2000.*
2. *Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В. Теория музыкального образования. - М, 2004.*
3. *Дубровская Е.А. Ступеньки музыкального развития. - М.: Просвещение, 2003.*
4. *Абульханова К.А. Психология и сознание личности. - М., 1999.*
5. *Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. - СПб., 2001.*
6. *Брушлинский А. В. Психология субъекта. - М., 2003.*
7. *Иванов СП. Психология художественного действия субъекта. - М.,2003.*
8. *Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека: парадигмы, проекции, практики. - М., 2002.*
9. *Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2 изд.,- М.;Политиздат, 1977г.*

Summary: article on the adoption of the idea, that humanitarian approach in terms of musical education and training of the most ensure full development of the child as a preschooler holistic phenomenon.

Keywords: humanitarian approach , musical training , preschooler , integrity development.

УДК

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫҢ БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУ ТІЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МЕН ДАМЫТУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Р.Д. Дуйсенбаева – *аға оқытушы Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Қазақстан Республикасы, Ақтөбе;*

Аннотация

Мақалада мектепке дейінгі зияты бұзылған балалардың сөйлеу тілін дамытуды қамтамасыз етуде объективті түрдегі ақпараттармен толықтырылған коммуникативтік қабілеттілік пен сөйлеу әрекетін бейнелейтін коррекциялық-педагогикалық нұсқаулардың құрылуы қарастырылған. Шектелген сөздік қор мен тілдің грамматикалық құрылымын жеткіліксіз түрде игеру оқылған мәтінді ауызша түсінуге шектеу жасайды. Тілдің грамматикалық құрылымы мен сөз мағынасын толық игере алмаудан, бала айналадағы адамдарға өзінің барлық тілдік мүмкіндіктерін, өз қалауын, сұранысын, талабын, ұсынысын айтуда көптеген қиындықтарға ұшырайтыны,ол сөзді толығымен айта алмаса сөздің бөліктерін ғана айтатыны баяндалады. Сөздік қоры мен сөйлеу тілінің грамматикалық жағының жеткіліксіз дамуы, ауызша байланыстырып сөйлеу тілінің қалыптасуына кері әсерін тигізеді. Сонымен қатар мақала авторы аталған мәселе бойынша байланыстырып сөйлеу тілі дегеніміз - логикалық біріздiлік және грамматикалық дұрыс құрыл-ған белгілі бір мазмұнның нақты кең түрде баяндалуы өте маңызды екенін атап өтеді.

Түйін сөздер: Мүмкіндігі шектеулі бала, тұлға, ауызша және жазбаша сөйлеу тілі, коммуникативті, сөздік қоры, дактильді сөйлеу, фонетика, грамматика, саңыраулар, анализаторлар, тіл мүкістігі, зияты, ақпарат,логика, біріздiлік, жалпы сөйлеу тілі, құндылық, фонематикалық есту қабілеті, байланыстырып сөйлеу тілі.

Қазіргі өркениетті қоғамдағы алға қойылып отырған басты міндеттердің бірі арнайы білім беру жүйесіндегі жетістіктерді дамыта отырып, оны жаңаша бағытта ұйымдастыру нәтижесінде жан-жақты жетілген тұлғаны қалыптастыру мәселесі болып отыр.

Білім беру саласындағы қазіргі тенденциялар болашақ ұрпақтан әлеуметтік адамгершілік тұрғыдағы жан-жақты дамуды қажет етеді. Қоғам қажет ететін мұндай талаптарды орындауда балаларды сөйлеу мәдениетіне, мәдени санаға дағдыландыруымыз керек. Кез-келген білімді игеру білім берудегі нақты жүйені меңгеру ғана емес, тұлғаның ішкі дүниесінің дамуын қамтамасыз ететінін түсінетін кез келді. Өмір сүру барысындағы кез-келген әрекеттер тілсіз жүзеге аспайтындығы белгілі. Бүгінгі білімді, мәдениетті адамды жай «білімді» адам емес, өмір сүруге бейімделген, құзыретті адам ретінде тануымызға болады.

Б.П.Никитиннің айтуынша, ерте жастағы баланың сөйлеу тілінің дамуының негізгі қайнар көзі үлкен адамдар болып табылады. Егер бала туғаннан бастап үлкендердің сөзін естіп үнемі оған сөйлеп, үлкен адамның сөйлеген сөзіне жауап беруге деген қабілетін оятып, үнемі сөздерді қайталатып отырса, бала бір жастың ішінде сөздерді айта бастайды, ал бір жасқа толық толғанда қарапайым фразаларды айта бастайды.

Адамның ең күрделі жоғарғы психикалық қызметі сөйлеу тілі болып табылады, балалардың жалпы білім беру мектебінде сапалы білім алуға дайындығы көбінесе балалық шақтағы сөйлеу тілінің құрылу деңгейіне байланысты болып келеді. Сонымен қатар, қимыл қозғалысы белсенді, ерте жүріп бастаған балалардың, өз – «еріншек» қатарластарына қарағанда сөйлеу тілі ерте шығады.

Тілдің жалпы жетіспеушілігі – түрлі тіл бұзылулары, онда балалардың қалыпты естуімен зиятында дыбыстық және мағыналық жағына жататын тіл жетіспеушілігі жүйесінің барлық компоненттерінің қалыптасуының бұзылуы байқалады. Бұл әрекет балалардың тіл патологиясының күрделі формаларында кездеседі: алалия, афазияда, ринолалия, дизартрияда.

Көп жағдайда сөйлеу тілінің кемістігі балалардың қозғалыс дамуында кездеседі. Баланың қозғалыс дамуы жас шамасына сай келмесе оның сөйлеу тілінің кемістігі де болмақ емес, нақтырақ айтсақ үнемі қозғалыста болу сөйлеу тілі дамуына зор ықпалын тигізбек. Баланың қозғалысын дамыту логопедтің дұрыс жұмыстар жүргізілу кезінде оң нәтиже береді. Бұндай жұмыстар қатарына психомоторлық (ұсақ қол моторикасы, жалпы моторика) және сенсорлық (көру, есту, сөйлеу) функциясын дамытатын түрлі логоритмикалық жаттығулар, әдістемелер, тапсырмалар, ойындар, сюжетті рөлдік ойындар т.б кіреді.

Білім беру үрдісіндегі балабақша түлегіне білім мен оның жетістігін игерту қарым-қатынас құралы – сөйлеу тілінің көмегімен жүзеге асырылады. Сөйлеу оқыту мен тәрбиелеу үрдісінің негізгі бөлігі бола отырып, білім алушылардың дағды мен іскерлікті игеру түрткісі болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстанда ғылым мен білімнің дамуында нәтижелі бағыттар ретінде тұлғаны және оның танымдық әрекетін зерттеу негізге алынып отыр. Сөйлеу тілін дамыту жүйесіндегі негізгі элемент қойылған мақсат-міндет-

терді шешуге қажетті педагогикалық-психологиялық жағымды жағдайларды туғызу болып табылады. Сөйлеу қарым-қатынастар бірлігіндегі қалыптасатын қоғамдық мәселе ретінде қарастырылғанымен, әлі де болса зертттеулерді қажет етеді. Қазіргі қоғамдық дамудың барысы педагогикалық үрдістегі қарама-қайшылықтарды анықтауға мүмкіндік береді. Педагогика мен психологиядағы, арнаулы педагогикадағы теорияларда балалардың жалпы байланыстырып сөйлеу белсенділігі мен сөйлеу әрекетін арнайы жұмыстар арқылы ұйымдастырудың қажеттігі анық байқалады.

Тіл арқылы адамзат өз тілегін, өз ойын, өз мақсатын анық жеткізе алады және бұл әрекеттер сөйлеу арқылы жүзеге асады. Сөйлеу әруақытта екіге бөлінеді: ішкі және сыртқы сөйлеу. Ішкі сөйлеу - адамның ойлау арқылы сөйлеуі, ол тек өзіне ғана мәлім, өзге адамға беймәлім, айтылмайды және жазылмайды. Сыртқы сөйлеу болса, бұл – басқа адамға арналған назар аударылған сөйлеу тілі. Бұлайша сөйлеу дыбыстардан және графикалық белгілерден тұрады. Ішкі сөйлеу тілі диалогтық және монологтық, ауызша және жазбаша болуы мүмкін. Ауызша және жазбаша сөйлеу тілі бұл -адамдардың бір-бірімен тіл арқылы қарым-қатынас жасайтын өзара байланыс формасы. Ауызша сөйлеу есту арқылы, жазбаша сөйлеу көру арқылы қабылданады. Бұлардың әрбіреуінің өзіне тән ерекшеліктері бар. Арнаулы педагогикада ауызша сөйлеу мен жазбаша сөйлеуді ғана ажыратып қоймай, саңыраулардың спецификалық дактильді сөйлеу тілінің ерекшеліктерінтармақтау аса маңызды. Мұнда дені сау балаларға қарағанда аталмыш кемістікті балалардың әрбір ауызша сөйлеу тілінің өзінің қабылдануы мен таратылуының нақты тәсілдері бар. Олармен жұмыс барысында сөздік, сөйлемдік ұғымдар жазбаша және дактиль тілі арқылы қабылданады және сәйкестенген қол қимылдарының көмегімен игеріледі. Дактиль тілі арқылы қарым-қатынас жасау балаларға түсінікті. Дегенмен, саңырау балалардың кемшіліктерін толығымен жоюда балалар тек сөйлеудің жазбаша және дактиль түрін игеріп қана қоймай, қатынас құралының тиімді тәсілі – ауызша сөйлеуді игерулері керек. Ауызекі сөйлеу тілін игеру – саңырау баланың жан-жақты дамуына жасалатын ең керекті жағдай. Бұл мектептегі барлық оқу-тәрбие процесінің негізгі міндеті. Ауызекі сөйлеу тілі саңырау баланың танымдық мүмкіндігін кеңейтіп, көрнекі-образды ойлаудан ауызекі-логикалық ойлауға біртебірте көшуді қамтамасыз етеді және саңырау баланың жеке тұлға болып қалыптасуына терең әсер етіп, олардың еститін адамдардың ортасына қосылуына жағдай жасайды.

Тілдің фонетикалық, сөздік және грамматикалық құрылымының принциптері мен заңдылықтарын жан-жақты зерттеуші Р.М.Боскис еңбектерінде есту қабілеті нашар балалардың екі негізгі категориясы көрсетілген. Олар - саңыраулар және нашар еститіндер. Саңыраулар категориясына жататын балалар тобына туғаннан немесе ерте жастан бастап жүре пайда болған өз беттерінше ауызекі сөйлеу тілін игере алмайтын саңырау балалар жатады. Нашар еститін балалар категориясына жататындардың есту қабілеті белгілі себептерге сай нашарлаған, бірақ олардың осының негізінде өз бетінше тілдік даму қалыптасуы мүмкін. Осылайша жіктелген саңырау балалардың тілі мен нашар еститін балалардың тілі кейбір сақталған есту анализаторларының функцияларын қолдану жағдайларында дамиды. Бұл нашар еститін баланың естіген сөзін бұзылған түрде болса да толықтырып айтуына әкеледі. Сөздерді бұзылған түрде айту нашар еститін балаларға тән, бұл мүмкіндік саңырау балаларда болмайды. Оларда сөйлеу тілі есту қабілетінің көмегінсіз жадында сақталған, ойында қалыптасқан негіз арқылы дамиды.

Шектелген сөздік қор мен тілдің грамматикалық құрылымын жеткіліксіз түрде игеру оқылған мәтінді ауызша түсінуге шектеу жасайды. Тілдің грамматикалық құрылымы мен сөз мағынасын толық игере алмаудан, бала айналадағы адамдарға өзінің барлық тілдік мүмкіндіктерін, өз қалауын, сұранысын, талабын, ұсынысын айтуда көптеген қиындықтарға ұшырайды. Егер ол сөзді толығымен айта алмаса сөздің бөліктерін ғана айтады, яғни ол айналадағы адамдарға түсінікті болады.

Есту қабілеті нашар оқушы оқуда да қиындықтарға кезігеді. Сөздіңдыбыстық құрамын толығымен игермеу мәтін ішіндегі сөздердің мағынасын түсінуге кедергі жасайды.Мысалы, оқушы «аспаж» деп жазса, ол сөздің «аспаз» екенін мағынасына қарай түсінбейді де танымайды, себебі ол оның дұрыс айтылуын естіген жоқ. Нашар еститін оқушылардың тілдік дамуының деңгейі тек есту қабілетінің жеткіліксіздігінің деңгейіне ғана емес, басқа да патологиялық аурулардың себептеріне байланысты, яғни мәселе есту қабілетіндегі кемшілік қай жаста пайда болғандығына байланысты. Саңырау балалардың мәтінмен жұмыс, сұрақтарға жауап берудегі сөз мағынасын ажыратып түсіне білуі баланың жекедаралық ерекшеліктеріне де байланысты, яғни аңғарымпаз, белсенді, ынталы балалар ерін қимылының көмегімен сөздерді тез ажыратып, ертерек қалыпқа түсіп кетеді.

Тілдік қарым-қатынасқа түсуді қамтамасыз етудегі маңыздыжағдай баланың сөйлеу кезінде сөйлемнің әр түрін қолдана білуі, яғни үлгі бойынша белгілі ситуацияларға сай нақты сөз тіркестерін пайдалана білуі болып табылады. Сондықтан жан-жақты ұйымдастырылған оқу-тәрбие процесінде балалар тілін дамытуды жеделдету сөйлеуге ынталандыру үшін әр түрлі дидактикалық материалдар мен оқу құралдарын

пайдаланып, бала тілінің әр түрлі даму кезеңдеріне сай тиімділігін арттыру үшін ұйымдастырылған жұмыстар жүргізілуі керек.

Сөйлеу тіліндегі кемшіліктерді түзету жұмыстарының мазмұны психологиялық-педагогикалық тұрғыдағы анықталған әдіс-тәсілдердің көмегімен, арнаулы логопедиялық жұмыстардың мазмұнымен, қажет жағдайларда медициналық көмектің бірлігі арқылы шешіледі.

Сөйлеу тілін дамытуда қолдың ұсақ моторикасын жетілдіру қажетекені баршамызға мәлім. Ұсақ моториканы саусақ жаттығулары арқылы дамыту тиімді. Саусақ гимнастикасы музыкамен орындалады және қол ептілігін, ұсақ моториканы, қол қимыл-қозғалысының тепетеңдігін дамытуға бағытталады. Олар баланың ішкі жан дүниесіне әсер етіп қана қоймай, сонымен қатар есте сақтаудың жақсаруына әсер етеді және баланың сөйлеу тілін, фантазиясын дамытады.

Саусақ жаттығулары кешенімен танысудың бірінші кезеңінде жаттығулар қарапайым қимылдармен орындалады (мысалы: «айдағы Дымбілмес» кешені сияқты орнындажүріп орындау; «Ертегілер әлеміне қонаққа бару» сабағы сияқты аяқ-қолдың қарапайым қимылы). Тапсырмада осындай әдістемелік тәсілдерді қолдана отырып, біз ұсақ моторлық тепетеңдік қабілетін және дене қозғалыс қабілетінің дамуына белсенді түрде әсер етуге болады. Саусақ жаттығуларын негізгі және қосымша сабақтарда қолдану өте маңызды.

Жоғарыда аталған логопедтік жұмыстар жүйелі түрде және дер кезінде жүргізілуі маңызды орын алады.

Сөйлеу тіліндегі түрлі дәрежедегі кемшіліктердің баланың тұлғалық дамуына кедергі келтіретіндігін есепке алып, қажетті білім мен іскерлікті, дағдыны игертудің тиімді жолдарын қарастыруымыз тиіс. Сөйлеу қызметінің күрделі бұзылымы кезіндегі жалпы сөйлеу тілінің даму ерекшеліктерін есепке алып, сөйлеу тілін дамытудағы педагогикалық жағдайларды логопедиялық жұмыстармен байланыстырып орындауға болатыны анықталған. Сөйлеу тілі толық қалыптасқан тұлғаның жалпы дамуы негізге алынады. Жеке тұлғаның қалыптасу заңдылықтарына сүйенуде А.Ф.Лазурскийдің «тұлғаның қоршаған ортаға бейімделу концепциясы» басшылыққа алынады. Жеке тұлға мен оның сөйлеу тілінің әлеуметтік мазмұны Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейннің концепцияларында қарастырылады. [1;10]

Қазіргі педагогикалық тәжірибе логопед мамандардан мектепке дейінгі зияты бұзылған балалардың сөйлеу тілін дамытуды қамтамасыз етуде объективті түрдегі ақпараттармен толықтырылған коммуникативтік қабілеттілік пен сөйлеу әрекетін бейнелейтін коррекциялық-педагогикалық нұсқаулардың құрылуын талап етіп отыр.

Осыған орай, арнаулы балалар мекемесінің алдында тұрған ең маңызды мәселе жалпы тіл кемістігі бар балалардың ерекшелігін терең зерделей отырып, арнайы білім беруін тиімді ұйымдастыру негізінде қоршаған өмірмен қарым-қатынас жасауға бейім тұлғаны қалыптастыру. Бұл міндетті жүзеге асыруда жалпы сөйлеу тілі бұзылған ақыл ойы кем балалардың байланыстырып сөйлеу тілін дамытудың орны ерекше. Жалпы сөйлеу тілі бұзылған балалармен түзету-тәрбиелеу жұмысын жүргізу барысында уақытында сөйлеу тілінің қалыптасуын тексеріп анықтаудың маңызы өте зор және бұл мәселе қазіргі кездегі өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Ауыр тіл мүкістігі бар балалардың сөйлеуді бақылау кезінде олардың сөйлеуін ұйымдастырудағы қиындықтары өзге адамдармен қарым-қатынасына теріс әсер ететіні анықталған. Бұл категориядағы балалардың тілдік және коммуникативті дағдыларының өзара байланысы, яғни сөздік қордың жұпынылығы мен сараланбауы, етістік сөздігінің аздығы, байланыстырып сөйлеудің ерекшеліктері т.б. толықканды тілдік қарым-қатынасқа кедергі жасайды. Содан сөйлесу қажеттілігі төмендейді, коммуникация формалары қалыптаспайды (диалог және монолог), мінез-құлық ерекшеліктері пайда болады: тілдік байланысқа қызықпау, негативизм, сөйлесу ситуациясында бағдар жасай алмау байқалады.

Сөйлеу тілінде кемшілігі бар зияты бұзылғанбалалардың сөйлеу дағдысын зерттеу жұмыстары олардың тілдік қатынасында қалыпты дамудағы 2-4 жасқа тән ситуациялық-іскерлік форма басым болатынын көрсетеді. [2; 236]

Осылайша, сөйлеу тілінде кемшілігі бар балалардың тілдік және когнитивті бұзылуы олардың қоршаған ортамен толыққанды коммуникативті байланыстарының орнығуына кедергі жасайды. Осыған орай бұл балаларды социум талаптарына сәйкес қолайлы, тиімді бейімдеу мақсатында тілдік, танымдық және коммуникативті әрекеттері компоненттерін дамыту мен түзетуге бағытталған арнайы жұмыстар жүргізілуі қажет.

Қазақстан Республикасында білім беру саласында ізгілендіру мен демократияландыру идеясын іске асыру бағытындағы жұмыстар арнайы білім беру мекемелеріндегі оқу-тәрбие үрдісінің мазмұнын ұйымдастыруда жаңа сапалы деңгейге шығып отыр.

А.Н. Гвоздевтыңмәліметіне сүйенсек, бала өмірінің 3-жылында сөйлеу тілінің негізі қалыптасады, ол барлық грамматикалық категориялардың негізін меңгерген,барлық сөз таптарын меңгерген, ешбір қиындықсыз грамматикалық ережелерді сақтапұзақ сөйлемдер құрайды.

М.Ф. Гнездилов, В.Г. Петрова жұмыстарында көмекші мектеп оқушыларының байланыстырып сөйлеу тілі баяу қарқынмен дамып, сапалы ерекшеліктерімен сипатталатыны туралы жазылған.

Авторлар көрсеткендей, балалардың ситуациялық-әрекеттік формасының ситуациялық емес-танымдыққа, ситуациялық еместен- жекеге ауысуы сөйлеудің лексикалық құрамы мен грамматикалық қатарын толтырып отырады. Сондықтан, мектепке дейінгі балалардың жоғары коммуникациялық қарым-қатынас әрекетіне өтуі лексикалық және сөйлеудің грамматикалық қатарының дамуына әкеледі.Осылайша баланың байланыстырып сөйлеу тілі қалыптасады.

Байланыстырып сөйлеу тілі – өз алдына жалпы сөйлеу тілінің күрделі түрі болып табылады.

Байланыстырып сөйлеу тілі- өзіне тәнбелгілерімен, сонымен қатар жүйелілікпен, бірізділікпен баяндау ерекшеліктерімен сипатталады және сөйлеудің толық, кең түрде берілуі болып табылады.Сонымен байланыстырып сөйлеу тілі дегеніміз- логикалық бірізді және грамматикалық дұрыс құрылған белгілі бір мазмұнның нақты кең түрде баяндалуы.

Демек тіл дамыту оқыту үрдісінде тілдік құралдарды қарым-қатынас ретінде орынды жұмсай білуге жаттықтыру болып есептеледі. Ал А.Жаппаров:[«Біз тіл дамыту жұмыстары деп баланың тілді қарым қатынас құралы ретінде өз тәжірибесінде пайдалана білуге қажетті іскерлік пен дағдысын меңгеріп, белгілі бір тілдік заңдылықтар мен өнер үлгілерін қолдана білу икемділігі мен дағдысын қалыптастыра білу деп түсінеміз. Ал, қазақ тілі пәнін оқытудағы тіл дамыту бұл мұғалімдердің оқушыларды лексикалық, грамматикалық және орфоэпиялық пен орфографиялық нормалары мен заңдылықтарын үйретумен қатар, қарыс қатынас жасау мен сөйлеу мазмұнына орай тілдік құралдарды орынды пайдаланып, ойын ауызша және жазбаша түрде жеткізе білу дағдылары мен икемділіктерін қалыптастыру үшін жүргізілетін әрекет деп есептейміз», - деп көрсетті.

Ал, зиятында бұзылыстары бар балалардың фонематикалық есту қабілеті бұған қоса төмен болса, онда ол бір – біріне әсер етіп, сөйлеу тілі дамуын тежейді.

Байланыстырып сөйлеу – тек қана сөйлемдердің тізбегі емес, ол сөйлемдердің бір – бірімен тиянақты, белгілі бір ретпен, кезектілікпен, мазмұны жинақы құрастырылған сөйлемдердің жүйесі. Бірақ, өз ана тілін білген адам, тек сөйлеп қана қоймайды, ол өз ойын байланыстырып, сөйлеу тілі арқылы жеткізе біледі.

Балалардың сөйлеу тілін қалыптастыру үшін, ересек адамдармен эмоционалды қарым-қатынас жасауға, заттық және әр түрлі ойын әрекеттерінде, ойлау әрекетінің көрнекі – заттық түріне, естуіне, көруіне, иіс сезуіне, қоршаған ортаны бағдарлауына үлкен назар аудару қажет.

Осымен бірге ересек адамның сөйлеу тілі баланың фонематикалық есту қабілетінің, белсенді сөздік қорының, сөздің мағынасын түсінуінің дамуына өз үлесін қосады.

Қазіргі нарықтық экономика шарттарында мүмкіндігі шектеулі балалардың қабілеттілігін дамыту мақсатымен түзете-дамыту сабақтарын жүргізу барысында пікірсайыс технологиясын қолдану қажет. Жаңаша оқытудың коммуникативті пікір алмасу түрі мүмкіндігі шектеулі оқушының жетекшілік позициясын нығайтып, класта ашық өзара қатынастарды қамтамасыз етіп, бірлесіп алуда жауапты іс-әрекет жасауға мүмкіндік береді.

Қытай даналығына сүйенсек: «Ауызша айтылғанды ұмытамын. Көрсетсең, мүмкін есімде сақтармын. Қатысушы болсам, мен түсінемін» делінген. Осы сөздерден инновациялық оқытудың мәні өз көрінісін табады.

Бүгінгі таңда арнайы түзету мектептерінде оқу-тәрбие үрдісінде түрлі инновациялық педагогикалық технологиялардың қолданылып жүргені мәлім. Бұл технологиялардың бәрін бір пән сабақтарында қамту мүмкін емес. Сондықтан, арнайы мектептегі әрбір пәнді ұтымды меңгертуде оқыту технологиясын таңдап, іріктеу және оны іс-әрекеттік тұрғыда жетілдіру арқылы мүмкіндігі шектеулі оқушының әрекеті-технологияны қабылдауы, оған деген ынтасы, құштарлығына дефектолог тарапынан ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

Сабақтың ерекшелігін және оның тиімділігін арттырудың негізгі тәсілдерінің бірі- мүмкіндігі шектеулі оқушыларғадеңгейлік тапсырмалар беру. Олардың ойлау қабілетін дамыту және өз бетімен жұмыс жүргізуге дағдыландыруда жаңа технологияларды қолдану қажеттілігі. Жаңа педагогикалық технологияны тиімді меңгеру – дефектологтың кәсіптік,адамгершілік, рухани азаматтық қабілетінің қалыптасуына ізгі әсерін тигізіп, өзін-өзі дамытуға көмектеседі. Оқыту үрдісінде жаңа технология түрлерін кеңінен ендіру немесе элементтерін пайдалану әрбір дефектологтың міндеті.

Сөздік қор мен грамматикалық қатардың дамуы қайталау арқылы меңгеріледі. Баланың грамматикалық қатардағы тілді меңгеру процесі күрделі және көпқырлы екенін сипаттай келе А.И. Гвоздевең алдымен баланың нақты және оңай категорияны тез меңгеретіндігін жазады.

Басты назарды баланың сөйлеу тілінің негізгі түріне – қарым-қатынастүріне аудару керек. Себебі, ол баланың байланыстырып сөйлеу тілінің қалыптасуының бірден – бір тәсілі. [3;29]

Балалар заттың атын атап айта білуімен қатар, оны сипаттай білулері қажет. Т.А.Фотекованың айтуынша, байланыстырып сөйлеу тілінің қалыптасуында, сөйлеу тілі мен ақыл ойдың дамуын анық көрсететін тығыз байланыс болады. Әрбір жеке адамның сөйлеу тілі, ойлау әрекетінің ерекшелігіне, темпераментіне, жан – жақтылығы мен басқа да психикалық даму жақтарына байланысты ерекшеленеді. Сөйлеу әрекетін әр түрлі танымдық әркеттерімен, әсіресе ойлауымен байланысты қарастыру жөн. Сондықтан да сөйлеу тілі ойлаудың негізгі құралы болып табылады.

Белгілі бір хабарды, мәліметті ауызша байланыстырып сөйлеу тілі арқылы жеткізу үшін, семантикалық ережелерді ескеру қажеттілігі туындайды. Олар сөздердің байланысын оның мағынасымен анықтайды. Нәтижесінде сөздер алынып, хабарлама немесе мәлімет қысқа да, нұсқа айтылады.

Жалпы сөйлеу тілі жетілмеген балалар мәтінді толық тыңдап, қысқаша түрде мазмұнын айтып бере алады.

Бұл шараларды жүзеге асыру мақсатында арнаулы (түзетім) мекемелерінің жұмысы туралы қабылданған типтік бағдарламаларда дамуында кемістігі бар тәрбиеленушілерге арналған арнаулы (түзетім) білім беру орталықтарын құру, мектепке дейінгі білім беру мекемелерін құру, арнаулы білім беру мекемелерін құру, алғашқы кәсіптік білім беру мекемелерін құру, арнаулы (түзетім) білім беру мекемелерінде тәрбиеленушілердің өміріне жауап беру, оларға ақысыз білім беру,баланың әлеуметтік ортаға бейімделуі мен сәйкестенуін, олардың білім алуы мен тәрбиесін, денсаулықтарын реттеуді қамтамасыз ету мәселелері туралы айтылады.

Үлгі ретінде көрсетілген типтік бағдарламаның міндеттеріне жүгіне отырып, әр педагог өзінің тікелей атқаратын функциясы мен тәжірибесін молайтуда дамуында кемістігі бар баланы оқыту мен тәрбиелеу ісімен айналысу үшін жан-жақты үздіксіз өз білімі мен шеберлігін дамыту үстінде болады. Педагог маман білім беру мен тәрбиелеу ісімен айналысуда ежелгі Қытай ғұламасы, философ Конфуцийдің: «Адамды шынайы күйінде жақсы көру керек, шектен тыс қорғаштай бермей, оның қабілеті мен әлсіздігіне қарамастан, жан-жақты дамуына мүмкіндік жасау керек», - деген пікірін еске ала отырып, білімберудің философиялық аспектілерін игеріп, әлеуметтік орта мен құрылымның адамның өмір сүру әрекетіндегі ең негізгі маңызды ортасы екендігін түсінуі қажет. Осыдан келіп дамуында кемістігі бар баланы жақсы нәрсеге үйретудегі сезім мүшелері мен сезім органдарының атқаратын ролі жоғары екендігін ескерсек, француз философы, ағартушы Жан-Жак Руссоның педагогикалық көзқрастарындағы тәрбиенің негізгі үш факторы, яғни табиғат, адам, қоршаған ортадағы заттар деген пікірін басшылыққа алған жөн. Әр педагог маман адам денсаулығының құндылығын мойындап, медицина ғылымынан хабардар болып, оқушының сезім мүшелерінің қатты мен жұмсақты, ащы мен тұщыны, тағы сол сияқты заттарды ажыратып, сезе білуінен бастап дүниедегі жақсы мен жаманды ажыратып сөйлеу тілін жүзеге асыра білуіне дейін мүмкіндік туғызуы керек. Арнаулы педагогика балалар денсаулығының сақталуы мен емдеу шараларын жүргізуге бағытталаған іс-шаралармен, білім беру процесіндегі ауру балаларға арнаулы педагогикалық ықпал жасаумен айналысады. Арнаулы педагог мамандар мүмкіндіктері шектелген балалармен жұмыс жасаудағы негізгі мақсат-міндеттерді шешу үшін диалектикалық-материалистік методологияға сүйене отырып, логопедияның, сурдопедагогиканың, олигофренияның, тифлопедагогиканың принциптері мен әдістерін қолданады.

Сөз соңында уақыт өткен сайын оның талабына сай өмір сүруприниптерінің күрделенуіне қарай әлеуметтік тәжірибенің міндеттері мен тәсілдері де өзгеріп келетінін ұмытпаған жөн. Осыған сәйкес мүмкіндіктері шектелген адамдар арасында да өз деңгейінде жан-жағынан толыққанды біліммен, дүниетаныммен, тәрбиемен қаруланған адамдардың саны да артып келеді. Мүмкіндігі шектелген адамды жастайынан қабілетті ісіне қарай баулып, сол бағытпен тынымсыз еңбек етудің нәтижесі, оны тәрбиелеу ісінің қорытындысы, ол адамның өзінің қоғамға қажет екенін сезіне білуіне, қоғамнан өз орнын табуына, қандай да бір дәрежеде адами құндылығының бар екенін сезінуге ықпал жасайды.

Аталған нәтиженің бастауы, түп тамыры арнаулы білім беру мекемелерінде қызмет жасайтын педагог мамандардың тынымсыз еңбегінің нәтижесі және тұлға ретінде қалыптасушы баланың осы педагогтар қалыптастыруға тиісті ынтасы екенін ешқашан естен шығармаған жөн.

Ерте балалық шақ баланың сөйлеу қабілетінің дамуының шешушікезеңі болып табылады. Бала былдырынан толық сөйлем айтуға дейін үлкен жолдан өтеді.

Әйгілі педагог Ян Амос Коменский XVII ғасырдың өзінде сөзді қолданудың пайдасы туралы былай деген: «Заттардың атауын толық және ойластыра айту, не ойлағанын ашық, нақты айтып беру грамматиканы, риториканы, поэтиканы игерудің бастамасы». Я.А.коменский сөйлеу мен ойлаудың байланысын, олардың дамуындағы негізгі шарттарды былайша сипаттайды: «Адам жануарлардан екі түрлі ерекшелік арқылы ажыратылады: ақыл және сөз; адамға ақыл өзі үшін керек, ал сөз-жақыны үшін керек. Сондықтан, екеуінде қамқорлыққа алуымыз керек, адамның ақылы да, тілі де дамыған және жетілген болуы тиіс». [4;18]

Жалпы сөйлеу тілі бұзылған ақыл-ойы кем балалардың ауызша сөйлеу тілін дамыту кезінде лексикалық, грамматикалық жағын дамытуға арналған арнайы ұйымдастырылған жұмыс жүргізілуі тиіс. Себебі, сөздік қоры мен сөйлеу тілінің грамматикалық жағының жеткіліксіз дамуы, ауызша байланыстырып сөйлеу тілінің қалыптасуына кері әсерін тигізеді.

1. Хабаршы. «Арнайы педагогика» сериясы. Алматы:Абай атынд ҚазҰПУ.2010. №1(20б)

2. Тебенова Қ.С., Рымханова А.Р. Арнайы психология: Оқулық. Алматы:«Дәуір», 2011ж264

3. Шабанова Б.А., А.С.Кударинова. Мекемелерде логопедиялық жұмысты ұйымдастыру. Оқу-әдістемелік құрал, Павлодар,2010ж

4. Кенжебаева Т.Б. Арнайы психология. Оқу құралы. Павлодар, - 2011. 122б

5. Коррекционное обучение как основа личностного развития аномальных дошкольников/ Под ред. Л.П.Носковой; - М.: Педагогика, 1989. – 176 с

6. Екжанова Е.А., Стребелова Е.А. Коррекционно-развивобучение и воспитание. М.,2003

Резюме

В статье рассматриваются пути развития связного высказываниядетей с ограниченными возможностями дошкольного возраста.

Также в статье представлена значимость логической последовательности и правильное грамматическое построениесодержания материала.

Summary

The article discusses the development of coherent expression of disabled children of preschool age.

The article also shows the importance of a logical sequence and correct grammatical construction of the content of the material.

УДК 372. 878(574)

К ВОПРОСУ ПРИОБЩЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ К КАЗАХСКИМ НАРОДНЫМ МУЗЫКАЛЬНЫМ ТРАДИЦИЯМ НА УРОКАХ МУЗЫКИ

Добровольская Л.В. –

к.п.н. ВАК России, ст. преподаватель кафедры «Музыкальные дисциплины»
Северо-Казахстанского Государственного Университета им. М Козыбаева
Казахстан, Петропавловск. doliana@inbox.ru.

Аннотация.В статье обосновывается идея о том, чтоприобщение младших школьников к музыкальным традициям казахского народа должнопроисходить в комплексе репродуктивной, продуктивной и перцептивной музыкальной деятельности. Методами анкетирования и бесед с учителями музыки ряда школ Северного Казахстана определяется высокий уровень их этнокультурных знаний. Выявляются и пробелы в их готовности к реализации процесса приобщения младших школьников к музыкальным традициям казахского народа: использование только репродуктивной и перцептивной музыкальной деятельности, неумение включать в процесс урока музыки инструментальное исполнительство, отсутствие знаний о методах введения импровизации, диалогичности, соревновательности в содержание уроков.

Ключевые слова: музыкальные традиции казахского народа, виды творческой деятельности детей, приобщения школьников к музыкальным традициям казахского народа на уроках музыки.

Проблема этнокультурного воспитания подрастающего поколения на сегодняшний день является одной из самых актуальных в педагогике. Но чрезвычайно актуальной она является впедагогике тех стран, которые относилиськ бывшим республикам СССР. В них сегодня идут активные процессы становления национального самосознания, культурной и этнокультурной идентификации, что вызывает необходимость разработки различных программ, связанных с этнокультурным образованием в школах, в учреждениях дополнительного образования. Не является в этом плане исключением и Республика Казахстан, в

которой имеется богатое культурное и этнокультурное наследие. Известно, что многие национальные культурные традиции казахскогонарода в период вхождения Казахстана в состав СССР, искоренялись, как определенные пережитки прошлого. После того, как Казахстан стал отдельным суверенным государством, появились новые негативные тенденции, не способствующие процессу формирования интереса молодежи к традициям предков. К ним относятся влияние западной европейской культуры: поп и рок музыки, киноиндустрии, дизайнерских проектов. Мощная пропагандистская реклама западного искусства, повсеместно распространяемая СМИ, воздействует наформирование негативного отношения некоторых молодых людей ккультуре своего народа, своей страны. В связи с этим, встает чрезвычайно острая задача, связанная с ознакомлением, освоением и приобщением подрастающего поколения к национальным этнокультурным традициям. В одной из своих работ К.В. Чистов показал единство и взаимообусловленность двух таких понятий, как «культура» и «традиция». Ученый считает, что «культура» выступает «определенным феноменом, механизмом функционирования которого является традиция, поэтому традиция представляет бытие определенной культуры» [4, с.108]. Традиция, по мнению ряда исследователей, в наиболее общем плане представляется как передача определенных норм, эталонов от одного поколения другому (С.А. Арутюнов, Э.С. Маркарян, И.Н. Полонская и др.).

Этнокультурные традиции казахов весьма разнообразны и многофункциональны. Но, среди этого многообразия важнейшими являются традиции музыкальные. Известно, что именно музыка является основой тенгрианского мировоззрения, в котором она, изливаемая из кобыза, олицетворяет собою жизнь. «Ни у одного из народов, стоящих на той же ступени развития, что и казахи, музыкальному искусству не уделялось столь огромное внимание. Казахи были великолепными исполнителями и музыкантами, в их традициях была обязательная передача опыта молодым поколениям» [3, с.146]. Особый быт казахов – полукочевой,являлся фактором появления и существованиясвоеобразных музыкальных традиций, среди которых авторы, исследующие музыкальные традиции казахского народа (С.Ш. Аязбекова, Б.Байкадамова, А.Ж. Жубанов, А.И. Мухамбетова, Н.С. Сарсенбаев и др.)выделяют превалирование инструментальной музыки над песенной, сольное исполнительство в вокальной деятельности, импровизационность в инструментальной музыке, диалогичность и соревновательность: двух певцов (айтыс)или двух исполнителей на домбре (тартыс), обилие своеобразных музыкальных инструментов, многие из которых имеют не темперированный строй и используются для исполнения традиционного жанра казахской инструментальной музыки – кюя. Знания этих традиций, а также их освоениеи способствуют решению той задачи, о которой говорится во многих работах выше указанных авторов: казахских педагогов, музыковедов, этнографов – приобщение детей к традициям своего народа.

Совершенно очевидно, что педагогический процесс приобщение должен начинаться в дошкольном детстве и в начальных классах общеобразовательной школы. В современных школах Казахстана преобладает тенденция более успешного освоения этих традиций детьми, проживающих в сельской местности, а не в условиях города.В связи с этим встает вопрос об усилении работы по приобщению к музыкальным традициям детей в городских школах Казахстана.При этом, конечно, не стоит упускать из внимания и школы сельские, в которых тоже, правда, в меньшей степени, чем в городских школах ввиду более бережной сохранности национальных традиций в семье,наблюдается негативное влияние западной культуры.

Каковы же могут быть пути приобщения детей к музыкальным традициям казахского народа? Ответ на этот вопрос дает в одной из своих работ казахский исследователь С.Ш. Аязбекова. Она подвергает критике тех авторов, которые ратуют за освоение музыкальных традиций на уровне «освоения типичных для этноса средств выразительности» [1,с.87]. Музыкальные традиции, считает С.Ш. Аязбекова, могут быть освоены только в процессе музыкально-творческой деятельности и таких ее видов, как творчество, исполнение и восприятие в их неразрывном единстве. В соответствии с этим, приобщение к музыкальным традициям должно включать, по мнению автора, «единство продуктивной, выражающейся в творчестве, репродуктивной, выражающейся в исполнении и перцептивной деятельности, выражающейся в восприятии произведений народного творчества» [2,с.134]. В нашем диссертационном исследовании, посвященном разработке методике, способствующей приобщению младших школьников к традициям казахского народа, именно эта идея С.Ш. Аязбековой была взята за теоретическое основание.Она же явилась базой и для составления анкеты для учителей музыки, работающих в школах республики Казахстан и проведения с ними бесед. Принимая позицию С.Ш. Аязбековойв качестве методологического основаниядляданной статьи и для исследования,проводимого намив ряде школ городов Казахстана, необходимо было проверить на практике то, насколько учителя музыки готовы к использованию этих видов творческой музыкальной деятельности в их единстве в практике преподавания уроков музыки.

Для того чтобы выяснить этот вопрос, учителям музыки в школах с русским иказахским языком обучения была предложена анкета, которая давала возможность выявить и положительные моменты, и узкие места в их профессиональной готовности по приобщению школьников к народным музыкальным традициям. Отметим, что разработанная нами анкета была анонимная. Всего в анкетировании принимали участие 18 учителей музыки общеобразовательных школ городов: Булаево, Мамлютка, Петропавловск, Кокшетау, ведущихуроки в начальных классах школ срусским и казахским языком обучения.В анкетах учителям были заданы вопросы, касающиеся: возможностей использования традиций казахского народа на уроках музыки; возможностей и способов использования определенных музыкальных традиций казахского народа на уроках музыки; желаний учителей по внедрению каких-то музыкальных традиций в урок музыки; умений детей, пришедших в первый класс школы, связанных своплощением музыкальных традиций казахского народа.

Первый вопрос был интересен нам в связи с возможностью выявления общего этнокультурного кругозора учителей музыки. Второй вопрос позволял определить то, какие же знания музыкальных традиций и способы их воплощения в начальной школе имеют учителя музыки. Третий вопрос позволял увидеть перспективы внедрения этих традиций в практику общего музыкального образования школьников. Четвертый вопрос открывал возможность определить конкретныепримеры тех традиций, которые можно было использовать учителю музыки в школе на уроках музыки у младших школьников.

Примечательно, что все учителя, участвующие в анкетировании, обладают сформированными умениями преподать материал, связанный с этнокультурными особенностями учащимся начальной школы. Для этого они используют распевания на казахском языке, игры, сформированный имивидео и аудио хрестоматии, включают элементы театрализации на урок музыки, используют приветствия на казахском языке, включают наглядный материал – картины казахских художников, портреты, фотографии деятелей казахской музыкальной и художественной культуры. Вопрос о музыкальных традициях, которые включаются учителями в содержание урокамузыки в начальных классах школ,показал, что в основном учителя музыки используют песенный материал, который осваивается детьми и повторяется в течение нескольких уроков. Но исполнение этого песенного материала детьми, согласно идеям С.Ш. Аязбековойо традиции, как единстве исполнения, творчества и восприятия,относится к репродуктивной и лишь отчасти к продуктивной деятельности, когда учителя включают в это исполнение творческий компонент, например, танцевальное движение. Освоение музыкальных традиций многими учителями мыслится как восприятие казахских народных произведений и произведений, сочиненных казахскими композиторами. Что касается знания специфических черт музыкальных традиций, то лишь 15% опрошенных указали на необходимость использования соревнования (айтыс) на уроке музыки. Правда как его организовать и в каком виде музыкальной творческой деятельности: в пении или инструментальном исполнительстве, учителя не указали.

Что касается импровизаций, столь характерных для инструментального и вокального исполнительства казахов, тоспособы их внедрения являются для учителей музыки неизвестными. Итак, анализ анкет показал, что учителя не включают в урок музыки импровизационныемоменты, то, чем отличается инструментальная казахская музыка от музыки других народов. Ни в одной анкете не упоминаетсяо диалогичности, которая является основной для музыкального соревнования, неиспользуются учителямина уроках и такие национальные казахские инструменты, как асатаяк, дангыра - ударный инструмент, аналог бубна; камыссырнай – дудочка, сделанная из камыша. Следует отметить, что игра на этих инструментахне требуетотдетей специальной подготовки, а, это значит, что в процесс исполнения на этих инструментах может быть вовлечен каждый ученик класса.

Анализ ответов учителей на вопросы анкеты позволяет сделать вывод о том, что процесс приобщения представляется ими весьма упрощенно – как перцепция и как воспроизведение, а роль творческой музыкальной деятельности на уроке минимизируется. От этого, в урок музыки не водятся импровизация, соревновательность, диалогичность, в основе которых лежит процесс творчества и, которые являются, как уже указывалось, традициями музыкальной культуры казахов. Вопрос о желании учителей внедрять какие-либо музыкальные традиции в урок музыки являлся проверочным второго вопроса. Анализ ответов учителей показал, что они хотели бы использовать игру на народных инструментах. Однако, им необходимы, как говорят 30% респондентов, методические рекомендации по данному вопросу.12%от общегочисла анкетируемых указали на желание иметь в классе настоящие казахские народные инструменты. Учителя указали на проектирование такого средства, связанного с освоением музыкальных традиций, как введениерабочих тетрадей, в которых бы первоклассники могли рисовать, вклеивать рисунки казахских инструментов, картины казахской природы, казахских праздников,обрядов и т.д.

Что касается умений и знаний, которыми обладают дети, пришедшие в первый класс, то почти все (95% опрошенных) указали на знание казахских народных песен, попевок. Многие дети, пришедшие из детского сада, знают гимн Казахстана, умеют танцевать танец «Кара жорга». Учителя указывают, что дети знают название некоторых казахских народных музыкальных инструментов. Все учителя указывают на то, что те первоклассники, которые приходят из детских садов имеют более глубокие знания и умения, касающиеся народных музыкальных традиций, нежели, чем сверстники, их не посещавшие. В целом во всех анкетах указывается на интерес, который проявляют первоклассники к различным видам музыкальной деятельности и тому музыкальному народному наследию, которое осваивается ими на уроках музыки.

Помимо специально разработанной анкеты, которая предлагалась учителям музыки, автором статьи были проведены беседы со студентами Северо-Казахстанского Государственного Университета, обучающимися на заочной форме и являющимися учителями музыки в разных населенных пунктах Республики Казахстан: Петропавловск, Степногорск, Атбасар и др. В своих размышлениях о приобщении учащихся к традициям музыкальной культуры казахов студенты указывали на главный вид музыкальной деятельности, который позволяет, по их мнению, успешно осуществлять это приобщение – пение. Что касается инструментального исполнительства, то, оно, по мнению большинства студентов,должно происходить на уровне восприятия, т.к. игра на национальных казахских инструментах, по их мнению, требует сформированных исполнительских навыков. Хотя некоторые студенты в процессе бесед с преподавателем указывали на необходимость творческого освоения ребенком музыкальной культуры и не только в репродуктивной деятельности, но и в деятельности творческой. Однако к ней большинство учителей относит движения под музыку, адекватное движениям народных казахских танцев, исполнение песни под фонограмму, на которой записан аккомпанемент, использовании при театрализации песни предметы народного быта. Лишь несколько студентов-учителей музыки хотели бы, чтобы музыкальное творчество ребенка включало и инструментальное исполнительство, и пение, и творческое пластическое интонирование, что, по их мнению, и способствует приобщению ребенка к музыкальной культуре. В беседе студенты затрагивали вопрос о возможности использования способов обучения ребенка инструментальному исполнительству, имеющемуся в педагогическом наследии западных педагогов, например, К.Орфа.

По мнению учителей, такой опыт может быть использован, однако, с учетом национальных традиций. Известно, что многие казахские инструменты, в отличие от западных, в том числе и тех, которые имеются в инструментарии К.Орфа, имеют не темперированный строй, что делает невозможным применение некоторых методов, имеющихся в системе этого педагога в школах Казахстана. В своей практической работе учителя, как они указывали в беседах, используются сведения, полученные в Интернете о методиках музыкального воспитания детей в других странах, чьи культурные и музыкальные традиции являются близкими с казахскими, например, в Узбекистане, Киргизстане и даже в Турции.

Анализ и обобщение результатов анкетирования учителей - практиков, а также тех учителей, которые являются студентами, обучающимися на заочной форме вуниверситете, позволили сделать следующие выводы.

Несмотря на высокий уровень сформированности этнокультурных знаний у учителей музыки все-таки выявляются проблемы в их работе по приобщению младших школьников к музыкальным традициям казахского народа. Эти проблемы связаны с пробелами в знаниях о содержании педагогического процесса приобщения к музыкальным народным традициям, а также о методах и приемах, способствующих внедрению в урок музыки данных традиций. Все это позволяет говорить о необходимости разработки методического обеспечения этого процесса и ознакомления педагогической общественности с его теоретическим обоснованием и путями внедрения в педагогическую практику.

1. Аязбекова С.Ш. Музыкальная традиция этноса как феномен культуры [Текст]// Известия МОН РК Серия общественные науки – 1998-№ 4. 170 с.

2. Аязбекова С.Ш. Картина мира этноса: Коркут – ата и философия музыки казахов [Текст]Алматы: Компьютерно - издательский центр Института философии и политологии МОН РК. 245с.

3. Добровольская Л.В., Тагильцева Н.Г. Идеи казахских философов прошлого в музыкальном воспитании школьников Республики Казахстан [Текст] // Известия Уральского государственного университета. Серия 1. Проблемы образования, науки и культуры. – 2010.- № 1 (71) С.145-149

4. Чистов К. В. Специфика фольклора в свете теории коммуникации [Текст]// Вопросы философии. 1972. № 6. С.106-118.

Аңдатпа. Мақалада кіші сынып оқушыларын қазақ халқының музыкалық дәстүрлеріне араластыру репродуктив, нәтижелі, естілім сияқты музыкалық қызметтер жиынтығы түрлерінде болу керек деген ой-пікір негізделген. Солтүстік Қазақстан облысының бірнеше мектептерінің музыка мұғалімдерімен сауалнама және әңгіме жүргізу барысында олардың этностық-мәдени білімдері жоғары деңгейде екендігі анықталады. Кіші сынып оқушыларын қазақ халқының музыкалық дәстүрлеріне араластыру барысын жүзеге асыру дайындығында кемшіліктер бар: музыкалық қызметтің репродуктив және нәтижелі түрлерін ғана қолдануы, музыка сабағының барысында аспаптық орындаушылықты қоса алмауы,сабақтың барысында импровизация, диалог, жарыс әдістерін еңгізу білімдерінің жоқтығы.

Тірек сөздер: қазақ халқының музыкалық дәстүрлері, оқушылардың шығармашылық қызметтерінің түрлері, музыка сабағында кіші сынып оқушыларын қазақ халқының музыкалық дәстүрлеріне араластыру.

Abstract. The idea locates in article that familiarizing of younger school students with musical traditions of the Kazakh people has to happen in a complex of reproductive, productive and perceptual musical activity. High level of their ethno cultural knowledge is defined by methods of questioning and conversations with music teachers of a number of schools of the verified Kazakhstan. Gaps in their readiness for realization of process of familiarizing of younger school students for musical traditions of the Kazakh people come to light also: use of only reproductive and perceptual musical activity, inability to include in process of a lesson of music tool performance, absence of knowledge of methods of introduction of improvisation, a dialogichnost, a competitive spirit in the maintenance of lessons.

Keywords: musical traditions of the Kazakh people, forms of creativity of children, familiarizing students to the musical traditions of the Kazakh people on music lessons.

УДК 372.8:004

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Бегалиева С.Б., Оралбекова А.К.

В современном обществе нельзя представить образование без новейших образовательных технологии, и особенно без применениянформационных и коммуникационных технологий. Мы не можем представить даже свою повседневную жизнь без технических средств, и конечно же они являются одним из важнейших инструментов обеспечения доступного образования.

На современном этапе развития общества происходят глубокие образовательные, социальные и экономические преобразования, что накладывает свой отпечаток на все сферы деятельности человека. В Послании Президента страныназроду Казахстана"Новое десятилетие – новый экономический подъем – новые возможности Казахстана: Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев (2010 г.) говорится, что одним из приоритетов является:"Качество высшего образования должно отвечать самым высоким международным требованиям. Вузы страны должны стремиться войтив рейтинги ведущих университетов мира. К 2015 году должна полноценно функционировать Национальная инновационная система, а к 2020 году она должна давать результаты в виде разработок, патентов и готовых технологий, внедряемых в стране" [1].

Процессы информатизации современного общества и тесно связанные с ними процессы информатизации всех форм образовательной деятельности характеризуются процессами совершенствования и массового распространения современных информационных и коммуникационных технологий (ИКТ). Подобные технологии активно применяются для передачи информации и обеспечения взаимодействия преподавателя и обучаемого в современных системах открытого и дистанционного образования. Современный преподаватель должен не только обладать знаниями в области ИКТ, но и быть специалистом по их применению в своей профессиональной деятельности.

Всядеятельность человека прежде всего связана с созиданием, творчеством, использованием информации и знаний, а большая часть занятого населения вовлечена в процессы накопления, хранения, поиска, обработки и распределения информации и знаний, а не производство традиционных видов товаров и услуг. Важнейший фактор структурных изменений в обществе, процесс проникновения компьютерной техники и телекоммуникаций во все сферы человеческой деятельности. Естественно это не обошло и образовательную сферу деятельности всего человечества.

В данном случае, мы хотим рассмотреть систему начальной образовательной школы и их использование информационных-коммуникационных технологии (ИКТ). Рассмотрим с точки зрения преподавателей, которые внедряют эту технологию на своих уроках и пользуются всеми спектрами этой техноло-

гии. Рассмотрим проблему с постанавление такого вопроса как: какие же причины есть для того чтобы побудить учителей к использованию ИКТ в практике начального образования?

На этот вопрос каждый может ответить исходя их разных точек мнений. Но мыхотим предложить вам несколько вариантов таких причин:

1) В информационном обществе, наполненном фундаментальными открытиями и новейшими технологиями, важнейшей социальной задачей стало формирование нового стиля мышления. А наиболее интенсивно развитие интеллекта происходит в младшем школьном возрасте.

2) С каждым годом растёт количество школьников, имеющих свой персональный компьютер, а распространённость компьютеров в мире настолько велика, что умение использовать их в повседневной жизни формирует новый стиль жизни и становится элементом общей культуры человека.

3) Совершенствование образовательного процесса и введение профильного обучения предполагает углубленное изучение отдельных предметов школьной программы. Роль компьютера как средства модернизации процесса образования при этом неуклонно возрастает, что ставит учащихся перед необходимостью быть его грамотными пользователями.

4) Внедрение информационных технологий в учебный процесс ставит школьников перед необходимостью быть готовыми к меняющимся формам обучения, к восприятию усовершенствованного содержания предметов, к самостоятельному поиску межпредметных связей.

5) И последнее компьютерможет отвечать разным интересам школьника:к рисованию, музыке, конструированию, наукам. Используя компьютер можно организовать обучение детей с учётом их индивидуальных особенностей, не прибегая к нравоучениям и порицаниям, а предоставляя ученикам право на ошибку. Важно только помочь детям в осознании того, что компьютер – это, прежде всего, инструмент познания, а не престижная игрушка. Применение компьютера на уроках развивает интерес к изучаемому предмету, вносит новые элементы в процесс обучения, позволяет удачно сочетать коллективную работу с индивидуальной, развивать психологические процессы (внимание, мышление, память, творческое воображение, восприятие).

Наше исследование показывает, что интеграция ИКТ в начальное образование существенно влияет на стиль преподавания и на всех учащихся учебной деятельности. В отношении педагогических подходов, ИКТ позволяет учителям создавать собственные цифровые учебные материалы и размещать их в разных учебных ситуациях. Следовательно, ИКТ используется в субъектах и через субъектов. Поэтому, учителям важно понять новые образовательные, дидактические, культурные и социальные потенциалы ИКТ, которые они их интенсивно используют. ИКТ существенно трансформируют способы, в которых работают педагоги, в таких жизненно важных дел как общение, созидание,и мышление.

Применительно в учебной деятельности, учителяшироко используют эту технологию в производстве своих планов занятий, а также учебных материалов и в учебнойдеятельности, часто инициируя производство цифровых материалов самими учащимися. Учащимся также предоставляется возможность представить свое понимание по-разному, показывая их обучение согласно тому, как они это понимают, разрабатывают различные домашние задания или свои какие-то конкретные идеи и главное учатся сотрудничать, а также использовать технические навыки своих товарищей. Когда они представляют свои проекты в классе, у одноклассников есть шанс узнать своего другого одноклассника, исходя из собственных взглядов на этот проект.

Под информационной технологией обучения понимается научная концепция, основанная на информационном подходе к анализу строения, функционирования и управления системой образования, представления знаний в учебных курсах, совершенствование методов обучения, применение новых средств обучения на основе информационных технологий [2],

Информационная технология обучения должна соответствовать основным принципам педагогической технологии и способствовать решению задач, которые ранее в дидактике не были теоретически и практически решены. Основным средством подготовки и передачи информации обучаемому в информационной технологии обучения является компьютер [3].

Реализовать информационную технологию обучения возможно только при условии подготовки специалистов, умеющих решать задачи, связанные:

-с созданием и использованием технологий ориентированных на формирование умений по осуществлению разнообразных видов самостоятельной деятельности по сбору обработке, хранению, передаче, продуцированию учебной информации [4];

-с функционированием "виртуальных" открытых образовательных систем телекоммуникационного доступа, обеспечивающихсоциальную адаптацию к жизнедеятельности в информационном обществе [5]

- с применением информационных технологий в управлении образовательным учреждением разработкой политики их внедрения в учебно-воспитательный процесс.

При таком подходе могут быть реализованы следующие дидактические функции: мотивация и активизация самостоятельной деятельности интенсификация учебного процесса;объективная оценка процесса обучения [6]

Современные информационные технологии являются основой процесса информатизации образования, который приведет к повышению уровня информационной компетентности, реализация которого предполагает:

- улучшение качества обучения посредством более полного использования доступной информации;
- повышение эффективности учебного процесса на основе его индивидуализации и интенсификации;
- разработку перспективных средств, методов и технологийобучения с ориентацией на персонифицированное образование;
- достижение необходимого уровня профессионализма вовладении средствами информатики и вычислительной техники;
- интеграцию различных видов деятельности (учебной,исследовательской, методической, научной) в рамкахединой методологии, основанной на применениииинформационных технологий;
- подготовку участников образовательного процесса кжизнедеятельности в условиях информационного общества;
- повышение профессиональной компетентности иконкурентоспособности будущих специалистов различныхотраслей;
- преодоление кризисных явлений в системе образования.

Проведенный опрос в рамках исследования ЮНЕСКО по интеграции ИКТ в начальное образование выявило, несколько важных причин. Они указаны ниже:

Внешние причины выявили несколько различных видов использования ИКТ в начальном образовании:

● Существует поддержка с точки зрения системы образования к использованию ИКТ в начальной школе;

● Цифровые технологии становятся все более важной частью нашего общества;

● В образе жизни детей постоянно использовние таких технологии очень высоко;

● Утверждено, что детский мозг очень быстро умеет учится посредством технических средств обучения;

● Школа становится основной частьюгде используются ИКТ;

● Множество ИТ-компании, которые предоставляют огромные возможности использования компьютерных средств обучения.

Внутренние причины учитывают отношение руководителей школ и учтелей к использованию ИКТ. В этих причинах стоит основа осознания ценности технологии, и какую все таки огромную пользу она приносит. Внутренние причины были названы так, потому что исходили от самих сотрудников начальной школы.

● Новое руководство в школе ориентирована на стратегическое развитие ИКТ;

● Информатика/вычислительная техника/технологии эти средства педагоги представили его как часть их подходу кразвитию мышления;

● Преподаватели больше делают новых открытии и исследований посредством разработок новых технологии и больше используютцифровые технологии для поддержания своего творчества;

● ИКТ способствует повышению эффективности и результативности работы педагогов;

● ИКТ ускоряетпроцессписьменной работы, котораой такмного для нынешних преподавателей школ, и утсраняет лишнюю бумажную волокиту;

● Молодым учителям больше границ для творчества и его развития нежели работать без информационных технологии

Образовательные причин, самая мощная причина использования компьютерных и информационных средств в жизнедеятельности ребенка и учителя,так как учителя и руководители стали осознавать спектр возможностей, открываемых для улучшения преподавания и обучения с помощью технологий.

● Группа преподавателей видели, что они могут сделать для учебной программы; если они будут использовать использовать междисциплинарные проекты, и изучить то, что может быть сделано в различных аспектах преподавания учебной программы

● Потенциал ИКТ для разработкипособий детям и их семьям очень высокий;

● Она служит основным аспектом учебного плана и навыков непрерывного обучение и является мощных инструментом для развития таких качеств деятельности как учиться, творить, общаться, сотрудничать, и думать;

● ИКТ актуальна во всей нашей жизни и дети должны понимать, как правильно его использовать, например, чтобы получить глубокое понимание чего-то с помощью взаимодействия с ИКТ; не доверять всякой информации, которая находится в интернете, и не доверять всем информации СМИ; понимать ответственностьза то что они находятся в социальных сетях (это очень важно).

● ИКТ повышает качество и эффективность обучения для всех детей (инклюзивное обраование);

● Она делает возможным доступ к некоторым учебным опытам, которые в противном случае не осуществимы (например, с помощью виртуальных миров и цифровых симуляций).

● Дети могут использовать коммуникационные технологии, чтобы общаться с детьми со всего мира;

● ИКТ поддерживает и поощряет детей развивать навыки самостоятельного обучения.

Профессиональные качества преподавателя в существенной мере зависят от готовности осваивать и использовать в своей работе новые методы, формы и средства обучения, в том числе, на базе информационных технологий, способности интегрировать их со своим профессиональным опытом с целью повышения эффективности образовательного процесса. По мнению Кисель Н.В. (2003) требования к информационной компетентности преподавателя включают: знание индивидуальности ученика, умение ставить цели, адекватные реальным условиям, умение составления программы индивидуального обучения ученика по теме, владение компьютерными технологиями [6].

В итоге мы готовим детей для общества в котором технология становится все более распространенной. Наши дети с использованием различных форм техники на дому и в школе и должны понимать важность и серьезность использования ИКТ. Мы приходимк выводу, что ИКТ должны использоваться в начальной школе, так как они широко используются во всех сферах жизни человека. Правильное применение ИКТ является одним из основных и необходимых результатов начального образования.

И так мы рассмотрели процесс использования ИКТ и выявили причиныприменения их в начальной школе.Есть много способов педагогической поддержки по вопросам ИКТ, но ясно одно, что учителям всегда нужна будет помощь с изучением новых форм педагогики, потому что технологические инновации будут продолжать производить широкое разнообразие возможностей для улучшения преподавания и обучения.

Аннотация

Бұл мақалада бастауыш сынып мұғалімінің АКТ-ны қолдану негіздері қарастырылған.

Қазіргі қоғамның ақпараттық үдерістері және білім берудің үдерістеріақпараттық және коммуникация-лық технологиялардың көбейіп, жан-жаққатаралуымен байланысты екенін көруге болады. Осындай технологиялар ақпараттар алмасуда қолданылатыны мәлім. Қазіргі заман оқытушысы АКТ аясындағы білімдерді игеріп қана қоймай, өзінің кәсіби іс-әрекетінде оны қолданылатын маман болуы қажет.

Бүкіл адамзаттың іс-әрекеті шығармашылықпен, қызмет етумен, білімдерін пайдаланып, пайда келті-румен, жаңалықты ендірумен байланысты. Адамзаттың көпшілігіақпараттарды жинақтау, сақтау, іздеу, өңдеу, жаңғырту сияқты процестермен көбірек айналысады да, қайта жасаушы іс-әрекеттерге көп бара бермейді. Қоғамдағы осындай маңызды факторлардың өзгерістер, телекоммуникациялар мен компью-терлік техникалардың барша адамзаттың өміріне қарқындап енуіне себеп болды.

Осы тұрғыдан алып қарағанда біз бастауыш білім беру жүйесіндегі ақпараттықжәне коммуникациялық технологиялардың пайдалануын қарастырамыз.

Жаңа педагогикалық технологияны меңгеру оқытушының зейін-зерделік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген ұстаздық келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін жүйелі ұйымдастыруына көмектеседі. Қандай сабақтың болмасын қызықты өтуі оқытушының үнемі іздену, ұтымды әдіс – тәсілдерді қолдану, оқыту әдістемесін жаңартып отыруына байланысты. Сонымен бірге білім беруді ақпараттандыру жағдайында болашақ педагог мамандардың ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр

Summary

In this article discusses the basics of using ICT in primary school teacher.

Processes of modern society informatization and closely related processes of informatization of all forms of educational activities are characterized by the process of improving and mass distribution of modern information and communication technologies (ICT). Similar techniques are used extensively for communication and interoperability of the teacher and the student in modern open and distance education. The modern teacher must not only have knowledge of ICT, but also to be an expert on their application in their professional activity.

All human activity is primarily associated with the creation, creativity, use of information and knowledge, and most of the working population is involved in the processes of accumulation, storage, retrieval, processing and distribution of information and knowledge, rather than the traditional production of goods and services. The most important factor of structural changes in society, the penetration of computer technology and telecommunications in all spheres of human activity. Naturally, this is not spared and obrazovvatelnuyu activity of all mankind.

As a result, we are preparing children for the society in which technology is becoming more common. Our children through various forms of technology at home and at school and should understand the importance and seriousness of the use of ICT. We conclude that ICT should be used in elementary school, as they are widely used in all spheres of human life. Proper use of ICT is one of the basic and necessary results of primary education.

In this case, we want to rasssmotret initial educational school system and their use of information and communication technology (ICT). Consider the terms of prepodaveteley that implement this technology in their lessons and enjoyed the entire spectrum of this technology.

Ключевые слова: информационные и коммуникационные технологии, начальное образование.

Keywords:information and communication technologies, primary education.

1. Государственная программа «Информационный Казахстан –2020» Указ Президента Республики Казахстан от 8 января 2013 года № 464

2. Чернилевский Д. Креативный подход к использованию компьютерной техники // Высшее образование в России. – 2002. №6 -С. 157-159.

3.Зайцева, С.А. Теоретико-методологические основы подготовки учителя начальных классов в области современных информационных и коммуникационных технологий [Текст]: Монография / С.А. Зайцева. – Шуя: Изд-во ГОУ ВПО «ШГПУ», 2011. – 166 с.

4. Филатов О. К. Информатизация технологий обучения в высшей школе. М.: Старорусская типография, 2001. - 283 с.

5. Христочевский С.А.Информатизация образования //Информатика и образование. - 1994. -№1.-с. 13-19.

6. ICTinPrimaryEducationAnalyticalsurvey, UNESCO 2014.

ӘӨЖ. 37.9

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДЕ ТӘРБИЕШІЛЕРДІҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖАҒДАЙЫ

Г.А. Әбілова – *Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің жалпы педагогика кафедрасының аға оқытушысы*

К.Е. Жантаева – *Мектепке дейінгі және бастауыш білім кафедрасының оқытушысы*

Аннотация:Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев 2012 жылғы 27 қаңтардағы «Әлеуметтік экономикалық жаңғырту Қазақстан дамуының басты бағыты» Қазақстан халқына жолдауында былай деп атап көрсетті: «Педагогтар құрамының сапасын арттырудың маңызы зор. Негізгі педагогикалық білім берудің стандарттарын, мектеп және жоғары оқу орындары оқытушыларының біліктілігін арттыруға қойылатын талаптарды күшейту қажет. Сондай-ақ мектепке дейінгі мекеме тәрбиешілерінің біліктілігін көтеру, мектепке дейінгі мекемелердің тәрбиеленушілеріне қосымша білім беруде заманауи инновациялық әдіс-тәсілдерді тәрбие беру мен оқыту үрдісінде тиімді пайдалану жолдарын меңгерту, педагогикалық басқару құзыреттілігін қалыптастыру, білім беру жүйесінде тәрбиелеу мен оқыту сапасын көтеру өзекті мәселесі болып отыр.

Тірек сөздер: Құзіреттілік, балабақша, тәрбиеші, коммуникатифтік, шығармашылық, мекеме, кәсіби шеберлік.

Әр өңірде педагогтардың біліктілігін арттыратын интеграцияланған орталықтар жұмыс істеуі тиіс». Еліміздің саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай жоғары оқу орындарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің бүкіл қызметін осы бағытта құруы заңды құбылыс,себебі қоғам өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылауына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсібилігі мол мамандарды қажет етеді.

Соңғы жылдары елімізде болып жатқан саяси-әлеуметтік өзгерістер, білім жүйесінің теориясы мен практика негізін қайта қарастыру барысында білім саласы саясатына да өзгерістер әкелді. Мектепке дейінгі мекемелеріндегі балаларға толық деңгейде жан-жақты тәрбие мен білім беру үшін білікті мамандар даярлауды қамтамасыздандыру бүгінгі күннің алға қойған талабы.

Мемлекеттің педагог мамандарға бағдарланған әлеуметтік тапсырысы ең алдымен, балабақша, мектеп таңдау жағдайында өз бетімен жауапты шешім қабылдай алатын, ынтымақтастыққа икемді, ел тағдырына жанашырлықпен қарайтын жоғары құзіретті адамдарды қалыптастыруды көздейді. Бала тәрбиесінде тәрбиеші жан-жақты жетілген білімді, әдістемелік шығармашылық иесі, халықтық дәстүр, әдет ғұрыппен, салт-сана ерекшеліктерін, әлеуметтік қарым-қатынастар түрлерін кәсіби түрде меңгеруі тиіс, әсіресе осы кәсіби біліктілік дағдыларын шыңдау олардың тәжірибе жинақтауының ең басты негізі болып табылады.

Тәрбиешінің біліктілігін арттыру өз кезегінде оның жеке педагогикалық мәдениетін көрсететін өлшем. Оған әрбір маманның жеке мәдени деңгейі, адамгершілігі, таным түсінігі, тәрбиесі, ізденімпаздығы, зерттеушілігі т.б жатады. Олар жаңалықтың жаршысы ретінде оқытудың тәсілдерін, озық тәжірибелерін сараптап, үнемі шығармашылық ізденіс үстінде болуы талап етіледі. Тәрбиешілердің рухани адамгершілік қасиеттері, психологиясы, кәсіби даярлығы, қарым-қатынас мәдениеті қай кезеңде болсын білім саласының алғы шарты ретінде бағаланады. Осыған сәйкес мамандарды қайта даярлау, біліктілігін арттыру кезек күттірмейтін көкейкесті мәселе. Ол үшін тәрбиеші педагогтардың біліктілігін арттыруда олардың кәсіби даярлығын, шеберлігін, педагогтардың кәсіби құзіреттілігін, мәдениетін қалыптастыруға ықпал ету көзделеді. Мамандардың кәсіби қалыптасуы, бағыт-бағдар алуы, балабақша өміріне бейімделуі мен машықтануы және педагогикалық интелект, қызметтің жеке өзіндік стилі, кәсіби шеберлігінің шыңдалуы мен еңбекке шығармашылық қабілеттері, ынта-ықыластарының арта түсуіне байланысты болмақ. Өйткені, ынтымақтастық педагогикасы негізінде тәрбие екі жақтан: отбасы және балабақшаның бірлескен іс-әрекетінің нәтижесі болуы тиіс.

Тәрбиеші педагогтардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың негізгі бағыттары: мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жаңарту – қазақстандық білім беру жүйесін өзгертудің негізгі бөлігі болып табылады.

Білім мазмұны мен оны жүзеге асыру жолдарындағы жоғары сипатқа ие, өзгерістердің жалпы бағыты мен оны іске асыру жолдарын қамтамасыз ететін маңызды принциптер:

- қоғамға бағытталуы. Біліктілікті арттыру педагогтардың бойында азаматтық, әлеуметтік және тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруға бағытталады.
- ғылымилық және инновациялық. Жаңа ғылыми нәтижелерді қолдануға үнемі ұмтылу, жаңа технологиялар, ғылыми білім мен ақпаратты қолдануға дайындық.
- үздіксіздік. Педагогтардың өмір бойы үздіксіз білім алуын қамтамасыз ету.
- көптүрлілік (Диверсификационность). Білім сапасын арттыруға және біліктілікті арттыру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған қызметтің жаңа түрлерін меңгеру, қызметтердің түрлерін, санын көбейту.
- ашықтық (транспарентность). Орталықтың жұмысы туралы ақпараттың ашықтығы және қол жетімдігі, құрылымдық тұтастық пен тұтас жүйенің айқындығы.
- автономия және академиялық тәуелсіздік. Басқарудың дербестік және коллегиялық сипаты мен демократиялық принциптер негізінде шешім қабылдау, әрбір адамның жеке жауапкершілігі, оқытушыларға білім беру қызметінде академиялық тәуелсіздікті қамтамасыз ету.
- заңға сәйкестік. Орталық өз қызметінде барлық құқықтық нормаларды сақтайды. Педагогтардың біліктілігін арттыруда көшбасшылыққа ұмтылу, басқарудың бір вертикалын және менеджменттің жаңа принциптерін енгізу.

Болашақ педагогтарды даярлау мәселесі Н.В.Кузьмина, И.К.Журавлев, М.Н.Скаткин, А.А. Вербицкий, А.С. Границкая т.б. ғалымдардыңеңбектерінде талданған.

Білім – адам сапаларының өзгеруін басқаратын үрдіс болғандықтан, ол педагогикалық мамандықтың кәсіби біліктілік қабілеттерін дамытуға бағытталады. Сондықтан «адамды» өмір сүру барысында өзгеруге әлеуеті жететін ашық жүйе деп қарастырғанымыз жөн. Ол белгілі бір саладағы маман болғандықтан, «адамды» — маман тұрғысынан қарау «біліктілік» ұғымына шығарады. Біліктілік – бұл білімді меңгерудегі, тәжірбиедегі білімділікті, құндылықты бейнелейтін жалпы қабілеттілік. Бүгінгі күнмұғалімнің біліктілігін арттыруды жалпықоғамдық мәселе ретінде қарастыру қажеттігі туған кезең. Себебі білімді тереңдету, молайту, жетілдіру, арттыру жеке басы үшін ғана емес, қазіргі қоғамға қажет әрекет деп қабылдауымыз керек. Бұл тәрбиешінің өз қызметінде табысқа жетуінғана көздемейді, оның аясын одан әлдеқайда кеңірек қарастырған жөн.

Тәрбиеші – бүгінгі, бала – ертеңгі қоғамның, елдің тірегін өмірге дайындаушы. Педагог мамандығының құндылығы да осында деп түсінгеніміз дұрыс.

Біліктілікті арттыру курстары арқылы тәрбиешілерді оқытуда оқытушы жетекшілік, бағыт берушілік, ұйымдастырушылық, түзетушілік әрекеттерді атқаруы керек. Тәрбиешінің осындай әрекетіне білім

алушы және тәрбиешінің өзі де бойындағы бар білімін көрсетебайланыс жасағанда ғана сапалы нәтижеге жетуге болады деп ойлаймыз. Тәрбиешілердің өз білімдерін жүйелі көтеріп отырулары – олардың шығармашылықпен жұмыс істеуіне ықпал ететін негізгі фактор. Еліміздің білім беру саясатындағы көкейтесті мәселелердің бірі де осы тәрбиешілердің біліктіліктерін жүйелі арттыру болып табылады.

Педагогтардың біліктілігін арттыру мәселесін зерттеген ғалымдар бұл саланың даму тенденциясын жан-жақты көрсеткен.

Б.А.Әлмұхамбетов өз зерттеулерінде біліктілікті арттыру жүйесінің тарихы мен даму болашағын еліміздің біліктілікті арттыру мәселесіштетелдік тәжірибелермен салыстыра көрсеткен.Республикада біліктілікті арттырудың сапасын арттыру, деңгейін көтеруге ықпал ететін жолдарды ұсынады.

А.Ә.Жайтапова біліктілікті арттыру жүйесіне ғылыми талдау жасай отырып, жаңа инновациялық бағыттарда ұйымдастырудың теориясы мен әдістемесін зерттеген.

Сондай-ақ қазақстандық ғалым Ш.Таубаева педагогтың зерттеушілік қызметін, озық тәжірибені жинақтау, инновациялық әрекетті үздіксіз жүргізуді ғылыми тұрғыда негіздеген. М.С.Керімбаеваның зерттеулері жас маманды қалыптастырудағы жоғарғы оқу орындары мен біліктілікті арттыру институттарындағы сабақтастыққа, Б.Қ.Төлбасова мұғалімдердің қазіргі ақпараттық технологияларды қолдануға әзірлігіне арналса, ал К.С.Құдайбергенова педагогтардың өзін-өзі жүзеге асыруына мектептегі инновациялық жұмыстың жүйелі жүргізілуінің ықпалын айқындаған.

В.Н.Белослюдцева өз зерттеуінде біліктілікті арттыру институттары әдіскерлерін даярлау мәселесін көтере отырып, мұғалімдер мен әдіскерлердің өзараынтымақтаса әрекет етулері жалпы біліктілікті арттыру сапасына әсер ететіндігін талдаған.

Б.А.Тұрғынбаева осы саладағы ғылыми-зерттеулерінде шығармашылық әлеует адамды кәсіби әрекеттің биігіне шығаратын сапа деп тұжырымдайды. Ұстаздың акме жағдайға жетуі оның өз бетінше білім алуына, өзін-өзі тәрбиелеуіне, өзін-өзі жетілдіруіне және осының бәрін шығармашылықпен қолдана алуына байланысты екендігін ғылыми негіздеген.

Іс-тәжірибе барысындағы қиындық тәрбиешінің кәсіби-педагогикалық қызметі мен даярлық деңгейіне қойылатын талаптар арасындағы сәйкессіздік салдарынан туындайтыны сөзсіз. Жас педагог балалардың өзбетімен әрекет ете білу дағдыларын қалыптастыру, оның қарқынын зерттеу, балалардың өзара қарым-қатынасын ұйымдастыру мәселелерінде қиындық көреді. Сонымен бірге тәрбиешілер оқу мақсаттарын қою, міндеттерін белгілеу және оның нәтижесін жоспарлау, қиындықты жеңу әдістерін іздестіру т.б. бойынша да қиындықтар көретіндігі байқалады.

Ұлттық білім берудің негізгі бағыты – адамды қоғамның ең негізгі құндылығы ретінде танып, оның рухани баюына, саяси көзқарасы мен шығармашылық белсенділігінің, кәсіби іскерлігінің қалыптасуына толық мүмкіндік беру, жағдай жасау. Сондықтан жас маманның бойында үш түрлі біліктілік қалыптасуы қажет: а) пәндік біліктілік. Пән бойынша алған теориялық білімі мен іскерлігі жатады. Теориялық білім пән арқылы беріледі. ә) педагогтік біліктілік. Педагогиканың негізін, ұстанымдарын, әдіс –тәсілдерін, сабақты ұйымдастырудың негізгі нысандарын білуі тиіс. б) технологиялық біліктілік. Білім берудің сапасын көтеру, өз бетімен іздену қабілетін қалыптастыру.

Білімді де білікті маман даярлаудың мақсаты– маманның бойында іргелі де жүйелі білім, кәсіби іскерлік пен дағды, шығармашылық белсенділік пен еркіндік, мәдени ойлай білу қабілеттерін қалыптастыру болса, білім ғасырындағы білім берудің жаңа жүйесі нені оқыту (білім мазмұны), қандай жүйеде оқыту (құрылымы), қалай оқыту (педагогикалық технология) мәселелерін шешуге бағытталуда.

Тәрбиешінің қызметін өз дәрежесінде атқара алуы оның біліктілігіне байланысты. Атап айтқанда: гностикалық, педагогтік, қоғамдық-экономикалық, коммуникативтік. Білікті маманның тәрбиелеген шәкірті білімді болары сөзсіз. Ал білім– қоғам дамуының шешуші факторы.

Еліміздің бүгіні мен ертеңі өскелең ұрпақ еншісінде. Ал осы ұрпақты бүгінгі таңда жан–жақты, терең білімді, интеллектуалдық деңгейіжоғары өзбетімен ізденуге қабілетті етіп қалыптастырудың бірден-бір жолы – оқушыны шығармашылыққа жетелеу. Бұл тәрбиешіден терең біліктілікті қажет етеді. Себебі шығармашыл ұстаз ғана шығармашыл тұлғаны қалыптастыра алады. Бүгінгі таңда қоғамның қарқынды дамуына ілесе алатын, заман талабына сай ойлайтын, ғылыми-әдістемелік білімі жеткілікті, педагогика мен психологияны терең меңгерген ізденімпаз тәрбиеші қажет. Бұл тәрбиешінің кәсіби шеберлігінен көрінеді. Басқаша айтқанда, білім беру үдерісі тәрбиешінің дайындық деңгейі мен мамандық сапасына үлкен талап қояды. Ол тәрбиешінің өзін-өзі дамуына, өзіндік білім алуына және өздігінен шығармашылық түрде қызметтерін іске асыруға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда тәрбиеші білім беру жүйесіндегі кез келген қайта құрулардағы педагогикалық үдерістің негізгі субъектісіне айналып отыр. Сондықтан тәрбиешілерді жаңа заманға бейім болуға жағдай жасайтындай, мүмкіндік туғызатындай кәсіби білімде-

рін көтеру және қайта даярлау курстарының мазмұнын өзгертіп, жасақтау қажеттілігі туындауы заңдылық. Яғни, педагог мамандар өзін-өзі дамытуына және өздігінен білім алуына мүмкіндік алады. Мектеп алды тәрбиешілерінің біліктіліктерін арттыру курстарында, курсаралық кезеңдерде жоғарыдағы сапаларға жету үшін төмендегідей міндеттерді белгілеуге болады:

Мұғалімнің шығармашылықпен еңбек етуіне қолайлы жағдай туғызу.

Заман талабы, қоғам сұранысына, қажеттігіне сәйкес әлемдегі және отандық озық іс-тәжірибелер, жаңа технологиялар, инновациялық әдістермен ұдайы қаруландырып отыру.

Шығармашылық ізденісі мен еңбегіне толық еркіндік бере отырып, оқытуды ізгілендіру мақсатындағы талап, тілектерінің орындалуына, өзіндік іс-тәжірибесін таратуға мүмкіндік туғызу.

Тәрбиешінің зерттеушілік мәдениетінің қалыптасуы мен дамуы үшін қажетті бағыт-бағдар беру.

Кәсіптік шеберлігін арттырып отыруға бағытталған түрлі іс-шаралар өткізіп тұру.

Тәрбиешінің қоғамдағы белсенділігінің артуы үшін кәсіптік мәртебесі мен әлеуметтік беделіне үнемі көңіл бөлу.

«Ұстаз тумысынан өзіне айтылғанның бәрін жетік түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселерінің бәрін жадында сақтайтын, олардың ешбірін ұмытпайтын, алғыр да зерек ақыл иесі, өте шешен, өнер–білімге құштар, аса қанағатшыл, жаны таза және әділ, жұртқа жақсылық жасап, үлгі көрсететін, қорқу мен жасқануды білмейтін батыл, ержүрек болуы керек» – деп, шығыстың ұлы ойшылы Әбу Насыр әл Фараби ұстаз болмысын айқындаған екен. Олай болса, жауапкершілігі шексіз, қадірі мол мамандық иесінің ұрпаққа білім ментәрбие берудегі алар орнын әр педагог бар болмысымен сезінгені абзал. Өйткені, бәсекеге қабілетті тұлға даярлауда білім сапасын көтерудің негізгі тетігі – білімді ұстаз.

Сондықтан, алдымызда тұрған мәселе – қоғамдық өзгерістер мен заманауи талаптарды ескере отырып, тәрбиеші өзінің біліктілігін жетілдіруде мына мәселелерге: білім мазмұнын жаңарту жолдарын анықтай алуға; бағдарлама бойынша жаңартылған білім мазмұнын игертудегі тәрбиешілердің қызығушылықтарының болуына; қажеттіліктері, белсенділіктері, ізденістері мен білім берудің әдістемесін толық меңгеруге; білім, білік, дағдылардың дәрежесіне сәйкес болуын қадағалай білуге; тәрбиешінің білім мазмұнын жаңарту мәселесіне қатысты теориялық, әдістемелік дайындығының жеткілікті деңгейде болуына; мақсатқа жетуге байланысты тиімді жолдарды таңдай алуға; ұсынылған жаңа білім мазмұнын игеруі және оны эмоционалдық көңіл күймен, қызығушылық пен қабылдауға; балалармен жүргізілетін ойын, еңбек, оқу іс-әрекетінің міндеттерін жүзеге асыруға, талдау жасауға, түзету жұмыстарын жүргізе білуге ықпал ете алуға; шығармашылықпен болжам жасай білуге, нәтижеге жетуге ұмтылысының болуына баса назар аударуы қажет.

1. Б.А.Альмухамбетов. Тенденции развития системы повышения квалификации педагогических кадров в Казахстане. – Алматы: «Ғылым», 2001. – 290с.
2. Журавлев И.К. Общественное дошкольное воспитание на современном этапе. М., Просвещение, 1981. – с. 143.
3. Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту. Алматы – 2005, 208б.

УДК 781+371

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ

Балабанова И.Е. – *ст.преп, СКГУ им. М. Козыбаева, г. Петропавловск*

Аннотация: В статье анализируютсявоспитательные проблемы современной школы в плане духовного развития детей, формирования их нравственных качеств, идеалов. Рассматриваютсяспособы воздействия на эмоциональный фон переживания детьми нравственных чувств, на постепенное «вызревание» в душе ребёнка понимания жизненныхпроблем с помощью использования образного отражения музыкой каких-либо явлений языком искусства.

Ключевые слова: нравственные идеалы**,** воспитание души, музыкальная культура, музыкальные шедевры, духовные ценности.

Мир живёт в третьем тысячелетии. Характерной чертой современной эпохи является наличие в ней сложнейших политических, социально-экономических, экологических и множества других проблем. Для их реализации требуются не только образованные, но и духовно развитые, способные к саморазвитию

личности, воспитание, становление которых, в первую очередь, ложится на плечи современной школы. Сегодняшняя жизнь ставит новые проблемы перед музыкальным образованием в школе. Они порождены новой социально-культурной ситуацией: с 1993 года ученые констатируют обесценивание знаний: над умами властвует примитивное материальное богатство.

Фундаментальные сдвиги в системе ценностных ориентаций связаны с экономическими кризисами. Экологические катастрофы, в том числе, чрезмерное загрязнение вредными для здоровья детей шумами, которые разрушающе действуют на психику детей и многое другое – все это сказывается на духовном развитии школьников и на их психическом здоровье. В этом кроются причины духовной деградации. Сегодняшний школьник современного, бурно меняющегося мира совсем иной, чем был раньше. Он опережает своих предшественников в физическом развитии, но, увы, отстает в духовно-нравственном. К тому же новые условия современной жизни не способствуют духовному здоровью детей. Другая кричащая проблема современности связана с ранней компьютеризацией: ученые констатируют; что школьники в условиях ранней компьютеризации утрачивают образное мышление и творческие способности. Возникла острая потребность сделать массовое образование творческим, акцентировать в нём духовно – нравственное начало и ориентировать на современные проблемы выживания человечества. Как помочь детям избежать этих и других сетей самоистребления, которые засасывают человека физически и духовно? Во все времена это проповедовало высокое искусство.

Одна из важнейших задач художественного образования – это воспитание души ребенка средствами искусства, музыкой в частности, воздействие на процесс становления его нравственных качеств, нравственных идеалов. Найти основу духовно нравственного развития детей можно на уроках музыки. Главное, что должен сделать педагог, преподающий музыку, – научить смотреть и видеть, слушать и слышать, создавать «родственное» отношение к произведениям искусства, развивать «любовное внимание». Однако, как отмечал Л. Выготский, музыка не может прямо «перенести» нравственность в душу человека, она способна лишь непосредственно разбудить дремлющие в нём нравственные силы, возбуждая человеческие эмоции. Переживая содержание музыки, человек становится более отзывчивым на различные эмоции и этот тренинг позволяет ему тоньше чувствовать чужую боль, чужие проблемы. Каждый педагог в своей работе опирается на то, что наиболее соответствует его склонностям, его профессиональному мастерству. Талантливый ли это музыкант – исполнитель, искусный ли это мастер художественного слова о музыке, или это руководитель инструментального музицирования детского коллектива – важно то, что работа направлена на воспитание душ, развитие духовной культуры учащихся.

«Искусство желает быть услышанным, оно требует любовного внимания, ему необходима встреча: и не все равно, какая «встреча», не «какая-нибудь», а художественная, т.е. такая, при которой в душе слушателя и читателя расцветут те самые цветы, что цвели в душе художника, запылает и засветит тот самый огонь, что горел и светил автору…»:. Поэтому нравственное воспитание на уроке музыки состоит в том, чтобы привить умение сопереживать музыке и чужому человеку через музыку, развить способность переживать чужие радости и горести, выработать свое отношение к жизни на основе общечеловеческих духовных ценностей. Кому же, как ни нам, людям искусства, найти заветную тропинку к душам наших детей и раскрыть мир Любви и Добра, «взволновав, заставить задуматься». Это нужно не только им, но и нам, учителям. Ведь учитель – это, прежде всего, духовный и нравственный наставник, праведник и гуманист, - без этих добродетелей мы не можем взывать к их сознанию, не имеем на то морального права.

Все программы по музыкев общеобразовательной школе ориентированы на постижение, главным образом, классической музыки, тем самым уроки музыки приходят в противоречие с повседневной жизнью, когда ребенок дома и на улице слышит лишь образцы, причем далеко не лучшие, поп-музыки. Телевизионные передачи не могут не влиять на подрастающее поколение, поэтому подавляющее большинство детей, несмотря на усилия школы, вырастают в оторванности от истинных шедевров музыки, не помнят ни одного музыкального сочинения серьезного искусства, которое бы нравилось. Показать учащимся истоки народного творчества, народной мудрости, дать им возможность прикоснуться к таинству рождения искусства, красоте музыки, разнообразию музыкальных произведений и образов, приобщить их к музыкальному творчеству, развить чувство духовно-нравственного восприятия жизни именно с помощью музыки – главная идея учителямузыканта.

В высказываниях Белинского В.Г. четко выражено его отношение к музыкальному искусству и проблеме музыкального воспитания. «В детях с самых ранних лет должно развиваться чувство изящного как один из первейших элементов человечности. Влияние музыки благодатно, и чем раньше они начнут испытывать его на себе - тем лучше».

Педагог, пианистка и деятель в области музыкально-эстетического воспитания Шацкая В. Н. заложила основысистемы музыкально-эстетического воспитания, включающей дошкольное, школьное, внешкольное воспитание. Ею определено понятие о эстетическомвоспитании, как части гармоничного воспитания личности, о необходимости участия в эстетическом развитии детей всех учебных заведений, дошкольных, внешкольных, культурно-просветительских учреждений, театров, музеев и др. Она рассматривала музыкальное воспитание как средство формирования нравственности учащихся. Главная задача общего музыкального воспитанияв том, чтобы с помощью самого искусства вырастить людей, понимающих музыку, получающие истинную радость и духовно-нравственное развитие от общения с ней.

В настоящее время у современных школьников имеется возможность изучать наследие мировой музыкальной культуры, сделать его своим духовным достоянием. Чем раньше ребенок получит возможность познакомиться с классической и народной музыкой, тем более успешным станет его общее развитие духовно-нравственное. Дети имеют ограниченные представления о чувствах человека, проявляющихся в реальной жизни. Музыка, передавая всю гамму чувств, расширяет эти представления. Эмоциональная отзывчивость на музыку помогает воспитывать такие качества личности, как доброта, умение сочувствовать другому человеку, сопереживать.

По результатам исследований дети младшего школьного возраста отдают предпочтение жизнерадостным, маршевым произведениям и веселым песням. Далее идут патриотические песни, песни героического характера, и лишь на третьем месте - лирические и спокойные произведения и песни. Это означает, что у младших школьников необходимо развивать способность к сопереживанию чужой радости, горести, любви к ближнему.

Слушая народную и классическую музыку ребенок осваивает бесценный культурный опыт поколений. Познания детьми выразительных возможностей народной музыки представлены в мотивах, мелодиях, подражающих реальному звучанию окружающего. Знакомя детей с народной музыкой, обязательно нужно раскрывать художественный образ, добиваться того, чтоб он дошёл до внутреннего мира каждого ребёнка. Цель занятий с детьми народной музыкой не только познакомить с образцами фольклора, но и привить любовь к родной природе, чувствовать её, соприкасаться с ней, эмоционально переживать.

У детей вырабатывается потребность собираться вместе, чтобы попеть. Песня входит в их духовную жизнь, придавая яркую эмоциональную окраску их мыслям, пробуждает чувство любви к Родине, к красоте окружающего мира.Только песня может раскрыть красоту души народа. Мелодия и слово родной песни - это могучая воспитательная сила, раскрывающая перед ребенком народные идеалы и чаяния. поучению, совету, напутствию. Надо, чтобы слово учило жить, чтобы ученики стремились к добру,- для этого нужно воспитывать тонкость, эмоциональную чуткость юного сердца. Среди многочисленных средств воздействия на юное сердце важное место принадлежит музыке. Музыка и чувствительность - это проблема, ожидающая глубокого изучения и исследования. Песня утверждает поэтическое видение мира.

Давая слушать детям классическую музыку мы формируем основы музыкальной культуры. Все это имеет важное значение не только для музыкального, но и для общего развития ребенка, духовно-нравственно становления личности. Развитие у детей эмоциональной отзывчивости и осознанности восприятия ведет к желанию слушать классические музыкальные произведения, рождает творческую активность. Развивая эмоции, интересы, мышление, воображение, вкусы ребенка мы формируем основы его духовно-нравственного сознания и музыкальной культуры в целом.

Из всего выше сказанного следует, что классическая и народная музыка оказывает большое влияние на развитие ребенка как личности. Поэтому необходимо давать слушать классическую музыку не только на музыкальных занятиях, но и во время других видов деятельности ребенка. Рекомендуется слушать классические произведения разного времени – старинную музыку Вивальди, Генделя, Баха, произведения Моцарта, Бетховена, Мендельсона, Шумана, Шопена, Глинки и других композиторов – классиков, тем самым формировать у детей эталоны красоты.

Музыка занимает особое место в воспитании духовной нравственности учащихся, благодаря ее непосредственному комплексному воздействию. Музыкальная деятельность в силу ее эмоциональности привлекательна для ребенка. Именно музыка помогает формировать у ребенка эстетическое восприятие других видов искусства и окружающего мира, развивать образное мышление и воображение. Поэтому формирование основ музыкальной культуры, а через нее и художественной и эстетической культуры ребенка – актуальная задача сегодняшнего дня.

1. Подласый И.П. Педагогика. Общие основы. Процесс обучения. 2003.
2. Выготский Л.С.Собр. соч. Педагогика.1982-84.
3. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. М.1975.

4. Узакбаева С.К истории развитиямузыкально-эстетического воспитания школьников Казахстана: сб. Методические рекомендации по вопросам преподавания музыки в общеобразовательной школе. - Алматы: Мектеп,1986.

5. Камаев А. Ф. Народное музыкальное творчество: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М: Академия, 2005.

Abstract: In article educational problems of modern school in respect of spiritual development of children, formation of their moral qualities, ideals are analyzed. ways of impact on an emotional background of experience by children of moral senses are considered. questions of spiritual and moral development of the personality by means of influence of a classical, folk music are investigated.

Keywords: moral ideals, education of the soul, the musical culture and musical masterpieces, spiritual

Түйіндеме: *Бұл мақалада балалардың рухани адамгершілікті тәриелеу барысында, музыкалық мәдениетті қалыптартыру негіздері талданады. Мақалада рухани халық музыкасы, музыка байлығымен баланың жан дүниесі талданады. Баланың жан дүниесін музыкалық мәдениета арқылы жан дүниесінің мәселесінқарастыру жайлы айтылады.*

Тірек сөздер*: адамгершілік идеалдар ішкіжанын тәрбиелеу музыкалық мәдениет музыкалық жаубарлар рухани құндылықтар.*

УДК 372:3/.4

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМАНДНОЙРАБОТЫ В СИСТЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ УМЕНИЙ У ШКОЛЬНИКОВ

КнисаринаМ.М. – *докторант PhD*
Казахский национальный педагогический университет имени Абая

Аннотация: В статье рассматриваются дидактические возможности педагогической командной работы в системе формирования управленческих умений у школьников. Подробно описаны алгоритм создания педагогических команд, дана их классификация. В аспекте командной работы выявлены психолого-педагогические возможности применения педагогической команды в целях формирования управленческих умений у школьников.

Ключевые слова:командная работа, педагогическая командная работа, дидактические условия, управленческие умения младших школьников.

Командное взаимодействие выступает в качестве условия оказания психолого-педагогической помощи в эффективном построении учебно-воспитательного процесса, актуализируя внутренние механизмы изменения собственного отношения к целевым установкам образовательного учреждения.

В нашем исследовании мы рассматриваем дидактические возможности педагогической командной работы в педагогическом процессе, в частности в системе формирования управленческих умений у школьников.

В научно-педагогической и методической литературе имеются немногочисленные теоретические, прикладные исследования по разным аспектам командообразования. В них раскрываются вопросы сущностных характеристик командообразования в педагогическом коллективе, вопросы условий организации педагогических команд, осуществление сравнения рабочих групп и команд и др.

Теоретические аспекты командообразования разрабатывались зарубежными и российскими учеными: Г.Гертер, О.Н.Громова, Н.Е.Дерзкова, Е.Долгинова, ИБ.Жуковский, Т.Д.Зинкевич-Евстигнеева, Дж.Р.Катценбах, Ю.В.Козырев, М.Кукушкин, Г.Р.Латфуллина, З.Миколайчук, Оттл К., Г.Н.Сартан, Д. Степанов, К. Фопель, АЛ.Тряпицына и др.

Педагогическая команда - это группа педагогов образовательного учреждения и других субъектов (родители, учащиеся, субъекты социума, социальные партнеры и т.д.), созданная для решения стратегических и тактических задач развития учреждения. Команда занимает промежуточное место между рабочей группой и коллективом. Отличается от группы, тем, что команды - это спонтанно и специально организующиеся группы людей, входящих и не входящих в состав педагогического коллектива объединенных общими интересами и едиными целевыми установками для осуществления деятельности творческого характера педагогического содержания, как правило, стратегического уровня развития образовательного учреждения. По времени деятельности более длительные, чем рабочие группы, более динамичны, мобильны, профессиональны, продуктивны, они организуются административным и не административным путем в отличие от рабочих групп [1].

При рассмотрении сущности понятия команда в научной литературе представлены такие понятия как рабочая группа, псевдокоманда, потенциальная, настоящая, высокоэффективная, самоуправляемая, управленческая, проектно-диагностическая команды. Под рабочей группой понимается взаимодействие членов в основном для обмена информацией и опытом. Псевдокоманды - это группы, в которых члены не прилагают никакихусилий для повышения эффективности совместной деятельности. Потенциальные команды -в них члены осознают необходимость общей цели, согласованности совместных действий, направленных на ее достижение, пытаются выработать эффективные приемы и методы сотрудничества. Настоящие команды - члены обладают взаимодополняющими навыками и умениями, имеют общие цели и задачи, действуют при опоре на эффективные методы совместной деятельности. Высокоэффективные команды - это группы, обладающие всеми характеристиками настоящих команд, способствуют индивидуальному развитию ее членов. В литературе выделяют команды самоуправления, под которыми понимают рабочие группы, которым предстоит практически полная автономия в процессе принятия решений, осуществления контроля и ответственности за результаты (Таблица 1).

Вид команды	***Основные характеристики команд***
Псевдокоманда	Отсутствие совместной деятельности
Потенциальная команда	Наличие осознания совместной деятельности, но отсутствие этой совместной деятельности
Настоящаякоманда	Наличие совместной деятельности, взаимодополняющей членов команды
Высокоэффективная команда	Обладает всеми признаками командной работы, самые результативные, осознают цели, задачи, способы достижения и результаты
Самоуправляемая Команда	Организация деятельности между членами команды в ходе ее деятельности согласованно, без вмешательства руководителя педагогического коллектива, предоставлена существенная автономия, она несет полную ответственность за поведение членов команды и результаты деятельности
Управленческая Команда	Осознание, чтоформирование команды признается как прерогатива и важнейшая задача при обеспечении активизации деятельности обще образовательного учреждения
Проектно-диагностическая команда	Команда, для которых целями является решение инновационных задач развития образовательного учреждения

Таб. 1. Виды педагогических команд

Естественно предположить, что отдельные элементы различных видов команд присутствуют во всех видах и следует понимать условность такого выделения видов, тем не менее, знание этого вопроса позволяет учитывать различные аспекты в процессе командообразования [2].

Сравнительная характеристика группы и команды в педагогическом коллективе позволяет увидеть преимущества команды(Таблица 2).

Параметры сравнения	**Группа в педагогическом коллективе**	**Команда в педагогическом коллективе**
Цели	Направлены на решение короткосрочной задачи	Решение стратегических задач
Лидер	Ярко выражен	Лидерство поделено между членами команды
Миссия педагога	Совпадает с миссией ОУ	Собственная
Ответственность	Личная	Личная и взаимная групповая
Формы совместного решения проблем	Собранная	Свободные встречи
Педагогическая Продукция	Индивидуальной деятельности	Коллективной Деятельности
Оценка эффективности	Косвенная	Непосредственно по созданной педагогической продукции (проект, разработка ...)
Процесс работы в педагогическом коллективе	Обсуждение Решение	Обсуждение Решение Совместное выполнение

	Делегирование полномочий	
Состоит из сотрудников	Одного уровня	Всех уровней и подразделений
Временной фактор	Недолгосрочность работы	Более длительный срок работы по сравнению с группой
Путь организации	Административный	Демократический

Таб. 2. Сравнение группы икомандывпедагогическомколлективе

Сравнении рабочих групп и педагогических команда позволяет выявить признаки, характеризующие педагогические команды:

- эффективное конструктивное межличностное взаимодействие;
- ярко выраженнаяличная ответственность;
- профессионализм каждого сотрудника команды, положительное мышление;
- ориентация на общий, а не индивидуальный успех;
- способность согласованно работать на общий результат;
- дух команды;
- дисциплинарное поведение [3].

Алгоритм организации педагогических команд по Е.А.Алексадровой:

— обозначение цели образовательного учреждения, для решения, которой создаются педагогические команды;

— формулировка стратегии отбора участников команды;

— выявление готовности учителей и других субъектов работать в команде;

— мотивация командной работы;

— определение типов команд и способов их организации;

— решение организационных вопросов: а) обозначение лидера; б) знакомство с целями (видами новаций, разработка и освоение, которых предстоит); в) вхождение в информационно-исследовательское поле по инновационной проблеме, обозначенной целью исследования, обсуждение реалистичности решения целевой установки, вариантов организации деятельности; г) распределение ролей между членами команды, организация деятельности в соответствии обозначенных ролей; д) определение формы взаимодействия при реализации целей; е) выработка формы публичного представления результатов достижения целей; ж) анализ результатов, обобщения и распространения опыта в педагогическом коллективе;

Чтобы создать эффективную команду необходимо предпринять шаги, определяющие алгоритм создания команды считает О.Н.Шитова:

1. Отобрать подходящих сотрудников;
2. Отрегулировать численность команды;
3. Совместно определить цели и задачи;
4. Объяснить, какие выгоды получит каждый в результате успешной деятельности команды;
5. Договориться о групповых нормах;
6. Помочь членам команды лучше узнать друг друга;
7. Обучить членов команды;
8. Установить систему контроля и поощрять самоконтроль;
9. Обеспечить поддержание командного духа;
10. Заменять членов команды, которые не захотят или не смогут (даже после обучения) действовать в соответствии со стандартами и согласованными правилами.

Интересным является и механизм формирования педагогических команд, предлагаемый Е.А.Александровой в своем исследовании, состоящий из следующих шагов:

— осознание значимости деятельности педагогических команд;

— признание правил дисциплинированного поведения;

— принятие и понимание членами команды общей задачи;

— обозначение и принятие того, что считать успехом в ее решении;

— определение общей стратегии работы и развитие необходимых рабочих навыков, принятие ответственности за результаты работы [4].

Члены команды должны различать ситуации, требующие коллективной ответственности и совместного поиска общего решения, а также ситуации, в которых достаточно лишь индивидуальных усилий отдельных людей. Далее рассмотрим важнейшие этапы этого процесса.

Отбор подходящих сотрудников**.** Эффективность команды в значительной степени зависит от личных качеств ее членов и взаимоотношений между ними. Каждый член команды должен быть готов направить свои способности и знания на решение командной задачи. Поэтому предварительно необходимо тщательно проанализировать требования к предстоящей работе. Исходяиз этого определяется уровень компетентности, включающий в себя знания, понимание, навыки и личные качества, которыми должны обладать члены команды. Особое внимание следует обратить на способность к совместной работе.

Регулирование численности команды.Какова оптимальная численность команды? Этот простой вопрос указывает на одну из первоочередных проблем, которая возникает при создании команды. Наиболее разумно было бы иметь команду как можно меньше по численности, однако настолько большую, чтобы компетентность ее членов соответствовала требованиям поставленной задачи. Разумеется, не всегда мы можем действовать свободно, и не всегда у нас будет возможность начинать формирование команды с нуля.

Проще всего работать в команде, состоящей из двух человек, ввиду простоты общения. В более крупных командах люди стремятся к неупорядоченным коммуникациям, что ведет к дезорганизации и появлению ощущения, что много времени тратится впустую.

С увеличением численности команды еще быстрее растет число взаимодействий между ее членами. Если иметь в виду, что каждое взаимодействие содержит потенциальный конфликт между его участниками, с увеличением команды становится очевидной большая предрасположенность к организационным трудностям.

Это особенно заметно в командах, состоящих из 12 и более человек, в которых прогрессивно растут потери времени и падает эффективность использования квалификации участников. Если в вашей команде более 12 человек и это нельзя изменить, целесообразно перегруппировать ее, разбив на подгруппы и поручив каждой из них выполнять часть общей задачи, стоящей перед командой.

Четкая постановка целей и задач.Для эффективной работы команды все ее члены должны знать о связях между целями, методами работы и задачами. Цели должны быть четкими, сфокусированными и должны создавать представление о методах работы и задачах, которые приведут к успеху.

Формирование целей должно осуществляться самими участниками, и неважно, на каком уровне это происходит — персональном, командном или на уровне организации. Эти цели должны составлять продуманную и реальную основу для задач и методов, а не быть простым перечнем предписаний, логически следующих из профиля организации.

Для четкой постановки и решения задач командой необходимо учитывать многообразие ожиданий (часто противоречивых), обеспечиваемых целями команды. Следует подумать также о дилеммах, связанных с целями. Например, о том, что, с одной стороны, круг проблем должен быть четким, а с другой — что для адаптации к меняющимся обстоятельствам необходимы гибкость и изменчивость.

Трудно ожидать, что цели всегда будут четко определены. Социальные, экономические и политические факторы могут вызывать внезапные изменения или постоянно и беспощадно принуждать организации к изменениям. Цели команды должны стать фундаментом ее деятельности, однако значительные внешние изменения могут привести к их пересмотру.

Следует помнить, что каждый член команды имеет свои индивидуальные цели и скрытые намерения. Поэтому члены команды, подчинившиеся целям команды, могут быть согласны с ними лишь в большей или меньшей степени. Они могут втайне не соглашаться с целями команды, но подчиняться им по каким-то личным причинам — например, желая заработать денег или построить карьеру.

Поэтому решающим моментом в постановке целей и основной областью управления командой является предупреждение возможности конфликта или столкновения между командными и личными целями. Для эффективной работы команды важно, чтобы цели были достижимыми, поддавались оценке и принимались или хотя бы понимались членами команды и руководителями высокого уровня как внутри, так и вне организации [5].

Прежде чем рассмотреть классификацию методов организации командной работы, следует отметить, чтоэто способы осуществления управленческой деятельности для достижения целей управления и развития образовательного учреждения. Выделяют:

– Административные методы: организационные (структура, штаты, договора, локальные акты ит.д.); распорядительные (прямое административное регулирование, приказы, распоряжения и т.д.); координация и взаимосвязь действий; делегирование полномочий

– Нормативно-правовые методы. Методы правового регулирования

– Экономические методы (материальное стимулирование, доплаты и т.д.)

– Социально-психологические методы: социологические; мотивационные; системно – коммуникативные; диагностические; управление конфликтами и стрессами

– Методы прогнозирования и планирования, организации регулирования и контроля

– Методы организации системы повышения квалификации

– Методы личностного воздействия (беседа; убеждение; личный пример)

– Информационно-аналитические методы

Названные методы организации командной работы представляют неразрывное и взаимодополняемое единство способов достижения поставленных задач.

Типология педагогических команд по различным классификационным признакам: а) целевому назначению - функциональные (методические объединения, инновационные, административные и т.д.), проектно-диагностические (предметные объединения, предметно-цикловые комиссии, творческие группы, мобильные инновационные структуры), проблемные (творческие лаборатории, творческие ассоциации, творческие педагогические корпорации, консалтинга и др.); б) временному фактору - коротко временные, длительные; в) по содержанию задач - стратегические и тактические, команды «прорыва»; г) по составу - однородные (состоящие только из учителей или администрации и т.д.), смешанные (в одну группу могут входить учителя, родители, администрация, в отдельных случаях ученики и т.д.).

Важным является и вопрос изучения способности людей к командной работе.При подборе команды, определении способности к командной работе могут представлять интерес различные психологические тесты, которые помогают руководителям при работе с персоналом. На наш взгляд, наиболее практичным из такого рода тестов является тест Мередит Белбин, эффективность которого была не раз отмечена при работе с командами.

Российский ученый Е.А.Александрова считает, что педагогическая команда - это группа педагогов образовательного учреждения и других субъектов (родители, учащиеся, субъекты социума, социальные партнеры и т.д.), созданная для решения стратегических и тактических задач развития учреждения.

Мы согласны с ученым, что команда занимает промежуточное место между рабочей группой и коллективом. Отличается от группы тем, что команды - это спонтанно и специально организующиеся группы людей, входящих и не входящих в состав педагогического коллектива, объединенных общими интересами и едиными целевыми установками для осуществления деятельности творческого характера педагогического содержания, как правило, стратегического уровня развития образовательного учреждения. По времени деятельности более длительные, чем рабочие группы, более динамичны, мобильны, профессиональны, продуктивны. В отличие от рабочих групп, они организуются административным и неадминистративным путем.

Команды выполняют социальную, воспитательную, образовательную, консолидирующую функции и др. Работа в команде всегда предоставляет отдельным специалистам возможность солирования, она же настраивает на то, что все ее участники должны быть готовы ради общего дела сделать все, что в их силах.

Педагогические команды формируется в организациях и школах, отличающихся, прежде всего, сильной мотивацией успеха, незаурядным стремлением к успеху как организующему принципу деятельности педагогов в команде для решения задач развития образовательного учреждения, включая задачи инновационного характера развития.

В контексте нашего исследования мы полагаем, что педагогические команды обладают достаточными дидактическими возможностями в системе формирования управленческих умений у младших школьников. В дальнейших наших работы будут широко раскрыт весь потенциал педагогической работы, разработана программа формирования управленческих умений посредством педагогической команды.

1. Александрова Е.А.Командообразованиев педагогической среде как фактор, стимулирующий инновационную деятельность в образовательном учреждении // Специфика образования взрослых в условиях социокультурного развития регионов. - Тюмень: ТОГИРРО, 2006.- 0,3 п.л

2. АлександроваЕ.А. Роль педагогических команд в образовательных учреждениях - СПб.: ГНУ ИОВРАО, 2004. - 0,2 п.л.

3. АлександроваЕ.А. Практикакомандообразованияв педагогических коллективах образовательных учреждений // Проблемы педагогической инноватики в профессиональной школе - СПб.: ИОВРАО, 2006. - 0,3 п.л.

4. Александрова Е.А. Автореферат «Педагогические команды как средство активизации инновационной деятельности образовательных учреждений» Санкт-Петербург, 2007г. (disserCat http://www.dissercat.com/content/pedagogi cheskie-komandy-kak-sredstvo-aktivizatsii-innovatsionnoi-deyatelnosti-obrazovatelnyk#ixzz3UG6A51Kp)

5. Файбушевич С.И. Как создать эффективную команду. // Элитаризм: Центр дистанционного образовния. [Эл. ресурс]. URLwww.elitarium.ru

Түйін: Мақалада бастауыш мектеп оқушылардың басқару дағдыларын қалыптастыру жұмысында педагогикалық команданың дидактикалық мүмкіндігілері талқыланған. Егжей-тегжейлі оқу-әдістемелік команда құру үшін алгоритм сипатталған, олардың жіктелуі беріледі. Бірлескен жұмыс аспектіде студенттердің басқарушылық дағдыларын дамыту мақсатында педагогикалық командасын қолдану психологиялық-педагогикалық мүмкіндіктерін анықталған..

Түйін сөздер: командалық жұмыс, педагогикалық шарттары, оқу және басқару дағдыларын, бастауыш мектеп оқушылардың басқару дағдылары.

Resume: The article discusses the possibility of didactic teaching teamwork in the formation of managerial skills of the students. Described in detail the algorithm for creating teaching teams, their classification is given. In the aspect of teamwork identified psycho-pedagogical possibilities of applying the pedagogical team in order to develop managerial skills of the students.

Keywords: teamwork, teaching teamwork, pedagogical conditions,training and management skills, managerial skills of younger pupils.

УДК:159.9:37.015.3

К ВОПРОСУ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СОВРЕМЕННЫХ ПОДРОСТКОВ И ЮНОШЕЙ

Р.Б. Абдрахманова – *к. психол., н., доцент кафедры психологии и специального образования*
Г.А. Назханова – *магистрант I курса специальности психология Казахского национального педагогического университета имени Абая*

Резюме: в статье рассматриваются ценностные ориентации как категория, определяющая поведение субъекта. Выделяются характерные особенности подросткового возраста, изменения происходящие в социально-психологической сфере подростка.Отмечается, что в подростковом возрасте, благодаря механизмам первичной социализации начинает складываться устойчивый круг интересов, потребностей и установок, которые формируют психологическую базу ценностных ориентаций. Подростки, находясь встадии возрастного кризиса, становятся подверженными негативному влиянию средств массовой информации, референтных сверстников, зависимостью от социальных сетей и пр., что приводит к искаженному формированию ценностной сферы. Обосновывается идея о том, что в современном обществе проблемы переходного подросткового возраста все чаще приводят к формированию у подростков дезадаптивного, девиантного и делинквентного поведения. Представлены результаты исследования ценностных ориентаций подростков и юношей, обучающихся в медицинском колледже.

Ключевые слова: ценностные ориентации, направленность личности, подростковый и юношеский возраст, интересы, мировоззрение, идеалы, убеждения, переходный возраст, аксиология, дезадаптивное, девиантное, делинквентное поведение.

В современном обществе проблемы переходного подросткового возраста все чаще приводят к формированию у современных подростков дезадаптивного, девиантного и делинквентного поведения. Этот возраст осложнен кардинальными изменениями как в биологической, так и в социальной сферах психического развития. В организме подростка происходит настоящий гормональный, биологический «взрыв», который приводит к серьезной перестройке организма,к созреванию. Довольно глубокие изменения происходят и в социально-психологической сфере подростка. В подростковом возрасте начинает формироваться устойчивый круг интересов, который является психологической базой ценностных ориентаций подростков. Происходит переключение интересов с частного и конкретного на отвлеченное и общее, наблюдается рост интереса к вопросу мировоззрения, религии, морали и этики. Развивается интерес к собственным психологическим переживаниям и переживаниям других людей.

Завершается процесс первичной социализации, который основан на механизмах подражания, идентификации, рефлексии. Вследствие того, что, находясь в стадии возрастного кризиса, многие подростки становятся подверженными негативному влиянию средств массовой информации, референтных сверстников, зависимостью от социальных сетей и пр. Все это приводит к искаженному формированию ценностной сферы подростков.

Анализ философской (А. Г. Здравомыслов, М. С. Каган, В. П. Тугаринов и др.) и психолого-педагогической (З. И. Васильева, М. Г. Казакина, А. В. Кирьякова и др.) литературы показал, что ценности связаны с реальной жизнью, с общественными и личными потребностями, интересами и целями людей. Ценность возникает, функционирует и изменяется в реальной социокультурной среде. Это обусловливает необходимость анализа современной культуры и ее влияния на формирование ценностных ориентаций современных подростков.

Ценностные ориентации – сложный социально-психологический феномен, характеризующий направленность и содержание активности личности, определяющий общий подход человека к миру, к себе, придающий смысл и направление личностным позициям, поведению, поступкам. Система ценностных ориентаций имеет многоуровневую структуру. Вершина ее – ценности, связанные с идеализациями и жизненными целями личности.

Ценности углубленно изучаются аксиологией - наукой о ценностях. Родоначальниками аксиологии являются В. Виндельбанд, Н. Гартман, И. Кант, Г. Коген, Р. Г. Лотце, Р. Б. Пери, Г. Риккерт, М. Шелер. Эта проблема находится в центре внимания таких социологов как Э.Дюркгейм, Г. Парсонс, Т. Парсонс, М. Рокич и др. Российские исследователи также разрабатывали частные и общие вопросы аксиологии: К. А. Абульханова-Славская, О. М. Бакурадзе, В. А. Блюмкин, Г. П. Выжлецов, О. Г. Дробницкий, А. Г. Здравомыслов, М. С. Каган, Д. А. Леонтьев, Г. А. Мелекесов, Е. С. Рапацевич, В. П. Тугаринов, Д. И.Фельдштейн и многие другие специалисты.

Изучению ценностных ориентаций в Казахстане посвящены работы таких исследователей как Н. М.Нысамбаевой [4]., К. А. Мухамбетовой [5]., Ж. Д. Жукешевой и другие [6].

В зарубежной и отечественной науке нет единого представления о сущности ценностных ориентаций. Зарубежные исследователи в большинстве случаев рассматривают ценностные ориентации как установки сознания индивида относительно некоторой социальной ценности (Ф. Знанецкий, М. Рокич, Т. Парсонс, Г. Парсонс, У.Томас и другие).

В российской науке выделяется три направления в рассмотрении ценностных ориентаций: как направленность личности на ценности (Б. Г.Ананьев, Л. И. Божович,А. Г. Ковалев и другие) [7; 8; 9]; как высший уровень фиксированных установок личности (А. Г. Здравомыслов, Д. Н. Узнадзе, В. А. Ядов и другие) [10; 11; 3]; как доминирующее отношение к объектам окружающей среды на основе их личностной значимости (Б. С. Братусь,С. С. Бубнова,Б. Ф. Ломов, В. Н. Мясищев,и другие) [12; 13; 14].

Вместе с тем, нет единого определения ценностных ориентаций личности, не выяснено соотношение таких категорий как направленность личности на ценности, ориентации на ценности, ценностное отношение, отношение к ценностям, ценностное сознание. Четкое структурирование ценностной сферы личности необходимо для детального исследования ее у современных подростков различной социальной направленности, а также для построения программ развития ценностных ориентаций.

Психологической основой ценностных ориентаций личности является многообразная структура потребностей, мотивов, целей, идеалов, интересов, убеждений, мировоззрений, участвующих в создании ориентации личности, выраженной социально-детерминированным отношением личности к обществу. Ценностные ориентации выполняют регулирующую функцию поведения личности и задают ее направленность.

Ценностные ориентациив психологии определяются как — важный компонент мировоззрения личности или групповой идеологии, выражающий предпочтения и стремления личности или группыв отношении тех или иных обобщенных человеческих ценностей (благосостояние, здоровье, комфорт, познание, гражданские свободы, труд,труд и т. п.).

Психологическими механизмами формирования и развития ценностных ориентаций выступают индивидуально - типологические особенности протекания психических процессов и, прежде всего мышления, памяти, эмоций и воли, существующих в форме интериоризации, идентификации и интернализации социальных ценностей. Сформированные в систему, ценностные ориентации во многом определяют личностную особенность индивида во всех областях человеческой деятельности.

Таким образом, развитие ценностных ориентаций тесно связано с развитием направленности личности. Нами было проведено пилотажное исследование ценностных ориентаций учащихся ГКП на ПХВ «Медицинский колледж» Управления здравоохраненияг. Алматы.

Для получения эмпирических данных мы использовали авторскую анкету изучения ценностных ориентаций.

В исследовании приняли участие 80 человек. Из них:

- 40 человек – подростки в возрасте от 15-17 лет;
- 40 человек – молодые люди 18-19 лет

Анкета включала 15 вопросов различного характера:о наиболее значимых ценностях, об интересах и идеалах, об отношениях с другими людьми и т.д. Каждая из анкет была предназначена для одной из двух возрастных категорий подростков (15-17 и 18-19 лет). И, в зависимости от возраста, указанного подростком, и ответов на вопросы анкеты, мы могли сравнивать суждения о ценностных ориентациях разных возрастных групп подростков. Разработка анкеты осуществлялась в соответствии с требованиями и процедурой создания опросника. Результаты анкетирования представлены в таблице 1.

№	Ценности	Возраст подростков	
		15-17 лет	18-19 лет
		Результаты исследования	
1	Счастье в семье	12,5%	7%
2	Материальная обеспеченность	60%	77,5%
3	Здоровье	11,5%	2%
4	Любовь	40%	17,5%
5	Карьера	0%	30%
6	Нравственность	0%	2%
7	Образование	17,5%	22%
8	Власть	2,5%	0%
9	Дружба	20%	12%
10	Развлечения, отдых	15%	18,5%
11	Саморазвитие и духовное просвещение	5%	9,5%

Таблица 1. Результаты исследования жизненных ценностей подростков

По данным таблицы мы можем проследить, как с изменением возраста меняются ценности молодых людей, представляющие наибольшую важность.

Например, такие ценности, как «материальная обеспеченность», «образование», «развлечение и отдых» с взрослением подростков приобретают всё большую значимость. А ценность «счастье в семье», «здоровье», «дружба» – наоборот, теряют свою важность.

Далее мы выявляли предпочтения и интересы подростков. Ответы на вопрос «Чем вы предпочитаете заниматься в свободное время?» были помещены в таблицу 2.

№	Занятия	Возраст подростков	
		15-17 лет	18-19 лет
1	Чтение книг	2,5%	7%
2	Просмотр телевизора	19%	12,5%
3	Время проводимое с использованием гаджетов, компьютеров и др.	42,5%	28,5%
4	Встречи с друзьями	25%	29,5%
5	Посещение кружков по интересам	2,5%	2%
6	Посещение дискотек, ночных клубов и др.	3,5%	15,5%
7	Занятия спортом	5%	5%

Таблица 2. Распределение предпочтений и интересов обследуемых молодых людей

Анализируя результаты проведенного нами эмпирического исследования, можно сделать некоторые выводы о ценностных ориентациях современных подростков и юношей.

Современные подростки главным образом ориентированы на такие ценности, как «материальная обеспеченность», «образование», «развлечение и отдых», которыепо мере взросления подростков приобретают всё большую значимость. Ценность «счастье в семье», «здоровье», «дружба» – наоборот, теряют свою важность. Причиной этого, по мнению большинства представителей старшего поколения, является отсутствие взаимопонимания между родителями и детьми.

1. Молодцова Т.Д. Роль социально-педагогических факторов в появлении школьной дезадаптации //Вестник ТГПИ. -2010. -№2.

2. Шалова С.Ю. Профессионально-педагогические ценности в современном обществе // Известия Южного Федерального Университета. Педагогические науки. – 2009. – №5. – С.15-21

3. Васильева З.И. Гуманистические ценности образования и воспитания (90-е гг. XX в. Россия). – СПб., 2003.

4. Шалова С.Ю. Профессиональные ценности в системе ценностных ориентаций студентов педвуза//Интернет-журнал «Науковедение». – 2013 – №3 (16). – Идентификационный номер статьи в журнале: 48ПВН313. – Режим доступа: http://naukovedenie.ru/sbornik48ПВН313.pdf, (дата обращения: 01.09.2013)

5. Кобышева Л.И., Кротова А.П. Самоопределение как условие становления профессионализма будущих педагогов. // Общество: социология, психология, педагогика. 2012. – № 2. – С. 95-103.

Түйін: мақалада субъектінің мінез-құлқын айқындайтын құндылықты бағыттанулар қаралады. Жасөспірімнің әлеуметтік-психологиялық дамуында орын алатын жасөспірімдік жастың сипаттық ерекшеліктері бөлек көрсетіледі. Жасөспірімдік жаста алғашқы әлеуметтену механизмдерінің арқасында құндылықты бағыттанулардың психологиялық негізін қалыптастыратын қызығушылықтар, қажеттілктер мен мақсаттардың тұрақты шеңбері құрыла бастайды. Жастық кризис күйінде болатын жасөспірімдер бұқаралық ақпарат құралдары, референтті құрдастарының жағымсыз әсеріне, әлеуметтік желілерге тәуелділікке тап болады, бұл жасөспірімдердің дезадаптивтік, девианттық және делинквенттік мінез-құлығының қалыптасуына әкеледі. Медициналық колледжде оқитын жасөспірімдер мен бозбалалардың құндылықты бағдарлануларын зерттеу нәтижелері берілген.

Түйінді сөздер: құндылықты бағдарланулар, тұлғаның бағыттанушылығы, жасөспірімдік және бозбалалық жас, қызығушылықтар, дүниеге көзқарас, мұраттар, сенімдер, өтпелі жас,аксиология, дезадаптивтік, девианттік, делинквенттік мінез-құлық.

Summary: the article deals with value orientation as a category that determines the behavior of the subject. There are distinguished characteristics of adolescence, the changes taking place in the socio-psychological sphere of a teenager. It is noted that in adolescence, due to mechanisms of primary socialization there begins to form a stable range of interests, needs and attitudes that form the psychological basis of value orientations. Teenagers being at the age crisis, become susceptible to the negative influence of the mass media, referential peers, depending on the social networks and so on, which leads to the distorted formation of value sphere. The idea is proved that in modern society problems of transition adolescence are increasingly lead to the formation in adolescents maladaptive, deviant and delinquent behavior. There are given the results of studies of value orientations of teenagers and young people studying in a medical college.

Key words: value orientations, orientation of the individual, adolescence, interests, worldview, ideals, beliefs, transition age, axiology, maladaptive, deviant, delinquent behavior.

УДК 78:373.2

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИА ТЕХНОЛОГИЙ НА МУЗЫКАЛЬНЫХ ЗАНЯТИЯХ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Дягилева Т.Н. – *ст.преподаватель*
СКГУ им. М. Козыбаева, г.Петропавловск

Аннотация:

Информатизация дошкольного образования открывает педагогам новые возможности для широкого внедрения в педагогическую практику новых методических разработок, направленных нареализацию инновационных идей воспитательно-образовательного процесса.

В данной статье рассматриваютсяактуальные вопросы использования мультимедиа-технологий в музыкальном образовании дошкольников длярасширениявозможностей организации учебной деятельности.

Ключевые слова: мультимедиа, презентация, инновация,информационно-коммуникационные технологии, анимация.

Процесс информатизации в дошкольных образовательных учреждениях обусловлен требованием современного развивающегося общества. Данное направление развития образовательной отрасли, как подчеркивается в государственных документах, признается важнейшим национальным приоритетом. «В систему обучения детей дошкольного возраста водятся современные информационные технологии, электронные учебно-методические комплексы, разработанные на основе инновационных технологий»[7, с. 4].Отечественные и зарубежные исследованияубедительно доказываютособую роль информационных технологий в развитии интеллекта и в целом личности ребёнка (исследования С.Л. Новосёловой, И. Пашелите, Г. П. Петку, Б. Хантер и др.).

В настоящее время, к одним из наиболее динамично развивающихся и перспективных направлений информационных технологий относятся мультимедиа технологии, которые расширяют возможности организации учебной деятельности. Мультимедиа-ресурсы на музыкальных занятиях в детском саду открываютновые возможности подачи учебного материала (цветные динамические иллюстрации, звуковое сопровождение, фрагменты «живых» занятий и пр.). Однако, мультимедиа технологии на музыкальных занятиях должны являться всего лишь дидактическим средством передачи информации, которое не должно играть ведущую роль. Главным же всё-таки является оценочная характеристика, даваемая преподавателем, его заинтересованность в предмете и развитии обучающихся, и умение их заинтересовать.

Для начала рассмотрим условия подбора и составления мультимедийного сопровождения, отталкиваясь от каждого из составляющих мультимедиа технологий. При составлении мультимедийного

сопровождения не стоит злоупотреблять яркими цветами, чтобы освоение учебно-воспитательной программы не было затруднено особой пестротой. Не стоит забывать и о том, что девочкам и мальчикам нравятся разные цвета. Любимый цвет девочек часто красный, розовый, мальчики же предпочитают более тёмные цвета. Важно также чтобы цвет и форма соответствовали содержанию предмета (помидор – круглый и красный, огурец – овальный и зелёный). Форма предмета – это важная характеристика предмета, которую ребёнокдошкольного возраста воспринимает почти наравне с цветом. Следует, учитывать особенности описания ребенком картинки, которыезависят, прежде всего, от ее содержания, знакомого или мало знакомого ребенку, от структуры картины, динамичности или статичности сюжета [6, с. 15].

Анимация привлекает внимание ребёнка своей яркостью и имитацией живости, но не стоит использовать особую подвижностью предметов. Скорость их перемещения и осуществляемых ими действий не должна быть чрезвычайно большой, но не должна быть и раздражающе медленной.

Звуки не должны вызывать раздражение у детей. Музыкальные произведения должны быть несложными для восприятия ребёнка. Самым оптимальным вариантом слушания музыки для ребёнкаостается классическая и народная музыка. Классическая музыка оказывает большое влияние на развитие познавательных процессов, таких как память, мышление, воображение, речь. Народная же музыка открывает перед ребенком двери в жизнь наших предков, в их обычаи и праздники [4, с. 128].

Применение мультимедийного сопровождения на музыкальном занятии требуетопределенной организации. Прежде всего, нужно подготовить детей к просмотру. Наиболее эффективная форма подготовки – беседа, в которой музыкальный руководитель умело поставленными вопросами помогает детям вспомнить все то, что они знают по данной теме. Вступительное слово до показа мультимедийного пособия не следует делать очень длинным, достаточно нескольких минут. Целесообразно поставить два-три узловых вопроса, на которые дети должны ответить, просмотрев мультимедиа пособие. Обсуждение увиденного на экране следует проводить таким образом, чтобы детям не навязывались готовые точки зрения, а они сами подходили к тем или иным выводам, что способствует не только развитию активности мышления, но и формирует его самостоятельность, способность к умозаключениям[5, с. 27].

Мультимедиа не даёт живой энергетики, в которой нуждаются дети дошкольноговозраста. Поэтому очень важным условием является ведущая роль педагога, а мультимедийное сопровождение – это дидактическое средство к музыкальным занятиям. Педагогу следует тщательно готовиться к демонстрации презентации: чётко знать цели показа, иметь полный материал по теме демонстрации, быть готовым к ответам на вопросы по теме презентации.

Дошкольникампринадлежит при восприятии мультимедийного сопровождения активная роль, которая не сводится к простому комментированию зрительного ряда. Они, опираясь на конкретные зрительные образы, под руководством педагога сравнивают, анализируют, выделяют главное, делают определенные логические умозаключения, обобщения. Таким образом, педагогорганизует единый процесс образного восприятия и +активной мыслительной деятельности детей. Компьютерное сопровождение, сопровождение мультимедиа – явление новое для дошкольников, и знакомство с ним должно проходить в том темпе, которого требуют способности детей, причём, равняться в данном случае следует на тех детей, которые медленнее осваивают материал. Занятия нужно строить таким способом, чтобы в дальнейшем мультимедиа технологии не вызывали у таких детей негативных эмоций и, тем более, страха и психологического дискомфорта.

При созданиии показе электронной презентации необходимо соблюдать следующие требования:

– соблюдать санитарно – гигиенические нормы (четкое изображение, расстояние до экрана должно быть не менее 50 см.,оптимальная продолжительность для дошкольниковне более 5 минут);

– учитывать индивидуальные и возрастные особенностей детей, без которых процесс обучения и воспитания не имеет силы;

– включать мультимедийную презентацию следуетв занятие постепенно и только в соответствующий момент урока;

– применять короткие презентации от 10-до 25 слайдов, имеющихчетко выраженную единую тему;

– четко выделять главное, существенное при показе иллюстраций;

– согласовывать наглядностьс содержанием материала;

– подобрать фон, определитьстиль презентации;

– применять звуковые эффекты только в том случае, если они не отвлекают от основного содержания;

– не перегружайте презентацию эффектами анимации [3, с. 117].

Сделать хороший наглядный материал достаточно сложно, ведь для этого придется приложить немало усилий, чтобы подобрать картинки, наложить музыку и учесть другие нюансы. Делаются мультимедийные презентации, в основном, с помощью двух программ – PowerPoint и Impress. Они обе обладают понятным интерфейсом и достаточно просты в изучении.

Однако презентацию мало сделать – важно её ещё и показать детям. Для этого уже необходимо соответствующее оборудование в классах: в основном, требуется электронная доска или проектор. Тем не менее, если подходящих устройств нет, можно найти альтернативу: маленькой группе можно показать мультимедийную презентацию на принесенном ноутбуке или сводить детей в компьютерный класс. Предъявление информации на экране компьютера в игровой форме вызывает у детей огромный интерес; движения, звук, анимация надолго привлекает внимание ребенка. С целью эффективного методического сопровождения интегративных форм в образовательной музыкальной деятельности разработанасерия таких мультимедийных учебно-методических пособий «Игровая теория музыки» как: «Танцевальная мозаика», «Үрлемелі аспабтар», «В мире марша», «Пернелі аспабтар», «Разные виды оркестров», «Жеті нота», «Әлемде бар дыбыстар».

Средства новых информационных технологий включаются во все виды музыкальной деятельности. Так, в разделе «Восприятиемузыки»создан целый ряд мультимедийных презентаций в программе PowerPoint всоответствии с комплексно-тематическим планированием по освоению детьмидошкольного возраста образовательной области «Музыка» основной общеобразовательной программы. Мультимедиа презентации вызывают желание неоднократно слушать музыкальное произведение, помогают надолгоего запомнить, зрительное восприятие изучаемых объектов позволяет быстрее и глубже воспринимать излагаемый материал. Презентации незаменимы при знакомстве детей с творчеством композиторов, в этом случае яркие портреты, фотографии привлекают внимание детей, развивают познавательную деятельность, разнообразят впечатления детей. Презентации могутсодержать фотографии и творческие работы самих ребят [1, с.52].

Пениезанимает ведущее место в системе музыкально-эстетического воспитания детей дошкольного возраста. Этот вид деятельности тоже предполагает использование информационно-коммуникационных технологий. Так, для понимания смысла слов, музыкального образа песни,Князевой Ю.Н. создана картотека электронных иллюстрации и презентацийкразличным песням, требующим пояснения к тексту. Работая над качеством исполнения песен, звукоизвлечением, используются видеороликисучастием детей: записывается на видеокамеру исполнение детьми песни, затем совместно с детьми просматривается на большом экране через проектор и обсуждается.

Применение ИКТ при выполнении музыкально-ритмических упражнений, различных танцев помогает детям точно выполнять указания педагога, выразительно исполнять движения. Качественному исполнению танцевальных композиций способствует просмотр специально созданных видеороликов.

Нами разработан комплект музыкально-дидактическихпособийдля всехвозрастных групп по восприятию музыки и песенному репертуарус аудио приложениямии презентациями [7-8], которые помогают в работе со студентами.Музыкально-дидактическиепособия с аудио приложениями предназначены для организации самостоятельной деятельности дошкольников, направлены на накопление опыта восприятия музыки, формирование представлений о музыкальных звуках и их свойствах, развитие музыкального слуха у детей, ориентированы на стимулирование самостоятельного познания, творческого процесса, инициативы, свободы выбора, развитие коммуникативных качеств.

Мультимедийные презентации помогают решатьследующие программные задачи:

– расширяют представлениядошкольников о государственных, народных праздниках, об искусстве, традициях и обычаях народов, о творчествекомпозиторов;

– развиваютнеобходимые качества (ассоциативно-образное и логическое мышление, воображение, познавательную активность);

– способствуют воспитаниюу детей эстетического вкуса, способности ценить произведения искусства, предметы внешнего мира и окружающей среды;

– формируютумение давать адекватную оценку собственному творчеству и творчеству своих товарищей.

Таким образом, использование мультимедиа-технологий в музыкальном образовании дошкольников позволяет разрабатывать современные дидактические материалы, повышает эффективность образовательного процесса, делает его более наглядным и насыщенным. Но при этом необходимо помнить, что мультимедиа-технологии - это только средство для реализации целей и задач, поставленных педагогом. Поэтому основная роль в музыкальном воспитании дошкольников всегда останется за музыкальным руководителем.

1. Князева Ю.Н. Использование информационно-коммуникационных технологий в профессиональной деятельности музыкального руководителя в условиях ДОУ. Т. В. Гаус // Педагогика: традиции и инновации: материалы III междунар. науч. конф. (г. Челябинск, апрель 2013 г.).- Челябинск: Два комсомольца, 2013. - С. 52-54.

2. Янова Е. А. Использование мультимедиа-технологий в работе музыкального руководителя / Е. А. Янова // Актуальные задачи педагогики: материалы VI междунар. науч. конф. (г. Чита, январь 2015 г.).- Чита: Издательство Молодой ученый, 2015. - С. 60-62.

3. Комарова, Т. С. Информационно-коммуникационные технологии в дошкольном образовании / Т. С. Комарова - М., 2011. С.128.

4. Управление инновационными процессами в ДОУ. – М., Сфера, 2008.

5. Калинина Т.В. Управление ДОУ. "Новые информационные технологии в дошкольном детстве". М, Сфера, 2008.

6. Инструктивно-методическое письмо. – Астана: РеспубликанскийЦентр«Дошкольное детство», 2014.

7. Хрестоматия по восприятию для дошкольников (учебно-методическое пособие) Петр-ск 2013г. Сост.: Колесникова Г.А.,Дягилевой Т.Н. Издательско-полиграфический сектор ИТС СКГУ им. М. Козыбаева

8. Хрестоматия казахского песенного репертуара для дошкольного образовательного учреждения учебно-методическое пособие). Сост.: Колесникова Г.А., Афонина Н.А., Шеффинг Е.Н. 2013г. Издательско-полиграфический сектор ИТС СКГУ им. М. Козыбаева.

Түйіндеме: Мектепке дейігі білім берудің информатизациясы оқытушыларға тәрбиелік білім беру барысына инновациялық идеяларын жүзеге асыруға бағытталған педагогикалық тәжірибесіне жаңа әдістемелік зерттемелерді кең енгізу үшін жаңа мүмкіншіліктерді ашады.

Ұсынылған мақалада оқу қызметінің ұйымдастыру мүмкіншіліктерін кеңейтуге арналған мектепке дейінгі музыкалық білім беруде мультимедиялық технологияларды қолдану өзекті сұрақтары қарастырылған.

Тірек сөздер: мультимедиа, презентация, инновация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, анимация.

Summary: Computerization of pre-school education gives teachers new opportunities for wider adoption in the pedagogical practice of new methodological developments, aimed at the implementation of innovative ideas educational process.

In this article we consider relevant problems of usingmultimedia technologies in preschool music education of children forwidening theopportunities of educationalactivity organization.The forming essential principles of music culture in spiritual and moraleducationofchildren.

Keywords: multimedia, presentation, innovation, information and communication technologies, animation.

УДК 372.878

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ – БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ КЕҢІСТІГІ РЕТІНДЕ

Ж.А. Мукатаева –
педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы,
«Саз пәндер» кафедрасы, М.Қозыбаев атындағы СҚМУ, Петропавл қ.
(zhanar-muhataeva@mail.ru)
Т.В. Жукова –
педагогика ғылымдарының магистрі,
«Саз пәндер» кафедрасы, М.Қозыбаев атындағы СҚМУ, Петропавл қ
(tat197@mail.ru)

Аңдатпа: Бұл мақала қазіргі замандағы мәдениет пен әлеуметтің түбегейлі өзгерістері жағдайында жеткіншектер мен балаларды әлеуметтендіру турасындағы өзекті мәселеге арналған.

Негізгі сөз: әлеуметтендіру, қосымша білім беру.

Қосымша блім беру мекемелері талаптарына орай балаларды әлеуметтендіру көпқырлы мәселе болып табылады. «Әлеуметтендіру» термині – осы қоғамға қажетті тұлғалық және әлеуметтік қасиеттерді меңгеру, қалыптасқан ерекшелік ретінде айқындалады. Белгілі тұлға немесе балалар тобын талдау кезінде, әр деңгейдің жас ерекшелігіндегі мінездемесіне сүйену қажет. Мектеп жасындағы балғындар оқу үрдісімен айналысады, сол себепті де алғы шепке мақсаттарға қол жеткізу мәселесі шығады. Бұл орайда бала қатарластарымен әңгімелесуге үйреніп, жалпы адамзаттық құндылықтарға араласа бастайды. Әлеуметтендіруді бір жолға қойып, бұл үрдісті тиімді және нақты құруші, қызығушылықтар қатарын арттырушы құрал ретінде – қосымша білім беру мекмелерін алға тарта аламыз.

Әлеуметтік жетілу мәселесін қарастырып, оны дамытушылар қатарына қазақстандық ғалымдар: Г.О.Әбдібергов, А.Асаров, Н.М.Кудро, К.И.Молдобарова, Г.С.Байболатова, Л.Н.Қасымова және өзгелерін жатқыза аламыз. Оқушылардың әлеуметтендірілуі үрдісі педагогикалық көзқараспен А.Г.Қазмағамбетова, А.А.Бейсенбаева, К.К.Жампеиісова, З.У.Кенесарина, Б.И.Мұқанова, Г.К.Нурғалиева, А.Н.Тесленко және т.б. жұмыстарында толықтай талданған.Берілген мәселені зерттеумен жақын және алыс шет елдердің ғалымдары да айналысқан, олардың қатарына: Д.И.Фельдштейн, В.А.Петровский, К.А.Абульханова-Славская, Д.Б.Эльконинлар жатады.

Бәріңізге мәлім, бастауыш сынып оқушыларының жасы «МЕН» дейтіндей тұлғалық қасиетті дамытатын, сензетив болып табылады. 7 мен 8 жас аралығында өмірінің мақсаттары айқындалып, болашаққа бағдар құрыла бастайды. Бұл кезеңде олар жаңа әлеуметтік тәжірибеге қол жеткізеді. Мектеп табалдырығын аттау барлық оқушыларға міндетті талап болып есептеледі және баланың әлеуметтік жетілуіне нақты талаптар қояды. Осы жас кезеңін айта отыра, авторлар балғынның психологиялық және физиологиялық икемділіктерінің байланысын ерекше атап өтеді. Д.Б.Эльконин кіші сынып оқушыларының белгілерін атап өтеді: қоршаған өмірге деген жаңа көзқарастың пайда болуы, жаңа ереже мен талаптарды қабылдау мен оған бағыну. Кішкентай мектеп оқушыларында өз мінез-құлқының рефлексиясы болады. Психикалық жағдайлардың қалыптасуы, әлеуметтік-маңызы бар поцесстер қабылдана бастайды, өзге азаматтардың мұны мойындауы қажеттігі туындай бастайды. Осы орайда, мектептің кішкентай оқушылары көптеген ғалымдардың пікрінше, тұлғаның қалыптасуына, ары қарайғы әлеуметтік дамуының негізі болып келеді.

Д.И.Фельдштейн, Д.Б.Эльконин мен В.Давыдовтың соңынан, баланың қоғамға қатысты екі негізгі позициясын анықтайды. «Қоғамдағы МЕН» және «МЕН және қоғам». Алғашқы позиция балаға қоғамдық қатынстардың өзін субъекті ретінде тануына көмектеседі. Ол баланың дербестігі мен жауапкершілік таныта алатындығын мойындау кезеңінеде дамиды. 6 мен10 жс аралығы тұлғаның қалыптасуында үлкен маңыза ие. Т.Д.Марциновская, психикалық дамудың итермелеуші күші мен механизімі жөніндегі түсінікті аша отыра, «Қоғамдағы МЕН» позициясы сыртқы нормалардың интроекциясының арқасында ашылатынын жеткізеді.

Зманауи ғылымда (психология мен социалогия) балаларды балабақша, мектеп жағдайында әлеуметтендіру мәселесін қарастыруда мол тәжірибе жиналды. Алайда, қосымша білім беру жағдайында балаларды әлеуметтендіру мәселесіне аса аз мән берілген. Ол әрине өкінішті. уақытында жиналған тәжірибе. Ықтимал мүмкіндіктерді ескере отырып, қосымша білім беру ордалары балаларды әлеуметтендіруде үлкен маңызға ие екенін айқындалды. Әлемуттік институттар ықпалымен тұлғаны әлеуметтендіруде жалпы тенденцияларды көркемдеп қана қоймай,балғындардың үлкендер өміріне аяқ басуы жолдарын оңтайландырады.

Баланың әлеуметтік ортаны қабылдау негізінде, қоғамға маңызды құндылықтар мен идиалдардың эмоцианалды қабылдауы жатыр. Балғынның әлеуметтендіру процессі «әлеуметтік қобалжудың қалыптасуымен» - эмоционалдық үрдістермен байланысты. Осы ретте әлеуметтендіруді біз – нормаларды, эталондарды, құндылықтарды меншіктеу мен оған дұрыс қарау ретінде қарастыра аламыз. Осы жаста сәтті әлеуметтендірудің талаптары, баланы топқа қабылдау, ондағы жоғары статусқа ие болу, өзі жөніндегі ойды саралау болмақ. Зерттеудің қорытындысы көрестіп отырғандай, мектепке дейінгі жастағы балғындардың көпшілігі өзін жағымды сипаттайды, адамгершілігін қабылдап, кем-кетіктерін қабылдамайды.

Әңгімелесу ортасы кеңейген сайын, жаңа талаптар мен құқытар пайда болғанда, ой өрісі дамыған жағдайда, өзіне теріс баға беретін балалардың қатары кемиді. Оқушы атанды деген мәртебе, қатарластарымен ой бөлісу, мұғалімдерге балғынды дұрыс қабылдап, бағалайтын топ табуға мүмкіндік береді. Бұл біз үшін өте маңызды, өйткені, қосымша білім беру жеке қызығушылықтарына сай топ таңдап алуға жағдай жасайды, ал ол өз кезегінде сәтті әлеуметтендуге сеп болады.

9 бен 10 жас аралығы, - өтпелі кезең. Бұл ретте тұлғалық элементтердің жиналатын кезеңі. Қоғамдық мойындауды талап ету қажеттігі, өз орнын айқындауға ұмытлуы - «МЕН және қоғам» позициясын алғы шепке қояды. Балаға мектептегі жетістіктен өзге, демалыс кезіндегі шыңдарға жету маңызды болып табылады. Әлеуметтендірудің осы мезеттегі басты мақсаты - қоғамдық құндылықтарды тану, жеке ойлар негізінде тұратқы жүйе құру деңгейінде балғындарға қалыптасуға көмектесу болып табылады. Ол әлеуметтік құпталған талаптарға қарсы келмеуі тиіс.

Баланың әлеуметтенуі мен қалыптасуында әлеуметтік және жеке қобалжулар үлкен рөл атқарады. Оң әлеуметтік ұйымдар - өзі жөініндегі толыққанды ұғымды берсе, кері ұайым – тұтастықты жояды. Жеке ұайымдар мен қобалжулар әлеуметтікпен саластаралады, өйткені олардың қоысындысы кезінде тұлға қалпатасады. Тұлға – адекватты және шынайы етеді. [5].

Кішкентай оқушыларға өзін өзі дамытуға қолдау білдіріп, оларға бар мәселенің жолдары мен шешімін табуға жағдай жасау маңызды. Бұл кезең - жаңа адамдармен тіл табысу, ортақ әңгімелесу, «МЕН» деген қасиетті дамыту уақыты болып табылады. Бала әлеуметтік маңызы бар жұмысты бағалау нысанына айналады. Отбасы, мектеп пен қосымша білім беру мекемелері болашақ жағдайды анықтап, өз толық-қанды дамушы субъект ретінде дамуына ықпалдасады.

«Қосымша білім» түсінігіне нақты анықтама беріп, оның әлеуметтендіру әлеуетін қарастыру қажет. Қосымшаны – құбылыс ретінде, яғни толыққандылық ұғымы ретінде қарастыруға болады. [9]. Яғни мұндай білім ошақтары барды көбейтіп, білімді толықтыруға септеседі десек болады. Ең басты ерекшелігі жек тұлғалық келбетті жоймай, оны одан биік ете отырып дамытады. В.И. Пановтың ойынша, [6] мекмененің спецификасы заманауи кезеңде былай анықталады:

- мектеп жасындағы балалардың қажеттілігін қанағаттандыру, ол ұзақ уақытқы жоспарға да эпизодикалық, эмоцианалды жағдайға да байланысты бола алады;
- бейресми оқыту жүйесі, мұнда оқытудың ақпараттандырылуына баса мән берілмей, керісінше, ой алмасу, тәжрібиемен бөлісуге негізделеді;
- оқушылар мен олардың ата-аналарына оқытудың мінездемесі, ұзақтығы мен мазмұнын таңдауына мүмкіндік беру;

Жалпы бұл орайда, қосымша білім беру мекемесеі мен жалпы білім беру ордалары арасындағы байланысты айтпай кетуіге болмайды. Тек білім берумен ғана шектелетін оқу ордасына оқушылардың кері пікрі қалыптасып, бейқамдығы артады. Неге десеңздер, мұнда баланың бойындағы дарынын ашуға жағдай жасалмайды. Оған тек сабақтан тыс уақыт қарастырылған. Ал балғындар оқу үрдісін – мәжбүрлеу ретінде қабылдайды. Қосымша білім беру – жалпы білім беру ордасына қарағанда, жек бас мұқтаждығын қамтамасыз етуге, дарынды ашуға бағытталады. Мекемелердің ішкі кеңістігін саралай отыра, мекеменің ұйымдастыру мәдениетін жеке дара қарастыру қажет. Әр баланың дамуына әсер ете отыра, ұйымыдық мәдениет, бір кеңістікте топтасқан балғындарға «БІЗ» деген ұғым «МЕН » дегенмен пара пар дегенді білдіретін сыңайлы. Бірнеше функциаларды атап өтуге де болады:

- кооперация міндеті – субъектілерді бір кеңістіктегі мекмеде тоғыстыру, диалогиялық байланыс арқылы қызығушылықтардың;
- регуляция міндеті – жалпы міндет пен талап негізінде субъектілердің жұмысын қабағалау;
- даму міндеті - әр субъектінің әлеуетін іске асыру;
- қауіпсіздік мәндеті – мекмедегі субъектілердің тұрақтылығы мен жайлылығын қамтамасыз ету, сырты ортадағы белгісіз әсерден;
-фоссилизация міндеті – мекме мен одан тыс уақытта субъектілердің өзара байланысын жеңілдету.

Ұймдық мәдениеттің әр тараптығы балғындарға өздерін әр салада сынап көріп, өзінің қалауын таңдау мен қосымша білім берудің үлкен әлеуметтендіру әлеуетін анықтап береді. Қосымша білім беру жалпы білім ордаларымен қосарлана отырып, әр таптағы балаларға толыққанды және бүтіндей кеңістікпен қамтамасыз етіп, баланы тұлғалық және жеке басының ерекшелігне сай білім алуына көмек жасайды.

1. *Выготский Л.С. Проблема возраста. Собрание сочинений в 6 тт. т.4-М.1984.*
2. *Иванова И.В. Влияние переживаний на развитие личностной идентичности у детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста: автореф. дис. канд. психол. наук. - М.2001.*
3. *Кончаловская М.М. Особенности становления личностной идентичности в дошкольном и младшем школьном возрасте: автореф. дис. канд. психол. наук. - М.2006.*
4. *Кусаинов А., Загайнова В. О дополнительном образовании в Казахстане. - А. Высшая школа Казахстана.- 2003.№1.с.125-129.*
5. *Марциновская Т.Д. Социальные эмоции и их роль в процессе социализации человека// Психология зрелости и старения. 1997.-М.-с.13-23*
6. *Панов В.И. Экопсихология: сознание, развитие, детство// Вестник РГНФ. 1997.№3.-с.227-234.*
7. *Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология развития человека. - М.2000.*
8. *Философско-психологические проблемы развития образования/под ред.В.В.Давыдова. - М.1981.-с.4-12.*
9. *http://ru.wiktionary.org/wiki/*

Аннотация: Статья посвящена актуальной проблеме социализации детей и подростков в условиях кардинальных социальных, культурных изменений современности.

Ключевые слова: социализация, дополнительное образование.

Summary The article is devoted to the actual problem of socialization of children and adolescents in conditions of radical social and cultural changes of modernity.

Keywords: socialization, additional education.

УДК:159.9:37.015.3

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ УЧАЩИХСЯ ВОЕННЫХ ШКОЛ

Абдрахманов А.Э. – *к.психол.н., профессор кафедры управления войсками и службы общевойсковых штабов Национального университета обороны Республики Казахстан имени Первого Президента – Лидера Нации*

Аннотация

На современном этапе проблема духовно-нравственных условий волевого развитияучащихся военных - образовательных учреждений недостаточно разработана, а духовность и нравственность личности как условие актуализации волевых процессов в подростковом возрасте не выступали пока еще предметом системного психологического исследования.В связи с этим особо актуальной становится проблема выявления эффективных психолого-педагогических условий развития духовно-нравственных отношений будущих офицеров . По нашему мнению, если учащийся включен в духовно-нравственные отношения в процессе учебной или другой общественно значимой деятельности, то возможность влияния на развитие личности будущего военного сильно возрастает. Основными составляющим этого условия можно назвать: во-первых, чёткое представление учащегося алгоритма выполнения учебного задания; во-вторых, от ученика требовалось самостоятельное выполнение задания и обязатель-ное достижение цели; в-третьих, выполненное задание всегда анализировалось и оценивалось самим учащимся. Создание преподавателем и использование подростком коррекционных условийобеспечивало исправление, совершенствование и преобразование процесса и результата духовно-нравственного и волевого развития подростка в учебной деятельности.

Ключевые слова: Духовность,нравственность, волевые процессы, подростки-улановцы, будущие офицеры, военно-образовательное учреждение, нравственные отношения, личность.

Современные знания о духовном мире личности, о воспитании его души сегодня как никогда являются востребованными, что подчеркивает актуальность исследования проблемы личностного развития будущих офицеров, обладающих духовно-нравственным потенциалом. , разработало концепцию модерни-зации Казахстанского образования на период до 2020 года**,** в которой, в частности, говорится: «Развиваю-щемуся обществу нужны современно образованные, нравственные, предприимчивые люди, которые могут самостоятельно принимать ответственные решения в ситуации выбора, прогнозируя их возможные последствия, способные к сотрудничеству , отличающиеся мобильностью, динамизмом, конструктив-ностью, обладающие развитым чувством ответственности за судьбу страны... Важная задача воспитания - формирование у учащихся гражданской ответственности и правового самосознания, духовности и обществе и активной адаптации на рынке труда.

В отечественной педагогике и психологии актуализируется необходимость духовного воспитания и формирования (К.А. Абульханова, Е.П. Белозерцев, В.В. Знаков, В.А. Сластенин, В.Д. Шадриков и др.). Причем психологи акцентируют свое внимание на раскрытии понятия духовности и его значимой роли в жизни человека. Помнению В.В. Знаков, духовность субъекта можно понять только в контексте культуры и мироздания. К.А. Абульханова духовность определяет через способ личностной психической организации, отвечающий принципам человечности, возвышенности, гармонии [1, стр. 274].

Категория духовности рассматривается нами как включенность индивида в мироотношения: осмысление человеком связей и отношений с другими людьми, попытка осознания своего места и роли в человеческом мире и за его пределами, осознанная деятельность по самопознанию, саморазвитию и самосовершенствованию.

И, наконец, современный синтез наук демонстрирует соединение научнойпсихологии и психологии нравственной,показывает необходимость внесения в содержание образовательного процесса социокультурного наследия, возрождения духовно-нравственных начал в психологии и педагогике [2, стр. 81].. В творениях отечественных исследователей национальной культуры, этнической педагогики и психологии накоплен богатейший опыт, в котором заключено решение многих проблем, связанных с процессом формирования и развития в человеке высоких личностных начал [3, стр. 26].

На современном этапе проблема духовно-нравственных условий волевого развития недостаточно разработана, а духовность и нравственность личности как условие актуализации волевых процессов в подростковом возрасте не выступали пока еще предметом системного психологического исследования.В связи с этим особо актуальной становится проблема выявления эффективных психолого-педагогических условий развития духовно-нравственных отношений будущих офицеров[4, стр. 62]. По нашему мнению, если студент включен в духовно-нравственные отношения в процессе учебной или другой общественно

значимой деятельности, то возможность влияния на развитие личности будущего военного сильно возрастает.

Основными составляющим этого условия можно назвать: во-первых, чёткое представление учеником алгоритма выполнения учебного задания; во-вторых, от ученика требовалось самостоятельное выполнение задания и обязательное достижение цели; в-третьих, выполненное задание всегда анализировалось и оценивалось самим учеником. Создание преподавателем и использование подростком *коррекционных условий* обеспечивало исправление, совершенствование и преобразование процесса и результата духовно-нравственного и волевого развития подростка в учебной деятельности [5, стр. 98].

Для формирующего эксперимента нами были выделены 20 учащихся экспериментального класса (7 «А») и 20 (7 «Б)подростков-улановцев контрольного класса Республиканской специализированной школы-интернат «Жас Улан». Формирующийэкспериментпродолжалсяв течение учебного года на уроках русского языка и литературы.Результаты о влиянии формирующего эксперимента на развитие основных компонентов волевого развитияприведенывтаблице1, на рисунках 1-2.

«Таб.1. Уровень развития структурных составляющих волевого развития подростков-улановцев в результате формирующего эксперимента»

УРОВЕНЬ РАЗВИТИЯ	КОГНИТ комп.		ЦЕНН - эмоц. КОМП		ПОБЕД КОМП	
	до	после	до	после	до	после
НИЗКИЙ	45	10	42	24	70	46
СРЕДНИЙ	40	62	38	36	27	48
ВЫСОКИЙ	15	28	20	40	3	6

Анализ экспериментальных данных показывает, что заметные изменения претерпевает волевое развитие и его структурные компоненты. Когнитивный компонент получает развитие. Так, представления о волевых свойствах и духовно-нравственных ценностях большинства учащихся экспериментальной группы сталиболееполными,четкимии аргументированными по сравнению с учащимися контрольной группы. Тем не менее, этот компонент получает средний уровень развития у 62% испытуемых, а 28% переходят на высокий уровень (Рис. 1). Развития когнитивного компонента волевого развития (до и после эксперимента)

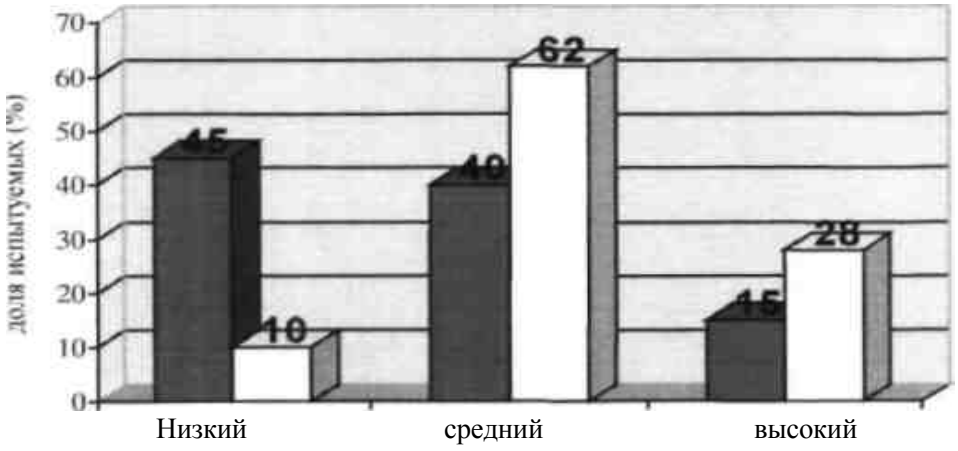

«Рис.1. Уровень развития когнитивного компонента волевого развития (до эксперимента)»

Результаты исследования показали, что к концу учебного года заметно повысился уровень ценностно-эмоционального компонента. Так, количество учащихся, выбирающих ответы, имеющие духовно-нравственную направленность, увеличилось, а, выбирающих ответы, имеющие безразлично-отстраненную направленность,уменьшилось (Рис. 2).

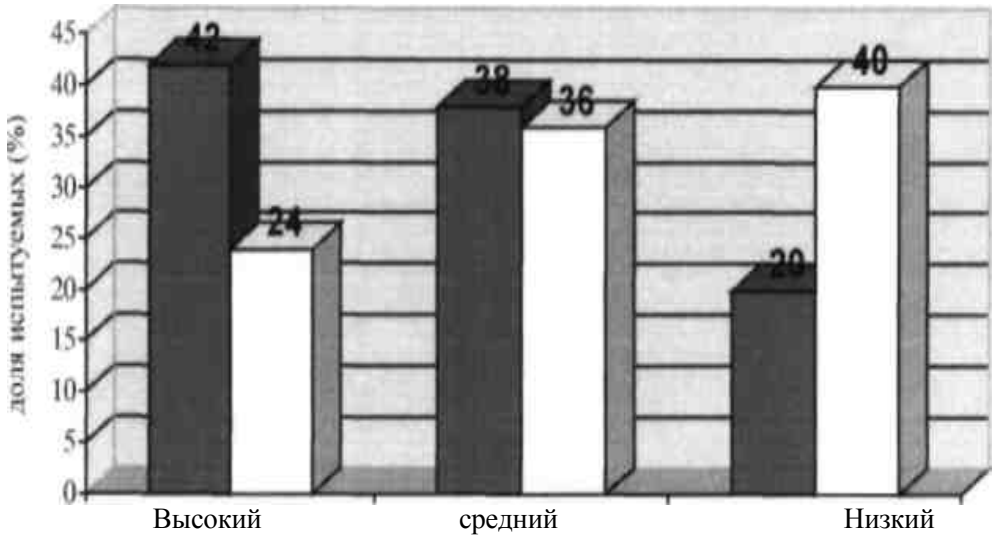

«Рис.2. Уровень развития когнитивного компонента волевого развития (после эксперимента)»

Для диагностики поведенческого компонента волевого развития использовался метод экспертных оценок в сочетании с методом наблюдения за учащимися на уроках и внеклассных мероприятиях с ведением дневниковых записей в течение года. Результаты исследования представлены на рисунке 2.

Любое экспериментальное исследование сталкивается с проблемой различения случайного и закономерного в изучаемом процессе [6, стр. 138]. В своей работе мы использовали статистический критерий G-критерий знаков, позволяющий оценивать существенность тех или иных сдвигов (изменений) в уровне изучаемого признака для одних и тех же испытуемых.

Таким образом, проведенное исследование подтвердило выдвинутую гипотезу о том, что на процесс волевого развития учащихся подросткового возраста значимое влияние оказывают духовно-нравственные условия, определяющие выбор целей при отсутствии мотивов, их недостаточности и противоречивости.

1. *Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. - М.: Изд-кий Дом Шалвы Амонашвили, 1995. — 496 с.*
2. *Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека: Парадигмы, проекции, практики: Учеб.пособие для студ. психол. фак. вузов. — М.: Изд. центр «Академия», 2002. — 272 с.*
3. *Ильин И.А. Путь духовного обновления. Собр. соч. В 10 т. — М.: Русская книга, 1993. Т. 1 -478 с.*
4. *Коваль Н.А. Психология духовности личности. - Тамбов, 1996. -153 с.*
5. *Лившиц Р.Л. Духовность и бездуховность личности.– Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1997.-150 с.*
6. *Сидоренко, Е.В. Методы математической обработки в психологии. –СПб.: ООО «Речь», 2001. - 350*

Түйіндеме

Мақалада әскери оқу орындарында оқитын болашақ офицерлердің рухани- адамгершілік мәселесін қарастырған. Тұлғаның рухани әлемі туралы қазіргі білім оның жан дүние тәрбиесі қазіргі таңда өте қажетті болып табылады, рухани адамгершілік потенциалын көрсететін бұл болашақ офицерлердің тұлғалық даму мәселесін зерттеуде аса өзекті. Тәрбиенің маңызды міндеті- оқушыларда азаматтық және құқықтық сана сезімін, рухани және инициативтілігін, өзектілігін, төзімділігін қоғамда жемісті әлеуметтік қабілетін және еңбек нарығында белсенді бейімделуін қалыптастырады.

Annotation

In the modern stage the problem of spiritual - moral conditions of strong-willed development ofstudents - military educational establishments areinsufficiently developed, alsospiritual and morality of the person as a condition of updating volitional processes in adolescence were not the subject of systematic psychological research yet. In this regard, particular importance is attached to identifyingthe effectiveness ofpsycho-pedagogical conditions for the development of spiritual and moral attitudes of future teachers. In our opinion, if the studentincluded in the spiritual and moral attitudes in the course of educational or other socially significant activity, the ability to influence the development of future teacher's personality is greatly increased. The main component of this condition include: firstly, a clear idea of the algorithm execution pupil learning task; Second,

the student was required to perform any tasks and mandatory goal; thirdly, the completed task is always to analyze and evaluate own disciple. Creation and use of teacher teenager correction condition ensures correction, improvement and transformation process and the result of spiritual and moral development and strong-willed teenager in educational activity.

Keywords: Spirituality, moral, strong-willed processes, teenagers-ulanovtsy, future officers, military - educational institution, the moral relations, the personality.

УДК

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.А.Жумадуллаева – *п.ғ.к.,*
Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің профессоры;
Г.П.Мейірбекова – *Phd доктор,*
Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің доценті;
И.А.Сарсенбаева – *Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің магистрі*

АННОТАЦИЯ

Егеменді еліміздің талабына сай мемлекеттік тілді меңгеру, оқыту, қазіргі заманға сай білімді де, тәрбиелі ұрпақ тәрбиелеу педагогтар еншісінде болып отыр. Ал мектепке дейінгі балаларға тәрбие мен білім беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың сөйлеу, тілін дамыту, байланыстырып сөйлеу мәдениетін жетілдіруге, құрастыра сөйлеуге, сөздік қорының молаюына баса көңіл бөлген жөн.

Соңғы жылдары бала тәртібі, мінез-құлқының дамуына отбасындағы бөлме саны, бөлмедегі балаға арналған аймақтың болу, болмауы да әсер ететіндігі көрсетіліп жүр. Дәлірек айтсақ, бала ұзақ уақыт бойы өзіндік аймақсыз жағдайда, яғни аймақтық оқшауларда болмаса, ол әлсіз, дәрменсіз күйде болғанға үйренеді, бұл құбылыс «үйретілген дәрменсіздік» нәтижесі деп аталады.

Сонымен, нәресте туған сәтте, жаңа әлеуметтік, психикалық өлшемдерге тап болғанымен де, ол әлі де болса көпке дейін ментальды симбиозды күйде болады. Алғашында нәресте өзін ортамен біртұтас күйде сезінеді, бала өзінің дара, дербес тұлға екенін тек 2-3 жасқа толғанда түрлі әрекеттер орындап, өзіндік «Мен» бейнесін түсіне бастағанда ғана сезінеді.

Әр баланың жаратылысы әр басқа. Бір шаңырақта тәрбиеленіп жатқанымен бір балаға екінші бала ұқсамайтыны белгілі жәйт. Бұлай болатын себебі: әр баланың жоғарғы жүйке қызметінің өзіндік бітіміне байланысты, мұндай ерекшелік адам бойына туа бітеді және ғұмыр бойы сақталады. Бір отбасында туып, тәрбиеленген баланың жағдайлары ортақ болса да, оларда бірдей әлеуметтік орта болмайды. Ата-ананың балаға деген қатынасы, отбасында келесі бала туғанда өзгеріп отырады.

Бала тәртібіндегі бұл өзгерістер үлкендер тарапынан ұйымдастырылған эмоционалды қарым-қатынастар нәтижесінде орындалады. Сондықтан эмоционалды терең байланыс сәби мен ата-ана арасында сөздің пайда болып, дамуының ең маңызды шарты болып табылады.

Егеменді еліміздің талабына сай мемлекеттік тілді меңгеру, оқыту, қазіргі заманға сай білімді де, тәрбиелі ұрпақ тәрбиелеу педагогтар еншісінде. Мектепке дейінгі балаларға тәрбие мен білім беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың сөйлеу, тілін дамыту, байланыстырып сөйлеу мәдениетін жетілдіруге, құрастыра сөйлеуге, сөздік қорының молаюына баса көңіл бөлген жөн.

Соңғы жылдары бала тәртібі, мінез-құлқының дамуына отбасындағы бөлме саны, бөлмедегі балаға арналған аймақтың болу, болмауы да әсер ететіндігі көрсетіліп жүр. Дәлірек айтсақ, бала ұзақ уақыт бойы өзіндік аймақсыз жағдайда, яғни аймақтық оқшауларда болмаса, ол әлсіз, дәрменсіз күйде болғанға үйренеді, бұл құбылыс «үйретілген дәрменсіздік» нәтижесі деп аталады.

Сонымен, нәресте туған сәтте, жаңа әлеуметтік, психикалық өлшемдерге тап болғанымен де, ол әлі де болса көпке дейін ментальды симбиозды күйде болады. Бұл туралы Ж.Пиаже өзінің психика дамуының кезеңдік тұжырымдамасында, алғашында нәресте өзін ортамен біртұтас күйде сезінеді, бала өзінің дара, дербес тұлға екенін тек 2-3 жасқа толғанда түрлі әрекеттер орышдап, өзіндік «Мен» бейнесін түсіне бастағанда ғана сезінеді деп көрсетеді.

Ол «үлкен болуды» армандайды, арманын тез іске асырғысы келеді. Бірақ, баланың «үлкен болу» тілегі мен мүмкіндігі сай келмейді. Сондықтан, бала өзінің талап-тілегін үлкендерге қарсы кояды. Үлкендер рұқсат етпеген нәрсені әдейі жасап, өзінің үлкендігін, тәуелсіз екенін, күштілігін көрсеткісі келеді.

Бала тәртібіндегі бұл өзгерістер үлкендер тарапынан ұйымдастырылған эмоционалды қарым-қатынастар нәтижесінде орындалады. А.Г.Рузскаяның айтуынша: эмоционалды терең байланыс сәби мен ата-ана арасында сөздің пайда болып, дамуының ең маңызды шарты болып табылады [1].

Себебі, эмоционалды қарым-қатынас өздігінен сөзді қажет етпесе де, сөздің дамуының екі жолын қалыптастырады: біріншіден, сәби үшін үлкендермен қарым-қатынаста бостандық, теңдік, еркіндік жағдайы баланың белсенділігін арттырады, екіншіден, үлкендермен қарым-қатынас жасауға қызығушылық сәбиді сөзге дегенде ыждағатты болуға итермелейді.

Алғашында, үлкендермен вербальды емес коммуникация - түрлі қимыл-қозғалыстар, ым-ишарат арқылы қарым-қатынасқа түскен баланың сөйлеу тілі үш жастан бастап қалыптасады. Бала тілі дамуының сензитивті кезеңі 1-3 жас аралығы екенін ескерсек, сөздік қарым-қатынастың тапшылығы бала психикасының дамуына тежеу болатыны көрінеді. Осы кезде нәресте үлкендермен ұзақ уақыт бойы қарым-қатынаста болмаса, ол деградацияға ұшырап, соңында жалпы дамуы тоқтауы мүмкін. Эмоционалды қатынастың тапшылығы қайтпас нәтижелер береді. Керісінше, эмоционалды қарым-қатынастың дер кезінде, қажет мөлшерде жүргізілуі - балада үлкендер әрекетіне еліктеу қабілетін тудырып, сөйлеуге деген ынтасын қалыптастырады.

Көп жағдайда баланың алғашқы сөздері үлкендердің сөздеріне ұқсамайды. Баланың өз ойын білдірудегі қолданатын сөзін, «автономды сөздер» деп айтады. В.С.Мухина баладағы «автономды сөздердің» пайда болуының үш жағын көрсетеді. Біріншіден, автономды сөздер - баланың анасы, тәрбиешісі қарым-қатынаста жиі қолданып, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан, балаға қолайлы ойдан шығарылған сөздер. Мәселен: ав-ав - бұл күшік, пи-пи - бұл машина т.с.с.

Екіншіден, автономды сөздер - бұл, баланың бұрмалаған сөздері. Дыбыс артикуляциясын толық меңгермеген бала сөйлеуде, еріксізден сөздің дыбыстық түрпішінін өзгертіп айтады. Мәселен: трактор - тыактр, балапан - бапан т.с.с.

Үшіншіден, бала автономды сөздерді өздігінен ойлап та қолданады. Мәселен: сүт - фа, руль – ули, қаламсап - ля т.б. 2,5-3 жаста байқалатын бала тіліндегі бұл сөздерді дұрыс тәрбие мен үйретулер арқылы жоюға болады, керісінше, үлкендер бұл құбылысты қызықтап, қолдаса, баланың автономды сөйлеуі ұзақ уақыт бойы байқалуы мүмкін. Осы кезде үлкендер өз тарапынан балаға әдепті мінез-құлық көрсетіп, оның бойындакөрініс тапқан өзгерістерді байқап, бала мүмкіндігін ескеріп, іс-әрекеті мен сөйлеуін басқарып, бағдар беруі тәрбиедегі қиындықтарды азайтады.

Жасқа жас қосқан сайын балада жаңа сұраныстар мен қажеттіліктер пайда болады, өзін қоршаған заттар мен құбылыстардың мәнін түсінуге деген ұмтылыстары арта түседі. Ата-ана осы кезде баланың ішкі сезімдерін реттеп, жағымды қатынас ұйымдастырмаса балада айқайлау, заттармен ойыншықтарды лақтыру, қирату сияқты теріс қылықтар пайда болуы мүмкін. Баламен қарым-қатьшаста отбасындағы ата-ана әр іс-қимылға тиісті баға беруді үйретулері керек. Отбасында жақсы деген не, жаман деген не екенін ұққан бала әдептілік ережелерін де сондайлық ерте түсінеді. 5-7 жаста балада өзіндік сана-сезім қалыптасады. Осы кезде ол өзіне-өзі жоғарғы баға бергенді ұнатады. М.И.Лисина баланың өзіндік сана-сезімінің дамуын бақылау барысында, мектеп жасына дейінгі балада өзіндік сана отбасындағы тәрбиеге байланысты деп көрсетеді. Осыған дейін орындалып жүрген баланың манипуляциялы, бейберекетсіз қимылдары сөйлеудің пайда болуымен саналы әрекетке айнала бастайды. Бұл жайында А.Н.Леонтьев, бала қандайда бір іс-әрекетке тікелей қатысуының нәтижесінде оның өмір тәжірибесі, тәртібі қалыптасады деген қорытынды жасаған [2].

Бес-жеті жастағы баланың көңіл-күйлері сезімтал келеді. Отбасындағы ұсақ-түйек жайсыз қылықтардан оның ыңғайсыз мінезі қалыптасады. Бала жастайынан «рұқсат етіледі» және «рұқсат етілмейді» деген ұғымды жақсы игеруі керек. Бұл жастағы баланың сөз қоры өте жылдам өскенімен, ол әр балада әр түрлі дәрежеде болады. Ш.Бюлер зерттеулері бойынша екі-төрт жас аралығындағы баланың кейбіреуі - 2346 сөз білсе, кейбІреуінІң білетіндері - 598 ғана сөз [3]. Реті келгенде ата-ана баланы табиғат құбылыстарымен таныстырып қажетті түсініктер бергені абзал. Бала өмірінің бесінші жылы мектепке дейінгі кезеңнің бастамасы болып есептелінеді. Осы кезде баланың тіл белсенділігі артып, сөздік қоры күрделене түседі. Ішкі ойын сыртқа жаңғыртуда жәй сөйлемдермен бірге күрделі сөйлемдерді де қолдана бастайды. Көп жағдайда бала тілінде зат есімдер етістіктермен алмастырылады. Мәселен: ол қойды, ол көрді, ол айтты - деген сөзі баланың атасы жайлы әңгімелеп тұрғанын білдіреді. Үлкендер бала тілін күнделікті тұрмыста, серуен кезінде кеңейтіп, белгілі заттың аталуын ғана емес, сол заттың немесе құбылыстың жекелей бәлімдерін, түр-түсінің аталуын үйретулері тиіс. Осы кездегі балаға қойылған «бұл не?», «бұл кім?», «неден жасалған?» т.б. оны дұрыс ойлауға итермелейді. Бес жаста бала тілі экспрессивті, қысқа болады. Бала сөзі осы кезде түрлі қимыл-қозғалыстармен толықтырылады. Төрт-бес жастағы баланың

сөзі өзіне өзі бағытталған эгоцентрлі болады. Бес жасар баланың сезімталдығы, көңіл-күйі, ырқымен кетуі басым болса айналасындағыны көріп-біліп тәжірибе алған сайын оның ойлау қабілеті де, тілі де жетіле түседі. Ол көрген-білгендерін салыстырып, бір затпен келесі заттың ерекшеліғі мен ұқсастығын пайымдап, ой түйе бастайды. Бұл туралы «Балбөбек» бағдарламасының «баланың жас шамасына сай даму ерекшеліктері» атты тарауында: алты жасар балалардың үлкендермен және құрдастарымен арадағы қарым-қатынасы күрделеніп, іс-әрекеттің мазмұны мен түрпішіні жоғарылайды. Сюжетті-рөлдік ойындарда олар адамдар арасындағы қарым-қатынасты, қоғамдық өмірдің түрлі оқиғаларын бейнелейді. Ұйымдасқан түрде бірлесіп ойнау барысында балалардың өзара қарым-қатынас жасау дағдылары (жақсы, жаманды ажырату, жақсыға еліктеп, жаманнан жирену т.б.) қалыптасады делінген.

Мектеп жасына дейінгі баланың тіл дамыту мәселесімен айналасып жүрген ғалым А.Бакраденова, балабақшадағы қазақ тілі сабақтары бастапқыда сөздік жұмыстарынан басталып, дыбыстарды дұрыс айтуға бағытталуы керек, балаларды қазақ тілінде қарапайым, құрылымы жеңіл сөйлемдер құра білуге үйрету, олардың байланыстырып сөйлеуінің бастамасы болып табылады дейді [4]. Әр баланың жаратылысы әр басқа. Бір шаңырақта тәрбиеленіп жатқанымен бір балаға екінші бала ұқсамайтыны белгілі жәйт. Бұлай болатын себебі: әр баланың жоғарғы жүйке қызметінің өзіндік бітіміне байланысты, мұндай ерекшелік адам бойына туа бітеді және ғұмыр бойы сақталады. Бір отбасында туып, тәрбиеленген баланың жағдайлары ортақ болса да, оларда бірдей әлеуметтік орта болмайды. Ата-ананың балаға деген қатынасы, отбасында келесі бала туғанда өзгеріп отырады. Бұл туралы баланың тұлға болу үрдісін қарастырып жүрген А.Адлер отбасындағы бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынас, балалардың туу ретіне байланысты қалыптасатынын айтады. Адлер тұжырымдасына сөйкес, отбасындағы бірінші бала лидер болуға бейім, қарым-қатынаста отбасы бағдарын сақтауға тырысады. Ал, отбасындағы кенже бала ата-ананың ғана емес, аға-қарындастарының назары мен қамқорлығында бола тұра, тәуелділік барысында толыққанды емес күйде болады. Бұл тұрғыда қазақ халқында басқаша үрдіс қалыптасқандығын айта кетейік. Ата салты, дәстүрі бойынша кенже бала – шаңырақ иесі деп танылып, оған үлкен жауапкершілік артылған. Бұл жағдай көбіне ауылдық жердегі көп балалы отбасында сақталғанымен де, қалалық жерде көбіне сақтала бермейді.

М.И.Лисина, Қ.Т.Шериазданова өздерінің қарым-қатынас генезисі тұжырымдамаларында бала туғаннан мектепке барғанға дейінгі аралықта үлкендермен төрттүрлі тәсілдегі қатынаста болатынын көрсетіп, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктерін ашатынын жоғарыда көрсетіп кеттік.

1-кесте. М.И.Лисина, Қ.Т.Шериазданова көрсеткен баладағы қарым-қатынас тәсілдері

Баланың жасы	**Жас кезеңдер**	**Қарым-қатынас тәсілдері**	**Қарым-қатынаста қажет қосымша әрекеттер**
1 жасқа дейін	Нәрестелік кезең	Жағдайлы - жеке тұлғалық қарым-қатынас	Айналасындағы адамдардың мейірімді сезімдерін қажетсіну
1 - 3 жас	Ерте сәбилік кезең	Жағдайлы - іскер қарым-қатынас	Ортақ әрекеттерді қажетсіну
3-4 жас	Төменгі мектепке дейінгі шақ	Жағдайдан тыс танымдық қарым-қатынас	Танымдық қажеттілік, үлкендердің құрметтеуін қажетсіну
5 - 7 жас	Жоғарғы мектепке дейінгі шақ	Жағдайдан тыс жеке тұлғалық қарым-қатынас	Өзара түсіністік пен ынтымақты қажетсіну

Алты-жеті жасар бала қарым-қатынасты өзі дербес ұйымдастыра алады. Бұл кезде бала ана тілінің барлық дыбыстарын дұрыс айтып, дауыс ырғағын меңгеріп, өзіне қойылған сұрақтарға түсінікті жауап қайтара алады. Бұл туралы отандық ғалым Б.Баймұратова да өз пайымдауын айтады. Ол алты жастағы балалардың тілін дамытуда байланыстырып сөйлеуге үйрету басты орын алады, ал байланыстырып сөйлеуді дамыту сөздің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу ісімен де тығыз байланысты деп көрсетеді [5]. Баланың тілінің таза шығуымен қатар осы кезде ойлаудың ең жоғарғы формасы - сөздік ойлауы белсенді дами бастайды. Баланыңорындаған барлық іс-әрекеті мақсатқа байланысты бола бастайды. Отбасында ата-анасымен жүргізген өзара қарым-қатынас барысында туғаннан жеті жасқа дейін бала:

- ана тілін меңгеріп, сол тілдің грамматикалық формаларын ажыратады, белгілі сөз қоры пайда болады;
- күнделікті тұрмыста, қарым-қатынас барысында балада өзін айнала қоршаған әлемді танып-білуге деген қызығуы пайда болады;
- сөйлеушінің сөзін тыңдау және тыңдаушының сөзінің дұрысболуы сияқты сөйлеу формалары қалыптасады.

Осы аралықта бала тіршілік әлемінің сан түрлі құпияларын түсініп, сауат ашудың алғашқы сатысын бастайды. Бұл кезде бала шешендік өнерінің қарапайым белгілерімен танысып, ішкі ойын мәнерлі сыртқа бейнелеуді үйренеді. Сурет, ойыншықтар бойынша шағын әңгімелер құрайды. Мектеп жасына дейінгі бала психологиясымен айналысып жүрген ағылшын ғалымы Д.Лешли, өзінің 1991 жылы жарық көрген алғашқы «Кішкентай балалармен жұмыс жүргізу» атты еңбегінде ата-ана ертегі, әңгіме айтқанды бала үшін ұнамды іске айналдырса, сол әрекетке деген баланың қызығуы пайда болады, - деп көрсетеді [6]. Бұл кезде баланың ситуативті, яғни жағдайлы сөйлеуі, контексті сөйлеуге көшеді, тіл - қарым-қатынастың басты құралына айналады. Ал, осы тілді үйрену, мәдениетті сөйлеу үлкен тәрбие мен ұзақ үйретуді қажет етеді. Бес-жеті жастағы бала дербес әрекет орышдауға қабілетті болғанымен, ол ата-ананың эмоционалды қарым-қатынасынсыз тіршілік ете алмайды.

1. *Рузская А.Г. Отношение детей - дошкольников к разным вариантамобщения со взрослыми. Развите общения у школьников. Под редакцией Запорожца А.В., Лисиной М.И. - Москва: Педагогика, 1974. - 288 с.*
2. *Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. -М.: Мысль. 1965. -583 с.*
3. *Люблинская А.А. Детская психология. - Москва: Просвещение, 1971.-415 с.*
4. *Бақраденқызы А. Ана тілінде сөйлеуге үйрету жолдары. //Отбасыжәне балабақша. - 2000, наурыз - сәуір.*
5. *Баймұратова Б. Балабақшадағы даярлық топ балаларының тіліндамыту. - Алматы: Мектеп, 1984. - 636.*
6. *Лешли Д. Работать с маленькими детьми, поощрять их развитие ирешать проблемы. - Москва, 1991. - 223 с.*

ANNOTATION

Sovereign country isin accordance with the requirements of the state language, education, modern education is a matter of education and educated generations of teachers. And pre-school education for children organize their speech, language development, speech develop, to build a culture of linking to speak, increase vocabulary, special attention should be given.

In recent years, the order of the child, the development of behavior in the family room, room for a child to be in the region, has been demonstrated to have no effect. Thus, children in the region for a long time, ie regional isolation is not weak, helpless learn that this phenomenon have been "trained incapacity" as a result.

However, at the time the baby was born, the new social, psychological criteria, although it is still subject to mental symbiosis is the condition for a long time. At first feel the baby is a unified environment, the child in a single, independent entity that can only do 2-3 different age, a kind of "I" feel are just starting to understand the image.

Nature of each child is different. While raising a family one child, the second child differ from known facts. This was because: each child's own body, depending on higher nervous activity, this will be an exception for people born and maintained throughout life. One child was born and brought up in a family of common conditions, even if they do not have the same social environment. Parent to child ratio, following the birth of a child in the family is changing.

Organized by the children of the changes in adults as a result of emotional relationships. So deep emotional connection between the child and parents words, is the most important condition for development.

KEY WORDS: kindregarden children, speaking culture, relationship, emotional relationship, autonomic words, thinking of words.

УДК

СКАЗКА ТЕРАПИЯ КАК МЕТОД КОРРЕКЦИИ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ ПОДРОСТКОВОГО ВОЗРАСТА

Шужебаева А.И. – *к.п.н., доцент*
Таурбекова А.С. – *магистр ЖГУ им.И.Жансугурова, г.Талдыкорган*

Резюме

В статье раскрываются актуальные проблемы подросткового возраста и способы коррекционной деятельности с ними.

Современная статистика свидетельствует о все возрастающемросте отклоняющегося поведения среди детей подросткового возраста. Как реакция на недопонимание со стороны взрослых,у подростка нередко возникают разные виды протеста, неподчинения, непослушания, которые в крайне выраженной форме проявляются в открытом

неповиновении, негативизме, агрессии. Авторы раскрывают психологическиеособенности детей подросткового возраста, дают конкретные определения агрессии в соответствии с основными психологическими теориями и концепциями агрессии и агрессивного поведения.

В статье также рассматривается роль сказки в коррекции агрессивного поведения подростков, дается экскурс в историю становления и развития сказкатерапиикак научного направления (бихевиоральный подход, трансактный анализ, экзистенциональный подход,гипнотическая школа).

В зависимости от основных целейметода сказкатерапии, авторы предлагают несколько способов работы со сказками как с проекцией, а также несколько групп сказочных сюжетов - традиционные, народные, авторские. Здесь авторы подробно описывают положительные и отрицательные моменты их использования.

В связи с психокоррекционными целями и задачами сказкатерапии, авторами представлена сравнительная таблица по жанрам сказок и целям проективных занятий со сказками Зинкевич-Евстигнеевой Т.Д.: использование сказки как метафоры, рисование по мотивам сказки, активная работа с текстом, проигрывание эпизодов сказки, использование сказки как притчи-нравоучения, переделка или творческая работа по мотивам сказки.

Раскрывая классификацию разновидностей сказок, авторы предлагают несколько групп народных сказок, способствующих наиболее эффективному решению психо-коррекционных задач: бытовые сказки, сказки-басни, истории о жизни, сказки-загадки, истории на сообразительность, истории о хитрецах; сказки-басни,поясняющие какую-либо ситуацию или моральную норму; притчи — истории о мудрых людях или о занимательных ситуациях; сказки о животных; мифологические сюжеты, в том числе истории про героев; волшебные сказки.

В заключении авторами предлагаютсяпсихолого-педагогические рекомендации по организации коррекционной работы с агрессивными подростками средствамисказкатерапии.

Подростковый возраст – это граница между детством и взрослой жизнью, связанная с возрастом обязательного участия человека в общественной жизни. Во многих древних обществах, переход к взрослому состоянию, оформлялся особыми ритуалами, благодаря которым ребенок не просто приобретал новый социальный статус, но как бы рождался заново, получал новое имя и т. п.

В настоящее время тревожным симптомом современного общества является рост числа несовершеннолетних с девиантным поведением, проявляющихся в асоциальных действиях (алкоголизм, наркомания, нарушение общественного порядка, хулиганство, вандализм и др.). В крайних формах стали проявляться жестокость и агрессивность. Вовлечение подростка в орбиту уже недетских интересов побуждает его к инициативной перестройке взаимоотношений с окружающими людьми. Он самначинает предъявлять повышенные требования к себе и к взрослым, сопротивляется и протестует против обращения с ним как с маленьким. Подросток требует расширения своих прав соответственно подчеркиваемым взрослыми людьми его обязанностям. Как реакция на недопонимание со стороны взрослого человека у подростка нередко возникают разные виды протеста, неподчинения, непослушания, которые в крайне выраженной форме проявляются в открытом неповиновении, негативизме, агрессии.

Рассмотрим более подробно некоторые основные характеристики подросткового возраста для того, чтобы понять причины и механизм возникновения агрессии в этом возрастном периоде.

Первая общая закономерность и острая проблема подросткового возраста – это перестройка отношений с родителями, переход от детской зависимости к отношениям, основанным на взаимном уважении и равенстве. Подростковый возраст называют переходным. Психологическое состояния подросткового возраста связано с двумя «переломными» моментами этого возраста: психофизиологическим – половым созреванием, и всё, что с ним связано, и социальным – конец детства, вступление в мир взрослых.

Второй момент – окончание детстваи переход в мир взрослых связан с развитием в сознание подростка критического рефлектирующего мышления в рассудочной форме. Оно и создает основное ведущее противоречие в жизни подростка. Рассудочная т.е. формальная жесткая логика владеет умом подростка. Она требует на любой вопрос однозначного ответа и оценки: истина или ложь, да или нет. И это создает в сознании подростка определенную тенденцию к максимализму, заставляет его жертвовать дружбой, становится в антагонистические отношенияс близкими людьми, поскольку многообразие и противоречивость реальности и человеческих отношенийне укладываетсяв рамки рассудочной логики, а он готов отвергнуть всё что не соответствует этой логике, так как именно она господствующая сила в его сознании, критерий его суждений и оценок.

Третья особенность и ценнейшее психологическое приобретение подростка – открытие своего внутреннего мира. В этот период возникают проблемы самосознанияи самоопределения. В тесной связи с поисками смысла жизни находится и стремление узнать самого себя, свои способности, возможности, поиск себя в отношениях с окружающими. Для ребенка, единственной, осознаваемой реальностью является внешний мир, куда он проецирует и свою фантазию. «Открытие своего внутреннего мира –

очень важное, радостное и волнующее событие, но оно вызывает также много тревожных и драматических переживаний. Вместе с сознанием своей уникальности, неповторимости, непохожести на других, приходит чувство одиночества. Подростковое «я» еще неопределенно, диффузно, оно нередко переживается как смутное беспокойство или ощущение внутренней пустоты, которую необходимо чем-то заполнить. Отсюда – растет потребность в общении и одновременно повышается избирательность общения, потребность в уединении. Сознание своей особенности, непохожести на других вызывает весьма характерное для ранней юности чувство одиночества или страх одиночества» (Кон И. С., Савина О.О.)

Еще одна характеристика, относящаяся к подростковому возрасту – это большое значение, которое юноши и девушки придают своей внешности, причем эталоны красоты и просто «приемлемой» внешности зачастую завышены и нереалистичны.

Повышение степени осознанности своих переживаний нередко сопровождается также гипертрофированным вниманием к себе, эгоцентризмом, озабоченностью собой и тем впечатлением, которое индивид производит на окружающих, и, как следствие этого, застенчивостью. (Маринина Е., Воронов Ю.)

Говоря о подростковом периоде развития человека, мы всегда подразумеваем, что это сложный, трудный период. Трудность этого периода состоит не только в вышеперечисленных особенностях подросткового возраста, но в первую очередь, в пубертатном кризисе, кризисе подростковой идентичности, успешный выход из которого будет одним из важнейших условий формирования правильного, просоциального, неагрессивного поведения подростка в будущем.

В последнее время изучение проблемы агрессивного поведения человека стало едва ли не самым популярным направлением исследовательской деятельности психологов всего мира. В современной психолого-педагогической науке на эту тему написано огромное количество статей и книг, известных ученных:ЛичкоА.Е.,.Попова Ю.В,Семенюк Л.М,Тарховой Л, ПаренсаГ,Бандуры А, Уолтерса Р, Козырева Г.И,Кон И. С, Марининой Е, Воронова Ю, Можгинского Ю.Б, Реана А.А и многих других.

Регулярно проводятся международные конференции, симпозиумы и семинары по этой проблематике. И, конечно, речь идет не о научной моде, а о специфической реакции психологического сообщества на беспрецедентный рост агрессии и насилия.

Рост агрессивных тенденций в подростковой среде отражает одну из острейших социальных проблем нашего общества, где за последние годы резко возросла молодёжная преступность, особенно преступность подростков. Агрессивность формируется преимущественно в процессе ранней социализации в детском и подростковом возрасте, и именно этот возраст наиболее благоприятен для профилактики и коррекции.Этим и объясняется актуальность темы агрессии подростков.

Агрессивные подростки, при всём различии их личностных характеристик и особенностей поведения, отличаются некоторыми общими чертами. К таким чертам относится бедность ценностных ориентаций, их примитивность, отсутствие увлечений, узость и неустойчивость интересов. У этих детей, как правило, низкий уровень интеллектуального развития, повышенная внушаемость, подражательность, недоразвитость нравственных представлений. Им присуща эмоциональная грубость, озлобленность, как против сверстников, так и против окружающих взрослых. У таких подростков наблюдается крайняя самооценка (либо максимально положительная, либо максимально отрицательная), повышенная тревожность, страх перед широкими социальными контактами, эгоцентризм, неумение находить выход из трудных ситуаций, преобладание защитных механизмов над другими механизмами, регулирующими поведение. Вместе с тем среди агрессивных подростков встречаются и дети хорошо интеллектуально и социально развитые. У них агрессивность выступает средством поднятия престижа, демонстрация своей самостоятельности, взрослости.

Выделим основные определения агрессии в соответствии с основными психологическими теориями и концепциями агрессии и агрессивного поведения:

- Под агрессией понимается сильная активность, стремление к самоутверждению.
- Под агрессией понимаются акты враждебности, атаки, разрушения, то есть действия, которые вредят другому лицу или объекту. Человеческая агрессивность есть поведенческая реакция, характеризующаяся проявлением силы в попытке нанести вред или ущерб личности или обществу.
- Агрессия – реакция, в результате которой другой организм получает болевые стимулы.
- Агрессия –физическое действие или угроза такого действия со стороны одной особи, которые уменьшают свободу или генетическую приспособленность другой особи.

Агрессия – злобное, неприятное, причиняющее боль окружающим, поведение.

На сегодняшний день существует достаточно большое количество методов психологической работы с детьми разных возрастов. Интерес практической психологии к новым направлениям психологической работы обусловлен глубинными изменениями, как в мышлении специалистов, так и характере социального запроса. В результате чего в последнее время вырабатывается отход от директивных моделей психологической работы и поворот к более гуманным, «центрированным на человеке» приемам психологической и психотерапевтическойработы.

Одним из новых направлений в области практической психологии является метод сказкатерапии. Сказкатерапия, как направление практической психологии привлекательно тем, что имеет немного ограничений по сравнению с другими подходами. Сказка не имеет возрастных границ: в каждом возрасте своя сказка, миф, притча, легенда, басня, баллада, песня и.т.д. Не выявлено ограничений по шкале «нормальное - отклоняющееся развитие»: сказкотерапия «работает» и с «нормально развивающимися», и «с альтернативно развивающимися» людьми (имеется в виду особенности интеллектуального, психофизического и сенсорного развития). Сказкатерапия применяется для разрешения самых разнообразных проблем: от трудностей в обучении до острых жизненных кризисов. Но в каждом случае свои комбинации, акценты, «посылы».

Выделяются четыре основных этапа в развитии сказкатерапии.

Первый этапсказкотерапии – устное народное творчество. Его начало затеряно в глубине веков, но процесс устного творчества продолжается по сей день.

Второй этапсказкатерапии – собирание и исследование сказок и мифов. Исследование мифов и сказок в глубоком психологическом аспекте связано с именами К.Г. Юнга, Б. Беттельхейма, В.Я. Проппа и др. Необходимо отметить, что и терминология психоанализа основана на мифах. Процесс познания скрытого смысла сказок и мифов продолжается до сегодняшних дней.

Третий этап – психотехнический. Нет ни одной педагогической, психологической и психотерапевтической технологии, в которой бы использовался прием «Сочини сказку». Современные практические подходы применяют сказку как технику, как «повод» для психодиагностики, коррекции и развития личности.

Четвертый этап – интегративный. Этот этап связан с формированием концепции комплексной сказкатерапии, с духовным подходом к сказкам, с понятием сказкатерапии как природосообразной, органичной человеческому восприятию воспитательной системы, проверенной многими поколениями предков.

Сегодня сказкотерапия синтезирует многие достижения психологии, педагогики, психотерапии и философии разных культур.

Необходимо отметить научный психологический анализ сказок.

Бихевиоральный подход рассматривает сказку как описание возможных форм поведения. Чисто прагматически сказка может объяснить ребенку «что будет, если…». Сказка про колобка объясняет ребенку как далеко можно уйти от родителей. Золушка – как важно влияние труда на счастливую жизнь.

Трансактный анализ обращает внимание на ролевые взаимодействия в сказках и манипуляции. Каждый персонаж может описывать реального отдельного человека или отдельную роль, которую может играть человек, или даже брать в основу жизненного сценария. Эрик Берн описал, как может вести себя в жизни Красная Шапочка или Спящая Красавица.

*Экзистенциональный подход*в сказке обращает вниманиена такие стороны человеческого бытия, как выбор, отношение к смерти, умение принимать решения, способность быть свободным и независимым.

Гипнотическая школа обращает внимание на сходство между наведением транса и прослушиванием, переживанием сказки. Сама атмосфера говорит за себя: ребенок слушает сказку, засыпая, от человека, которому он доверяет; речь ритмичная, в ней повторяются непонятные формулы. Соответственно сказка может не только предлагать, но и внушать модели поведения, ценности, убеждения, жизненные сценарии.

А.В. Гнездилов определяет, что для того чтобы стать направлением в практической психологии, сказкатерапия прошла большой путь. Она была и продолжает быть предметом исследований различных специалистов. Она служила и продолжает верно служить многим психологам, психотерапевтам и педагогам как техника психологической помощи и обучения. Её признали как особое явление в человеческой культуре, как мультидисциплинарную систему, как носителя важнейшей информации.

Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. отмечает, что издавна житейский опыт передавался через образные истории. Однако опыт опыту рознь. Можно просто рассказать историю, которая произошла недавно. А можно не просто рассказать интересный сюжет, но и сделать определенный вывод, или задать вопрос, которыйбы подтолкнул слушателя к размышлениям о жизни. Именно такие истории и являются особенно

ценными, терапевтическими. Именно они являются основой сказкатерапии. Автор подчеркивает, что современному ребенку мало просто прочитать сказку, раскрасить изображения ее героев, поговорить о сюжете. С ребенком третьего тысячелетия необходимо осмыслять сказки, вместе искать и находить скрытые значения и жизненные уроки. И в этом случае сказки никогда не уведут ребенка от реальности. Наоборот, помогут ему стать в реальной жизни активным созидателем.

Основными целями метода сказкатерапии - является помочь детям разного возраста в процессе самопознания, раскрытии личностного творческого потенциала, а также в развитии навыков самоанализа и выработке новых партнеров коммуникации.

В практической психологии можно встретить несколько способов работы со сказками как с проекцией, в зависимости от того, какие задачи ставит перед собой психолог или педагог. Не претендуя на полный обзор всех методов, можно попытаться классифицировать их по целям и задачам. Разные по жанрам сказки в разной степени подходят для выполнения задачи, поэтому можно составить нечто вроде сравнительной таблицы по жанрам сказок и целям проективных занятий со сказками (Зинкевич-Евстигнеева Т.Д.)

1. *Использование сказки как метафоры*. Текст и образы сказки вызывают свободные ассоциации, которые касаются личной психической жизни человека, затем эти метафоры и ассоциации обсуждаются.

2. *Рисование по мотивам сказки*. Свободные ассоциации проявляются в рисунке, дальнейшая работа идет с графическим материалом.

3. *«Почему герой так поступил?»* — то есть более активная работа с текстом, где обсуждение поведения и мотивов персонажа служит поводом к обсуждению ценностей и поведения человека. Вводятся оценки и критерии «хорошо» — «плохо».

4. *Проигрывание эпизодов сказки.* Участие в этих эпизодах дает возможность ребенку или взрослому прочувствовать некоторые эмоционально-значимые ситуации и «сыграть» эмоции.

5. *Использование сказки как притчи-нравоучения*, подсказка с помощью метафоры варианта разрешения ситуации

6. *Переделка или творческая работа по мотивам сказки*. Считается, что такая работа полезна, но в отношении сюжетов «волшебных» сказок она достаточно рискованна.

Таким образом, сказкатерапевт использует различные приемы метода: сочинение, разыгрывание, прослушивание, рассказывание сказок, которые вырабатывают различные психологические механизмы, обеспечивающие побуждение детей исследовать свои мысли и чувства, постигать собственные интересы, переживания. Так, например, процесс идентификации ребенка, подростка, юноши с героем сказки, известной или сочиненной, позволяет получить двойной эффект: диагностический и терапевтический. Это облегчает психологическую работу и позволяет быстрее прийти к разрешению детских проблем (Дикманн Х., Юнгианский Т.)

Сказочные сюжеты, которые используются в этих случаях, полезно разделить на несколько групп. Во-первых, стоит разделить сюжеты на *традиционные*, с древности, бытующие в культуре разных народов, и *авторские,* то есть сочиненные писателями «в стиле» древних фантастических сюжетов (к последней группе можно отнести и популярный жанр «фэнтази»).

Авторские сказки удобны для работы с ассоциативным материалом, но существенный недостаток их в том, что авторские сюжеты несут на себе след личного психологического (невротического) конфликта автора. Поэтому использование метафор и образов из авторских сюжетов для помощи клиенту несколько рискованно — можно адресовать подсознанию незапланированное или деструктивное сообщение. Продолжая классификацию, народные сказки тоже необходимо разделить на несколько групп; такое разделение сюжетов может подсказать, какие из них наиболее удобны для перечисленных выше методов:

1. Бытовые сказки, сказки-басни, истории о жизни. Например, «Лиса и Журавль».
2. Сказки-загадки, истории на сообразительность, истории о хитрецах.
3. Сказки-басни,поясняющие какую-либо ситуацию или моральную норму.
4. Притчи — истории о мудрых людях или о занимательных ситуациях.
5. Сказки о животных (иногда они оказываются в разделе басен).
6. Мифологические сюжеты, в том числе истории про героев.
7.Волшебные сказки («Гуси-лебеди», «Крошечка-Хаврошечка», «Золушка»).

Волшебные сказки наиболее задевают воображение и остаются в памяти с детства на всю жизнь. Именно в сюжетах «волшебных» сказок наиболее устойчиво сохраняются воспоминания о древних ритуалах и тайнах мира. Некоторые гениальные писатели интуитивно чувствовали эту тайну и их «сказки» воспроизводили «подлинность» формы. В русской культуре это Пушкин и Ершов, во Франции — Шарль

Перро. Наиболее удобны для проекций обыденного психологического материала басни, бытовые истории.

Проведя исследовательскую работу, нами были разработаны психолого-педагогическиерекомендации, непосредственно касающиеся коррекционной работы с агрессивными подростками при помощи сказка терапии:

- сказка, как продукт творчества ребенка,являетсябогатымматериалом дляанализаособенностейего психическогоразвитиявцелом,и особенностейформирования его психики.

- в сказке, рассказе, волшебной истории,рассказаннойсамимребенком, персонажи проявляют свои личностные качества,всветекоторыхонсамразличаеткритерии поведения человека.

- рассматриваясказка-творчестворебенка,мыполучаем возможность выявить признаки, по которым онпроизводитдифференциацию агрессивного и неагрессивного поведения.

- приступая к коррекционной работе с ребенком,нужнозадаватьсяцелью показать ему иные способы разрешения внутренних и внешнихконфликтови затруднения; рассматривая вымысел как проявление психической энергиии принимая в нем участие, пытаться направить течение этой энергиивновые русла, ранее не используемые пока ким-либопричинам. Нужнопомочь развернуть и использовать то, что есть в потенциальном состоянии внутри самого ребенка.

- желаемымсостоянием(эталоном)можносчитатьудовлетворенностьи спокойствие, принятие нового способа поведения, каквозможного,чтоможет свидетельствовать об открытии возможности регулярного его использования.

- сказочныефантазииребенкаделаютвозможнымглубокое проникновение во внутреннюю жизнь ребенка, с учетом которой сознательное поведение становится более понятными, благодаря этому, доступным для воздействия.

1. Аверин В.А.Психология детей и подростков. - СПб: Изд-во Михайлова В.А., 1998. - 520 с.

2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии. – Спб, 2000.- 10с.

3. Иванова Л.Ю. Агрессивность, жестокость и отношения старшеклассников к их проявлениям. - М., 1993. – 141 с.

4. Кон И. С. «Какими они себя видят?» // Популярная психология для родителей под ред. А. А. Бодалева. – М.: Педагогика, 1988. - 201 -20

5. Степанов В.Г. Психология трудного школьника. – М., 1998. – 5с.

6. Семенюк Л.М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и услови его коррекции. – М., 1996. – 4 с.

7. Шерьязданова Х.Т.Исхакова Э.В. Сказкотерапия как метод психологической работы с детьми подросткового и юношеского возраста. – Астана, 2005. – 3 с.

Түйін

Мақалада жасөспірім жастағы өзекті мәселелер мен оларды түзету шараларының тәсілдері ашылады.

Жасөспірім жастағы балалардың қылығында ауытқушылықтың өсуін қазіргі кезде статистика мәліметтері айқын көрінеді. Үлкендер жағынан түсінбеушілікке жауап ретінде, жасөспірімдердің жиі қарама-қайшылықтары, мойынсұнбаудың, тыңдамаудың түрлері пайда болады, олар аса белгілі түрде ашық мойынсұнбау, негативизм, агрессия ретінде көрінеді.

Авторлар жасөспірім жастағы балалардың психологиялық ерекшеліктерін ашады, негізгі психологиялық теорияға, агрессия концепциясына, агрессиялық тәртіпке және негізгі агрессияға нақты анықтама береді.

Сонымен қатар, мақалада жасөспірімдердің агрессивті тәртібін жөндеудегі ертегінің ролі қаралады, ғылыми бағыт ретінде ертегі терапиясынын негізінің қалануы мен даму тарихына көз жүгіртеді.(бихевиориалды бағыт, трансактілі талдау, экзистенционалды бағыт, гипнотикалық мектеп).

Ертегі терапиясы әдісінің негізгі мақсаттарына сәйкес, авторлар ертегілермен проекция ретінде жұмыс жүргізудің бірнеше тәсілдерін, сонымен қатар, ертегі сюжеттерінің бірнеше топтамаларын – дәстүрлі, халықтық, авторлық – ұсынады. Бұл жерде авторлар осы тәсілдерді қолданудың жағымды және жағымсыз жақтарын ашып көрсетеді.

Ертегі терапиясының психокоррекциялық мақсаты мен міндеттеріне байланысты, авторлар ертегі жанрлары және Т.Д. Зинкевич –Евтсегнееваның ертегілерімен проективті сабақтардың мақсаттары бойынша салыстырмалы кесте берілді: ертегіні метафора ретінде қолдану, ертегі желісі бойынша сурет салу, мәтінмен белсенді жұмыс жасау, ертегі эпизодтарын ойнап шығу, ертегіні тәрбиелік мысал ретінде қолдану, ертегі желісі бойынша шығармашылық жұмыс.

Ертегі классификациясының алуандығын аша келе, авторлар психокоррекциялық міндеттерді тиімді шешетін халық ертегілерінің бірнеше тобын ұсынады: тұрмыстық ертегілер, мысал-ертегілер, өмір туралы хикаялар, жұмбақ ертегілер, тапқырлық хикаялары, қулық туралы хикаялар; белгілі бір жағдайды немесе моральды норманы түсіндіретін мысал-ертегілер; данышпан адамдар немесе қызықты жағдаяттар жайында тәрбиелік хикаялар; хайуанаттар

туралы ертегілер; аңыз сюжеттері, сонымен бірге, қаһармандар туралы хикаялар; таңғажайып ертегілер. Қорытынды ретінде, авторлар агрессивті жасөспірімдерді ертегі терапиясы құралдарымен жұмыстар жүргізудегі психолог-педагогикалық ақыл кеңестер ұсынады.

Summary

The article describes the current problems of adolescence and how correctional activities with them.

Modern statistics show an increasing growth of deviant behavior among adolescent children . As a reaction to a misunderstanding on the part of adults, a teenager often there are different kinds of protest , defiance , disobedience , which is extremely expressly manifested in defiance , negativism , aggression.

The authors reveal the psychological characteristics of adolescent children , give a specific definition of aggression in accordance with the basic psychological theories and concepts of aggression and aggressive behavior.

The article also discusses the role of fairy tales in the correction of aggressive behavior among adolescents and gives the history of formation and development of therapy of fairy taleas a scientific direction .

In conclusion, the authors offer psychological and pedagogical recommendations on the organization of correctional work with aggressive teenagers by fairy tales therapy.

УДК372.8:73/76

КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУДЕ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯ НЕГІЗІНДЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Г.Тоқабаева –

Қазақ Мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

2-курс М6012000 – Кәсіптік оқыту мамандығының магистранты

Аннотация:Бұл мақалада өнер саласында қолөнер арқылы кәсіби білім беру мектеп оқушылары үшін тәрбиелік маңызы көрсетілген.Технология сабағында қолөнер арқылы ұлтық тәрбие беру мәселесі мектеп оқушылардың санасына, ой-өрісінде, адамзаттық рухани құндылықтары мен оның даралық ерекшеліктерін танып, дұрыс бағытта дамыту, әлеуметтік және экономикалық жағдайларда қолдау көрсету негізінде жүзеге асырылатыны айтылған. Халқымыз қыздарды қолөнердің кең тараған түрлері: киіз басу,сырмақ сырып, киіздің ішкі-сыртқы керек – жарақ-тарын әзірлеуге, шаруашылыққа қажетті бұйымдар жасап, гобелен, кілем, алаша, ши, кесте және шілдір тоқуға, киім тігуге баулығаны қарастырылған. Осы айтылғандардың бәрін безендіріп, әшекейлі етіп жасалатын болғандықтан, жасаушыдан ерекше талғампаздықты, нәзік икемділікті, жоғары эстетикалық талғамды талап ететіні баяндалған. Осылайша қыз баланы ерекше қолөнер кәсібіне баулуға бағытталғаны айқындалады. Кәсіпке теориялық оқыту кәсібін тәрбиеге де елеулі үлес қосқаны жайлы айтылады. Бұл ең әуелі кәсіби оң бағытталушылыққа тәрбилеу – таңдап алған кәсіпке ұнатушылыққа тәрбиелеу, кәсіби еңбек сапаларын қалыптастыру мәселесі келтірілген. Кәсіби білім беру деңгейіне байланысты практикалық даярлықтыңойлау біліктілігіне қосатын үлесі әр түрлі екені анық-талады.Технология пәнінде оқушының кәсіпке дайындау сапасын көтеру оқудың тиімділігін арттыруға байланысты екендігі түсіндірілген. Ғылым мен техникалық прогрестің даму қарқынына ілесіп жарамдылық деңгейін толық анықтай алмайтыны карастырылады. Оқушының кәсіптік деңгейі оның логикалық ойлау қабілетіне тікелей байла-нысты екені көрсетіледі.

Кәсіби білім беру мектептегі оқушыларына деген аялы көзқарастан, оның өзіндік қасиетін қолдаудан, оның білімдегі, мәдениеттегі, өмірдегі қажеттілігі мен сұранысын қанағаттандырудан, белгілі бір кәсіпке бағыттайтыны белгіленген.

Кілт сөздері: Технология сабағы, техникалық прогресс, кәсіби білім беру, қолөнер, ұлтық тәрбие, шығармашылық, мектеп, кәсіптік деңгей.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» – атты Қазақстан халқына Жолдауынан «Жастар - біздің болашағымыз, оларды жаңа заманда өмір сүруге үйрету - біздің міндетіміз», «Бұл заман білекке сенетін емес, білімге сенетін заман» деген [1].

Қазіргі білім берудің негізгі мақсаты білімін, біліктілігін, дағдысын қалыптастыруға қол жеткізу ғана емес, ұлттық тәрбие негізінде ертеңгі қоғамның белсенді азаматы - бүгінгі оқушы. Ұлттық мәдениеттің негізі болып табылатын ұлттық тәрбие құралының бірі - қолөнер екендігі белгілі.

Мына заманда «Өнердің кілтін тапқан ғана өрге шабады». Демек мектеп оқушыларының «Техноло-гия» пәнінде қолөнер бұйымдарын даярлап, оны өмір қажеттілігіне қолдануы және оны келешекте кәсіпкерлік жағдайда қолдануына себебін тигізеді.

Осы орайда мектеп оқушыларынан бастап арнайы кәсіпке үйрету мүмкіндігі туындайды. Кәсіби білім беру жүйесін жетілдірудімектеп қабырғасынан бастап дұрыс ұйымдастырған жөн, оқушылары қолөнер арқылы еңбекке, шеберлікке қалыптастыру керек. Қазіргі қоғам талабына сайкәсіби білім беруде мектеп

оқушыларына қолөнерден теориялық біліммен қатар оның шығармашылық дағдыларын да қалыптастыруы қажет.

Технология сабағында мектеп оқушыларын қолөнер бұйымдарын даярлау арқылы олардың шығармашылық белсенділігі артады. Бүгінгі біздің ісіміздің күні ертең жалғастыратын, өз қолына алатын жас жеткіншектер. Сондықтан мектеп оқушылары заманауй технологияларды қолдана отырып, қолөнер бұйымдарын даярлаудаолардың пәнге деген қызығушылықтары артады. Оқушыларға қолөнер арқылы ұлттық тәрбие беруде қоғамның әлеуметтік-экономикалық, саяси өмірімен ұштастыра жүргізуді талап етеді. Ол, мектептегі теориялық білімдерді оқушыларға меңгертуде, оларды өмірмен байланыстыру, қоғамдағы болып жатқан өзгерістермен хабардар етіп, оған нақтылы көзқарастарын, сенімін орнықтыру, қоғамдық пайдалы қолөнереңбегі арқылы тәрбиелеу мақсаты баланы еңбек ете білуге, оны қадірлепқастерлеуге, оған деген жағымды көзқараспен қарым-қатынас қасиеттерін орнықтыруды, сонымен қатар қарапайым еңбек құралдарын пайдалана білу қабілеттерінсіңіру қажеттіліктерінен туындайды. Сондықтан технология сабағында оқушылардың шығармашылық еңбегін дамыту, еңбек дағдысын бойына сіңіру, оны өмір қажеттігіне пайдалану, білімдікке бейімдеу, өнерге деген сүйіспеншілігін қалыптастыру, жастарды шеберлікке үйрету мақсатына байланысты жүзеге асады[2].

Халықтық қолданбалы өнері ата-бабаларымыздан келе жатқан, ұлттық санамызда, рухымызда, болмысымызда өзіндік қолтаңба ретінде қалыптасқан өнер түрі. Оқушыларға халықтық қолданбалы өнер арқылы ұлтық тәрбие беруді жүзеге асыруда - технология сабағының орны ерекше.

Тәуелсіз елімізде қазіргі уақытта білімнің кең көлемді қоры жиылған мектеп оқушыларыныңкәсіби білімдерін жетілдіру мәселесіне тоқталып өтетін болсақ: оқыту үдерісінде әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, терең білімді, ізденімпаз, барлық іс-әрекеттерінде шығармашылық бағыт ұстанатын, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлға тәрбиелеу ісіне ерекше мән берілуде.

Кәсіби білім — оқушының оқуға, білуге деген ынта-ықыласының, рухани жан дүниесінің дамуының құштарлығының ерекше көрінісі. Бұдан технология пәнін оқыту үдерісінде кәсіби білімді жетілдіру үшін оқушылардың көздейтін мүддесі-білімнің қоғамдық мәнін ұғыну, қоғамға қызмет ету қарқынын үдету қажеттігі негізінде дамиды. Кәсіби білім ең жоғарғы көрінісі оқушылардың технология пәнінен алған білімдерін өмірде, тәжірибеде нәтижелі пайдалана білуі болып табылады.

Қазіргі таңдағы мектепті дамытудың негізгі бағыты болып кәсіби білім беруге көшу саналады. Оныңерекше сипаты балаға деген аялы көзқарастан, оның өзіндік қасиетін қолдаудан, оның білімдегі, руханилықтағы, мәдениеттегі, өмірдегі қажеттілігі мен сұранысын қанағаттандырудан, белгілі бір кәсіпке бағыттаудан байқалады [3].

«Технология» білім беру саласы білімді де іскер адамды тәрбиелеуді талап етеді. Адамның қайсыбірі болмасын өзінің практикалық іс-әрекетінде әрдайым түрлі проблемалық тапсырмаларды шешеді. Қазіргі кезде оқушыларға меңгертілетін қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнер түрлерін жүйеге келтіруде және оны оқытушылар тарапынан басқаруға байланысты бірқатар талпыныстар жасалуда. Бұл мектептің «Технология» пәні бағдарламалары бөлімдеріне қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнер бағыттарын ендіруге байланысты туындап отыр.

Қолөнер – ежелден келе жатқан кәсіп. Ол халықтың өмірімен,тұрмысымен бірге дамып, ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырады. Өнер туындыларының иесін шебер деп атаған. Қолөнер шеберлері табиғаттың әсем көріністерін қолөнер бұйымдарында жиі қолданған. Қолөнер дүние жүзінің әр халқында бар. Сонымен қатар әр елдің, әр халықтың тарихи дамуына, тұрмысына, тарихи ерекшелігіне байланысты өзіндік ерекшелігімен өшпес із қалдырып келеді.

Қазіргі кезде қолөнер бұйымдарын үй және мекемелер интерьеріндекөп қолданып жүр. Оның орындалу технологиясына да ерекшеліктер енгізіліп келеді. Дегенмен, көне заманнан келе жатқан қазақ қолөнері өз халқының дәстүрлі көркемдік мұрасын сақтап қалған.

Елімізбілім беру жүйесін жаңғырту үшін білім мазмұны мен сапасы арттыру, білім берудің ұлттық моделін жетілдіру, ақпараттық техналогиялар жөнінде жаңаша педагогикалық көзқарастарқалыптастыру секілді кешенді шараларды қолға алу керек. Әлем тәжірибесі көрсеткеніндей, кез келген мемлекеттің экономикалық жетістігі сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білім дәржесіне байланысты.

Қазіргі нарықтыққоғамдаадам өзіне қажетті саласын терең оқу керек. Бұл кәсіби білім беругекөшудің бірінші мақсаты десек, екінші мақсаты – ерте кәсіптік даярлықты іске асыру, яғни мектеп бітірушініңжанжақты кәсіби құзыреттілігін, іскерлік қабілетін қалыптастыру [4].

Халықтың сәндік-қолданбалы өнерінің тағылымдық мәні туралы кезіндеқазақ ағартушылары: Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин да айтып өткен. Мазмұндық сипаты мен өзіндік ерекшеліктеріне тарихшы-этнографтар М.Қадырбаев, А.Оразбаев, Қ.Ақышев және т.б., философтар Ж.Әлібеков,

Б.Байжігітов, Р.Шойбеков, М.Өмірбекова, Қ.Нұрланова және өнертанушылар Қ.Ибраева, С.Арғынбаев, қолөнер шеберлері Д.Шоқпарұлы, Ә.Ш.Әбдуәлиеваның еңбектерінде жан-жақты аса мән берген.

Халық өнері негізін зерттеген ғалымдар К.Амиргазин, Қ.Ералин, А.А.Қалыбекова, Е.С.Асылханов, Ж.Балкенова т.б. ғалымдар еңбектерін атауға болады.

Қазақ сәндік-қолданбалы өнері негізінде оқушыларды еңбекке баулу О.Сатқанов, Қ.Әмірғазин, М.Мырзақанов және т.б. олардың шығармашылығы мен қабілетін дамыту Ж.Балкенов, оларға эстетикалық тәрбие беру Б.Әлмұхамбетов, А.Қамақов, С.Жолдасбекова, Л.Котенко Т.Левченко, Ф.Жұмабекова болашақ көркемөнер, технология мұғалімдерінің кәсіби біліктерін қалыптастыру Е.Асылханов, Қ.Болатбаев, Б.Ижанов,Қ.Ералин, Ұ.Әбдіғапбарова, А.Манабаева, Р.Х.Канапьянова, Б.Ортаев және т.б. мәселелерін зерттеген.

Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері арқылы білім алушылардың мәдениетін қалыптастыру мәселесі де ғалымдар зерттеуінен тыс қалмаған. Л.В.Котенко сәндік-қолданбалы іс-әрекеттер негізінде мектеп-интернат оқушыларының эстетикалық мәдениетінің элементтерін қалыптастырудызерделеген. Д.Үркінбаева халықтың сәндік-қолданбалы өнері арқылы студенттердің эстетикалық мәдениетін қалыптастыруды кәсіптік оқыту материалдары негізінде, Г.Қ.Шырынбаева жоғары сынып оқушыларының эстетикалық мәдениетін қалыптастыруды қарастырса, А.Д.Райымқұлова 5-9 сынып оқушыларының технологиялық мәдениетін қалыптастыру проблемасын зерттеп, негіздеген [5].

Мектеп қабырғасында оқушылардың кәсібибілім алудан кәсіби еңбекке үйрету, қандай да бір бағыт бойынша ізденісіне шек қоймау, қайта оған жағдай жасап отыру, олардың іскерлік негіздерін меңгеруіне ықпал етеді.

Технология пәнінде оқушы теориялық алған кәсіби білімін өз бетінше жетілдіруі, сол таңдаған кәсібіне үздіксіз ізденісті, озат тәжірибені қолдануы, оны өзгелерге насихаттауы, жаңашылдық танытуы, іскерлік негіздері – кәсібишеберлікке жеткізудің бір жолы болып саналады.

Кәсіпке теориялық оқыту кәсіби тәрбиеге де елеулі үлес қосады. Бұл ең әуелі кәсіби оң бағыттылушылыққа тәрбиелеу – тандап алған кәсіпке ұнатушылыққа тәрбиелеу, кәсіби еңбек сапаларын қалыптастыру. Кәсіби білім беру деңгейіне байланысты практикалық даярлықтың ойлау біліктілігіне қосатын үлесі әр түрлі. Технологияпәнінде оқушыны кәсіпке дайындау сапасын көтеру оқытудың тиімділігін арттыруға байланысты екендігі түсінікті. Ғылым мен техникалық прогрестің даму қарқынына ілесіп отыру үшін,технология пәнінен алған білім негіздерінің қоры, оның кәсіптік жарамдылық деңгейін толық анықтай алмайды. Оқушының кәсіптік деңгейі оның логикалықойлау қабілетіне тікелей байланысты.

Техникалық және кәсіптік білім беуде еңбек нарығының сұраныстарына сай маманмен қамтамасыз ету. Баршамызды бағдарламадағы техникалық және кәсіптік білім беруге байланысты осы жүйенің мәртебесін көтеру, білім беру мазмұнын индустриялды жобалардың сұранысын ескере отырып жаңарту, индустрия жобалары бойынша даярлауға мүмкіндік береді [6].

Халық өнер – бұл халықтық педагогиканың негізі. Сондықтан қазақ жерінде әдетте, ер бала тәрбиесіне әке, қыз тәрбиесіне аналары көңіл бөлген. *«Әкеге қарап ұл өсер , шешеге қарап қыз өсер», « Ананың ізін қыз басар , атаның ізін ұл басар »* деген мақал – мәтелдер соның айғағы болса керек. Балаға қолөнер кәсібінің бір саласын меңгерту өздеріне байланысты деп түсінген ата – ана жақсы қасиеттерді баласының бойына сіңіруге тырысқан.

Халқымыз қыздарды қолөнердің кең тараған түрлері: киіз бастау, сырмақсырып, киіз ішкі – сыртқы керек – жарақатарын әзірлеуге, шаруашылыққа қажетті бұйымдар жасап, гобелен, кілем, алаша, ши,кесте және шілтер тоқуға, киім тігуге баулып отырады. Осы айтылғандардың бәрін безендіріп, әшекейлі етіп жасалатын болғандықтан, жасаушыдан ерекше талғампаздықты, нәзік икемділікті, жоғары эстетикалық талғамды талап ететіні күмәнсіз. Осылайша қыз баланы ерекше қолөнер кәсібіне баулуға бағыттайды.

«Технология»пәнінде оқушылар қандай да бір сала бойынша кәсіби білімдерін жетілдірсе, келешек өмір қажеттілігіне үлкен қолданысқа мүмкіндік береді.

Технология сабақтарында халықтық қолданбалы өнер арқылы оқушыларға ұлттық тәрбие беруде халқымыздың педагогикасы мен ұлттық өнерін біріктіре оқытуды мұрат ете отырып, оларға этнопедагогикалық негізде білім беруді типті бағдарлама, оқу құралдары арқылы кешенді қарастыру керек. Мектептегі технология пәнінің мазмұнын талдау қағидаларына сәйкес технология бағдарламасының мазмұны оқушылардың халықтық қолданбалы өнер туралы алғашқы түсінікті қалыптастыру, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігін тәрбиелеу, қолданбалы өнер шеберлерінің еңбегімен таныстыру, күнделікті тұрмыста қолданылатын қарапайым ұлттық бұйымдарды жасауға оқушыларды үйрету т.с.с. міндеттерді шешуі керек.

Кәсіби міндеттерін дербес әрі шығармашылық тұрғыдан шешуге, кәсіби қызметінің тұлғалық және

қоғамдық маңызын түсінуге, оның нәтижелері үшін жауап беруге қабілетті маманды қалыптастыруды қамтамасыз ететін білім беруді басқарудың тиімді жүйесі құрылып, білім беруді дамыту талап етіледі.

1. *Н.Назарбаев. «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» –Қазақстан халқына Жолдауынан. Астана 11 қараша 2014ж.*
2. *Райымқұлова А.Д.Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері арқылы оқушылардың технологиялық мәдениетін қалыптастыру. Автореферат Алматы, 2009*
3. *Жунисова Н.А., Еркибаева Г.Г. Сәндік қолданбалы өнерді оқыту арқылы болашақ мұғалімдердің кәсіптік даярлығын қалыптастыру. Алматы 2013.*
4. *Өстеміров К, Шәметов Н, Васильев И. Кәсіптік педагогика колледж, университет студенттеріне арналған оқулық / Алматы, 2006.*
5. *Ортаев Б. Технология пәнін оқыту әдістемесінің жалпы мәселелері. Оқуқұралы.Шымкент, 2010 ж.*
6. *Ақбердиева РҚазақ халқының қолданбалы сәндік қолөнердін ұлттық орны. Қазақстан мектебі 2007 №3*

Аннотация. Эта статья в современной сфере искусства обучения школьников через прикладное искусство имеет огромное воспитательное значение.В ней говорится о вопросах национального воспитанияна уроках технологии через прикладное искусство наосновании познания сознания, мышления,человеческих духовных ценностейи инди-видуальных особенностей, развития в правильном направлении, оказания поддержкив социальных и экономи-ческих условиях. И о том как наш народ приучал девушек широким распространенным видом прикладного искусства, такие как валяние войлока, декорация наружных и внутренних убранствюрты, изготовлениеизделии необходимых хозяйству, ткани ковра, гобелена, алаша, чии, вышивке шилтер, шитью одежды. Так как этиизделии изготавление , оформлениекрасивое от мастера требует несомненно особой изысканной нежнойприспособленности, высокого эстетического вкуса. Таким образом направляет девушек приучению особому ремеслу прикладного искусства. Теоретическое обучение ремеслу привносит особый вклад профессиональному воспитанию.Это первую очередь воспитание профессиональной нравственности выбранного ремесла, формирование профессональных трудовых качеств. В связи с уровнем профессионального обучения, мышления ипрактическойподгововки. Понятно, что повышение качествпрофессиональнойподготовки ученика по дисциплинетехнологияБез науки и технического прогресса полностью не определяется уровень годности мощного развития. Профессиональный уровень ученика связанс качеством логичиского мышления. Профессиональное образование обучает школьников профессии, исходя из взглядов школьников, удовлетворая их нужды и спросов в образовании, и культуре и в жизни.

Ключевые слова: Урок технологии, профессиональное образование, прикладное искусство, национальное воспитание, творчество, школа, профессиональный уровень.

In professional education of students based on modern technologies through craft art

Annotation: ThisarticleIn the modern field of art school students through art and crafts is paramount importance. Questions of national education in the classroom technology through arts and crafts based on the knowledge of consciousness, thinking, human and spiritual values and individual characteristics, development in the right direction to support the social and economic conditions. Our people taught the girls the widespread types of applied arts widespread types of applied arts such as felting, exterior and interior decoration yurt, manufacturing ofproducts necessary household woven carpets, tapestries, alasha, chii, shilterembroidery, sewing clothes. Since these listed items are made, beautifully drawn from the master undoubtedly requires a special refined gentle adaptation, high aesthetic taste. This directs girls housebreaking special craft of applied art. Theoretical apprenticeship brings a special contribution professional education. This is primarily moral education of professional chosen craft, formation of professional qualities of labor. Due to the level of vocational training qualification in the contribution of different thinking of practical training. It is clear that improving the quality of training of student in the discipline technology without science and technological progress is not fully determined by the level of development of a powerful life. The professional level of the student related to the quality of logical thinking professional education directs students a well known profession based on the views of pupils, satisfaction of their needs and disputes in education, culture and life.

Keywords: lesson Technology, professional education, Arts and Crafts, national education, creation, rusticate national education, School, Technical progress, professional level.

УДК 378: 796.85.23

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТЕХНИКО-ТАКТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ ДЗЮДОИСТОК ВЫСОКОЙ КВАЛИФИКАЦИИ

Тен А.В. – *магистр педагогических наук, докторант*
Казахская академия спорта и туризма

Аннотация. В данной статье рассматривается уровень эффективности технико-тактических действий дзюдоисток национальной женской сборной команды Республики Казахстан на соревнованиях республиканского и международного масштаба. Подводятся некоторые итоги исследования соревновательной технико-тактической деятельности дзюдоисток высокой квалификации. В частности, приведены ориентировочные модельные показатели активности соревновательной схватки, общей и эффективной вариативности выполняемых технико-тактических приемов, результативности и эффективности нападающих и защитных действий для дзюдоисток высокой квалификации. Представлены практические рекомендации по организации и проведению тренировочного процесса с учетом выявленных модельных характеристик и современных тенденций развития женского дзюдо.

Ключевые слова: техника, тактика, эффективность, дзюдоистки, вариативность, результативность, активность.

Введение. Характерная особенность современного дзюдо - стремительный рост спортивных результатов, повышение уровня физической подготовленности, предельное усложнение техники исполнения приёмов атакующего, контратакующего и оборонительного характера, грамотно сформированная тактика ведения соревновательной схватки, а также психологическая устойчивость к сбивающим факторам. Всё это, разумеется, предъявляет повышенные требования к повышению эффективности выполнения технико-тактических действий дзюдоистов в ходе участия на соревнованиях регионального и международного уровня.

На данный момент в отечественном дзюдо практически нет исследований, направленных на изучение эффективности соревновательной технико-тактической деятельности дзюдоисток. Есть лишь несколько работ, связанных с исследованием технико-тактических действий мужчин-дзюдоистов.

Нами былорешено изучить и проанализировать технико-тактические действия дзюдоисток национальной сборной команды Республики Казахстан.

Вышесказанное обуславливает актуальность данного исследования.

Цель. Исследованиеэффективности соревновательных технических и тактических действий дзюдоисток высокой квалификации.

Задачи исследования:

1. Провести анализ эффективности технико-тактических действий дзюдоисток национальной сборной команды РК, выполняемых в соревновательных схватках.
2. Обобщить полученные данные в виде таблиц и рисунков.

Методы исследования. Для решения поставленных задач были использованы следующие методы исследования:

1. Анализ научной и методической литературы;
2. Педагогическое наблюдение;
3. Регистрация технико-тактических действий по методике Е.М. Чумакова, адаптированной для дзюдо М.Н. Шепетюком[1].
4. Методы математической статистики.

Организация и проведение исследования.В ходе предварительного экспериментального изучения показателей технико-тактических действий дзюдоисток национальной сборной команды РК приняли участие основной и резервный состав национальной женской сборной команды РК по дзюдо. Общее количество испытуемых – 18 человек высокой квалификации. В соответствии с задачами исследования был проведен анализ технико-тактических действий дзюдоисток в период участия испытуемыхв республиканских и международных соревнованиях. Для исследования применялись видеоматериалы, также велась регистрация технико-тактических действий в ходе наблюдения соревновательных встреч дзюдоисток на Гран-при.

Результаты исследования и их обсуждение.

Регистрация технико-тактических действий дзюдоисток сборной команды РК велась в течение 6 месяцев. Показатели технико-тактических действий были зарегистрированы в 150 встречах с участием девушек в 7 весовых категориях (-48 кг, -52 кг, -63 кг, -70 кг, -78 кг, +78 кг). Полученные результаты представлены в таблице 1.

Таб. 1. Показатели эффективности технико-тактических действий дзюдоисток высокой квалификации (n=18)

Испытуемая	**Показатель технико-тактических действий**						
	А (сек.)	**$В_о$, у.е.**	**$В_э$, у.е.**	**$Р_н$, у.е.**	**$Р_з$, у.е.**	**$Э_н$ (%)**	**$Э_з$ (%)**
Аб-ва З.	39	7	5	7	6	20	94
Ад-ва Ф.	74	5	2	10	6,6	18	71
Ам-ва А.	34	5	5	8	100	30	100
Б-ва А.	44,5	8	3	7,5	100	14,8	100
Ж-ва А.	28	7	3	8,5	7,4	12	79
И-ва М.	30	5	2	8,2	5	12,8	96
К-ва Н.	33,8	6	4	6,8	5	2,5	96
К-ва Д.	48,5	4	1	8,3	7,5	13	86
К-ко О.	40,7	8	3	8,7	5	14,3	92
М-ва Л.	34,8	9	6	6,5	8,5	30	94
Н-ва С.	24,5	8	3	7,3	5,4	13,6	64
П-ва А.	29	5	2	6,8	10	15	91
Р-ва З.	39	5	2	6,7	8,5	12	94
С-ва А.	53	5	3	6,6	7,5	13,6	88
Т-н А.	30	5	2	8,2	5	12,8	96
У-ва Д.	33	7	5	7	7	26,7	96
У-ва М.	23,5	7	5	7,5	5	41,6	92

Продолжение Таб. 1.

Ф-ва З.	55	7	5	7	5	28,5	90
$\overline{X}$	**38,6**	**4,3**	**2,4**	**7,6**	**16,9**	**28,4**	**89,9**

Примечание: А - активность; $В_о$ - вариативность общая; $В_э$ - вариативность эффективная; $Р_н$- результативность нападения; $Р_з$- результативность защиты; $Э_н$ - эффективность нападения; $Э_з$- эффективность защиты.

Анализируя средние показатели эффективности технико-тактических действий дзюдоисток национальной сборной команды РК, видим, что активность (А) - количество реальных попыток проведения технических действий находится в пределах средних величин (38,6 секунд).

Вариативность общая (4,3) - отражает разнообразие проведенных технических действий в виде бросков и выведений из равновесия, в борьбе стоя, приёмов в партере, указала, что дзюдоистки применяют приёмы из различных групп на уровне ниже средних показателей. Показатели вариативности эффективной (2,4) также в зоне показателей ниже среднего уровня. Это подтверждает ранее выявленные недостатки в ограниченном количестве попыток проведения разнообразных технических действий оцененных судьями. Для стабильного выступления дзюдоистки должны пытаться проводить в каждой встрече приемы не менее, чем из 5-6 разнообразных классификационных групп и 2-3

из них должны оцениваться судьями, только в этом случае спортсменки смогут преодолевать сопротивление своих соперниц [2].

Показатели результативности (7,6) и результативности защиты (16,9) находятся в пределах средних величин, так же как и показатели эффективности защиты (89,9%).

Показатели эффективности нападения выше среднего (28,4). Это говорит о том, что участницы эксперимента имеют слабую подготовленность действий защитного характера.

Результаты технико-тактических действий дзюдоисток высокой квалификации, подтверждают наши предположения о вариативности общей и вариативности эффективной, а также эффективности нападения.

Изучив показатели эффективности технико-тактических действий дзюдоисток национальной женской сборной команды Республики Казахстан, в ходе участия испытуемых в соревнованиях республиканского и международного масштаба, нами были сделаны следующие **выводы**:

1. Некоторые показатели технико-тактической подготовленности участниц экспериментальной группы не соответствуют модельным показателям. В частности к ним относятся: вариативность общая (4,3 балла, при норме 5-6 баллов); вариативность эффективная (2,4 балла, при норме 3-4 балла), эффективность нападения (28,4 %. при норме 10-20%).

2. Для успешного выступления на соревнованиях международного масштаба тренерам следует более целенаправленно планировать учебно-тренировочный процесс. Особенно тщательно подбирать спарринг-партнеров для подготовки своих спортсменок к борьбе в условиях жёсткой конкуренции с более квалифицированными спортсменками на международных турнирах.

1 Шепетюк М.Н., Андрущишин И.Ф., Шепетюк Н.М. Анализ технико-тактической подготовки дзюдоистов // Теория и методика физической культуры. - 2006. - №1. - С.188-193.

2 Шепетюк Н.М. Совершенствование технико-тактических действий в тренировочном процессе квалифицированных дзюдоистов. Канд.дисс., Алматы, 2009. - 124 с.

Аннотация. Бұлмақаладахалықаралық және республикалық дәрежедегі жарыстарда дзюдодан Қазақстан Республикасының әйелдер құрама командасының техника-тактикалықіс-әрекеттерінің тиімділік деңгейі қаралады. Жоғарғы дәрежелі дзюдошы әйелдердің жарыс кезіндегі техника-тактикалық әрекеттерін зерттеп қорытынды шығарады. Атап айтқанда, жоғарғы дәрежелі дзюдошылардың жарыс әрекетіндегі белсенділігін, жалпы және тиімді тәсілдері қолдану, белдесу алды болжау модельін құру. Қазіргі заманғы әйелдер күресінің дамуын ескере отырып модельдік сипаттамалары мен даму процессін ұйымдастыру және өткізу жөніндегі тәжірбиелік ұсынымдарды ұсынады.

Түйіндісөздер: техника, тактика, тиімділігі, дзюдошы қыздар, өзгермелілігі, өнімділігі, қызметі.

Summary. In this article is considered the level of efficiency of technical and tactical actions of judoists of the national women's team of the Republic of Kazakhstan at competitions of republican and international scale. Some results of research of competitive technical and tactical activity of high qualificationjudoists are summed up. In particular, approximate model indicators of competitive fight activity, the general and effective variability of the carried-out technical policy strokes, productivity and efficiency of forwards and protective actions for high qualification judoists are given. Practical recommendations about the organization and carrying out training process taking into account the revealed model characteristics and current trends of development of female judo are submitted.

Keywords: technique, tactics, efficiency, judoists, variability, productivity, activity.

УДК 51.204.0:-057.874 қазақша аннотация жок, кайдан бұлар

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БОЙЫНДА САЛАУАТТЫ ӨМІР СҮРУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Ж.А. Қасымбеков – *п.ғ.к., доцент*
Т.Ә. Данияров – *п.ғ.к., доцент*

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаев: «Біз Жалпыұлттық идеямыз – Мәңгілік Елді басты бағдар етіп, тәуелсіздігіміздің даму даңғылын Нұрлы Жолға айналдырдық. Қажырлы еңбекті қажет ететін, келешегі кемел Нұрлы Жолда бірлігімізді бекемдеп, аянбай тер төгуіміз керек. Мәңгілік Ел – елдің біріктіруші күші, ешқашан таусылмас қуат көзі. Ол «Қазақстан-2050» Стратегиясының ғана емес, XXI ғасырдағы Қазақстан мемлекетінің мызғымас идеялық тұғыры! Жаңа Қазақстандық патриотизм дегеніміздің өзі – Мәңгілік Ел! Ол – барша Қазақстан қоғамының осындай ұлы құн-

дылығы» деп, өз жолдауында атап өткеніндей, қазіргі мектептің аса маңызды міндеттерінің бірі – оқушы тұлғасын жан-жақты дамыту, әсіресе олардың денсаулығын нығайту [1].

Мектеп барлық кезде де оқушылардың салауатты өмір сүру дағдысының негіздерін, оның мөлшері мен заңдылықтарын сақтау туралы сезімдерін дарытып және дамытып келеді. Себебі оқушылардың әр түрлі аурулармен ауырмауын қадағалауда және салауатты өмір салтын қалыптастыруда мектептің орны ерекше.

Елімізде адамдардың орташа өмір сүру жасы әлемдегі көптеген елдерден артта екенін, халық санының қырық пайыздайы ауылды жерлерде тұратынын ескерсек бұл мәселені дер кезінде шешу ауылдық мектептерден бастау алуы керек екендігін атап өтуге болады. Ауылды мектептерде оқушылардың салауатты өмір сүру дағдысын мақсатты түрде қалыптастыру, бұл оқушылардың денсаулығын қорғау мен нығайту, организмді шыңдау, оқушылардың өздерінің денсаулығын жақсарту мен нығайтуға деген жауапкершілігін арттыру сияқты міндеттерін ұғындыру мәселелерінің шешуін табуды қажет етеді [2].

Салауатты өмір салтын сипаттайтын оқушылардың дәстүрлі пікірлерімен қатар, «қажеттілікті қанағаттандыру», «психофизикалық жетілдіруге ұмтылыс» т.б. сияқты прогрессивті пікірлер де кездеседі. Осы жерден мынадай қорытынды жасауға болады, яғни, осы оқушылардың өз денсаулығын қалыптастырудағы тәжірибелік қызметі жүйелі сипатқа ие бола алмайды. Бұл мәліметтер оқушылардың өз денсаулығын сақтау мен нығайту мәселелеріне деген қызығушылықтарының төмендігі туралы айтуға мүмкіндік береді.

Салауатты өмір салты туралы оқушылардың кейбір айтуларынан мысалдар келтірейік:

«Мен соншалықты түсіне бермеймін, бірақ менің ойымша, бұл гигиеналық мәдениет: қолды жиі жуу, тісті тазарту, тырнақтарды алу, жуынып, қырынып жүру», «Өмір сүру үшін ауырмау керек, яғни темекі тартпау, ішімдік ішпеу керек т.с.с.», «Мен өз денсаулығым туралы аз білемін. Тамағым жиі ауырады, кейде тым жеңіл киінемін», «Спортпен шұғылдану керек, ішімдік ішпеу, темекі шекпеу керек, суық сумен шайыну, гигиена яғни, тазалық сақтау», «Менде орташа иммундық жүйе, мен кейде суықтап ауырамын, бүйректерім ауырады (бүйрек қысымы), тұзды және ащы тамақ жемеймін». «Зиянды әрекеттерден бойды аулақ ұстау», «Темекі шегу – денсаулыққа зиян», «Ішімдік денсаулыққа зиян». «Есірткі – денсаулыққа зиян». «Менің білетінім, темекі шегуден демікпе пайда болады, өкпеде смола жиналады, кейде өкпе демігеді, жүрек ауруы пайда болады. Ішімдіктен иммундық жүйе әлсірейді, жүрек, бауыр, бүйректер отырады, ал есірткіден жүйке жүйесі бұзылады, адам оларға тәулді болып қалады». «Мен ескі халықтық әдістерді қолданамын. Дәрілер бір органды емдесе, басқасын бұзады».

Адам денсаулығы – бұл барлық уақытта өмірдегі жекеше тәсіл, ол адамның психофизиологиялық жобасына және өмір салтына (мінез-құлқына), олардың тәрбиесіне сәйкес келеді. Яғни, денсаулық – бұл физикалық, рухани, әлеуметтік тұрғыда оптималды өмір сүру мәдениеті, ол балалық шақтан бастап ата-аналар мен мектеп әсерінен қалыптасады. Оқушылар үшін мектеп өмірінің талаптарын орындау, оқу бағдарламасы қарастырған білімді табысты игеру, педагогтармен және өз замандастарымен өзара қарым-қатынас жасауда мінез-құлық мөлшерлерін сақтау әлеуметтік қызмет болып табылады. Бұл талаптарға толық сәйкестік, маңызды дәрежеде денсаулық үшін қолайлы жағдай болып қызмет атқарады. Денсаулық пен оқу өзара тығыз байланысты және өзара шарттасқан. Оқушының денсаулығы неғұрлым мықты болса, оқу да соғұрлым табысты болмақ, олай болмаған жағдайда оқыту мақсаты өз мағынасын жоғалтады, өйткені мектеп бітірген кезде кейбір оқушылардың денсаулығы тек төмендеп қана қоймай, олар зиянды әрекеттерге – есірткіге, темекі мен алкогольге бой алдыруы мүмкін [3,4,5].

Осыдан шығатын қорытынды, мектепте бала денсаулығын жүйелі зерттеп, оның психофизиологиялық жағдайы мен әлеуметтену деңгейін есепке алу қажет. Жеке тұлғаның әлеуметтенуі қоғамдық болмыс факторларының дамушы адамға стихиялы әсері жағдайында және тәрбие процесінде бақылау әсерінен жүреді.

Мектеп сынып оқушыларының әлеуметтенуі жөніндегі мәселе қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық жағдайда көкейтесті мәселе болып отыр. Әлеуметтену процесінде адам қоғамда дұрыс өмір сүру үшін өзіне қажетті көз жеткізулерді, мінез-құлықты қоғамдық қолдау түрлерін игереді. Әлеуметтену адамның өзінің адамзаттық қатынастардағы мәдениетті игеруге, белгілі бір әлеуметтік мөлшерлер мен рөлдерді, қызметтерді игеруге, оларды жүзеге асыруда ептілік пен машықтануға белсене атсалысатынын ұсынады. Көптеген психологтардың пікірінше, жоғарғы сынып жасындағы негізгі жаңаша құрылым болатын - өмірлік және кәсіби тұрғыда өзін-өзі анықтау, болашақтағы өз орнын

сезіну болып табылады. Өзін-өзі кәсіби тұрғыда анықтауға ұмтылу жоғары сынып оқушыларының психикалық әлемінің эмоционалдық-мағыналық аспектілеріне маңызды әсер етеді: бұл өз бетінше білім алу мен қызығушылықтың дамыған сарыны, және танымдық қызметтегі тиімді үлгіні жасау мен талдауға ұмтылыс. Мотивациялық компоненттік ерекшеліктері диагностикасының нәтижелері бойынша өмірдегі перспективалармен байланысты өз бетінше білім алудың дамыған сарыны айқын көрінеді.

Демек, мынадай қорытынды жасауға болады: жоғары сынып оқушылары жоғары білім алу үшін, пайдалы кәсіпті игеру үшін өмірде табыстарға қол жеткізудің құралы ретінде оқуға ерекше назар аударады. Жоғары білім алуға деген бағдар жоғары сыныптарда маңызды орын алады. Осылайша, қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық жағдайларда оқушылардың кәсіптік тұрғыда өзін-өзі анықтаулары орта мектепті толық емес аяқтау шегінде өтеді. Сондықтан кәсіби бағдарлық жұмыстар жүргізуде мектеп басты рөл атқарады, ол оқушыларды кәсіп әлемімен таныстыру мақсатында жекелеген ерекшеліктерге, сондай-ақ, адамға қоғам ұсынатын мүмкіндіктерге сәйкес жұмыс жүргізеді. Оқушылардың білімдерінің деңгейі анкеталық сауалнама көмегімен анықталды (Кесте 1). Бұл мәселе бойынша қосымша сұрақтар талқыланды (Кесте 2).

Кесте 1-Салауатты өмір салты туралы оқушылар білімдерінің нәтижелері

р/с №	Компонентер	Көріністері	
		Эксп. топ	Бақылау тобы
1.	Салауатты өмір сүру дағдысы туралы ұлттық, заңнамалық, қағидаларды, ережелерді білу;	Жеткілікті	Төмен
2.	Денсаулыққа кері әсер тигізетін әлеуметтік жат әдеттерді, түрлі факторларды дер кезінде сезіну;	Жоғары	Төмен
3.	Ұйымдастырылатын тәрбие жұмыс-тарының, жалпы сыныптан тыс жұмыстардың мазмұнын бөлу; жергілікті жерге, күн режимінің Ауысып тұруына байланысты өзгермелі жағдайда да салауатты өмір сүру талаптарын орындай алу сауаттылығы.	Жеткілікті	Төмен
4.		Жоғары	Төмен

Кесте 2-Салауатты өмір салты туралы оқушыларда мазмұндық компоненттің қалыптасуын бақылау сұрақтары

Ұсынылған сұрақтар	Сауалнама алынған сыныптар
1. Сіздің ойыңызша, салауатты өмір салтын ұстану деген не?	Жоғарғы және төменгі сынып оқушылары
2. Сіз салауатты өмір салтының мөлшерлерін сақтауда өз құрдастарыңызға үлгі бола аласыз ба?	
3. жеке бас гигиенасын сақтайсыз ба?	
4. Өз денсаулығыңыз туралы не білесіз?	
5. Ауырған кезіңізде дәрігердің кеңестерін қатаң орындайсыз ба?	
6. Денсаулықты қорғау туралы ғылыми-танымал әдебиеттер оқисыз ба?	
2. Денсаулықты нығайту бойынша мектептен және сыныптан тыс іс-шаралар өткізуге белсенді қатысасыз ба?	
3. Сіз гигиеналық мәдениетті қалай түсінесіз?	
4. Сіз темекі тарту мен ішімдік ішудің, есірткіні пайдаланудың зиянды лығы туралы не білесіз?	

Сұрақтарға берілген жауаптардың сапалы талдамасы, оқушылардың төмендегі сұрақтар бойынша білімдерінің нашар (35%-дан төмен) екенін көрсетті:

Жеке бас гигиенасының ережелерін сақтайсыз ба? Денсаулықты қорғау туралы ғылыми-танымал әдебиеттер оқисыз ба? Денсаулықты нығайту бойынша мектептен және сыныптан тыс іс-шаралар өткізуге белсенді қатысасыз ба?

Ал, Сіз гигиеналық мәдениетті қалай түсінесіз? сұрағына оқушылардың ешқайсысы дерлік оңды жауап берген жоқ. Оқушылардың жауаптары негізінен тұрмыстық-тоғышар сипатта болды, бұл тағы да оқушылардың жеке бас гигиенасы мен мәдениетінің ережелері туралы білімдерінің онша емес екендігін көрсетті және олардың денсаулық жөніндегі ғылыми-танымал әдебиеттерді оқымайтынын білдірді, сондықтан салауатты өмір салтын ұстануды түсіне бермейді.

Оқушылармен салауатты өмір салты туралы жүргізілген әңгімелесулер мен бақылаулар анкеталық қорытындыны нақтылай түсті. Олардың көпшілігі сауықтыру жүйелері туралы, темекі тартудың, спиртті сусындардың, есірткілердің ағзаға зиянды екені туралы ештеңе біле бермейді.

Қарастырлып отырған мәселе күрделі болғандықтан, оның барлық салаларын түбегейлі талдап, қарастырып шықтық деп айтуға болмайды. Келешекте оқушылардың салауатты өмір сүру дағдысын жергілікті жер ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие жұмысына басқа да формалары негізінде, оқушылардың түрлі жас еркешеліктерін ескеру тұрғысында, жанұя, қоғамдық бірлестік, мектеп арақатынасы мәселесінде өз алдына қажет етіледі деп есептейміз.

1. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев. «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Қазақстан халқына арналған Жолдауы. 12 қараша 2014 жыл. Астана. Елорда.

2. Салауатты өмір салтын қалыптастыру жөніндегі жұмысты белсенді ету. //Валеология, 2006. №2. – Б.3-4.

3. Данияров Т.А. Мектептен тыс мекемелерде оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру үрдісі туралы. //Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция. - Шымкент, 2007. Б.159-161.

4. Данияров Т.А. Мектеп оқушыларын салауатты өмір салтына қалыптастыру туралы. //«Парасатты ғылым негіздерін қалыптастырудағы білім беру мекемелерінің ролі мен міндеттері» атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция еңбектері. - Шымкент, 2007. Б. 60-62.

5.Данияров Т.А. Валеологическая обеспечения формирования здорового образа жизни учащихся. //Сборник трудов международной конференции. - Шымкент, 2007. С.95-98.

Аннотация

В этой статье рассматривается педагогические возможности формирования навыков здорового образа жизни у учеников средней школы. Школа всегда развивает чувства и навыки здорового образа жизни учеников также хранит норму и закономерности здорового образа жизни. Потому что школа занимает особое место в контролировании здоровье детей и формировании здорового образа жизни. Рассматриваемая проблема очень серьёзная. В будущем необходимо рассмотреть основы формирования навыков здорового образа жизни исходя из место проживания ученика, также надо принимать во внимание возраст, семью, социальное общество и взаимосвязь школы.

Ключевые слова: навыки здорового образа жизни, ученик,родители, школа, взаимоотношение, учебно-воспитательный, общество, семья, спорт, учитель.

Abstract

This paper explores the pedagogical possibilities of promoting a healthy lifestyle among high school students . The school has always develops feelings and skills of healthy lifestyle students also stores the rate and regularity of a healthy lifestyle. Because the school has a special place in monitoring the health of children and creating a healthy lifestyle . There it is considered a very serious problem. In the future, it is necessary to consider the basis for the formation of healthy lifestyles based on the student's place of residence , also have to take into account the age , family , social, society, and the relationship of the school.

Keywords: healthy living habits, students, parents, school, relationships, the educational, community, family, sports, teacher.

ӘОЖ 374.27:85.17 казақ т-де аннотация жок

ЕГІЗ БАЛАЛАРДЫ ҮЙ ЖАҒДАЙЫНДА ТӘРБИЕЛЕУ ЕРЕКШЕЛІГІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ

М.Б. Жаздықбаева – *п.ғ.к. доцент*
Г.П. Мейрбекова – *PhD доктор*

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан халқына арнаған 2014 жылғы 12 қарашадағы Жолдауында: «Қазақстан халқы біртұтас, бірлігі мызғымас кемел елге айналды. Дегенмен, біз күрмеуі қиын, қайшылығы мол алмағайып заманда өмір сүрудеміз. Біздің міндетіміз – экономиканы осы сынаққа дайындау, оны диверсификациялауды жалғастыру», - деп атап көрсетті[1].

Қазіргі натуралистер мен анатомдар пайымдауынша ер адам жыныс жұмыртқасы әйел жыныс ұрығына түсіп сол жерде ұрықтанады және егер еркек жыныс жұмыртқасы бір немесе екі әйел жыныс жасушасын түсіп ұрықтанатын болса, олардың біреуі оң жатыр ал екінші жұмыртқа соң жатыр ұрықтанып аналық жатырға түсіп ары қарай дамитын болса, егіздер пайда болады. Осылайша екі немесе одан көп егіздер пайда болуы мүмкін.

Жыныстары бірдей егіздердің сырт бейнелері ұқсас келеді, кей жағдайда мінездерінде де ұқсастықтары болуы мүмкін. Сирек жағдайда бір-бірінен алыс қашықтықта болса да бақытсыз жағдай болса, кейбір егіздерде оны сезу қабілеті болады.

Бір жұмыртқадан дамыған егіздер осы уақытқа дейін көптеген ғалымдардың назарын аударып келеді[2].

Егіздердің туылғанға дейінгі жағдайы. Адам өмірде уақыттың тез өтетін кезеңі ол – ана құрсағындағы кезең. Бұл уақытта ұрықтанған жыныс жасушаларынан өмір сүруге қабілетті адам ағзасы қалыптасады. Бұл кезең оңай жүруі де және кейбір организм функциялары да бұзылуы мүмкін. Егіздер жылғыз балаға қарағанда қауіпте көбірек болады, себебі жалғыз бала тек ерекше бүкіл қоректің жеткілікті дәрежесінде болады. Орташа туылғанға дейінгі даму кезеңі 280 күнді құрайды. Медицинада бұл 10 айды құрайды. Екінші айдан бастап іштегі бала шамамен 10 есе жетіліп 3 см құрайды. Ары қарай баланың бойы мен салмағы өсе береді.

Құрсақтағы баланың негізгі мүшелері 12 аптадан бастап дамиды және бұл кезде бала сыртқы әсерге, ауру түрлері сезімтал болып келеді, алғашқы 3 айда аналық инфекциялы аурулармен ауруы нәрестеде күрделі функциональды өзгерістермен кемістіктерге алып келуі мүмкін.

5 айдан бастап анасы құрсағындағы баланың қимылын сезе бастайды. Осы уақытта дәрігер шараның жүрек соғысын ести алады.

6 айда ренгент түсірілімі және ЭКГ арқылы егіз және жалғыз шарана екенін анықтай алады.

6 айға дейін егіздердің бойы мен салмағы жалғыз шаранамен бірдей болады, бірақ сәл кейінірек артта қалушылық болуы мүмкін. Ол әйелдің ағзасына ауыртпашылықтың көп түсуімен түсіндіріледі. Алғашқы айларда егіздерді көтеріп жүрген ана жалғыз шаранада болатын сезімдер болуы мүмкін. Соңғы айларда егіздерді көтеріп жүрген әйелдерде қан қысымының көтеріліп кетуі, қан айналым жүйесінің бұзылуы, тез шаршау қан тамырларының кеңейіп кетуі, қан кетуі құбылыстары байқалуы мүмкін.

Егіздердің дүниеге келуі. Көп жағдайда егіздер дүниеге оңай келеді. Жалғыз балаға қарағанда егіздердің салмағы мен бойы ұзындығы аз болады. Қазіргі медицинада егіздердің бірінен соң бірінің дүниге келуінің арасындағы уақытты қысқарту ең маңызды мәселе болып отыр. 80% жағдайда егіздердің дүниеге келуінің арасындағы интервал 15 минутты құрайды. Білікті дәрігерлердің көмегімен бұл уақытты 7 минутқа қысқарту мүмкін болып отыр. Егер екінші шарананың дүниеге келуі бір сағаттан кешіксе үлкен қауіп болуы мүмкін. Ол шарананың кемістікпен туылуымен немесе ауа жетіспеушіліктен өлімге апаруы мүмкін[3].

Егіздер ортамен тез тіл табысатын болып келеді. Олар тәрбиешілермен өз қатарының сүйкімділері болып келеді. Уақыт өте келе егіздер үйдегі билікке емдене бастайды. Егіздер бір-бірін қолдап, бір-бірін туралап өзгелермен бірге ұрысып , бірге жүреді. Егіздердің әр қайсысы бәр – бәрінің көмегімен күшті болады, басқа балаларға қарағанда көптеген артықшылықтары болады. Егіздер өз артықшылықтарын билікке жету үшін қолданып ұрыстар туғызуы мүмкін. Егіздер де ақыл-ой жетілуі бірдей жүреді. Егіздер барлық жағдайда бір-бірімен ақылдасып қиыншылықты бірге шешеді. Тығыз

қарым – қатынас егіздерде 2 жастан кейін дами бастайды. Егіздердің арасында гормония бір – бірін түсінеді, бірақ егіздердің арсында кей жағдайда қатты ұрыс – керіс болып туруы мүмкін.

Мектеп жасына дейін бір жұмыртқадан дамыған егіздерде бір – біріне деген түсінік пен қамқорлық күштірек болып алдағы өмірлерінде жиі сақталып қалынады. Бұл құбылыс егіздер де жиі кездеседі.

Ата – аналар бұл жағдайда қаншалықты жиі жасауына байланысты. Егіздерде соған үйрене бастайды. Кей жағдайларда егіздердің бірінің басшы болуынан ата –аналар ешқандай түсінік таба алмай қалады.

Егіздердің оқу үлгерімінің төмен болу үйде қатты еркелетуден және дұрыс назар аудармау салдарынан болуы мүмкін. Бұл құбылыс егіздердің еңбекке қабілетсіз болуымен аяқталуы мүмкін. Бұндай жағдайда егіздер мектепте бір – біріне көмек беріп,мұғалімдерді алдауы да мүмкін. Бірақ соңында оқу мазмұнынан одан ары қалып кетуі мүмін. Бірақ көп жағдайда егіздерде баға мен дәрежесі бірдей болады. Білім дәрежелері 1-10 сынып аралығында бір бағытта болады. Білім дәрежелеріндегі бұндай ұқсастық кішкентай кезінен ата-аналар бір – біріне ұқсастықтарын айтатын егіздердің екеуіне бірдей тәрбие беруге тырысқан егіздерде байқалады.

Мектеп кезеңінде егіздер бір – бірінің орын алмастыруы оқиғасы жиі болады. Бұл көп жағдайда қалжың үшін жасалады. Бұндай жағдайға педагог алғашқы күннен бастап дайын болуы керек және бұндай жағдайда егіздерді жазалаумен емес түсіністікпен қарауға тырысуы керек[4].

Кішкентай кезде барлық бала өзі ұнататын мамандықты меңгеруді армандайды. Есейген кезеңде бұл армандар болашаққа деген жоспарлармен ауысады. Егіздерде мамандық таңдау саласында қиындықтар туындайды. Бір мамандықты таңдап және мүлде бөлек жұмыс істеуді қалауы мүмкін. Сирек кездесетін жағдай егіздер бір мамандықты игере алмаса мүлде адам қол үзуі мүмкін. Бірақ көптеген жағдайда жеке мамандық таңдау егіздер үшін жеке индивидуал болып қалыптасуына көптеген мүмкіндіктер береді. Бұл жағдай да егіздер көп уақыттарын бөлек өткізуге тура келеді. Бұл егіздердің жеке әрекет етуіне, тәуелсіз бола бастайды. Бұл жағдайда егіздердің жеке индивидуал екені қоғамда айқын біліне бастайды.

Егіздерде мамандық таңдағанда ең маңызды мәселелер.

- Жеке өз күштеріне сенуі.
- Бір – біріне бағынышты болмауы.
- Өз жеке құндылығымен өмір сүруі.

Жеке араласатын ортасы болуы керек.

Бала – ата-ананың қолындағы аманат. Олардың жүректері пәк, таза, гауhардай құнды. Бала жас шыбықтай иілгіш келеді. Кез-келген пішінге салуға болады. Құнарлы топыраққа ұқсайды. Құнарлы топыраққа не ексең, соның жемісін аласың. Сондықтан бала неге бейімделетін болса, сол бойынша бағыт алады, сол бойынша өседі. Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі. Бала жалықпауы үшін күнде бір мезгіл ойнауына рұқсат беру керек. Жалығудан және ренжуден жаман мінездер пайда болады және адамның көңілі жүдейді. Баланың ешкімнен ақша сұрауына рұқсат бермеу керек. Көп сөйлемеуді, үлкендерге құрмет көрсетуді үйрету керек. Жақсы адамдардың жақсылықтарын айтып солардай болуға тырысуы керектігін және жаман адамдардың жамандықтарын айтып, ондай болмау керектігін үйрету керек.

Баланың әр қалаған нәрсесін алып беру және сәнді, салтанатты өмір сүруін қамтамасыз ету дұрыс емес. Өйткені бала өскенде де әр қалағанына қол жеткізе алатынын ойлап, оған ұмтыла беретін болады, ал бұл жүзеге аспай қалған кезде өмірге ренжіп, қиялдары қирап ешкімді тыңдамайтын құлақсыз қырсыққа айналады.

Басқа адамдардың қасында әдептілік сақтауды, аяғын айқастырып отырмауды, дөрекі болған іс-әрекеттерден аулақ болу керектігін айту керек. Баланы көп сөйлеуден қайтару керек. Көп сөздің ұятсыздыққа жол ашатынын, мылжыңдықтың жаман қасиет екендігін айту керек. Бала ертелі кеш сөйлеуді бәрібір үйренеді. Мақсат – оған қажет кезінде үндемеуді және үлкендердің сөзіне құлақ асуды үйрету. Дұрыс болса да көп ант ете беруіне рұқсат етпеу керек. Барға да, жоққа да ант ете беру жаман әдет. Үлкендерге құрмет көрсетудің, оларға орын берудің және барлық адамдармен жақсы қарым-қатынаста болудың маңыздылығын түсіндіру керек.

Ең жабайы жануар да тәрбиемен қолға үйретіледі. Еш уақытта алма дәнінен жүзім өсіп шықпайды. Бірақ алманың көшетін өсіріп, қажетті будандастыру және басқа да күтім жолдарын қамданып жоғары сапалы алма беретін ағаш етіп жетілдіруге болады. Сол секілді адам табиғатында да болатын кейбір қалаулары жойылмайды, бірақ оларды тәрбиелеуге болады.

1 - Баланы ұру мінез-құлқының бұзылуына, ашуланшақ болуына себеп болады.

2 - Таяқ жеп өскен бала жұмсақ мінезді болмайды.

3 - Таяқ жеу балада әке-шешесіне қарсы ашу-ызаға жол ашады. Бала өзінің істегенін жаман нәрсе деп ойламайды, өзін кінәлі деп сезінбейді, керісінше өзін ұрған адамды кінәлі деп көреді.

4 - Таяқ жеп өскен бала ашуланған кезінде ол да күш қолдануға кірісетін болады, басқаларды ұрады. Осылайша таяқ жеуі қызбалыққа себеп болады.

5 - Сөз түсінетін жастағы баланы ұруға болмайды. Сөз түсінбейтін баланы болар-болмас қана ұру жеткілікті. Бастан, беттен ұру, таяқпен сабау өте зиянды.

Тәрбиеде “былай істе, мұны істеме” деудің орнына жүріс-тұрысымызбен балаға үлгі болуымыз керек. Өйткені әл-әрекеттеріміз сөзге қарағанда көбірек әсер етеді.

Зеректік: Бала өзінің алғаш көрген нәрсесін білеуге, шұқылап көруге және сұрап үйренуге әуес болады. Сондықтан балаларға үнемі жақсы және әдемі нәрселерді көрсету керек және сұрақтарына дұрыстап жауап беру керек. Осылайша баланың зеректігі, сана-сезімі, түсіну қабілеті жетіледі. (3-6 жас аралығындағы балаларда осы нәрсеге қатты мән беру керек. Бұл кезең – баланың тілі, миы және зеректігінің қалыптасуы үшін ең маңызды кезең болып табылады.)

Рух: Өте сезімтал және өкпелегіш балаларға ащы да болса шындықты айтуды және оған төзе білуді үйрету керек. Ал тас жүрек балаларға көңілін жібітетіндей өнегелі, ғибратты мысалдар айтып, сезімтал болуына тырысу керек.

Қалау: Мықты қалауға, ерік күшіне ие болуына тырысу керек. Қалауы әлсіз балаларды біраз еркін жіберіп, өзіне деген сенімділігін арттыру керек. Қалауы күшті балалардың тәрбиесі де қаталдау болуы керек. Алайда балаға мейірімділікпен және түсіністікпен қарау шарт.

1. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев. «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Қазақстан халқына арналған Жолдауы. 12 қараша 2014 жыл. Астана. Елорда.

2. Жұмағожина Р. Баланы алты жаста тәрбиелеу -Алматы, 1996, -90 б.

3. Денсаулық. «Егізге жүктілік кезінде ескертетін жайттар». 11.2011ж. 15-б

4. Денсаулық. «Егіз жүктілік және В, С гепотиттері». 10.2011ж.37- б

Аннотация

Достоверная информация о близнецах начала появляться в научном обороте сравнительно недавно. Слово «близнецы» возникло 200 лет тому назад и в толковом словаре его значение дается как « дети рожденные от одной матери в одно и тоже время».

В настоящее время натуралисты и анатомы объясняют появление близнецов как следствие процесса скрещивания мужских половых клеток с женскими половыми клетками, оплодотворения яйцеклетки. Если сперматозоид скрещивается с двумя или более яйцеклетками, то происходит оплодотворение близнецами, и их дальнейшее развитие в утробии матери.

Однополые близнецы, как правило, внешне похожи друг на друга, в некотрых случаях наблюдается даже схожесть в характере. В редких случаях, близнецы обладают способностью чувствовать несчастные случаи происходящие с его парой (близнецом).

Ключевые слова: Близнецы, воспитание, дети, воспитывать, пол, яйцеклетка, семья, месяц, половых клеток, утробии матери .

Abstract

Trustworthy information about the twins began to appear in the scientific revolution recently. The word "twins" appeared 200 years ago and thesauruses its meaning is given as "children born to the same mother at the same time"

Currently, naturalists and anatomists explain the appearance of twins as a result of the process of crossing the male gametes with the female germ cells, fertilization. If sperm is crossed with two or more eggs, started the fertilization of twins, and then, their further development in the womb.

Same-sex twins tend to similar in appearance with each other, in some circumstances there is even a similarity in the nature. In rare cases, the twins have the ability to feel accidents occurring with its pair (twin).

Key words: Twins, parenting, children, educate, sex, egg, seed, family, month, germ cells, womb.

УДК 273.1 11.5.05 қазақ т-де аннотация жок

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Ж.А.Қасымбеков – *п.ғ.к. доцент*
М.Б.Жаздықбаева – *п.ғ.к., доцент*

Қазіргі заманданағы ұстаздар қауымының алдындағы үлкен мақсат: өмірдің барлық саласындағы белсенді, шығармашылық іс-әрекетіне қабілетті, еркін және жан-жақты жетілген тұлға тәрбиелеу. Өмірдегі сан алуан қиындықты шеше білу тек шығармашыл адамның қолынан келеді. Шығармашыл адамның бойында батылдық, еркіндік, ұшқырлық, сезімталдық сияқты қасиеттер мен қатар ерекше ой қызметі, қайшылықтарды түсіну, заңдылықтарды анықтау, шығармашылыққа деген құштарлық болу керек [1].

Психологтардың зерттеуі бойынша, әрбір жаста шығармашылыққа баулуға өзек болардай өзіндік ерекше қабілет, бейімділік бар екен. Сондықтан баланы балабақша жасындағы кезінен бастап мектеп бітіргенге дейін үзбей, жүйелі, сатылы түрде шығармашылыққа баулып, қиял-фантазиясын, ақыл-ойын, икемділігін дамытып отыру қажет.

Көптеген ғалымдар әр баланың туа біткен шығармашылық мүмкіндіктері бар, ол креативтілікті дамыту тек шығармашылық әрекетте жүзеге асады деген пікірде. Демек, шығармашылық даралықты қалыптастыру әлеуметтік орта шарттарына тәуелді. Мектеп білім беру әдістерін қолданып, танымдық процесті ұйымдастыру тәсілдері арқылы баланың креативтілігін дамытуды ынталандырады. Креативтілік туралы айтқанда шығармашылық ойлау ғана емес, тұлғаның қасиеті мен дамуы да ескерілуі керек [2].

В.С. Шубинский шығармашылық процесті 3 сатыға бөліп, ондағы көрінетін қабілет – қасиеттерді көрсеткен:

1. Жаңаны, өзгеше, тың дүниені сезе білу, қарама қайшылықтарды түсіне білуде сезімталдық, сындарлылық, шығармашылық ой-талғауға бейімділік, жан дүнисінде ішкі тартысты оята білу қабілеті, танымдық қызығушылық, яғни шығармашылық көңіл-күйдің туу кезеңі.
2. Интуиция, шығармашылық қиял, әдемілікті сезіне білу, сөз ұшқырлығы, қайшылықтарды түсіну, ой қызметінің ерекшелігі, батылдық, шығармашылыққа деген ішкі құштарлық, яғни оқиға образ жасаудың бағдар ұстанар кезеңі.
3. Өзіндік сын, бастаған ісін аяғына дейін жеткізу, дәлелдеме, дәйектемелер ұсына білу, оның формаларын табу, яғни, сын дәлелдеме сатысы.

Уақыт талабы оқушыларға сапалы білім берумен қатар, олардың шығармашылық қабілетін, ақыл-ой белсенділігін дамыту міндетін қойып отыр.

Бұл мектепте математика пәнін оқытудың әдістерін жетілдіруді, кемелдендіруді көздейді.

Бұл міндетті жүзеге асыру үшін алдымен 6-9 жастағы оқушылардың жас ерекшелігіне тоқталу қажет. Бұл жас ой қызметіне ерекше ынтамен ұмтылып тұратын, алғырлығы, шапшаңдығы, сезімталдығы басым кезең. Ештеңені жасырып іркіп қалмайды, ішіне сақтап тұра алмайды, нені болса да ашық, еркін айтады. Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту үшін бірнеше шарт орындалу тиіс. Олар:

Шығармашылық қабілетін дамытуды ерте бастан қолға алу:

1. Жүйелі түрде шығармашылық әрекет жағдайында болуы;
2. Ойлау мүмкіндігінің ең жоғарғы деңгейіне жету;
3. Оқушының шығармашылық іс-әрекетіне жағдай туғызу;

Мектептегі оқу үрдісінің негізгі мақсаттары – баланың білім игеру кезінде ойлау қабілетін қалыптастыру, сол арқылы таным әрекетін белсендіріп, шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеп дамыту болып табылады.

Шығармашылық қабілетті тәрбиелеудің алғы шарттарына мына нәрселерді жатқызуға болады:

Шығармашылық қабілет деңгейін анықтау. (топтау, бақылау, қалыптастыру)

Шығармашылық қабілетті тәрбиелеудің алғы шарттарына мына нәрселерді жатқызуға болады:

1. Шығармашылық қабілет деңгейін анықтау. (Топтау, бақылау, қалыптастыру)
2. Қызығушылық және шығармашылық пен таным белсенділігін арттыру.

3. Оқушы мүмкіншілігіне (потенциалына) сай шығармашылық тапсырмаларды әдістемелік тұрғыда жүйелі түрде орындату.

4. Шығармашылық қабілетті тәрбиелеу барысында кездесетін қиындықтар мен қарама-қайшылықтарды есепке алып зерттеу.

5. Оқушының шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеуді кезең бойынша сатылап дамыту.

6. Шығармашылық қабілеттерді тәрбиелеу үрдісін тәжірибе негізінде жинақтау, зерттеліп отырған мәселенің өсу динамикасын бақылау.

7. Мұғалім өз ісіне ізденімпаздықпен қарап, сабақты шығармашылықпен өткізу.

Осы мәселелер өз шешімін тапса, жан-жақты дамыған, шығармашыл жеке тұлғаны тәрбиелеу ісі өз мақсатына жетеді. Оқушы мүмкіншілігіне (потенциалына) сай шығармашылық тапсырмаларды әдістемелік тұрғыда жүйелі түрде орындату [3].

Шығармашылық қабілетті тәрбиелеу барысында кездесетін қиындықтар мен қарама-қайшылықтарды есепке алып зерттеу. Оқушының шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеуді кезең бойынша сатылап дамыту. Шығармашылық қабілеттерді тәрбиелеу үрдісін тәжірибе негізінде жинақтау, зерттеліп отырған мәселенің өсу динамикасын бақылау.

Мұғалім өзінің ісіне іздемпаздықпен қарап, сабақты шығармашылықпен өткізу.

Көрнекті француз математигі Адамар шығармашылық процесті 4 кезеңге бөледі:

1 Дайындық кезеңі.

2.Инкубация, жасырын идеялардың ұйыққа тірелу кезеңі.

3.Интуицияның жарқ етуі.Эврика.

4.Тексеру кезеңі.

Осы еңбектер мен зерттеулерді талдай отырып, бастауыш сынып оқушыларына тән шығармашылық үрдістердің кезеңдерін төмендегідей топтастыруға болады.

Сұлба -1 Шығармашылық үрдістердің кезеңдері

Осы мәселелер өз шешімін тапса, жан-жақты дамыған, шығармашыл жеке тұлғаны тәрбиелеу ісі өз мақсатына жетеді. Жоғарыда атлған мәселенің екінші тармағына тоқталатын болсақ, қызығушылық – оқыту, ақыл-ойды жетілдіру жеке адам тәрбиесіне байланысты буын болып есептелінеді. Жаңалыққа деген қызығушылық – басты ішкі талпыныс болып табылады. Бастауыш сынып оқушыларында жаңа, өзі білмейтін іске деген қызығушылық басым болады. Ондай істер баланың бар ақыл-ойын, ішкі күштерін жұмылдырады және ерекше қуат береді [4].

Бүгінгі бастауыш сынып оқушыларының кез келгені шығармашылық тапсырмалар шешуді табыспен меңгере алады. Ол үшін мына төмендегі шарттар орындалуы тиіс.

Бірінші – баланың шығармашылық қабілеттерін дамыту ісін ерте бастап қолға алу. Мысалы біз тіл үйрету үшін баланың туған сәтінен бастап сөйлесе бастаймыз ғой.

Екінші - баланың жүйелі, тұрақты ұйымдастырылған шығармашылық әрекеттер, жағдайына болуы. Ерекше ойды талап ететін әлеуметік қарым-қатынастар шығармашылық қабілеттер дамытуға тиімді әсер етеді деп ойлаймыз.

Үшінші - шығармашылық жұмыстар баланың ойлау мүмкіндігінің ең жоғарғы деңгейіне жетуі керек. Күн асқан сайын ол деңгей биіктей беретіндей болуы қажет. Осындай тынымсыз ой қызметі ғана бала дамуында үлкен нәтиже береді.

Төртінші - және ең негізгі шарт - бала әрекеттің әр түрімен айналусына, тыңдауына деген еркіндігінің болуы. Баланың жұмыспен айналусыға деген қызығушылығы, қанша уақыт айналысамын десе өз еркі болуы керек. Мұндай қызығушылығы, қажеттілік, табысқа жетудің бірден-бір кепілі болып табылады. Бірақ балаға берілетін еркіндік үлкеннің қамқорлығын, көмегін талап етеді. Міне, бұдан шығармашылық қабілеттер дамытудың бесінші шарты шығады. Еркіндік - ойға не келсе соны істеуге, ал қамқорлық көмек бала үшін жұмыс істеуге айналмауы керек [5].

Оқушылардың назарын шығармашылық арнаға бұру үшін, үнемі шығармашылық тапсырма – міндеттер, жаттығу, ойын түрлерін ұсынған жөн. Шығармашылық жаттығу, ойын тапсырмалардың мазмұнын балалардың жас ерекшелігіне, қызығушылығына үйлесуі керек. Мұғалімнің ең үлкен міндеті бала белгілі бір көркемдік шешім тауып, өз туындысын ұтымды аяқтап шыққанға дейін оны назарынан тыс қалдырмай, шығармашылық бағыт – бағдар беріп отыру.

1. Әмірова Ә.С. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру. – Алматы, 2009. – 52 б.

2. Жұманбаева Қ. «Баланың логикалық ойлауын дамытудың жолдары» Бастауыш мектеп №7 2001.

3. Кәкімова Ш.Л., Қашығынова Ә.Қ. «Оқушы шығармашылығын дамыту» Бастауыш мектеп №1,2 2000.

4. Ғалымов Е. Бейнелеу өнері сабағында оқушы шығармашылығының көркемдік бірлігін табуды үйрету әдістері. / Әдіскер мұғалім, №3, 2003, 19-б.

5. Есмағанбетова Ш. «Оқушыларды танымдық іс-әрекетін қалыптастыру» - Алматы. Ғылым 2002.

Аннотация

Творчество – является ядром всех видов деятельности человека. Все достижения человека, происходящие в течении его жизни, начиная с появления его речи являюся результатом творческой деятельности. Все что мы имеем на сегодняшний день в мире, есть плоды творческой деятельности личности и общества в целом. Каждое новое поколение делает свой вклад в совершенствование общества и мира, не останавливаясь лишь на исследовании и использовании достигнутых результатов предыдущего поколения.

В современных условиях внедрения социально-экономических новшеств, творческие способности личности являются ключевыми, а их отсутствие вовсе является большой проблемой над которой стоит задуматься. Для решения жизненных и профессионалтьных проблем личности требуется творческий склад ума, и решить эти проблемы способна лишь творческая личность. Творческие способности независимо в каком виде и степени они существуют у человека, способны сформировать его мировозрение, помочь понять смысл жизни, и просто дают возможность ощутить себя счастливым человеком.

Ключевые слова: Творчество, воспитание, поколение, воспитывать, наука, опыт, система, поколение, грамотность. проблемы, мировоззрение.

Abstract

Creativity - is the core of all human activities. All the achievements of human occurring during its lifetime, from the appearance of his speech is the result of creative activity. All that we have today in the world, of the creative activity of the individual and society. Each new generation makes its contribution to the improvement of society, not only hultin by the study and use of the achieved results of the previous generation.

In modern conditions of implementation of social and economic innovations, creativity of the personality is the crusial aspect, even it's absence does a big issue over which it is worth considering. To solve the problems of life, personality requires a creative mind, and only creative person is able to solve these problems. Creativity, no matter in what form and degree they exist in humans, are able to form his worldview, help to understand the meaning of life, and just allow him to feel happy.

Key words: Creativity, education, generation, up-brining, science, experience, system, generation, literacy, problems, world view.

УДК 371.307 қазақ т-де аннотация жоқ, кайдан?

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Л.Қ Рысбекова – *аға оқытушы*

12 қараша 2014 жыл, Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақстанның «Нұрлы жол» атты жаңа экономикалық саясатын жария етті. Елордада өткен «Нұр Отан» партиясы саяси кеңесінің кеңейтілген отырысында Елбасымыз: «...«Мәңгілік Ел» идеясының бастауы тым тереңде жатыр. Осыдан 13 ғасыр бұрын Тоныкөк абыз «Түркі жұртының мұраты – Мәңгілік Ел» деп өсиет қалдырған. Бұл біздің жалпыұлттық идеямыз мемлекеттігіміздің тамыры сияқты көне тарихтан бастау алатынын көрсетеді. Жалпыұлттық идеяны өміршең ететін – Елдің бірлігі. Ауызбіршілік қашқан, алауыздық тасқан жерде ешқашан да жалпыұлттық идеялар жүзеге асқан емес. Қазақстанның шыққан шыңы мен бағындырған биіктерінің ең басты себебі – бірлік, берекесі»,- деп тұрақтылықты бағалай білгеніміздің арқасында бүгінгі табыстарға жеткенімізді зор парасат-пайымдылығымен халыққа жеткізді[1].

Қазір «гүлденіп» келе жатқан нашақорлық, дәрілік, бейберекетсіздік пен арсыздықтар т.б келеңсіздіктерді немен түсіндіруге болады? Оны, менің, мектептегі тәрбие мәселесіне түбегелі, жүйелі түрде шешілмей отырғандығынан, ең бастысы тәрбиенің халықтық сипатынан айрылғанынан деп түсінуіміз керек. Осы тұрғыдан кінәні жастардан, не қоғамнан іздеуге болмайды. Кінәні дұрыс жолға қоймай келе жатқан педагогикадан, оқытуды, тәрбиені дұрыс ұйымдыстыра алмай отырған ұстаздардан көру керек.

Өзінің «Педагогика» еңбегінде, оның «Ішкі сезім яки көңіл көріністері» бөлімінде Мағжан бала психологияның қалыптастыруда ата-ана тәрбиесінің үлгілі болуын қатты аңғартады. «Ата-ана қатал болса, бала да қатал болады, ата-ана жұмсақ болса, бала да жұмсақ». « Баланың маңындағы адамдар да дұрыс мінезді болу керек» - деп тұжырымдады [2].

Осы тұрғыдан келгенде мектеп - өскелең ұрпақты тәрбиелеу жүйесіндегі шешуші буын. Оның жас ұрпақты тәрбиелеудегі рөлі өте зор. Еліміздің жалпы білім бететін орта мектептер арқылы өмірге жолдама алады. Мектеп еш уақытта отбасынан, қоғамнан бөлініп, автономиялық мекеме болған емес. Сондықтан оның іс-әрекеті отбасымен, жұртшылықпен, еңбек ұжымдарымен тығыз байланысты. Міне, мектептің үлкен тәрбиелік қызметі осында. Мектеп тәрбиеге байланысты қоғамдық күштерді ұйымдастыру және біріктіру рөлін атқарады, Ол ішкі тәрбие процесін атқарып қана қоймайды, мөлтек аудандарда, кәсіпорындарда жүргізілетін тәрбие жұмысының мақсатқа бағыттылығын қамтамасыз етеді. Осы тұрғыдан мектеп — балалармен тәрбие жұмысын ұйымдастырып, жеке адамның дамуында және қалыптасуында әр түрлі факторлардың ықпалын үйлестіріп, біріктіретін негізгі орталық. Мектепте іс-әрекеттің ең бастысы - тәрбие түрлерінің (дүниетіным, еңбек, мінез-құлық, әстетикалық дене тәрбиесі) мақсаттары мен міндеттері жүзеге асырылады. Мектеп басшылығымен жүргізілетін тәрбие жұмыстарының формалары көптеп саналады. Олар: ата-аналармен жұмыс: сынып жетекшілерінің және мұғалімдердің отбасымен жұмысы; сыныптан және мектептен тыс тәрбие жұмыстары. Осы жұмыстарға мектеп басшылық жасайды, көмектеседі, тиісті адамдармен, ұйымдармен бірігіп іске асыруды қамтамасыз етеді. Тәрбие жүйесінде, әсіресе, жеке адамның жоғары моральдық қасиеттерін қалыптастыруда, адамгершілік сезімін, эстетикалық талғамын дамытуда қоғамдық тәрбие институттарының алатын орны ерекше.

Сонмен қоса, жалпы отбасы тәрбиесінде халқымызда белгілі дәстүрлердің, жағымды өнегелердің, мұралардың сақтаушысы. Онда бала алғаш рет өмір жолымен танысады, моральдық нормаларын игереді. Сондықтан отбасылық өмір - жеке адамның азамат болып өсуінің негізі. Отбасы ғасырлар бойы адам баласы тәрбиесінің құралы болып келеді. Сондықтан ол адам үшін ең жақын әлеуметтік орта. Отбасы - оқыту мен тәрбие жұмысындағы мектептің одақтасы. Ол бала тәрбиесі жөнінде мектеппен тығыз байланысты болуды өте жақсы түсінеді. Бала тәрбиесінің отбасында, мектепте нәтижелі болуы ынтымақтастыққа негізделеді. Отбасы тәрбиесі - бұл қоғамдық тәрбиенің бір бөлігі, мемлекет алдындағы ата-аналардың борышы. Үкімет отбасына үнемі қамқорлық жасауда. Қамқорлықтың түрлері: балалар мекемелері жөнінде халықтың қажеттілігін толық қанағаттандыру, балалардың еңбек, спорттық сауықтыру, жас өлкетанушылар станцияларының, ғылыми-техникалық және көркем шығармашылық үйірмелерінің жұмысын кеңейту; ананы, балалық шақты қорғауға ерекше көңіл бөлу, отбасы мүшелерінің демалуы үшін санаториялардың, демалыс үйлерінің жүйесін кеңейту; Отбасындағы басты мәселелердің бірі - баланың тіршілік әрекетін ұйымдастыру: баланың төртібі,

міндеттері, қойылатын талаптар, оның үй еңбегіне қатысуы, оқу-әрекеті, бос уақытын, ұйымдастыру. Бала өмірін және іс-әрекетін ұйымдастыруда негізгі жағдайлардың бірі - ұтымды ырғақ жасау. Күн тәртібі - өмір тәртібі, еңбек пен демалыстың парасаттылықпен, кезектесіп өтуі, талаптардыр орындау, жақсы әдеттерді қалыптастыру. Балалардың күн тәртібі жұмыс қабілетін толық сақтау үшін еңбек пен демалыстың кезектесіп өтуінің қажет екендігін көрінетін И.П.Павловтың іліміне негізделеді[3]. Күн төртібін баланы жинақылыққа, тілалғыштыққа, дәлдікке мұқияттылыққа үйретеді, денсаулығын нығайтады, еңбек қабілетін жақсартады. Дұрыс ұйымдастырылған күн ырғағы оқушыларды белгілі дағдыға үйретеді, дағды әдетке айналады. Әдет келешекке бала қажетін қанағаттандырады. Күн тәртібін жасауда ата-ана баланың жасын, үй жағдайын, денсаулығын мұғалімдер мен сынып жетекшілерінің кеңесін, отбасы мен мектеп ырғағының бірлігін еске алуы тиіс. Отбасында күн тәртібінің негізгі құрамды бөліктері - еңбек, демалыс, ойын, сабаққа дайындалу, тамақтану, ұйқы, т.б. дұрыс алмасып отыруы қажет.

М.Жұмабаев бала тәрбиесінде ұлттық психологияны қалыптыстыру, халық педагогикасының негізінде оқу – тәрбие жұмысын жүргізу қажеттілігін басты назарда ұстау керек екендігін айтады. «Әр тәрбиешінің қолданатын жолы – ұлт тәрбиесі», - деп үлкен тұжырым жасады [4].

Ата-аналардың педагогикалық мәдениетін көтерудің жоғары түрі - халық университеті. Университет арқылы ата-ана психологиялық-педагогикалық білім алып, тәрбие мен оқыту теориясы және тәжірибе саласында білім жинақтайды. Бұл сабақтардың тиімділігін арттыру үшін конференциялар, семинарлар, тәжірибелік сабақтар, кеңестер, саяхаттар пайдаланылады. Бүгінгі таңда нарықтық экономикаға өтумен байланысты бұл салада ойланып істейтін шаралар көп. Егер қоғамға пайдалы адамдар тәрбиелеп шығару қажет деп тауып, педагогикалық білімнің маңызын көтеру қажет болса, мемлекет оны шешудің экономикалық кілтін табуы тиіс. Бала тәрбиесіне байланысты ұсынылатын әдебиеттер тізімі ата-аналарға әрбір сынып арқылы жүйеленіп берілуі тиіс. «Адамның адамшылығы ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы ұстаздан болады. Адам баласын бауырым деу жүректің ісі» деп ұлы ақын Абай өзінің еңбектерінде кеңінен тәріптеп өткен. Баланың жақсысы – әке мен шешенің ары, ата-ананың абыройы, жаманы – қайғысы, «азап-соры» деген жастарды тәрбиелеу ісінде табысқа жету үшін әрбір ата-ананың өзі де тәрбиелі болу керектігін кейбір ата-аналар түсіне бермейді. Оның үстіне бүгінгі кезде нарықтық экономиканың құрсауынан құтыла алмай кейбір ата-аналар отбасын асыраудың қыйыншылықтарына келіп тірелуде. Дегенмен бала тәрбиесіне ешқандай сылтаудың қажеттігі жоқ екендігін әрбір ата-ана тереңінен түсіне білуі керек. Қоғамның болашағы мен беделіне айқын жол ашар ертеңгі өскелең ұрпақ. Тал бесіктен басталар тәрбиенің тереңді меңзейтіні осында. Ең алдымен ата-ананың ролі, онан кейін ұлағат сыйлаған ұстаз. Ата-ана өз баласын өз махаббатының нұрына бөлеп, қуанышына, бақытына балайды, бала үшін күш-жігерін жұмсайды. Әке мен ана баласының келешегін ойлап, отбасында сабырлы мінездің үлгісін, еңбекетің үлгілі табысын көрсете отырып адалдыққа, шыншылдыққа тәрбиелейді. Еңбекқор, ілтипатты ата-ананы, ұстазды бала жанындай жақсы көреді, сыйлайды. Олардың бойындағы адамгершілік қасиетті жоғары бағалайды. Сөз жоқ, бала үшін адамгершілік талғамдар мен әдет-дағдылар, яғни жеке бастың қалыптасуының барлық әлеуметтік-психологиялық негіздері отбасында қалыптасады. Демек, отбасылық тәрбиелеу шарттарын, мүмкіндіктерін зерттемей тәрбие үрдісінде оң нәтижелерге жету мүмкін емес. Жоғарыда айтылған ой-пікірлерді қорыта келе айтарымыз, мектеп пен жанұя арасында тығыз қарым-қатынасты орнатып, тәрбиеші ұстаз бен тәрбиеші ата-ана арасындағы ынтымақтастықты қолға алып жұмыс жасау бүгінгі күннің ең елеулі мәселесінің бірі.

Бала үшін адамгершілік талғамдар мен әдет-дағдылар, яғни жеке бастың қалыптасуының барлық әлеуметтік-психологиялық негіздері отбасында қалыптасады. Демек, отбасылық тәрбиелеу шарттарын, мүмкіндіктерін зерттемей тәрбие үрдісінде оң нәтижелерге жету мүмкін емес. Жоғарыда айтылған ой-пікірлерді қорыта келе айтарымыз, мектеп пен жанұя арасында тығыз қарым-қатынасты орнатып, тәрбиеші ұстаз бен тәрбиеші ата-ана арасындағы ынтымақтастықты қолға алып жұмыс жасап, оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыру бүгінгі күннің ең елеулі мәселесінің бірі.

1. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Қазақстан халқына арналған Жолдауы. Егемен Қазақстан газеті. 12 қараша 2014 жыл. Астана. Елорда.

2. М. Жұмабаев «Педагогика» Алматы «Ана тілі» 1992 ж.

3. И.П. Павлов «Педагогика» Книга для учащихся – М.-Л., 1949. с. 241.

4. М. Жұмабаев Шығармалары Алматы «Жазушы» 1989ж

Аннотация

В данной статье описываются пути повышения творческих способностей учеников. Невозможно достичь положительных результатов в воспитательном процессе не исследовав условия и возможности воспитания в семье. Данные мнения показывают необходимость установить тесные отношения между школой и родителями. Установить сотрудничество между воспитателем учителем и воспитателем родителем, а также повысить творческие способности учеников являются основной проблемой сегодняшнего дня.

Ключевые слова: ученик, творчество, родители, школа, отношения, воспитатель, общество, семья, условия, проблема.

Abstract

This article describes the ways to enhance the creative abilities of pupils. It is impossible to achieve positive results in the educational process without investigating the conditions and possibilities of education in the family. These views show the necessity of establishing close relationships between the school and parents. To establish cooperation between the teacher educator and parent educator, and also to enhance the creativity of students are the main issue today.

Keywords: pupil, creativity, parents, school, relationships, educator, society, family, conditions, problem.

УДК 373.1 14.5.05

БАСТАПҚЫ ӘСКЕРИ ДАЙЫНДЫҚ САБАҒЫНДА ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮР НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

К.М.Метербаева – *п.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ*

Андатпа

Бұл мақалада мектеп оқушыларын отансүйішіштікке тәрбиелеу қарастырылады. Оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеу туралы теориялық мазмұны негізделеді. Зерттеуші ғалымдарымыздың ғылыми еңбектерін басшылыққа ала отырып, әскери дайындық сабақтарында оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеудің бағыттары анықталады. Анықталған бағыттар мектептің оқу –тәрбие үрдісінде тиімді пайдалану арқылы жүзеге асыру қарастырылады. Сондай-ақ, мектеп оқушыларын отансүйгіштікке тәрбиелеудің негізгі мақсатын анықтайтын, жеке тұлғаның, әлеуметтік топтың отаншылдық іс-әрекеттерін саналы түрде меңгеріп алудағы талпынысын айқындайтын саяси-моральдық, кәсіптік, психологиялық, дене шынықтыру сияқты сапаларды қалыптастыруға байланысты ұйымдастырылатын: Тезистер бойынша пікір ұйымдастыру. Аяқталмаған әңгіме. Шығарма жазу. Мерзімді басылымдардың материалдарын оқушыларды отаншылдыққа тәрбиелеуде пайдалану. Күнделікті өмірде болып жатқан оқушыларды отаншылдыққа тәрбиелеуде маңызы бар оқиғалар мен мектеп ішіндегі әр түрлі жағдайлар, жеке оқушылардың өнегелі іс-әрекеттерінен мысалдарды талдап, талқылауға арналған тәрбиелік іс-шаралар ұйымдастыру. Қазақтың өнер туындыларымен таныстыру арқылы оқушыларды отаншылдыққа тәрбиелеу. Қазақтың мақал-мәтелдері мен қанатты сөздері төңірегінде пікір-сайыстар ұйымдастыру. Отаншылдық тақырыпта жазылған әдеби шығармаларды, драмалар мен киноларды талқылау және т.б. іс-шаралар қарастырылады.

Тірек сөздер: отаншыл**,** отаншылдық, отансүйгіштікке тәрбиелеу, рухани-адамгершілік тәрбие, саясиморальдық тәрбие.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Қазақстан болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде» атты еңбегінде: «Біздің тағы бір аса маңызды идеологиялық міндетіміз – қазақстандық отансүйгіштікке тәрбиелеу, әрбір азамат өзін-өзі айқын билеуін қалыптастырады» деп нақты көрсетті [1]. Бүгінгі күні жеке тұлғаны қазақстандық патриотизм мен отансүйгіштік рухта тәрбиелеу барысында Қазақстанның білім және ғылым қызметкерлерінің II съезінде де «Қазақстан азаматтарының отаншылдық сезімін тәрбиелеу білім берудің мектепке дейінгі жүйесінен жоғары оқу орындарына дейінгі орталықтарда, барлық ұйымдарда көкейкесті болып табылады

Жастарға отаншылдық тәрбие берудің бағдарлы идеяларын Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың “Қазақстан - 2030” Қазақстан халқына Жолдауының “Қазақстан мұраты” деп аталатын бөлімінен: “…біздің балаларымыз бен немерелеріміз … бабаларының игі дәстүрін сақтай отырып қазіргі заманғы нарықтық экономика жағдайында жұмыс істеуге даяр болады. Олар бейбіт, абат, жылдам өркендеу үстіндегі күллі әлемге әйгілі әрі сыйлы өз елінің патриоттары болады”- деп үміт артып отырғанын аңғарамыз[2].

Қазақстан Республикасының “Білім туралы” Заңында “Білім беру жүйесінің міндеттері: … азаматтық пен елжандылыққа, өз Отаны - Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге тәрбиелеу” десе, ал орта білімді дамыту

тұжырымдамасында “тәрбиелік жұмыстарды қазақстандық патриотизм, азаматтық, ізгілікті интернационализм негізінде құру”- керек екендігі көрсетілген[3].

Оқушыларды Отанды, туған жерді, өзінің халқын сүюге тәрбиелеу – мұғалімнің аса маңызды, аса жауапты да қадірменді парызы» – деп анық айтқан болатын. Соған орай, әр халықтың ұлттық-тарихи дәстүрі, оның адамзаттық білім берудегі мәдениеті мен диалектикалы білімі осы оқу-тәрбие үрдісіне тікелей байланысты.

Ұлттық бірегейлікті сақтаудың басты жолдарының бірі болып жеткіншектерді отансүйгіштікке тәрбиелеуде халықтың мәдени мұрасын пайдалану болып табылады.

Қазақ халқы – елін, жерін, оның табиғи байлығын, өнері мен тілін, тарихын, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын сақтап, қорғап, рухани-адамгершілік тағылымдарын ұрпағына мұра етіп қалдырған. Ата-бабаларымыз ұлан байтақ елін, байлыққа толы жерін ғасырлар бойы қорғап, халқының бостандығы мен тәуелсіздігі үшін ел қамын ойлаған батырларын, халқының сөзін сөйлеп, ел қамын жеген білімпаз шешендері мен билерін мақтан еткен. Шежіреге толы Отанымызды қорғау, шешен де өткір тілімізді, дәстүрімізді сақтау, оны білу – азаматтық парыз.

Бүгінгі оқушы – ертеңгі азамат. Атына заты сай болуы үшін, ең бірінші білімді болуы шарт. Қазіргі заман болашақта білімді, саналы, жан-жақты қалыптасқан тәрбиелі азамат өсіруді талап етеді. Сондай азаматқа ең қажеттісі Отанына, еліне, жеріне, ана тіліне, атамекеніне деген сүйіспеншіліктерін қалыптастыратын отаншылдық тәрбиенің, халықтық салт-дәстүр арқылы берілуі.

Салт-дәстүр дегеніміз – халықтардың кәсібіне, сенім-нанымына, тіршілігіне байланысты қалыптасқан, ұрпақтан-ұрпаққа ауысып отыратын қоғамдық құбылыс.

Халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан тәлім-тәрбиесі, ұлт қаһармандарының өмірі мен ерлік істерінің тарихы, даналық сөздері – отаншылдыққа тәрбиелеуде үлкен орын алады. Батыр бабаларымыз қазақ елінің басын қосып, ұлттық жауынгерлік-ерлік мектебінің негізін салған. Сондықтан бабалардың ерлігі – адамгершілікке, отаншылдыққа толы, асқақ рухы күні бүгінге дейін ел аузында, оны халық тәрбие ісінде үлгі етеді. Бұның барлығы мектеп қабырғасындағы бастапқы әскери дайындық сабақтарында берілетін білімдерге көп байланысты. Себебі, оқушыларға отанына деген сүйіспеншілік, құрмет, мен қазақ елінің ұланымын деген мақтаныш сезімдері осы мектеп қабырғасынан қалыптасып, жоғары сыныптарда толықтырылады.

Көрнекті кеңес педагогы В.А.Сухомлинский: “Отан туралы білім бере отырып, өз тәрбиеленушілерінің бойында тек оның жетістігіне мақтаныш сезімін ғана емес, ондағы кемшіліктерге жүрек сыздатарлық күйініш сезімі мен қамқорлық туғыза білетін мұғалім ғана нағыз тәрбиеші”, - дейді [4]. Ұлы педагогтың бұл пікірімен біз толық қосыламыз, өйткені Отаным, туған елім, ана тілім деп жалындап тұрған мұғалім ғана, өз оқушыларын ұлттық-салт дәстүр негізінде отаншылдыққа тәрбиелей алады.

В.Г.Белинский тәрбиешілер мен балалар жазушыларына үн тастай отырып, оларды балаларға “жалпы адамзаттық, әлемдік құбылыстарды мүмкіндігінше көбірек беруге, тек оларды өзіндік және ұлттық құбылыстар арқылы таныстырып отыруға” шақырады.

Балалар кітаптарында халық өмірі, оның арман тілегі мен үміті, ұмтылысы, қайғы-қуанышы неғұрлым кең, терең және әсем бейнеленген сайын, олар өз тәрбиелік рөлін соғұрлым жақсы атқарады. В.Г.Белинский балаларды баурап алатын поэтикалық образдарын, көптеген жан жылуы мен патриоттық сезімдерге бай, балалар қиялы мен сезіміне жақын, соншалықты түсінікті мысалдарды, ертегілерді, поэмалардан үзінділерді, өлеңдерді оқып беруді ұсынды. Сөйтіп, сабақ барысында оқушылардың сезіміне неғұрлым күштірек әсер етуге тырысу керектігін, оларды әсемдікті сезіне білуге ерте жастан баулу қажеттігін атап өтеді.

Жоғарыда аталған ғалымдардың ой-тұжырымдарын басшылыққа ала отырып, біз бастапқы әскери дайындық сабақтарында оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеудің бағыттарын белгіледік. Олар:

- мемлекеттік рәміздерді насихаттау ;
- рухани құндылықтарды оқыту;
- қоғамдық-саяси және құқықтық тәрбие;
- рухани-адамгершілік тәрбие беру;
- халықтық педагогика;

Мектептегі өскелең ұрпақтар – болашақ Қазақстан азаматы. Олар ескінің көзіндей, жаңаның өзіндей болып XXI ғасыр есігінен еркін еніп жүре алатын дүниежүзілік мәдениетті танитын, өзін сыйлата алатын, рухани дүниесі бай, интеллект деңгейі жоғары, білімді де білікті болуы шарт.

Оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеу мақсатында жастар саясатын ұйымдастырып, жоспар бойынша жүзеге асыру, әр түрлі деңгейлер мен мазмұндағы тәрбиелік іс-шаралар, мемлекеттік мерекелерді атап өту, түрлі патриоттық акцияларды ұйымдастыру мен жүргізу. Олардың ішінде жыл сайын өткізіліп отыратын ҚР мемлекеттік рәміздерінің күнін тойлау ерекше орын алады.

Біз осыған орай мектептегі оқу-тәрбие процесінде көп қолданыла бермейтін, бірақ оқушыларды отаншылдыққа тәрбиелеудің бағыттарын ұстана отырып жүзеге асыратын, іс жүзінде қолданылатын іс-шараны ұсынамыз.

1. Тезистер бойынша пікір ұйымдастыру. Оқушыларға ұлттық салт-дәстүр, отаншылдық, туған ел, ана тілі туралы белгілі адамдардың қысқаша пікірлері жазбаша түрде таратылып беріледі. Пән мұғалімі осыған орай қарсы, не қуаттайтын өз ойын ортаға салады. Мысалы:

“Батыр соғыста,
Қорқақ - жанжалда”.
“Ерлік елдің қасиеті,
Жүректілік - жігіттің қасиеті”.
“Жерге тер төгіп,
Халыққа қан төгіп қызмет ет”. **Б.Момышұлы**
“Ел іші өнер кеніші”
“Өз елің - алтын бесігің”
“Отан оттан да ыстық”
“Туған жерге туың тік”
“Кісі елінде сұлтан болғанша, өз еліңде ұлтан бол”
“Жекен жерінде көгерер, ер елінде көгерер”

Осыларға қатысты оқушылардың айтқан пікірлеріне қарап олардың отаншылдық санасының даму деңгейін анықтауға болады. Оқушылардың берген жауаптарын сыныпта мұғалім талдап, кімнің пікірі дұрыс, кімдікі бұрыс, не себепті, оны қалай түсіну керек екенін оқушыларға жеткізеді. Сөйтіп, осы жолмен, бір жағынан, оқушының ой-пікір деңгейін танып білуге болады, екіншіден, олардың кейбір қате түсініктерін реттеп, санасына ықпал ету деп қарауға болады.

2. Аяқталмаған әңгіме. Оқушыларға отаншылдық маңыздағы әңгіменің бас жағы жазылған парақтар таратылады, әңгіме қысқа болу керек және оқиғаның маңызды тұсында үзіледі. Оқушылар мұны ары қарай жалғастырып жазуы тиіс. Әңгіменің аяқталу сипатына қарай отырып, мыналарды ұғынуға болады: оқушы нені қалайды; әңгіме кейіпкері қалай бағаланады; әңгіме кейіпкерінің іс-әрекеті қалай жалғастырылады, оқушының ой-өрісі, шығармашылығының даму бағытын көруге болады. Бұл әдісті белгілі бір батырдың еңбегімен таныстырып, әңгімелерін өту кезінде қолдануға болады.

3. Шығарма жазу. Оқушыларға ұсынылған отаншылдық маңыздағы тақырып өздерінің күнделікті өмір тәжірибесін пайдаланатындай болу керек. Олар тақырыпты ашу барысында әр түрлі құбылыстарға болған көзқарасын білдіреді. Мұндай тақырыптар сұрақ түрінде болады. Мысалы: “Ерлік дегеніміз не?”, “Туған жеріңізді сүйесіз бе?”, “Атамекен дегенді қалай түсінесіз?”, “Өзіңізді Отаныңның шын патриотымын деп ойлайсыз ба?”, “Нағыз патриот деп кімдерді айта аласыз?”, “Ата-баба дәстүрі неге қажет?”. Шығарма құпия (анонимді) түрде, яғни шығарманы кім жазғаны көрсетілмейді. Бұл жерде мұғалім үшін, алдымен, жекелеген оқушының пікірі емес, жалпы сынып ұжымының не ойлайтындығы маңызды. Өйткені, өз ой- пікірлерін ашу арқылы оқушылар, көзқарастарын білдіреді. Осындай қысқаша шығармалардың нәтижесін пайдалана отырып, бұдан былайғы жерде өткізетін тәрбиелік жұмыстардың бағыттарын анықтайды.

4. Мерзімді басылымдардың материалдарын оқушыларды отаншылдыққа тәрбиелеуде пайдалану. Мерзімді басылымдарда жарияланған кей мақалалар оқушылардың ой-пікіріне ықпал ететіндей көкейтесті мәселелерді қозғаса, соны сынып ұжымында оқу және талқылау, мәселенің анық-қанығына жетуге көмектеседі. Оқиғаның өмірлік мәнін, себеп-салдарын түсіну, оқушылардың патриоттық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Жарияланған оқиғаға байланысты оқушылардың өз пікірлерін білдіру аса маңызды. Газет және журналдардың материалдарын бір оқушы оқиды, қалғандары тыңдайды. Мұнда, көпшілік оқушылардың ұзақ уақыт зейін қойып тыңдап отыруы мүмкін емес. Олардың санасын жинақтап, үнемі оқылып жатқан мақала төңірегінде ұстап тұру үшін, ішінара түсіндірмелеу, айтып беру, сұрақ-жауап тәсілдерін қолданған дұрыс. Бұл тәсіл оқушылардың зейінін мақаланың аса маңызды тұстарына аударады. Кей жағдайларда талданып жатқан мақалалардан сілтемелер келтіру орынды. Мақала оқылып біткен соң оқушыларға осыған орай өз пікірлерін айтуға

мүмкіндік берумен бірге ұстаз өзі қорытындылай келіп оқушылардың ой жүргізуіне бағыт беруіне болады.

5. Күнделікті өмірде болып жатқан оқушыларды отаншылдыққа тәрбиелеуде маңызы бар оқиғалар мен мектеп ішіндегі әр түрлі жағдайлар, жеке оқушылардың өнегелі іс-әрекеттерінен мысалдарды талдап, талқылауға арналған тәрбиелік іс-шаралар ұйымдастыру. Мұндай іс-шаралардың маңызды тұсы, оларды талдау арқылы оқушының бір-біріне деген қарым-қатынасына ықпал ету, себебі, бұл оқиғалар оқушы өзі көріп жүрген дос-жолдастары не таныстарына тиесілі. Мұғалімнің міндеті - осы оқиғадан оқушылардың белгілі бір қорытынды шығаруына көмектесу. Мұғалім оқиғаны әңгімелеу барысында оның аса маңызды тұстарын мысалдармен белгілеп өтеді. Бұл оқушылардың осы оқиғаны дұрыс бағалауына ондағы жеке тұлғаға, халыққа, Отанға пайдалы тұстарын ұғынуға мүмкіндік береді.

6. Қазақтың өнер туындыларымен таныстыру арқылы оқушыларды отаншылдыққа тәрбиелеу. Мұнда көркемсурет, фотосурет, бейнетаспалар мен үнтаспалар, мүсіндер, ескерткіштер, әдеби шығармалар, ауыз әдебиеті туындылары, кино және театр қойылымдары, музыка туындылары, т.б. пайдаланудың мүмкіндігі мол. Мысалы: “Менің Қазақстаным” атты тәрбие сағатын ұйымдастыруда оқушыларға Қазақстанның көркем жерлерінен түсірілген фотосуреттер, суретшілер шығармаларын пайдаланып, оларды еліміздің қай жерінен түсірілгенін, оны кімдердің салғанын, түсіргенін әңгімелеу; немесе Қ.Жұмаділовтың “Дарабоз”, І.Есенберлиннің “Көшпенділер”, т.б. шығармалары төңірегінде оқырман конференцияларын ұйымдастыру немесе Құрманғазының “Қайран шешем”, “Көңілашар”, Тәттімбеттің “Саржайлау”, т.б. күйін тыңдап, талдау оқушының отаншылдық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

7. Қазақтың мақал-мәтелдері мен қанатты сөздері төңірегінде пікір-сайыстар ұйымдастыру. Мұнда өмір даналығы қысқа да, нұсқа айтылады. Кей оқушылар даналық және қанатты сөздерді қойын дәптеріне жазып жүреді. Кейбір қанатты сөздердің мән-мағынасы өте терең болғандықтан ол түсіндіруді қажет етеді, ал кей қанатты сөздер оқушылар санасында теріс пікір қалыптастыруы мүмкін. Сол себепті арнайы тәрбиелік сағаттарда олардың мән-мағынасын дұрыс түсінуге жағдай жасалады. Қазақтың “Батыр соғыста, қорқақ - жанжалда”, “Ерлік елдің қасиеті, Жүректілік - жігіттің қасиеті”, “Жерге тер төгіп, Халыққа қан төгіп қызмет ет”-деген Б.Момышұлының қанатты сөздері мен “Ел іші өнер кеніші”, “Өз елің - алтын бесігің”, “Отан оттан да ыстық”, “Туған жерге туың тік”, “Кісі елінде сұлтан болғанша, өз еліңде ұлтан бол”, “Жекен жерінде көгерер, ер елінде көгерер” т.б халықтың салт-дәстүріне, туған жеріне, ана тіліне, тарихына, батырлық, ерлік мазмұндағы мақал-мәтелдердің алатын орны ерекше.

Осындай тәрбиелік мазмұндағы іс-шараларда жекелеген белгілі адамдардың сөздерінен үзінділер келтіруге болады. Мысалы, Әйтеке бидің “Бай болсаң - халқыңа пайдаң тисін, батыр болсаң – дұшпанға найзаң тисін. Бай болып пайдаң тимесе, батыр болып найзаң тимесе - жұрттан ала бөтен үйің күйсін” деген даналық ойын алуға болады.

8. Мектеп оқушыларының шығармашылығы негізінде отаншылдыққа тәрбиелеу. Мұндай тәрбиелік іс-шаралардың мақсаты оқушылардың бойындағы қабілеттері мен мүмкіндіктерін пайдалануға, басқаларға көрсетуге жол аша отырып, отаншылдық сана-сезімнің оянуына қозғау салу. Сонымен бірге халықтың салт-дәстүріне сүйіспеншілік, отаншылдық көзқарастарының қалыптасуына шарт түзу, мұнда белгілі бір тақырып төңірегінде оқушылар сурет салады, өлең шығарады, шығармалар жазады. Осыған орай конкурстар мен жарыстар ұйымдастыруға болады. Мәселен, өлең оқу, ән айту, шығармалардан үзінділерді жатқа оқу, күйлер орындау, т.б.

“Ер жігіт - ел қорғаны” тақырыбына байланысты сурет конкурсы, өлең шығарма жазу конкурстарын ұйымдастыруға болады.

9. Отаншылдық тақырыпта жазылған әдеби шығармаларды, драмалар мен киноларды талқылау. Мұнда әдеби шығармаларды талқылаудан бұрын оқушыларға белгілі бір кітапты оқып шығу тапсырмасы беріледі, немесе олармен театр қойылымына бару шарт. Одан соң сол кітап бойынша алдын-ала талқылау сұрақтары түзіледі. Белгіленген іс-шара барысында оқушылар осы сұрақтар төңірегінде өз пікірлерін айтады. Сабақтың соңында анкеталық сұрақтар немесе тест өткізу арқылы оқушылардың көзқарасын анықтауға болады. Осындай талқылауларды белгілі бір кинофильм төңірегінде де ұйымдастыруға болады. Мұнда мұғалім, алдымен, кино көру барысында оқиғаларға, кейіпкерлердің іс-әрекетіне назар аудару керек екендігін ескерту қажет. Әйтпегенде оқушылар киноны көргенімен оның басты идеясын, түпкі мағынасын дұрыс түсінбей қалуы мүмкін. Мұндай талқылауларды белгілі

бір драмалық қойылымдардан кейін өткізудің де тәрбиелік маңызы зор. Бұл жерде мәселенің мынадай әдістемелік тұстарын ескертеміз:

1. Таңдап алған шығарма, кинофильм не болмаса қойылым отансүйгіштік тақырыбында болуы;
2. Талқылауды еркін әңгіме түрінде өткізген дұрыс;
3. Оқушыларды жалықтырып алмау үшін уақытты тиімді пайдалану;

Мектеп оқушыларын ұлттық дәстүр арқылы отаншылдыққа тәрбиелеу іс-шараларын өткізуде, сабақ барысында қолдануда, олардың психолгиялық ерекшеліктеріне сәйкес әдіс-тәсілдер мен формаларын таңдап алу қажет.

Сонымен қатар мектеп оқушыларын салт дәстүр негізінде отаншылдыққа тәрбиелеу ісін сабақ процесінде жүзеге асыруда мынадай сабақ түрлері қолданылады: Аралас сабақ, түсіндіріп оқыту сабағы, жаңа материалды енгізу сабағы, бақылау сабағы, семинар сабағы, білімді, дағдыны шеберлікті жетілдіру сабағы. Бұл сабақ түрлері күнделікті сабақ мазмұнына байланысты мұғалімнің өз қалауынша таңдалынып алынады.

Қорытып айтқанда, жоғарыда аталған ұлттық дәстүр негізнде оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеудің бағыттары мен жолдарын оқу-тәрбие үрдісінде орынды пайдалана білсе, онда оқушылардың бойында отаншылдық сана-сезім қалыптасатыны сөзсіз.

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические основы патриотического воспитания школьников. Автором проанализированы труды ученых - исследователей, занимающихся патриотическим воспитанием школьников на уроках военной подготовки. А также рассамтриваются основные направления воспитательной работы в школе, влияющие на патриотическое воспитание и влияющие на воспитание моральных, писхологических, социальных качеств развития личности с помощью определнных форм работы: незаконченный рассказ, написание сочинения, написание выводов по тезису. Особое значение имеет организация мероприятий, влияющих на патриотическое воспитание школьников, направленных на знакомство с казахским декоративно-прикладным искусством, жанрами устного народного творчества, как афоризмы, пословицы и поговорки, написание сочинений, анализ художественных произведений и фильмов, которые подлежат обсуждению на уроках.

Ключевая слова: патриотизм, патриот, духовно-нравственное воспитание, потриотическое воспитание, морально – политическое воспитание.

Annotation

Theoretical bases of patriotic education of school students are examined in the article. An author is analyzed researchers' works, engaging in patriotic education of school students on the lessons of military preparation. Also there are considered basic educator work assignments at school, influencing on patriotic education and influencing on education of moral, psychological, social internals of development of personality by means of certain types of work: unfinished story, writing of composition, writing of conclusions on a thesis. Main meaning is organization of events, influencing on patriotic education of the school students, oriented to the acquaintance with the Kazakh decoratively-applied art, genres of verbal folk work, as aphorisms, proverbs, writing of compositions, analysis of artistic works and films that is subject of discussion.

Key words: patriotism, patriot, spiritually-moral education, education of patriot, morally - political education

1. Н.Назарбаев «Қазақстан болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде», 1993

2. Назарбаев Н. Қазақстан-2030 (Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы). – Алматы: Білім, 1998. – 94 б

3. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (2007 жылғы 27 шілде)

4. М.Құрманбаева «М.Ғабдулин мұрасындағы этнопедагогикалық құндылықтар арқылы оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеу» - Алматы, 2003

5. Ж.Қалиев «Халық педагогикасы құндылықтары негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру» - Астана,2005

ӘОЖ 371,1 қазақ т-гі аннотация жок

ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ ЖӨНІНДЕ

А.А. Куралбаева –
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университететінің аға оқытушысы

Әлемдік тәжірибені негізге алып, 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік білімді дамыту бағдарламасы қабылданды. Бағдарлама мақсаты білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, экономиканың тұрақты өсуі үшін сапалы білімнің қол жетімділігін қамтамасыз ету арқылы адам капиталын дамыту болып табылады. 2008 жылдан бастап жаппай әлемдік білім кеңістігіне еркін енуді көздейтін бұл бағдарлама бойынша отандық 12 жылдық білім берудің мазмұны жаңартылуда, яғни қазақстандық бастауыш білім мазмұны шетел тілі мен информатика негіздері бойынша толықтырылуда. Бұл бастауыш сыныпта оқитын балалардың ақпараттық қоғам қажеттілігін қанағаттандыратындай пәндер екендігін көрсетеді, өйткені қазіргі таңда бастауыш сатының білім мазмұнында оқушының жеке қасиеттерінің дамуына әсер ететін, білімді, икемділікті, дағдыны меңгертіп қана қоймай, тұлғаның құзыреттілігін қалыптастыруды көздейтін бастауыш білім мазмұнын іске асырудың төрт стратегиясы қолданылады. Олар: үдету - мектепке ерте оқуға келген немесе сыныптан сыныпқа аттап көшетін балалармен жұмыс, шығармашылық шеберханалардағы, жазғы, қысқы лагерьлердегі жұмыстарды қамтиды; тереңдету - қандай да бір пәнді тереңдетіп оқытатын сыныптар, гимназиядағы, лицейдегі жұмыстар қарастырылады; жалпылау - пәнаралық сипатқа ие, өзіндік ізденіс жұмыстарын, арнайы тренингтер ұйымдастыру; проблеманы нақтылау - жалпылау бағдарламаларының құрамды бөлігі болып табылады, тұлғалық білім беруге негізделеді [1]. Сонымен білім, оны (білімді) меңгерумен, яғни оқыту үдерісін ұйымдастырумен байланысты қарастырылады. Оған қатысты төмендегідей анықтама түсініктерін келтіруге болады:

- меңгеру - жаңа тәжірибенің бұрынғы тәжірибемен, жаңа ақпараттың осыған дейін саналы түрде меңгерген ақпаратпен ұласуы [2, 139 б.];
- меңгеру дегеніміз, яғни дәлірек айтсақ өзіндік ету дегеніміз – түсіну, есте сақтау және қолдана білу [3, 31 б.];
- меңгеру дегеніміз – бұрынырақ түсінгенді және есте сақтағанды практикада пайдалану мүмкіндігі [4, 20 б.].

Білім мазмұнын түзетін ұғымдарды қолдану үшін:

а) ұғымдардың мазмұнын білу;

б) ұғымға қолдану керек объекті немесе өндірістік үдерістің сипатты белгілерін білу;

в) өндірістің сипатты белгілерінің, жақтарының ұғым мазмұнына сәйкестілігін немесе сәйкес еместігін анықтау керек.

С.Абдукадирова білімді меңгеруге қатысты: айнала қоршаған заттар мен құбылыстар, олардың өзара байланыстары мен тәуелділіктері, даму заңдылықтары жөніндегі объективті ақпараттарды (оқу материалын) ұғып, түсіну, есте сақтау және оларды сөзбе-сөз қайталап айтып беру, жаңғырықтыру ғана емес, сонымен бірге оларды жеке, субъективтік іс-әрекетке (танымдық және практикалық іс-әрекетте) белсенді түрде пайдалану. Демек, танымдық және практикалық іс-әрекеттерді жүзеге асыруда білімді қолдану оны меңгерудің жаңа әрі жоғары сатысы болып табылады деп біледі.

«Требования к знаниям и умениям школьников» атты авторлық бірлестікте жазылған монографиялық еңбекте, Т.Л.Коган оқыту нәтижесінің сапасы туралы тұтастай білім сапасын арттыру, білім беру тиімділігі туралы жазылып жүргендігін айтады [5, 64 б.]. Сондай-ақ, ғалым сапа деп, меңгеру нәтижесінің толықтылығы, дұрыстығы сияқты жекелеген едәуір мәнді қасиеттерін түсінеді, білім сапасын «меңгеру нәтижелерінің біртұтас және тұрақты ерекшеленіп білінуі» ретінде анықтайды. Ол білім сапасының «меңгерілетін оқыту мазмұнының және оны меңгеру үшін жүзеге асырылатын іс-әрекеттің мәнін анықтайтын белгілер жиынтығы ретінде және қалыптасу үстіндегі оқушының жеке басының қасиеті» ретінде көрінуі мүмкін екендігін атап көрсетеді [5, 65 б.]. Ал, білім сапасы дегеніміз – мектепте білім алып отырған шәкірттің немесе мектеп бітірушінің білім алу арқылы әзірлігінің сапасы мен білім беру қызметінің сапасын қамтитын түсінік.

Педагогикалық зерттеулерде: оқушылардың білімінің сапасы - білімнің балалардың өзінің іс-әрекеті объектісіне, объективті шындыққа деген қатынасын қалыптастыру базасы ретінде қызмет ету қабілетін құрайтын белгілері мен қасиеттерінің бірлігі ретінде де анықталады (С.Абдукадирова).

Т.Л.Коган оқушылардың білімін оқыту үдерісінің, ең алдымен оқыту мазмұнын меңгерудің нәтижесі деп санайды және де білім сапасын үш деңгейге бөледі [5, 69-79 б.].

1. Пәндік-мазмұндық деңгей. Бұл деңгейде білім сапасы *толықтығымен, талдап қорытындыланумен, жүйелілігімен* сипатталады.

2. Мазмұндық-іс-әрекеттік деңгей. Білім сапасының екінші деңгейі беріктіктігімен, жұмылдырылуымен (дайын тұрушылығымен), әрекеттілігімен сипатталады. Бұл деңгей оқушылардың білімінің кейінгі өңделуінің және түрлендірілуінің нәтижесін сипаттайды.

3. Мазмұндық-жеке тұлғалық деңгей. Бұл деңгейде оқушының жеке басының ақыл-ой іс-әрекетінің (ақылының) қандай да бір қасиеттерінің оқыту ықпалымен қалыптасуы қарастырылады, олар: *тұрақтылық, оралымдылық, тереңдік* сияқты қасиеттер.

Н.Н. Самылкина өзінің еңбегінде меңгерілген білімнің сапалық сипаттамасы жөнінде Т.Л. Коганның ойын қуаттай келе, деңгейлерді төмендегідей бөліп көрсетеді:

- пәндік-мазмұндық (қалыптастырылған білімнің толықтығы және жүйелілігі);
- мазмұндық-іс-әрекеттік (оқушылар білімінің *беріктігі мен әрекеттілігі*);
- мазмұндық-жеке тұлғалық (білімді қолдану кезіндегі өзбетінше әрекет етушілігі және жеделділігі).

Қарастырылып отырған оқушылардың білім сапасы және оны арттыру жолдары көптеген дидактикалық зерттеулерде біршама қарастырылған. Сондай-ақ аталған мәселе педагог классиктердің еңбектерінде де көрініс тапқан. Я.А.Коменский өзінің дидактикалық еңбектерінде алғаш рет білімнің саналылық, жүйелілік, беріктік және т.б. сияқты сапаларына (қасиеттеріне) сипаттама берсе [6], осы ойды дамыта отырып, А.Дистервег оқушылардың білімінің жүйелі, саналы, берік болатындай жағдайлар мен шарттарды сипаттап береді. Атап айтқанда:

- баланың сезім арқылы қабылданатын материалдарды терең ойластыруын және мағынасын жете түсінуді;
- оқытудың үздіксіздігі;
- көрнекілікті қолдануды;
- оқушылардың жеке басының ерекшелігін ескеруді;
- оқу материалын есте бекітуді;
- ақыл-ой күштерінің қозуына ықпал ететін оқыту әдістерін, оқушылардың оқыту үдерісіндегі ақыл-ой белсенділігін;
- оқу материалының түсініктілігін, баланың шамасына лайықтылығын және т.с.с. жатқызды [7, 150-162 б.].

Білім сапасы жөніндегі анықтамаларға тоқталар болсақ: В.М.Полонский: білім сапасы – мектеп түлектерінің оқу мен тәрбиенің жоспарланған мақсаты негізінде белгілі бір білім, біліктілік, ақыл және танымдық даму деңгейі, - деген анықтама береді [8], ал, Ю.В.Василькованың «Страницы отечественного образование» атты еңбегінде білім сапасы білім мекемелеріндегі оқыту іс-әрекеттерінің аспектілері: білімнің мазмұны, оқыту әдістемесі, әдісі, материалдық- техникалық базасы, мамандардың құрамы, т.б. оқушыны дамытуға қатысы бар көрсеткіштердің жиынтығы арқылы анықталып, білім сапасы білім беретін мекемелерде олардың барлық іс-әрекетінің бағыттарында қарастырылады, олардың жиынтығының нәтижесінде жүзеге асады және білім беру мекемесінің оқудағы әрекетінің аспектісін бейнелейтін білім сапасы көрсеткіштерінің жиынтығы:

- білімнің мазмұнымен;
- оқытудың түрлері және әдістерімен;
- мектептің материалдық-техникалық базасымен;
- мамандардың біліктілігімен, тәжірибесімен анықталады [9].

С.Е.Шишов, В.А.Кальней өздерінің «Мектепте сапалы білім берудің мониторингі» деген еңбегінде жалпы білім беретін мекемелердің іс-әрекетінің бағалау критерийі жайлы нақтылап жазып, білім беру сапасы - қоғамның тұтынымының дамуымен және сұранысына талап сай келіп және тұлғаның кәсібилігін, адамгершілігін, қоғамдық өмірге бейімдеу қабілетін қалыптастырып, қоғамдағы білім үдерісінің күйін және нәтижесін анықтайтын әлеуметтік категория деп қарастырған [10, 320 б.].

Ю.А.Конаржевскийдің пікірінше, білім беру сапасы - қойылған талаптарға тұлғаның азаматтық кәсіптік құзырлығының қалыптасуы мен даму дәрежесінің ішкі және сыртқы тұтынушылардың

сұранысы мен күткеніне сәйкес келу деңгейімен сипатталатын білім беру үдерісінің жайы мен нәтижелілігі; білім алушылардың белгілі бір кезеңде қол жеткізген білім мен біліктілік, ақыл-ой, адамгершілік және дене тәрбиесі дамуының жоспарланған мақсатқа сәйкестік дәрежесі; білім беру ұйымдары көрсететін білім беру қызметінен күтетін білім беру үдерісіне қатысушылардың қанағаттанушылық деңгейі [11, 224 б.].

О.Б.Епишева мен В.И.Крупич «Учить школьников учиться математике» атты еңбегінде білім сапасының оқыту әдістерімен, оқыту тәсілдерінің кезеңдерімен, оқу іс-әрекетінің қасиеттерімен сәйкес қалыптастырылатынын нақты көрсеткен [12]. Оның ішінде: жүйелілік, нақтылық, саналылық, толықтық, жеделділік, тереңдік, икемділік, кеңінен ашылғандық (жазылғандық), оралымдылық (жинақталушылық), талдап қорытушылық, беріктік.

Ғалымдар кең көлемде «білім сапасы» ұғымын, білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты негізінде оқытудың соңғы нәтижесі деп қарастырады. Білім сапасы қоғамның сұранысына және білімді тұтынушының талабына сай болуы керек. Әсіресе педагогикалық менеджмент және маркетинг теориясында білім сапасының мәселелеріне ерекше мән береді. Көптеген ғалымдар білім сапасының әдістемелік, теориялық, мониторингтеу аспектісін толық және білім беру мекемесіндегі білім беру әрекеттерін жекелей қарастырады. Дегенмен де білім сапасының теориясын жасауға өз үлесін қосқан белгілі ғалымдар М.М.Поташник, С.Е.Шишов, Ю.А.Конаржевский болып табылады.

Академик И.Я.Лернердің білімді сапалық қасиеттеріне қарай алтыға бөліп көрсеткені қызығушылық тудырады. Олар: білім сапасының дұрыстығы, толықтығы, әрекеттігі, түсініктілігі, беріктігі, жүйелігі. Жалпы алғанда, білімнің мазмұны (көп жағдайда) құрамы бойынша анықталса, *білім сапасы* көбіне деңгейі бойынша анықталады. Академик В.Беспалько білімді игерудің төрт деңгейін бөліп көрсетеді: оқушылық (қайта жаңғырту), алгоритмдік (жүйелеу, реттеу), эвристикалық (танымдық ізденіс) және шығармашылық (ойлап табу, құрастыру). Жоғарыда аталған білімді игеру деңгейлерінің ішінде алғашқы үшеуі мектепте қолданылатын үш бағаға салыстырмалы түрде сай келеді деп есептеледі және білім сапасының да үш деңгейін анықтайды: оқушылық-дұрыстығы мен толықтығы; алгоритмдік-түсініктілігі мен әрекеттілігі; эвристикалық-жүйелілігі мен беріктігі [13, 14].

Оқушының сапалы білімі оның танымдық және шығармашылық қабілеттеріне, сол арқылы белсенділігі мен дербестігіне тікелей тәуелді. Бұл – оқытудың жоғары деңгейдегі әдістерін пайдаланылып, сабақты неғұрлым жоғары дәрежеде өткізген сайын, оқушылар білімінің де сапасы жоғары болады.

Білім сапасын құраушы қасиет белгілері төмендегіше:

- толықтық – зерттеліп отырған объекті жөніндегі білімдердің бағдарламалық санымен;
- жүйелілік – білім жиынтығының белгілі бір құрамын олардың ретіне және бірізділігіне қарай ұғынумен;
- жүйелену – оқушының ғылыми теориялардың құрамындағы орнын ұғынуымен;
- жеделдік – бірыңғай жағдайларда білімді пайдалану білігімен;
- икемділік - өзгертілген жағдайларда білімдерді пайдаланудың вариативтік тәсілдерін өз бетімен тану білігімен;
- талдап қорытушылық (жалпыланғандық) – жалпыланған түріндегі нақты білімді көрсете білу білігі ретінде және жинақтылығымен, ашықтығымен, саналы ұғынылуымен – білімдердің арасындағы байланысты және қатынасты түсінумен, оларды ашу жолдарын, сондай-ақ дәлелдеу білігімен;
- беріктілігі – білімдерді есте ұстау тұрақтылығы және оларды қолдану тәсілі басқа білімдер негізінде қажеттісін шығаруға дайындығымен сипатталады.

Білім беру сапасы – білім беру үдерісінің күйі мен нәтижелілігін, оның тұлғаның азаматтық, тұрмыстық және кәсіби тұжырымдамаларын дамытуда және қалыптастыруда қоғамның қажеттіліктеріне сай болуын анықтайтын әлеуметтік категория.

Сапалы білім беру дегеніміз – ғылымға негізделген жүйелі бағдарлама бойынша теориялық, практикалық іске, еңбекке баулу дүниетанымын кеңейту. Баланың бойындағы бар қабілетін кемеліне келтіріп жетілдіру болып табылады. Сапалы білім беру – оқыту мен тәрбиелеудің үздіксіз үдерісі. Қазіргі кезде білім берудегі мақсат жан-жақты білімді, өмір сүруге бейім, өзіндік ой-өрісі бар, адамгершілігі жоғары, қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру. Балалардың білім сапасын арттыруда бала дамуының мынадай негізгі белгілерін: дербестігін, проблемалық ситуация, шығармашылық таным әрекетін, диалектикалық ойлауын, т.б. қадағалап, балалар мен жеке, дара жұмыстар жүргізеді.

Оқушының білім сапасын арттыру - өз пәнін жетік білетін, оқушының шығармашылығы мен дарындылығының дамуына жағдай жасай алатын, тұлғалық-гуманистік бағыттылығы жоғары, педагогикалық ақиқат пен ондағы өзінің іс-қимылын жүйелілікпен арттыруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын меңгерген және білімдік мониторинг негізінде ақпараттарды таба, таңдай,

сараптай алатын, отандық және шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін мұғалімге байланысты.

Оқушылардың білім сапасын нақты көрсететін жекелеген пәндердің сапа көрсеткіші мен үлгерімі екендігі бәрімізге аян. Ал, оқыту сапасы – оқыту мақсаты мен міндеттері негізінде қойылған белгілі бір талаптарды оқушылардың орындау қабілеттілігі.

Қазіргі таңда білімнің сапасы оқытудың сапасына және оқушының білім сапасына тікелей байланысты. Оқыту сапасы мұғалімнің сабақтағы әрекетінің мынадай өзіндік ерекшелігімен сипатталады:

- жаңа дидактикалық әдістерді қолдануы;
- сабақты оқытудың әдістемесі және түрлері;
- оқушының сапалы меңгерген білімі, іскерлігі, дағдысының жетістігі;
- оқушының оқуға көзқарасы, шәкіртінің әр түрлі олимпиада, сайыс, ғылыми конференцияға қатысуы;
- ғылыми-әдістемелік біліктілігін жетілдіруі;
- ғылыми экспериментке қатысуы, т.б.

Қорыта айтқанда жоғарыда аталғандардың барлығы мұғалімнің сабағындағы берген білімінің сапасының көрсеткіштері болып табылады. Ал, оқушының білім сапасы - орта, негізгі, бастауыш білім беру мазмұнының міндетті минимумын игерген жетістігін бағалаумен анықталады.

1. *Пірәлиев С.Ж. XXI ғасырда кәсіби маман мұғалім даярлаудың қазіргі заманғы мәселелері//Труды международной научно-практической конференции «Современные проблемы подготовки педагогических кадров и перспективы развития естестесвенных наук». - Шымкент: МКТУ им. Ясави, 2006. – С. 3-8.*
2. *Дидактика средней школы/под. ред. М.Н.Скаткина. – М.: Просв., 1982. - 319 с.*
3. *Яковлев Н.М., Сохор А.М. Методика и техника урока в школе. - М.: Просв., 1985. - 208 с.*
4. *Платонов К.К. О системе психологии. – М.: Мысл, 1972. - 216 с.*
5. *Требования к знаниям и умениям школьников: Дидактико-методический анализ/под.ред. А.А.Кузнецова. – М.: Педагогика, 1987. - 176 с.*
6. *Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: 2 т. / под. ред. А.И.Пискунова. –М.: Педагогика, 1982. - 396 с.*
7. *Дистервег А. Избр. пед. соч. – М.: Учпедгиз., 1956. – С.150-162.*
8. *Полонский В.М. Критерии качества и эффективности научно-педагогических исследований//Советская педагогика. - 1982. -№9. – С. 65-70.*
9. *Шишов С.К., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе. – М.: Педагогическое общести России, 1999. - 320 с.*
10. *Конаржевский Ю.А. Менеджмент и внутришкольное управление. – М.: Педагогический поиск, 2002. - 224 с.*
11. *Василькова Ю.В. Страницы отечественного образование. – М., 1996. - 376 с.*
12. *Епишева О.Б., Крупич В.И. Учить школьников учиться математике: Формирование приемов учеб. деятельности: кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1990. - 128 с.*
13. *Лернер И.Я. Развивающее обучение с дидактических позиций. – М., 1996. - 187 с.*
14. *Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологией. - М., 1989. - 360 с.*

Резюме

В этой статье расматривается теоритические основы и уровень исследование проблемы повышение качество знание учащиихся. Также раскрываются своиственные признаки и уровни качество знание. Актуальность выбранной темы данной статьи связана с уделением особого внимания повышение качество знаний в начальных классах в последнее время.

В статье освещаются вопросы понятие качество знание, повышение качество знание, уровни качеств знание. Качество знание в настоящее время позволяет расширять и углублять содержание образования путем внедрения новых обучающих технологий. На теоритические основы и уровень исследование проблемы повышение качество знание учащиихся сделаны некоторые выводы.

Ключевые слова: качество знание, повышение качество знание, уровни качеств знание.

Summary

Thia article deals with increasing quality of students' knowledge is considered theoretical bases and level research of a problem. Also peculiar signs and levels quality knowledge reveal.

of the chosen subject of this article is connected with paying of special attention increase quality of knowledge in initial classes recently.

In article questions concept quality knowledge, increase quality knowledge, levels of qualities knowledge. Quality knowledge allows to expand and to deep the content of education by introduction of the new training technologies now. On theoretical bases and level research of a problem increase of students' quality knowledge.

Keywords: quality knowledge, increase quality knowledge, levels of qualities knowledge.